

RÖSZKE FÖLDJE ÉS NÉPE

**Szerkesztette
PÉTER LÁSZLÓ**

ISBN 963 03 4071 2

**S Z E G E D
1996.**

Írta

BALOGH FERENC, +
ny. könyvtári osztályvezető, Békéscsaba

BELÉNYI GYULA,
a József Attila Tudományegyetem docense

CSIZMAZIA GYÖRGY +
a Juhász Gyula Tanárképző Főiskola docense

GYURIS GYÖRGY,
a Somogyi-könyvtár igazgatója

JUHÁSZ ANTAL,
a József Attila Tudományegyetem
tanszékvezető tanára

KOVÁTS S. TIBOR,
a Magyar Nemzeti Múzeum Történeti
Múzeumának tudományos munkatársa

KOVÁTS ZOLTÁN
ny. főiskolai docens

PÉTER LÁSZLÓ
ny. egyetemi tanár

POLNER ZOLTÁN
ny. újságíró, folklorista

SEBESI JUDIT,
a József Attila Tudományegyetem Központi
Könyvtárának osztályvezetője

SZEGFÜ LÁSZLÓ,
a Juhász Gyula Tanárképző Főiskola
tanszékvezető tanára

VASTAG JÓZSEF
ny. általános iskolai tanár

Lektorálta

FODOR ISTVÁN,
a Magyar Nemzeti Múzeum Történeti
Múzeumának igazgatója

JUHÁSZ ANTAL,
a József Attila Tudományegyetem
tanszékvezető tanára

KARÁCSONYI BÉLA +
Kossuth-díjas egyetemi docens,
ny. könyvtári főigazgató

KOVÁTS ZOLTÁN
ny. főiskolai docens

RÉTHY ZSIGMOND
a Munkácsy Mihály Múzeum
természettudományi osztályának
vezetője, Békéscsaba

RUSZOLY JÓZSEF,
a József Attila Tudományegyetem
tanszékvezető tanára

SZABÓ FERENC
ny. megyei múzeumigazgató,
Békéscsaba

Képszerkesztő és borítóterv:
VARGA JÓZSEF

TARTALOM

CSIZMAZIA GYÖRGY
A természeti viszonyok

KOVÁCS S. TIBOR
Régészeti emlékek

SZEGFŰ LÁSZLÓ
A honfoglalástól a mohácsi vészig

KOVÁTS ZOLTÁN
A népesség alakulása 1836 -1990

JUHÁSZ ANTAL
Településtörténet

SEBESI JUDIT
Az önkényuralom és a dualizmus kora 1849-1918

JUHÁSZ ANTAL
Gazdálkodás és életmód

VASTAG JÓZSEF
A közelmúlt 1919-től máig

BELÉNYI GYULA
Az önálló község megteremtése

VASTAG JÓZSEF
Jellegzetes röszei ételek

VASTAG JÓZSEF
Főbb helynevek

PÉTER LÁSZLÓ, VASTAG JÓZSEF
Jeles röszeiek

SZEGFŰ LÁSZLÓ
Röske címere, zászlaja, pecsétje

POLNER ZOLTÁN
Népi imádságok, ráolvasók

PÉTER LÁSZLÓ
Röske az irodalomban

Röske bibliográfiája

Röszke község történetét mindmáig semmilyen könyvben vagy tanulmányban nem olvashattuk.

Vastag József, Röszke szülötte, időnként egy-egy tárgykört földolgozott községünk történetéből, és ezeket elsősorban ismeretterjesztő filmekben közkinccsé is tette. Így vitte el hírét a főként paprikatermesztéséről nevezetes falunknak. Ő kezdeményezte Röszke történeti monográfiájának elkészítését is. Többszöri javaslatát végre 1989-ben, a tanácsrendszer utolsó évében, a tanács fölkarolta, és megindította a falutörténeti kutatómunkát.

Könyvünk megjelentetését az a szándék vezérelte, hogy Röszkének mind törzsökös lakossága, mind az utóbbi évtizedekben ide települők ismerjék meg szülőfalujuk, lakóhelyük múltját. A földet, ahol élnek, dolgoznak; ahol szüleik sírját ápolják, s ahol saját holnapjukat és gyermekeik jövőjét építik.

Tamási Áron szép mondása szerint azért vagyunk a világon, hogy valahol otthon legyünk benne. A Himnusz költője, Kölcsey Ferenc nemzetnevelő művében, a Parainezisben arra figyelmeztet: „Az emberi tehetség parányi lámpa, amely egyszerre keskeny kört tölthet meg fényével; s ha egy helyről másra hurcoltatik, setétséget hagy maga után. Bizonyos helyhez kell azért kapcsolhatnunk, hogy azt jótékony világítással állandóul boldogíthassuk.” A tartalmas hazaszeretethez alapja a lokálpatriotizmus, a szűkebb haza, a szülőföld, a lakóhely, az otthon szeretete. Kölcsey így folytatta: „Mert tudd meg: e szóban, haza, foglaltatik az emberi szeretet és óhajlás tárgyainak egész összessége. Oltár, atyáid által Istennek építve; ház, hol az élet első örömeit ízleled; föld, melynek gyümölcse feltáplált; szülőid, hitvesed, gyermekeid, barátid, rokonaid és polgártársaid: egytől egyig csak egészítő részei annak.”

Hasonlót tanított valamikor az iskoláskönyvben a gyermekek kedvelt költője, Pósa Lajos is:

Tudjátok-e, mi a haza?
Az a hajlék, hol születünk,
Hol a dajka altatóan
Dúdolgatott dalt felettünk,
Hol az ákác lombja borul
Ablak alatt az ereszre,
S eresz alján csicsereg a
Villásfarkú vidám fecske.
- Bárhová visz szerencséték,
Ezt a hazát szeressétek!

Ahhoz, hogy valamit szeressünk - ismernünk kell. Ezt az ismeretet szolgálja Röszke monográfiája.

Annak, aki kezébe veszi e könyvet, tudnia kell, szerzői számára milyen különleges nehézségeket jelentett a község történetének föl kutatása. Hiszen Röszke 1950-ig Szeged részekorábban pusztasága, majd tanyavilága, később kertészsége - volt; önállóan tehát ritkán fordult elő a levéltári forrásokban. Ha szerepelt is, többnyire a többi alsótanyai részekkel, a 19. századtól kapitányságokkal együtt emlegették. A monográfia munkatársainak tehát különös gonddal kellett a szegedi, sőt alsótanyai forrásokból kiszitálni a szűkebben csak a községre vonatkozó adalékokat, és ebből kerekíteni ki, korlátolt lehetőségek közepett, Röszke történetét. Így tudjuk méltányolni eléggé, hogy szerzőink rá tudtak mutatni egy-egy történeti korszakban vagy egy-egy tárgykörben azokra a különleges, sajátos mozzanatokra, amelyek községünket szomszédaitól is elkülönítik. Ilyen az érdekességszámba menő história a

népballadában is megörökölt Császár Katáról és testvéréről, Daud Cselebiről, akiknek viszonytagságos sorsa Röszkével forrt össze. A sorsukat fölelevenítő Szegfű László a címertannak is kiváló szakértője; neki köszönhetjük községünk 1993-ban elfogadott címerét. Ez díszíti könyvünk címlapját.

Nagy örömmre szolgál, hogy a községtörténet kezdeményezője, Vastag József maga is kivette részét a munkából. Ő főként a szájhagyományt menti át az utókor számára.

Köszönetet mondok könyvük szerzőinek fáradságos kutatómunkájukért, s hogy ezzel megteremtették az alapot ahhoz, hogy Röszkéről a huszonegyedik század, a harmadik évezred olvasói előtt is hiteles kép táruljon föl.

Ajánlom e könyvet Röske valamennyi lakosának és a községünk iránt érdeklődő minden olvasónak.

Röske, 1996. október 12-én.

Magyari László
polgármester

CSIZMAZIA GYÖRGY

A természeti viszonyok

A rőszkei tájat a Tisza, Szentmihály, az E 75 jelű nemzetközi út és a trianoni határ zárja körül.

Az emberi települések első szakaszában a természeti viszonyok meghatározók voltak. A löszös, árhullámok elöntéseitől védett magaslatok, a Tisza halban és vadban gazdag mocsarai megszabták a település helyét.

A nagy mélységekben található medencealjzat vulkáni eredetű. Rajta több ezer méter vastag üledék. A geológiai negyedkortól az alföldi folyók durva kavicsos, homokos hordalékkal töltötték föl az alföldi medence széleit. A Tisza jobb partjának fölszíni képződménye jégkorszaki lösz. A földtörténeti jelenkorban a Tisza 20 méter mélységig bevágódott, és kanyargásaival széles területeket letarolt. Ezeket a mélyedéseket később hordalékával feltöltötte.

A területünkön található, időszakosan vízzel borított szikes laposok az egykori - szintén időszakosan élő - folyóvölgy maradványai. Ezek ma is kapcsolatban vannak a fölszín alatti talajvizekkel. A legnagyobb részben a feketeföldi homokvidék váltakozik a löszös síksági területekkel. Ezeket a víz és a szél tovább taglalja, s egyetlen törvényszerűségük, hogy benne az általános talajföldrajzi törvényszerűségek nem mutathatók ki.

Területünk éghajlati adottságának legjellemzőbbje a tartós forró nyár. Hevessége nemcsak a hőmérsékleti átlagokban, hanem az erős fölmelegedések ismétlődő gyakoriságában is megnyilvánul. A legmelegebb hónap július, a leghidegebb január. A csapadék szűkös és egyenetlen eloszlású. Évi 500-600 mm csapadékösszeg jellemzi. Gyakori az aszály; a napsütés itt a legbőségebb, átlag meghaladja az évi 2000 órát. Hóban hazánk egyik legszegényebb vidéke, s gyakori a hótakaró nélküli kemény fagy, mely az őszi vetésekben érzékeny károkat okoz.

Növényföldrajzi tekintetben területünket, a Tisza hajdani és mai árterületeit, magas talajvízszint jellemzi. Tengerszint fölötti magasságuk nem haladja meg a 100 métert. A mai vízviszonyokat az utóbbi másfél évszázad vízrendezése alakította ki. Ebben a Tisza gátak közé szorítása volt a legjelentősebb. A mai hullámtéren, a mélyebb területeken bokorfüzesek, a magasabb térszinteken fűz- és nyárligetek a jellemzők. A lágyszárú növényzet az áradások után rendszerint megújul. Ez a termőhely elsősorban nitrogénkedvelő és -tűrő, legnagyobb-részt gyomnövényekből tevődik össze. A hullámtéren kívüli növényzet legszembetűnőbb maradványai a folyószabályozáskor levágott holt ágak (fattyúágak, morotvák, haloványok) növényegyüttesei. Ezekben az állóvízi élethelyekben - amilyen a Holt-Tisza is - megindult a lassú föltöltődés. Némely szakaszon erős a hínárburjánzás, a parti szegélyben nádasok, magas sásos növénytársulások találhatók. Az 1960-as évek közepén, a határ közeli vizeken a holt ágakban még tavirózsát és tündérrózsás foltokat találtam. Mára ezek már nem lelhetők föl.

A tiszántúli flórajárásnak kisebb-nagyobb löszös foltjai ma már jobbára szántóföldek. Feketeföldi talajuk a legjobb termő szántóterületek (pl. a paprikatermesztéshez). Az eredeti növényvilágra az apró, alig néhány négyzetméteres őszyepfoltokból következtethetünk. Egy-két tő virágzó nőszirm (Iris pumila L.) némely évben még föllelhető. A határ túloldalán, a horgosi pusztán száz négyzetmétereken virít a sárga és lila, csodaszép nőszirm. A hajdani folyómedrek vonulatában szikes legelő foltjai alakultak ki, a vályogvető gödrökben nádas-foltokkal, a változó évszakokban színes virágzónyegekkel. (Orchis sp.-ek, Plantago Schwarzenbergiana, Scilla autumnalis, Aster pannonicus.)

Röszke és környéke ma már jellegzetesen mezőgazdasági táj, alig néhány természeteshez közeli élőhelyfolttal. (Holt-Tisza, kis sömlyék, apró nádasok, ezüstház rétek stb.) A mezőgazdasági kultúrák „óceánjában” kis „szigetek” fennmaradása és védelme erősen kérdéses. E természeteshez közeli élőhelyeknek állatai, növényei a ma emberének már sajnos nem jelentenek semmilyen „érdekeltségi” kapcsolatot.

Így válnak ezek a kis ősi foltocskák szemétkészítő helyé.

Irodalom

Andó Mihály: A megtelepedés természeti feltételei. = Szeged története. Szeged, 1983. 1. k.17-45.

Csizmazia György: Mórahalom és környéke természeti földrajza. = Mórahalom. A település földje és népe. Szerk. Juhász Antal. Mórahalom, 1992. 15-18.

Kósa László: A természeti környezet és a tájtalakító ember. Liget, 1991. 1. sz. 100-109.

Zalotay Elemér: A vármegye tájegységeinek eredete, földrajzi fekvése és geológiai felépítettsége. = Csongrád vármegye. Szerk. Csíkvári Antal. Bp., 1939. 19-30.

A madárvilág

Röszke élővilágának kutatása Kitaibel Pál gyűjtőútjaival kezdődött. A Móra Ferenc Múzeum gyűjteményében Beretzk Péter gyűjtéséből több madárpreparátumot találtam. Éveken át vadászott a gyálaréti és bodomi holt-tiszai területeken. Itt lőtt madárpéldányainak adatai:

1. Nagy örgébics. (*Lanius excubitor*.) Szeged, Gyálai-rét, 1936.jan.9-én.
2. Egerészölyv. (*Buteo buteo*.) Négy példány, mind Szeged, Gyálai-rét gyűjtőhellyel, 0-k 1936. aug. 5., 1937. okt. 20., 1938. dec. 19.
3. Sarki búvár. (*Gavia artica*.) Bodomi Holt-Tiszán, 1949. nov. 31.

A múlt század 80-as éveiben Lakatos Károly (11) még csodálatos természeti tájat, gazdag madárvilágot láthatott erre felé. A horgosi Kárász-birtokról így írt: „Csongrád megye, a jelenleg átkos Tisza-szabályozási rendszer dacára is, kicsiben még mindig valódi vízország, eldorádója, bölcsője, a sáskaszaporaságú vízivadnak.” „Ezrével láthatók a nádas tavakon a renyhe szárcsák lassan mozgó fekete tömegei, meg az atlasziként ragyogó mellű vöcskök, vízityúk és sok más vad.”

A táj is színesebb volt: vonatról nézve „jobbról - még távolabbról - a majdnem vízirányos sík szélén élesen kidomborodó körvonalakban, mint óriási zöld koszorú terül el a szegedi szőlős terület, az ún. homoki szőlők, melyeknek nem valami isteni nektár ízű nedűje, »rabvallató« és »bicskanyitogató« tulajdonsága messzi vidéken ismeretes. Balról a boszorkány-szigeti szálások emelkednek ki a horizont alján, kéklő szalagként vonulva végig a merész kanyarodásokkal folydogáló Tisza folyó partja mentén.”

Bebarangoltam a gyálai halovány* minden nádasát. 1984. júniusában találtuk meg a dél-alföldi fenyőrigó első fészkelését itt a füzesben (6).

A röszei parókia orgonabokrán 1973-ban találtam meg a halványgeze (*hyppolais pallida*) első fészkelését. Lehet, hogy már korábban is fészkelte Röszt, hiszen 1957-ben Szegeden, a Kápolna utca 12. sz. alatti szülőházam kertjének orgonafáján fölfedeztem. A balkáni kacagó gerle (*Streptopelia decaocto*) előnyomulását délről 1943-ban Beretz Péter már megfigyelte (1,2). Hasonlóan a Balkáni fakopáncsét (*Dendrocopus syriacus*) (2). 1976-ban a röszei Kálvária-dombon találtam meg a homoki gyíkot (*Lacerta taurica*), amely számosabban élt ott már, mint az „őshonos” fürge gyík (*Lacerta agilis*). Az éghajlati változást, kiegyenlítődést jelzi egy sereg újonnan megtelepedő faj. A csicsörke (*Serinus serinus*) vagy más néven vadkanári első alkalommal 1983-ban fészkelte Röszt. Más mediterrán szubtrópusi madárfajok (sarlós-fecske, szalakóta, gyurgyalag stb.) populációinak megerősödése is ezt igazolja. Éppen röszei megfigyeléseim alapján észleltem egyértelműen területünk kiszáradását és a klímaváltozást, a fölmelegedés erősödését. A vadmadarak ennek jó jelzői, s ezért fontos életük és fészkelésük megfigyelése. A mezőgazdaság szempontjából is lényeges ez. A klímaváltozás rövid távon (10-15 év) elsősorban a termőréteg vízháztartásának megváltozásával (kiszáradás, gyakoribb talajaszály stb.) hat a termelésre. A klímaváltozásnak talajtani következményei is lesznek. Jelentékeny változások azonban csak hosszabb távon - több évtized múlva - lesznek bizonyíthatók.

A további fölmelegedés újabb erőforrást teremt a fotoszintézis számára; növekszik a gyökérzet, nő a párologtatás, és ez tovább növeli a talaj kiszáradását, aszályt okoz. hazai vizsgálatok szerint (12) 1 °C fölmelegedés tíz nappal növelné meg a tenyészidőt. Másrészt a szén-dioxid tartalom megnövekedése nemcsak a globális fölmelegedés egyik okozója, hanem a növényzet fotoszintézisének kedvező előidézője is. Szárazságtűrő fajták és hőigényes növények kerülnek be a vetésszerkezetbe, s kisebb területre szorulnak a hűvösebb és nedvesebb klímát kedvelő fajták (pl. a burgonya). Az éghajlatváltozással együtt jár a kártevők (flóra és fauna) fokozatos átalakulása is, sőt újabb fajok megjelenésével is számolnunk kell (pl. a sáskainvázio gyakoribb föllépésével). A szerecsensirály (*Larus melanocephalus*), ez a mediterrán faj, rendszeres táplálkozási területétül használja a Röszt környéki mezőgazdasági kultúrákat. Először 1953-ban fészkelte a fehér-tói Koromszigeten (3), 1994-ben pedig már mintegy 35-40 pár fészkelését figyeltem meg. Érdekes, hogy Röszt környékére jár táplálékgyűjtésre, holott ott van a halgazdaság, s más közelebbi tájegység (pl. Szatymaz, Sándorfalva stb.).

Az is tény, hogy több madárfajunk tavaszi érkezése - a szakirodalomból ismert átlagos időpontokhoz képest - előbbre hívódott, őszi elvonulásuk pedig kitolódott. Röszt fészkelő és átvonuló madarainak alábbi jegyzékében az elnevezéseket Keve András nyomán használom (10).

1. Sarki búvár (*Gavia arctica*, L.) 1758. Beretz Péter adatán kívül, magam 1978. jan. 22-én figyeltem meg a gyálai holt ágnál lévő kis köhásznál, olvadó jégtáblák közt.
2. Kis vöcsök (*Podiceps rufficollis*, Pall.), 1764. Nem gyakori vöcsökfajunk e területen; március közepén érkezik. A gyálai haloványban, mocsaras részeken évente két-három pár fészkel. Őszi vonuláskor számuk fölszaporodik.
3. Feketenyakú vöcsök (*Podiceps nigricollis*, Ch. L. Brehm), 1831. A közeli Nagyszéksós-tavon, két négyzetkilométeres tündérrózsás (*Nymphaea alba*) mezőben 1986-ban, vegyes vöcsöktelepben tucatnyi fészkelte (8). Azóta a tó vízellátása megszűnt, a vízszíni, úszófészkes fészkelők eltűnedeztek. Itt a gyálai haloványban, azóta évente 3-4 fészket találok.

4. Búbos vöcsök (*Podiceps cristatus*, L.), 1758. Leggyakoribb vöcsökfajunk itt. A halovány mélyebb vizeinek nádasszéleiben fészkel, úszófészkrét hosszú (2-3 méteres), száraz nádszálakkal alapozza, s ezzel helyhez köti. 1993/94 telén áttelelő példányokat is megfigyeltem.
5. Kárókatona (*Phalacrocorax carbo*, L.), 1758. Őszi kóborláskor kisebb (4-8 fős) csapatai rendszeresen halászgatnak a halovány vizén. Legközelebbi költőtelepe a Tisza menti, körtvélyesi árterületi részen van. A fehér-tói halgazdaság nagyon vonzza a költő és vonuló állományt, így számuk errefelé kevesebb.
6. Szürke gém (*Ardea cinerea*, L.), 1758. Nem fészkel itt, de tavasszal és ősszel gyakori a nádasos halovány partján. Az utóbbi tíz esztendőben telente rendszeresen áttelelő példányokat is megfigyelek a lucernatáblákon, ahol mezei pockokkal táplálkoznak.
7. Vörös gém (*Ardea purpurea*, L.), 1766. Kis számban költ a halovány nagyobb nádfoltjaiban. Először 1959-ben leltem föl fiókás fészkeiket (6 pár). Sajnos 1993 óta nem lelem fészkeiket, a nádégetések és nádvágások miatt valószínűleg fészkelése itt megszűnik.
8. Üstökös gém (*Ardeola ralloides*, Scop.), 1769. Április és szeptember vége között, kóborláskor ritkán megfigyelhető a haloványszéli mocsaras részeken. Legközelebb a sas-éri gémtelenen költ.
9. Nagy kócsag (*Egretta alba*, L.), 1758. Szeptembertől október végéig 2-3 példányban látható rendszeresen a halovány nyugodtabb, zavartalan szélein.
10. Kis kócsag (*Egretta garzetta*, L.), 1766. Nem fészkel itt, de kis számban áprilistól októberig kóborlóként előfordul. Számuk megfogyatkozott a tiszai kubikok kiszáradása után.
11. Pocgém (*Ixobrychus minutus*, L.), 1766. Leggyakoribb gémfélénk, rendszeresen és szép számban fészkel a gyálai halovány nádszegélyében. A fészkelők számát 30-35 párra becsülöm.
12. Bakesó (*Nycticorax nycticorax*, L.), 1758. 1959-ben találtam a vörösgémtelep szélén 5 fészkelő párt. A sas-éri telepen nagyobb számban fészkelnek; az onnan kirepülő fiókák őszi kóborláskor itt a halovány fűzbokros részein táplálkoznak.
13. Bölömbika (*Botaurus stellaris*, L.), 1758. 1979 tavaszán hallottam nászdoboló-bömbölő hangját, de fészkelését nem sikerült föllelnem. A nádégetések miatt nem valószínű itteni fészkelése. A közeli Madarász-tavon és a Nagyszéksós-tón fészkelve találtam (8).
14. Gólya (*Ciconia ciconia* L.), 1758. A faluban - emlékezet szerint - hajdanán fél tucatnyi fészke volt. Valószínűleg a környék kiszáradása miatt csökkent számuk a mai egyetlen fészkelő párra!
15. Fekete gólya (*Ciconia nigra*, L.) 1758. Szeptember elején a tarlókon - elsősorban a halovány és a falu közötti részen - 15-20 fős csapataikat figyelhettem meg. Éjszakázni az élő Tisza árterületén lévő nagy nyárfákra láttam berepülni őket.
16. Batla (*Plegadis falcinellus*, L.), 1766. Lakatos Károly (11) említi fészkelőként is a közeli területeken. Mára nagy ritkasággá vált. 1979. augusztus 19-én figyeltem meg két példányt átrepülve a faluszélen.
17. Kanalasgém (*Platalea leucorodia*, L.) 1758. Átvonulóban figyeltem meg, október végén áthúzó csapatokban.
18. Bütykös hattyú (*Cygnus olor*, Gm.), 1830. A 19. században még költött mocsarainkban. Erre utal Hattyas neve is. Később, mint fészkelő kiszorult századunkban. Az utóbbi évtizedben számuk és fészkelésük erőteljesen gyarapodik. A közeli Madarász-tavon mára rendszeres

fészkelő (8), s 1992-ben és 1993-ban a Fehér-tavon is költött már. A gyálai haloványban fészkelése várható.

19. Nagy lilik (*Anser albifrons*, Scop.), 1769. A téli tarlókon, enyhe időszakokban rendszeresen megfigyelhetjük nagy csapataikat. Keményebb havazások és nagy fagyok idején gyorsan délnek vonulnak, de az enyhe januári, februári fuvallatok szárnyán újra visszatérnek. A nagyüzemi termesztésű kukoricatarlókat szívesen látogatták. Éjszakázni a Palicsi- és a Fehér-tóra járnak. Kedves lili-ző hangjuk a rőszkei késő őszi és kora tavaszi esték furcsa, édes hangulatát nyújtják.

20. Vetési lúd (*Anser fabalis*, Lath.), 1787. Kora őszi és késő tavaszi vonuláson rendszeresen áthúznak fölöttünk. Táplálkozó csapataik sokkal ritkábbak, mint a nagy liliké.

21. Tőkés réce (*Anas platyrhynchos*, L.), 1758. Az élő Tiszán, a Szegedi rakparti vízen áttelelő récék egy része a közeli holt ágak, tavak nádszéleiben fészkelnek. Így a gyálaréti halovány fészkelő tőkésrécei is innen települnek át; április elején már kotlanak. Az őszi és téli vízen számuk itt elenyésző, valószínűleg a vadásztársasági kacsavadászatok miatt.

22. Böjti réce (*Anas querquedula*, L.), 1758. Április első napjaiban kisebb-nagyobb csapatokban keresik föl a halovány vizét. Ilyenkor sokat röpködnek, gyakran fölkeresik a sömlyék tocsogóit. Erőteljes udvarló magatartásuk pár napig tart, utána párba állva nagy részük továbbvonul. Vízparti magas fűben két alkalommal találtam tojásos fészkeket (1979. június 2-án és 1992. május 8-án).

23. Csörgő réce (*Anas crecca*, L.), 1758. Szeptemberben és októberben számuk elérheti a százat. Megfigyeltem, hogy egy vándorsólyom rendszeres vadászata ellenére, kitartottak a halovány vizén, holott a sólyom vadászata rendszerint eredményes volt. Nem költ itt, bár költési időben több éven át is megfigyeltem párokat.

24. Kanalas réce (*Spatula clypeata*, L.), 1758. Fészkelve egy-egy párban évente rendszeresen megtaláltam. Vonuláskor sem gyakori récénk.

25. Barátréce (*Aythya ferina*, L.), 1758. Vonuláskor egyik leggyakoribb récefajunk, mindig csapatosan jár. Áprilisban párba szakad, s fészkel, évenként ingadozó számban, 5-10 pár.

26. Kontyos réce (*Aythya fuligula*, L.), 1758. 1992. nyarán fészkelve találtam a gyálai halovány legdélibb csücskében, part közeli sekély vízben, sűrű növényzet közt. Tudomásom szerint ez az első dél-alföldi fészkelési adata!

27. Cigányréce (*Aythya nyroca*, Güld.), 1770. Amikor az új nád zöld lándzsái megjelennek a víz fölött, párban röpködve láthatjuk a haloványnál. Fészket ez ideig nem találtam.

28. Kerceréce (*Bucephala clangula*, L.), 1758. Ha nem fagyott be a halovány, rendszeres téli vendég.

29. Örvös bukó (*Mergus serrator*, L.), 1758. Csak egy alkalommal (1979. április 23-án) figyeltem meg párban. Másnap a boszorkány-szigeti élő Tiszán látták föltehetően ugyanezt a párt (Tóth Sándor adata).

30. Barna kánya (*Milvus migrans*, Bodd.), 1783. Az 1950-es évek végén rendszeresen megfigyeltük fészkelési időben. Elsősorban a vizek fölött szárnyaltak. Fészkelésüket a határon túli ártéri erdőkben sejtettük. Hazai területen legközelebb a Sas-érben találtuk fészkelve, majd az 1960-as évek közepére onnan is eltűnt. Ma már ritkaság egy-egy átvonuló példányának megpillantása erre.

31. Héja (*Accipiter gentilis*, L.), 1758. Karikó Róbert, a terület vadőre, több lakott fészket ismerte. A vadásztársaság fácánnevelőjénél évente több példányt lőttek. Elevenfogó csapdázása volna inkább ajánlható.
32. Karvaly (*Accipiter nisus* L.), 1758. Fészkeléséről nem tudok, ámde télen rendszeres és állandó ragadozó bent a faluban; elsősorban a bokrosok mezeiveréb-csapataiból és a halovány környéki nádi sármányok közül szerzi táplálékát.
33. Pusztai ölyv (*Buteo rufinus*, Cretzschm.), 1826. A Maty-ér melléki repülőtéren nyárutón rendszeresen több pár portyázik; közülük vitorlázik errefelé néhány példány.
34. Egerészölyv (*Buteo buteo* L.), 1758. Beretzky gyűjtései igazolják, hogy fél évszázaddal ezelőtt is a tájnak egyik leggyakoribb ragadozó madara volt. Fészkeléséről csak a Tisza jobb parti, határ közeli árterületén tudok. Télen állományuk kóborló példányokkal főlzaporodik; ilyenkor elsősorban mezei pockokkal táplálkoznak.
35. Gatyás ölyv (*Buteo lagopus*, Pont.), 1763. Ritka téli vendég, havas teleken decembertől februárig figyeltem meg egy-egy példányt.
36. Pusztai sas (*Aquila nipalensis*, Hodg.), 1833. Egyetlen alkalommal, 1993. július 14-én figyeltem meg magányos példányát.
37. Réti sas (*Haliaeetus albicilla*, L.), 1758. Lakatos Károly horgosi földön bizonyos időszakokban tucatnyit figyelhetett meg (11). A múlt század végén egyet a szegedi vasúti hídnál lőtt is. A Sas-érben és Körtevényes szigetén ismertem fészkelését az 1960-as években. Az elmúlt évtizedben számuk újra szaporodik. A Tisza Szeged belvárosi szakaszán is rendszeresen megfigyelhető portyázó példánya. Telente a rőszkei határban is föllelhető. Halászó rétisast figyeltem meg 1992. februárjában a gyálai haloványban.
38. Kékes rétihéja (*Circus cyaneus*, L.), 1766. Október végétől március végéig csodálatos lebegő vadászrőptében gyönyörködhetünk a parlagföldek és lucernások fölött.
39. Fakó rétihéja (*Circus macrourus*, Gm.), 1771. Szintén csak vendég, de rövid ideig. Augusztustól október közepéig és áprilisban átvonuló példányait láthatjuk lebegve vadászni a tarlók és zöld vetések fölött.
40. Barna rétihéja (*Circus aeruginosus*, L.), 1758. Egy-egy pár megkísérli a költést, de ritkán jár sikerrel. Utolsó sikeres költését 1985 nyarán találtam a halovány határ közeli nádasában.
41. Vándorsólyom (*Falco peregrinus*, Tunst.), 1771. A Fogadalmi templom tornyán hatodik éve egy rozsdás árnyalatú, erőteljes tojó sólyom tanyázik. Szeptember vége táján érkezik, és március idusán indul vissza hegyvidéki költőterületére. Ezt a példányt számos alkalommal megfigyeltem, amint csörgőrecére, házi galambra és szürke varjúra vadászott.
42. Kaba (*Falco subbuteo*, L.), 1758. Gyakori fészkelő, elsősorban a Boszorkány-sziget és az országhatár közötti ártéri erdőben. 1960-as években a fészkelő párok számát Rőszke határában 5 párban leltük föl. Fészkeiket főleg jegenyefán és öreg fehérnyáron találtuk. Egy fészket több éven át is használ. 1995-ben három pár fészkelése biztos.
43. Kis sólyom (*Falco columbaris*, L.), 1758. Csak telente figyeltem meg a faluszélen. Kemény teleken besurran a falu házai közé, s a búbospacsirtákat is összefogdossa, mint 1969 decemberében megfigyelhettem.

44. Vörösréce (*Falco tinnunculus*, L.), 1758. Gyakori ragadozómadara a röszei határnak; néha áttelelő példányait is látni. Röszei iskolásoktól több villanydrótnak repült és szárny-sérült példányt kaptam. Fészkeit elsősorban szarkafészkekben rendezi be, főleg ezüstfa (*Eleagnus angustifolia*) tövises ágkoronaiban. A falu körül 6-8 pár fészkelése bizonyítható.
45. Fogoly (*Perdix perdix*, L.), 1758. Nehezen határozható meg pontosan a fészkelő párok száma: telente 2-3 kisebb (6-13 db) csapatát lehet föllelni a gázos tarlókon, parlagföldeken. Tavaszra, mikor márciusban párba állnak, valószínűleg „szétterülnek” nagyobb távolságokba is. A határt járva langyos márciusi délutánokon 4-5 helyről hallani a kakasok jellegzetes, kenetlen kocsikerék nyekergésére emlékeztető hívó hangját.
46. Fűrj (*Coturnix coturnix*, L.), 1758. Az 1950-es évek végén gyakori madárka volt; tojása akkoriban gyűjteményeink gyakori fajtája volt. Számuk az 1960-as évektől a 80-as évek végéig megfogyatkozott. Azóta öröndetesen újra szaporodik. Többfelé hallhatjuk jellegzetes, kedves pitypalattyzó hangját az érő gabonátlábak között. Őszi elvonulásakor éjfél tájban Szegeden a belvárosban is hallható pitypalattyzásuk.
47. Fácán (*Phasianus colchicus*, L.), 1758. Leggyakoribb vadászható madarunk erre. A régi „tanácsi” és a mai Széchenyi Zsigmond vadásztársaság is nevel fácánt. Állománya több alfaj keveredéséből alakult ki. Tavasszal már megfigyelhetjük a zöldülő gabonátlábakban a kakaskodó fácanthímeket, amint igyekeznek egymást kiszorítani körzetükből, ahol esetenként 5-8 tyúkjuk szedeget a közelben. Találtam fogollyal összetojt fészekalját is, paprikaföldszéli gázosban.
48. Daru (*Grus grus*, L.), 1758. Ma már nem költ mifelénk, de a múlt században a nagy tiszai mocsarak költőmadara volt. Csapatái februártól ápriliséig és szeptembertől novemberig tartó átvonulásukkor itt is táplálkoznak. Különösen kedveli a határsávbéli zavartalan tarlókat, vetéseket. 1994 őszén, amikor filmet forgattunk róla (Kardoskút ősszel) sikerült fölvennünk a röszei határ kukoricatarlóin eszegető százas csapatait is.
49. Guvat (*Rallus aquaticus*, L.), 1758. A gyálai halovány nádasában rendszeresen fészkel.
50. Haris (*Crex crex*, L.), 1758. Rejtett életmódot folytató madarunk. Számuk erősen csökken. Némely évben nem található itt, más években is csak egy-egy pár. Magnetofonról lejátszott harishanggal mértem föl a válaszoló egyedek számát.
51. Kis vízicsibe (*Porzana parva*, Scop.), 1769. Májusban mérhető föl az esti órákban területfoglaló hangjukról a számuk. Nem gyakori a halovány nádasának szegélyében; 5-600 méterenként lehet egy-egy pár fészkelését föltételezni.
52. Vízicsibe (*Porzana porzana*, L.), 1766. Hasonló előfordulása, mint az előző vízicsibefaj.
53. Vízityúk (*Gallinula chloropus*, L.), 1758. Gyakori fészkelő; fészket elsősorban a gyékényesekben találtam.
54. Szárcsa (*Fulica atra*, L.), 1758. A Lakatos Károly említette tömegei (11) megfogytak, eltűntek. Az 1960-as évek elején ősszel még láttam tízezres csapatait a Fehér-tavon. Ilyenkor nagy csónakos kerítővadászatokkal gyérítették számukat. Itt a gyálai haloványban nem ritka fészkelő, évtizedek alatt száznyi fészket találtam.
55. Túzok (*Otis tarda*, L.), 1758. Mindössze egyszer, 1993 telén figyeltem meg egy példányát a határ közelében lévő vasúti sín pár mellett. Egy hét múlva a jelzett helyen szétszórt maradványait találták meg.
56. Bíbic (*Vanellus vanellus*, L.), 1758. Hajdan gyakori fészkelője lehetett a tájnak. Ma már csak pár fészekaljban költ itt. 1976 tavaszán paprikaföldön költött, s itt vezette fiókáit is.

57. Kis Póling (*Numenius phaeopus*, L.), 1758. Nagy csapatait sohasem figyelhettem meg, de 2-8 fős, jellegzetes hangú átvonuló szárnyalókat szinte minden áprilisban észleltem.
58. Póling (*Numenius arquata*, L.), 1758. Tavasszal már az első langyosodó széllel érkezik. Hangja sok mindent elárul, szinte mindig szól, ezért „szélkiáltó” a neve Röszkén is. Szeret a márciusi, áprilisi zöld gabonaföldeken bujkálni, szereti az őszi tarlókat és lucernásokat. Költeni már ma itt nemigen tud, hiszen elfogytak a selyemfűvű sömlyékek. A dorozsmai szikeseken és a zákányi medencében fészkel egy-egy vizenyősebb évben.
59. Goda (*Limosa limosa*, L.), 1758. Vonuláskor nagy csapatai elkerülik a tájunkat, de érdekes, hogy a kis rétfoltokon, zátonyokon minden évben találok 2-3 fészkalját.
60. Piros lábú cankó (*Tringa totanus*, L.), 1758. Nedvesebb években a határ közeli rétek tocsogói mellékén egy-két párban fészkel.
61. Billegető cankó (*Actitis hypoleucos* L.), 1758. Nyárvégi kisvizek idején, amikor a haloványban is apad a vízszint, az iszapos partszakaszokon egy-egy példánya tartósan táplálkozik.
62. Szalonka (*Scolopax rusticola*, L.), 1758. Egy elpusztult példányt találtak a gyerekek 1983 októberének közepén a templomkertben. Preparáláskor zúzódásos sérülései látszottak. A Móra Ferenc Múzeum gyűjteményébe került.
63. Ugartyúk (*Burhinus oedicnemus*, L.), 1758. Áprilisban éveken át megfigyeltem a palántázott nagytáblás fűszerpaprika-földeken magányos példányait.
64. Ezüstsírály (*Larus argentatus*, Pont.), 1763. Az 1950-es évek végén eseményszámba ment egy-egy példány fölbukkanása a környéken. Az elmúlt két évtizedben fokozatosan növekedett kóborló, ivaréretlen fiatalokból álló állománya. De ivarérett egyedek is ma már tucatjával tartózkodnak nyáron nálunk. A Fehér-tavon szeptemberben kétezerre is fölszaporodnak. A Tiszán is mindennapos előfordulásuk. A Palicsi-tavon 1990 nyarán már fészkel is (Ignac Tonkovic adata). E faj meghonosodása is félreérthetetlenül jelzi az éghajlat melegeledését.
65. Szerecsensírály (*Larus melanocephalus*, Temm.), 1818. Már beszámoltam megtelepedéséről, állományának gyarapodásáról és az éghajlat fölmelegedését jelző terjeszkedéséről (3).
66. Dankasírály (*Larus ridibundus*, L.), 1766. A gyálai halovány fölött rendszeresen megfigyelhetjük még fészkelési időben is. A szalámigyár hulladéktárolóján nagy számban gyülekező példányok időnként erre is átrándulnak. Káros közegészségügyi szerepükkel (salmonellosis) számolnunk kell.
67. Fattyúszerkő (*Chlidonias hybrida*, Pall.), 1811. Nagyszéksós-tavon több éven át (1988-93) százas fészektelepe volt. A fészkelési időszak alatt is rendszeresen láthatók voltak a gyálai halovány fölött. Újabban ott is csak májusban láthatjuk 5-8 fős csapatait.
68. Kormos szerkő (*Chlidonias niger*, L.), 1758. Érdekes, hogy még ritkábban fordul elő, mint az előző szerkőfaj.
69. Kűszvágó csér (*Sterna hirundo*, L.), 1758. Nyári fészkelési időben rendszeresen vadászik a halovány fölött. Apró hallal a csőrében egészen a fehértói fészektelepéig oda- s üresen visszajár. Pedig bőséges tápláléka volna a Korom-sziget környékén is, de úgy látszik „sportos madár”. Számuk gyarapodóban.
70. Kék galamb (*Columba oenas*, L.), 1758. Újabban nagyon korán érkeznek vissza: már január közepén észleltem kis csapatait. Fészkelésről nincs adatom.

71. Örvös galamb (*Columba palumbus*, L.), 1758. Ez a galambunk is korán, február közepén érkezik vissza. Az 1980-as évektől áttelelő példányokat is megfigyeltem a bodomi részen. Fészkeiket rendszerint az ezüsthéj sűrűjében találtam.
72. Gerle (*Streptopelia turtur*, L.), 1758. Az 1950-es években még gyakorinak számított. Ha nyáron künn jártunk a határban, szinte mindig hallhattuk jellegzetes „turtur” hangját. A Balkánról erős terjeszkedésben lévő fajta (*Streptopelia decaocto*) lassan kiszorította eredeti élőhelyéről, állománya erősen megcsappant. Ma már öröm, ha találkozunk vele, bár igaz, hogy az erő napforgótáblákra csapatosan gyülekezik táplálkozás végett.
73. Kakukk (*Cuculus canorus*, L.), 1758. Gyakori a halovány közelében; április közepén már megszólal, és Péter-Pálra hallani. Itt is a nádírigó fészkeiben találtam legtöbbször piros torkú fiókáját.
74. Gyöngybagoly (*Tyto alba*, Scop.) 1769. 1983-ban egy elpusztult példányt kaptam; gépkocsi üthette el.
75. Kuvik (*Athene noctua*, Scop.), 1769. A halovány partján odvas fűzben évtizedig (1957-67) ismertem állandó fészkelését. A fa kivágása után már csak a faluszéli nyugalmas padlásokon él 2-3 pár.
76. Fülesbagoly (*Asio otus*, L.), 1758. Az öreg szarkafészkekben gyakori fészkelő. Sajnos, védett volta ellenére a gyerekek gyakran kiszedik pelyhes fiókáikat.
77. Lappantyú (*Caprimulgus europaeus*, L.), 1758. Ritkán találkoztam vele. 1986 tavaszán 4 elűtött példányát is találtam az E5 jelű út határ közeli betonján.
78. Sarlós fecske (*Apus apus*, L.), 1758. Már jeleztem, milyen erős gyarapodással érte el Szegeden mai több százaz számát. Újabban már április 25-ike után megérkezik, és még szeptember elején is látni. Ez a faj is jól jelzi a fölmelegedés hatásait. A röszei határ kedves táplálkozási helye.
79. Jégmadár (*Alcedo atthis*, L.), 1758. Az élő Tiszán, a határig terjedő meredek agyagfalban az 1950-es évek végén 3-4 pár fészkelését is találtuk. Azóta számuk csökkent, s egy-egy fészkelés már esemény. A gyálai haloványon a jég beállásáig rendszeresen előfordul.
80. Gyurgyalag (*Merops apiaster*, L.), 1758. Nem ritka, és az utóbbi évtizedekben még inkább szaporodóban van. Két-három kisebb fészkelőtelepét ismerjük alkalmi homoknyerő gödrök falában. Melegkedvelő madár
81. Szalakóta (*Coracias garrulus*, L.), 1758. Az utóbbi évtizedben állománya gyarapodóban van. 1985 nyarán a haloványparti dióskertben, természetes odúban költött. A kis mozaikszerű réteken, a nagy mezőgazdasági táblák között, villanykárón, vezetéken ott láthatjuk a szép kék csókát. Érdemes volna a röszei iskolásoknak mesterséges odú elhelyezésével gyarapítaniuk a fészkelők számát.
82. Banka (*Upupa epops*, L.), 1758. A faluszéli házak istállóinak cserépteteje alatt minden évben észleltem 2-3 pár fészkelését. Már március elején visszaérkezik.
83. Zöld küllő (*Picus viridis*, L.), 1758. Nem gyakori harkály erre felé; inkább az élő Tisza árterületén találkozhatunk vele. Fészkelve a bodomi részen cseresznyefában találtam (1989).
84. Balkáni Fakopáncs (*Dendrocopos syriacus*, Ehr.), 1833. A szakirodalomból ismert terjeszkedése az 1930-as évektől kezdődött (2). A faluban minden évben több pár fészkelését találtam.

85. Pipiske (*Galerida cristata*, L.), 1758. Az utak környéki madár, elsősorban a szentmihály-röszkei út mentén állandóan megfigyelhető. Télen behúzódik a faluba, és jól tűri az emberközelséget.
86. Pacsirta (*Alauda arvensis*, L.), 1758. A falu határában már korán, Zsuzsanna-nap előtt megjelenik az első déli meleg áramlattal. A mezőgazdasági területek gyakori fészkelője.
87. Füstifecske (*Hirundo rustica*, L.), 1758. Faluszéli házak istállóiban még rendszeresen költ.
88. Molnárfecske (*Delichon urbica*, L.), 1758. A művelődési ház eresze alatt az 1960-as években népes fészektelepe volt. Számuk mára megfogyatkozott.
89. Partifecske (*Riparia riparia*, L.), 1758. A határban nyári fészkelési időben rendszeresen szemünk elé kerül. A faluszéli homokkitermelő gödrében kis telepe van.
90. Sárgarigó (*Oriolus oriolus*, L.), 1758. A halovány partján a diófás ligetben minden évben találtam fészket. Megfigyelésem szerint szeptemberben bejár a kertekbe, s a gyümölcsfákon (cseresznye, szilva) marad „aszalványokat” eszegeti.
91. Holló (*Corvus corax*, L.), 1758. A tiszai erdőkben rendszeresen kóborol állománya. Szeged környékén gyarapodóban van. A vajdaságban magastávvezetéken több fészket ismerik. (Ignac Tankovic szóbeli közlése.)
92. Dolmányos varjú (*Corvus cornix*, L.), 1758. Tiszai árterületen rendszeresen fészkel, táplálkozni a falu határába jár. Télen a faluszélen 8-13 fős csapatát is megfigyeltem.
93. Vetési varjú (*Corvus frugilegus*, L.), 1758. Nagy fészkelőtelepéről nem tudok, telente mégis tízezres csapatai járnak a határmenti és faluszéli tarlókat. A vadásztársaság néha mérgezte őket. 1988 decemberében sok száz varjútetem borította a röszkei határátkelőhöz vezető platánfák alját (Tóth György adata).
94. Csóka (*Coleus monedula*, L.), 1758. 1987 nyarán a halovány partján álló kis kőház padlásán fészkelve találtam. A Tisza-ártér odvas fáiban rendszeresen és szép számban fészkel, táplálkozni a falu környéki mezőgazdasági földekre jár.
95. Szarka (*Pica pica*, L.), 1758. Az utolsó öt esztendőben elszaporodott. Néha őszi, téli és kora tavaszi időszakban az E5 jelű út menti ezüsthás bokrok közé 60-70 példány húz be éjszakázni. Fészkeit facsoportokban találjuk. Ne verjük le, mert a vörösvércsék és erdei fülesbaglyok számára jó megtelepedést tesznek lehetővé.
96. Szajkó (*Garrulus glandarius*, L.), 1758. A tiszai erdőkben főként ősszel és tavasszal gyakori. Nyáron nem tapasztaltam.
97. Széncinege (*Parus maior*, L.), 1758. nyitnyikéző hangjára már március elején fölfigyelhetünk a falu házai között is. Leggyakoribb cinegénk. Több madárodú kihelyezésével segítenénk gyakoribb fészkelését.
98. Kék cinege (*Parus caeruleus*, L.), 1758. A halovány gyümölcsöseiben, elsősorban cseresznyefák odúiban minden évben fészkel 3-4 pár.
99. Fenyvescinege (*Parus ater*, L.), 1758. A falu lucfenyvesein és kertjeiben telente vegyes cinkecsapatban rendszeresen fölbukkan.
100. Őszapó (*Aegithalos caudatus*, L.), 1758. A gyálai holt ág sűrű bokros fás szakaszain költ egy-egy párban. Télen a faluban madáretetőmre is jártak.
101. Függőcinege (*Remiz pendulinus*, L.), 1758. A halovány füzesein minden évben 3-4 pár fészket talállok.

102. Barkóscinege (*Panurus biarmicus*, L.), 1758. Kis csapatai telente az öreg, sűrű nádasokban motoznak. Korán párba áll, s már május első napjaiban fiókás fészket találtam a halovány sűrű gyékényesében.
103. Ökörszem (*Troglodytes troglodytes*, L.), 1758. Télen megtalálható a falusi kertek zugaiban, kerítésmenti bokrok szövevényében. Fészket egy alkalommal találtam a bodomi holt-tiszai bokrosban, vadetető szögletébe építve.
104. Fenyőrigó (*Turdus pilaris*, L.), 1758. Első bizonyított dél-alföldi fészkelésére 1984 júniusában bukkantam a bodomi - gyálai halovány füzes sűrűjében (6). Ennek a fajnak a fészkelése is alátámasztja az éghajlatváltozást. Tavasszal a kerteket járják száraz gyümölcsök után.
105. Fekete rigó (*Turdus merula*, L.), 1758. A táj gyakori madara; csalitosokban, sőt a falu kertjeiben is. Korán fészkel, már április elején fiókáit eteti.
106. Hantmadár (*Oenanthe oenanthe*, L.), 1758. Elhagyott partifecskefészkekben éveken át találtam fészkelését.
107. Cigánycsaláncsúcs (*Saxicola torquata*, L.), 1766. Rendszeresen fészkel errefelé; az 1950-es években jóval ritkábban került szem elé.
108. Rozsdás csaláncsúcs (*Saxicola rubetra*, L.), 1758. Három-négy évtizede gyakoribb volt, ma már csak egy-két párban fordul elő. A táj kiszáradásának jelzése a fészkelők számának apadása.
109. Házi rozsdafarkú (*Phoenicurus ochruros*, Gm.), 1774. Terjeszkedőben lévő faj, az utolsó évtizedben a faluban is rendszeresen fészkel, épülő új házak nyitott ablakréseiben, garázsokban, füstifecske fészkeiben. Szintén az éghajlati változás jelzője.
110. Fülemlő (*Luscinia megarhynchos*, Brehm), 1831. A halovány partján éneke költéskor jellegzetes esti, éjszakai hangulat. Kis számban fészkel itt.
111. Vörösbegy (*Erithacus rebecula*, L.), 1758. Fészkelve csak a halovány partján sűrűben találtam (1994. június 20.).
112. Nádirigó (*Acrocephalus arundinaceus*, L.), 1758. Valamikor a nádasok leggyakoribb fészkelője volt. Számuk az 1960-as évektől ismeretlen okból gyorsan fogyatkozott. Mostanában számuk újra gyarapodik. A kakukk fészkegazdája.
113. Cserregő nádiposzáta (*Acrocephalus scirpaceus*, Herm.), 1804. Leggyakoribb fészkelő nádiposzáta a halovány nádasában.
114. Foltos nádiposzáta (*Acrocephalus schoenobaenus*, L.), 1758. Ritkábban fordul elő, de fészkel az alacsonyabb vízínövényzet közt.
115. Halvány geze (*Hippolais pallida*, Hempr. et Ehr.), 1833. A bevezetőben már szóltam hazai fészkelésének fölfedezéséről (4.) A faluban orgonabokrokon is fészkel.
116. Barátká (*Sylvia atricapilla*, L.), 1758. A haloványmenti gyümölcsösök elhanyagolt sűrűiben fészkel egy-két pár.
117. Kis poszáta (*Sylvia curruca*, L.), 1758. A faluban április elején már énekel. Ahol a kertben dús ezüsfenyő található, fészkelése majdnem biztos.
118. Csillag-csalp-füzike (*Phylloscopus collybita*, Vieill.), 1817. Március végén itt van és énekel. Csak a Tisza ártérben találtam fészkelve.

119. Királyka (*Regulus regulus*, L.), 1758. Nem állandó téli vendég, októberben egy-két hétig vendégeskedik, majd április elején újra halljuk éles szitszit hangját a falu lucfenyőiből.
120. Szürke légykapó (*Muscicapa striata*, Pall.), 1764. A faluban fészkel, esőcsatornák felső könyökhajlatában.
121. Örvös légykapó (*Muscicapa albicollis*, Temm.), 1815. Gyakori és jellegzetes átvonuló, mikor a szilvafa virágzik.
122. Parlagi pityer (*Anthus campestris*, L.) 1758. Ritka fészkelő, újabban fölhagyott szőlőkben találtam fészkeiket.
123. Barázdabillegető (*Motacilla alba*, L.), 1758. Gyakori fészkelő, elsősorban romos tanyákban.
124. Sárga billegető (*Motacilla flava*, L.), 1758. Újabban terjed. Kis maradvány rétfoltokban fészkel, ősszel vonuláskor nagyobb csapatai tartózkodnak mifelénk.
125. Csonttollú (*Bombycilla garrulus*, L.), 1758. Elsősorban április elején találkoztam éveken át kis csapataikkal, amint jegenyefák csúcsán prézsmítáltak.
126. Nagy örgébics (*Lanius excubitor*, L.), 1758. Minden télen rendszeresen előfordul magányosan.
127. Kis örgébics (*Lanius minor*, Gm.), 1788. Az 1950-es évek végén az E5 jelű út platánfáinak gyakori fészkelő madara volt. Az 1970-es évekre szinten eltűnt. Ma már kis számban újra fészkel itt.
128. Töviszúró gébics (*Lanius collurio*, L.), 1758. Nem gyakori fészkelőnk, de újabban állománya gyarapodik.
129. Seregély (*Sturnus vulgaris*, L.), 1758. Gyakori fészkelő madarunk. Fészkelését az alkalmas odúk és költőüregek száma korlátozza. Gyümölcsérés idején a falubeliek panaszkodnak kártételére, de mégis védett madarunk.
130. Házi veréb (*Passer domesticus*, L.), 1758. Közönséges, elsősorban emberi lakások közelében.
131. Mezei veréb (*Passer montanus*, L.), 1758. A röskei kertek alatt a líciumbokrokba húzódva már kora tavasszal élénken udvarol. Mindenütt általános gyümölcsösökben is.
132. Meggyvágó (*Coccothraustes coccothraustes*, L.), 1758. Télen a templomkertben figyeltem meg. Szívesen eszi az ostorfa (*Celtis*) magját. Április elején eltűnik innen.
133. Zöldike (*Chloris chloris*, L.), 1758. Gyakori fészkelő a gyümölcsösszéleken, ezüsthán.
134. Tengelic (*Carduelis carduelis*, L.), 1758. Számuk a parlagföldekkel arányosan szaporodóban van. A főutcán a kis gömbakácokon rendszeresen fészkel.
135. Csíz (*Carduelis spinus*, L.). 1758. Csak átvonulóban jelenik meg a falu néhány nyírfáján, amelyek ilyenkor bontogatják barkáikat.
136. Csicsörke (*Serinus serinus*, L.), 1766. Újabban áttelelő példányokkal is találkoztam. Fészkelőik száma az utolsó évtizedben erősen megnövekedett. Április első napjaitól sokfelé halljuk jellegzetes „kanáris” énekét. Ez is az éghajlatváltozás jelzője.
137. Süvöltő (*Pyrrhula pyrrhula*, L.), 1758. Kis csapatai telente föltűnnek a juharfákon.
138. Pinty (*Fringilla coelebs*, L.), 1758. A haloványparti kis ligetekben, csomoros nyárfa oldalán találtam rendszeresen fészkelve. Tavasszal a faluban kertekben is előfordul.

139. Citromsármány (*Emberiza citrinella*, L.), 1758. Télen a faluban rendszeresen megfigyeltem fészkeiket, de lakott fészket nem találtam.

140. Sordély (*Emberiza calandra*, L.), 1758. Már február közepén visszaérkezik. Jellegzetes nászhangja elárulja a párok tartózkodási helyét; több pár fészkel.

141. Nádi sármány (*Emberiza schoeniclus*, L.), 1758. Állandó madara a halovány nádasainak. Rendszeresen fészkelő ugyanitt.

Négy évtizedes, bár nem folyamatos madártani megfigyeléseimet gyűjtöttem csokorba. Bizonyos madárfajok megtelepedése, más fajok gyakoribb előfordulása egyértelműen bizonyítja a táj klímájának egyébként nehezen észlelhető fölmelegedését. Egy falu madárvilágának ismerete a szülőföldhöz tartozás kérdése is. Ehhez az odafigyeléshez kívántam adataimmal alapot szolgáltatni. Szeretném, ha a fölnövekvő rőszkei ifjúság ismerné, szeretné és védené a természeti környezetnek e legrokonszenvesebb élővilágát.

Irodalom

1. Beretzk Péter (1943): Adatok a balkáni gerle (*Streptopelia decaocto*, Friv.) elterjedéséhez és életmódjához = Vadászat - Halászat 2.sz.

2. Beretzk Péter (1943): Török gerlek fészkelnek a városban, szíriai harkály is fészkel a korzó platánján = Szegedi Új Nemzedék, ápr. 17.

3. Beretzk Péter (1955): Új honos madarunk a szerecsensirály. Élet és Tudomány, márc. 2.

4. Csizmazia György (1965): Ein Beitrag zur Kenntnis der Verbreitung des Hippolais Pallida elaeia Ling. entlagen der Tisza. Tiscia.

5. Csizmazia György (1981): A dél-alföldi tanyák szerepe a környezet- és természetvédelemben. = Natura környezet- és természetvédelmi évkönyv. Békéscsaba.

6. Csizmazia György (1984): Fenyőrigó fiókái. Délmagyarország, júl. 12.

7. Csizmazia György (1991): Egy új élőhely izolátum (a Kopolyák) vizsgálatáról a Dél-Alföldön. = Múzeumi kutatások Csongrád megyében.

8. Csizmazia György (1992): Mórahalom és környéke természeti földrajza. = Mórahalom. Szerk. Juhász Antal. Mórahalom.

9. Csongor Győző (1992): Mórahalom flórája. = Mórahalom. Szerk. Juhász Antal. Mórahalom.

10. Keve András (1960): Magyarország madarainak névjegyzéke. Bp.

11. Lakatos Károly (1897): Természeti és vadászképek. Szeged, Endrényi Imre kiadása.

12. Starosolszky Ödön (1995): A klímaváltozás és a hidrológia összefüggései a Kárpát-medencében. „Agro-21” füzetek. Az agrárgazdaság jövőképe. 1995. 10.

KOVÁCS S. TIBOR

Régészeti emlékek

Röszke déli határát a magyar-jugoszláv államhatár és a Holt-Tisza kanyarulata alkotja. Keleti határát a Maty-ér mellett húzódó földút és Szentmihálytelek területe jelzi. Északon, valamint nyugaton szinte karéjszerűen érintkezik Mórahalommal. A táj legjelentősebb vízfolyása a Tisza. A község a folyó egykori árterének partján települt meg. északkeleten a Sárosvölgyi-ér és a Maty-ér adhatta lakóinak az életet vizet. Az északnyugati terület geomorfológiai képét a Kancsal-, Kisszéksósi- és Nagyszéksósi-tó határozta meg. Nagy volt a tavakból kiinduló vízfolyások jelentősége.

Az őskőkor

Röszkéről az őskőkorból semmilyen emlékművet nem ismerünk. A Dél-Alföld legkorábbi paleolitik (őskőkorszaki) lelőhelye Szeged-Óthalmon került elő. Az itt talált átmeneti szállás népessége a keleti gravetti kultúrát hordozó, 24000 évvel ezelőtt élt délkeleti eredetű vadászcsoporthoz tartozott. 1966-ban a madarasi téglavető területén került elő teleprészlet, amelyet mintegy 18000 évvel ezelőtt használtak. Az alföldi löszdombok és folyóvölgyek kedvező feltételeket teremtettek a főként vadászattal foglalkozó ember számára. Valószínű, hogy a keleti gravetti ember Röszke területén is megfordult.

Az újkőkor

A neolitikum (újkőkor) gazdasági forradalmának lényege, hogy a lakosság fokozatosan áttért az élelemtermelő életmódra, vagyis juhot, kecskét, később szarvasmarhát tartott, és búzát, árpat termesztett. Így a korábbi vadászó, gyűjtögető életmódtól eltérően már kevésbé függött a természettől. Ebből következett a népesség nagyarányú szaporodása.

Az első ilyen közösségek Mezopotámiában és Kisázsiaiban jöttek létre. A nagy népszaporulat következtében a Kisázsiaiból kivándorló népcsoportok a görög szárazföldön, Thesszáliában telepedtek le. Ők még nem ismerték a kerámia használatát, de magukkal hozták a neolitikus forradalom legfontosabb vívmányait, a házasított juh és kecske tartását, a búza és árpa termesztését. Thesszáliában így jött létre a kisázsiai eredetű Protoszklo-kultúra. Az Észak-Balkán és a Dél-Alföld legkorábbi neolitikus emlékműve a Körös-Starcevo kultúrában található meg. Ez a korai újkőkori emlékmű kevés szállal kapcsolódott Kisázsiahoz. A kelet-balkáni őslakosság a thesszáliai bevándorlóktól vette át a neolitikus forradalom vívmányait.

Vaskapunál, Lepenski Virnél föltártak több mint hetven trapéz alakú, lapos kövekből álló építményt, amelyeknek közepén áldozati tűzhely volt. A vadászott áldozati állatokon kívül itt csak kutyacsontokat találtak. Ez kultikus központ volt, ahová a vadászó, tehát állandóan mozgó közösség mindig visszatért. A közelben föltárták a Lepenski Virt építő és használó emberek temetőjét, de a sírokban háziállatok csontjait vagy kerámiát nem találtak. Erdélyben is kerültek elő kultikus szobrok, de itt már kerámia kíséretében, sőt Dunavecsén is találtak mederkotrás közben emberi fejet formázó szobrocskát.

A Körös-kultúra legkorábbi leletei Gyálaréten kerültek elő. Ezek Kr. e. 5140-ből valók. Rőszkéről három helyről ismerünk a Körös-kultúrához tartozó leletanyagot (1., 2., 3. lelőhely). Lúdvár, ez a kis ártéri sziget, ma nem tartozik a község területéhez, az itteni ásatás azonban a kultúra időrendje és életmódja szempontjából fontos adatokat szolgáltatott.

Az 1. lelőhelyen, a vasútállomásnál téglapiros színű, gömbös testű és kicsi peremű hombár töredékei kerültek elő. Az edény alsó részét rátett barbotin dísz borította, amely jelzi, hogy a Körös-kultúra fiatalabb szakaszában készült. A 2. lelőhelyen több más korú kerámiatöredék társaságában alacsony csőtálc került elő, amely a Körös-Stracevo kultúra jellegzetes darabja. A 3. lelőhelyen pedig csipett díszű kerámiatöredékek is voltak. Az edényeket körömcsipésekkel, kagylóvégek benyomkodásával, rátett plasztikus bordákkal díszítették. A bordákon gyakran ujjbennyomkodás látható.

E kultúra települései folyók, erek partján, valamint ártéri szigeteken találhatók. Egy telepet általában rövid ideig használtak. Az előbbiekre jó példa a 3. lelőhely. Itt az egykori ér északi oldalán lévő magas parton került elő jelentős mennyiségű kerámiatöredék. A telepeken eddig kétfajta háztípust sikerült megfigyelni: a szabálytalan négyszög alapú kunyhót és a fölmenő falú, nyeregtetős házat. Az utóbbi esetben oszlopokat ástak le, közéjük vesszőket fontak, majd ezt agyaggal, sárral kevert szalmával tapasztották be, a tetőt pedig náddal főték. A nyeregtetőre a Lúdváron talált házmodell-töredék a jó példa. A házak oromzatára több esetben bajelhárítás végett istenszobrot raktak. Egy átlagos ház alapterülete 6-8x4 m között mozgott. A lakóházak mellett több esetben tártak föl olyan gödröket, amelyekből előbb agyagot bányásztak, később hulladék-gödörként, néha temetkezőhelyül használták. A lúdváron föltárt egyik gödör fontos adatokat nyújt a Körös-kultúra életmódjához. Ennek a mintegy 2 méter mély gödörnek az alján szarvas- és őstulokcsontok kerültek elő. Fölötte juh- és kecskesont következett, majd igen sok halcsont, helyenként 2-3 cm vastagságban halpikkely. Ezután sok kagylóhéj és rengeteg éticsigaház, melyeknek a hegye le volt törve. Ez a gödör jól bizonyítja, hogy az akkori ember életében a juh- és kecsketartás mellett mennyire fontos szerepe volt a vadászatnak.

Sok nagyméretű hombárt ismerünk. Ezeket a földbe ásták, s vetőmagot tartottak bennük, szájukat egy kisebb edénnyel főték be.

Halottaikat a településen belül temették el - de valószínűleg már földhagyása után - az említett gödrökben. Zsugorított helyzetben helyezték őket a sírba, jobb vagy bal oldalukra fektetve, fejüket az élet színével, vörös okkerfestékkel vonták be.

Földet is műveltek, búzát, árpat, kölest, sőt lencsét és borsót is termesztettek. A korai neolitizálódás időszaka hozzávetőlegesen ezer évig tartott. A korai újkőkor vége felé egyre kevesebb a település, s ez azt is jelentheti, hogy a gazdasági fejlődéssel párhuzamosan mód nyílt huzamosabb egyhelyben lakásra. A Kárpát-medencében időbeli elsőbbség illeti meg a Körös-Stracevo kultúrát. Ebből következik, hogy a dunántúli és alföldi vonaldíszes kultúra részben a Körös-Stracevo hatására alakult ki. A középső újkőkor a vonaldíszes kerámia virágkora. A vonaldíszes kultúrákban megfigyelhető, hogy fokozatosan dél felé terjeszkednek. Ez a térhódítás érinti a Körös-kultúrát, amely az inváziótól nem érintett területen fokozatosan átalakult protovinca anyagon keresztül Vinca kultúrává.

Az alföldi vonaldíszes kultúra egyik csoportja a szakálhádi. Ez később átalakult a kései neolitikus Tiszai-kultúrává. Ez az időszak az újkőkori fejlődési folyamat csúcspontja volt. Erődített telepek létesültek, fölmenő falú, nagyméretű házakkal. A Hódmezővásárhely-Gorzsán lévő település egyik háza 20x13 méter volt, hat helyiséggel. Padlózata tapasztott agyag, jól elkülönültek benne a tárolóhelyek és a munkaterületek. Kis telepek, majorságok

rendszere alakult ki. Tájunkon az újkőkor legutolsó szakasza a Tiszai-kultúra helyi változata, a Gorzsa-csoport. Életének rövid, második korszakában kevés a Tiszai-kultúrára jellemző leletanyag, s ez jellegében közel áll a rézkorhoz. A Gorzsa-csoport egyik jellegzetessége a jól soványított és égetett fekete és barna színű, apró bütykökkel díszített kerámia.

A 4. lelőhelyen, Rösztke belterületének keleti részén, a Sárosvölgyi-ér torkolatához közel, terepbejárás során került elő apró bütykökkel díszített sárgásbarna csótalptöredék, valamint feketésszürke táltöredék. Az 5. lelőhelyen is hasonló kerámiatöredékeket találtak.

Valószínűnek tartom, hogy ezek a leletek a Gorzsa-csoport kései korszakából valók. Ekkor a földművelés kezdett háttérbe szorulni, s megnőtt az állattartás jelentősége. Gorzsán a végső megtelepülés idején, tehát az újkőkor végén, rézkor elején élt emberek szakítottak a korábbi földművelő hagyományokkal. A rézkorban a fejlődés megtorpant, és ez a késői neolitikumhoz képest visszalépést jelentett. A helyi alapnépesség jórészt a kora rézkori Tiszapolgári-kultúrában élt tovább.

A rézkor

Ennek dél-alföldi változata, a gorzsai előzményeken kialakuló Deszki-csoport. A gazdálkodás alapja ekkor az állattartás. Főként szarvasmarhát tartottak, de jelentős volt a sertés, a kecske és a juh szerepe is. A nagy települések megszűnése és az állattartás előtérbe kerülése magyarázatot ad arra, hogy az eddig földtárt telepek kivétel nélkül egyrétegűek, és igen rövid ideig lakták őket. Az állandó helyváltoztató életmód miatt nagy szerepet kaptak a közösségi temetők. A temetőkben szabályos sírsorokat lehet megfigyelni. A férfiakat jobb, a nőket bal oldalukra fektették, rendszerint zsugorított helyzetben. A sírok tengelye általában a kelet-nyugati irányt követi. A férfisírokban az edényeken kívül hosszú kőkéseket, obszidián nyílhegyeket, kőbaltákat, buzogányokat, esetleg réz- és aranyékszereket helyeztek el. Néha több mint tíz edényt tettek az elhunyt mellé. A gazdag férfisírokban talált vaddisznó- vagy sertésállkapcsoknak föltehetően totemisztikus szerepük volt. A nők mellé edényeken kívül korong vagy hasáb alakú mészkögyöngyöket helyeztek, amelyek füzérszerűen övezték derekukat.

Az edények gyakran még a késői neolitikus formakincshez állnak közel. Jellegzetes a kör alakú nyílásokkal áttört csótalpas tál. Az edények jól égetettek és soványítottak, némelyik a szemlélőben kifejezetten fémedény hatását kelti. A kerámiát legtöbbször hegyes vagy lapos, gyakran átfűrt bütykökkel díszítették.

Ismeretlen körülmények között került elő Rösztkéről egy 17,2 cm hosszú kőkés, amely a Tiszapolgári-kultúrában jellegzetes. A 4. vagy 5. lelőhely környékéről származhat, és szórványleletként is jó bizonyíték arra, hogy a kora rézkorban Rösztkén a Tiszapolgári-kultúrához tartozó település vagy temető lehetett.

A középső rézkorban jelent meg a Bodrogkeresztúri-kultúra, amely az előző fejlődés szerves folytatása. Ebben jól kimutatható a Tiszapolgári-kultúra emlékanyaga, nemcsak az edények formáiban, hanem díszítésükben is. Ezeken az edényeken megfigyelhetünk földhegyesedő, csúcsos füleket, valamint kétoldról benyomott kúpos bütyköket, amelyek madárcsőrre emlékeztetnek.

Ami a Bodrogkeresztúri-kultúrában főleg eltér az előzményektől, a jól iszapolt, vékony falú kerámia. Jóval kevesebb ugyan, mint korábban, de a kultúra egész területén általános. A java rézkorban a korábban használt rézeszközök köre nagymértékben kibővült, mind számban, mind formakincsben. Sok esetben került elő rézár és -tű, fűzfalevél alakú kés, laposbalta,

véső, sőt megjelentek a rézszerszámok legfejlettebb formái, a nyéllyukas tárgyak. Ezek közül a balta, az egyélű csákány, valamint az ellentett élű és hegyes csákány fordult elő. Természetesen csiszolt és pattintott kőeszközök is szép számban fennmaradtak. Számos változatos formájú arany- és rézékszer került elő.

A Bodrogkeresztúri-kultúra telepeit alig ismerjük, annyi azonban elmondható, hogy a kis létszámú közösségek kevés ideig éltek egy-egy helyen. Az életmód szempontjából nagy szerepe volt a szarvasmarhatartásnak, de juhok, kecskét, sertést is tartottak.

Halottaikat összefüggő temetőkben földelték el. Temetőik általában erek, vízjárta lapályok partján terültek el. A sírok kelet-nyugati tájolású sorokat alkotnak, nemek szerinti elkülönülve. A férfiakat jobb oldalukra fektették zsugorított helyzetben. Túlvilági úttravalóként elsősorban szerszámokat, fegyvereket helyeztek el. A nőket bal oldalukra fektették, melljüket főként ékszereket tettek.

A rézkor közepén a dél-orosz sztyepről kiinduló Uszatovo-kultúra népei eljutottak a Tisza vonaláig. Ennek a keleti lovasnépnek a megjelenése a rézkori fejlődésben semmilyen törést nem okozott, így megjelenésük csak elszigetelt korai keleti hatásnak tekinthető.

A Bodrogkeresztúri-kultúra életének vége felé némely telepen és temetőben idegen elemek tűntek föl. Ilyenek mindenekelőtt a pecsétlős edényfűl, az összeszűkülő nyakú csésze. Ezek valószínűleg új, idegen népcsoport föltűnését jelenthetik. A Bodrogkeresztúri-kultúra Kr. e. 2300 és 2100 között szűnt meg. Ezzel szakadt meg az Alföldön a kései neolitikus Tiszai-kultúra óta fennállott folyamatos, autochton fejlődés. A rézkor kései szakaszában a Bodrogkeresztúri-kultúra népének helyét valamilyen idegen népesség foglalta el.

K.r. e. 2100 körül a helyi alaplakosságra a Balkán felől nagy népesség telepedett. Jelentősen megnövekedett a leletanyag száma, és ez a Pécel-Bádeni kultúra erőteljes térhódítását mutatja. Ebben jellegzetesek a fémesen ható, jól égetett és soványított fekete színű kerámiák. Az edények díszítésében leggyakoribbak a halszállkaminták, sávozott háromszögek, zeg-zugos vonalak és pálcával beböködött pontsorok.

Szarvasmarhatartásról tanúskodnak a temetőkben a rangjelző szarvasmarha-temetkezések. A Budakalászon előkerült merice, négykerekű kocsimodell bizonyítja, hogy a szarvasmarhákat igavonásra is használták.

A korábbi szigorú temetkezési rítus oldódni látszik. Elterjedt a halotthamvasztás is, és ez arra mutat, hogy a Pécel-Bádeni-kultúra az Égeikum és Anatólia kora bronzkori emlékeivel rokon, vagyis kialakulásának legtöbb tényezőjét délről kell származtatni.

A már említett szarvasmarhatartás mellett a földművelésnek is fontos szerepe volt, különösen az állattartásra kevésbé alkalmas területeken. A budakalászi temető több mint 400 sírja letelepült emberekre, az alsónémedi 40 síros temető pásztorokra utal. A mellékletek az edényeket leszámítva viszonylag szegényesek: balták, pattintott kő nyílhegyek, mész- és rézgyöngyök, kagylók, csigák stb.

Röszkéről ismeretlen körülmények között került elő két péceli edény. Az első szürkésbarna egyfűlű bögre. Szalagfüle a perem fölé emelkedik, közvetlenül a perem alatt a hasvonalon két párhuzamos, tűzdelt pontsor fut körbe. A legalsó sorhoz ferdén vonalkázott háromszögek csatlakoznak. A másik kisebb méretű, egyfűlű díszítetlen bögre.

A java rézkor folyamán már megjelent egy nem túl jelentős sztyeppe hatás a Kárpát-medence keleti részén. A Pécel-Bádeni-kultúra életében ez a hatás megerősödött, s a „gödörsíros kurgánok népe” viszonylag nagy számban érte el a Tisztántúlt.

Jellegzetes temetkezési szokásuk volt, hogy sírjaik fölé halmokat emeltek. Ezek a Tiszántúlon több ezerre tehetők. A sírgödör fölé „megépítették” gerendákból a „halott házát”, s erre hordták a földet. Az elhunyt mellé csontgyöngyöt, ételt tettek, és a sírba gyakran vörös okkerrögeket szórtak. Lótenyésztő, állandóan mozgó életmódjuk következtében telepeiket nem ismerjük. Úgy látszik, hogy a jövevények békés viszonyban élhettek az itt talált pécel-bádeni alaplakossággal.

A bronzkor

Már a rézkor végére, a bronzkor elejére jellemző a Dél-Alföldön a Kostoláci-csoport, amely nem önálló, hanem a Pécel-Bádeni-kultúra helyi változata. Az edényművességben erre az időszakra jellemzők a durva fölületű edények, amelyeknek sima peremét bemélyített vagy vízszintesen tagolt dísz választja el a kerámia testétől.

A bronzkor Kr. e. 1900 körül kezdődhetett. Óvatosan kell azonban bánnunk az évszámokkal, hiszen az ilyen éles váltások nem azonnal, hanem hosszú idő elteltével zárulnak le véglegesen. Az alaplakosságot ekkor a Kostoláci-csoport és a „gödörsíros kurgánok népe” jelentette. Eddig még nem tisztázott körülmények között alakult ki a kora bronzkori Makó-csoport. Nem egy helyen lakó, hanem állandóan vándorló népesség volt, s így telepeiket alig ismerjük. Kerámiájukat sávozott háromszögekkel, geometrikus mintákkal és gyakran mészbetéttel díszítették. Főként hamvasztásos rítus szerint temetkeztek.

1928-ban a Klebelsberg-iskola helyén egy kisebb domb elhordásakor Doba Imre emberi csontvázakat talált. A „kuporgó” helyzetű csontvázak mindkét oldalán edények feküdtek (6. lelőhely). Móra Ferenc 1928. április 10-én föltárt itt egy sírt, melyben 90 cm mélyen nyugat-keleti tájolású, bal oldalára fektetett, zsugorított csontváz volt. Gerince mellett, a koponyától a sarokcsontig négy edényt talált. Április 16-án újabb két sírt tárt föl. A kelet-nyugati tájolású váz 120 cm mélyen, bal oldalán, zsugorított helyzetben feküdt. Koponyájánál egy, a csípőjétől a bokacsontjáiig három edényt találtak. Az utolsó temetkezés szintén 120 cm mélyen került elő. A nyugat-keleti tájolású, bal oldalára fektetett, zsugorított csontváz bokacsontjai előtt és koponyája mellett egy-egy edény volt. Innen kerülhetett elő a két pécel-bádeni edény, de természetesen nem ezekből a sírokból származnak.

A Makó-csoport életében tűnt föl a Duna-Tisza közén Csongrád magasságáig az Ada-csoport. Kerámiája eltér a Pitvaros-csoportétól, amely szintén ebben az időben a Tisza bal partján élt. Az Ada-csoport edényművessége a Nagyrévi-kultúra korai változatával rokon. Az Ada-csoport a korai nagyrévi időszakban beolvadt a kultúra helyi változatába, a Kötörési-csoportba.

A Röszkén föltárt sírokat többen is értékelték. Bóna István az egyik nagyméretű tálat és a kétfülű fazekat a Pitvarosi-csoporthoz sorolta. A durvított felületű, ujjbenyomkodással tagolt bordával díszített fazekat a Kötörési-csoportba helyezte. Kürti Béla a leletek kevertségét hangsúlyozta. Szerinte e sírokban a Pécel-Bádeni-kultúra, a Vatyai-kultúra, valamint az Óbéba-Pitvarosi és a Nagyrévi-kultúra leletei keverednek. Horváth Ferenc az Ada-csoport elkülönítése kapcsán vetette föl, hogy a röszei leletek nem sorolhatók az Óbéba-Pitvarosi emlékanyagba, hanem az Ada-csoporthoz állnak közel.

Röszkén az elhunytakat bal oldalukra fektetve, zsugorított helyzetben temették el. A balkáni eredetű Óbéba-Pitvarosi csoportban ismét föltűnik, hogy a halottakat nemek szerint elkülönítve temették el gazdag edénymelléklettel.

Szerintem a röszei kora bronzkori temetőben föltárt és hiányosan dokumentált három sír alapján a leletanyagot nehéz értékelni. Az edények formája és díszítése alapján az Óbéba-Pitvaros-, az Ada- és a Kötörési-csoport jöhet szóba. Ezeknek az elemeknek a keveredése azzal magyarázható, hogy a három sír átmeneti periódusból származik. Ez pedig leginkább a protonagyrévi időszakban vagy pedig a Kötörési-csoport életének korai szakaszában képzelhető el.

Röszkéről került elő egy kettős aranyhuzalból készített gyűrű. Hasonlók szép számmal fordulnak elő a kora bronzkorban. Elképzelhető, hogy valamikor ebben a temetőben helyezték el.

A középső bronzkor legjelentősebb kultúrája a szőreg-perjámosi, amelynek hordozója a késő neolitikus Tiszai-kultúrához hasonló életmódú népesség volt. Ismét megjelentek a nagyobb települések, ahol fontos kézműves központok is kialakultak.

A településeken nagyméretű házakban laktak az emberek, és az állattartással szemben szintén előtérbe került a földművelés, bár sok szarvasmarhát, kecskét, juhot és sertést is tartottak. A késő rézkorban megérkező, nagyállattartással foglalkozó keleti népcsoport fontos vívmánya volt a lótenyésztés. A középső bronzkorban a kocsi húzására valószínűleg már nemcsak a szarvasmarhát, hanem a lovat is igénybe vették. Jó viszonyban voltak a Tisza jobb partján élő Nagyrévi-kultúra népével. Viszonyuk déli szomszédjukkal, a vattinai népességgel már nem volt felhőtlen; ezt jelzi, hogy a Szőreg-Perjámosi-kultúra népe fokozatosan délről észak felé húzódott.

A temetők ekkor közvetlenül a települések mellett találhatók. Halottaikat szigorú rítus alapján, észak-déli irányú sorokban temették el. Itt is élt a nemek szerinti elkülönítés: a férfiakat jobb, a nőket bal oldalukon tették a sírba, zsugorított helyzetben. Gazdag mellékletekkel temették el halottaikat, de vannak melléklet nélküli sírok is, amelyek már a társadalom erőteljes tagozódását jelzik. Kerámiájuk formagazdasága és díszítése a ma emberét is ámulatba ejti.

Szilvamagszájú, kétfülű edényeiket gazdagon díszítették. Az árkolt kannelúrák (vályúzatok), apró bemélyített motívumok, bevésott vonalak és a karéjosan kihajló edényperemek magas művészi színvonalú fazekasságról tanúskodnak. Mind a telepeken, mind a temetőkben sok idegen kerámia bukkan föl, ugyanakkor más kultúrákban sok szőreg-perjámosi importedény található, ami virágzó kereskedelmi kapcsolatokra mutat.

A Duna-Tisza közén a Nagyrévi- és a Kisapostagi-kultúra keveredésével a középső bronzkorban kialakult a Vatyai-kultúra. Ennek a népe is földművelő, de fejlettségben jóval elmaradt a Szőreg-Perejámosi-Kultúra népességétől.

A 2. lelőhelyen, a Sárossvölgyi-ér partján 1885-ben a Sövényháza-szegedi Ármentesítő Társulat földmunkák alkalmával sírokat és különféle edényeket, bronzeszközöket, ékszereket talált. A munkások a csontokat szétszórták, a tárgyakat megrongálták, az edényeket jórészt összetörték. A szegedi múzeumba került leletek közül a középső bronzkorra tehető egy hordozható katlantűzhely darabjai, valamint egy fényezett felületű, kis ívű szalagfűtőredék. Vattinai import kerámiára utal egy erős bordákkal tagolt, a perem alatt cikcakk dísszel ékesített fedőtőredék.

A 12. lelőhely alkalmas volt megtelepülésre, magas parton helyezkedett el, s a közelében bővizű ér folyt. Itt egy kisebb középső bronzkori teleppel kell számolni. A lelőhely a Duna-Tisza közén terül el, s így talán egy „előretolt” szőreg-perjámosi vagy inkább egy kisebb vatyai teleppel van dolgunk.

Kr. e. 1400 körül megindult a halomsíros kultúrának keletre vándorlása. Egy idegen nép bevándorlása sok esetben kedvezőtlenül hat a helyi népességre. Általában a hódító ritkán irtotta ki leigázott alattvalóit, hiszen munkaerőre mindenkinek szüksége volt. Ezért inkább a vezető réteget igyekezett megsemmisíteni. A halomsíros kultúra több hullámban érte el a Kárpát-medencét, és az itt élő kultúrák népességének egy része a hódítókkal összeolvadva, sajátos helyi csoportokat hozott létre. A halomsíros kultúra korai leletei a Duna-Tisza közének déli részén kerültek elő, és ez azt valószínűsíti, hogy megkerülték a jól kiépített vatyai földvárrendszert. E korai népesség hagyatékában megvannak a koszideri típusú fémdíszek, temetkezési szokásuk csontvázas, zsugorított vagy nyújtott helyzetű.

Kr.e. 1300 táján átlépték a Tiszát, s erre az időszakra alakultak ki azok a nagy temetők, amelyek közül a legfontosabbat Tápen tárták föl. A sírok különböző tájolású csoportokban helyezkedtek el. Egy-egy csoport egy-egy család temetkezési helye volt. A férfiviselethez tartozott egy majdnem bokáig érő ruhadarab, amely baloldalon nagy csont- vagy szarugombokkal zárult. A vállon mindig csak egy bronz tűt találtak. Női sírban mindig két tű volt. Gyakoriak voltak a nyakláncok és a szív formájú csüngők. A legelőkelőbb nőt művészi kivitelű bronzövvel temették el.

A 2. lelőhelyen 1885-ben előkerült sírokban két kisebb agyagedényt találtak: mindkettő díszítés nélküli és szabadkézzel van formázva. A szegedi múzeumba került bronztárgyak jellegzetesek: pecsét- és laposkorong fejű tűk, kétosztatú, áttört szív formájú csüngők és elkeskenyedő végű bronz karperecek. Egy részük díszítetlen volt, némelyiket viszont vésett vonalkötegekkel ékesítették. Az egyik darabot hossz- és keresztirányú, nagyon finoman vésett motívumok emelik ki a többi közül. Négyzet alakú, két végükön pödrött és finoman vésett kis lemezek is előkerültek. Az egyik karperec-típushoz hasonló bordázott gyűrű is megtalálható a leletanyagban.

A temető, földrajzi helyzete és leletanyaga alapján, a halomsíros kultúra korai szakaszában létesült. Az előbb leírt vésett karperec, a laposkorong fejű tű, pödrött végű vésett bronzlemezek arra utalnak, hogy a legkorábbi halomsíros csoport hagyatékáról van szó.

1989-ben Kocsik András az egykori lelőhelyen oszlopot ásott, s egy nyomott gömbös testű, vállvonalán besimítással hangsúlyozott, a hasvonalán lecsüngő dísszel ékesített kisebb edényt talált, melynek a peremrésze megsérült.

„Röske - Kószó-ház” megjelöléssel került a múzeumba hét bronz spirálcstörredék, két gyöngy, egy spirális drótból hajlított gyűrű, egy törredék, egy széles pántgyűrű, egy vékony pántkarperec-törredék, egy hosszabb és egy kisebb spirálgyűrű, három ép és két törredékes szív formájú csüngő. Ezek minden valószínűség szerint a 2. lelőhely halomsíros temetőjéből származnak.

A Nagyszéksós 547. sz. tanyán 1933. október 10-én Oltványi József veremásáskor két spirális bronzkarperecet, kilenc spirális gyűrűt, bronzpitykét és egy tölcséres szájú, kihajló peremű, vállvonalán besimítással hangsúlyozott, nyomott gömbös testű, ívelt oldalú, a hasvonalon szimmetrikus bütyökkel díszített bögrét talált. Valószínűleg itt is halomsíros temetővel kell számolnunk.

Nagyszéksósról való az a halomsíros bronzöv is, amely csak előkelő női sírokban fordul elő. Lehetséges, hogy kapcsolatba hozható az előbbi lelőhellyel. Az öv hossza 88 cm, legnagyobb szélessége 5,65 cm. Finom vésett motívum díszíti, de poncolt technika is fölfedezhető rajta. Főként V. alakú minták, hullámvonalak és vonalkötegek együtteséből alakult ki a rendkívül harmonikus összhatás.

A 9. lelőhelyen, az egykori gazdakör épületéhez közel került elő több mint ötven kerámia-töredék. Díszítésük és formájuk alapján szintén a halomsíros kultúrához tartoznak. Így ezt a kisebb telepet a 2. vagy 8. lelőhelyen eltemetett népesség használta.

A kései bronzkorban a Duna-Tisza közén sajátos régészeti csoport alakult ki, a halomsíros kultúra utolsó bevándorlási hullámával kapcsolatban. A Csorva-csoportra szegényes fémanyag jellemző, temetkezésük hamvasztásos. Edényművességükben egy helyi, finom technikájú, fekete színű változat igen tipikus, amelyet széles, függőleges kannelúrák és árkolt bütykök díszítenek. Van halomsíros hatás is, ezt főleg talpas kelyhek és éles vállvonalú edények jellemzik. A Tiszántúlon ebben az időben jelent meg a Gáva-kultúra, amely a Középső-Dnyeszterig egységes kulturális kört alkot, helyi színezetű csoportokkal.

A terepbejáráskor a 2., 4., 10-16., 74. lelőhelyen számolhattunk bronzkori telepekkel. Az előkerült kerámia-töredékek alapján nehéz a leletanyagot régészeti kultúrához kötni. A 11. lelőhelyen talált három durvított fölületű fazéktöredék talán a Nagyrévi-kultúra kötőrési-csoportjához tartozhatott.

A vaskor

Tájunkon a késő bronzkor végét, a korai vaskor kezdetét a Kr. e. IX. században kell keresnünk. Ekkor jelentős keleti bevándorlással kell számolni. A telepeken sok esetben megszűnt az élet, a temetkezési rítusban is változás következett be, és sok bronz kincseletet rejtettek el. A Gáva-kultúra népe ekkor rejtett el a „hajdúböszörményi” típusú kincsek többségét. A helyi lakosság nagyszámú helyben maradása ellenére úgy látszik, hogy a Dunától keletre olyan új kulturális kör alakult ki, amely egyre nagyobb mértékben kezdte a vasat használni.

Ezt a preszkíta népességet leginkább a mezőcsáti temetőből ismerjük. Kis temetőket használtak, s ezekben nyújtott vagy zsugorított csontvázas temetkezés a jellemző, leginkább nyugat-keleti tájolással. Fontosak a sírokból talált vasgyöngyök, vaskarperecek, bronz- és vaszablák. A Mezőcsát-csoport emlékei keleten a kaukázusi Koban vidékéig követhetők nyomon, és talán összefüggésbe hozhatók a kimmer népmozgalommal. Ennek a keleti eredetű népességnek a nyomait Szeged-Öthalmon és Tápé-Lebőn is megtalálták. Így elmondható, hogy a Kr. e. IX-VII. században Röske környékén is valamilyen keleti eredetű nép élt.

A Kr. e. VI. század közepétől erős szkíta hatás érte a Kárpát-medencét. A szkíta kultúra kialakításában kétségkívül fontos szerepet játszottak a bevándorló szkíta népcsoportok, de a helyi lakosságnak is lényeges szerep jutott. A szkíta népességnek számos helyi csoportja alakult ki, közülük a két legfontosabb az erdélyi és az alföldi. Az alföldi csoport déli határa a Maros. A kutatók többsége az erdélyi csoport népességét az agathürszoszokhoz köti. Az alföldi csoport etnikai megítélése nem ilyen egyértelmű, a szigünnákhoz való kapcsolása nem megnyugtató. Ennek a csoportnak a központi területe a Duna-Tisza közének északi része; a zöldhalompusztai és tápiószelei aranszarvasokat is ezen a vidéken találták. E csoportra jellemző: gyakori tör- és zablaleletek, kereszt alakú tegezdíszek, bronztükrök, bronz nyílhegyek. Sok vaskoros került elő a sírokból, s jellegzetesek a ló-, sőt kocsisírok. A vaszablák nem embersírokból, hanem az önálló lótemetkezések leleteiként kerültek elő. A temetkezési szokások változatosak. A Körös és a Maros közötti Tisza-völgyben nyújtott és zsugorított csontvázas, valamint hamvasztásos sírok egyaránt előfordultak.

A Csanytelek-Újhalastón lévő temetőt a Kr. e. VI. század közepétől a keltakor kezdetéig használták. Leletanyaga igazolja a helyi népesség továbbélését, de fontos keleti és nyugati kapcsolatokra is mutat.

Röszkén a 17. és talán a 18. lelőhelyen kerültek elő szkíta kori leletek. A 17. lelőhelyen, a község keleti részén található egy 150x100 m kiterjedésű telep. Világosszürke korsótöredék, feketésszürke, csillámmal soványított kerámatöredékek, valamint barna színű durva edénytöredékek is előkerültek.

Nagy jelentősége van a kettős kannelúrával ellátott, perem fölé magasodó szürke szalagfűl-töredéknek. Ez egy szarvacskás fűlű csészének a maradványa, amely a szkíta kultúrára mutat, és sok szkíta temetőben megtalálható. Pomázon egy hasonló töredék a Kr. e. VI. század második felére keltezhető sírleletből került elő. Ebből következik, hogy Röszkén korai szkíta település volt, amelynek kezdete a Hallstatt-D periódusra tehető. Ismeretlen körülmények között került elő egy valószínűleg Hallstatt-kori, bikonikus alakú bronzbuzogány és egy rovátkolással díszített bronzkarperec-töredék.

A kelták Itália és Pannónia elleni támadása egyidejűleg zajlott le. Rómát Kr. e. 388-387-ben rabolták ki, s így valószínű, hogy a Dunántúlra a Kr. e. IV. század első harmadában törtek be. Ez a kelta hullám a IV. század második felében érkezhetett a Dél-Alföldre. Nagyszéksósról származnak kelta sírleletek: vaskardtöredék (a markolat és a hüvely felső része maradt meg), összehajtogatott vaslándzsa, kúpos, összekalapált köpűvel, hosszú, levél alakú, gerincelt testtel, kerek átmetszetű bronzhuzalból készített karika, ovális átmetszetű vaskarika. A kard és a lándzsa jó párhuzama található Reziben a 4. sírban. Itt LT B1C2 korú temető volt. A röszkei szórványleletek temetőből származnak, a koruk a Kr.e. III. század első fele lehet. Azoknak a hódító keltáknak a hagyatékáról lehet szó, akik Kr. e. 280-279-ben Delphoít is kirabolták.

A 19. lelőhelyről is ismerünk gyér kelta telepnyomokat. Ez valószínűleg egykor kis falu lehetett, amely jórészt földbe ásott házakból állt. A Dunántúlon és Északkelet-Magyarországon magaslati erődített telepek létesültek. Jelentős volt az állattartás, de mellette intenzív földművelésre utaló adatokat is találunk. A vas ekkor vált általánossá. Az élet minden területén alkalmazták, bár természetesen nagy mennyiségű bronzot is használtak még. A kelták megjelenése után terjedt el a fazekaskorong is, főként szürke, finom kerámiát készítettek. A keltáknak széles körű kereskedelmi kapcsolataik voltak, és hadjárataik során megismerkedtek a magas színvonalú görög pénzveréssel. A Kr. e. II. században II. Fülöp tetradrachmáit kezdték utánozni, s így megteremtették az önálló kelta pénzverést.

A legkorábbi kelta temetőket a nyújtott csontvázas temetkezés jellemezte. A hamvasztásos, urnás sírok már a legkorábbi időtől előfordultak, és számuk a korszak vége felé egyre emelkedik. A Kr. e. III. századtól a Kr. e. I. évszázad végéig szinte zavartalanul éltek a kelták vidékünkön is.

Röszke több lelőhelyéről ismerünk ún. jellegtelen őskori kerámiát. Ezek a díszítés nélküli, durva kerámatöredékek, ha önmagukban kerülnek elő, elvileg az őskor bármelyik kultúrájához köthetők. Ha a durva kerámatöredék a halomsíros kultúra jellegzetes edénytöredékeivel fordul elő, akkor joggal keltezhető a halomsíros időszakba. Némely esetben a zavart az is fokozza, hogy hasonló jellegű házi kerámiát a népvándorláskorban a szarmaták és az avarok is használtak.

Krisztus után

A Kr. u. 1. évszázad első felében iráni eredetű és nyelvű nép költözött a Duna-Tisza közé. A korai szarmata (jzig) időszak leletei a Dél-Alföldön is előkerültek. A korai emlékek zömükben sírleletek. Jellegzetességük, hogy jó részük még Kelet-Európából származik. Korai emléktárgy csak a 63. és 64. lelőhelyről került elő, itt többek között az 1-2. századra jellemző szarmata kerámatöredékeket találtak.

Fontos hatása volt a Dunántúl római megszállásának Kr. e. 8-ban. Korán kialakultak a római-szarmata kapcsolatok, amelyek Traianus császár dáciai hadműveletei után fokozódtak. Az egyik legnagyobb római császár két nagy hadjáratban számolt le Decebál dák uralkodóval, és 106-ban megalapította Dacia Provinciát. Így a szarmaták által lakott területet két oldalról római provincia vette körül. A rómaiak a Duna-Tisza közén, tehát szarmata területen keresztül tartották kapcsolataikat a két provincia között. Jelentős útvonal indult ki Lugióból (Dunaszekcsőből), és az Alföldön keresztül Szeged alatt, majd a Maros mentén húzódott Daciaig. A szegedi vár helyén a 2-3. században római őrállomás volt, amely az előkerült leletek alapján (bélyeges téglák, feliratos kő, márvány férfifej stb.) a 2. században létesült.

A 2. lelőhelyhez közel terült el a szegedi kegyesrendi ház birtoka. Mellette a töltés építéséhez földet termeltek ki, és a kubikgödrökben sírok nyomai mutatkoztak (7. lelőhely). A temetkezéseket Török Aurél közreműködésével Reizner János szegedi múzeumigazgató 1885. március 20-án tárta föl. Négy délnyugat-északkeleti tájolású sír került elő. Az elsőben talált csontváz középtermetű, középkorú férfi volt. Lábánál korongon készült, szürke fülesbögrét találtak. A második sírban szintén egy középtermetű, középkorú férfi feküdt, melléklete hasonló fülesbögére volt. A 3. és 4. sírban egy-egy fiatal női csontváz feküdt. Az egyiknek a felső lábszárcsontjai között egy csecsemő csontvázát is megtalálták. A két női sírban három korongolt, szürke edény volt. Ahol a csecsemő csontváza feküdt, ott egy parányi bögrét és egy kis agyaghengert is a sírba helyeztek; nyilván a kisgyermeknek szánták, hogy a túlvilágon is legyen mivel játszania. A női sírokban találtak még két keskeny bronz karperecet, egy aláhajtott lábú fibulát és egy zománcos kis fibulát, amely nyulat ábrázol. Egy kis bronz gyűrű, két hurkos végű fülbevaló, fél nyakperec is előkerült, de legnagyobb számban gyöngyöket találtak (128 darabot), amelyek rendkívül változatosak mind színben, mind formában. A csecsemővel együtt eltemetett nő sírjában volt még egy bronztégely, és valószínűleg a medence tájáról került elő Hadrianus (117-138) denárja. A leletanyag tanúsága alapján a temetkezések a 2-3. században kezdődtek. A római érem nem ad pontos kelteztést, mert a 4. században is földbe kerülhetett. A temető népessége kapcsolatban lehetett a 2. század végén beköltöző roxolánokkal, akik szintén szarmaták voltak. Aureliánus császár 271-ben adta fel Daciát. Ez a döntés a szarmatáknak sok gondot okozott, hiszen Daciában nyugati gótok telepedtek meg. A gepidák szerepe is jelentőssé vált, mert a 4. század közepétől fokozatosan dél felé nyomultak, és megszállták a Tiszántúlt. Így a szarmaták a Duna-Tisza közére szorultak vissza.

A 4. század végén a Tisza bal és jobb partján is keskeny sávban egységes leletanyag jelent meg. Ez germán jellegű, és valószínűleg a gepidákhoz kapcsolható Tápé-Malajdok-csoport emlékanyaga. Érdekes, hogy a Tisza jobb partján, tehát a gyeptől, a gepidák és szarmata leletek keverve fordulnak elő. A 7. lelőhelyen földtörténeti temetőből a Tápé-Malajdok-csoport emlékanyaga is előkerült: egy fekete, gyors korongon formált, besimított cikcakk dísszel ékesített korsó és D alakú, germán jellegű csat.

A 10., 31., 60-62., 64-66. lelőhelyeken kerültek elő 4-5. századra tehető telepnyomok. A 62. lelőhelyen egy 600x300 méter kiterjedésű, 4-5. századra keltezhető falu állt. Erre utalnak a fényezett fölületű, kétfülű amfora válltöredékei, árok fölött egymást érintő, besimított félkörökkel, gyors korongon készült, duzzadt peremű táltöredékek, párhuzamos mély árokkal díszítve, valamint vékony falú, kis csésze darabja. A vastag falú, durva házi kerámia mellett jelentős az egyenesen levágott peremű, csillámokkal soványított fazék peremtöredéke. Római kapcsolatokra utal a zöldes színű illatszeres üvegpalack nyaktöredéke. A telepen számos építmény lehetett, mert sok paticsrög került elő. A 66. lelőhelyről származik egy sávokban feketére fényezett edényperem és egy vékony falú tál peremtöredéke, amelyen vízszintesen

futó bemélyített árkok között zezzug vonal halad végig. Ez a töredék kétségkívül az 5. század első felére keltezhető.

Hasonló korú a Nagyszéksósról, Szabó István földjéről, 1930-ban előkerült legömbölyített peremű, ívelt nyakú, nyomott gömbös testű, a hasvonal fölött kettős cikcakk dísszel ellátott fülesbögre.

A szarmata településekre a négyzet formájú, kis méretű, földbe mélyített házak jellemzők. Sekélyen alapozott, fölmenő falú, vesszőfonatos, tapasztott falú épületeik is voltak. A félig vagy teljesen földbe mélyített kemencéket általában a házaktól távol helyezték el. A gazdasági épületek közé tartoztak a kerek ólak, melyeknek kúpos tetejük lehetett. Kutak, füstölőműhely, sőt kovácműhely is előkerült. Az árokrendszer a közösség lakóterének elkerítésére szolgált. Sok verem volt a szarmata falvakban. Ezeket néha kitapasztották és gabonát tároltak bennük. Jellegzetesek a 40-50 liter űrtartalmú tárolóedények is. A szabálytalan gödrök rendeltetése bizonytalan, talán agyagot nyertek belőlük. A falvak általában ártéri szigetekre vagy kisebb-nagyobb vízfolyások magas partjaira települtek.

Az állattartás mellett a földművelésnek is jelentős szerepe van. Különösen fontos volt a lótarás, hiszen a korabeli történetírók a pikkelypáncélos szarmata lovasokat félelmetes harcosoknak írták le. Kerámiaművességükre a szürke, jól égetett és soványított, gyors korongon készült áru mellett jellemzők a kézzel formált edények. Tipikus ezeknek egyenetlenül meggyúrt nyersanyaga és rossz soványítása. Ebből a kézzel formált házi kerámiából többféle változatot ismerünk: hombárt, fazekat, valamint kisebb bögrét, amelyek már az 1. századtól előfordultak.

A 370-es években a belső-ázsiai eredetű hunok az alánok legyőzése után elérték a keleti gótok Dnyeszter és Don között elterülő földjét. Nomád lovastaktikájuknak köszönhetően a keleti gótokat is legyőzték, mire a nyugati gótok, a hunokat be sem várva, bebocsátást kértek a római birodalomba. 380-ban egy kisebb hun és alán katonai egység jelent meg Pannóniában. A hozzájuk köthető íjhoz tartozó csontlemezeket a carnuntumi légiós táborban, valamint Dunaújvárosban (Intercisa) is megtalálták. A hunok legnyugatibb ága először az Al-Duna mentén telepedett meg. A Duna-Tisza közén nagyobb számban a 400-as évek elején jelentek meg. A nyugati hun szárny fejedelme, Uldin, jó kapcsolatokat épített ki a kelet-római birodalommal, de igazából Honorius császár volt az, aki a hun szövetséget kitűnően kihasználta a germán népek ellenében. 436-ban a hun-római szövetség a burgundokra mért szörnyű csapást. A 420-as évektől kezdve a hunok és szövetségeseik egyre nagyobb heveséssel támadták Bizáncot. A tehetetlen birodalom a békét csak évről évre növekvő mennyiségű arannyal tudta megváltani. A hun szállásterülethez legközelebb eső római provinciát, Pannóniát, a hunok 433-ban szerezték meg.

Az egész hun törzsszövetség élén Karaton állt. Oktar és Ruga, Attila atyjának, Mundzsuknak voltak a testvérei, valószínűleg megosztották egymás között a hatalmat. Oktar 430 körül, Ruga 434-ben halt meg. Az uralkodó halála után Bléda következett a trónon. Ő társuralkodónak maga mellé vette öccsét, Attilát, aki 445-ben meggyilkoltatta bátyját, és megszerezte az egyeduralmat. A hun szállásterület a 410-420-as évektől a Kárpát-medencében volt. A Duna-Tisza közének déli fele jöhet számításba, vagy esetleg a Körös és a Maros között levő terület. Attila 450-ben Honoria védelmében teljes császári hatalmat igényelt, de mivel nem kapta meg, az összecsapás nem maradhatott el. 451-ben a mai franciaországi Troyes község közelében volt az ókori Mauriacum, s itt folyt le a rómaiak és a hunok, valamint a két fél szövetségesei között a csata, amely döntetlenül végződött. 452-ben Attila kezére került Pávia, Milánó, és seregei Rómát is elérték. Az örök város érdekében maga Nagy Szent Leó pápa ment a hunok táborába. Kérése, valamint a hun sereget sújtó éhség és járvány

visszavonulásra kényszerítette Attilát. Az „Isten ostora” a következő évben tisztázatlan körülmények között, agyvérzésben (?) meghalt.

Halálával megszűnt az erő, amely a hun birodalmat egybetartotta. 454-ben a gepidákkal az élükön föllázadt leigázott népek a pannóniai Nedao folyó mentén Ardarik vezetésével ütköztek meg a hunokkal. A hunok elbuktak, Attila legidősebb fia, Ellák is életét veszítette. A gepidák szerezték meg a hunok fő szálláshelyeit, miközben ők keletre szorultak.

A nagyszéksósi aranylelet

A 67. lelőhelyről származik a máig legnagyobb és legjelentősebb hun aranylelet. 1926-ban aranytárgyak kerültek elő Nagyszéksóson, Bálint Mátyás szőlejében. Nagy részük a szegedi múzeumba, valamint a Fleissig-gyűjteménybe jutott, de egy részük elkallódott. Móra Ferenc az aranytárgyak nyomán jutott el Nagyszéksósra, de csak hosszas előkészítés után tudott ásatni. Az aranytárgyak egy körtefa alól kerültek elő. Móra és „személye körüli minisztere”, Kotormány János már az első helyszíni szemlén egy aranycsatot talált. Bálint Imre elmondása szerint iskolás korában sok encsömbencsömöt találtak ott, és az iskolában sült tökért és almáért cserélték el őket. Az így elcsereberélt leletek számát fél kubikostaliciskára becsülte! Mórának csak hosszas huzavona után sikerült engedélyt szereznie Bálint Mátyástól az ásatáshoz. A gazdát négyszáz pengő és minden aranytárgy után egy pengő illetett meg.

A körtefa körül ástak, de a fában és a szőlőben nem tehettek kárt. 93 aranytárgy került elő, csontváz vagy temetkezésre utaló nyom nélkül. 1934-ben Bálint Imre egy összelapított aranycsészét és néhány apró aranytöredéket próbált eladni egy szegedi ékszerésznek. Rendőrségi bejelentés nyomán Kotormány János szállt ki a helyszínre és megállapította, hogy az aranytárgyak az 1926. évi ásatás helyszínéről származnak, ahonnan időközben még egy három darabra vágott arany csészefenek is előkerült. Cs. Sebestyén Károly március 21-24. között 564 m²-en a bolygatatlan homokig fölásatta és átszítáltatta a talajt, de csak négy aranytárgyat talált. 1965-66-ban még további három aranytárggyal bővült a leletek köre. Több mint kétszáz aranytárgyat számlál ez a mindezidáig páratlan leletegyüttes.

A nagyszéksósi leletek a hun halotti torral függenek össze. A leletkörülmények és a párhuzamok azt igazolják, hogy ezt a tort gyakran a temetés után napokkal, esetleg hetekkel tartották. A szokás alapja az a hiedelem, hogy a halott lelke a halál után még egy bizonyos ideig a földön tartózkodik. Az előkelő elhunytakat általában magányosan és titokban temették el, nehogy kirabolják a néha több kiló arannyal eltemetett halottat. A tort, vagyis a végleges búcsúztatót sem a sírnál, hanem másutt tartották. Az ott elásott tárgyakat halotti áldozatnak szánták. Néha az elhunyt mását, esetleg szobrát is fölállították és ott az ősök kultuszának szellemében időnként áldozatot is bemutatnak. Nagyszéksóson is ilyen áldozati helyet találtak. Az elhunytat vagy a közelben, de inkább távolabb temethették el.

Az aranytárgyakra jellemző a rekesztechnika, azaz a fölületükre szalagocskákat forrasztottak, azokból rekeszeket képeztek, amelyekbe leginkább piros almandint helyeztek. A kő alá sima ezüst- vagy aranylemezt tettek, amelyet néha finoman recéztek, hogy a kő ragyogása jobban érvényesüljön. A vékony aranylemezek egy részébe ponccal pikkelymintákat ütöttek. Ez a díszítési mód leginkább kard-, és törhüvelyeken, nyergeken és tegezeken fordult elő.

Az elektronkehely és egy aranycsat jellemezheti legjobban az ötvöstechnikát. A tömör elektroncsésze olvadás következtében erősen eltorzult, de a restaurálása a szakember jó munkáját dicséri. A 4 mm széles perem enyhén ki van hajtvva. A kerek áttörésekben egykor üveg és hegyikristály betét volt. A kerek nyílások szélét elvékonyították, majd az áttörések

külső felére vékony körgyűrűt forrasztottak és ezeket hajlították rá a betétekre. A rövid, tölcsérszerű talpat keményforrasztással illesztették a kehelyhez. A láb belső oldalán görög nyelvű karcolt fölírat van. A darab a tömör arany nyakpereccel együtt az elhunyt magas rangját igazolja.

A csat vöröses színű aranyból készült, és keményforrasztással összerakott négy rekeszből áll. Alulra vékony aranylemezt szögeztek, amely a csattest elején hurkot alkot, hogy a csatrész összekapcsolódhasson a testtel. A csat tojásdad alakú, előreahajló pecekkel készült. A szíjat egykor a rekeszek és a vékony aranybádóg közti 2 mm széles részbe illesztették. A rekeszekben lévő piros almandinnak ma már csak a nyomai vannak meg.

Többször megkísérelték az előkerült leletek alapján rekonstruálni a tárgyakat. Erre a jobb megfigyelési körülmények között napvilágot látott fegyverek, lószerszámok stb. nyújtottak segítséget. Ezek alapján a következő leletegyüttest sikerült meghatározni:

1. Arany nyakpereg.
2. Arany díszöv csattal, szíjvégekkel és övveretekkel.
3. Kardnak és hüvelyének aranyveretei és borítása.
4. Arany csizmaveretek csattal, kisszíjvégekkel.
5. Tör markolatának és hüvelyének aranyborítása.
6. Kés markolatának és hüvelyének arany- és ezüstborítása.
7. Kés hüvelyének aranyborítása.
8. Valószínűleg íjhoz tartozó aranylemez.
9. Tegez aranyborítása.
10. Korbács nyelének aranyborítása.
11. Nyereg és lószerszám aranyveretei. A nyeret halpikkelydíszes aranylemezzel vonták be, a kápákat almandinnal ékesített aranylemezzsalagok borították.
12. Az előzőkhöz hasonlóan díszített nyereg és arany kantárveretek.
13. Elektronkehely. A görög fölíratos edény korong alakú áttöréseiben egykor hegyikristály és színes üveg volt.
14. Elektron ivóedény.
15. Fa ivóedény aranyveretekkel.
16. Fa ivóedény az előzőhöz hasonló aranyveretekkel. Elképzelhető, hogy az aranyveretes fa ivóedények száma négy-hat volt.

A bizánci császár követségének tagjaként Priszkosz Rhetor 448-ban kereste föl Attila udvarát. Figyelemre méltók krónikájának azok a sorai, amelyek Attiláról szólnak. hangsúlyozza, hogy az uralkodó puritánságával is kiemelkedett a többi előkelő huntól. Nem arany- és ezüst-edényekből ivott, sem alacsony szárú csizmája, sem lószerszáma nem volt drágakövekkel berakott aranylemezekkel borítva. Priszkosz leírása nyomán könnyű ráismerni a nagyszéksósi leletre. A hun fejedelmi központban sok hun előkelőség és hűbéres király tartózkodott. Ezek gazdagon, hun stílusban öltözködtek, de ez rangjelző és nem etnikumjelző volt. A nagyszéksósi leletnél gazdagabbat még nem sikerült találni. Ennek ellenére nem szükséges hun uralkodó leletanyagára gondolnunk. Inkább valamely magas rangú, befolyásos, a hun fejedelmi udvarban élő ember lehetett.

1963 őszén a Hódmezővásárhely határában lévő Szikáncs tanyán 1439 darabból álló éremkincset találtak. Súlya 6,446 kg arany, amely kb. 20 római fontnak felelt meg. Legkésőbbi darabja egy SECURITAS hátlapú solidus, amelyet 445-ben vertek Konstantinápolyban. Az aranyérmék kivétel nélkül verdefényes állapotban voltak, tehát valószínűleg évi adó fejében kerültek hun tulajdonba. A kincslelet óriási értékét érzékelteti, hogy egy solidus egy kőműves 108 napi bérének felelt meg! Az érméket elrejtő nagyon jómódú lehetett, és magas rangot tölthetett be a hun birodalomban. A kincs elrejtését kapcsolatba lehet hozni Attilának leszámolásával a bátyjával, Blédával. A források tanúsága szerint Attila 445-ben gyilkoltatta meg testvérét. Az éremkincset elrejtő gazdag Hun Bléda vezető emberei közé tartozhatott; Bléda fejedelem halála után menekülnie kellett, és ezért volt kénytelen vagyonát elrejtetni. A nagyszéksósi aranytárgyak a központi hun szállásterület közelségére utalnak. A szikáncsi soliduslelet hasonló következtetésre vezet: ez a hun főember szállásának közelében rejthette el az érméket, és csak utána menekült el. A hun fejedelmi központnak valahol a közelben kellett lennie, valószínűleg a szeged középpontú, 30-40 kilométeres sugarú körön belül.

A hunokat már a kínai források igazi sztyeppei népnek mutatják be: állataik számára füvet és vizet keresve vándoroltak; nem voltak állandó lakóhelyeik és a földet sem művelték meg. Az európai hunok életében is fontos szerepe volt az állattartásnak. A korabeli történetírók mindig kiemelték, hogy a hunok kitűnő, félelmetes lovasok és igen kitartók voltak. Legfőbb fegyverük az íj és a kétélű kard, de török, sőt lándzsájuk is volt. Télen prémes ruhát öltöttek, nyáron selyem-, vászon-, esetleg gyapjúruhát hordtak, amelyet hímzéssel díszítettek. Általában sátrakban (jurtákban) laktak, de néha faházakat is építettek. Rabszolgáik egy részével házimunkát végeztek, a többiekkel földet műveltettek.

A hunok a meghódított népeket megfélemlítéssel tartották szövetségükben. Attila személye is összetartó erő volt; alattvalói annyira féltek tőle, hogy nem mertek a szemébe nézni, és a legbefolyásosabb hun előkelőt is remegés fogta el, ha Attila hívatta. Amikor váratlanul elhunyt, holttestét selyemsátorban tették közszemlére, majd nagy tort ültek, és titokban temették el.

Az avarok

A 6. század első harmadában egy germán nép, a longobárd jelent meg a Dunántúlon, és később a Dráva-Száva közén is. A Duna-Tisza közén föltétlenül számítani kell a tovább élő szarmata lakossággal. A Duna-Tisza közének középső és déli részén a 470-es évekig egy kis germán nép, a szkír élt. A longobárdok beköltözése után a Duna-Tisza köze valamiféle határsáv, gyepű szerepet tölthetett be. Röske területe a gepida királysághoz esett közel, ezért a Tisza jobb partján is lehettek kisebb gepida telepek vagy katonai előőrsök, különösen a gepida-longobárd viszony kiéleződése után.

A Kínától Közép-Ázsiáig húzódó zsuan-zsuanok birodalmát 552 körül lázadó alattvalóik, a türkök döntötték meg. A Közép-Ázsiában lévő heftalita birodalmat a türkök és a perzsák közös hadjáratai 557-ben számolták föl. 562-ben az Al-Dunánál megjelenő avarok között mind belső, mind közép-ázsiai népcsoportok is lehettek. II. Justinianus bizánci császár nem engedte birodalma területén az avarok letelepedését. A gepida királyságot körülvevő magas hegyek akadályozták az avarok behatolását a Nagyalföldre. Ezért az Elba folyónál próbálkoztak, és 566-567 fordulóján magát a frank királyt, I. Sigebertet is fogságba ejtették, majd az avarok kagánja szövetséget kötött vele. 567-ben a gepidák által megszállt Sirmiumot megtámadták a longobárdok, de a gepidákat támogató bizánciak az immár két tűz közé került longobárdokra súlyos vereséget mértek. Ezért jöttek kapóra I. Sigebertnek az avarok, mert sógora, Alboin longobárd király segítséget kért tőle. Az avarok és a longobárdok szövetséget

kötöttek. Baján kagán az előnyös szerződés értelmében megkapta a longobárd állatállomány felét, és a gepidák országát is neki ígérték. Az avarok a Duna-könyök tájáról megtámadták a gepidákat, és súlyos vereséget mértek rájuk. Még királyuk, Kunimund is életét veszítette. A longobárd király nem sokáig örülhetett győzelmének, mert rájött, hogy sokkal veszedelmesebb szomszédot kapott a gepidáknál. Ezért 568 áprilisában átengedte „szövetségesének” Pannóniát, és népével Észak-Itáliába költözött. Ezzel szinte az egész Kárpát-medence az avarok uralma alatt egyesült.

Az avarokkal foglalkozó kutatók mind a mai napig vitáznak az avar kor szakaszolásáról. Kora avar korról 630-ig vagy 670-ig lehet beszélni. Helyesebb a 630. évszám, mert 626-ban ostromolták sikertelenül az avarok Konstantinápolyt. Az utána következő belső válság, a peremvidékeken kitört lázadások, a bizánci aranyadó elmaradása alapjaiban rengette meg a birodalmat. A 670 körül keleten fölbomló onogur birodalomból egy nagy népcsoport vándorolt az Al-Dunához, egy másik rész pedig az avarok országába. Ez a régészeti anyagban is tükröződik. Néhány szakember a középső avar kort 630-670 közé teszi; a többség szerint a helyes periódus 670-700/720, amelynek a végén megjelent a griffes-indás csoport. A változásokban azonban nem mindig kell új beköltöző népcsoportot keresni, hanem szükséges figyelembe venni a belső fejlődést, kereskedelmi kapcsolatokat és az uralkodó elit akaratának érvényesülését is, mert ez is okozhat „divatváltást”.

A kora avar korra jellemzők a préselt övveretek, hosszú fülű és hurkos fülű kengyelek, egyenes pengéjű kard, P fölkötőpánttal, keskeny íjcsontok. A sírok általában nyugat-keleti és kelet-nyugati tájolásúak. A közép avar kor jellemzői főleg az eltérések alapján: az övveretek négyzet alakúak, simák, szalagfonattal és üvegberakással vannak díszítve, megjelenik a szablya is, észak-déli és északnyugat-délkeleti tájolású sírok a jellemzői. A kora avar korban a társadalom a kagán egyszemélyi uralma alatt állt, míg ebben a korszakban a hatalmat megosztva gyakorolta a fejedelem. A 700-720 körül kezdődő késő avar kort leginkább a bronzból öntött, aranyozott vagy ónozott övgarnitúrák jellemzik. Ezek griffeket, állatküzdelmi jeleneteket, laposindákat és életfát ábrázolnak. A griffes övveretek préselt előképei már az előző korban megvoltak.

A 70. lelőhelyen, Feketeszálláson, Ördögh György birtokán, gerendás kubikolással földet termeltek ki, és ezüst fülbevalók, valamint dinnyemag alakú gyöngyök kerültek elő. Tömörkény István 1902. február 11-én három melléklet nélküli sírt tárt föl. Márciusban földkitermeléskor ismét kerültek elő leletek. Közülük figyelemre méltó egy 10 cm hosszú, 4 cm széles vas nyílcsúcs. Március 4-én Tömörkény ismét három sírt tárt föl, és ezzel az előkerült sírok száma húszra emelkedett, amelyek a munkások szerint a legkülönbözőbb tájolásúak voltak. Az első sírból, a medence tájáról apró vasdarabok kerültek elő. A második sírban északnyugat-délkeleti tájolású csontváz volt, a lábánál lókoponya, alatta lólábszárcsontok. A lókoponyánál előkerült két honfoglalás kori, vállba kovácsolt fülű kengyel is és egy vaszabla. Az emberi váz mellett vaskés és vascsat volt. A harmadik sírban az egyik munkás egy fél zablakarikát talált. Március 24-én Tömörkény az előző föltárás helyétől kutatóárokot ásott. Ezekben sírokat tárt föl: nyugat-keleti tájolású férficsontváz, jobb oldala mellett vaskéssel; nyugat-keleti tájolású férfiváz, a bal lábszárcsont mellett vaspenge; zsugorított csontváz két bronz fülbevalóval, az egyik alján henger alakú függővel, csípőjénél orsókarika.

1905. március 20-24. közt Móra Ferenc a fönti lelőhelytől nyugatra kétszáz lépésre hat kutatóárokot húzatott, de sírok nem kerültek elő. Ezek után az eredeti helyszíntől kelet-északkeletre 70 m² területet tárt föl, amelynek eredményeképpen 11 sír került elő. Az első és negyedik sírban egy-egy férficsontváz feküdt, a hatodikban egy nő, a hetedikben egy kisgyermek volt eltemetve minden melléklet nélkül. Mind a négy sír mélysége kb. 2 m volt. A

második sírban másfél méter mélyen feküdt egy koponya nélküli csontváz. Mellékletei között vaskést, életfamotívummal díszített, áttört, gyöngykeretes nagyszíjvéget, hasonló motívumú, de kisebb méretű kisszíjvéget, öt darab áttört kisméretű csuklós övveretet, egy mellékszíjveretet, valamint egy szíjbújtatót talált. A harmadik sírban a földszintől alig negyven centiméterre egy zsugorított helyzetű férficsontváz feküdt. Az ötödik sírban egy 1,9 m mélyen eltemetett férfiváz, mellette laposindával díszített bronzcsat volt. Ezek a sírok az 1902-ben föltárt terület északkeleti folytatásában voltak, és valószínűleg a temető szélén lehettek, mert itt Móra már nem talált több temetkezést, és így áttért a temető keleti folytatására, ahol a nyolcadik sír feküdt 2,4 m mélyen. A férficsontváz mellett vaskést és két vascsatot talált. Ettől a sírtól délre, körülbelül 3 méterre találta meg a 2 m mélyen fekvő férficsontvázat, amely az előzőkhöz hasonlóan rossz megtartású volt. A váz fölött 30-40 cm magasságban tyúkcsonokra, két lófogra és apró, égett csontokra bukkant. A csontváz mellett vaskést, vaspeccekkal ellátott bronzcsatot, lapos bronzkorongot, közepén szögeccsel, vékony ezüstlemezeket és egy bronzlemezről készült sima kisszíjvéget talált. A tizedik sír az előbbtől keletebbre került elő 2,2 m mélységben. Benne jó megtartású női csontváz feküdt, bal vállánál orsókarika, bal halántékánál pasztagyöngy csüngődíszű fülbevaló, medencéjénél két vékony bronzkarika volt.

A föltárás alig van dokumentálva, így a szűkre szabott leírások alapján nehéz értékelni a temetőt. Az 1902-i ásatáskor előkerültek szórványként dinnyemag alakú késő avar kori gyöngyök, de honfoglalás kori nyílcsúcsok is. A lábhoz tett lóbőrös rítussal elhantolt férfit a 10. században temették el. Az 1902-i föltárás alkalmával késő avar és honfoglalás kori sírokra bukkantak. Az 1905. évi föltáráskor az első ásatás helyszínén késő avar kori temetkezéseket találtak. A második és az ötödik sír leletanyaga a 8. század végére vagy a 9. század elejére utaló temetkezéseket tartalmazott. Az 1905-i föltárás utolsó helyszínén kerültek elő olyan leletek, amelyek a közép avar korra keltezhetők.

A mellékletek alapján a temetkezések a 7. század második felében kezdődhettek, és még a 9. század elején is folytatódtak. A honfoglalás kori sírok érdekessé teszik a temető értékelését. Az avarság bizonyos részei megérték a honfoglalást, talán elég utalni a Szarvas-Kákapusztán föltárt temetőre. A feketeszéli második és ötödik sír a temető szélén került elő, és a 9. század elején temetkező avarság leletanyagát tartalmazta. A honfoglalás kori sírok jelenléte a nem kellően dokumentált ásatás alapján azt is jelenthetné, hogy a Rösztke területén élt avarság megértte a honfoglalást, de valószínűbb, hogy a honfoglalók - nem tudván a korábbi sírokról - ugyanott nyitottak temetőt, ahol az avarok.

Az avar falvak jellegzetes képviselője a Dunaújvároson föltárt teleprészlet. Itt 34 földbe mélyített házat és néhány jurta ugyancsak földbe mélyített alapját tárták föl. A házakat kerámiaanyaguk a 7. századra keltezi. Egy késő avar kori kis ház került elő Csongrád-Bokroson. A 250x240 cm alapterületű, 110 cm mélyen földbe ásott házban a déli oldalon kisebb kemence volt. Az Eperjesen föltárt épületek mérete sem volt nagyobb: átlag 320-250-300 cm nagyságúak voltak. Nem álltak egymáshoz közel, közöttük egyéb objektumok, kemencék, ólak stb. helyezkedtek el.

Rösztke területén a terepbejárások során számos avar telep nyoma és nagy mennyiségű korongolatlan házi kerámia került elő. Általában díszítetlenek, ritkábban bekarcolt hullámvonallal vannak díszítve. Peremük egyenes, enyhén kihajló, lekerekített, a perem külső fölülete ujjbenyomkodással van tagolva. Színük sárgásbarna, gyakran füstfoltosak. Az edényeket sokszor agyagbevonattal látták el, majd ezt elsimították. A 74. lelőhelyen, egy földhátan került elő egy nagy kiterjedésű avar település. A kerámiatöredékek kisebb-nagyobb foltokban sűrűsödtek, és ez házakra, gödrökre stb. utal. Három lelőhelyből jellegzetesen 9. századi emlékek kerültek elő. Az 52. és 68. lelőhely a rácsmintás pecsétlővel díszített, kézzel formált

kerámiatöredék miatt kiemelkedő jelentőségű. Ezt a kis számban megtalált kerámiatípust úgy díszítették, hogy egy fából faragott nyomódúcot nyomkodtak az edény testébe. Ennek az edénynek az előfordulása egyértelműen a késő avar korra tehető. A 75. lelőhely bográcsfüle szintén erre a korszakra utal. A töredékek alapján ez a kézzel formált bogrács gömbös aljú, a nagyméretű és vastag fülhöz képest vékony falú és gondosan eldolgozott fölületű volt. Ezekben a késő avar falvakban a felszíni megfigyelések szerint a házak két sorban, egymástól nagyobb távolságra álltak, vagy félkör alakban helyezkedtek el. A telepeken élő emberek földművelő, letelepült életmódot folytattak. A kézzel formált cserépüstök a 8. század második felében, de főként a 9. század elejétől jelentek meg Dél-Oroszországban a szaltovói kultúra népeinél. Ezek alapján föltételezhető, hogy az alföldi késő avar kori műveltség és a szaltovói kultúra között bizonyos kapcsolatokkal számolhatunk. Ezek az adatok fontos bizonyítékai annak, hogy Rösztke területén még a 9. században is éltek avarok. A 9. század bonyolult és még kevésbé tisztázott történetéhez kapcsolódik az avar birodalom bukása.

Az avar birodalom 568-626 között erőteljes terjeszkedő politikát folytatott, főleg Bizánc ellen. A 630 és 670 közötti időszak a belső válságok és bizonyos területek elszakadásának kora volt. 670 táján telepedtek le az onogurbolgárok a mai Bulgária területén, majd a Kárpát-medencében is megjelentek.

Az avar birodalomban nem indult meg a feudalizálódás. Társadalmuk ugyanebbe az irányba fejlődött, amint ezt földműves falvaik egyre nagyobb száma igazolja. A köznép jórészt fölhagyott a nomád életmóddal - erre a Kárpát-medence egyébként is alkalmatlan volt -, a vezetőréteg azonban továbbra is erővel őrizte régi, nomád hagyományú szervezetét. Végző soron ez okozta társadalmuk feszítő belső ellentmondásait, majd birodalmuk bukását. Nyugaton ennek az ellenkezője zajlott le: Nagy Károly erős, központosított frank birodalmat hozott létre. Így nem csodálkozhatunk, hogy Nagy Károly igyekezett megsemmisíteni a számára még így is veszélyes avar birodalmat. A sikertelen 791. évi frank hadjárat után a 795-i több eredménnyel járt, és 796-ban már a kagán is hódolva fogadta Pipint, Itália királyát. Az avar hatalom bukásában az is közrejátszott, hogy 792-795 között súlyos belső háború sújtotta az avarokat. 804-ben Krum bolgár kán pusztította hadseregével a Dél-Alföldet. Ennek fontos következménye lett, hogy a kagán 805-ben megkeresztelkedett, és frank hűbérré lépett. A Dunántúl a frank birodalom hatáskörébe tartozott. A Dél-Alföldön azonban másként alakult az avarság sorsa.

A bolgár hadjárat nem irtotta ki az avarokat, sőt ez a pusztaság - Regino prümi apát híradása szerint - közvetlenül nem is tartozott a bolgár birodalom érdekköréhez. Ez inkább Dél-Erdély volt, ahol a só- és aranybányák körül, valamint a fő szállítási útvonal, a Maros mentén számolhatunk bolgár jelenléttel. Az 1905. évi föltárás alkalmával a feketeszéli ötödik sírból előkerült övkészlet díszítőelemeinek jó párhuzama található a nagyszentmiklósi kincsen és az adai csészén. Az előbbi lelet 23 aranyedényből áll, és ezt a fejedelmi étkészletet a 9. század elején a bolgár hadjárat alatt, de inkább a magyar honfoglaláskor rejthette el a tulajdonosa. A 7-9. század között készült edényeken látható motívumok, különösen a poncolt háttérű, vésett díszű indákat, palmettákat és félpalmettákat formázók azt igazolják, hogy a kincslelet némely darabja a 9. században készült.

A honfoglaló magyarok

A Levédiában, majd Etelközben élő magyarok már a 9. század folyamán megfordultak a Kárpát-medencében. Az első adatok erről 862-ből valók. 881-ben már a mai Bécs környékén harcoltak. A keleti frankok 892-ben szövetséget kötöttek a magyarokkal Szvatopluk morva fejedeleme ellen. 892-894 között viszont őseink Szvatoplukkal kötöttek szövetséget, és 894-

ben keltek át a frankok fönnhatósága alatt álló Dunántúlra. 894-ben a bizánci birodalommal kötött szövetség értelmében hadba vonultak a bolgárok ellen. Simeon bolgár cár Szilisztra és Preszláv környékén is alulmaradt a magyarokkal szemben. Őseink a sikeres hadjárat következtében kivonultak Bulgáriából, időközben Simeon cár békét kötött Bizánccal. A kazároktól és az úzoktól elűzött besenyők nyugat felé menekültek, és 895-ben megtámadták a magyarok etelközi szállásterületét. Így a bolgárokat a vereség, a besenyőket az etelközi területek birtokbavétele kovácsolta szövetségbe. A bolgárok és a besenyők két oldalról jövő támadása miatt a magyarok súlyos vereséget szenvedtek. Ebben a helyzetben nem volt más választásuk, mint nyugatra vonulni, a biztonságot ígérő Kárpát-medencében védelmet keresni a támadók elől. Ezt megkönnyítette, hogy őseink már korábban megismerkedtek ezzel a területtel, sőt birtokba akarták venni. Így a honfoglalás egyszerre volt céltudatos foglalás és a besenyők elől való menekülés. Először Erdélyt szállták meg. 896-tól a keleti frank fönnhatóság alatt álló Dunántúlra a legnagyobb veszélyt a magyarok jelentették. 896 és 899 között megszilárdították uralmukat a Garam-Duna vonaltól keletre eső területeken. Arnulf keleti frank uralkodó szövetséget kötött a magyarokkal Berengár itáliai király ellen. 899-ben egy kisebb magyar sereg hosszabb időt töltött Itáliában és a Brenta folyó mellett győzelmet aratott Berengár hadai felett. A magyarok a telet Itáliában töltötték, és ekkor értesültek szövetségeseik, Arnulf császár haláláról. Visszavonulóban alaposan fölprédálták a tartományt, majd követeket küldtek a bajorokhoz, hogy a morvákkal szemben támogatókra leljenek. A morva területek egy részét el is foglalták, sőt Bajorországba is betörtek, és egészen az Enns folyóig hatoltak. 902-ben végleg leszámoltak a morvakkal, ami a morva állam elpusztításával járt együtt. A 900-as évek elején sorozatos háborúskodás kezdődött a bajorokkal a magyarok által megszállt Dunántúl miatt. 907-ben a Pozsony vidékén lezajlott csatában a bajorok vereséget szenvedtek, és így a magyarok az Enns folyóig megteremtették hatalmukat. Ezzel a magyar honfoglalás befejeződött.

A Kárpát-medencében kisebb-nagyobb avar csoportokat, szlávokat is találtak. A bolgárok jelenléte sokkal vitathatóbb, mert ez a mai Magyarország területén egyelőre nem mutatható ki. A honfoglalók területi egységeként történő megtelepedése régóta foglalkoztatja a kutatást, de ebben a kérdésben még nem született megnyugtató eredmény.

A honfoglalók telepei általában vízfolyások partján, az árvizektől mentes hátaikon találhatók. A röszei földrajzi környezet állattenyésztésre és földművelésre is kiválóan alkalmas volt. Fontos szerep jutott a halászatnak is. A 10. században a nomád jellegű és a letelepedett életforma egyaránt kimutatható. Az állattartásban a szarvasmarha, ló, juh, kecske és a sertés játszott szerepet.

Rösze területéről három olyan telepet ismerünk, ahol gyéren ugyan, de kimutathatók a 10. századi megtelepülés nyomai. Az 52. lelőhelyen egy 8-10 századi kisebb falura utaló kerámiatöredékek kerültek elő. A 77. lelőhelyen szórványos honfoglalás kori cserepek alapján szintén kisebb településre lehet következtetni. 1961-ben Vastag József a kancsalszéli iskola mellett öt honfoglalás kori kerámiatöredéket gyűjtött (80. lelőhely).

Az 1970-es évek derekán Algyő határában Kürti Béla olyan 82 síros temetőt tárt föl, amelyet a 970-es évekig használtak. Itt sok fegyvermellékletet tartalmazó sír került elő: tíz íjász és egy szablyság harcos. Ennek alapján az ásató arra következtetett, hogy a központi hatalom ezt a kis közösséget a közeli Tiszagázló védelmével bízta meg. A röszei 80. lelőhely kerámiatöredékei hasonlóak az Algyőn föltárt temető 27. sírjában talált edénnyel, és így a 10. századra keltezhetők. László Gyula felgyői ásatásai során mély és nagy árkokkal körülvett épületek nyomaira bukkant. Az árkok téglalap alakzatot fogtak közre, belül kör alakú árok volt. Szerinte egykor itt állt a jurta. Az árkok egyrészt az időjárás viszontagságait küszöbölték ki,

elvezették a vizet, és már arra utalnak, hogy a magyarok itt már megtelepült életmódot folytattak. Leletei ezt a telepet a 10. századra keltezik. Hasonlóan körülárkolt jurták, esetleg földbeásott házak állhattak a Röszkén talált 10. századi telepeken is.

1961-ben a Ladányi-dűlőben a Bata- és az Oltványi-tanya között földmunka során csontváz került elő, amelyet a találók teljesen földúltak. A megmentett leletek a következők voltak: két körte alakú vaskengyel, három rombusz alakú nyílcsúcs, nagykarikás csikózabla, vascsiholó töredéke, lószerszám, hevedercsat és egyéb vastöredékek. A másik csontváz felsőtestét is földúlták, de ennek ellenére itt mód nyílt arra, hogy a temetkezést részletesebben megfigyeljék. Az északnyugat-délkeleti tájolású sírgödörben 85 cm mélyen egy női csontváz feküdt. A felsőtest csontjai között 18 gyöngyöt, valamint kéttagú ezüst csüngős díszet találtak. A felső rész korong alakú, középen kidudorodással, az alsó rész csöpp alakú, és gyöngykörös kerettel van díszítve. Mindkét lábfejen korong alakú, közepükön bemélyített és aranyozott, ezüsből készült lábbeliveretek voltak, melyeknek száma elérte az 54-et. A bal lábfejnél jól megfigyelhető volt, hogy a veretek három sorban helyezkedtek el. A lábfejek mellett egy-egy vállba kovácsolt fülű kengyel volt, a nyereg valószínűleg közöttük helyezkedett el. A jobb lábfej előtt csikózablát találtak, a jobb szeméremívnél pedig vaskést. A sírból lócsontok is előkerültek. A 70. lelőhelyről egyaránt ismerünk honfoglaló és avar sírokat. A fönti két sír is innen származik. Az 1902-i föltáráskor zömében honfoglalás kori sírokat találtak. A második sírban vállba kovácsolt fülű kengyelpár, csikózabla és lócsontok voltak. Ezek a honfoglalók legjellegzetesebb halottas szokásáról, a részleges lovas temetkezésről árulkodnak. A röszkei temetkezésekben ennek a szokásnak arról a változatáról van szó, amikor a lovat megnyúzták, de a koponyát és a lábszárcsontokat a bőrben hagyták, és ezt a kengyelpárral és a zablával együtt a halott lábához tették. A lovas temetkezés minden bizonnyal rangjelző volt, valószínűleg a szabadok közül sem mindenkit temettek el ezzel a rítussal. Négy részleges lovas temetkezéssel számolhatunk, a nyílcsúcsok fegyveres férfisírokat jeleznek.

Az 1902. évi ásatáskor melléklet nélküli vagy csekély melléklettel ellátott sírok is előkerültek. Az 1961-ben napvilágot látott második sír rangosabb nőre utal. A kéttagú ezüst csüngődíszek a kaftán alatti ruhát díszítették, a hordó alakú, csurgatott paszta- és kéttagú gyöngyök a nyakat ékesítették. A lábbeliveretek nagy száma díszes csizmára mutat. A leletanyag csonkasága miatt a sírok pontos korára nem lehet következtetni. A röszkei leletek az egész 10. század folyamán általánosnak tekinthetők.

1959. március 6-11. között Trogmayer Ottó leletmentő ásatást végzett Király Imre Nagyszéksós 685. sz. tanyája melletti kis dombon (76. lelőhely). A korábbi szőlőaláforgatás a sírok egy részében kárt tett, így csak három sír került elő. Az első sír 60 cm mély, nyugat-keleti tájolású, földúlt temetkezés, a koponyán erős bronzpatina nyomaival; a sír egyéb mellékletei elkallódtak. A második sír 53 cm mélyen fekvő, nyugat-keleti tájolású női váz, amelyet részben földúltak. A koponyánál két nyitott végű rosszezüst karika, a bal kézcsontoknál egymásra hajtott végű ezüstgyűrű, a lábszárcsontok fölött mintegy 20 cm-rel vascsiholó, a sír földjében vaskés. A harmadik sír 70 cm mélyen fekvő női csontvázát összedobálták, az embercsontok között két lólábszárcsontot találtak. Föltehetően ehhez a sírhoz tartozott az a koponya, amelyet a temetkezéstől néhány méterre 50 cm mélyen leltek. Egyrészt a leletanyag hiányossága, másrészt a sírok földúltsága miatt nehéz ennek a kis temetőrészletnek az értékelése. A második sír nyitott végű, 30 mm átmérőjű hajkarikái, a 11. század elejénél nem keltezhetők későbbre. Egymásra hajtott végű gyűrűt a 10. századból is ismerünk, de a 11. században gyakrabban tűnnek föl ezüsből készült példányok. A harmadik sír részleges lovas temetkezésre utal. A három sír a 10. század végére, esetleg a 11. század elejére keltezhető.

A 70. lelőhely temetőjét legkésőbb a 10. század közepén nyitották meg, de bizonytalan, hány évig használták. A 76. lelőhely temetőjét az ezredforduló tájékán kezdték használni, és lehetséges, hogy később is ide temetkeztek. A temető megnyitása kapcsolatban lehet a Géza fejedelem idejében meginduló államszervező tevékenységgel. Ez ugyanis több esetben áttelepítésekkel jár, és elképzelhető, hogy ekkor Röske területére új népesség jött, amely önálló temetőt nyitott.

Az Árpád-kor

A község területén hét esetben kerültek elő olyan leletek, amelyek Árpád-kori településekre utalnak. Az alföldi falvakra jellemző, hogy területüket gyakran árkok szabdalják, és közöttük nagyobb üres területek helyezkednek el. A földbe mélyített házak alapterülete általában 2,5-3 x 2-4 m, a lépcsős bejárat a déli vagy a keleti oldalon volt. A háznak főként nyeregtetejük volt. Oldalaikat néha fával bélelték, általában kő- vagy agyagkemencék álltak bennük. Sok külső kemence, munkagödör és verem került elő, ezek földművelésre és ipari tevékenységre utalnak. Szarvasmarhát, lovat, juhot, kecskét és sertést tartottak. Vadállatok és halak szintén fontosak voltak az Árpád-kori magyarság táplálkozásában.

1966 tavaszán Kószó János Tisza sor 45. sz. telkének gazdasági udvarán faültetés alkalmával csontvázakat találtak (82. lelőhely). Május 20. és június 6. között Bálint Alajos leletmentő ásatást vezetett. A 3,2 x 8 m nagyságú szelvényben 63 sírt tárt föl 18 gyermek, 21 férfi, 18 női valamint 6 bizonytalan nemű temetkezést találtak. A sírok főként a délnyugat-északkeleti tájolást követték. Volt sír, amelyben egymás fölött nyolc csontváz volt elföldelve. Ugyanebből a szelvényből egy 14-15. századi épület maradványai is napvilágra kerültek, valamint egy 2 m átmérőjű toronyalapozást is találtak. Lehetséges, hogy a templomot átépítették, és ez ad magyarázatot a torony jelenlétére.

A 16., 27., 30., 49. és 60. sírokból pártaövek kerültek elő. A 60. sír kivételével jellegzetesen gótikus, rozetta alakú bronz övveretek láttak napvilágot, amelyeket különböző anyagú övekre szögecseltek föl. A 60. sír esztergályozott, csontos övet tartalmazott. A leletanyagot a párhuzamok alapján a 14. század második felétől a 15. század közepéig, esetleg végéig keltezem. A 9. sír koporsópántjai és a 23. sír koporsódeszkái igazolják, hogy koporsót használtak. A 15. sírből barnássárga színű, gömbös testű üvegpalack került elő. A 18. sír kettős bordával díszített bronz pántgyűrűje, valamint a 35. sír kis bronz pecsétgyűrűje is megerősíti a sírok keltezését. Az eddigiek alapján templom körüli temetővel számolhatunk, és a sírokat is a templom tengelyének irányában, délnyugat-északkeletre tájolták. A templomalapozás és a sírok egymásra rétegződése is azt valószínűsíti, hogy a föltárás a temetkezés szempontjából a legfontosabb helyet, vagyis a templomhoz közel eső területet érintette. Sajnos csak kis területet tártak föl, és így nem tudjuk meghatározni, mikor építhették a templomot. Ennek ellenére valószínű, hogy az Árpád-korban, lehetséges, hogy már a 11-12. században. A temető először 1439-ben említett Rezke faluhoz tartozott. A fölszentelés után a környező falvak lakói a 15. század végéig folyamatosan temetkeztek a templom körüli temetőbe. Elképzelhető, hogy még ennél későbbi sírok is napvilágra kerülhetnek. Ezt valószínűsíti az is, hogy a terepbejárások során sok középkori településnyom vált ismertté. Röske késő középkori településéről az ország hasonló korú, föltárt falvainak párhuzamai alapján alkothatunk képet.

A falvak víz közelébe települtek, de a település szinte állandóan kiemelkedik környezetéből. Egyetlen hosszú főutcából állt, amelynek mindig volt központi része. Itt állt a templom és néhány nagyméretű ház, amely eleve gazdagabb, rangosabb embereket föltételez. A falu többi háza az utca két oldalán helyezkedett el, egymástól átlag 40-70 m távolságra. Leggyakrabban elejükkel északkeletre és délkeletre építették. Ajtajuk a konyhába nyílt, és a nyílt tűzhely a

bejárattal szemben, abban a hátsó sarokban volt, ahová a szemeskemence - és ha volt - a konyha hátsó falához épített sütőkemence is torkollott. A ház falának gondosan földbe ástott ágasfákból erős és szilárd vázat készítettek, a hézagokat sárral töltötték ki. Az épületeket nem vagy csak alig (10-12 cm mélyre) süllyesztették a földbe. Az ablakok helyére a leletanyag egyelőre nem nyújt támpontot. A tetők váza szelemenés volt. A házak alaprajzában nagy volt a különbség: általában két-öt helyiségből álltak, hosszúságuk 15-35 m között váltakozott. A leggyakoribb a háromhelyiséges ház lehetett. Legfontosabb szerepe a kemencés helyiségnek volt. A második volt a lakószoba, a harmadik a kamra. A házakhoz több esetben pajta, ól, esetleg pince csatlakozott, és az épületek körül egész sor verem volt beásva.

*

Röszke területe tehát az újkőkor korai szakaszától folyamatosan lakott volt. A víz közelsége, a földművelésre és állattenyésztésre egyaránt alkalmas természeti környezet mindig vonzotta az embereket hosszabb-rövidebb ideig tartó megtelepedésre. A község területéről előkerült leletek közül a nagyszéksősi világhírűvé vált.

Lelőhelyek

1

Röszke vasútállomás, Körös-kultúrához tartozó téglapiros színű, gömbös testű, kicsi peremű hombár edény 4 töredéke. A fenékrészt rátett barbotin dísz borítja. Nepper 1968. Ltsz. 53.173.1-4.

2

A Sárosvölgyi-ér partján 1885 márciusában és áprilisában, a Sövényháza-szegedi Ármentesítő Társulat munkálatai következtében kubikgödröket ástak, és sírokra, régiségekre bukkantak. Előkerültek a Körös-kultúrához tartozó csőtalp, középső bronzkori tűzhely töredékei, szőreg-perjámosi szilvamagszájú edénytöredék, vattinai fedőtöredék és halomsíros kultúrához tartozó sírok. Ezekben kúpos és pecsétfejű tűk, bordázott karperecek, gyűrűk és edények voltak.

3

A Petőfi Termelőszövetkezet központjától északra a csatorna és a dűlőút találkozásánál a tanyához délről csatlakozó szántóföldön. Itt az érpart északi oldalán, a környezetéből kiemelkedő magas parton a Körös-kultúrához tartozó kerámiatöredékeket, paticsrögöket és állatcsontokat találtak.

4

Röszke belterületének keleti részén, a Tisza-töltésnek a Holt-Tisza felé eső oldalán, a Sárosvölgyi-érhez közel. A 300x250 m leelőhely kitűnően alkalmas volt a megtelepedésre, mert a Holt-Tisza ártéri része itt ér véget, és emelkedik jelentősen a part, valamint az ér torkolata is a közelben található. Itt a késői neolitikum és a korai rézkor átmenetére jellemző leletek vannak többségben: apró bütyökkel díszített, sárgásbarna csőtalptöredék, fényezett felületű vékony cserepek, magasan fölfényezett kis csőtalptöredék, feketésszürke táltöredékek. A bronzkor korai szakaszát egy vékonyfalú, durvított aljtöredék, enyhén kihajló peremtöredék, valamint egy erősen durvított cserép képviseli. Kiemelkedik az itt (Kocsik András oszlopásásakor) előkerült halomsíros edény, melynek peremrésze nem maradt meg. A néhol töredékes nyak enyhén ívelt, a vállvonal besimítással van hangsúlyozva, közvetlenül alatta fülcsont helyezkedik el. Az erősen nyomottgömbös test alsó vonala elválik az enyhén ívelt aljtól. A hasvonalon lecsüngő dísz található. Az edény alja egyenesen van levágva. Párhuzam:

Trogmayer, 1975. 165. sír, 14. tábla, 299. sír, 16. tábla, 555. sír, 49. tábla, valamint 60. tábla. A Szegfű u. 35. sz. házból kihajló peremű, ívelt oldalú, egyenesen levágott aljú halomsíros bögrét hoztam be a múzeumba. A közepesen széles szalagfűl a peremből indul, és az élesen hangsúlyozott vállvonalra támaszkodik. A perem a füllel szemben töredékes. Foltos, világosbarna színű, jól égetett és homokkal van soványítva. A MFM adattára: 1155-86. Párhuzam. Trogmayer, 1975. 73. sír 7. tábla 9, 467. sír 41. tábla 1.

5

A Petőfi Termelőszövetkezet tehenészetétől nyugat felé vezető dűlőút mentén, a 800 m-re lévő iskolától induló dűlőúttól délnyugatra, két elbontott tanya között a késő neolitikra vagy a kora rézkorra jellemző cserepek, durva jellegű kerámiatöredékek és szarmata edénytöredékek kerültek elő.

6

Klebsberg-iskola. 1928. április elején Móra Ferenc néhány napos ásatást végzett Röszkén, és 3 bronzkori sírt tárt föl. Két sír nyugat-keleti tájolású, bal oldalon fekvő zsugorított csontvázat tartalmazott, egyik 4, a másik 2 edénymelléklettel. A másik sír kelet-nyugati tájolású volt, szintén hasonló fekvésben 4 edénymelléklettel. Patay 1938., Mozsolics 1942., Banner 1944-45., Bóna 1961-62., 1963-64., Gazdapusztai 1966., Zalotay 1932. Tompa 1934-35. E lelőhelyet Patay 1938. tévesen a Bodrogkeresztúri kultúrához sorolta. Ltsz. 53.18.1-13, 53.169.1.

7

A piaristák telkén kubikgödrök ásása közben szarmata sírokra bukkantak. Ovális nyitott végű karpereceket, kiszélesedő végű pántkarperecet, ezüsttorquest, D alakú csatot és 2 szürke edényt találtak. Az egyik sírban lévő római dénár Hadrianus császár idején készült 128, 129, 131, 133, 134, 139, 140., 145/1885., 53.339.1. két oválisan kiszélesedő végű karperecpár, 1912-ben került a múzeumba, valószínűleg innen. Kuzsinszky 1888., Reizner 1890. Hampel 1892., Reizner 1892., Milleker 1894., Reizner 1898., Milleker 1905., Tömörkény 1913., Harsányi 1912., Miske 1913., Tompa 1923.26. Párducz 1931., Zalotay 1932., Banner 1936-37., Mozsolics 1957., Bóna 1958., 1959., Köhegyi 1969-70., Kovács 1966., Kemenczei 1967., Bándi-Kovács 1969-70.

8

Röske-Nagyszéksós 547. 1933. okt. 10-én Oltványi József a tanyáján veremásás közben régiségeket talált: spirális karperecek, spirális gyűrűk, pityke, valamint a halomsíros kultúrához tartozó agyagedény került elő. Tölcséres szájú, enyhén kihajló peremű, a vállvonalon besimított, nyomott gömbös testű, ívelt oldalú, omphaloszos aljú, a hasvonalon elhelyezkedő szimmetrikus bütyökkel díszített bögre. Elképzelhető, hogy a nagyszéksósi halomsíros bronzöv a környékről került elő. Bóna 1959., Trogmayer 1965. Ltsz. 18/1934., 53.117.1., 53.6.6., valamint 53.17.31.

9

A gazdakör épülete és a Papdi-tanya északi oldalán haladó dűlőút déli felén sík talajon jelentős számú, halomsíros kultúrához tartozó kerámiatöredék került elő. A leletanyag a tanya kerítésének sarkán sűrűsödött.

10

A 45. lelőhelytől északkeletre, 450 m-re, a szentmihályteleki úttól 160 m-re, 25x150 m kiterjedésű lelőhely. Az őskort jellegtelen házi kerámia és egy bronzkori fényezett, fekete oldaltöredék képviseli. A szarmata megtelepülést igazolja a sok szürke színű oldaltöredék; a 4-5. század fordulójára mutat egy rövid cilindrikus nyakú, perem alatti árokkal díszített szürke színű fazékperem.

11

A 45. lelőhelytől délre 300 m-re, az egykori Sárosvölgyi-ér magas partján 200x110 m körzetben cserepek találhatók. A lelőhelyre ujjbenyomkodással tagolt bordával ékesített bronzkori töredék, jellegtelen őskori töredék, valamint vékony mázzal bevont avar házi kerámia a jellemző. Az újkort néhány szürke töredék képviseli.

12

A Kancsal-tó déli szélétől 300 m-re délre a mórahalmi műút nyugati oldalán, a műúttól 100 m-re kisebb magaslaton 200x100 m kiterjedésű lelőhely. A szántásban cserepek és elszórt csontok voltak. A vastag falú jellegtelen kerámián kívül az elvékonyodó peremek, a feketés-szürke színű cserepek a lelőhelyet talán a bronzkorba helyezik.

13

A 26. lelőhelytől északkeletre 500 m-re, egy északnyugat-délkeleti irányú magasabb földhátan 300x200 m nagyságú lelőhelyet találtam. A lelőhely a bánhegyi szőlők nyugati felén helyezkedik el. A paticsrögökkel és csontokkal borított telep nagy részét homokbányászással már megsemmisítették. Itt közepesen égetett, simított felületű, főleg vékony falú őskori kerámiát találtunk. A 3 seprűdiszes kis töredék alapján a telepet a bronzkor korai szakaszára keltezhetjük.

14

A gazdakör épületétől délre 100 m-re található dűlőút kereszteződésében lévő tanya déli sarkán bronzkori cserepeket és néhány szórványos újkori kerámiatöredékeket sikerült megfigyelni.

15

Az E5 jelű úttól délkeletre 300 m-re, a Kancsal-csatornától északkeletre 200 m-re, jól kiemelkedő domb tetején szórványos bronzkori cserepeken kívül késő középkori (16-17. századi) település gyér maradványai láthatók.

16

A Pap-tanyától délkeletre, a tanya és a dűlőút között egy lefolyástalan terület északi partján bronzkori és szarmata kerámia került elő.

17

A község belterületének keleti részén, a Tisza töltésénél, a Holt-Tisza felé eső kisebb magaslatán, a személtelap mellett terül el a 150x100 m kiterjedésű lelőhely. Előkerültek csillámmal soványított feketésszürke szkíta edénytöredékek, világosszürke, hasonló jellegű korsótöredék, barna színű durva házi kerámia vékony és vastag falú cserepei. Jelentős a kettős rovátkolással ellátott, perem fölé magasodó szalagfűl szürke színű töredéke. A középkort apró kavicsokkal soványított, vékony falú oldaltöredékek képviselik. A kései középkorra jellemző a kéesszürke színű, gyors korongon készült fazéktöredék. Az apró paticsrögök egykori épületekre utalnak.

18

A Petőfi Termelőszövetkezetnek az E5 jelű út mellett lévő központjától nyugatra 800 m-re, a dűlőút mellett álló Szücs-tanya nyugati oldalán egy érmeder magas partján népvándorlás kori, szkíta, szarmata kerámiatöredékeket és 17-19. századi cserepeket lehetett gyűjteni.

19

Az 51. lelőhelytől délkeletre egy mocsár keleti partjából kiemelkedő északkelet-délnyugat irányú hát délről nyugat felé ívelő teljes lejtőjénél vaskori, szarmata és 17-19. századi cserepek kerültek elő.

20

Az E5 jelű út és a Mórahalom felé vezető műút elágazásától délkeletre 450 m-re a Dugonyi út mellett lévő tanya déli oldalán, alig észrevehető magaslaton egy 300x200 m kiterjedésű lelőhely van. Őskori telepre utalnak a szétszántott apró paticsdarabok, a domináló vastag falú hombártöredékek, a szétszórt állatsontok.

21

Az E5 jelű út és a Mórahalom felé vezető út kereszteződésétől északnyugatra 450 m-re lévő tanya mögött mindössze 100x50 m nagyságú lelőhely kerül el. Itt vékony falú, jellegtelen őskori oldaltöredékek voltak. Ehhez a korhoz köthető a hasonló jellegű „T” perem is. A kései középkort festett vékony falú kerámia igazolja.

22

A 21. lelőhelytől délnyugatra 300 m-re egy északkelet-délnyugat irányú kisebb földhát 200x100 m területen elszórtan cserepek, paticsrögök és szórványosan csontok találhatók. Az őskort közepes vastagságú jellegtelen kerámiatöredékek képviselik. Az avarokra jellemző a néhány vékony mázzal bevont oldaltöredék, az egyenes peremű edénydarab. A kései középkorra jellemző a gyors korongon készült fazék- és oldaltöredék.

23

A Mórahalom felé vezető műút keleti oldalán lévő Kancsal-iskolától északkeletre, 200 m-re eső tanya keleti felén egy magaslaton található a 200x150 m kiterjedésű lelőhely. Itt párhuzamos vonalakkal díszített fazéktöredék került elő, néhány jellegtelen őskori és apró kavicsokkal soványított két Árpád-kori cserép kíséretében.

24

A nagyszéksői népháztól délnyugatra 400 m-re, a Kis-tanyától nyugatra 250x200 m ovális alakú lelőhelyet találtunk. A lelőhely egy északkelet-délnyugat irányú földhát északnyugati oldalán kerül el, az egykori érparttól 200 m-re. A lelőhelyen előfordulnak közepes vastagságú jellegtelen őskori cserepek, világosszürke színű, főként vékony falú szarmata kori töredékek; az igen kései középkort két piros színű aljtöredék képviseli.

25

A Kisszéksós-tó legdélebbi kiszögelésétől délre 350 m-re a Vecsernyés-hegytől délre egy magaslaton található a 300x150 m nagyságú lelőhely. Itt sok a vékony falú jellegtelen őskori töredék. A szürke színű, duzzadt tálperemtöredék a szarmata korból való. A középkorra jellemző egykor festett, kis fedő gombja és az apró kavicsokkal soványított több vékony falú oldaltöredék.

26

Röszke nyugati határától, a magyar - jugoszláv határtól északra 150 m-re a Horváth-tanya délnyugati oldalán kisebb, 100x80 m nagyságú lelőhelyet fedeztem föl. Sok volt az apró jellegtelen őskori töredék; a szarmata kort szürke színű és vékony falú korongolt cserép jellemzi. A középkorra utal a sok homokkal, apró kavicsal soványított oldaltöredék.

27

A község keleti határánál, közel a Holt-Tiszához, közepes vastagságú, fényezés nyomait mutató őskori cserepet találtam.

28

A 20. lelőhelytől északnyugatra 300 m-re eső tanya déli oldalán található magaslaton vastag falú őskori szórványcserepeket és egy szürke, korongolt szarmata aljtöredéket gyűjtöttünk.

29

A 79. lelőhelytől délnyugatra 700 m-re a Dugonyi út keleti oldalán levő kisebb magaslaton szórványcserepeket gyűjtöttünk. Itt jellegtelen őskori kerámiadarab és egy fényezett felületű, a réz- vagy a bronzkorra jellemző kis töredék is előkerült. A középkori anyagot homokkal soványított oldaltöredékek mutatják.

30

Röszke nyugati határánál, a Madarász-tótól keletre 800 m-re, közvetlenül a magyar - jugoszláv határ mellett, a Börcsök-tanya déli oldalán találtuk a szórvány lelőhelyet, amely valószínűleg egy nagyobb telep része, de sajnos az igen magas földhát Jugoszláviában van. Itt vékony falú jellegtelen őskori cserepek kerültek elő.

31

Az E5 jelű út és a Mórahalom felé vezető műút kereszteződésétől délre 600 m-re, a Kancsal-csatorna partján elhelyezkedő tanya mellett szórványcserepeket gyűjtöttünk. Egy vékony falú durva házi kerámatöredéket és egy vékony falú, szürke színű és apró kavicsokkal, csillámmal soványított 4-5. századi oldaltöredéket.

32

A Kancsal-tó nyugati szélétől északra eső tanya keleti oldalán, a magaslaton jellegtelen őskori, vékony falú durva házi kerámia oldaltöredéke került elő.

33

Az E5 jelű országúttól észak-északnyugati irányban kb. 1 km-re, a Petőfi termelőszövetkezetnek az E5 jelű út mellett lévő épületétől észak-északkeletre, az ott levő iskolától délnyugatra kb. 250 m-re, a homokháton néhány jellegtelen őskori töredék, valamint szórványos késő középkori és újkori cserepek kerültek elő.

34

A 33. lelőhely kapcsán említett iskolától délnyugatra 150 m-re, egy érmedrek határolta kis szigeten népvándorlás kori, késő középkori, újkori kerámatöredékeket lehetett gyűjteni.

35

A Petőfi Termelőszövetkezettől északkeletre, a Bata-tanyától északnyugatra egy lapos parton őskori durva házi kerámiatöredék került elő.

36

A 33. és 34. lelőhely leírásában említett iskolától induló dűlőút délnyugati oldala mellett, két névtelen tanya bejárója közötti szántóföldön néhány szarmata cserepet lehetett gyűjteni.

37

A Petőfi Termelőszövetkezet központjától nyugatra, az Ábrahám-tanyától északra lévő magaslat délkeleti oldalán néhány jellegtelen őskori kerámia került elő.

38

A Kancsal-iskolától délkeletre 500 m-re szórványos őskori vagy népvándorlás kori cserepek kerültek elő. A szántásban gödrök nyomai voltak észlelhetők.

39

A nagyszéksósi népháztól délre 600 m-re eső gyümölcsösben egyetlen őskori cseréptöredék került elő.

40

Az E5 jelű úttól délkeletre 400 m-re, a Masa-tanyától délre, enyhén kiemelkedő homokháton jellegtelen őskori és 16-17. századi kerámiatöredékeket sikerült gyűjteni.

41

A magyar-jugoszláv határátkelőhelytől nyugatra 800 m-re, a Molnár-tanya és az északnyugat-délkeleti irányú csatorna között lévő, erősen kiemelkedő északnyugat-délkeleti irányú homokdombon őskori vagy népvándorlás kori és 15-16. századi cserepek kerültek elő.

42

A Petőfi Termelőszövetkezet központjától északnyugatra, egy névtelen tanyától délnyugatra lévő domb lábánál, a tanya két oldala mentén került elő ős-, vagy népvándorlás kori durva házi kerámia.

43

A Kalmár-iskolától északkeletre, egy névtelen tanya mögötti szántóföldön jellegtelen őskori kerámia mellett szarmata és 16-18. századi cserépanyag került elő.

44

A Kalmár-iskolától északnyugatra 500 m-re, egy nyugat-keleti irányú földháton 200x100 m kiterjedésű lelőhely terül el. A jellegtelen őskori cserepek mellett vastag falú népvándorlás kori töredéket találtunk; a szarmatákat szürke színű oldaltöredékek jelzik.

45

Röszke keleti határrészén, a Szentmihály felé vezető út mellett, közvetlenül két tanya között levő magaslaton egy 200x150 m kiterjedésű lelőhely található. Itt durva házi kerámia töredékeket és vékony falú szarmata oldaltöredékeket találtunk.

46

A 22. lelőhelytől északnyugatra 300 m-re, a nagyszéksósi népháztól északra a szántásban egy 300x500 m kiterjedésű lelőhelyet találtunk. itt cserepek, apró paticsrögök és szórványosan állatsontok vannak. A szürke színű szarmata töredékek mellett jellegzetesek a durva házi kerámiatöredékek, a vékony és vastag falú oldaltöredékek és aljtöredékek, valamint peremek.

47

A széksóstói főcsatorna és a kisszéksósi út metszéspontjától délkeletre 300 m-re lévő tanya mögött egy kisebb földhát tetején 300x150 m nagyságú, tojásdad alakú lelőhelyet találtunk. Az előkerült cserepek jellegtelen szarmata aljtöredékek, valamint igen sok a népvándorlás kori durva házi kerámia maradványa. Az ujjbenyomkodással kialakított perem, a vékony és közepes vastagságú „kipattogzott felület”, a vékony agyagmáz az avarokhoz köti őket.

48

A község keleti határánál, az E5 jelű úttól északra 700 m-re Papdi János tanyájának déli oldalán egykor víztől körülvelt szigeten terül egy 400x300 m kiterjedésű lelőhely. Itt nagyobb telepre utal a sok paticsmaradvány és a sok szétszórt állatsont. Megtalálhatók itt közepes vastagságú és vékony falú szürke színű szarmata kori és ujjbenyomkodással tagolt durva házi kerámiatöredékek. Igen sok a jellegében avarnak tulajdonítható („kipattogzott felületű”), vékony falú házi kerámiatöredék.

49

A 90. lelőhelytől délkeletre 450 m-re az említett patakmeder másik partján, egy észak - déli irányú magas földháton szórványcserepeket kutattunk föl. Itt korongolt, szürke színű szarmata aljtöredék és egy vékony falú oldaltöredék került elő.

50

A Petőfi Termelőszövetkezet tehenészetétől északkeletre 500 m-re a Papdi-tanyától délnyugatra 200 m-re lévő tanya oldalán egy egykorú ér magas partján terül el. Itt szarmata kerámiatöredékek s gyér újkori településnyomok kerültek elő.

51

Egy dűlőút déli oldala mellett, egy névtelen tanyával szemben került elő néhány szarmata kerámiatöredék. A lelőhely egy kisebb, mély lefolyástalan terület északkeleti részén található.

52

Az E5 jelű úttól északnyugatra kb. 1 km-re lévő gazdakör épületétől kelet-délkeletre 400 m-re található Papdi-tanya körül szarmata kori, 8-10. századi és késő középkori kerámiatöredékek kerültek elő.

53

A Petőfi Termelőszövetkezet tehenészetétől 800 m-re északra eső dűlőút déli oldalán lévő két tanya között néhány szarmata kerámiatöredék volt.

54

A Petőfi Termelőszövetkezet tehenészetétől nyugat felé vezető dűlőút mentén 800 m-re lévő iskolától délnyugatra, az Ábrahám-tanya északnyugati sarkától egy enyhén kiemelkedő dombon jellegtelen őskori, szarmata és késő középkori kerámiatöredékeket lehetett gyűjteni.

55

Az E5 jelű út és a szentmihályi elágazás közötti területen, az egykor igen bővíző Maty-ér magas partján, vékony falú, pálcabenyomkodással tagolt peremű, zúzott edénytöredékekkel soványított szórvány avar kerámiatöredék került elő.

56

A Petőfi Termelőszövetkezetnek az E5 jelű út melletti központi épületétől 700 m-re északnyugatra, a Dobó-tanyától délre, az egykori érmeder között lévő magaslaton szarmata, avar, kora Árpád-kori és késő középkori cserepek kerültek elő.

57

A Petőfi Termelőszövetkezet központjától északra, a Bata-tanyától északkeletre elterülő szántóföldön, egy kiemelkedő magas part víz felőli oldalon szarmata kori és 16-17. századi cserepek voltak.

58

A Bozsó-tanyától északra lévő fenyőültetvényben két szórványos szarmata kerámia került elő.

59

A Börcsök-keresztől 200 m-re, egy alig kiemelkedő dombon szarmata cserepek voltak.

60

A nagyszéksői népházhoz vezető betonúttól délnyugatra eső szántásban, egy kis dombháton késő szarmata edénytöredékek kerültek elő.

61

A nagyszéksői népházhoz vezető betonút délnyugati oldalán, a 60. lelőhelytől 100 m-re délre szarmata (5. század első fele) kerámiatöredékeket sikerült gyűjteni.

62

A magyar-jugoszláv határátkelőhelynél, az E5 jelű út és a magyar-jugoszláv határ metszéspontjától északkeletre 450 m-re, egy északnyugat-délkeleti irányú magas földháton, az egykori vízfolyás partjától a magaslat felé húzódik föl a 400x300 m kiterjedésű igen nagy lelőhely. Déli végénél homokbánya található, de a metszetekben nem volt régészeti jelenségekre utaló nyom. Itt egy 4-5. századi nagy szarmata telep volt, erre utal a fényezett felületű hun kori kétfülű amfora válltöredéke, a szélesen besimított árok fölött egymást érintő szélesen besimított félkörívekkel. Előkerült még hombártöredék, gyors korongon készült duzzadt peremű tál töredéke, főként mély párhuzamos árkokkal díszítve. A vékony falú kis csészékre szintén ez a díszítési mód a jellemző. A vastag falú, durva szarmata házi kerámia mellett igen jelentős az egyenesen levágott, kihajló peremű, csillámmal soványított 4-5. századi fazék-perem-töredék is. A szarmata-római kapcsolatokra utal egy zöldes színű illatszeres palack nyaktöredéke. A telepen egykor sok építmény lehetett, mert óriási mennyiségű paticotöredéket találtunk. A lelőhelyről még 16-17. századi cserepek is előkerültek. A kétfülű amfora legközelebbi párhuzamai: Párducz III. 1950. CXXII/37.

63

A 38. lelőhelytől északkeletre korai szarmata (1-2. századi) és szórványos késő középkori (17-18. századi) edénytöredékek kerültek elő.

64

Az E5 jelű műút nyugati oldalán, közvetlenül az út mellett, a magyar-jugoszláv határátkelőhelytől északra 200-300 m-re, egy északnyugat-délkeleti irányú csatorna által kettéosztott lelőhelyen közepes sűrűségű szarmata kori (2-4. századi) cserepeken kívül késő középkori (15-16. századi) szórványos kerámatöredékeket sikerült gyűjteni.

65

Nagyszéksóson Szabó István földjéről 1930-ban került elő egy enyhén kihajló legömbölyített peremű, ívelt nyakú, nyomott gömbös testű, a hasvonal fölött kettős cikcakk minta dísszel ellátott kicsi korongtalpon álló hun kori fülesbögre. Párhuzama: Alföldi 1932., XXXVIII. t. 2. Innen Kürti Béla 3 szarmata edénytöredéket gyűjtött (Gy. N. 332.). Ltsz. 53.270.1.

66

A 24. lelőhelytől délnyugatra 400 m-re a kisszéksósi út északi oldalán lévő tanya körül egy ovális kiterjedésű 200x200 m nagyságú lelőhely van. A lelőhely az egykori vízfolyás magas partján helyezkedik el. Itt több szürke színű, korongolt vékony falú, szarmata oldaltöredék, hombártöredék, duzzadt peremű táltöredék került elő. A 4-5. századra jellemző egy sávokban feketére fényezett edényperem és egy vékony falú tál peremtöredéke, amelyen vízszintesen körbefutó bemélyített árkok között zezzug vonal halad végig, és ez még egyszer megismétlődik. Előkerültek még innen, szintén ebből a korszakból durva házi kerámatöredékek is. Az Árpád-kort két oldaltöredék képviseli, az egyiken koromnyomok találhatók.

67

A híres nagyszéksósi hun aranyelet lelőhelye. Itt Móra Ferenc 1926-ban Cs. Sebestyén Károly 1934-ben ásott. 1965-ben és 1966-ban ehhez a lelethez tartozó aranytárgyakat vásárolt a Móra Ferenc Múzeum. Fettich 1953. Ltsz. 55.138.1-39., 66.2.1., 65.1.1-2.

68

A Kisszéksós-tó legdélebbi nyúlványától délkeletre 150 m-re található a 200x150 m kiterjedésű lelőhely. Itt közepes vastagságú durva házi kerámatöredékek voltak, és sok vékony falú, apró kavicsokkal soványított cserép. Kiemelkedő leletnek tekinthető a világosbarna színű, bepecsételt mintájú, belül feketére égetett durva avar házi kerámatöredék. A többi cserép is az avar korhoz köthető.

69

A kisszéksósi iskolától 300 m-re délre, közvetlenül a magyar-jugoszláv határ közelében, az egykori patakmeder partján 350x200 m nagyságú nagyobb telep nyomait figyelhetjük meg. A telep egészen a vízfolyás partjáig lehúzódik. Itt durva házi kerámatöredékek kerültek elő: vastag falú, apróra tört kavicssal soványított bogrács-oldaltöredékek, vékony falú, agyagmázzal bevont cserepek, valamint jellegzetes, ívesen kihajló, körömbenyomkodással díszített fazékperem. A területet sok paticsrög borította és az állatcsontok száma is nagy volt. A leletanyag az avar időszakra keltezhető.

70

Ördögh György földje. 1902-ben Szél Gergely földkitermelés alkalmával sírokat talált. A lelőhelyen 1902-ben Tompa Ferenc, 1905-ben Móra Ferenc ásott. Az 1902-i föltáráskor az avar sírok mellett honfoglaló temetkezéseket is találtak. Korukat több rombusz alakú nyílcsúcs, vállba kovácsolt fülű kengyelpár igazolja. Az 1905. évi ásatáskor 11 sír került elő, valószínűleg mindegyik az avar korból. Kiemelkedik a 2. sír, amelyben indákkal és

életfamotívummal díszített áttört övgarnitúrát találtak. Említésre méltó az 5. sír lapos indával díszített csatja. Az 1902-i föltáráskor előkerült férfisír lábánál találták a lókoponyát és a lócsontokat, valamint a két kengyelpárt. Tömörkény 1902., Móra 1906., Krencsmárik 1926., Cs. Sebestyén 1931., Banner 1944-45., Csallány 1965. Ltsz. 9/1902., 11/1905.

1961-ben Bata Géza és Oltványi Géza tanyája között földmunka során két csontváz került elő. A második sír északnyugat - délkeleti tájolású, benne felnőtt nő; felső teste teljesen föl volt dülva. A csontok között gyöngyök és egy kéttagú csüngő, mindkét lábfejen korong alakú ezüst lábbeli veretek voltak. A lábfejek mellett két kengyelt is találtak. A nyereg valószínűleg közöttük lehetett. A jobb lábfejnél csikózábla volt, a medence alatt vaskés helyezkedett el. A Bata-tanya déli oldalán a szántásban vékony falú apró kavicsokkal, csillámmal soványított durva házi kerámiatöredékeket gyűjtöttünk. MFM Adattára: 54-75., Bökönyi 1974. Ltsz. 75.38.1-24.

71

A 33-34. lelőhelynél említett iskolától délnyugatra 600 m-re, az Ábrahám-tanyától déldélnyugatra lévő egykori ér partján avar kerámiatöredékek és állatcsontok kerültek elő.

72

A Petőfi Termelőszövetkezetnek az E5 jelű út menti épülettömbjétől északnyugatra 600 m-re, a dűlőút északi oldalán lévő tanya déli és északi oldalán avar és 17-19. századi cserepek kerültek elő.

73

A Petőfi Termelőszövetkezetnek az E5 jelű út mellett lévő központjától nyugatra 800 m-re, a dűlőút mellett álló Szücs-tanya nyugati oldalán egy érmeder magas partján avar és középkori kerámiatöredékek kerültek elő.

74

A Petőfi Termelőszövetkezetnek az E5 jelű út mellett lévő központjától 800 m-re a Kis-tanyától délre, a környezetéből erősen kiemelkedő dombháton nagy avar település nyomai figyelhetők meg. Az avar kerámia kisebb-nagyobb foltokban sűrűsödik, és az egykori házakra, s más építményekre utal. Ezen kívül késő bronzkori, kora vaskori, szarmata, Árpád-kori és késő középkori kerámiatöredékek is előkerültek.

75

A magyar-jugoszláv határátkelőhelytől északnyugatra 600 m-re, a Varga-tanyától délnyugatra avar kerámiatöredékek és 15-17. századi cserepek kerültek elő.

76

Nagyszéksóson Király Imre 685. sz. tanyája mellett lévő kis dombon 1959-ben leletmentő ásatáskor 3 sír került elő. Az első sírt a találó földúlta; a koponyán erős bronzpatina; mellékletei elvesztek, tájolása nyugat - keleti. A második sír nyugat-keleti tájolású női csontváz, részben földúlva; melléklete: a koponyánál két rosszezüst karika, a bal kézen ezüstgyűrű, a lábfejek szintje fölött vascsiholó és a sír földjében vaskés. A harmadik sírban egy csomóban másodlagos fekvésben összedobált embercsontok között két ló lábszárcsontja. Trogmayer 1960., Fehér-Éry-Kralovánszky 1962. Ltsz. 61.64.1-3.

77

A Dobó- és Császár-tanya déli oldalán húzódó érmeder északi partján néhány 10. századi és késő középkori (16. századi) kerámiatöredéket sikerült gyűjteni.

78

A 85. lelőhelytől északra, a E5 jelű út mellett egy északnyugat-délkelet irányú, 300x200 m kiterjedésű területen Árpád-kori bográcsperem-töredék, bográcsfül, kiöntőcső-töredék és vékony falú kerámia maradványai kerültek elő. A kései középkort sárga és vöröses színű oldal- és fenéktöredékek jellemzik. A lelőhelyet paticsrögök és szórványcsontok borították.

79

A falu délnyugati részén, a belterület közvetlen közelében, a gépállomástól délre egy 400x200 m kiterjedésű lelőhelyen, egymástól távol elszórtan cserepeket találtunk. Soványításuk és jellegük alapján az aljtöredékek és oldaltöredékek az Árpád-korra utalnak. Az egyiken párhuzamos vonalak között hullámvonaldísz található. A későbbi középkort több feketés-szürke és kékesszürke apró töredék, valamint egy vastag piros vonalakkal festett oldaltöredék jelzi.

80

A kancsalszéli iskola mellett 1961-ben Vastag József tanár két cserépbogrács peremtöredéket és két kerámiatöredéket talált és adományozott a Móra Ferenc Múzeumnak. Ltsz. 62.62.1-5.

81

A Tisza-töltésnek a Holt-Tisza felé eső oldalán 200 m-re délre (a Tisza sor 38. sz. házzal szemben) apró kavicsokkal soványított Árpád-kori bográcsperemet találtam, amely erősen megvastagodó peremű, a külső ívén egy sekélyen bemélyített széles sáv van, és alatta pálcikával ferdén benyomkodott díszítés található.

82

Kószó-ház (Tisza sor 45.) 1966-ban Kószó János faültetés közben csontvázakat talált. A leletmentő ásatáson Bálint Alajos 63 sírt tárt föl. 21 férfi, 18 nő, 18 gyerek és 6 bizonytalan nemű csontváz került elő. Tájolásuk főként délnyugat-északkeleti volt. Ugyanebből a szelvényből egy valószínűleg 14-15. századi épület maradványa is fölszínre került; a templomalaphoz s egy 2 m átmérőjű talán toronyalaphoz tartozhatott. Kiemelkedik a 27., 30., 49., 60. sír övgarnitúrája, valamint a 15. sír barnássárga színű, gömbös testű üvegpalackja. Gy. N. 69., Gy. N. 253.: 23 darab bronzrozetta bőrön, Gy. N. 313.: madaras gyűrű. MFM Adattára: 75-76., Sz. Burger 1967.

83

A vasútállomástól északnyugatra 300 m-re, egy alig észlelhető magaslaton, jellegtelen őskori szórványcserepeket és egy középkori, barna színű, csillámmal soványított, gyors korongon készült oldaltöredéket gyűjtöttünk.

84

Röszke keleti határánál, a vasút mellett lévő Bodom-halom déli lejtőjén késő középkori világosbarna színű peremtöredék, vékony falú, pirosra festett cserép, valamint újkori mázas edények darabjai kerültek elő.

85

Az E5 jelű úttól délre, az egykori Sárosvölgyi-ér északi részén, az ér két ága között elterülő szigetszerű kiemelkedésen szórványcserepeket gyűjtöttünk. Durva vékony mázzal bevont, perem alatt körömbenyomkodással ékesített töredék és egy vékony falú, homokkal soványított edényoldal volt a lelőhelyen.

86

A Siskó-hegyen 1907-ben és 1909-ben török kori sarokvasalások kerültek elő; 1911-ben láncok, széles fejű szögek és patkók. Tömörkény 1913. Ltsz. 29/1907, 15/1909, 1/1911.

87

Az Ábrahám-tanya északnyugati oldalán a környezetéből kiemelkedő magas parton 16-18. századi gyér településnyomok kerültek elő.

88

A magyar-jugoszláv határátkelőhelytől 300 m-re északkeletre, az út déli és nyugati oldalán, az egykori érmeder határolta dombon késő középkori (16-17. századi) település nyomain kívül jellegtelen durva házi kerámatöredékek is előkerültek.

89

A Börcsök-keresztnél nyugatra ágazó betonúttól délre, a Varga-tanyától nyugat-északnyugatra, egy nyugat-keleti irányú dombháton népvándorlás kori és 17-18. századi kerámatöredékek kerültek elő.

90

Röszke északi határánál, a Mórahalom felé vezető műúttól 400 m-re keletre egy patakmeder partján lévő magaslaton néhány népvándorlás kori, csillámmal soványított durva házi kerámatöredék került elő.

91

A Kancsal-iskolától 100 m-re északkeletre, a Kancsal-csatorna északi magas partján szórványos népvándorlás kori cserepek kerültek elő.

92

Kurvadombon, Börcsök Miklós földjén Pópity N. bronz spirális karperecet talált, de elvesztette, és a Börcsök Miklós találta fémcsákány is elkallódott. Móra Ferenc 1926-ban a 76. lelőhely közelében ásatott, sajnos eredmény nélkül Móra-levelek 1926.

93

Kószó-ház (Tisza sor 45.). Ismeretlen körülmények között halomsíros kultúrához tartozó bronztárgyak kerültek elő: 7 spirálsőtöredék, 2 gyöngy, 1 spirális drótból hajlított gyűrű, benne az ujjperc csonttal, egy spiráltöredék, 1 széles pántgyűrű, 1 vékonyabb pántkarperec-töredék, 1 hosszabb és 1 kisebb spirálgyűrű (?), 3 ép és 2 töredékes csüngődísz. Föltehetően ezek a leletek kapcsolatban vannak a 2. lelőhelynél említett halomsíros temetővel. Gy.N. 251.

94

Az E5 jelű útnak Röszke belterülete felé eső elágazásától 600 m-re északra, egy északnyugat-délkeleti irányú homokháton, a Ladányi-dűlő területén 300x500 m kiterjedésű lelőhely van. Itt főleg durva jellegtelen őskori töredékek találhatók: hombáredény pelyvével soványított

aljtöredéke, közepes vastagságú és vékony falú barnássárga és világosbarna színű durva házi kerámia maradványai és paticsrögök, valamint egy darab mézopál magkő és egy párhuzamos vonalkötegekkel tagolt késő középkori kerámia apró töredéke.

95

Röszke határának keleti felén, a vasút mellett szórványos leleteket gyűjtöttünk egy alig észrevehető magaslaton. Itt egy kis kovapengét és néhány késő középkori és újkori oldal- és peremtöredéket találtunk.

96

A Kalmár-iskolától 150 m-re délre lévő tanya keleti oldalán az egykori vízfolyás partján szórványosan állatsontot és egy apró kavicsokkal soványított Árpád-kori aljtöredéket találtunk.

Ismeretlen lelőhelyek

97

Kettős aranyhuzalból készített spirális függő a bronzkorból. Súlya: 2,34 g. Lehetséges, hogy a 6. lelőhelyen lévő temetőből származik. Ltsz. 55.128.

98

A La-Téne C periódusából származó vaskard hüvelyének a markolatnál lévő része, ismeretlen célú összehajtogatott vékony bronzbádóg, kúpos köpűvel ellátott hosszú levél alakú összehajtogatott vaslándzsa, kerek átmetszetű bronzhuzalból készített karika, tojás alakú átmetszetű vaskarika. Valószínűleg Hallstattkori a rovátkolt díszű karperectöredék. Maráz 1977. Ltsz. 53.6.1-4, 53.216, 53.6.5, 53.58.1.

99.

Kihajló peremű, cilindrikus testű, ívelt oldalú, egyenesen levágott aljú s az aljánál enyhén kiszélesedő vörös színű besimított dísszel ellátott kályhaszem a 16-17. századból. Ltsz. 53.375.1.

100

1886-ban I. Lajos ezüstdénárt találtak. Tömörkény 1912.

Lelőhelykataszter

Avar kor

Általában 11 22 30 47 55 56 69 71 72 73 74

Késő avarkor 52 68 75

Temető 70

Árpád-kor

Telep 23 56 66 74 78 81 96

Temető 76 84 (?)

Bronzkor

Általában 2 4 10 11 12 13 14 15 16 74

Temető 6 97 (?)

Halomsíros kultúra
 Telep 9
 Temető 2 (4) 8 (93?)
 Honfoglalás kor
 Telep 52 77 84
 Temető 70 76
 Hun 67
 Kelta kor 19 98
 Kései középkor
 Telep 15 17 18 19 21 22 24 33 34 40 41 43 54 56 57 62 63 64 72 74 75 77 78 79 84 86
 87 88 89 94 95 99 100
 Körös-kultúra 1 2 3
 Középkor
 Telep 25 29 41 73 75 79 83
 Temető 82
 Népvándorlás kor
 Általában 18 34 38 (?) 41 (?) 44 70 88 (?) 89 90 91
 Őskor
 Általában 5 10 11 20 21 22 23 24 25 27 28 29 30 32 33 35 38 (?) 39 40 41 (?) 42 (?)
 44 45 54 83 88 (?) 94 95
 Pécel (Bádeni) kultúra 6 (?)
 Szarmata
 Általában 5 10 16 18 19 24 25 28 30 36 43 44 45 46 47 49 50 51 52 53 54 56 59 65 74
 Kora szarmata kor 63 64
 Késő szarmata kor 10 31 60 61 64 65 66
 Temető 7
 Szkíta kor 17 18
 Szőreg-Perjámosi kultúra 2
 Újkor/rézkor átmeneti időszak (Proto-Tiszapolgár) 4 5
 Vaskor
 Általában 74 98

Rövidítések:

Acta Arch. Hung.	Acta Archeologia Acadamiae Scientiarum Hungaricae
AÉ.	Archeologiai Értesítő
Alf. Tud. Int. évk.	Az Alföldi Tudományos Intézet évkönyve, Szeged
Arch. Hung.	Archeologia Hungarica
Com.Arc. Hung.	Communicationes Archeologicae Hungariae
Dolgozatok	Dolgozatok a magyar királyi Ferenc József Tudományegyetem Régiségtudományi Intézetéből, Szeged
Fol.Arch.	Folia Archeologica
Font. Arch. Hung.	Fontes Archeologici Hungariae
Gy.N.	Gyarapodási napló (Móra Ferenc Múzeum)

JPMÉ	A Jannus Pannonius Múzeum évkönyve, Pécs
Ltsz.	Leltári szám (Móra Ferenc Múzeum)
MFME	a Móra Ferenc Múzeum évkönyve, Szeged
Rég. Tan.	Régészeti Tanulmányok
Tört. és Rég. Ért.	Történeti és Régészeti Értesítő

IRODALOM

Alföldi 1932.

Alföldi András: leletek a hun korszakból és ethnikai szétválasztásuk. Arch. Hung 9. 1932. 12-70.

Bálint 1976.

Bálint Csanád: A honfoglaláskor: =Bevezetés a magyar őstörténet kutatásainak forrásaiba.

Szerk. Hajdú Péter - Kristó Gyula - Róna-Tas András Bp. 1976. 1. k. 121-164.

Bálint 1976.

Csanád Bálint: A Kárpát-medence VI-IX. századi régészeti-néptörténeti kérdései: = Bevezetés a magyar őstörténet kutatásainak forrásaiba. 107-164.

Bálint 1991.

Csanád Bálint: Südungarn im 10. Jahrhundert. Bp. 1991.

Banner 1935.

Banner János: Ásatások a hódmezővásárhelyi Kotac-parton. Dolgozatok, 11.97-135.

Banner 1936.

Banner János: Régészeti kutatások Szegeden, Dolgozatok, 12. 246.

Banner 1937.

Banner János: A hódmezővásárhelyi református gimnázium régiséggyűjteményei. 1. rész. dolgozatok, 13.115.

Banner 1940.

Banner János: Badeni edények a Vas megyei gyűjteményekben. Dolg. 17. 384.

Banner 1944-45/a

Banner János: Az Alföldi Tudományos Intézet régészeti feladatai. = Alf. Tud. Int. Szeged, 1944-45. 1. 107-130.

Banner 1956.

János Banner: Die Péczeler kultur. Studia Archaeologica Bp. 156. 2.k. LVIII. tábla 3-4.

Banner 1961.

János Banner - Ida Kutzián: Beiträge zur Chronologie der Kupferzeit des Karpatenbeckens, Acta Arch. Hung. 13. 1961. 1-32.

Bándi-Kovács 1969-70.

Bándi Gábor - Kovács Tibor: Adatok Dél-magyarország Bronzkorának történetéhez. (A Szeremle-csoport) = JPMÉ 14-15. 1969-70. 105-106.

Bíróné 1975-76.

Bíróné Sey Katalin: A szikáncsi V. századi solidus lelet. Numizmatikai Közlöny. 74-75. 1975-76. 7-19.

- B. Kutzián 1963.
 Ida B. Kutzián: The Copper Age Cemetery of Tiszapolgár-Basatanya. Arch. Hung. Bp. 1963. 42. k.
- B. Kutzián 1969.
 Ida B. Kutzián: Probleme der mittlern Kupferzeit im Karpatenbecken. = Studijné Zvesti Archeologického Ústavu Slovenskej Akademie Vied. 1969.
- B. Kutzián 1972.
 Ida B. Kutzián: The Early Copper Age Tiszapolgár Culture in the Carpathian Basin. Arch. Hung. 48. k. Bp. 1972. 178-180.
- Bóna 1958.
 István Bóna: Chronologie der Hortfunde von Koszider-Typus. Acta Arch. Hung. 9. 1958. 235.
- Bóna 1959.
 Bóna István: Bronzkori övkapcsok és diadémák. AÉ. 86. 1959. 56.
- Bóna 1963.
 István Bóna: The Cemeteries of the Nagyrév Culture. Alba Regia 2-3. 1963. 11-31.
- Bóna 1965
 István Bóna: The People of Southern Origin of the Early Bronze Age in Hungary. 1-2. Alba Regia 4-5. 1965. 17-63.
- Bóna 1968.
 Bóna István: A szeged-nagyszéksői hun fejedelem. = A magyar régészet regénye: Szerk. Szombathy Viktor. Bp. 1968. 105-115.
- Bóna 1971.
 Bóna István: A népvándorlás kora Fejér megyében. Székesfehérvár, 1971-21-45.
- Bóna 1973.
 Bóna István: VII. századi avar település és Árpád-kori magyar falu Dunaújvárosban. Font. Arch. Hung. 3. k. 1973. 21-55.
- Bóna 1975.
 István Bóna: Die Mittelere Bronzezeit Ungarns und Ihre Südlichen Beziehungen. Arch. Hung. 49. k. Bp. 1975. 109-111.
- Bóna 1984.
 Bóna István: A rézkor = Magyarország története: 1. Főszerk. Székely György. Bp. 1984. 140-141.
- Bóna 1986.
 Bóna István: Az avar uralom századai. = Erdély története. 1. szerk. Makkai László, Mócsy András. Bp. 1986. 159-177.
- Bóna 1991.
 István Bóna: Das Hunnen-Reich. Corvina, 1991.
- Bökönyi 1974.
 Sándor Bökönyi: History of Domestic Animals in Central and Eastern Europe. Bp. 1974. 597.
- B. Szatmári 1982-83.
 B. Szatmári Sarolta: Avar temető- és telepásatás Tatabánya-Alsógalla mellett. = A Szolnok Megyei Múzeumok évkönyve. 1982-82. 67-79.
- Corpus 1987.
 Corpus of Celtic Finds in Hungary. Vol. I. Bp. 1987.
- Csallány 1956.
 Dezső Csallány: Archäologische Denkmäler der Awarenzeit in Mittel-Europa. Arch. Hung. 38. k. Bp. 1956. 154.

- Csallány 1959.
Csallány Dezső: Adatok Attila székhelyének kérdéséhez. = 1. Nyíregyházi Jósa András Múzeum évkönyve. 2. 1959. 31 p.
- Csánki 1890.
Csánki Dezső: Magyarország történeti földrajza a Hunyadiak korában. 1 k. Bp. 1890. 788. p.
- Cs. Sebestyén 1931.
Cs. Sebestyén Károly: A magyarok ija és nyila. Dolgozatok 8. 205. tábla.
- Ecsedy 1971.
István Ecsedy: A New Item Relating the Connections with the East in the Hungarian Cooper Age. = MFMÉ 1971/2. 16-17. p.
- Ecsedy 1979.
István Ecsedy: The People of the Pitgrave Kurgans in Eastern Hungary. Font. Arch. Hung. Bp. 1979.
- Fehér - Éry - Kralovánszky 1962.
Fehér Géza - Éry Kinga - Kralovánszky Alán: A közép-Duna medence magyar honfoglalás és kora Árpád-kori sírleletei. Rég. Tan. Bp. 1962. 2. k. 222. 862. lelőhely.
- Fettich 1953.
Fettich Nándor: A szeged-nagyszéksősi hun fejedelmi sírlelet. Arch. Hung. 32. k. Bp. 1953.
- Foltiny 1957.
Foltiny István: A Halomsíros és Lausitzi kultúra nyomai Szeged környékén. Régészeti Füzetek. 4. 1957. 1-62.
- Fülöp 1978.
Gyula Fülöp: La survivance des Avars au IX Siècle. Alba Regia 16. 1978. 87-97.
- Galántha 1981.
Galántha Márta: Előzetes jelentés a Csanytelek-Újhalastói szkítakori temető ásatásáról. Com. Arch. Hung. 1981. 43-57.
- Györffy 1977.
Györffy György: Honfoglalás, megtelepedés és kalandozások. = Magyar őstörténeti tanulmányok. Szerk. Bartha Antal, Czeglédy Károly, Róna-Tas András Bp. 1977. 123-157. p.
- Györffy 1986.
Györffy György: A magyarok elődeiről és a honfoglalásról. Bp. 1986. 204-209.
- Gazdapusztai 1966-67.
Gyula Gazdapusztai: Chronologische Fragen in der Alföld-Gruppe der Kurgan Kultur. = MFMÉ 1966-67. 91-100.
- Gábori 1964.
Gábori Miklós: A késői paleolitikum Magyarországon. Rég. Tan. Bp. 1964. 3. k.
- Hampel 1882.
Hampel József: A bronzkor emlékei Magyarhonban. Bp. 1882. 2. k. 129. p.
- Holl-Parádi 1982.
Imre Holl - Nándor Parádi: Das Mittelalterliche Dorf Sarvally. Font. Arch. Hung. Bp. 1982.
- Horváth 1976-77.
Horváth Ferenc: Csengele középkori temploma. = MFMÉ 1976-77/1. 91-126.
- Horváth 1980-81.
Ferenc Horváth: Ada-Type Artifacts of the Early Bronze Age in the Southern Alföld. = A MFMÉ 1980-81/1. 7-30.

- Horváth 1982.
 Horváth Ferenc: A gorzsa halom későneolitik rétege: AÉ 109. 1982. 201-222.
- Horváth 1982-83.
 Ferenc Horváth: Contributions to the Early and Middle Bronze Age of Southern Alföld. = A MFMÉ 1982-83/1. 55-72.
- Horváth 1983.
 Horváth Ferenc: A fejlődés megtorpanása. = Szeged története. Szerk. Kristó Gyula Szeged, 1983. 1. k. 62-66.
- Horváth 1987.
 Horváth Ferenc: Hódmezővásárhely-Gorzsa. A tiszai kultúra települése. = A Tisza-vidék késői neolitikuma. Szolnok, 1987. 13-16.
- H. Vaday 1980-81.
 H. Vaday Andrea: Késő szarmata agyagbográcsok az Alföldön. = A MFMÉ 1980-81/1. 31-42.
- Kalicz 1963.
 Nándor Kalicz: Die Pécel (Badener) Kultur und Anatolien. Studia Archaeologica 2. k. Bp. 1963.
- Kalicz 1970.
 Kalicz Nándor: Agyag istenek. Bp. 1976.
- Kalicz - Makkay 1972.
 Kalicz Nándor - Makkay János: A medinai koraneolitikus leletek. = A szekszárdi Balogh Ádám Múzeum Füzetek 10. 1972. 3-12.
- Kemenczei 1973.
 Kemenczei Tibor: A bronzkor végének történeti, időrendi kérdései Kelet-Magyarországon. = A magyarországi bronzkor etnikai és kronológiai kérdései. Bp. 1973.
- Kemenczei 1977.
 Tibor Kemenczei: Hallstattzeitliche Funde aus der Donaukniegegend. Fol. Arch. 28. 1977. 67-90.
- Kiss 1968.
 Kiss Attila: A magyar államalapítás telepítéseinek tükröződése a dunántúli köznépi temetőkben AÉ 95. 1968. 243-256.
- Kiss 1982.
 Attila Kiss: Die goldbeschlagenen Schalen der Fürstengräber von Szeged-Nagyszéksós und Apahida. Fol Arch. 33. 1982. 163-185.
- Korek - Párducz 1946-48.
 Korek József - Párducz Mihály: Germán befolyás a Maros-Tisza-Körös-szög késő szarmata emléktárában. AÉ. 7-8. 1946-48. 191-197.
- Kovács 1966.
 Kovács Tibor: A halomsíros kultúra leletei az Észak-Alföldön. AÉ. 96. 1966. 188.p.
- Kovalovszki 1980.
 Kovalovszki Júlia: Településátalakítások Tiszaeszlár-Bashalmon. Font. Arch. Hung. Bp. 1980.
- Kovalovszki 1985.
 Kovalovszki Júlia: Árpád-kori falukutatásunk újabb eredményei. = Középkori régészetünk újabb eredményei és időszakos feladatai. Szerk. Fodor István - Selmeczi László Bp. 1985. 41-51.
- Kovrig 1963.
 Ilona Kovrig: Das Awarenzeitliche Graberfeld von Alattyán. Arch. Hung. 40. k. 1963.

- Krečsmárik 1926.
Krečsmárik Ede: Jellegzetes koponyák a Szegedi Városi Múzeumban. Dolg. 2. 176-184.
- Kristó 1985.
Kristó Gyula: Magyarország története: 895-1301. Bp. 1985.
- Kőhegyi 1972.
Kőhegyi Mihály: A római pénzforgalom és kereskedelem Iercisa-Csongrád közötti útvonalon. Cumania 1. k. 1972. 103-110.
- Kuzsinszky 1888.
Kuzsinszky Bálint: Délvidéki és erdélyi múzeumok. AÉ. 8. 1888-239.
- Kürti 1971.
Kürti Béla: Újabb adatok a Dél-Alföld kora-bronzkorához. = A MFMÉ 1971/2. 29-51.
- Kürti 1983.
Kürti Béla: A táj települési képe. = Szeged története. 1. k. Szerk. Kristó Gyula. Szeged, 1983. 248-252.
- Kürti 1988.
Béla Kürti: Fürstliche Funde der Hunnenzeit Szeged-Nagyszéksós. = Germanen Hunnen und Awaren. Nürnberg, 1988. 163-170.
- Lakatos 1972.
Lakatos Pál: A Dél-Alföldön keresztülhaladó római kori út kérdéséhez. Antik Tanulmányok, 1972. 214-219.
- Makkay 1963.
Makkay János: Adatok a péceli (badeni) kultúra népe vallásos elképzeléséhez. Arch. Ért. 90. 1963. 3-16.
- Makkay 1969.
János Makkay: Zur Geschichte der Erforschung der Körös-Starcevo-kultur und Einer Ihrer Wichtigsten Probleme. Acta Arch. Hung. 21. 1969. 14.
- Makkay 1982.
Makkay János: A magyarországi neolitikum kutatásának újabb eredményei. Bp. 1982.
- Maráz 1977.
Maráz Borbála: Délkelet-Magyarország La-Tène korának kronológiai kérdései. Arch. Ért. 104. 1977. 47-65. p.
- Matolcsi 1982.
Matolcsi János: Állattartás őseink korában. Bp. 1972.
- Mesterházy 1980.
Mesterházy Károly: Nemzeti szervezeti és osztályviszonyok kialakulása a honfoglaló magyarságnál. Bp. 1980.
- Méri 1954.
Méri István: Beszámoló a tiszalök-rázompusztai és túrkeve-mórici ásatások eredményeiről. AÉ. 81. 1954. 138-154.
- Milleker 1894.
Milleker Bódog: Dél-Magyarország az őskorban. Tört. és Rég. Ért. 10. 1. füzet 1-46.
- Miske 1913.
Miske Kálmán: Bronzkori tipológiai Múz. Kut. Ért. 7. 14., 17., 22.
- Mócsy 1975a
Mócsy András: Pannónia a korai császárság idején. Bp. 1975. Apolló Könyvtár 3.
- Mócsy 1975b
Mócsy András: Pannónia a késői császárságban. Bp. 1975. Apolló Könyvtár 4.

- Mozsolics 1942.
Mozsolics Amália: A kisapostagi kora-bronzkori urnatemető. Arch. Hung. 26. évf. 25.
- Mozsolics 1957.
Amália Mozsolics: Archäologische Beiträge zur Geschichte der Grossen Wanderung. Acta Arch. 8. 1957. 119-157.
- Móra 1906.
Móra Ferenc: Ásatások a Fekete-szélen. (Szeged-Alsótanya.) AÉ. 26. 1906. 439-441.
- Móra 1982.
Móra Ferenc: Utazás a föld alatti Magyarországon. Bp. 1982. 403-413.
- Németh 1940.
Attila és hunjai. Szerk. Németh Gyula. Bp. 1940.
- Patek 1966-67.
Erzsébet Patek: Praskythische Grabe in Ost-Ungarn. = A MFMÉ 1966-67/2. 101-107.
- Parádi 1985.
Parádi Nándor: A késő középkori falukutatók újabb eredményei. =Középkori régészetünk újabb eredményei és időszzerű feladatai. Szerk. Fodor István - Selmeczi László. Bp. 1985. 71-79.
- Patay 1938.
Pál Patay: Frühbronzezeitliche Kulturen in Ungarn. Diss. Pann. 2. sorozat, 13. sz. Bp. 1938. 28. P.
- Patay 1974.
Pál Patay: Die Bodrogkeresztúr-Kultur. Bericht der Römisch-Germanischen Kommission 55. 1974. 6-61.
- Párducz 1973.
Mihály Párducz: Probleme der Skíthenzeit im Karpatenbecken. Acta Arch. 25. 1973. 27-63.
- Reizner 1982.
Reizner János: A szeged-röszkei sírleletek. AÉ. 12. 1892. 166.
- Reizner 1898.
Reizner János: A tömörkényi bronzletről. AÉ. 18. 1898. 265-267.
- Selmeczi 1969.
László Selmeczi: Das Wohnhaus der Körös-Gruppe von Tiszajenő Neuere Angaben zu den Haustypen des Frühneolithikums. = A MFMÉ 1969/2. 17-22.
- Soproni 1954.
Soproni Sándor: A budakalászi kocsi. Fol. Arch. 6. 1954. 29-36.
- Srejovic 1979.
Dragoslav Srejovic: Protoneolit-Kultura Lepenskoj Vira. = Praistorija Jugoslavenskih Zemalja. 2. Sarajevo, 1979. 33-76.
- Szabó 1969.
Szabó János Győző: A hevesi szkítakori temető. = A MFMÉ 1969. 55-128.
- Szabó 1971.
Szabó Miklós: A kelták nyomában Magyarországon. Bp. 1971.
- Szalotani 1987-89.
Szalontai Csaba: Megjegyzések az Alföld IX. századi történetéhez. = A Nyíregyházi Jósza András Múzeum évkönyve. 30-32. 1987-89. 309-348.
- Sz. Burger 1967.
Sz. Burger Alice: Az 1966. év régészeti kutatásai. Régészeti Füzetek, 1. sorozat, 20. sz. 97.

- Szőke 1962.
Szőke Béla: A honfoglaló és kora Árpádkori Magyarország régészeti emlékei. Rég. Tan. Bp. 1962. 1. k. 35.
- Szőke 1979.
Szőke Béla Miklós: A Kárpát-medence a magyar honfoglalás előestéjén. Valóság, 11. 1979. 1-12.
- Szőke 1980.
Béla Miklós Szőke: Zur awarenzeitlichen Siedlungsgeschichte der Körös-Gebietes in Südost-Ungarn. Acta Arch. Hung. 32. 1980. 181-203.
- Szőke - Vándor 1987.
Szőke Béla Miklós - Vándor László: Pusztaszentlászló Árpád-kori temetője. Font. Arch. Hung. Bp. 1987.
- Szőke 1987.
Szőke Béla Miklós: Kora középkori tanulmányok. 2. k. Zalai Gyűjtemény 26. 1987. 47-64.
- Takács 1979.
Takács Tibor: Móra igazgató úr. Bp. 1979. 85-97.
- T. Dobosi 1967.
T. Dobosi Viola: Új felső-paleolit telep az Alföldön. AÉ. 1967. 184-193. p.
- Tomka 1986.
Tomka Péter: A sztyeppei temetkezési szokások sajátos változata a hun halotti áldozat. Arrabona 22-23. 1986. 35-55.
- Topál 1972.
Topál Judit: Árpád-kori temető és templom Cegléd-Madarászhalmon. = Studia Comitatus. 1. 1972. 53-97.
- Tömörkény 1902.
Tömörkény István: Szegedi Múzeum. AÉ. 22. 1902. 372-376.
- Tömörkény 1913.
Tömörkény István: Adatok az Alföld régészeti térképéhez. Múz. Kut. Ért. 7. évf. 247.
- Tömörkény 1913.
Tömörkény István: A szegedi múzeumból. AÉ. 33. 1913. 284.
- Trogmayer 1964.
Trogmayer Ottó: Megjegyzések a Körös-csoport relatív időrendjéhez. AÉ. 91. 1964. 80-82.
- Trogmayer 1966-67.
Ottó Trogmayer: Bemerkungen zur Chronologie des Frühneolithikums auf dem Süd-Alföld. = A MFMÉ 1966-67/2. 40.
- Trogmayer 1968.
Trogmayer Ottó: Középbronzkori leletek Kömpocról. = A MFMÉ 1969/1. 87-96.
- Trogmayer 1969.
Ottó Trogmayer: Die Bestattungen der Körös-Gruppe. = A MFMÉ 1969/2. 5-15.
- Trogmayer 1978.
Trogmayer Ottó: A víziszamár. = Régészeti barangolások Magyarországon. Szerk. Szombathy Viktor. Bp. 1978. 29-51.
- Trogmayer 1983.
Trogmayer Ottó: A termelőgazdálkodás útján. = Szeged története Szerk. Kristó Gy. Szeged, 1983. 1. k. 52-62.

Vörös 1984-85.

Vörös Gabriella: Települések Csongrád megyében az 1-5. században. = A MFMÉ 1984-85/2. 83-96.

Vörös 1987.

Vörös Gabriella: Késő szarmata edénylelet Kiskundorozsma-Kistemplomtanya lelőhelyről. = A MFMÉ 1987/1. 11-23.

Vörös 1989.

Vörös Gabriella: Fegyveres sírok az Alföldön a IV. század második fele és az V. század közepe között. = A MFMÉ 1989/1. 41-58.

Zalotay 1932.

Zalotay Elemér: Csongrád vármegye őskori települése. Dolgozatok, 8. k. 49-102.

SZEGFŰ LÁSZLÓ

A honfoglalástól a mohácsi vészig

A honfoglalás idejéből származó kortárs leírások szegény emberekről, közönséges földi halandókról nemigen szólnak, ezért a kisebb települések történetét többnyire csak a tárgyi emlékek, amelyeket a régész ásója napvilágra hoz, és a helység nevének megvallatása tükrében lehet fölvezetni.

Avarok és szlávok

Amikor Nagy Károly szétzúzta az avar kaganátust (795-796), és elfoglalta a Dunántúlt, a népesség egy részét uralma alá vetette, a többit pedig a Tisza vidékéig szorította vissza. A fölbomlott birodalom délkeleti területeire hamarosan szemet vetettek a bolgárok, akiknek - föltehetőleg Krum kán (803-814) hadműveleteinek eredményeképpen - sikerült 805 körül elfoglalniuk a dél-erdélyi sóbányákat s a sószállítás útvonalát, a Maros és a Tisza mentét.

Ez a hódítás azonban egyelőre kérészetűnek bizonyult. Ugyanis 818-ban a bulgáriai Timok és Morava folyók mellett élő szláv törzsek fölláztak, kiváltak a bolgár törzsszövetségből, és a „frankok határai közelébe vándoroltak”. Erre a vidékre a praedenecentusok vagy önelnevezésükkel abodritok érkeztek, akik talán a későbbi Bodrog megye névadóivá is váltak. Itt megülve, hogy a bolgárok támadásai ellen meg tudják védeni magukat, segítségért folyamodtak Jámbor Lajos német-római császárhoz, cserébe pedig vállalták a hűbéri függést, és évente ajándékot küldtek a számára. Ez azután évtizedes bolgár-frank viszály forrásává vált.

Az abodriták által remélt frank katonai támogatás elmaradt, ezért - midőn Omurtag kán (814-831) hadereje fölvonult ellenük - 825 körül be kellett hódolniuk a bolgár hatalomnak.

A bolgárok fönnhatósága aligha terjedhetett túl a Körösök vonalán. Az ettől északra eső tájra, amelyet egy 9. századi bajor földrajzi író a bolgárok mérhetetlen kiterjedésű és nagy népességű vidékeként említ, legföljebb névleges uralmuk terjedt ki. Hasonló lehetett a mi tájegységünk megszállása ahhoz, amelyet a Fuldai évkönyv ír le a 827. esztendőből, amikor a bolgárok fölhajózva a Dráván, tűzzel-vassal pusztították a frank területeket, a lakosság előjáróit bolgárokkal cserélték föl, s a leigázottakat adózásra kényszerítették. Nem lehetetlen, hogy számos szláv eredetű helynév (Rohonca, Morotva, Velnök, Zombor stb.) e kornak az emlékét őrzi, néhány (Csongrád, Nándor-tó, Kanizsa stb.) pedig éppen e katonai berendezkedésre utalhat. Úgy látszik, vidékünkön ezzel egy időre a nyugalom helyreállt, hosszabb békés időszak következett, különösen azután, hogy a bolgárok és frankok 832 körül megegyeztek a hatalmukba vont területek fölosztásában.

Az avar és szláv népesség keveredése olyan mérvű lehetett, hogy alig egy évszázaddal később Bíborban született Konsztantinosz bizánci császár (945-959) már nem tudta elkülöníteni összetevőiket, s a Dél-Alföldről azt írta: olyan szlávok lakják, akiket avaroknak is neveznek. Művének több helyén is kitért a népesség csoportjainak korábbi mozgásaira. Más forrás is a szláv vendek és a Pannóniából elűzött avarok leszármazottainak tekinti ezeket az avaroszlávokat, akik egyáltalán nem szláv, sokkal inkább törökös nép módjára viselkednek. „Ruházatuk emlékeztet az arabokéra: turbánból és kaftánból áll” - írta róluk Gardizi, a Hudud al-Alam szerint pedig sátraik és jurtáik vannak. Ibn Ruszta fejedelmükről azt állította, hogy „lovak is vannak, és csak olyan ételekkel él, amelyeket azok tejéből készítenek”.

E terület bolgár fönnhatóságát illetően látszólag mondott ellent az említett bizánci császár, amikor a honfoglalás idejét tárgyalva nem bolgár megszállási övezetről, hanem morva államalakulatról szólt. „A türkök (magyarok) pedig a besenyőktől elűzve elmentek, és letelepedtek arra a földre, amelyen most laknak. Ezen a helyen vannak bizonyos régi emlékek: az első, ahol Turkia kezdődik, Traianus császár hídja, azután még háromnapra útra ettől a hídtól Belgrád, amelyben a szent Nagy Konsztantinosz császár tornya is van, és ismét a folyó visszakanyarodásánál van az úgynevezett Szirmium Belgrádtól kétnapi útra, és azokon túl a keresztes Moravia, melyet a türkök megsemmisítettek, s amelyen előbb Szvatopluk uralkodott. Ezek az Isztrosz folyó menti emlékek és elnevezések, ami pedig ezekről felfelé esik, ahol Turkia egész szállásterülete van, azt mostanában az ott folyó folyók nevére nevezik el. A folyók ezek: első folyó a Temes, második folyó a Tútisz, harmadik folyó a Maros, negyedik folyó a Körös, és ismét egy másik folyó a Tisza. A türkök közelében vannak keleti oldalon a bolgárok, ahol őket az Isztrosz folyó választja el, amelyet Dunának is neveznek, észak felé a besenyők, nyugatabbra a frankok, dél felé pedig a horvátok. A két Moráviáról beszélő névtelen bajor geográfus is ide helyezi a Duna mentén a délebbi fekvésű Moráviát. Gardizi tudósítása szerint pedig az Al-Duna vidékéről fölfelé haladva „a nándorok /bolgárok/ felett, a folyó partján, egy nagy hegy van. Ennek a hegynek az oldalánál egy folyó tűnik elő. A hegy mögött pedig egy keresztény nép él, amelyet morvának neveznek.

Ugyanezen területre helyezhető el a magyar krónikák alapján is Szvatopluk birodalma. Ezekből az is kiderül, hogy a honfoglalók őt tartották a föld tulajdonosának. Ugyancsak elbeszélték a krónikák Marót vezérről, hogy Szvatopluk, „az ő fia, az uralomban új volt”, azaz olyan területen uralkodott, amelyen nem volt elődje.

De erre a területre kapott működési engedélyt a pápától a szlávok nagy apostola, Szent Metód is, akit Szirmium püspökévé szenteltek. És ugyanezt bizonygatta Theotmar salzburgi érsek is, amikor azt írta, hogy a pápa Metód tanítványát, Wichinget olyan, a hitben új néphez küldte, amelyet Szvatopluk háborúban fékezett meg, és keresztülvitte, hogy pogányokból keresztényekké legyenek.

Tehát a magyar honfoglalás idején két Moravia létezett: az egyik északon, a Morva folyó vidékén, a másik pedig, amelyet Szvatopluk szervezett meg (s amelyen sohasem uralkodott I. Mojmir és Raszisztzlav), délen, az Alföld már említett vidékén.

Szvatopluk fiatalon, mintegy túszként, a frank udvarban nevelkedett, tehát nem lehetetlen, hogy éppen Német Lajos császár (843-876) megbízásából foglalta el ezt a vidéket. A császár, emlékezve arra, hogy az itt élők 818-825 között már a frank uralmat elismerték, arra gondolhatott, hogy Szvatopluk hűséges hűbérese lesz, s így a terület majd újra a frank érdekkörbe kerül. Mivel ez idő tájt semmiféle bolgár-frank háborúságról nem értesülünk, föltételezhetjük, Szvatopluk beházasodhatott a helyi bolgár vezér (vagy éppen a kán) családjába, s a leány kezével együtt elnyerte „az országot” is. Az uralomváltást kihasználva lázadni akaró alattvalókat pedig 860 körül fegyverrel kényszeríthette hódolásra.

Az új fejedelem azonban hamarosan önállósította magát a frankoktól. 862 körül már rokonával, Raszisztzlávval együtt küldött követeket III. Mihály bizánci császárhoz (842-867), valószínűleg támogatta Német Lajos fiának, Karlmannnak lázadását is apja ellen. Ennek kapcsán fordultak meg először magyar portyázók a Kárpát-medencében. Ez az elszakadási törekvés bőszíthette föl a környezetétől is tüzelt Német Lajost, mert látva a két morva tartomány harapófogójába került Pannoniát, 863-ban elhatározta, hogy szövetkezik a bolgárokkal, és megtámadja a morvákat.

A két apostol, Cirill és Metód, megérkezve morva területre, három esztendőn keresztül tanított, majd Bizáncba, s innen 867-ben Rómába ment. Az örök városban Szent Cirill 869. február 14-én elhunyt. II. Hadrián pápa (867-872) a Kárpát-medencébe visszainduló Metódot három - úgy látszik, egymástól még független - morva vezérnek, Rasztiszlavnak, Szvatopluknak és Kocelnek jóindulatába ajánlotta, majd nemsokára Pannónia érsekévé szentelte. A pápának e lépése sértette a német papság érdekeit. Tiltakozásul fogalmazták meg a Bajorok és Karantánok megtéréséről c. emlékiratukat a pápához, s nem lehetetlen, hogy ők lovalták bele Német Lajost: számoljon le egyszer s mindenkorra a szlávokkal.

A császár fiát, Lajost a thüringek és szászok élén a szorbok, másik fiát, Károlyt a frank és alemann sereggel Rasztiszlav ellen vezényelte, míg Karlmann a pannóniai hadiúton, Regensburg - Bécs - Sopron irányában (tehát délkelet felé) Szvatopluk ellen vonult. Csak ez az utóbbi sereg ért el jelentősebb sikert, mert e morva vezér, jól fölfogott politikai érdekből „az általa birtokolt országgal együtt” behódolt Karlmann-nak. Így azután a frankok egyesített erőikkel 870-ben elfoglalták Rasztiszlav fejedelemségét is, és ezt hálából hűbéres területként Szvatopluknak engedték át. Ettől kezdve Szvatopluk már az északi Morávia politikai küzdelmeibe bonyolódott.

Délen, Megalé Moráviában - melynek a 870-es évekbeli fönnállásáról az említett bajor geográfus és Nagy Alfréd angol király földrajzi korrekciói is beszámoltak - pedig katonai kormányzó irányította az ügyeket. Erről - az, úgy látszik, végig különálló terület irányítójáról - Ibn Ruszta a következőket jegyezte föl: „Főnökük neve Szubandzs. Neki engedelmeskednek, és az ő parancsait követik. Lakhelye a szlávok országának közepén van. A leghíresebb közülük az az említett férfiú, akit a főnökök főnökének hívnak, s akinek a neve: Szvatopluk. Ő magasabb rangban van, mint a Szubandzs, az utóbbi az ő helyettese. Szvatopluk tehát, aki ezek szerint fölvette a (korábbi avar) kagáni címet is, e leírás keletkezésekor nem élt az említett tartományban, hiszen a székhelyén kormányzó, szubandzs irányított helyette. A szubandzs elnevezésben nem nehéz a perzsa birodalomban I. Khosrau Anósréván (531-579) által életre hívott katonai adókörzet-parancsnok - a szpahbad - címét fölismerni. Ezt valószínűleg az avarok honosították meg a Kárpát-medencében.

A honfoglaló magyarok

Halálát közeledni érezvén Szvatopluk végrendelkezett három fia javára. II. Mojmir kapta a mai Nyugat-Szlovákiát, II. Szvatopluk Morvaországot, és a harmadik fiú, akinek a neve valószínűleg Predszláv volt, nyerte el Megalé Moráviát. Szvatopluk 894-ben bekövetkezett halála után tehát a magyarok a Dél-Alföldön Predszlávot találták. Csakhogy ilyen nevű ellenséges vezért nem ismer a magyar hagyomány: Az időközben elhalt Szvatoplukon kívül csak Anonymus említ más helyi hatalmat, Salánt. Ez a vezér azonban pontosan ott uralkodott, ahol Megalé Morávia terült el: egyik erőssége Alpár vára, a másik Titel, amelyről titeli vezérnek (dux Tytulensys) is nevezték. Ha pedig ez igaz, akkor a két jelentősebb határerődít-ményt összekötő hadiút mentén valahol ott lehetett Rösze is, különösen, ha hiteles az az arab híradás, hogy középen lehetett a vezéri székhely, amelyet talán Kanizsával azonosíthatunk: nevének jelentése ugyanis: a fejedelmé, a hercegé. Ámde létezett-e Salan vezér, vagy alakja csak Anonymus leleménye?

A megoldást a krónikákban megőrződött „fehér ló mondája” nyújtja. A honfoglaló magyarok fehér lovat küldtek aranyos szerszámmal Salánhoz, de valójában a terület birtokosának, Szvatopluknak szánták birodalmának megvásárlása fejében. Szvatopluk már halott volt, ezért fehér a ló színe: áldozati állat volt. A titeli vezér azonban ezt nem tudta, hiszen előtte idegen

lehetett a nomád népek gyakorlatában jól ismert szellemekkel való kereskedés. Amikor a ló elfogadása után erre rádöbbsentették a magyar követek, azonnal föláldoztatta a lovat az apja, Szvatopluk szellemének, és szövetségeseiket keresve fegyveresen állt ellen a magyar foglalóknak. Ám a csatát Alpárnál elvesztette, s dél felé menekülve a bolgárokhoz futott. Nevének valószínű ejtése Csalán (vö. Surungrad = Csongrád), azaz ő volt az a vezér, akit a magyarok a fehér ló ajándékozásával „megcsalának”. Vagyis a Csalán (Salán) név lehetett Predszlávna a magyaroktól reá ruházott, erre az eseményre utaló ragadványneve, amely „a regösök csacsogó énekeiben és a parasztok hamis meséiben” őrződött meg Anonymus koráig.

A magyarok tehát a Dél-Alföldön egy vegyes, avar és szláv lakosságú fejedelemséget, Megalé Moráviát találták, élén Predszlávval, Szvatopluk fiával, amelynek legjelentősebb hadiútja Röske vidékén is áthaladt. A Tiszának, mint víziútnak partján a fejedelmi központ közelében lévő megtelepedésre alkalmas területet tehát valószínűleg már a honfoglalás idején avar-szláv népesség ülte meg. Talán ők voltak a hely névadói is. Ha ez igaz, túléltek az alpári csata következményeit. A szeri országfölosztáskor, az ország ügyeinek elrendezésekor e tájt talán Ond vezér kezére került.

Röske neve

A község neve az első írásos említésben, 1439-ből Rezske alakban szerepel. Mivel első szótagjában később is e maradt (1553, 1748: Reszke), valószínűleg korábban is ebben a formában volt használatos. Kézenfekvőnek látszott tehát a rez szóból való származtatása: ennek „erdőbeli irtás (Rodung im Walde)” lehetett a jelentése, s ehhez járult a -ke kicsinyítő képző. Igazolni látszottak e föltevést azok az adatok, amelyek Szegedtől a Tisza árterén Röskeig terjedő nagy erdőségre utaltak, amelynek mocsári tölgyeiből kerülhetett ki a szegedi vár gerendázata, faanyaga csakúgy, mint a barátok alsóvárosi templomának „fődeles fája” vagy az országos híru szegedi hajóácsok, esztergályosok, asztalosok nyersanyagának egy része is. A gond csak az, hogy a szónak „erdőirtás (Waldrodung)” jelentése írásos forrásokból sehonnan nem volt adatolható. Az orosz rezka szó is csak „feldarabolás, felvagdolás, szecska” jelentésű. Ám a helynevek és térszíni formák neveinek elemzése olyannyira igazolta az „irtvány, erdőbéli irtás” fogalomtartalmát, hogy a másodlagosnak („magas fennsík”) és harmadlagosnak („hegygerinc”) ítélt jelentéseket is ebből vélték a nyelv tudósok levezethetőnek. Korai előfordulását már a tihanyi alapítólevélben is megtalálhatjuk Kangrez alakban: ez az erdőben vágott kanyargós útra utal. Később pedig a „Rezútnak nevezett nagy út (magnam viam Rezut dictam)” kifejezés teszi a szót közérthetővé. Végül soron az sincs kizárva, hogy az összes szláv nyelvben meglévő rez (vágás, metszés, Schnitt) szónak éppen a Kárpát-medencében alakult ki a „vágott hely, irtvány” jelentése.

Ámde attól is óvunk nyelvtudományunk művelői, hogy a -ka, -ke képzős helyneveinket a korai időszakra keltezzük. Úgy látszik, ez a képző legtöbbször másodlagosan a 15. században kapcsolódott a korábbi helynévhez. Föltehető oka, hogy a keleti szlovák és rutén nyelvterületen a szláv eredetű helynevek jelentős részében -ka képző található. Mivel a régi magyarság körében a -ka, -ke kicsinyítő képző általánosan el volt terjedve, a magyar-szlovák nyelvhatár vidékén élő lakosság ezt a -ka elemet mint helynévképzőt elvonta, és így e képzőelem azonosulhatott a magyar kicsinyítő képzővel. Ez a folyamat - a -ka, -ke helynévképző kialakulása a vegyes magyar és keleti-szlovák, rutén lakosságú vidéken - a 15-16. században mehetett végbe, nem ritkán éppen a pusztasodást kísérő nyelvi jelenségeként.

Röszke nevéről tehát a következőket föltételezhetjük:

1. Elképzelhető, hogy egy eredeti szláv Rezka alak őrződött meg benne, és ebben a szóban az első írásos adat jelentkezéséig (1439) már végbement a magánhangzó-illeszkedés is.
2. Elképzelhető, hogy egy ősi szláv Rez alakhoz a 15. században járult az erre az időre már érvényesülő, ható -ke képző. Ám a helyszín ezt kétségesé teszi, hacsak nem tudunk egy hozzávetőleg egykorú keleti-szlovák vagy rutén telepítést kimutatni a szóban forgó területen.
3. Végül az sem elképzelhetetlen, hogy szláv eredetű, de már magyar 'irtásföld, irtvány' jelentésű köznévhöz járult az említett -ke, miután már helynévképzőként beépült nyelvünkbe.

A Röszke közvetett vagy közvetlen szláv eredete tehát valószínűnek látszik. Az első szótagjában labiális magánhangzót (ö-t) tartalmazó alak eredetileg nyelvjárási forma lehetett, de a 19. század második felében (1873: Röszke) hivatalosan is kezdték használni.

Ha az első változat mellett döntünk, ebben fő szerepe volt a szláv-avar összetételnek, de közrejátszott az is, hogy hazánkban már a 12-13. században számos -ka, -ke végződésű, nagy valószínűséggel szláv eredetűnek tekinthető helynévvel találkozunk (villa Bablunka, villa Barachka, castrum Doboka stb.). Közöttük a Rezkával rokonjelentésű Plyske (piscina) és Piliske (fluvium) elnevezésekkel is. Mivel ez utóbbi esetekben víznevekről van szó, ha a halastó elnevezése netán ekkoriban alakult is ki, ez valószínűleg az említett folyó sokkal régebbi nevéből sugalmazódott. Ezek közé besorolható volna egy 11-12. századi Rezka alakú helynév is, csak kérdés, akadt-e ilyen akkoriban.

A bakonybéli apátság 12. századi dokumentumai között van II. Béla korában kiadott ítéletlevele, amely így hangzik: „Az Úr megtestesülésének /ezer/ kilencvenkettedik eszten-dejében, amikor Isten kegyelméből a győzhetetlen László király uralkodott, s a lelkipásztori ügyeket Almarius veszprémi püspök vezette sikeresen, az említett király Istennek és Szent Mórícnak 24 háznépet (mansiones) adott, amelyek évente négy alkalommal sőt szállítsanak - tudniillik hatezer /hatszázról javítva!/ kőst azon testvéreknek, akik ott Istennek és Szent Mórícnak szolgálnak. Ezért, amikor /II./ István király uralkodott, valamiféle ördögi ösztökélésből a szóban forgó famíliákat a fent említett egyház szolgálatától el akarták vonni, és az udvarnoki szolgálatra alávetni az udvarnokok bizonyos Opous nevű ispánjának felperességével; minthogy súlyosan megvádolva és velük az említett király színe előtt pereskedve a testvérek legyőzték őket, az említett király parancsára visszaadták a szóba hozott családokat Istennek és Szent Mórícnak. Amikor pedig ez a király a test elkerülhetetlen útjára lépett, és /II./ Béla vette át az ország uralmát, a király említett szolgálai arra vetemedtek, hogy fellebbezzék peres ügyüket, és a király színe elé járulva pert indítsanak. Ő pedig elrendelte, hogy a tényállást a legpontosabban nyomozzák ki, és vizsgálóbíróvá Sár ispánt nevezte ki; a tények megítélésében részt vett Fonsol herceg, tudniillik a nádor, Mutmer, Mahal, Janus, Marcus /bírák/, a poroszló pedig Butca volt, aki az említett háznépeket a király parancsára visszaadta Istennek és Szent Mórícnak. A tanúk pediglen ezek: Budusa, Marcus, Laurencius, Vros bíró, Constantinus, Samudi. És ezek a mondott famíliák nevei: San, Paulus, Martinus, Negus, Nesinc, Nanasca, Sacan, Walen, Desce, Lawa, Bela, Bedladi, Kasudi, Zagurdi, Zachan, Michael, Cuna, Cunei, Gnuu, Keta, Zaut, Scichul, Boguta, Rescadi. A királyi szolgák nevei pedig, akiket Sár ispán parancsából kopaszra nyírtak, ezek: Luta, Keta, Taluta, Janca, Radvan.

Ennek az ítéletlevélnek a fölhasználásával - talán éppen ezért, mert (okkal vagy hamisan) Szent László király adományára hivatkozott - valamikor a 12. század végén vagy a 13. század elején kiegészítették néhány adattal az 1086. évi László-féle monostori vagyonösszeírást. Ebben a felsorolásban az alábbiakat lelhetjük: „Ugyanígy adtam /ti. Szent László/ 24 háznépet

sóbányászati joggal és három hajóval, hogy ők kőst fejtsenek, és a kifejtett kockákat évente három alkalommal mindenféle vámtól mentesen elszállítsák; ezeknek a nevei: Jan, Paulus, Martinus... Boguta, Rescadi”.

Az első, ami föltűnik, hogy az egyik sóbányász (salifossor) vagy sóhajós nevében az eredeti (tehát még -ka-ra végződő) Resca alakot fedezhetjük föl. Ha megnézzük az időpontokat is, a következőket állapíthatjuk meg:

1. Ha valóban Szent László király adományozta a sóbányászat jogát, akkor II. Béla uralkodása idejében elvileg még élhetett a szóban forgó Rescadi, bár 40 év akkoriban az életkorban nem kis időnek számított, különösen, ha ehhez hozzáadjuk még az eladományozás idején betöltött korát is. De bizonyosan nem élt már a 13. század elején, 110-120 év távlatából, mégis nevén nevezik az ekkor készült hamisítványban.

2. Ha valóban csak valamikor II. István vagy II. Béla uralma idejében tevékenykedett, a hamisításkor így is már legalább 70-80 év felé járhatott, ami legalábbis munkavégző képességet teszi kétségessé, akár hajós, akár sóvágó volt is.

A nevek felsorolása ilyen időtávlatban tehát mindenképp az apátság jogfolytonosságát volt hivatva bizonyítani. De az is könnyen belátható, hogy e jogot ugyanazon személlyel kapcsolatban, lévén az emberi élet véges, csak meghatározott ideig érvényesíthették, tehát nevét át kellett (vagy lehetett) vinni azokra is, akik később kényszerültek az említett földadat elvégzésére. Ezek a gondolatok a Rescadi név -di végződése kapcsán vetődtek föl. Mivel mind a -d (kicsinyítő), mind az -i (melléknév-) képző élt már a középkorban nyelvünkben, sőt -d+-i képzőbokorként is előfordult, könnyen átléphetnénk e problémán. Nem lehet azonban közömbös, hogy az említett korban mi a viszonya a személynévnek a vele kapcsolatba hozható helynévhez; adott esetben melyik tekinthető elsőnek?

A -d képző mind igéhez, mind névszóhoz járulhatott. Bár az önálló magyar nyelv történetében egyre inkább kicsinyítő képző szerepe került előtérbe, az Árpád-korban általánosabban használták. Személyhez járulva kicsinyítő képző: Buzád (a búzák közül a kicsi); igéhez járulva felaprózottságot, gyakoriságot fejez ki: lököd (lökések sorozatát idézi elő); számnévhez járulva sorszámképző: ötödik (a sorba e számmal beletartozó), vagy: ötöd (az egésznek tőle meghatározott hányada). Föltételezem: a -d képző kifejezhette a valamibe, valahová való beletartozást is. A Rezkadi névalakot tehát értelmezhetjük a Rezka (irtvány) köznév olyan származékaként, amely az oda- vagy beletartozást fejezi ki, azaz „irtványbéli, irtásban (élő, lakó) ember”. Vagyis ez esetben a helynév lehetett az első, mivel pedig az említett személy legkésőbb a 12. század első felében élt, a helynevet korábbiak, azaz legalább 11. századinak tekinthetjük. Persze nem biztos, hogy Röszkével azonos az a település, amelyben az említett háznép (mansio) előfordult. Mi teszi mégis azonosságát valószínűvé?

„Szeged erdeje” a várostól délre terült el, Röske vidékén, és az itt kitermelt mocsári tölgyeket a vár építkezéseinek és a hajókészítésben is fölhasználták. A vízrendezés előtt a község a Tisza partján terült el, s a Maroson Erdélyből leúsztatott áru és a szerémségi, balkáni termékek forgalmazásából következően jelentős volt a folyón a közlekedés. Szeged rendkívüli gazdasági súlyát éppen a Torda vidékén bányászott és a Maroson eddig szállított só tárolása, elosztása és továbbszállításának megszervezése adta. De a királyi sóközpont közelében a jelentősebb egyházak (Tihany, Dömös, Pannonhalma, Eger, Zalavár, Garamszentbenedek, Vác, Szávaszentdemeter stb.), közöttük Bakonybél is, igyekeztek kisebb-nagyobb birtokokat, halászhelyeket szerezni.

A fõnt elemzett dokumentumok nem határozzák meg pontosan, hogy a fõlsorolt háznépek közül kik sóvágók, és kik azok, akik három hajóval, négyszer évente a sõt szállítják. Mivel a bányászokat elsõsorban a kitermelés körzetében kereshetjük, a sorban utolsóként említett Rescadi sokkal inkább a szegedi sóközpont szomszédságában élõ hajós lehetett. Igaz, magában az ítéletlevélben nem határozták meg pontosan, hol találhatók az említett mansiók, de a párhuzam bizonyosság lehet: a dõmõsi prépostság hasonló gyakorlatából tudjuk, hogy „az erdélyi részeken vannak háznépek, akik sõt kötelesek adni” számukra, de a sószállítóik - akik „két hajóval évente hatszor fordulnak” - Sajtény faluban (Csongrád m.) laknak.

Valószínû tehát, hogy Rõszke - bár Gyõrffy György történeti földrajzi gyûjteménye nem említi - már a honfoglalás korában is létezett. Ekkor lakói a területet megszálló törzsfõ vagy nemzetségfõ szolgálónépei voltak, de a szegedi sóközpont megszerzése idején (az erdélyi Gyula területének elfoglalása és Ajtony birodalmának szétverése után) királyi udvarnokokká váltak. A 11. század végén pedig a Szegedtõl délre, a Tisza jobb partján elterülõ erdõségbeli irtványon megtelepült néhány udvarnok háznépbõl legalább egyet ez idõ tájt a király a bakonybéli apátságnak adományozott, hogy a szerzetesek sóját hajón szállítsa. Ez minden bizonnyal így is maradt egészen a tatárjáráig.

A szegedi vár népe

A tatárjárás óriási vérvesztést és pusztulást hozott hazánkra. Különösen a Tisza - Maros vidéke sínylette meg jelenlétüket, hiszen az országra különbözõ irányokból törõ tatár seregeket e térségben vonták össze, s zömük e tájon rendezkedett be ideiglenes szállásra. Alaposan kiélték, és elpusztították tehát Szegedet és a vonzáskörzetébe tartozó településeket. Szerény számítás szerint is a lakosok 65-80 %-a esett áldozatul kegyetlenkedéseiknek, vagy hurcolták el õket rabszolgának. Kivonulásuk után alig maradt túlélõ. Az elnéptelenedett, így semmiféle szolgálattal adózni nem képes területek értéküket veszítették, és a birtokosok kihalása is új helyzetet teremtett. Tápe elnéptelenedett vidékét a király a tatárok lerombolta csongrádi vár alól kivéve a szegedi hospeseknek adományozta, és ez világosan jelezte azt az uralkodói szándékot, hogy a megyeközpontot a gazdaságilag erõsebb Szegedre kívánta áthelyezni. Ugyancsak ezt erõsítette meg a kihalt nemes családok birtokainak (jelesül 1247-ben a Csupor család halastavának, Vártónak) a városra testálása is. Igaz, hogy ezek az adományok nem a várat szolgálták, amely a kitakarodó tatároknak esett áldozatul, hanem a szegedi lakosokat, akikre a király a várépítéssel nem kis terhet kívánt róni. Az újjáépítés elsõ szakaszában elkezdõdött Szeged benépesítése és gazdasági, stratégiai fontosságának megfelelõen erõdítmenyének építése is.

A szegedi vár jelentõsen eltér a tatárjárás után épített erõsségektõl, elsõsorban nagy - 50-50 ezer m² - alapterületével, benne templommal, kolostorral, palotával. Nyilvánvalóan a rendkívül fontos királyi gazdasági központot, az erdélyi só legnagyobb lerakatát, a révet és a kikõtõt, a hivatali apparátust és természetesen az itt élõ vagy esetleg alkalmanként a környékrõl bemenekülõ lakosság védelmét szolgálta, de méltó hely volt palotájával az olykor-olykor ide látogató királyok fogadására is. Gyakoribb vendégeskedésük már a vár fölépültének bizonyossága. Fõltehetõleg itt járt V. István 1269. február elején, IV. (Kun) László pedig 1282 augusztusától hosszabb idõt töltött Szegeden és Szeged mellett (prope Zegedinum). A Nyulak szigetén élõ apácáknak birtokot adományozott, a zágrábi püspökség területén élõ nemesek ügyét intézte, sátoraljaújhelyi vendégeknek adatta vissza javaikat, sõt itt hívott össze királyi kongregációt, amelynek döntéseire hivatkozott a veszprémi és zalai várföldek ügyében intézkedve. Visszaadatja a Csecstó nevû halastavat a budai egyháznak, s lehet, hogy még december elsején is itt tanyázott, amiben nem kis szerepe lehetett a közeli kun környezetnek.

Megfordult Szegeden III. Endre is 1293 augusztusának végén; innen hagyta jóvá Dénes úr végrendeletét, amely szerint fiú utóda nem lévén leányára és vejére hagyta birtokait, s engedélyezte, hogy Demeter mester földet adományozzon szervienségnek. Csecstó bizonyára kiváló halászhely lehetett, mert a század végén Márton szegedi ispán (Martinus comes Zegediensis) ismét erőszakkal elvette az óbudai káptalantól, és csak a csongrádi főesperes közbenjárására adta vissza. Mivel Csecstó Bodrog megyében van, nem valószínű, hogy a sóközpont ügyeit intéző ispán hatalmaskodott, tehát valószínűleg Márton volt az első név szerint ismert, Szegeden működő megyei ispán, akinek szerepköréből még nem különült el a várnagyi méltóság.

Miért időztünk ennyit a szegedi vár ügyeinél? Mert ez Röszkét is közelről érinti. Röszkét is sújtotta a tatárdúlás. A bakonybéli apátság nem újította meg igényét a sószállító mansióval kapcsolatban, mert ezek vagy elpusztultak, vagy eltűntek e vidékről. Ugyanakkor viszont a község nevének megőrződése s az itt élő királyi népeknek besorolása a szegedi vár alá, megengedi néhány túlélő föltételezését. A szegedi vár alárendeltségébe kerülve meg is maradtak ott a török vészig. Ennek magyarázata az lehet, hogy - bár a vár építéséhez és fönn-tartásához szükséges fát nyilván Erdélyből a Maroson úsztatták le, - az erősség bizonyos (főleg a vízzel érintkező) pontjain nélkülözhetetlen volt a mocsári tölgyek használata, amelyet Röszke környékéről szerezhettek be. Ettől kezdve lakosai a szegedi vár mindenkori birtokosának vagy az általa idehelyezett tisztnek, a várnagynak (castellanus) tartoztak engedel-mességgel.

Az Árpád-ház kihalását követő anarchikus időkben az erdélyi vajda méltóságát kisajátító és terjeszkedési jogcímnek tekintő Kán László szerezhette meg Szegedet, mint az általa kézben tartott erdélyi sóbányák termékének elosztó központját. Udvarbírája, János ispán innen bocsátott ki perhalasztó oklevelet. Valószínűleg maga a vajda is itt tárgyalta a király párthíveivel, itt adta át az általa korábban fogságra vetett Ottó királyt Károly Róbert emberének, Csák Ugrinnak, és itt tett esküt 1310. április 8-án a feszületre az egyháznagyok Gentilis pápai legátus és Tamás esztergomi érsek - előtt, hogy elismeri az ifjú Ajout törvényes urának, javait és a koronát visszaszolgáltatja neki. Hogy Szeged és a szegedi vár, vele együtt Röszke is, mint a várhoz tartozó település, mikor került vissza a király kezére, nem tudjuk, de amikor a Nógrád megyei Buják királyi vár alatt csatározásra került sor, az első név szerint ismert szegedi várnagy, Dénes fia Pál verte szét Ibur fia Istvánnak, Csák Máté e vár megvívására küldött vezérének csapatait. Még 1321-ben is ő a röszkeiek parancsolója, ugyanis ekkor királyi utasításra, mint szegedi várnagy segíti Kondam kun ispán két birtokának betelepítését. Valószínűleg a Kán László birtoklása idején kialakult gyakorlatból következett, hogy később a királyhű erdélyi vajdák is törekedtek a csongrádi ispánság vagy legalább a szegedi várnagyság megszerzésére. Hogy a szegedi várhoz nemcsak erdők tartoztak, mint Röszkén, hanem kaszálók is, bizonyítja 1328-ból, hogy István alvárnagy a széplaki jobbágyságot a vár szénájának behordására akarta kényszeríteni. Talán ugyanez az alvárnagy azonos azzal a Leonardnak fiával, akit Szécsényi Tamás erdélyi vajda szegedi alvárnagyának mondanak, s 1329-ben Nagymartoni Pál országbíró bírótársa volt egy Temes vármegyei birtokperben. Az alvárnagyi tiszt nyilván annak a függvénye, hogy a megtisztelő várnagyi címet maga Szécsényi Tamás nyerte el a királytól, s ő állította egyik familiárisát a vár és birtoka ügyeinek intézésére a vicecastellanus tisztre.

A röszkeiek előjárója 1337-ben Baturi Bereck fia, Miklós mester csongrádi ispán és szegedi várnagy. A következő esztendőben azonban már másként alakultak az események. Károly Róbert szövetséget kötött János cseh királlyal és fiaival, s úgy határoztak, hogy e szövetséget dinasztikus házassággal pecsételik meg: Lajos, Magyarország trónörököse, feleségül vette János király unokáját, Margitot, Károly morva őrgróf és Valois Blanca leányát. Apja 15000

márka hozományt adott Margittal, Károly Róbert pedig jegyajándékképpen 25000 márkát ígért, s ezen összeg fejében lekötötte és átadta Margitnak a szegedi és becsei királyi várakat összes tartozékaikkal és minden jogaikkal. Lajos Brnóba utazott, és fényes eljegyzést tartott, majd Visegrádra hozta mátkáját, aki haláláig a szegedi vár és a hozzá tartozó Röszeke úrasszonya is volt. Nem véletlen tehát, hogy olyan emberek töltötték be várnagyi tisztét, akik hosszú időn át szolgálták a királynékat. Így pl. 1347-1348-ban az a Sándor fia János, aki megmentette a gyermek Nagy Lajos életét, amikor 1330. április 17-én a visegrádi várban ebédjét költő királyi családra gyilkos szándékkal rátört Zách Felicián. Sándor fia János, „derék jellemű ifjú, aki akkor a királynének alétekfogója volt, rárohant Feliciánra, mint valami vérengző vadállatra, és szíjas törével vitézül a nyaka és a lapockája közé sújtva, keresztüldöfte, és a földre terítette. Bizalmas embere volt ő Nagy Lajosnak is. A király 1348-ban azzal bízta meg titkos tanácsosaként, hogy Vásári Miklós nyitrai püspökkel Velencébe utazzék, a dózsával békét és szövetséget kössön, hogy a Nápolyba induló magyar csapatok szabadon átvonulhassanak velencei területeken. E feladatot János várnagy és követtársa sikeresen meg is oldotta. Így hát, ha Röszeke népéről ez időből nincsenek is adataink, azt mindenképp láthatjuk, hogy nem akármilyen embereket szolgáltak.

Margit királyné halála (1349. szept. 7.) után a szegedi vár újól a király kezébe került. A várnagyi tisztet hűségben próbált emberei nyerték el. Keveset ismerünk közülük: 1358-ban egy határvita rendezésében szereplő szegedi castellanus a Németnek nevezett János (Johannus dictus Nemeth), 1359-ben pedig Hédervári Miklós azonos nevű fia lett Csongrád vármegye ispánja, egyben szegedi várnagy. Ő a várnak és javainak kezelésére - legalább is 1360-ból adatolhatóan - Kemény fia Jakabot állította az alvárnagyi tisztre. Miklós ispán 1361 áprilisában királynői főajtónálló mester (magister ianitorum reginalium) lett, de 1365-ben ismét Csongrád vármegye ispánja és szegedi várnagy, tehát az sem lehetetlen, hogy végig ő töltötte be a tiszteket. Egyetlen adatból derül ki, hogy 1371-ben Máté mester (magister Matheus) a szegedi várnagy. Előtte egy sántának (claudus) nevezett Péter, Pósa fia Miklós bírása, emberrablási vagy szöktetési hatalmaskodás ügyében tiltakozott. Zsigmond 1389-ben még sajátjának mondta a várat (ekkor derül ki, hogy a várnak elvileg vámjövödelmei is lehetnek), de hamarosan ismét az erdélyi vajdák kezére jutott. 1394-ben és 1395-ben a szegedi várnagy Szécsényi Frank erdélyi vajdának embere, a korábbi országbírói ítélőmester, Sóji Bertalan; ő urával diplomáciai követségben is járt a tengeren túli Szerecsenországban, és Szécsényi Frank országbíróvá való kinevezése után ennek alországbírája és ítélőmestere lett. Ekkor Csáki Miklós és Marcali Miklós irányította Csongrád megyét. 1402-ben meg is tette őket Zsigmond erdélyi vajdakká. Ám ők hűtlenül átálltak a trónkövetelő Nápolyi Lászlónak - II. (Kis) Károly fiának - pártjára. László a szegedi várat minden tartozékával - köztük Röszekevel - egyetemben, újdonsült hívei közül Szeri Pósa István fiainak, Györgynek és Istvánnak, valamint unokaöccseinek, Péternek és Györgynek adományozta.

A lázadók leverése és Zsigmond helyzetének megszilárdulása után hűséges híve, Ozorai Pipo (eredeti néven Philippo Scolari) nyerte el a szegedi várnagyságot. Ő temesi ispánként egész kis birodalmat kovácsolt össze szolgálati birtokaiból. Ő is alvárnagyokkal kormányoztatta e területet: 1411-ben híve, Födemesi Szobonya (Zobonia) Csongrád megyei alispánként terjesztett peres ügyet a király elé, így valószínűleg ő lehetett Ozorai Pipo hatalmaskodó várnagyai közül az egyik, aki miatt 1414-ben Borbála királyné megrótt a temesi ispánt, és elégtételt követelt tőle. A szegedi castellanus a Szeri Pósa fiak egyik birtokáról ötven, a másikról négyszáz marhát hajtott el, s vissza 130-nál alig többet adott. Scolari nem nagyon neheztelhetett meg Szobonyára, mert ez még 1424-ben is szegedi várnagy, igaz, Némái Kolossal együtt. Ekkor is marhalopással érdemelte ki említését: madarasi és bükkedi familiárisaival, szövetségben a Töttös-ivadékokat szívből gyűlölő cikádori (bátaszéki) apáttal,

akinek jobbágysai szintén részt vettek e hatalmaskodásban, Bátmonostori Töttös László fiainak Mátyusháza és Szentgyörgy nevű (Bodrog m.) birtokairól 120 ökröt hajtatott el. 1426-ban még egy vérdíj ügyében ítéleznek.

Ozorai Pipo váratlan halála (1426. december 27.) után Zsigmond kénytelen volt fölosztani hívének vadászterületét, így Csongrád vármegye és a szegedi sókamara ispánságát a szegedi várnagysággal együtt Váradi Miklósnak adta. Az ő emberei lehettek 1433-ban Bátori Miklós és Zabnaterchi György, lólopási hatalmaskodásban eljáró Csongrád megyei alispánok, bár róluk az sem biztos, hogy egyben szegedi alvárnagyok lettek volna. Egy 15. századi várjegyzékben pedig ezt olvashatjuk: „Várak, amelyeket tisztségül (pro honore) a néhai Zsigmond császár idejében adtak, és végül Albert király alatt változatlanul maradtak /.../ a szegedi vár (Guti) Ország János és Kátai László kezén van”, akik közül az egyik korábban Világosvár kapitánya és Zaránd vármegye ispánja, a másik Szolnok vármegye ispánja volt, s közösen látták el a kunok bírása feladatát.

Királyok, ispánok, várjobbágysok

Színes kép tárul tehát elénk a hajdani Röske urairól és parancsolóiról. Voltak közöttük királyi tisztviselők, mágnások, kemény katonák, fellengzős bitorlók, politikai ügyeskedők, jogtudós diplomaták és erőszakoskodó marhatolvajok is. Honnan vesszük, hogy Röske ezeknek a főnhatósága alatt állt az említett két évszázadban? Ennek bizonyosságát talán az évszázad legármányosabb intrikája, hatalomszerző és nemzetvesztő politikai cselszövése adja, amelybe Röske két szálon is belekeveredett.

Zsigmond császár életének utolsó éveiben igen beteges volt; sokat foglalkoztatta, hogyan is adhatná át a hatalmat Erzsébet leányának és vejének, Albertnek. A cseh huszita nemések azonban szívesebben látták volna trónján a még gyermek III. Ulászló lengyel királyt, éppen ezért kapcsolatokat teremtettek a lengyel főrangúakkal. Ebbe az összeesküvésbe kapcsolódott be a hatalomvágyó Borbála császárné és királyné - akit rokoni szálak is fűztek a lengyel uralkodóhoz - fivérével, Friggyessel együtt. A tervek Zsigmond tudomására jutottak, s nem érezvén magát biztonságban, Prágából azonnal Budára akart jönni. Tudta, hogy laza erkölcsű feleségét s testvérét (aki még attól sem riadt vissza, hogy feleségét megölve alantas szeretőjét vegye nőül), semmi sem tartja vissza a hatalomért való törtetésben. Állapota azonban súlyosbodott, s Znaimban kényszerpihenőt kellett tartania Itt végrendelkezett, meghagyva a magyar és cseh országnagyoknak, hogy Albertet válasszák meg utódául. Utasította Albertet, hogy fogassa le nejét, a királynét, Borbálát, ugyanakkor intézkedett, hogy a királyné Pozsonyba előre küldött kincseit és pénzét foglalják le, nehogy vesztegetésekkel árthasson vejének. Zsigmond 1437. december 9-én meghalt. A holttestével Pozsonyba érő menet sebtében országgyűlést hívott egybe, s 18-án meglehetősen kemény föltételekkel megválasztották Albertet magyar királlyá, nejét, Erzsébetet pedig királynévá. Mivel Erzsébetet hosszú vita után végül is nem az esztergomi érsek koronázta meg, hanem ősi jog szerint a veszprémi püspök, okiratot kért és kapott Alberttől, hogy ő a király jogos örököse. Igaz, ezt esetleg születendő fiúgyermekére hivatkozva hajtja keresztül. A sietség nyilván azért volt, hogy az ellenzéket kizárják. Ebből azután további bajok fakadtak.

Sokkal nehezebb volt Albert cseh királyságának elfogadtatása. Bár a római királyság elnyerése után a mérsékeltbbek hajoltak az egyezsége, a radikális ellenzők, miután kiderült, hogy Ulászló nem vállalja a jelölést, Melnikben - a fogoly Cillei Borbála egyik erősségében - öccsét, Kázmér herceget választották meg királyuknak. Végül is a föltételeket Iglauban elfogadva, Albertet 1438. június 29-én cseh királlyá koronázták.

Albert gondjai nem enyhültek a csehekkel való kiegyezés után sem, mert a fő méregkeverő, Borbála császárné ismét szabadlábbon volt, és szította a viszályt immár a lengyelekkel. Lengyel hadak törtek be Csehországba. Egy spanyol világutazó, aki Boroszlóban (Wroclawban), a lengyelek ellen hadakozó királlyal találkozott, így emlékezett: „mindennap ünnepeket rendezett, de nem hanyagolta el a hadviselést sem, melyre teljesen felkészült. E háború fő oka Zsigmond özvegye, a saját anyósa volt; igen laza erkölcsű asszony, s amikor veje fellépett ellene, sok kincsével a lengyel királyhoz menekült, akinek hitvese lett. Ez azonban felettébb visszás frigy volt, lévén ő ekkor hatvanöt esztendő, a király pedig tizenkettő. Végül is a burgosi püspök közvetítése eredményeképpen a felek megkötötték a békét.

Időközben azonban 1438. nyarán török csapatok törtek be Magyarországra, s földúlták egész Dél-Erdélyt, szinte ellenállás nélkül rabolva, fosztogatva. Ekkor Erzsébet királyné hazatért, s előbb az országnagyok tanácsával, majd egyre inkább maga kormányzott. Célja volt minél nagyobb táborot toborozni a hatalmát támogató párthívekből. Így például, amikor az erdélyi vajda az akadálytalan török dúlásokért felelős vezetőket jószágvesztésre akarta ítélni, Erzsébet a Báthoriaknak fölmentést adott. Ugyanakkor suttozó propaganda kezdődött, amely szerint Albert nem tartotta meg választási ígéretét, hogy az országban fog lakni, s megvédi minden külső támadástól. Az idegenellenesség olyan forrpontra jutott, hogy amikor Albert végre Budára országgyűlést hívott volna össze, ott jól időzített (valószínűleg megszervezett) németellenes fölkelés robbant ki. Míg a király a várban szorongva várta az események kimenetelét, s királyné unokatestvére, Garai László erőszak nélkül lecsillapította a tömeget. Még az idegen szerző is a fölkelés okai között elsősorban nemzeti sérelmet emlegetett, s kiemelte, hogy a királynő tudott magyarul, míg Albert nem beszélt nyelvünket. Ilyen hangulatban és előzmények után ült össze az országgyűlés.

Érthető tehát, hogy az idegengyűlölet nem kímélte a királyt sem, s így az önmagát a nádor és párthívei segítségével egyre inkább hatalmi tényezőnek tekintő királyné könnyen ráhangolta az országgyűlést, hogy a rendek őt nyilvánítsák az ország törvényes örökösének. Mikor pedig Albert elfogadta a hatalmát ismét alaposan megnyirbáló törvényeket, s ennek fejében alattvalóival megismételtette hűségesküjüket, ezek nyíltan hangoztatták, hogy Erzsébetet „a királyság születése jogán elsősorban illeti meg”.

A törvényekben pedig (12. pont) kimondták, hogy a király tartozik hitveséről, mint az ország örököséről, vagyoni helyzetét méltóságához igazítva, gondoskodni. A királyné birtokai mellé megkapta a hűtlenség miatt száműzött Borbála császárné elkobzott javait és birtokait. De Erzsébet még olyan birtokok adományozását is kikényszerítette, amelyek sohasem voltak Borbála kezén. Ezek közé tartozott az is, amely Rösztke történetével függ össze.

Albert király Szent Barnabás apostol ünnepén, 1439. június 11-én ünnepélyes oklevélben „mi királyi felségünk hites társának, akivel Isten ajándékaént egyenlőségben kötöttünk össze” a főpapok, bárók és nemesek tanácsára, helyeslésével és szándéka szerint, amely az éppen befejeződött országgyűlésen nyilatkozott meg, a királyi titkos pecséttel megerősítve, Hédervári Lőrinc nádor és Báthori István országbíró pecsétjeinek egyidejű ráfüggesztésével adományozza, ismét csak idézve: „szegedi várunkat és hasonlóképpen szegedi mezővárosunkat, és ugyanezen várhoz tartozó Rösztke (rezke/, Bec...h és Csongrád nevű birtokainkat, avagy falvainkat is valamennyi tartozékaikkal, haszonvételi jogaival és a kamara hasznának jövedelmeivel együtt”, s kötelezi magát és utódait, hogy az adományt mindenkivel szemben saját költségén megvédelmezi. Ebben az oklevélben fordult tehát elő Rösztke első hiteles említése, méghozzá a szegedi vár tartozékaént.

Az országgyűlés egyben a hadi készülődés, szervezkedés színtere is volt. A király még biztonságba helyezte a szent koronát, a királynő pedig ellátogatott a váradi búcsúba (ahol apjának sírja előtt is tisztelgett), majd ahogy egyik udvarhölgye írta: „Ekkor őnagysága hadinépéhez készülődött Szegedre /.../ A nemes Albert király hitvesével, a nemes királynéval ekkor hadba indult, a Szeged környéki nádasokba. És itt derült ki, hogy voltaképpen miért is kellett Szeged a királynénak. Miután óriási pusztáival és állatállományával nagy tömeget is viszonylag hosszabb ideig táplálni volt képes, egyre inkább a török ellen vonuló hadak fő gyülekezési helyévé vált. Most azonban más volt a helyzet. A kortárs krónikás szerint: „Felfegyverzik a hadsereget, és táborba száll; ám ott hiány volt borból is élelemből is. Nyíltan megparancsolták, hogy a beérkező élelemből senki ne merészeljen semmihez sem hozzányúl- ni, hacsak a királynő erre utasítást nem adott volna. A királyról pedig semmiféle említés nem történt. Albert király július 25-étől augusztus 2-áig tartózkodott a szegedi táborban. Vagyis ez a vállalkozás is éppen úgy a had szétzüllesztéséhez tartozott, mint az, hogy a királyné hívei közül sokan meg sem jelentek a táborban. Murad császár már Szendrőt ostromolta, mire a fölmentő magyar sereg ímmel-ámmal megindult ellene. Albert útinaplójából kitűnik, hogy serkentette volna nagyon is a csapatokat, hol itt, hol ott tűnve föl szinte állandó mozgásban, de kutyába sem vették, sőt hamarosan kezdték elhagyni a táborokat, sokan hazaszéledtek, hivatkozva a vérhasjárványra vagy másra. A sereg Titelnél ácsorgott, amikor Brankovics Gergely a túlerővel szemben földadni kényszerült a várat. Ezután már értelmetlennek látszott a további táborozás, s a hazaindulók szinte magára hagyták az uralkodót. Albert még vonulgatott Titel, Szalánkemén, Futak, Pétervárad térségében, de végül Titelen haditanácsot tartva jövő évre halasztották a hadjáratot, s október 6-án a Bács megyei Szondról a király is hazaindult.

Nem szándékozott hosszasan időzni Budán, hanem Bécsbe kíváncszott. Mivel Erzsébet minden alkalmat megragadott, hogy a saját hatalma érdekében Albertet megalázza, megromlott viszonyuk is. „Akkora rendetlenség volt ott, hogy a hentergő királyné ágyáig is merészkedtek a magyarok” - írta egy krónikás, míg a másik arról beszélt, hogy a vérhasban szenvedő király többször is magához kérette feleségét, de ő inkább elutazott unokatestvérének birtokára. Nem is volt ott, amikor a király, állítólag betegségét túlzott dinnyeevéssel tetézte, Neszmélyben 1439. október 27-én meghalt. Nem csoda, ha hamar híre kelt, hogy Erzsébet, miután magát tétette meg Alberttel örökösévé, eltétette őt láb alól.

A rejtélyes röszei török

Rösze nevének tehát eladományozás révén ez az esztelen nemzetvesztő cselszövés hozta föl- színre. Azt pedig, hogy az eseményekben a falu nem csupán passzív szerepet játszott, másik dokumentum igazolja.

Az Albert király fegyveres kíséretéhez tartozó egyik csapat parancsnoka 1439. november 5-én, követelve egysége számára az ígért nyereg- és hópénzt, amelyet határidőre nem kaptak meg, levelet írt a királyi főkincstartóhoz - Röszeiről. Az aláírás: „Dávid Cselebi, a törökök császára (David Chalapie, imperator Turcorum).

E levél többet nem árul el a rejtélyes törökről. Más iratokból derül ki, hogy valamikor Zsigmond uralkodása idején érkezett szüleivel és testvéreivel hazánkba. A legtöbb adat húgáról, Katalinról maradt fenn. Ezek segítségével tehetünk kísérletet az ő kilétének földerítésére.

A leány jórészt egyszerűen csak Császár Kata néven fordul elő. Ezzel nem sokra megyünk, hiszen ez eredetére nézve rendkívüli tág meghatározás. Ugyancsak alig segítenek azok a vélekedések, amelyek őt „a törökök császára leányának” mondják, bár ezek közül néhány

komolyabb támpontot is nyújt, amikor „a törökök vak császáráról” beszél. Kitűnik viszont a forrásokból, anyját Ágnesnek hívták, és hogy a szóban forgó Dávid édestestvére volt.

Akad dokumentum, amelynek írója tudni vélte, hogy az említett vak szultánt Murádnak hívták. De Laonikosz Khalkokondülész athéni származású történétíró szerint Szavcsival, I. Murad szultán fiával azonos. Őt lázadásának leverése után 1385-ben a saját apja vakíttatta meg. Csakhogy róla mások azt írták, hogy miután Kornyánál vereséget szenvedett, elfogták, megvakították, és apja ki is végeztette. Ha így történt, ő aligha vehető számításba. Éppen ezért néhány történész I. Bajazid szultán fiainak egyikével, Szulejmánnal azonosítja őt, más vélemény szerint pedig I. Mehmed egyik fia lehetett. Ugyancsak nem sokat mond a Cselebi jelző használata sem, mert ezzel illetik a források Jildirim Bajazid szultánt csakúgy, mint II. Muradot. Ez nem családnév, hanem tiszteleti cím: nemes, nagy műveltségű, tiszteletre méltó, bölcs embert jelent.

A lengyeleknek az eseményekkel kortárs történétírója, Jan Dlugosz szerint Dávid (Daud) apját Musztafának nevezték, s (II.) Murad szultán testvére volt. Nos II. Muradnak valóban számos testvére volt, de ezeket, ahány történétíró, annyiféle néven nevezte meg. Neszri és Kara Cselebizade: Ahmed, Musztafa, Juszuf és Mehmed, Ali efendi Alaaddin: Ahmed, Orkán, Haszán, míg Szolakzáde: Juszuf, Ahmed, Musztafa, Mehmed nevű fiúkról beszél. Nem tekintve a sorrendet, mind a négy szerző tud Ahmedről, három ismeri Musztafát, Mehmedet és Juszufot, és csak egy említi Alaoddint, Orkánt és Haszánt. Statisztikai alapon tehát bizonyosra vehető, hogy II. Murad szultánnak volt Musztafa nevű testvére. Ám vele kapcsolatban akad is némi gond, ezért számításba kell venni a többi egykorú Musztafa nevű trónkövetelőt is.

A bizánci főpapnál, bazileiosznál keresett menedéket I. Bajazid fia, Musztafa, miután föllázadt testvére, I. Mehmed szultán ellen. A bazileiosz megígérte a szultánnak, hogy míg ő él, őrizetben tartja testvérét, de nem vállalt kötelezettséget, hogy a szultán halála után is ezt teszi. Valóban, II. Murad trónraléptekor elengedte, sőt támogatta is az új szultán ellen Musztafát. Ám a trónkövetelő serege Ulubadnál vereséget szenvedett, őt magát menekültében Kizil Agacs Jenidzse mellett elfogták, és Drinápolyban főlakasztották.

Van másik, többféle néven előforduló szereplője is az eseményeknek: I. Bajazidnak Szulejmán fiától származó unokája, akit apja szintén Bizáncba menekített. Amikor nagybátyja, Musza háborúba keveredett I. Mehmed szultánnal, a bazileiosz elküldte e fiút a szultán támogatására. Ám ő sereget gyűjtve maga is trónkövetelőként lépett föl, de Janboli mellett teljes vereséget szenvedett. Őt magát pedig görög nevelője, Zaganosz elfogta és átadta I. Mehmednek, aki megvakíttatva Bruszába, Akhiszar helységbe száműzte; ott élt állítólag haláláig.

És végül II. Murad testvére, Musztafa, aki Hamid-ili kormányzója volt, valóban föllázadt ellene, ám Lüfti pasa tudósítása szerint 1423-ban leverték haderejét, s őt a szultán Nicea mellett egy fára köttette föl. Ám három dolgot meg kell jegyezni: 1. Lüfti pasa csaknem másfél évszázad múltán írt erről az eseményről, Szolakzáda pedig még később. Nem lehetetlen, hogy a hagyomány alapján az akasztás tényét keverve Bajazid fiának ügyéből emelték át, lévén mindkét szereplő Musztafa. Ebben az esetben tehát nem őt büntették halállal. Ugyanakkor a török hagyomány tudott egy napjait Niceától nem messze tengető vak szultánfiról; igaz, őt Szulejmán fiának tartotta. 2. Mint láttuk, Jan Dlugosz is II. Murad testvérenek és Musztafának mondta Daud apját. 3. Fönmaradt Császár Kata végrendelete, amelyben azt állította, hogy ő (II.)Murad bégnek, a törökök Oszmán-házból származó néhai Szultánja testvérenek a leánya (Katherina... condam Morath beeg Imperatoris Thurconum de domo Othmanorum fratris filia). Ha valaki, ő tudhatta, kinek a lánya.

Közvetve e mellett szól harmadik testvére is, akinek a nevét nem ismerjük. Igaz, a szakirodalomban Orkán bégnek nevezik, ami nincs kizárva, de nehezen azonosítható azzal az Orkán béggel, akit Katalin említett végrendeletében egyik örökösévé tett. Ő ugyanis a nevezett Orkán hercegnek mondta, és az Oszmán Házbeli néhai (II.) Murad szultán fiának (princeps dominus Orchan Beeg, filius prefati condam Morath Beeg de domo prescripta Othmanorum imperatoris Turcorum). Ugyanígy ismételte meg ezt ítéletlevelében Ráskay Balázs tárnokmester is. Ezen az sem változtat, hogy Orkánra is ráaggatták a Császár jelzőt. Orkán herceg tehát nem Katalin testvére lehetett, hanem csak a száműzött unokatestvére, akinek sorsáról, mint ez később kiderül, maga a végrendelkező sem sokat tudott. Ha pedig Orkán bég II. Murad fiaként, Dávid és Katalin unokatestvére, akkor újabb közvetett adat szól Jan Dlugosz igazsága mellett; a vak török szultánt Musztafának hívták.

A történet 1407-re nyúlt vissza. Zsigmond király követeket küldött Kis-Ázsiába Cselebi (Colopia) szultánhoz. Eleinte akadályozták őket útkjukban, hosszú várakozásra kényszerítették, s a török követ, akivel együtt kellett volna működniük, gáncsolta ügyüket. A követség, melynek egyik kiválósága a daliás Perényi Imre volt, mégis eljutott a tengeren túlra, kalandos út után familiárisaival éjjel-nappal hajózva, miután fogságukból megszöktek, tértek vissza. E jeles tetteért Perényit, titkos kancellárját, Zsigmond több ízben is birtokadományban részesítette. A raguzaiak 1410 májusában értesítették a királyt, hogy Cselebi szultánnak Kis-Ázsiából nem sikerült átkelnie Európába. Augusztusban pedig azt jelentették, hogy Cselebi nagy győzelmet aratott testvéreinek seregei fölött, népszerűsége és hatalma egyre nagyobb. Ez időtől szem elől tévesztették őt a források, s csak föltételezhető, hogy azonos lehet az 1423-ban vesztes trónkövetelővel. Talán igazuk van azoknak, akik úgy gondolják, hogy az 1431. évi nagy pestisjárvány nyújtotta lehetőséggel élve szökött meg száműzetése helyéről, s érkezett korábbi támogatójának, Zsigmondnak az udvarába, s ezért találkozunk vele ismét a 1432-33. évi események során.

Ekkor már megvakítva jött családjával Magyarországra. Először Erzsébetfalván szállt meg, majd Pest városának Paradicsom nevű részében, végül Csabai Domokos polgár házában. Mivel ez idő tájt a magyar külpolitikában követendő módszer volt az ellenséges dinasztiáknak sakkban tartása saját, egymással versengő pártjaik és egymásra acsarkodó főuraik által, a trónkövetelők Budán mindig védelmet s támogatást remélhettek. Zsigmond hamarosan intézkedett, hogy „a vak török szultán” méltóságához illő ellátásban részesüljön.

Volt Pesten a Széna téren (in foro fenorum) egy nagy kőház, amelyet Bencsik-háznak neveztek. Ezt a házat, amelyet a hévizek felől az Erzsébetispotály háza, másik oldalról Kerékgyártó János háza és telke határolt, 1432 februárjában a pesti bíró és az esküdtek jelenlétében Bencsik fia Jánostól megvásárolta 100 tiszta magyar aranyforintokért Deák Imre és felesége Ilona, továbbá az asszony testvére, Erzsébet és ennek férje, Szabó Antal. Imre azonban ezután gyorsan elhalálozott, felesége pedig hamarosan újból férjhez ment Erzsébetfalvára Tinnyi Bertalanhoz. A részben megüresedett nagy házat a törökök Zsigmondtól adományul kérték. A király a házat nemesi udvarház rangjára emelte, mentesítette minden adózási kötelezettség alól, s a vak szultánnak adta. Ám Szabó Antal nem akart kiköltözni, mire a törökök ki akarták hajítani az ablakon.

Voltak, akik azt is tudni vélték, hogy a vak török szultánt és családját Hunyadi János hozta volt Pestre. Ő talán már akkor megismerkedhetett velük, amikor még a szerb fejedelemnél apródoskodott, és egy ideig Prenezesh török hadvezér fiának, Alinaka lovászfűja volt. Más tanú szerint a ház adományozására Katalin megkeresztelésekor került sor. Ám ekkor az atyja valószínűleg már nem élt, mert Zsigmond császár már Ágnes asszonynak, Daud és Katalin édesanyjának adományozta életük fogytáig az épületet. Bár a kb. 400 lovaskatonával

rendelkező törököt a husziták elleni harc ürügyével telepítették be, aligha vitatható, hogy valójában a család férfi tagjai Zsigmond törökellenes terveinek lehettek kulcsfigurái.

A három gyermek közül kettő fiú volt, egy pedig leány, de az adománylevél csak kettőnek, Daudnak és Katalinnak a nevét említi. Róluk azt állítja, hogy édestestvérek és édesanyjuk Ágnes asszony. Talán nem tévedünk túl nagyot, ha föltételezzük, hogy a legidősebb testvér, aki szintén fiú volt (és talán az említetteknek csak féltestvére), már elérte azt a kort, hogy önállóan cselekedjék, s így apja halála után elhagyta a szülői házat, azért nem találkozunk többé vele. Annál valószínűbb ez, mert maga Daud is, aki szintén kereszténnyé lett, önálló szállást nyert tiszteivel a Csanád vármegyei Kunszöllösön és Szenteltegyházán. Hamarosan hírért halljuk erőszakos jobbágyszerző telepítéseiknek: Berekszői Hajmási László jelentette a királynak, hogy Daud offiálisai Bánhalom, Hegyes és Hollós nevű birtokain hatalmaskodnak. Ez időtől kezdve minden jelentősebb törökellenes hadjáratban ott találjuk őket. Daud először 1432-ben jelent meg Alexandru havasalföldi vajda környezetében, hogy egy esetleges török elleni akcióban szerepet vállaljon. Nagy riadalmat keltett 1436-ban Raguzában, amikor híre kelt, hogy a városon átvonul az albánok megsegítésére: a raguzaiak azonnal és késedelem nélkül Zsigmondhoz fordultak, hogy mentesítse őket „a törökök vak császárának szülötte, nagyságos Cselebi (Zelapie) úr” beszállásolása alól. Amikor ezt elnyerték, nem győztek Zsigmondnak hálálkodni a város épségének megőrzéséért. Zenggbe hajót küldtek Daud Cselebi elé, és illően megajándékozva őt, szerencsésen áthajóztak vele Albániába.

Zsigmond halála után Albert király is megerősítette elődjének a pesti kőházat illető adományát a jeles hölgyek, Ágnes és leánya, Katalin számára.

Daud Cselebi részt vett Albert király 1439. évi török elleni hadjáratában is. Röszkére szállt rá csapatával, hogy a sereg gyülekezését várja. Az ilyen beszállásolás a helybélieknek nem sok örömet hozott, mert a katonák könyörtelenül behajtottak mindent a maguk számára, hatalmaskodtak, erőszakoskodtak, törvényt, szokást semmibe vettek, s - amint ezt más helység kapcsán írásos dokumentum bizonyítja - nemritkán „a szegény parasztok mezítláb és egy szál ingben menekültek a faluból”.

Mint már vázoltuk, a hadjárat kudarcba fulladt, Daud pedig visszatért csapatával Röszkére. A seregoszláskor a király Szondról még utasította főkincstartóját, Bátmonostori Töttös Lászlót, hogy a jászok és kunok adójából utaljon ki haladéktalanul 1000 aranyforintot állapotának megőrzésére a neves és nemzetes „Daud Cselebi, a törökök császára számára”. A király halála azonban megzavarta az ügyek megszokott végzését, s bár a királynő, Erzsébet is megismételte a fizetési utasítást, a pénz csak nem akart megérkezni. Pedig közben maga Daud Cselebi is - mint már említettük - levélben fordult a főkincstartóhoz. Néhány udvariaskodó szóvirág után felelősségre vonta Töttös Lászlót a késedelmeskedéséért, sőt megvádolta a parancs végrehajtásának szándékos késleltetésével. Pedig az említett pénz nélkül „mi, akik társainkkal - mint írta - mások birtokain álló házakban nyomorúságosan élünk”, aligha állhatnak az ország szolgálatára. Megsürgette az eljárást, és mielőbbi értesítést kért. E levél Röszkén kelt, 1439. november 5-én. A főkincstartó pedig nemigen törte magát a fizetéssel, úgyhogy - amint ezt a fizetésről írott nyugta tanúsítja - kénytelen volt maga „Dávid úr, a törökök szultánja” személyesen elmenni a pénzért Bátmonostorra, Töttös László birtokközpontjába, s rávenni őt a fizetésre. Végre 1440. február 1-jén le is számolta neki, alig négy hónapi késéssel a kincstartó.

Így esett meg azután, hogy 1439 júliusától némi megszakítással hat-nyolc hónapig egy török trónkövetelő, „a törökök vak császárának fia”, aki apjának halála után önmagát is „a török szultánjának” címezte, csapatával Röszkén tanyázott.

A török emigráns család története továbbra sem rózsás. Valószínűleg még Hunyadi kormányzása előtt meghalt Daud anyja, Ágnes. Az sincs kizárva, hogy az elárvult kisleányt Daud a saját kunszöllősi birtokára vitette, ahol fölcseperedvén szépségével megigézte a szomszéd birtokosokat is.

A török vezér 1441-ben ismét Dalmáciában fordult meg, kapcsolatban állt István hercegovinai fejedelemmel, de időzött Raguzában és Szebenikóban is. Valószínű, hogy részt vett Hunyadi János kisebb-nagyobb csatáiban, hiszen elkötelezett híve volt az egyre nagyobb hírnevet szerző hadvezérnek. A várnai csata idején halálhírére kelthették, mert amikor burgundiai követség járt Budán, az országgyűlésre összegyűlt urak arra kérték a burgundiai gályák egyik kapitányát, Vasque lovagot, hogy visszatértében Bizáncban kérje meg a görögök császárárt, engedje Magyarországra jönni a török trónkövetelőt, Szavcsi (Saussey) herceget, Murad szultán bátyjának a fiát. Ha pedig Katalin is (II.) Murad bátyjának a leánya volt, és Szavcsi a fia, Daud pedig Katalin édestestvére, akkor együtt a család: a megvakított Musztafa gyermekei Szavcsi, Daud és Katalin névre hallgattak, feleségét pedig - aki nevéből ítélve eredendően keresztény volt - Ágnesnek hívták. A legidősebb fiúról többet nem tudunk. Bizánc - nyilván elsőszülöttsége miatt - ragaszkodott hozzá, s nem engedte, hogy hazánkba jöjjön. Ugyanakkor nem lehetetlen, hogy éppen rá utalva nevezik később Daudot „Szavcsihoz tartozó töröknek” (Sauvegicus teucer), aki az 1447. szeptember elsején kelt raguzai jelentés szerint korábban Albániában és Görögországban időzött, de pillanatnyilag „nem tudhatni, mi célból és mily tervvel”, a helyileg illetékes uralkodó pénzén tengetve napjait, Korfu szigetén tartózkodik. A cél hamarosan kiderült.

Daud Cselebi 1448-ban Hunyadi oldalán részt vett a szerencsétlen kimenetelű rigómezei ütközetben. Az első nap véres összecsapásai után tartott haditanácsban éppen ő javasolta a fővezérnek, hogy az éjszaka leple alatt vonják előre a tüzéséget, s mérjenek meglepetésszerű csapást a janicsárok táborára, akik a török had fő erejét alkották. Véres éjszakai harc és ádáz kézítása bontakozott ki, de a török is a vártnál gyorsabban vetette be saját lövegeit, így a csel nem sikerült, s a túlerő lassan elnyomta Hunyadi csapatait.

Hunyadi elmenekült a csatamezőről, s valószínűleg Daud is, mert sikerült ép bőrrel hazavergődni. Nem így a szomszédai, Szilágyi Mihály és Hajmási László, akik török fogságba estek, s csak egy esztendő múltán szabadultak. Nem lehetetlen, hogy világszép Császár Kata, aki bátyjának birtokán tartózkodott, megigézte, és szerelemre lobbantotta maga iránt mindkét bajnokot; ennek az eseménynek az emléke azután tovább színeződött, mígnem 1570 körül egy Szendrő várában alkotó lantos versbe szedte Szilágyi és Hajmási históriáját „török császárnak szép leányáról”. (Ennek ugyan már vajmi kevés köze volt az eredeti történethez, de ez irodalmi értékén mit sem változtat.)

Hirtelen megváltozott a helyzet 1451-ben, ugyanis február 9-én meghalt II. Murad. Daud Cselebi úgy érezte, elérkezett az ideje. Ám a trónra lépő új császárhoz egymás után érkeztek a hatalmát elismerő követek Bizáncból, Galatából, Raguzából, Genovából, Havasalföldről, Khioszról, Mithylenéről, Máltáról, sőt végül a hazai belső erőviszonyoktól kényszerítve Hunyadi követei is megjelentek ott három évi békét kérve. Így a trónkövetelőnek nem maradt más választása, Lengyelországba ment, s Kázmér királytól kért segítséget. Kázmér sem pénzt, sem segítőket nem tagadott meg tőle, de a vállalkozás így sem sikerült. Daud reményt veszítve tért vissza Magyarországra.

Minden valószínűség szerint Daud távoztakor került ismét föl Pestre Császár Kata, ekkor még hajadon leány. Ezt az alkalmat ragadta meg Deák Imre özvegye, most már Tinnyei Bertalanné, hogy ügyvédjével, Péterfi Lászlóval fölkeresse Katalint és rávegye házuk elhagyására, visszajuttatására. Érvük az lehetett, hogy a házat az anyja, Ágnes kapta életének fogytáig,

tehát a tulajdonjog az ő halálával elenyészett. Katalin nem alkudozott velük. Erre másnap átmentek panaszukkal Hunyadi János kormányzóhoz, de ő Császár Kata pártját fogta, és immár az ő nevére megerősítette a korábbi adományt. Az ügynek azonban ezzel nem lett vége: amikor Hunyadi V. Lászlónak átadta a hatalmat, Tinnyeiné Ilona leányának férje, Kis György megjelent a városi elöljáróság előtt, s tilalmazta Hunyadi és V. László királyt az egykori Bencsik-ház eladományozásától, Katalint pedig a ház birtokba vételétől és elidegenítésétől. Ám elkésett, mert a szokásjog szerinti egy év és egy nap, amelyen belül tiltakozása jogerőre emelkedhetett volna, már eltelt.

Daud Cselebi 1453 őszén útját Velence felé vette. Velence megrettenve a törökök óriási diadalától és földközi-tengeri érdekeit féltve, illúziót kelthetett Cselebiben, hogy tervei támogatásra találnak. Megtört egészséggel érkezett Sacilébe, és Periculi mester özvegyének, Katalin asszonynak Kölyümalom utcai házában megszállva állapota rosszabbra fordult. Közeledni érezvén halálát, december 30-án a helyi polgárok és csoportja előtt végrendelkezett. Szavait egyik famulusa, a magyar származású János tolmácsolta. Minden ingó és ingatlan javait anyjára, Ágnes asszonyra, és hűgára (itt tévesen feleségét említik), Katalinra hagyta, porhüvelyét - „lévén már keresztény” - a helyi Szent Miklós templomban kívánta eltemettetni, készpénzből pedig alamizsnálkodásra is szánt. Valószínűtlen, hogy nem tudott anyja haláláról; inkább a tolmács hibázhatott, amikor Daud az azonos anyától származó testvéreiről beszél a többnejűséget elismerők szokása szerint; apjának felesége pedig a fordításban torzult sajátjává.

1454. január első napjaiban halt meg. 13-án már a helyben föllelhető hagyatékát - amely mindössze néhány ruhából, köpenyből, kaftánból, süvegből, két (ima) szőnyegből, egy török kardból, öt lóból és némi készpénzből állt - feltárba vették. Temetéséről familiárisai, az albán Valms, a magyar János és György, gondoskodtak, s ők hajtották végre rendelkezéseit: alamizsnát osztottak pénzéből, s lelkiüdvéért az egyháznak adományozták lovát is.

Hunyadi János gondoskodott Katalin leányról: hamarosan férjhez adta kiváló familiárisához, Salgói Török Pálhoz. V. Lászlóval az említett házat is örök jogon nekik adományoztatta. Salgói Török Pál azonban korán elhalt, mert 1459-ben Katalin már Liptói és Gesztely Nagy János feleségeként szerepelt, amikor a házukért még mindig kapaszkodó Deák rokonságnak a budai egyház káptalanja előtt leszurkolt 50 jó tiszta magyar forintokat. Valószínűleg azután történt ez, hogy Gergely, a pesti hajósok bírása, el akarta cserélni házat Katalinnal, de az okmányokat átnéző plébános, László óvta a bírót a cserétől, mondván, hogy a ház Katalin halála után visszaszáll eredeti tulajdonosaira. Erre Katalin, mivel fele ház érvényes adományozással - mint Török Pál özvegyét - megillette, a másik felét kifizette Ilona asszonyéknak. Hogy biztosak legyenek a dolgukban, Gesztely Nagy 1486-ban még Mátyás királlyal is megerősíttette pesti házuk birtokában őket; a király pedig atyja hű vitézének és fegyvertársának örömmel adta ki az oklevelet, hivatkozva elődeinek és atyjának adományaira is.

Két évvel később, 1488. november 19-én a nagybeteg Császár Kata végrendelkezett. Végóhajának végrehajtóiként és örökösiként férjét és Murad szultán fiát, Orkán béget jelölte meg azzal, hogy ha egyik elhaláloznék, része a házból és egyéb javaiból is a túlélőre szálljon. Neve napját már nem érte meg. November 26-án a pesti Szűz Mária egyház plébánosa hivatalosan is kihirdete testamentumát. Gesztely Nagy birtokba vette az egész házat. Ebből legalább annyi nyilvánvaló, hogy sem a haldokló Katalin, sem ő maga nem tudta, hogy a másik kedvezményezett, Orkán bég, él-e, hal-e? De nem tudta ezt még 1495 októberében sem a megözvegyült férj, mert saját végrendeletében számos kikötéssel (ami 100 arany szétosztását jelentené unokaöccse, nőcseledei, inasa, lelkiatyja, különböző pesti és budai egyházak között) a Császár úrra, Orkán bégre hagyta a sokat vitatott házat.

Amikor nyilvánvalóvá vált, hogy az örökhagyó túlélte az örökös, s így a ház tulajdonjoga Gesztely édestestvérének, Cselei Ditriknek fiára, Cselei Nagy Jánosra szállt, Deák Imre leszármazottai Pest városának bíróságához újabb keresetet nyújtottak be azzal, hogy már mindenki kihalt a korábbi adományosok közül, tehát rájuk kell visszaszállnia az említett nagy és díszes kőháznak. Deák Imre Ilona leányát és unokáját (szintén Ilonát) Bagaméri Mihály ügyvéd képviselte. Tizenkét tanút vonultatott föl. Cselei Nagy János védője, Kömlődi Ambrus az adományokra vonatkozó hat dokumentumot mutatott be. Pest város bírái a perben a ház felét ítélték meg Cselei Nagynak azzal, hogy köteles teljesíteni az örökhagyó végakarátát.

Az ítélettől a felperesek vérszemet kaptak, és föllebbeztek a tárnoki székhez. Ráskay Balázs tárnokmester, aki Losonczy Lászlótól éppen akkor vette át a hivatalt, alaposan utána nézetett az ügynek, és 1499-ben végső ítéletében pervesztesnek mondta ki a Deák örökösöket és Cselei Nagy Jánosnak ítélte oda az egész házat. Cselei Nagy azután rövid úton megszabadult ettől az elátkozott háztól. Végrehajtotta nagybátyja végakarátát, majd 1503. áprilisában eladta Vitézlő Bodó Mihály pesti polgárnak és familiájának 432 arany forintért a bíró és tizenkét esküdt jelenlétében. Csak érdekesség: a házban a nagy per idején, 1499-ben Szegedi Pál volt a bérlő.

Így ért véget annak a török dinasztiának a története, amelynek köszönhető, hogy Röske történetét illetően számos közvetett adatra, s ezek segítségével megalapozott következtetésekre juthattunk.

Röske továbbra is a szegedi vár érdekkörébe tartozott. Hunyadi János intette a szegedi vár várnagyát, alvárnagyát és adószedőit, hogy ne adóztassák a szegedi hétfői vásárra érkezőket. Ugyancsak 1456-ban V. László tiltotta meg, hogy a Csanád megyei Keresztúr jobbágyaitól a szolgálatok megváltása fejében különféle ajándékokat szedjenek. A király 1459-ben fölmentette az óbudai apácák Vastorok és Adorján nevű birtokait a királyi seregek beszállásolása és a táborozás terheinek viselése alól. Így aztán valószínűleg nagyobb terheket kellett a föl nem mentett települések, köztül Röske lakosainak is elviselniük. Bár a vár Mátyás korában - úgy látszik - végig királyi kézen maradt, ügyeiben 1483-ban mégis Báthori István országbíró és Kinizsi Pál temesi főispán intézkedett.

A fekete sereg

Antonio Bonfini örökítette meg, hogy 1492-ben Mátyás király zsoldosseregének egy részét, a fekete sereget Alsó-Magyarország határainak védelmére rendelték. Kinizsi Pál főkapitány seregében harcolva fölmentették a töröktől szorongatott Nándorfehérvár és Szabács várait, majd Szörény vára közelében szétverték a vidini bég hadait. A király ezen föllemelkedve „a többi csehet is” Kinizsi parancsnoksága alá rendelte, csak egyről feledkezett meg: zsoldjuk kifizetéséről. Föltehetőleg ezért keresték föl az alsó-magyarországi főkapitányt a csehek - akiket veteránoknak és feketéknek is neveztek - csapataiból (Bohemorum cohortes, que veteranorum et nitorum appellabantur) a kapitányok (centuriones).

A vezér a tiszteknek gazdag ajándékokat adott, jámborságra intette a könyörtelenségükről hírhedt katonákat, és kemény megtorlást helyezett kilátásba a fosztogatókkal és jogtalanságokat elkövetőkkel szemben. Azt is elrendelte, hogy ingyen használhatják a legelőket, és az élelmiszereket alacsonyán megszabott áron vásárolhatják. A kapitányok ezzel egyet is értettek, de azt jelezték, hogy csak lehetőségeik határain belül képesek ezeket megtartatni, nyilván, mert a zsoldpénzt Kinizsitől sem kapták meg. Szerény számítások szerint is a két évre esedékes több mint félmillió forint zsoldból alkalmi fizetgetésekkel legföljebb csak harmadát fizették ki nekik: a zsoldhátralék tehát tetemes lehetett.

E megbeszélés után, amely augusztusban esett meg, a főkapitány „a kiterjedt határu és gazdag városban”, Szegeden (Sigidinum) rendelte őket nyári szállásra. A kutatók egy része - tekintettel arra, hogy az események a végvidéken játszódnak - arra gondolt, hogy Sigidinum Nándorfehérvár volt. Ám ebben az időben, a török támadásoknak állandóan kitett Belgrád minden lehetett, csak éppen gazdag nem, környéke teljességgel elpusztult és kiélt volt, tehát aligha alkalmas nagyobb sereg eltartására. Azt sem lehet figyelmen kívül hagyni, hogy Bonfini, aki ebben a részben is gyakorta szólt a végvári rendszer kulcsáról, Nándorfehérvárt rendszeresen a Belgradum, Alba Greca, Albana Urbs, arx Albe, Taurinum néven emlegette, s művében mindössze kétszer szerepel az antik Singidunum alak: egyszer az ókori Mysia Superior városaként említve (singidona), másodszer pedig az előbb idézett helyen. Nehéz tehát elhinni e Sigidinumnak írt névről, hogy Singidunum elírásáról volna szó, és nem Szeged az a „széles határu és gazdag város”, amely mellé rendelték a sereg táborát. Hiszen Szeged lakosai szinte az egész Duna-Tisza közén legeltethettek, gazdagságára pedig elég a 15. század elejéről már ismert Bertrandon de la Brocquiére útleírását idézni, vagy utalni pl. Dzsélálzáde Musztafának az 1526-i hadjárat kapcsán írott soraira. Azt sem hagyhatjuk ki az érvek sorából, hogy II. Ulászló jövedelmének jegyzékében Szeged város neve mellé azt írták, hogy „Kinizsi Pál birtokában van” (Tenet Paulus Kynisy), tehát nyugodtan ide helyezhette az említett csapatokat. De szigorú rendelkezéseit saját gazdasági érdekei is parancsolhatták.

Ugyancsak megszívlelendő a fekete sereg volt katonájának emlékezése, aki majd negyven év távlatából (1530 körül), gyakran összezavarva az adatokat, ezt írta: „Egy évvel azután, hogy béke lett, az országban állt a fekete sereg, mintegy nyolcezer lovas, és nem akart kivonulni, mert nagy pénzzel voltak adósaink. Ekkor a magyarok gonosz tervet forraltak, s elküldtek bennünket Szegednek a Száva mellé” (gen Segethyn an der Sauwe). Mivel mindkét fennmaradt kéziratban a Segethyn alak szerepel, vagy a helységet tévesztette el, vagy a Tisza folyót keverte össze a Szávával. E forrás sem egyértelmű tehát.

A fizetetlen zsoldosok elégedetlensége és ezzel együtt féktelensége is tovább nőtt: fosztogattak, önkényeskedtek, duhajkodtak, erőszakoskodtak, sőt az ellenkezők némelyikét le is gyilkolták. Bonfini elmondta, hogy egy tehetős családból való megerőszakolt és kifosztott nő azon meztelenében, csak egy fücsomót tartva maga előtt futott és borult Kinizsi lábaihoz sírva és könyörögve, hogy szolgáltasson neki elégtételt. Kinizsi tehát nem tartózkodhatott túl messze az esettől. Ugyancsak elpanaszolta neki egy falusi pap, hogy a zsoldosok egyike templomában a fölszentelt ostyát a földre borítva az őrzésére szolgáló ezüstszelencét elrabolta. Nem valószínű, hogy a plébános egy nem túl jelentős értékű dobozka miatt túl nagy útra vállalkozott volna, s az sem, hogy a nyomorgatott parasztok állandó panaszaikkal távoli vidéken folytonosan fölkeresték volna. Egy másik kortárs történetíró, Lodovico Tubero beszélt el, hogy a kihágások a Tisza menti vidéken zajlottak, ott, ahol Kinizsi volt a parancsnok (praefectus), ő pedig ez idő tájt Temesvárott időzött.

A túlkapásokra, megint csak a Szávát említve Tisza helyett, a már szóba hozott névtelen vitéz így emlékezett: „A Száva vize mellett jól táboroztunk, s nagy károkat tettünk a magunk népének, mert nem volt pénzünk, s nem ehettük meg kezünket, lábunkat. A vízen sem akartunk átkelni, ekkor lett volna pénzünk, elvettük azt barátától, ellenségtől. A lakosság nem akarta tűrni, hogy ilyenformán a tulajdon hadinépe rontsa meg. Uraikhoz fordultak, nagy sereget gyűjtöttek össze, s a kard hüvelyéből akartak bennünket kifizetni.

Kinizsi a török veszély miatt szerette volna elodáztatni a leszámolást, és engedménnyel megoldani a kérdést, de amikor a sereghez intézett parancsait nemhogy végre nem hajtották, hanem levelét is szét tépve a sárba taposták, földühödött, és cselekvésre szánta el magát: a

szomszédos nagybirtokosok (regules) és városok segítségével csapatokat szedett össze, paraszti tömegeket is fegyverbe szólított, s megindult ellenük.

Az első összecsapás színterének meghatározásakor bukkanunk egy gyanúba vehető helynévre. A már említett zsoldoskatona elmondja, hogy „Szegednél”, „a Száva vize mellett jól táboroztak”, és azt állítja: „A törökök ott álltak egy vár előtt, amelynek neve Rethko.” Ha azonban csupán csak egy folyó (a Száva) választotta volna el a töröktől a tábor, aligha táborozhattak volna „jól”, s érezhették volna magukat akkora biztonságban, hogy fosztogassanak, részegeskedjenek, erőszakoskodjanak. Ám az tény, hogy a folyónak (a Tiszának) a törökellenes mozgósítás szempontjából el nem hanyagolható jelentősége volt, s azt minden zsoldos tudhatta. Számos helynév pontatlan írása pedig a Rethko-Rezke-Röszke azonosítást aligha teheti kétségesse. Azt tehát már valószínűsítettük, hogy Szegedhez rendelték táborba a fekete sereg lovasságát; azt is tudjuk, hogy egy-egy csapattestet a környező falvak mellé szállásoltak; az is nyilvánvaló, hogy Röszke a szegedi vár tartozéka volt. Így nem nehéz arra a következtetésre jutni, hogy a névtelen vitéz nem Röszke váránál, hanem a szegedi várhoz tartozó Röszkén állomásozott a Tisza mellett, ahonnan bármikor a török ellen vezényelhették. Ez lehetett az a kétszáz fős egység, amellyel Kinizsi földerítő lovascsapata először összetalkozott, s ki nem térhetvén, ütközetbe bocsátkoztak velük. A fekete seregnek ez az egysége lassan meghátrálásra kényszerült, de a késleltető harc elegendő volt ahhoz, hogy az övéiket riasszák, mire ők villámgyorsan összeszedelőzködve megpróbáltak elmenekülni. Ám Halasnál az üldözők beérték őket. A zsoldosok sebtében árkokkal és sáncokkal megerősített szekértáborba szálltak védekezésre berendezkedve. Kinizsi előbb támadva, majd megfutamodást színlelve kicsalta őket onnan, s kaszás, kapás paraszti tömegeket is bevetve fölszámolta előbb a kitörő egységeket, majd a tábor is. Ha e csata valóban a mai Kiskunhalas határában (a kortárs Tubero is errefelé, Kalocsa vidékére teszi a helyszínt) zajlott le, aligha lehet akadály a annak a vázolt érvek alapján, hogy a szóban forgó adatokat Röszke folyamatosságának láncszemeként értékelve a községhez kössük.

Hogyan került Szeged városa és a szegedi vár tartozékaival Kinizsi kezére? Nem tudjuk pontosan. Mátyás király fiának, Corvin Jánosnak trónutódlására föleskette a királyi várak kapitányait, a szabad királyi városok előljáróit. Ám Mátyás halála után éppen Kinizsi és Báthori vezérlete alatt akadályozták meg a herceg hatalomra kerülését és verték szét 1490 nyarán csapatait Csonthegynél (Tolna m.). Az ezt követő egyezségben Corvinnak le kellett mondania mindazon javadalmakról, városokról, várakról, amelyek nem voltak családi örökségei. A szegedi vár és vele Röszke tehát, ellentétben más elképzelésekkel, sohasem került Corvin kezére, sőt valószínű, hogy Kinizsi éppen az ő legyőzéséért nyerte el II. Ulászlótól Szegedet, a várost, várat és tartozékait. De nem sokáig élvezhette birtokát, mert a halála (1494. nov. 24.) után ismét visszaszállt a királyra. 1502-ben a király elzálogosította Corvin Jánosnak Szeged városát, ám a várat és tartozékait nem, s Corvin halála (1504. okt. 12.) után a várost is visszavette az örökösöktől. A szegedi vár egyébként a Jagello-korban elvesztette jelentőségét.

Dózsa hadai

Szeged korábban a török ellen készülő csapatok fő gyülekezési központja volt, ezért roppant talányos, hogy 1514-ben Dózsa György vezérlete alatt a török ellen vonuló keresztések miért kerültek el. Amikor a paraszthad a nemesség ellen fordult, magától értetődő, hogy a gazdag szabad királyi város és a vár menedéket nyújtott a parasztok elől menekülőknél, a védművek erősítésébe kezdett, s mivel a támadás a Tiszántúlról volt várható, állítólag 3000 halászt (köztük bizonyos röszeieket is) fegyverzett föl az átkelés vagy a vízi támadás kivédésére.

Szapolyai is megfordult ekkor Szegeden, s innen indult a döntő ütközetre, sőt Marino Sanudo velencei diplomata szerint elsőként a szegedieket s az ide bemenekülőket nyugtatta meg úgy, hogy „levágatta Dózsa fejét, és vaskoronát tétetve rá, elküldte azt - mint írja - egy Szegedinónak nevezett földre, és pedig azért, mert az a föld nagyon kedves volt számára, mivel féltette vagy szerette, hiszen ez /Dózsa/ és a felkelés más vezetői nagy rettegést keltettek abban a birodalomban.” Ebből azonban csupán annyi igaz, hogy néhány környékbeli jobbágys is átszökött a parasztokhoz, s a városnak származtak néminemű kárai, föltehetően az ellenállásra való fölkészülés költségei révén.

Pedig az igazi nagy veszedelem nem a lázadó parasztok részéről fenyegette Szegedet és a környező településeket, hanem az ellenük fölvonultatott végvári rác lovasság felől, akik a paraszthadak egy részét szétverték. „És mind az rácoknak, s mind az magyaroknak - írta egy korabeli forrás -, kik szolgáló népek valának, ilyen kívánságok vala: hogy az urak Nagyszegedet adnák nekik kobzásra szolgálatjokért, ők azon megelégednének. Kin az urak sokat tanácskoznak, mit kellene tenniük. Mert ezt forgatnak vala: az Szeged nagy város Magyarországnak; más pedig hogy király fő városa vóna: nem engedék. Azonban a szegedi bírák, polgárok jüvének nagy ajándékkal az urakhoz, és elnyumák, hogy Szegedet meg ne raboljanak.” Így menekültek meg a szegedi táj népei - köztük a röszeiek - mind a parasztlázadás, mind a zsoldosprédálás összes borzalmaitól ebben a válságos esztendőben.

Minderre Röske esetében csak közvetve gondolhatunk, mert a szegedi vár tartozékaként ezekben az eseményekben benne kellett élnie. Sőt még az 1522-ből fennmaradt tizedjegyzékből is, mely Szegedről, Tápérről, Szentmihályról részletes képet ad, Röske kimaradt. Pedig éltek és léteztek lakói, hiszen még az 1553. évi török adóösszeírás is jelentős számukat tartotta nyilván.

A tizedjegyzékben szerepel viszont Bíró János alkapitány (Johan iudex capitaneus vice), akinek említése valószínűvé teszi, hogy Nándorfehérvár eleste (1521. aug. 29.) után megnőtt Szeged Hadászati jelentősége. Ám e fölismerést tett nem követte, így sem a várost, sem a várat meg nem erősítették, az utóbbi élén pedig várnagy vagy kapitány helyett csak „vicekapitány” állt. Ez - bár hivatalból előjárója volt a röszeieknek is - nem sok vizet zavarhatott.

Pedig Röske ekkoriban már templomos település volt, s vert falú, paticsafalú vagy favázas házaiban jelentős számú népesség, 30-40 család élhetett. A templom körüli temetőből 67 csontváz került elő, amelyek embertani jellege hasonló a korabeli sírokból föltárt leletekhez. (Az összehasonlításként fölhozott Baja-Pető temetőjében ugyan több a mediterrán elem.) A templom ekkori védőszentjének nevét nem ismerjük.

A 15-20 éves időközökben (1472., 1495., 1508.) kitörő pestisjárványok bizonyára megtizedelték Röske népességét is, bár 1495-ben éppen ide, Szegedre és környékére menekült az udvar elől.

A szomszédos falvakat, Szentmihályt, Bánfalvát, Gyékényest, Gyálát, Martonost, Adorjánt, Ludasegyházat több-kevesebb alkalommal érik hatalmaskodó atrocitások, ám Röske esetében - úgy látszik - a szegedi királyi várhoz tartozása elegendő ok volt arra, hogy az esetleg fejükben ilyesmit forgatókat jobb belátásra bírja. Ezért persze sok írásos adattal szegényebbek maradtunk, de a korabeli lakosság ezt aligha bánta.

A népelet

A Szeged környéki táj népességének megélhetési föltételeire jól rávilágít a már említett francia utazó, Bertrandon de la Brocaquiére. 1433-ban, a szentföldről hazatérőben Belgrád felől Nagybecskerekén és Óbecsén át jött vidékünkre. Idézzük őt Óbecsébe érkezésétől:

„Itt egy igen nagy és nagyon mély folyón keltem át, amelynek Tisza a neve. Innen Szegedre /Segading/ érkeztem, mely igen nagy, síkföldi város, és az említett Tisza folyó mellett terül el. Eddig egyetlenegy fát sem láttam, kivéve a folyótól körülvelt két erdőcskét.

Egész utamon, amerre jártam, csak szalmával vagy náddal tüzelnek, mely a folyók mellett vagy a mocsarakban tenyészik. Ez utóbbiakból némely helyen igen nagyok vannak e nagy síkságok között. Itt kenyér helyett lágy lepényt ettek, de ebben sem bővelkedtek.

Szeged városának csak egy utcája van, mely - nekem úgy látszott - körülbelül egy mérföldnyi hosszú lehetett. Nagy bőség van itt mindenféle élelemből, különösképpen halból, melyből nagyobbakat semmilyen más folyóból nem láttam kifogni. Itt egy nagy daru- és tüzokpiacot láttam. Ezeket a madarakat itt szokásosan vadásszák, de tisztátalanul készítik el és fogyasztják.

Ágy kevés van, és amelyek itt vannak, visszataszítók. Szalmán, széllel fölfújt bőrsákokon alszanak, melyek emberhosszúságúak.

Ebben a városban bőségesen vannak eladó lovak, és érdekes látvány, ahogyan ezeket zabolázzák és szelidítik, mert mindannyiuk vad. És mondták nekem, hogy itt három- vagy négyezer eladó lovat is lehetne találni, nagyon olcsón, mert tíz magyar forintért nagyon szép lovat lehet kapni.

A Ferenc-rendieknek elég szép templomuk van, ahol részt vettem az istentiszteletükön, melyet egy kissé magyaros módon tartanak.

A császár, mondták nekem, ezt a várost egy püspöknek adományozta, akit láttam itt, és aki magas erkölcsiségű embernek tűnt fel előttem.

Útra keltem Szegedről azután...”

Észrevételei közül a legszembetűnőbb, hogy a Tisza torkolatvidékétől Szegedig útvonala mentén fában szegény, lápos, mocsaras, ártéri tájat rajzolt. A Szeged alatti két erdő ismét igazolja korábbi véleményünket Röske nevről. Az erdőségek nyilván a Balkán erdőrengetegei után tűnhettek föl kicsinek szemében. Ugyancsak valószínű, hogy a víz menti füzeket, amelyekből azért akadt elég, nem vette figyelembe.

Megerősítik más források is - főleg a Tisza bal partján - a vidék lápos, mocsaras, posványos jellegét, amelyekben kiváló alkalom nyílt a halászatra, rákászásra, pákászatra, kagylógyűjtésre, mindebből - lévén Tisza-parti település - Röske apraja-nagyja is kivehette részét. De dívott a rekesztéses halászat is. Erre a túlparti Süllőszűrő-ér helynév utal, és igaz, amit Brocquiére ír a halak nagyságáról, mert az apró hallal disznót etettek, ebből csak kevés került piacra. Magától értődik, hogy az efféle tevékenységhez alkalmas vízi járművek is kellettek. Nem véletlen tehát, hogy a ladik első okleveles említését is e vidék kapcsán jegyezték le.

A nádat, bár kétségtelenül tüzeltek is vele, elsősorban építkezéshez használták. Tetőfedésre, oldalfal nélküli pajták, cserények, kunyhók építésére, szárnyasok ketrecének, kalitkájának fonására stb. Hasonlóképpen sok mindenre használták a sást is: kocsit borító tető, ekhó, a szállító hajók födele, gyékényszőnyeg, méhkas, különféle szállító alkalmatosság, szatyor, papucs, kenyereskas stb. készült belőle.

Bár a francia utazó ügyet sem vetett az apróbb állatokra, elsősorban a lovak kötötték le figyelmét, ekkoriban valószínűleg Röszkén már inkább birkát tartottak, s a disznótartás lehetett jelentősebb.

Röske az alföldi homok és az ártéri feketeföld találkozására közelében települt; erre utal a Feketeszl határrésznév is, így a juhászat mellett a gabona - főként búza és árpa - termesztése is jelentős lehetett. Alkalmas volt a föld a ház körüli konyhakertészkedésre is. Nem jelentéktelen, éppen a virágban bővelkedő lápi, réti környezet miatt sem, a méhészkedés. Egészségügyi célokat szolgált a gyógynövényszedés és a piócázás.

Valószínű tehát, hogy a röskeiek is ott voltak 1433-ban és később is a gazdag szegedi piacon a halásusok, vízi- és vadmadarakkal kereskedők között, amíg II. Ulászló 1504-ben meg nem tiltotta ezt. A 16. századig kenyérük lepényszerű volt, de elegendő búzájuk teremhetett, sőt az sincs kizárva, hogy polgáraik között hajómalom-tulajdonos is akadt.

Bertrandon de la Brocquiére is szigeteken lévőnek tekinti a Szeged alatt látott erdőket, ami bizonyítja, hogy a Maty-ér, amely akkoriban sokkal kiterjedtebb volt, Röske alatt ömlött a Tiszába. Az átkelést valami hídféle szolgálhatta rajta. Készítéséhez az alkalmas tölgyfa helyben volt; kikötője lévén kompszerű nagyobb ladikkal a Tiszán is átkelhettek. E közlekedési csomópont közelében pedig bizonyítvánnyal már akkor is volt az átutazók pihenését, az előkelőbb vendégek tartózkodását szolgáló fogadóféle.

Miután Szeged a törökellenes seregek gyülekezésének, a hadi szervezkedésnek fő gócpontjává vált, a beszállásolások, a hadak élelmezése, a szállítási és utánpótlási feladatok jelentős többletbevételhez juttatták a lakosság szűkebb, árutermelő rétegét, a kereskedőket, hajós-gazdákat. Zsigmond király 1394-ben, 1428-ban, Albert 1439-ben, Hunyadi János 1443-ban, 1444-ben, kormányzóként 1448-ban, 1451-ben, majd 1456-ban, Mátyás 1458-ban, 1475-ben fordult meg hadjárat során e vidéken. De a nem katonai célú beszállásolás sem csekély bevételt hozhatott. Pl. 1444 nyarán I. Ulászló tárgyalta a békéről a törökkel; 1456 tavaszán Hunyadi és a főrendek, decemberében pedig V. László és a királyi tanács ülésezett Szegeden. 1458. januárjában a vetélkedő bárói szövetségek egyezkedtek, decemberben Mátyás tartott országgyűlést csakúgy, mint 1464-ben. Más rendkívüli királylátogatási alkalmak szintén: 1382-ben Nagy Lajos, 1411-ben, 1436-ban Zsigmond, 1446-1448 között gyakran Hunyadi kormányzó, aki 1448 decemberében itt pihente ki fogsága fáradalmait, de megfordult itt 1450-ben is. Mátyás 1458-ban, 1462-ben járt erre, II. Ulászló pedig 1495-ben, 1499-ben és 1500-ban tartózkodott itt. Hasonló alkalmak lehettek a megyegyűlések is, amelyeket 1347-ben, 1351-ben, 1360-ban, 1364-ben, 1391-ben, 1399-ben, 1407-ben, 1447-ben, 1448-ban, 1452-ben, 1463-ban, 1466-ban, 1468-ban itt tartottak. Azt pedig, hogy a röskeiek korán bekapcsolódtak a kereskedelembe, a környéken előkerült 13. századi pénzek és I. Lajos magyar ezüstverete is bizonyítja.

A török hódoltság

Amikor tehát a Szegeden elfoglaló török sereg elámul a város gazdagságán, ebben egy kicsit a röskeiek munkája, verítéke, fáradozása is benne volt.

„A szerencsétlen Magyarországnak azon a részén van egy nagy város, mely a gonosz hitetleneknek ősi gyülekező-, a harcot kereső csavargóknak szülőhelye, Szegedin néven ismeretes, és földjének termékenységéről, éghajlatának kellemes voltáról, vizének jó ízéről, továbbá óriási kiterjedéséről, nagy épületeiről, mindennemű javainak bőségéről és végre arról híres, hogy lakosai között igen nagy számmal vannak a dúsgazdagok. Aki szomorúan és

leverve megy bele, vidám és jókedvű lesz, s megszabadul a gondok és aggodalmak nehéz bilincseiből.

A nevezett szép város egy távoli forrásból, Ruszországból eredő mély folyó partján épült, mint egy szépséggel a föld istennőjének arcán. Közterei mindennemű harcosok gyülekezőhelyei voltak, utcái pedig tele valának ritka és értékes árukkal, melyeket a kereskedők hoztak minden irányból. Ellenség ide még soha nem tette be a lábát. Minden zege-zuga telve lévén élelmiszerekkel, kincsel, gazdagsággal: lakóinak életmódja könnyű és kellemes volt; fiatalja, öregje az élet gondjaitól és terheitől szabadon, gondtalanul élt, mint egy gyermek. Ilyennek látta a török a meghódolt Szegedet.

A magyar sereg fölött Mohácsnál diadalmaskodó szultáni seregek Buda és Pest földulása után haza indultak. A ruméliai csapatok kaptak lehetőséget a Tisza-vidék elpusztítására, fölprédálására. Bár Szapolyai hadai a közelben állomásoztak, Ibrahim nagyvezér katonái 1526. szeptember 28-án mégis megrohanták Szegeden, s az ellenállókat fölkoncolva kirabolták és fölgyújtották, majd gyorsan továbbvonultak.

A szultán naplójában azonban ez olvasható: „a város lakosai előre hírére, hogy jön a török, családjaikkal és javaikkal valamennyien átköltöztek a Tisza túlsó oldalára. Azonban a környéken lévő falvak nem óvakodó lakóit váratlanul leptük meg, s rendkívül sok zsákmányhoz jutottunk, és sok foglyot ejtettünk. Az előbb idézett Kemalpasazade még azt is említette, hogy az ellenállók egy része is, amikor reménytelennek ítélte meg a harcot, a folyón át menekült el.

Röszke is betagolódott a török történetíró szerint Szeged „köztereinek” - a seregek gyülekező helyeinek - sorába. Minden biztonnal az itteniek is időben értesültek a törökök közeledtétől, s időben átmenekültek a Tisza bal partjának ingoványos, mocsaras területeire, s így túléltek a török első nagyszabású akcióját, mely a tájat érte. Az oszmán hadak kivonulását azonban nem a béke és nyugalom követte, hanem újabb országromboló acsarkodások és ellenséges pusztítások következtek.

KOVÁTS ZOLTÁN
A népesség alakulása
1836 -1990

Röszke önálló községgé 1950-től vált. Ez általában nehezíti a történeti kutatást. Hiszen a községre vonatkozó korábbi adatokat Szeged szabad királyi város több vagonnyi anyagából kellett „kibányászni”. Könnyebbé vált a kutatás, amikor a tanyai kapitányság megalakult. - A történeti demográfiai kutatás alapforrása az egyházi anyakönyv. Röszkének önálló anyakönyvezése csak 1926-tól van. A röszkeieknek 1895 óta Szeged I. anyakönyvi kerületében kellett magukat anyakönyveztetniük. Ettől kezdve az anyakönyvenként évi 5-6 ezer adatból kellett kiválasztanunk a röszkei adatokat.

Röszke népe szinte egységesen római katolikus volt, és Szeged-Belváros (Palánk) plébániájához tartozott. 1836-tól kezdték bejegyezni a palánki anyakönyvbe, hogy a keresztek, a házasságok, az elhalálozások honnan valók. Ettől az időtől a röszkei adatokat „csak” Szeged-Belváros pár ezer egyéb adataiból kellett kiválogatni. A hatalmas adattömeg miatt a kutatást 1909. december 3-ával le kellett zárunk.

*

A népességnövekedés
1869-1990

Népszámlálás	Népesség	Ezer lakosra jutó	
		növekedés (+) Röszke	fogyás (-) Országos
1869	2251	+ 3,7	+ 5,6
1880	2335	+ 16,2	+12,1
1890	2712	+20,4	+12,5
1900	3265	+20,5	+10,5
1910	3933	+ 1,9	+ 4,8
1920	4006	+ 8,9	+ 8,4
1930	4364	- 2,1	+ 7,0
1941	4274	- 1,1	- 1,5
1949	4227	- 1,0	+ 1,1
1960	4186	- 9,8	+ 0,8
1970	3778	- 6,9	+ 3,2
1980	3517	-18,0	- 2,4
1990	2979	--	

A Csongrád megyei Statisztikai Hivatal összeállítása (1991) mutatja, hogy Röszkének és tanyavilágának népessége már az első népszámlálás idejére (1869. dec. 31.) kialakult és kiszámítható. 1869. decemberétől 1880. december végéig a növekedés csekély: megegyezik a természetes szaporodás mértékével. Egy-egy tanya ide vagy oda sorolása is okozhatja a kis eltérést az országos átlagtól. (Röszke 3,7 ‰, országos 5,6 ‰. Utoljára 1873-ban pusztított nagyobb járvány, kolera az országban.

1880 és 1910 között az egész országban jelentős a népességnövekedés. Nem volt már nagyobb járvány, a halált okozó járványos gyermekbetegségek leküzdése is kezdett eredményt hozni. Abból, hogy az országoshoz képest nagyobb mérvű a népességnövekedés (évenkénti 12,1 ezrelék helyett 16,2) arra következtetünk, hogy még mindig van bizonyos kitelepülés - föltehetően Szegedről. E kirajzásból Röske már kevesebbet kap, hisz minden földnek lett gazdája, áruk egyre növekedett. A szegény nép már nem itt vett földet. Évenként 20-25 betelepülővel lehet számolni. Ez nem túl sok, de mégis vonzása van Röszkének.

A születések száma és aránya nagyon visszaesett az első világháború négy évében. 1917-ben - először - népességfogyást regisztrálnak a népmozgalmi adatok. De az évtized egésze, valamint a háború utáni első év - katonák leszerelése, hadifogságból való visszatérése - születési megélénkülést hoz. Összességében az országban ezer lakosra 4,8 növekedés jut. Az előző évtizedhez képest nagy visszaesés. Meglepő, hogy ennél kisebb Röske népességnövekedése: ezer lakosra csak 1,9. - Kismértékű elköltözésre utal ez az adat.

1920-1930. Népességnövekedés szempontjából olyan évtized, amikor Röske az országos növekedési aránynak felel meg. A természetes szaporodás is itt talál megélhetést.

1930-1941. Meglepő, hogy ebben az évtizedben már mérhető az elvándorlás: már ekkor kezdi a Város a falu népességét elszívni. Míg az országos növekedési átlag ezer lakosra 7 fő, a természetes szaporodásnak megfelelő nagyságú népesség elvándorol ebben az időben, sőt még ezer lakosra számítva évenként 2,1.

1941-1949. A második világégés. A „malenkij robot”, a hadifogság és így tovább. Ez a 8 év fogyást mutat az országban, elvész a 8 év természetes szaporodása, azonkívül ezer lakosra 1,5 fő. Ehhez hasonló arányokat mutat Röske is, de itt „csak” 1,1 a fogyás.

1949-1960. Böven érte megrázkódtatás az ország népét ebben a 11 évben. Államosítások, kitelepítések, első termelőszövetkezet-szervezési kísérletek az 1956-i forradalom és megtorlása. Úgy látszik, e megrázkódtatások ekkor még kevésbé hatottak, Röske népét nem kényszerítették elvándorlásra. A fogyás mértéke annyi, mint az előző évtizedben: 1 fő évenként, azonkívül a természetes szaporodás nagyságú népesség.

1960-1970. A magyar falú életében nagy megpróbáltatást hozott ez az évtized. Az erőszakos szövetkezetesítést Röszkén is végrehajtották. A város a termelőszövetkezetnél jobb megélhetést ígért. Nagyarányú tehát az elköltözés. Elvitte ez az évtized is a természetes szaporodást, sőt azonkívül ezer lakosra 9,8 főt. Nagy érvágás ez egy Szegedhez 15 km-re lévő községben. Jelezte, hogy még a háztájival együtt, a kerttel együtt sem volt érdemes a fiataloknak itt maradniuk!

1970-1980. Az elvándorlás mértéke lassul. Már „csak” 6,9 elvándorló esik egy esztendőre. A természetes szaporodás is jóval kevesebb az előző évtizednél. Annak ellenére, hogy volt három esztendő (1974-76), amikor a természetes szaporodásról gondoskodtak. Ez a Ratkó-korszak (1954-56) utóhatása. E pár esztendőben annyi gyermek született, mint az 1880 és 1910 közötti három évtized éveiben!

1980-1990. Ez a legmegdöbbentőbb tanulság. Mintha kis lépésekkel, de kezdene javulni az ország helyzete. Sok kölcsönt veszünk föl, szaladgálnak a Trabantok és a Wartburgok. Ugyanakkor ezer lakosból 18 fő a fogyás Röszkén! Az előző két évtizednek a kétszerese. Igaz, az egész ország népessége ebben az évtizedben már fogy, de csak nem egészen 3 fővel ezer lakosra számítva. Miért nem tudta Röske az életlehetőségeket megteremteni?

Az egyházi és (1895-től) állami anyakönyvekből kigyűjtött népmozgalmi adatok évtizedenkénti összesítésben:

Időszak	Születések	Halálozások	Természetes szaporulat	Tényleges növekedés
1836-1839	80	41	39	
1840-1849	297	251	46	
1850-1859	231	124	107	
1860-1869	256	238	18	
1870-1879	324	344	- 20	84
1880-1889	389	307	82	377
1890-1899	480	380	100	553
1900-1909	976	466	510	668
1910-1919	800	532	268	79
1920-1929	618	318	300	358
1930-1939	490	330	160	-90
1940-1949	384	270	114	-41

A 19. század minden évtizedében nagy a halandóság, ezért kicsi a természetes szaporodás. Különösen kiemelkedik nagy halandóságával 1840-49-i, az 1860-69-i és az 1870-79-i évtized. 1873-ban kolera pusztított. Úgy látszik, Rőszkét az átlagosnál is jobban sújtotta. A 20. század első évtizedében megemelkedett a születések száma; ehhez képest már a halandóság javulni látszott, hisz a csecsemő- és gyermekhalottak adták ezek az évtizedek az elhalálozottak 70-80 %-át! Az 1910-19-i évtized, bár a világháború miatt több a halott, és nagyobb a születéskiesés, mégis majdnem pótolta ezt a kiesést. Rőszkén 1920-ig nem ismerték a születéskorlátozást, legfőljebb kis mértékben, egy-egy családban. Az 1920-29-i évtizedben már érezhetően csökkent a születések száma: a születéskorlátozás gyakorlata ekkor érte el a falut. A halandóság továbbra is javult. A folyamat mind a születéskorlátozás, mind a halandóság javulásában az 1930-39-i évtizedben továbbtartott, de újabb hátrányos jelenség kezdődött: az elvándorlás. 1880 és 1900 között jelentős volt a beköltözés.

A vizsgált utolsó évtized az 1940-49-i. A születések gyorsabban csökkentek, mint ahogy a halandóság javult volna, így a természetes szaporodás is egyre kevesebb lett. Ehhez még társult a kismérvű elvándorlás.

A népességnövekedés az egyházi sematizmusok alapján

Év	Népesség	Ezer lakosra jutó évi növekedés	Ezer lakosra jutó évi fogyás
1846	549		
1852	951	112,0	
1859	921		4,5
1870	982	6,0	
1889	831		8,0

Az 1846 és 1852 közti növekedés összefügghetett az 1848-i forradalommal, a társadalmi változásokkal. Szeged föltehetően szegényebb népessége megmozdult, a várostól nem messze vásárolt magának földet.

Népmozgalmi adatok és arányok:

Időszak	Közép-népesség	Születések		Halálozások		Természetes szaporulat	
		évi átlaga	ezer lakosra	évi átlaga	ezer lakosra	évi átlaga	ezer lakosra
1846-1852	750	29,7	36,6	25,1	33,5	4,6	6,1
1852	946	23,1	24,4	12,4	13,1	10,7	11,3
1852-1859	932	23,1	24,8	12,4	13,3	10,7	11,5
1860-1870	948	25,6	27,0	23,4	25,1	1,8	1,9
1871-1889	907	35,7	39,4	32,6	35,9	3,1	3,5

Az 1846 és 1852 közötti időszakra nagy születési arányokhoz nagy halandóság kapcsolódott. Szegeden is az 1840-49-i évtizedben az ezer lakosra jutó születés 41,6, a halálozás 35,3, a természetes szaporodás 6,3. Ez majdnem megegyezik a röszei népességi adatokkal. Ellentmondás a következő három adatsorban mutatkozik (1852, 1852-1859, 1860-1870.) A születési arányok hirtelen csökkennek, a halálozási arányok szintén. Ilyen hirtelen változásra nincs példa a népesedéstörténetben. Csak arra tudunk gondolni, hogy mind a kereszteleendőket, mind az elhalálozottakat valahol másutt, más szegedi plébánián anyakönyvezték. Ezt a feltételezésünket az 1871 és 1889 között két évtized összesített adatai és arányszámai támasztják alá. A születési arányok ismét nagyok, ezer lakosra 39,4; ugyanígy a halálozásoké is nagy: 35,9. A természetes szaporodás ebben a két évtizedben ismét kicsi, ezer lakosra 3,5. Ebben az időszakban (1873) pusztított utoljára nagymértékben a kolera. Az 1846-1852 és az 1871-1889 időszakra vonatkozó adatsort, ebből számított arányokat fogadjuk el hitelesnek. Ez egybeesik a magyarországi arányokkal. Ezek az adatok és arányok megerősítik, amire már egy korábbi adatsor elemzésekor rámutattunk, hogy a születéskorlátozás még nem kezdődött meg. Ugyanakkor azt kell szomorúan megállapítanunk, hogy Röszeen a halandósági arányok az országgal megegyezően rosszak.

Családvizsgálat 1836-1910 között

A népesedéstörténeti vizsgálatok igen munkaigényes módszere az, amikor az egyházi anyakönyvekből családnevenként kigyűjtik a születési, házasságkötési és halotti adatokat. Ezekből az adatokból egy-egy család régi helyzete megállapíthatóvá, rekonstruálhatóvá válik. Rösze esetében alkalmaztuk ezt az ún. családrekonstrukciós módszert, amelyet francia demográfusok dolgoztak ki. Magyarországon még kevés ilyen mélységű vizsgálatot végeztek el. Csak azokkal a településekkel összefüggésben tudtuk elvégezni az összehasonlítást, ahol ilyen vizsgálatot eddig közreadtak.

Az adatok nagy tömege, a földolgozás munkaigényes több szakasza miatt általános gyakorlat, hogy nem az egész községre végezzük el a földolgozást, hanem csak egy részére, vagyis ún. reprezentatív fölmérést végzünk. Rösze esetében először is a családok számbavételét végeztük el.

1836-tól kezdik rendszeresen bevezetni a palánki (belvárosi) plébánia anyakönyvébe, hogy honnan hozzák a keresztelendőket, kik a szülei; házasságkötés esetén a házaspár születési helyét, származását. 1836-tól 1849. december 31-ig 49 röszei családnévre találtunk adatot. Tehát ők az első megtelepülők.

	Árva		Farkas		Nyári
	Bálint		Fazekas		Oppletán
	Barát		Fehér	35	Osznovics
	Barna	20	Garda		Papp
5	Bata		Halász		Pördi (Tóthpördi)
	Bozsó		Haska		Sipos
	Börcsök		Herédi		Szabó
	Czinkus		Hódi	40	Szalma
	Csala	25	Horváth		Szekeres
10	Csányi		Katona		Szűcs
	Csőke		Kéri		Takács
	Daka		Kiss		Tanács
	Dáni		Kisguczi	45	Tombácz
	Deák	30	Kotoczán vagy		Tóth
15	Dömény		Kotogán		Varga
	Dunai		Lajos		Visnyei
			Makra	49	Vízhordó

Ebből kiválasztottunk 19 családnevet, és ezek összes anyakönyvi adatát kigyűjtöttük: Börcsök, Czinkus, Daka, Deák, Dunai, Farkas, Garda, Halász, Hódi, Lajos, Nyári, Oppletán, Osznovics, Szalma, Szekeres, Tanács, Tombácz, Varga és Vízhordó. Kerültük az olyan neveket, amelyekből országosan és Szegeden is sok van. Kerestük a jellegzetesen röszei neveket. Elkerülhetetlenül olyanokat is, amelyek Szegedre általában jellemzők.

A 19 kiválasztott az összes előforduló névnek csak 38,8 %-a. De ha előfordulási gyakoriságukat megvizsgáljuk, akkor e névhez tartozó családok aránya 48,8 %.

A családnevek kiválasztásakor arra is tekintettel voltunk, hogy a 18. század első felében megtelepülők szerbek voltak. Átnéztük 1836-tól 1895-ig a szegedi szerb ortodox egyház anyakönyveit, de Röszkére utaló bejegyzést nem találtunk. Az anyakönyvek filmmásolatait a Magyar Országos levéltár bocsátotta rendelkezésünkre.

Alsóváros plébániájának anyakönyveiben csak 1849-ből találtunk 12 adatot, de a kiválasztott családnevekre csak 3 vonatkozott. Még az 1850-es évekből került elő néhány szórványos adat.

A kiválasztott 19 családra 176 összesítő ív állt össze. Ezek közül azonban csak 63 volt olyan, amelyik megfelelt a földolgozás követelményeinek. Mind a mai napig nincs tisztázva, hogy egyházi anyakönyveink igen gondosak a keresztelesek és házasságkötések bejegyzése tekintetében, de ugyanez nem mondható el a halotti anyakönyveinkről. Elsősorban a halotti adatok hiánya (a termékenységi időszak pontos lezárulásának ismerete hiányában) az oka, hogy sok családi összesítő ív nem volt használható. Van egy másik ok, amely „természetesnek” mondható: a házasságot nem Szeged-Belvárosban kötik, de végül a házaspár Röszkén él, ott születnek gyermekeik. Ilyen ívek sem használhatók föl a vizsgálat követelményei miatt.

A 63 családi összesítő ív közül 57 volt olyan, amelyik házasságban született gyermek, vagyis 6 gyermektelen házasság volt. Ezek mind első házasságkötések. Sok az olyan családi összesítő ív, amely második vagy további házasságokra vonatkozik: 35. Ez azzal magyarázható, hogy a 19. században igen rosszak a halandósági viszonyok. Sok házasság szűnik meg - a termékenységi időszakon belül - a házaspár egyikének elhalálása miatt. A második és további házasságkötést mutató családi összesítő íveink több mint felében (19) születik még gyermek, van, ahol 4 is. Ezeknek az íveknek az értékelését még nem végeztük el. Ebből következik,

hogy a termékenység mértékére kiszámított mutatókhoz még valamilyen kiegészítést kellene vennünk.

Az összehasonlítással vizsgált négy település termékenységi viszonyai között lényeges az eltérés. Először is két fő típusba bonthatók. Az egyikbe Alsónyék és Sárpilis (Tolna megye, Sárköz), valamint Besence és Vajszló (Dél-Baranya, Ormánság) arányszámai tartoznak. E községekben - láthatjuk a termékenységi arányszámokból - a születéskorlátozás korán elkezdődött. Érdekes, hogy Sárközben mintha a folyamat korábban indult volna el, de a 19. század második felében (1850-1880) a termékenység visszafogásának mértéke már kisebb volna, mint a sokat emlegetett Ormánságban.

A másik típusba sorolható Pócsmegyer, és ide tartozik Röske is. Itt születéskorlátozás sem a 19. század első, sem második felében nem mutatható ki. A termékenységnek nem az emberi beavatkozás, hanem a rendkívül nagy halandóság szabott határt. Röske termékenységi viszonyai még a 19. század második felében is (1870-1889) rendkívül kedvezők. Ez összhangban van azzal, hogy a szabad királyi városok közül Szegeden kezdődött el legkésőbb a születéskorlátozás.

A röszei arányszámok néhány jellegzetességet, sajátosságot mutatnak. Általában a 19. században korán mentek férjhez a leányok: sok volt a 17 éves korban kötött házasság. Ez lehet a fő magyarázata, hogy a 15 és 19 éves ciklusban kötött házasságok termékenysége nagyobb, mint a 20-24 éves korban kötötteké. A házasságkötés után 10-15 hónapra megszületett az első gyermek. Jó részük pár napos, pár hetes korban meghalt. A fiatal anya rövidesen megszülte a második gyermekét, ennek sorsa is hasonló lett. Volt, akik 17, 18 és 19 éves korban 3 gyermeket szült. A 20-24 ciklusban, mely 5 év, kevesebb gyermek született, mint az előző, rövidebb ciklusban. Egyetlen olyan adatot sem találtunk, hogy az első gyermek „koraszülött” lett volna, vagyis a házasságkötés után 7 vagy 8 hónapra született volna. A falu erkölce ebben az évszázadban még igen erős volt! Hogyan lehetséges mégis, hogy a házasságra lépő nők a 20-24 éves, ötéves ciklusban kicsit kevesebb gyermeket szültek, mint az előző, rövidebb ciklusban? Itt már 24 vagy több hónapra következett be a szülés, mert a gyermekek életképessége jobb lett, az anyák sokáig szoptatják őket, így újabb fogamzásuk később következett be. A szoptatásnak fogamzásgátló hatása van.

Legnagyobbak a termékenységi arányszámok az anya 20-24 éves életciklusában. Röske sajátossága, hogy a korai házasságkötés és egyéb tényezők következtében itt még a 15-19 éves ciklus termékenységi arányszáma is igen nagy.

Általános törvényszerűség, hogy a következő ötéves ciklusokban fokozatosan csökken a termékenység. A születéskorlátozást már a 19. században megvalósító községek népessége esetében a termékenység mindegyik ötéves ciklusban jóval alacsonyabb.

Teljes házas termékenységi együttható első házasságkötések esetében 17-25 év között kötött házasságok

Falu	A házasságkötés éve	Teljes termékenységi arányszám (17-9 év)	Átlagos gyermekszám	A nők átlagos házasságkötési életkora
	1836-1849	5570	4,38	18,42
Röske	1850-1869	4455	3,83	18,88
	1870-1889	6785	5,22	20,50
Alsónyék és	1820-1849	4560	2,98	19,4
Sárpilis	1850-1880	3815	1,93	17,5

Besence és	1820-1849	5030	3,55	19,7
Vajszló	1850-1886	3890	2,65	19,9
Pócsmegyer	1820-1849	8330	4,82	23,3
	1850-1893	6510	3,45	22,5

A teljes házasságtermékenységi együttható ugyancsak Pócsmegyeren és Rösztén a legnagyobb. Itt még olyanok voltak az életfeltételek, a jövő kilátásai, hogy nem nyúltak a születéskorlátozás eszközeihez. A rösztéi arányszámok alacsonyabbak, mint Pócsmegyeren. Erre azonban túlzott következtetéseket nem szabad építeni. A helyi körülmények ismeretében mondhatjuk, hogy a teljes termékenységi arányszám, valamint az átlagos gyermekszám a valóságban lényegesen nagyobb. Hogyha a keresztelest végző plébánia messzebb esett a településtől (esetünkben 15 km), avagy csak leányegyházról (filiáról) van szó, a csupán egy-két napot élő csecsemő keresztelese elmaradt. Ez lehet a magyarázata a Pócsmegyerétől alacsonyabb rösztéi mutatószámoknak. Ezt támasztja alá az is, hogy az 1870-89-i húszéves ciklusban emelkedett az arányszám, s természetesen az átlagos gyermekek száma. Az egykézű területekben csökkenés figyelhető meg a 19. század első és második fele között. Terjedt a születéskorlátozás, kettő helyett egyre több családban már csak egy gyermeket neveltek föl.

Az átlagos gyermekszám szorosan összefügg a teljes termékenységi arányszámmal. Mind a házasságkötés és az első gyermek születése között, mind a további születések között 30-40 hónap is eltelt. Erre magyarázat lehet, hogy az anya elvetélt. A másik, hogy a csecsemő pár napos korában, a keresztelese előtt elhunyt. A születésszabályozás Rösztén még a 19. század második felében sem kezdődött el. Ennek bizonyítéka, hogy az 1870-89. közötti két évtizedben családonként átlag 5,22 élve született és megkeresztelt gyermeket lehetett kimutatni. Ez jóval nagyobb a szintén nem egykézű Pócsmegyerhez képest. A század utolsó évtizedeiben - 60 éves kiséssel - Pócsmegyeren is megkezdődött a születéskorlátozás.

A nők átlagos házasságkötési életkora is fokozatosan változott. Nem a 17-19 éves korban kötött házasságokban született a legtöbb gyermek. Bizonyára született ott, de sok lehetett az elvetélt születés.

Születések közötti időközök

Időszak	Családok száma	Az 1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.
		gyermek születése közötti eltelt hónap							
1836-1849	21	21,5	25,6	29,2	32,2	41,5	36,3	25,0	24,0
1850-1869	18	26,9	34,1	48,0	48,2	24,8	46,6	20,0	48,0
1870-1889	18	33,5	30,5	32,3	30,5	26,5	28,1	44,8	32,0

Az 1836-49 közötti időszak jól mutatja a törvényszerűséget. A házasságkötés után legrövidebb az időköz. Bár a rösztéi 21,5-es átlag nagy. Oka a keresztelest végző plébánia távolsága lehetett. A 2. és további időközök fokozatosan nőttek. A másik két húszéves ciklus is kezdetben hasonló. Az, hogy a 6. vagy 5. gyermek közötti időköz csökken, egyedi különlegesség volna. E furcsa sajátosságban az a döntő, hogy kevés adat állt az elemzés rendelkezésére.

Lényeges a különbség a 2.-tól kezdve az időközök között, ha a gyermek pár napos, pár hetes korában meghalt, vagy ha megérte az egyéves kort:

Az időközök, ha a gyermek megéri az egy évet

Időszak	Gyermekek száma	A 2.	3.	4.	5.	6.
		gyermek születése közötti hónapok				
1836-1849	22	38,4	41,6	31,8	49,0	33,8
1850-1869	19	47,2	51,3	38,2	27,4	34,3
1870-1889	<u>18</u>	42,2	34,0	28,4	32,0	30,5
	59					

Az időközök, ha gyermek nem éri meg az egy évet

1836-1849	16	17,4	16,5	24,0	22,4	12,0
1850-1869	13	18,6	19,0	21,2	23,1	19,5
1870-1889	<u>14</u>	13,0	16,2	13,6	13,5	15,4
	43					

Említettem már, hogy a szoptatásnak fogamzásgátló hatása van. Látszik az adatokból, hogy a kicsiket egyéves koruk után is szoptatták, ezért van oly nagy különbség az időközök között, ha a csecsemőkorban elhalálozottakat külön választjuk az egyéves kort megértéktől.

A mai statisztikákban „az élve született gyermekek” kifejezést használják. Rőszkén csak a megkereszteltekről nyertünk adatokat az egyházi anyakönyvből. Nagy a valószínűsége, hogy ennél több gyermek született. Egy részük azonban a nagy csecsemőhalandóság miatt nem került be az anyakönyvbe, mert meghalt a kereszteleés előtt.

A gyermektelen családok arányában nincs lényeges eltérés. Az 1-3 és 4-6 gyermekes családok együttes aránya Rőszkén a legnagyobb. Debrecenben és Hajdúnánáson nyilván már megindult a védekezés a gyermekáldás ellen. Rőszkén a 19. század utolsó évtizedeiben sem beszélhetünk születéskorlátozásról. Ennek nem mond ellent, hogy Rőszkén a 10 és több gyermekes családok aránya kisebb, mint Debrecenben és Hajdúnánáson. Ebben a kereszteleés előtt elhunyt csecsemők anyakönyvezésének elmaradása lehet a döntő ok.

Csecsemő- és gyermekhalandóság

252 gyerekből 96-ról van halotti adatunk, 7 halt meg 14 éves fölött, a többi 89 már 14 éves kora előtt. Koruk megoszlása:

Korcsoport	Meghalt gyermekek száma	Százalékban
0-6 nap	4	4,5
7-14 nap	10	11,2
15-30 nap	5	5,6
Egy hónapos koráig		
elhunyt összesen	19	21,3
1-5 hónap	17	19,1
6-12 hónap	19	21,3
1 éves koráig		

elhunyt összesen	55	61,7
3-6 éves	28	31,6
7-14 éves	6	6,7
Összesen:	89	100,0

Tudatosan családtervezésről ugyan még a 19. században nem beszélhetünk, az anyák sok gyermeket szülnek, mégsem lehetett azonban a természetes szaporodás nagy, mert rendkívül nagy volt a csecsemő- és gyermekhalandóság. A megkeresztelt gyermekek 64,7 %-áról nem tudjuk, mikor halt meg. A 252 gyermek közül biztosan tudjuk, hogy 89 meghalt csecsemőkorban (35,3%), de a többi között is lehet csecsemő- és gyermekkorban elhunyt.

Az, hogy a családokban született gyermekek közül sokan maradtak életben, csak a 19. század végén, a 20. század elején kötött házasságokra lett jellemző. A korábbi évtizedekben, évszázadokban a nagy halandóság csak csekély természetes szaporodást tett lehetővé. Elmaradott egészségügyi viszonyok között a kezdődő születéskorlátozás egy-egy tájegység népességének kipusztulásához vezetett, ahogy Ormánságban vagy Sárközben. A születéskorlátozás kezdetei a 18. század végére és a 19. század elejére nyúlnak vissza. A röszei adatok azt mutatják, hogy itt a 19. században még nem volt „családtervezés”, csak a természet szabott határt a népességnövekedésnek. Mégis mára már Rösze népe is, ahogy az egész ország, eljutott a népességfogyás állapotához. Az előregedés mértékében az ország egy-egy területe között vannak különbségek.

Néhány jellegzetes családi összesítő ív

A táblázatok összesített adatai 57 ívre épülnek. A most példaként bemutatott íveket két nagy csoportba bontjuk. Az első 5 olyan, amelyeken az a fő mondanivaló, hogy a házasság valamelyik fél korai elhalálózása miatt megszakad. Sok az özvegyülés, sok a 2. és további házasságkötés. Ezek erre adnak magyarázatot

Vezetéknév	Keresztnév	A házasságkötés
Lajos	Imre	1844. febr. 12.
Szekeres	Ferenc	1856. febr. 4.
Tanács	Imre	1842. jún. 6.
Tombác	János	1839. nov. 18.
Tombác	József	1852. jún. 27.

Lajos Imre táblázata - nemcsak egy van ilyen - arra is utal, hogy esetleg csak azért volt egy gyermek, mert nem lehetett több, az Rh-faktor összeférhetlensége miatt, amely ma már több házasságban kimutatható. Az anya szül ugyan még gyermeket, de koraszülöttek, életképtelenek.

Tanács Imre házassága jellegzetesen olyan, amikor a férj korai elhalálózása (22 év) miatt lett csak egy gyermek.

A további három házasságkötés mindegyikében a termékenység időszakban következett be az elhalálózás, ezért születhetett csak három gyermek. Ez utóbbiakban a születések között nagyobbak az időközök az átlagnál, a 26-28 hónapnál. Ez így volt sokszor ott is, ahol ennél több gyermek született. Születhetett közben is gyermek, csak vetélés történt, koraszülés volt, így nem kerülhetett sor az anyakönyvezésre. Megszületett a kicsi, de mire elvitték volna a messzi plébániára megkeresztelni, elhunyt.

Az adatok alapján az összesítő íven elvégzett első számítások magyarázatai:

1. = Az anya életkora az első szüléskor,
2. = A házasságkötés után hányadik hónapra született a gyermek;
3. = A gyermekek születése között eltelt hónapok;
4. = A gyermek neve, L - leány, F = fiú.

A következő 10 családi összesítő íven látszik, hogy sok gyermek született. E családok esetében ugyan nincs meg a házasságfelek valamelyikének a halotti adata, de az összefüggésből nyilvánvaló, hogy a termékenységi időszak egészét házasságban töltötték.

Vezetéknév	Keresztnév	A házasságkötés
Daka	Pál	1836. febr. 11.
Deák	János	1875. jan. 11.
Dunai	András	1849. febr. 7.
Dunai	János	1873. jan. 20.
Hódi	András	1862. febr. 3.
Lajos	János	1861. máj. 27.
Szalma	István	1875. ápr. 12.
Szekeres	Pál	1843. jan. 30.
Szekeres	József	1875. máj. 5.
Varga	András	1872. nov. 11.

Legtöbb kételyünk az első családdal (Daka Pál) összefüggésben lehet. Nem biztos, hogy a házaspár az egész termékenységi időszakot házasságban töltötte. A házasságkötés (1836) után 16 év során hat gyermekük született. Az utolsó szüléskor az anya 35 éves volt, tehát születhetett még gyermeke. Hódi Andrásék 1862-ben kötötték a házasságot, az első gyermek születésére adatunk csak 1870-ből van. Szalma István 1875-ben kötött házasságot, ám az első anyakönyvbe bejegyzett gyermekéről csupán 1882-ben értesülünk. Szekeres József is 1875-ben kötött házasságot, István gyermekét 1879-ben jegyezték be az anyakönyvbe. Varga András 1872-ben lépett házasságra, de csak 1883-ból van adatunk arra, hogy élő és megkeresztelt gyermeke volna. Ezekben az esetekben, ahogy az elsőnek említett Daka Páléban is, lehetett már több születés, de az anyakönyvben csak 4 év után tükröződött. Daka Pálék hat anyakönyvezett gyermekének születése már jól tükrözi a viszonyokat, ezt a családot azok közé soroltuk, ahol a szülők a termékenységi időszak egészét házasságban töltötték. Nem volt születéskorlátozás, „családtervezés”.

A hat gyermek közül csak egyről tudjuk, hogy megérte a házasságkötést, háromról biztosan tudjuk, hogy még fiatalon elhunyt. Ez ebből a szempontból különleges családi összesítő ív, hiszen 9, 19 és 21 évesen haltak meg a gyermekek. Nem ez a jellemző: a „tipikus” a csecsemő- és gyermekkori elhalálozás. Két gyermekről nincs adatunk. Valószínű, hogy ezek is csecsemő vagy gyermekkorban haltak meg. A csecsemő- és gyermekkorban meghaltak bejegyzése sokszor elmaradt. Sajnos ezt nemcsak a leányegyházak (filiák) esetében tapasztaljuk, hanem más esetben is. Leányegyházakban élők ily részletességű demográfiai kutatását Magyarországon Rösztén végeztük először. A vizsgálat így sem eredménytelen, noha az anyakönyvi hiányok itt valamivel nagyobbak.

Döbbenetes a következő családi ív, a Deák János családjáé. Öt élve született gyermeket anyakönyveztek, ebből négy csecsemőkorban meghalt, az ötödik sorsát nem ismerjük. Ennél csak Dunai Jánosé tragikusabb. Az öt gyermek közül négyet csecsemőkorban, egyet pedig gyermekkorban, 3 évesen temettek el.

Mindegyik családi összesítő ív sok-sok családi szomorúságot tükröz. Ilyenek voltak a népesedési viszonyok a 19. században!

Az elmúlt negyven év a népmozgalmi adatok tükrében

Év	Össz- népesség	Közép- népesség	Születések száma ezer lakosra	Halálozások száma ezer lakosra	Természetes szaporodás vagy fogyás			
1949	4227	4007	618	15,4	409	10,2	209	5,2
1960	4186	3982	431	10,8	481	12,1	-50	-1,3
1970	3778	3648	484	13,3	497	13,6	-13	-0,2
1980	3517	3249	304	9,4	497	15,3	-193	-5,9
1990	2979							

Az 1949-1960 közötti bő évtizedben a születési arányok (15,4 ezrelék) kicsit rosszabbak az országos átlaghoz (18,9) képest. Ámde ebben az évtizedben az ország négy déli megyéjében (Somogy, Baranya, Bács-Kiskun és Csongrád) általában rosszabbak a születési arányok, mint az országos átlag. A halálozási arányok kicsit jobbak (10,2 ezrelék) az országoshoz (10,7 ezrelék) képest. E kettő különbsége, a természetes szaporodás így is kedvezőtlenebb (6,2 ezrelék), mint az országos (8,2 ezrelék). A fiatalok elvándorlása még ebben az évtizedben elkezdődött. Ez is visszahatott az alacsonyabb születési arányokra, hiszen kevesebb lett a fiatal házaspár. Ebben az évtizedben belső erőből, természetes szaporodásból még 209 fővel növekednie kellett volna a népességnek, mégis a két népszámlálás között csökkent Röske lakossága, ha kicsit is: 41 fővel.

Az 1960 és 1970 közötti évtizedben minden tekintetben rosszabbodás következett be. A születési arányok nagy mértékben, 10,8 ezrelékre csökkentek. Jóval meghaladták az országos átlagot (13,9 ezrelék). Az elvándorlás ebben az évtizedben a legnagyobb. A korábbi évtized 1,1 ezrelékéhez képest 9,8 ezrelék. Az elvándorlás és a születéskorlátozás, a „családtervezés” térhódítása együttesen vezetett oda, hogy a két népszámlálás között több mint 400 fővel csökkent Röske lakossága. Az előregezés és elvándorlás következtében a halandósági arányok rosszabbak (12,1 ezrelék) az országoshoz (10,6) viszonyítva. A természetes szaporodás helyett már megkezdődött a „természetes fogyás”. Ezer lakosra számítva 1,3; országosan +3,3 ezrelék. Szomorú, hogy népes községekben és városokban egyaránt ma már eljutott a „természetes fogyás” állapotába. Nekem ez nem természetes.

Az 1970 és 1980 közötti évtized mintha kedvező változást hozna a születési arányokban. Három évben (1974, 1975 és 1976) annyi gyermek született, amennyi az országnak természetes úton való megmaradásához szükséges. A szigorú abortusztilalom idején a 9 és fél milliós országban 220 ezer gyermek született; az 1970-es évek közepén ezek a korosztályok megszülték első (sokszor egyetlen!) gyermeküket, s a 10 és fél milliós országban 170-18 ezer gyermek született. Ekkor beszéltek „demográfiai robbanásról”!

Az 1970-es évek születési megélénkülése megmutatkozott Rösken is. E három év eredménye, hogy a születések 13,3 ezrelékre emelkednek a korábbi évtized 10,8 arányához képest. Az országos átlag az 1970-es évtizedben 15,8 ezrelék. Röske tehát még ekkor is az

országos átlag alatt van, de ennek a fiatalok további elvándorlása is oka. Az elvándorlás kicsit csökkent, most már ezer lakosra számítva „csak” 6,9.

A halandósági arányok (13,6 ezrelék) is rosszabbak az országos átlaghoz képest (12,4). Ez nem rosszabb egészségügyi állapotokat jelent, hanem azt, hogy a fiatalabb korosztályok elvándorlása miatt növekedett az idősök száma és aránya. Ebből következik, hogy a halandósági arányok is egyre rosszabbak. A természetes fogyást a születési arányok átmeneti, rövid ideig tartó emelkedése sem tudta megakadályozni. Természetes úton is fogyott Röske népessége, igaz, most csak 0,3-mal ezer lakosra számítva. Országosan még 3,4 ezrelék a természetes szaporodás.

Az 1980-1990 közötti évtized a népmozgalom mindkét területén rosszabbodást hozott. A születési arányok 13,3 ezrelékről 9,4-re csökkentek. Most már jelentős lett az eltérés az ugyancsak csökkenő országos arányokhoz képest. Országosan még „csak” 12,2 ezrelék a születési arányok átlaga. A halandósági arányok tekintetében is további romlás következett. Ezer lakosra 15,3 halálozás jutott, országosan 13,8. A természetes fogyás lett jellemző mind Röske-kére, mind az ország egészére. Röszkén jóval magasabb az arány, 5,9 ezrelék, országosan 1,6.

Röske esetében mind a nagyobb halandóság, mind a nagyobb természetes fogyás az elvándorlással is összefüggésben van. A két népszámlálás között 193-mal többen haltak meg, mint születtek, de még 345 fővel többen költöztek el, mint amennyien betelepültek.

Az 1960. évi népszámláláshoz képest az 1970-i idején már jelentősen csökkent a fiatalok fő korcsoportjába (0-14) tartozók száma és aránya. Ezzel ugyan könnyebb lett az őket fölnevelők terhe, de napjainkra ez nagyon megbosszulja magát. Az 1960-as évek életszínvonal-emelkedésének az lett a legfontosabb segítője. Az aktív fő korcsoportba tartozók köre is csökkent. Nyilvánvaló, hogy növekszik majd az a teher, amely rájuk nehezedik a nyugdíjasok, az idősök eltartásából. Az inaktív (40-59 évesek) fő korcsoportja még növekedett; ez is elöregedés mutatója. Jelentősen nőtt az idősök (60 éven fölüliek) fő korcsoportjának aránya is.

Az 1980. évi népszámlálás a fiatalok fő korcsoportjában csak kismérvű csökkenést mutatott. Ez előtt volt az átmeneti születésmegélénkülés. Az aktív fő korcsoport aránya tovább csökkent. Ez Röszkén nemcsak a születéskorlátozás terjedéséből következett, hanem a rendszeres elköltözésekből is. 1980-ra már az inaktív fő korcsoport aránya is csökkent. Az idősök száma és főként a népességben elfoglalt aránya tovább nőtt.

Az 1990-i népszámlálás minden fő korcsoportra vonatkozó adata és arányszáma az öregedés folyamatát tükrözi. Már ma is tapasztalhatjuk, hogy az aktív korcsoportba tartozókra egyre nagyobb teher hárul.

Összesített táblázatunk egy táj népessége fő korcsoportjainak változását, alakulását mutatja be az országgal párhuzamosan. Három viszonylag kisebb település, amely Szegedből vált ki, s maga a Város, amelyhez 1950-ig tartoztak.

A három kisebb település között elvben nem lehetne nagy különbség. A négy népszámlálás során a népességben belül mindig Röszkén a legkevesebb a fiatal korcsoportba tartozók aránya. A nagy csecsemő- és gyermekkori halandóság szabott határt a népesség növekedésének. A halandósági viszonyok javulása meghozta, hogy a családok kevesebb gyermeket is elegendőnek tartottak ahhoz, hogy magukat fönntartsák. Ez természetes, Európa minden országára jellemző törekvés. (Ebből a legutóbbi időkig az albánok voltak kivételek.) A születéskorlátozás mai eltűlése egyre nehezebbé teszi megélhetésünket, fönntmaradásunkat. Miért Röszkén kevesebb a három egykori alsótanyai település között a fiatal korcsoportba tartozók aránya; miért itt a legnagyobb az idősök aránya? Két oka lehet: a nagyobb mérvű elvándorlás és a nagyobb születéskorlátozás.

Szeged kedvezőbb arányokat mutat: ott nagyobb a 0-14 évesek aránya. Nem lehet csodálni, hiszen nemcsak Csongrád megye, hanem még távolabbi vidékek népességét is vonzza. Ha fiatal, életerős népesség a Városba költözik, ott szüli meg gyermekét, ott emelkedik meg a fiatalok korcsoportjába tartozók aránya. Ez a folyamat addig tart, amíg a Város be tudja fogadni ezt a munkát, jobb életlehetőséget kereső népességet. Tekintettel arra, hogy Szeged évente több ezer főnyi fiatalot fogadott be, a fiatal és aktív korcsoportba tartozók aránya nagyobb is lehetne. De az egzisztencia megteremtése, a lakás, az életminőség javítása fokozott születéskorlátozáshoz vezetett. Így Szeged fő korcsoportjainak aránya alig tér el azoktól a kisebb településektől, amelyekből pedig jelentős számú népesség költözött a vizsgált négy évtizedben Szegedre. A beköltözések lelassulása után nem meglepő, hogy az 1980-i népszámláláshoz képest a fiatalok fő korcsoportjába tartozók aránya 21,2 %-ról 1990-re 19,8 %-ra csökkent. Ugyanígy az öregedés folyamata az idősek fő korcsoportjában már Szegeden is növekszik. 1980-ban a város népességének 16,3 %, 1990-ben 17,8 %-a tartozott a 60 éven fölüliek korosztályába.

Az országos arányszámokkal egybevetve kitűnik, hogy korösszetételét tekintve Szeged is öregebb az országos átlagnál. A kormegoszlást bemutató településeinkben, ahonnan nagy volt az elvándorlás, még kedvezőtlenebbek az arányok.

Röszke népének életviszonyai - nagy küzdelmek árán - az elmúlt évszázadban jelentősen javultak. E javulást azonban a népesség fokozatos előregeredésének folyamatában nehéz lesz tartani.

Irodalom

Andorka Rudolf

A családrekonstrukciós vizsgálat módszerei Bp., 1988. 73. p.

Andorka Rudolf

A gyermekszám alakulásának társadalmi tényezői paraszti közösségekben (XVIII-XIX. század. Ethnographia. 1981. 94-110.

Andorka Rudolf

Pócsmegyer népesedési viszonyai 1744-1895. Történeti statisztikai tanulmányok. 5. sz. Bp. 1984. 39-68.

Andorka Rudolf

Születéskorlátozás az Ormánságban a 18. század vége óta. A születésszabályozás elterjedésének hatása egy etnikai egység, az Ormánság népességstruktúrájának történeti alakulására. Demográfia. 1970-73-85.

Bálint Sándor

Szeged városa. Bp., 1959. 179. p.

Csongrád megye statisztikai évkönyvei 1969-től 1993-ig.

Czímer Károly

Szeged múltja. = Szeged. Szerk. Kiss Ferenc - Tonelli Sándor - Sz. Sigethy Vilmos. Szeged, 1927. 1-29.

Demográfiai évkönyv 1993. Bp. 1994. 520. p.

Fényes Elek

Magyar Országának s a hozzá kapcsolt tartományoknak mostani állapotja statisztikai és geographiai tekintetben. Pest, 1839.

Fleury, Michel - Henry, Louis

Des registres paroissiaux a l'histoire de la population, Paris, 1956. 127. p.

- Fleury, Michel - Henry, Louis
Nouveau manuel de dépouillement et d'exploitation d l'état civil ancien. Paris, 1965.
182. p.
- Gautier, Etienne - Henry, Louis
La population de Crulai paroisse Normande. Paris, 1958. 234. p.
- Gulácsy Sándor
Szeged mezőgazdasága. = Szeged, Szerk. Kiss Ferenc - Tonelli Sándor - Sz. Szigethy Vilmos Szeged. 1927. 147-185.
- Juhász Antal
A mezőgazdaság. = Szeged története. 3/1 k. Szerk. Gaál Endre. Szeged, 1991. 231-336.
- Juhász Antal
A szegedi táj tanyái. = A Móra Ferenc Múzeum évkönyve. 1982/83.2.k.Szeged, 1989.
- Kováts Zoltán
A népesedési viszonyok. = Debrecen története. 2. k. 1693-1849. Szerk. Rácz István. Debrecen, 1981. 15-88.
- Kováts Zoltán
Népesedési viszonyok. = Szeged története. 2. k. Szerk. Farkas József. Szeged, 1985. 107-169.
- Kováts Zoltán
A népesség. = Hajdúnánás története. Szerk. Rácz István, Hajdúnánás, 1973. 32-86.
- Kováts Zoltán
A népességnövekedés. = Szeged története. 311 k. Szerk. Gaál Endre. Szeged, 1991. 489-529.
- Kováts Zoltán - Cs. Tóth Péter
Csurgoi jobbágycsaládok demográfiai viszonyai (1720-1950). = Történeti statisztikai évkönyv 1961-62. Bp. 1962. 48-89.
- Magyarország történeti demográfiája. Szerk. Kovacsics József. Bp. 163. 441. p.
A népmozgalom főbb adatai községenként (1901-1968.) Bp. 1969. 529. p.
- Rákos István
Mezőgazdaság és agrártársadalom. = Szeged története. 2. k. Szerk. Farkas József. Szeged, 1985. 173-301.
- Rákos István - Vass Előd
A város földesúri joga és határának kialakulása. = Szeged története. 2 k. Szerk. Farkas József. Szeged, 1985. 173-182.
- Reizner János
Szeged története. Szeged, 2. k. 1899. 362. p. 3. k. 1900. 536. p.
- Palugyay Imre
1853-1855 Magyarország történeti, földirati legújabb leírása. Pesten.II-IV.
- Tonelli Sándor
Szeged, Ismertető a város múltjáról és jelenéről, kultúrájáról és közgazdaságáról. Szeged, 1929. 120. p.
- Vass Előd
A város önkormányzata és gazdálkodása. = Szeged története. 2. k. Szerk. Farkas József. Szeged, 1985. 515-590.

JUHÁSZ ANTAL

Településtörténet

Ha Röszkének és 1950-ben kialakított mai határának 18-20. századi településtörténetét vizsgáljuk, három sajátos körülménnyel kell számolnunk. Az első, hogy mind Röske kertészség, mind a tőle északra, észak-nyugatra eső területek a török kitakarodása óta Szegedhez tartoztak. Jóllehet a Város Pap halma birtoklására 1730-ban, Röszkéire 1731-ben kapta a királyi adománylevelet, a terület nagy részét már korábban Szeged vagy polgárai használták. A határ használatát tehát Szeged földbirtokpolitikája határozta meg. A másik sajátosság, hogy különbözött az utcás települést alkotó kertészségnek és a szegedi határ-részeknek használata és benépesedése. Harmadsorban a 19. század közepén szervezett Reszke tanyai kapitányság, majd az 1886-1949 között főnnálló Röske-Szentmihálytelek tanyai kapitányság területe nem azonos Röske mai, 1950 utáni határával. Szentmihályteleket Szeged város megtartotta magának, viszont Nagyszéksós kapitányságnak kb. felét és Feketeszél kapitányságnak Kancsal alá benyúló területét Röszkéhez csatolták. Ez nehezítette a röszei határ benépesedésének megrajzolását: nem ismerjük pl. a tanyák 19. század végi, 20. század eleji népességét. A szegedi határtérképek összehasonlító vizsgálata alapján azonban be tudjuk mutatni, hogyan haladt a határ betelepülése: kik éltek és élnek a mai Röske földjén az 1720-as évek óta.

A kertészség és a falu

A 18. század elején Szegedről kiszorult szerb granicsárok (határőrök) telepedtek le Röszkén. Az 1728. évi szegedi adóösszeírás az alábbi szerv és horvát (bunjevác) birtokosok zselléreit sorolja föl:

Risztó majorjában	Vilhelmus Hil alsóvárosi zsellér
Iffjabb Milovan majorjában	Milovan Péter alsóvárosi zsellér
Bajality majorjában	Sántha Gyurka alsóvárosi zsellér
Adamovics Bálint majorja	
Dianovics majorjában	Asztalos Tamás felsővárosi zsellér
Radivoj majorjában	Somodi Laczkó palánki zsellér és Szabó Mihály alsóvárosi házatlan zsellér
Roman Vászó militar majorjában	Rácz János palánki zsellér
Csaverlak militar majorjában	Tóth János palánki zsellér
Jovan Maximovity majorjában	Szabó Ádám palánki zsellér
Gijó militar majorjában	Váradi Mihály palánki zsellér
Bojó majorjában	Orosz László palánki zsellér

A major szállást, vagyis külterületi gazdasági telepet jelent.

A következő évi összeírásban a fentieken kívül Siskovity és Vokovoj birtokosok majorjai szerepelnek. Az 1731-i szeged-palánki névjegyzékben az említetteken kívül Sztojan, Szavo militar, Szavo Kresztecsics és Zsiván majorjára bukkanunk. A birtokosok nagy része szerb, és többjük militar (határőr katona) megnevezése arra mutat, hogy majorjaik Röszkén voltak.

1730-31-ben készítette Bél Mátyás Csongrád vármegye leírását. Reszkéről a következőket írta: „földje kövér és a polgároknak tágas majorságuk van. Sok szegedinek nemcsak ideiglenes, hanem állandó jellegű háza is van benne, úgyhogy falunak vélné az ember.

Bél Mátyásé az első tudósítás arról, hogy Röszkén falu jellegű település bontakozott ki. Ez nem csupán úgy értendő, hogy állandóan lakott házai voltak, hanem úgy is, hogy egy meghatározott területen a házak falusias házsorba rendeződtek. Erről Szeged város határának 1747-ben készült térképe nyújt először bizonyosságot. A térkép Bodon tó szélén egy sorban 8, hozzájuk közel még 2 tuguriumot tüntet föl. Erről Tömörkény is írt: „A török kiveretése után települtek itt meg a rác határőr katonák, /.../ sorjában, falumódra építve házaikat az út mentén /.../. Erről több írott emlék is van, de anélkül is megmutatja a régi, már elhagyott rác temető. A helynevet a térképész tévesen így jelölte: Reska. A 18. századi írott forrásokban Reszke szerepel. A korabeli források a latin tugurium szóval határbeli épületeket, a 18. században használt kifejezéssel szállásokat jelöltek. A Bodon-tó, pontosabban vízállásos rét (Bodon-rét) közelében házsort alkotó 8 és a közelükben épült 2 szállás adhatta a tájat leíró krónikásnak azt a benyomást, hogy falunak vélte a települést.

A szerb birtokosok házai tudatos telepítési szándékkal épülhettek a Tisza menti rétséget szegélyező magas partra, amellyel szemben a bal parti Bánság a 18. század első évtizedeiben még határőrvidék volt. A folyó melléki feketeföldek kiváló föltételeket nyújtottak a gazdálkodásra.

A kis falunak látszó, Bodon melléki házsoron kívül a térképész a Szegedről Szabadkára (Maria-Teheresiapolisra) vezető úttól északra is több szállást, majorságot jelölt. Bodon-halom tájékától Buzgán-halomig és Madarász-tóig, Röszke mai határában 9 szállást vehetünk számba. 1747-ben tehát 19 családnak volt itt részben állandó, részben ideiglenes megtelepedésre szolgáló háza, majorsága.

Reizner János, Szeged város történetírója úgy tudta, hogy a szerb határőrök 1732-ben kivonultak Reszkéről. Bálint Sándor szerint utánuk szeged-alsóvárosi dohánykertészek telepedtek le az itteni szántóföldeken. Ámde az 1750-51. évi szegedi vagyonösszeírásban 26 olyan szerv dohánykertész szerepel, aki Röszkén dolgozott; 17-nek Röszkén volt háza. 1766-67-ben 63 kertészt írtak össze; közülük 41-nek Szegeden volt háza. Többségük még akkor is szerb volt. A szerb családok tehát 1732-ben nem költöztek el Röszkéről. Sokan visszamaradtak és elmagyarosodtak. Erre utal számos szerb hangzású röszkei családnév (pl. Osznovics, Oppletán). A szabadkai út melletti Ráctemető maradványaira még a közelmúltban sokan emlékeztek.

A szegedi tájon a 18. század közepén kezdődött a dohánytermesztés térhódítása. Az elsők között Röszkén, Szentmihályteleken, Gyálán, Szentivánon fogtak termesztéséhez. A szegedi földnélküli zsellérek százszámra telepedtek ki a környék uradalmaiba, a kincstári birtokokra és tehetős birtokosokhoz bérlő dohánykertészeknek, mivel az új kertkultúra termelése jó jövedelmet, anyagi biztonságot ígért. Így kerültek az 1750-60-as években szeged-alsóvárosi zsellérek dohánykertészek Röszkére. 1766-67-ben nagyrészüket még a városban lakott.

Szegednek, a nagy határú alföldi mezővásárokhöz hasonlóan, övezetes határa volt. A határ övezeteinek kiterjedését először Balla Antal mérnök 1778-ban készült térképéről ismerjük; de bizonyos, hogy az övezetes határhasználat már a 18. század legelején kialakult. A város települési magjait (Felsőváros, Palánk, Alsóváros) feketeföldi szőlők vették körül; ezeken kívül, néhol a város szélén kezdődött a nyomás, a belső legelő. Ezt követte a szántóföldek övezete, a kaszálók, más néven szálláskertek övezete, és a várostól legtávolabb a külső legelő, a pusztá terült el.

A 1747. évi térképen a Bodon szélén jelölt Reska (helyesen Reszke) házai az alsóvárosi szántóföldek övezetében épültek. A 18. század elején Szeged határában nem volt fordulás, vagyis nyomásos gazdálkodás. Az 1720. évi összeírás szerint „Szeged Királyi Város miként a réteket, úgy a fölöstött szántóföldeket sem ismeri, de a polgárok tetszés szerint választanak ki szántóföldeket...” Az alsóvárosi szántók jó minőségű, kötött talajú feketeföldek, itt-ott szikes foltokkal. A szántókra a vetőmag mennyisége szerinti mértékegységet használták: 1 zsákos szántóföld 1200 négyszögöles holddal volt egyenlő.

A feketeföldi szántókon búzát, kukoricát termeltek, és az 1730-40-es évektől dohányt. Módos birtokosok több dohánykertészt is szerződtettek. Egy-egy család 1-2, legfeljebb 3-5 holdon foglalkozott termesztéssel, mert a palántanevelés, az ültetés, a növény gondozása és a dohánylevelek fűzése, szárítása, osztályozása sok munkával járt.

1783-ban Reszken 25 ház volt, 1828-ban pedig 33 házat és 276 lakost írtak össze. Giba Antal 1836 táján készült szegedi határtérképe a röszei szántóföldeken 90 telken tüntet föl házat, épületegyüttest. A házak nagy része a Bodom-rét peremén, kis „nadrágszíjparcellákon”, kisebb része a Szegedről Horgosra vezető út mellett épült. A nagyobb szántóföldeken 2-3-4 épületből álló gazdaságok voltak, a 2610. helyrajzi számú szántóföldön 5, a 2623. hrsz. földön 8 épület állott. Az ilyen kiépült gazdaságokat tarthatta Bél Mátyás már egy évszázaddal azelőtt tágas majorságnak. A 2623. hrsz. szántóföldön szerződéses kertészek házai lehettek. A 90 beépített telek felén azonban 1-1 épület állott, amelyek kertészcsaládok vagy néhány holdas kisparasztok lakóházai voltak. Sajnos, a Giba-térképen kiválóan megörökített kertészházak és majorok lakóinak nevét nem ismerjük.

1850-ben a Szeged határában lévő dohánykertészségekben az alábbi népességet írták össze:

A kertészség neve	Ház	Lakos
Reszkei kertészség	134	614
Szentmihályteleki kertészség	28	152
Beuernfeind kertészség	40	197
Hódi Krisztina kertészség	11	56
Csavoiszky kertészség	7	45
Összesen:	220	1064

A 19. század közepén Röske volt a legnépesebb szegedi dohánykertészet, s valósággal faluvá fejlődött. Népessége négyszerese volt a közeli szomszédságában települt Szentmihálytelek dohánykertészetének. Szeged külterületén az 1840/41. tanévben öt „fiókoskolában” folyt tanítás, s közülük a röszei volt a legnépesebb: 102 tanulót oktató tanítójuk az írás-olvasás-számolás tudományára. Röszen létesült Szeged első állandó külterületi iskolája is 1843-ban.

Az osztrák kormány 1851-ben bevezette a dohányértékesítés állami monopóliumát. A termelőknek engedélyt kellett váltaniuk, s miután megszűnt a szabad értékesítés, csökkent a termelés jövedelmezősége. A röszeiek ezért fokozatosan áttértek a paprikatermesztésre. Ebben - mint Bálint Sándor rámutatott - kiválóan hasznosítani tudták a dohány termesztésében elsajátított tapasztalatokat. A dohánymonopólium bevezetése ezért nem okozott törést a település fejlődésében, nem vándoroltak el a kertészcsaládok. Ebben szerepe lehetett annak is, hogy a röszeiek nem kizárólag dohánytermeléssel foglalkoztak, jószágokat is tartottak, és önellátó gazdálkodásra törekedtek.

A 19. századi kéziratos térképekről jól kirajzolódik, hogy Röske egyutcás település volt: főleg a horgosi út mentén építkeztek, a Bodomra néző magas parton levő szántókon pedig házsor bontakozott ki. 1887-ben a kis horgosi országút mentén, Paphalomtól indulva már 83 lakóház, a Bodom-rét partján, többé-kevésbé zárt sorba rendeződve pedig 71 lakóház állott. A horgosi útról a Bodom felé keskeny közökön közlekedtek. A horgosi út mellékén és a Bodomparton kívül a közeli szántóföldeken, így lapos-dűlőben és másutt csak 19 ház épült. 1887-ben az utcás, soros településű Röszkén 173 lakóház volt. Bár a lakosság számát nem ismerjük, népessége, az 5-6 fős családlétszámból következtetve 900-1000 közé tehető. Hasonló népessége volt a 20. században számos dunántúli és felvidéki kisközségnek. Tanács Sándor szatócsboltot, Rózsa Vince bormérést nyitott, és a falumagban kovácműhely is volt: Tóth Tukarcs Istváné.

Szeged határában a múlt század végén két külterületi közigazgatási központ létesült: Felsőtanyán (a mai Balástyán) 1891. október 26-án, Alsótanyán (a mai Mórachalmon) 1892. május 16-án avatták a központ épületeit. A két tanyaközpontban rendőrkapitányi és pusztázói lakás, orvosi és állatorvosi lakás, bábaasszonylakás, paplak és kápolna, majd később templom épült. Mind Alsó-, mind Felsőközponton már korábban épült elemi népiskola. A külterületi központok a keresztelés, házasságkötés, temetkezés, az egészségügyi alapellátás és a hivatalos ügyintézés tekintetében fokozatosan átvették az anyaváros szerepkörét. A század végére faluvá fejlődő Röske azért nem kaphatott hasonló szerepet, mert a szegedi határ szélén és a városhoz viszonylag közel (10-11 km-re) terült el. A 80 ezer hold kiterjedésű Alsótanyának a kijelölt Alsóközpont volt a legkedvezőbb földrajzi adottságú, központi helye. A városcsúcsok azért Röszkéről sem feledkeztek el: a harmadik külterületi orvoslakást itt építették föl. Építését, Alsó- és Felsőközponttal egy időben, Ádok István szegedi építész vállalta. Az 1900-as évek elején megépült a második, a „felső reszkei iskola”, és 1913-ban avatták a római katolikus templomot. Az építkezések mutatják, hogy Röske gyarapodott, nőtt az iskolaköteles gyermekek száma, a katolikus hívek templomot igényeltek - és a Város a maga lehetőségei szerint támogatta külterületének fejlődését.

Jakabffy Lajos mérnök 1919-ben kinyomtatott szegedi térképe Röszkén 212 házat ábrázol. A Bodom-parton, Horgos határától a Sárosvölgytől a Tiszába vezető érig 70 házat számoltunk meg. A horgosi út mentén 106, a Bodomra vivő közökben 8, újabb házsorokban 40 ház állott. Az 1880-as évek óta a horgosi út melléke épült be sűrűbben, és az új iskola, az orvoslakás és a templom körül bontakozott ki néhány újabb házsor. Úgy látszik, a század elejétől kezdett a településnek ez a része központtá fejlődni. Innen vezetett út a vasútállomásra és a Szeged-Szabadka közötti országútra.

A faluvá fejlődő Röske népességére Szeged külterületi népességének összeírásából következtetünk. A külterületen lakókat tanyai kapitányságok szerint először 1900-ban írták össze: akkor Röske-Szentmihálytelek kapitányság „polgári népessége” 2693 fő volt. A város törvényhatósága 1886. április 14-15-i ülésén fogadta el a tanyai kapitányságok szervezési szabályzatát. Ez így rendelkezett: „Röske és Szentmihálytelek pusztai telepek, a hozzájuk tartozó földterületekkel együtt, az alsótanyai külterülettől elválasztva és a központi lovasrendőrbiztos kerületébe osztva Röske-Szentmihálytelek név alatt külön tanyai kapitánysággá alakíttatnak. A megszervezett kapitánysághoz tehát a két volt kertésztelep, a velük szomszédos szántóföldek és tanyák tartoztak. 1850-ben Röske népessége - mint láttuk - négyszerese volt Szentmihálytelek lakosságának. Az 1879. március 12-i nagy árvíz után számos szegedi család telepedett meg Szentmihályteleken. 1880-ban telekosztásra került sor, mely után rohamosan nőtt az egykori kertésztelek népessége. Ám közben Röske is gyarapodott, és Szeged külterületi telepeként mindvégig, 1950-ig, nagyobb és népesebb volt Szentmihályteleknél.

1887-ben e kapitányság területén mindössze 33 tanya volt. A földek fölaprózódását és az alsóvárosi feketeföldeken a század vége felé kezdődő építkezést figyelembe véve, a századfordulón számuk kb. 50-60-ra, népességük 300-350 főre tehető. Így Röske - a falu - lakosságát a századforduló táján 1200-1300 főre becsülhetjük.

Századunkban már a külterületi lakosság számát a tízévente tartott népszámlálásból ismerjük. Érdekes Röske-Szentmihálytelek népességét a két szomszédos tanyai kapitánysággal összevetnünk:

Kapitányság	1900	1910	1920	1930	1949
Röske-Szentmihálytelek	2693	3538	3816	4452	4626
Feketeszél	3011	3084	--	2923	2795
Nagyszéksós	2632	2576	--	2694	2607

Szembetűnő a röske-szentmihályteleki kapitányság népének egyenletes, gyors gyarapodása. A városhoz közeli tanyaföldek népessége ugyanis a 19. század második felében fokozatosan telítődött. A 18. század eleje óta megszállt és nemzedékről nemzedékre aprózódó tanyaföldek nem tudtak több parasztsaládot eltartani; emiatt megindult az elvándorlás, előbb a fölöstott közlegelőkre, majd a Duna-Tisza-közi homokpusztákra. Mórahalom, Királyhalom, Zákány, Csorba kapitányság örökföldön élő kisparaszti is elvándoroltak. A tanyaföldek „telítődése” és az elvándorlás volt tehát a fő oka, hogy a két szomszédos kapitányság népessége fogyni kezdett.

Miért gyarapodott ugyanakkor a röske-szentmihályteleki kerület lakossága? Ennek fő tényezője a paprikatermesztés és -feldolgozás. Bálint Sándor kutatásaiból ismeretes, hogy a szegedi paprikatermelés hazája az alsóvárosi feketeföldek övezete, amely alsóvárosi és onnan kirajzott röskei, szentmihályteleki, feketeszéli parasztok birtokában volt. Az alsóvárosi „feketék” nagyobbik része Röske-Szentmihálytelek, kisebb része Feketeszél, még kisebb sávja Domaszék kapitánysághoz tartozott. A fűszerpaprika termelése 1-2 holdon is jól jövedelmezett. Azok a röskei, szentmihályteleki parasztok, akiknek nem volt feketeföldi szántójuk, vagy csak néhány száz négyszögöl földet bírtak, a gazdától fogtak részes művelésre paprikaföldet. Szegény- és kisparaszt családokból sok nagylány paprikakufákhoz járt napszámba paprikát hasítani. A paprikatermelésnek és háziipari feldolgozásának köszönhető, hogy nagyobb volt a zömmel alsóvárosi, röskei, szentmihályteleki tulajdonú feketeföldek népességeltartó képessége, mint a külső határrészi homokföldraké.

A másik fontos összetevő, hogy a falu szaporodó népe Röszkén telekhez, Bodomban városi bérlethez juthatott, tehát nem kellett másutt megélhetést, letelepedési lehetőséget keresnie. Munkaalkalmat nyújtott a bodomi városi kertésztelep is.

Mindemellett a falusias település elemi népiskoláival, a templommal, az orvoslakással, a gyógyszerházzal, az új művelődési házzal és kisiparosaiival a két világháború között vonzó lehetett a leteleplők számára.

A községgé válás előtt a lényegesen nagyobb területű Átokháza és Királyhalom kapitányság után 4626 fővel Röske-Szentmihálytelek volt a szegedi határ legnépesebb kapitánysága. Ám téves az a kimutatás, mely 1949-ben Röske belterületi lakosságát 2964 főnek tünteti fel. A falu lakossága ennél több százszal kevesebb volt, de kiszámítására egyelőre nincs forrásunk. Annyi azonban bizonyos, hogy folyamatosan gyarapodó népessége meghaladta Alsó-központ (a mai Mórahalom) akkori, 1400 fős lakosságát.

Az 1950-től önálló közigazgatású Rösztke népességének változását az alábbi táblázat mutatja:

	1960	1970	1980	1990	1995. június
Belterület	2543	2158	2488	2450	?
Külterület	1736	1584	1029	696	?
Összesen:	4189	3742	3517	3146	3187

Az 1960. évi népesség nem vethető össze az 1949. évvel, mivel az 1950-ben kijelölt község-határ különbözött Rösztke-Szentmihálytelek kapitányság határától. Rösztkéhez Nagyszéksósról és Feketesztél déli részéről sűrűn tanyásodott területet csatoltak, a szintén faluvá nőtt Szentmihálytelek viszont Szeged város igazgatásában maradt. Így az önálló községgé vált Rösztkének több tanyai lakosa lett, mint a korábbi tanyai kapitányságnak.

A belterület népessége a hatvanas években számottevően (csaknem 300 fővel) fogyott, főleg elköltözés miatt. A termelészövetkezeti átszervezés után sok családfő a városi iparban keresett munkát, és idővel be is költözött. A rösztkei tanyák népessége is csökkent, de meglepően: a faluénál kisebb mértékben! 1970 tájától kezdtek a tanyaiak a faluban építkezni, s ez látványosan növelte a belterület népességét. Ezáltal egy évtized alatt, 1980-ig visszanyerte a falu az előző évtized elvándorlási veszteségét. A tanyákról a hetvenes években elköltözők száma (554 fő) kisebb, mint a belterület gyarapodása. Ez arra vall, hogy a tanyai családok egy része máshol, pl. Szeged közeli peremkerületében (Kecskéstelepen) és Mórahalmon építkezett, mert az ottani körülményeket vonzóbbnak találta a rösztkeinél.

1980-tól a községi tanács a József Attila utcától a Dugonyi útig terjedő területen 156 telket parcellázott, és ezek nagyrészt beépítették. A belterületi népesség 1990-ig mégsem gyarapodott, mert kevesebb gyermek született, mint ahányan elhaltak. 1980-1990 között a Rösztkén, helyben lakó szülőktől 252 gyermeket kereszteltek, az elhunytak száma viszont 562 volt, tehát a lakosság 310 lélekkel fogyott. Az elvándorlás okozta veszteség ennél kisebb: 61 fő.

1991 óta megállt a lakosság fogyása. A halálozások száma ugyan továbbra is meghaladja a születéseket, de a betelepülés - erdélyi magyarok és mások letelepülése - ellensúlyozza a fogyást.

A régi Rösztke a kis horgosi út mentén egyutcás település volt. Ezt a szakirodalom úti falunak nevezi. Erről a 4,2 km hosszú utcáról leágazások, közök vezettek Bodom-rét felé. A valaha vízjárta, majd ármentesített Bodom partján - mint bemutattuk- ház sor épült, melyet régen Bodom-oldalnak, majd Töltés sornak említettek. Ez nem tekinthető utcának, a népnyelv is sornak nevezi. Ma Tisza sor a neve.

A közök igen keskeny leágazások, melyeken két kocsis sem fért el egymás mellett. Már Giba Antal 1836. évi térképén láthatók e Bodomra vivő közök. Valószínűleg az a célszerű elgondolás alakította ki őket, hogy a helyieknek és a horgosi útról Bodom felé közlekedőknek ne kelljen sokat kerülniük. Csak a tiszai komphoz vezető Nagyköznek és a Kisköznek volt külön neve.

A kis horgosi útról - amelyet főutcának is neveztek - már az 1920-as években néhány mellék-utca nyílt: egy a vasútállomás, másik a művelési ház felé. A falu az 1950-es évektől vált többutcás településsé, de régi része ma is őrzi a 18. század végétől kialakult településszerkezetét. A főutcáról (Felszabadulás utcáról) napjainkban 20 köz és házzal beépített 11 utca vezet a Töltés sor felé. Újabban néhány közben, a telek megosztása folytán, lakóházak is épültek.

A rösztkeiek két falurészt különböztettek meg. Alvég Paphalomtól (az országhatártól) a Gábor útig tartott. Ott a kis horgosi útnak csak a bodomi oldalán épültek házak, szemben 4-500 m

hosszan szántóföldek terültek el. Az innen Szentmihálytelek felé húzódó falurészt Fölvégnek nevezték. A múlt században Alvég volt a sűrűbben beépült falurész; itt éltek az elmagyarosodott szerbek (Marinkó Szávó, Marinkó Kuzma, Opletán Pál, Nedelkó Mihály, Osznovics József) szegedi származású magyarok (Szalmák, Tombácok, Tanácsok, Paplógók stb.) szomszédságában. A két falurésznek külön kocsmája volt. Szokásosak voltak a torzsalakodások az alvégi és a fölvégi legények között.

A tanyák

A mai község településtörténetét nem lehet a környezetéből kiszakítva vizsgálnunk, mivel 1950 előtt Szeged határának része volt. A határ használatát Szeged szabad királyi város tanácsának rendeletei és az íratlan szokásjog „szegedi földön” kialakult hagyományai határozták meg.

1950-ben mesterségesen húzták meg a község határát. „Természetes” határvonal csak délről kínálkozott, ahol a községhatárt megsabta az országhatár. Röszkéhez csatolták Nagyszéksós kapitányság egyik felét és Feketeszél kapitányság déli részét. A röske-szentmihályteleki kapitányságban 1949-1950 fordulóján kb. 80-90 tanya lehetett.

Röske településtörténetét a magyar tanyák történetében az teszi sajátossá, hogy 1950 előtt nem voltak tanyái. Mai határa - a voltaképpeni faluval együtt - „szegedi föld” volt; az ottani tanyák szegedi tanyák; az ott élők szegediek, alsótanyaiak voltak - akkor is, ha határreszenként széksósinak, feketeszélinek mondták őket, és mondták magukat. Röskeinek 1950 előtt tulajdonképp csak a faluban élőket nevezték, amely viszont nem önálló község, hanem Szeged külterületi lakott helye volt.

Az alföldi mezővások határában már a 15-16. században voltak magántulajdonba került, mezei kertnek vagy szállásnak nevezett földek, ahol állatokat tartottak, részükre aklokat, karámokat és más építményeket emeltek. Szegeden a török hódoltság idejéből ismerjük a szállások első említését. Az 1570. évi török adóösszeírás feltüntette a szegediek használta pusztákon a szállások számát, a gazdák nevét és a legelő- vagy szállásadó összegét. A város határában 118 szállást, a szegediektől bírt szomszédos Móra, Móka, Alsó- és Felső Csengele pusztákon 36 szállást írtak össze, és a szarvasmarhák száma után együttesen 20630 akcse adót vetettek ki. Minden szarvasmarha után 1 akcse adó járt. (50 akcse tett ki 1 magyar forintot; egy szarvasmarha kb. 200 akcse volt.)

Az összeírásban ez olvasható: „Mivel némely olyan üres és puszta falvakról és pusztákról, melyeken a régi idő óta szállásnak elnevezett majorságokat létesítettek, ott szántanak-vetnek, rétet kaszálnak, és állataikat télen-nyáron legeltetik, a földesúrnak állatonként egy-egy akcse legelőadót szoktak fizetni, ez most ismét így szedessék. Ha szállás nincs, akkor is a régi szokás szerint fizessék a legelőadót.

Szegeden, Móra és Móka pusztán egy-egy szállásra 127 szarvasmarha jutott. Ebből kitetszik, hogy nagy marhaállományt tartó, módos birtokosok létesítettek pusztai szállásokat. A szegedi szállástulajdonosok között a Bente (Bende), Császársz, Halászs, Nagy, Szécsi vezetéknevekre bukkanunk, melyek Röske határában maig gyakoriak. A vezetéknevek és a szomszédos Móra puszta 11 szállása alapján valószínűnek tartjuk, hogy 1570-ben a határnak a mai Röszkéhez tartozó területén is voltak szállások. Tanulságos, hogy a szállásokon nem csupán állatokat tartottak, hanem szántottak-vetettek is. A szegedi határban tehát a 16. század második felében olyan állattenyésztő-földművelő gazdaságok jöttek létre, mint a kecskeméti és a nagy-kőrösi mezei kertjei. Sajnos, a török kori szállásokról nem kerültek elő további források.

1730-31-ben Szeged városa királyi adománylevelet szerzett több környékbeli pusztára, így Móra halma, Pap halma és Röske birtoklására. Ezeket a pusztákat a Város mint közösség és polgárai már korábban használták. Szeged már említett 1747. évi térképe a városból Szabadkára vezető út közelében, a röskei határral azonosítható területen 9 tuguriumot, szállást tüntet föl (1. kép). E szállások jól elkülöníthetők a Bodom melléki kertészség tíz házatól. A térképész a Reska helynevet kiírta mind a kertészség házsorához, mind a szétszórt szállásokhoz, mintha ezzel jelezni kívánta volna a dohánykertészet és a szállások különbözőségét.

Milyen földeken épültek a szegedi szállások?

Említettük a határ övezetes beosztását, amely a 18. század elején alakulhatott ki. Írott forrásainkból és a város 1778-ban készült határtérképéről egyértelmű, hogy a szállások mind az alsóvárosi, mind a felsővárosi határrészen a kaszálók, más néven szálláskertek övezetében jöttek létre. Az alsó- és felsővárosi szántóföldeken szállások sem a 18. században, sem később, egészen a 20. századig nem épültek.

A török hódoltság után a kaszálók szabad foglalással kerültek a város polgárainak birtokába. Az 1719-től fennmaradt tanácsi jegyzőkönyvek számos bejegyzést őriznek arról, hogy a magisztrátus a földek megszállását engedélyezi, vagy korábbi birtoklását törvényesíti. Lehetséges, hogy némely szállás átvészelte a török kort, de írásos bizonyíték erről eddig nem került elő. A birtokba vett földet több alkalommal ősi jószágoknak nevezték. 1724-ben pl. ezt olvashatjuk a jegyzőkönyvben: „Losoncz Ferenc, aliter /másként/ Molnár Biró Ferenc /.../ a minémü Teleket, avagy Szállást és Major Hellyt Zákán nevű Pusztában Attyak után őssi jószágul birt volna...” Az a föld, amelyet 1724-ben ősi jószágoknak mondanak, legalább az előző nemzedék foglalása, tehát birtokbavétele óvatos becsléssel is 40 esztendővel korábbra, az 1680-as évekre tehető.

Röskei szállásra utal a következő adat: 1731-ben Siskóhalmán Nagygeczi István és Csizmadia Benedek épített szállást. Siskóhalom napjainkra kiveszett helynév, de aligha tévedünk, ha a Kisszéksóstól dél-délkeletre eső Siskóhegygel azonosítjuk. Siskó a szerb Siskovics családnév rövidült alakja. A Nagygeczi, Nagygeczi pedig ragadványnév, mégpedig a határban ma is élő egyik Oltványi család ragadványneve. Az alsóvárosi Oltványi család tehát a 18. században a határ első megszállói közé tartozott. A Geczi a Gergely, Gergő régi becéző alakja.

Amíg bőven volt föld a város határában, szabadon foglalhattak. Később a tanács megtiltotta az elfoglalt földek eladását és elrendelte, hogy az elköltöző köteles földjét a városnak átadni. A kaszálótelkek magántulajdonba adásával Szeged határában korán létrejött a szállások kialakulásának egyik fontos föltétele.

A kaszálókat szénatermő rétnak hasznosították. Eleinte állataik téli tartására építettek istállókat, ólakat. Ám a kaszálók egy részét a 18. században szántották is. Első említését 1732-ből ismerjük: „hallotta a Tanú kicsoda /.../ hatalmasan Szántotta és vetette Barátok, vagyis Sárkány nevű Telekjét.” Itt arról a másként Sovány fája /Sövény fája/ vagy Gelling Szállása nevű zákányi telekről van szó, amelyet Sárkány István az alsóvárosi ferences barátokra testált, majd tőlük a Város 1728-ban megvásárolt. Ha a várostól 25-30 km-re eső zákányi kaszálótelket 1732-ben szántogatták, valószínű, hogy még inkább feltörték a városhoz közelebbi Kancsal-dűlői kaszálók egy-egy darabját. Mindebből számunkra az a fontosabb, hogy a kaszálókon szabad földhasználat volt - s ez a szállás kialakulásának másik föltétele.

1778-ban Kantsal- és Gáspár-dűlőben 13 kaszálón volt szállás. Általában a nagyobb, 100 holdas vagy azon fölüli területű kaszálókon voltak szállási épületek. Több kaszálón, pl. Kisszéksóstól délre a térképész az épületeknél nagyobb, téglalap alakú területeket körülhatárolt. A szállások rendeltetéséből kiindulva úgy véljük, hogy ezekkel a jószágok akleit jelölte.

A néprajz azt tartja, hogy az akol korlátfákkal, sövénnyel, néhol szilárd falazattal körülrészt, rendszerint négyszög alaprajzú kerített terület a szarvasmarhák, lovak, juhok, sertések számára. Balogh István az 1770-es évekbeli debreceni összeírás alapján arra következtet: „A szállás eredeti rendeltetésű tartozékainak az aklokat kell tekintenünk...Szentí Tibor a 18. századi hódmezővásárhelyi szállásokon számos marha-, ló-, juh- és sertésaklot mutatott ki. Egykorú szegedi forrásokban magunk is rátaláltunk az akol említésére: a Város szállásának 1799. évi becsújében szerepel „nagy akol két fiókkal”; Kolb Ferenc cívis felsővárosi szállásán pedig 1788-ban „marha akol”, „sörtés ól”, juh „isztronga”, szénáskert került a vagyontárába. Megalapozottnak tartjuk, hogy e térképjeleket marha- és juhaklokkal vagy szénáskertekkel azonosítsuk.

A magán birtoklású kaszálók természetesen öröklhetők voltak. Kószó Gáspár 1771-ben így rendelkezett: „Kiss Széksós mellett az Kószók szomszédságában lévő Telekjeimet hagyom Kószó Mihály és Jakob fiaimnak...” Kószó Mihály 1774. évi végrendeletéből: „Vagyon még az Széksósán levő Telekem, a melyet Négy fiaimnak egyenlő képpen hagyom, hogy holtom után bírassák.” A kaszálótelekek elaprózódása már az 1778-i térképen megfigyelhető.

1783-84-ben végezték Szeged vidékén a II. József által elrendelt katonai adatfelvétel munkáját. Az első katonai térkép is föltünteti a szállásokat, de az egy szálláshoz tartozó épületeket lehetetlen pontosan megállapítani, ezért a szállások számának meghatározására nem alkalmas. Annyi bizonyos, hogy a Szegedről Szabadkára vivő út és a Kancsal-tó mellékét elég sűrűn megölték a kaszálóbirtokosok. Az említett térkép néhány szállástulajdonos nevét is föltünteti: területünkön Tot Francheck (Ferenc), Papok, Rouchack (Rúzsák, azaz Rózsák) olvasható. Kantsal határrészen, a tó mellett nyugatra mindkét térkép szőlőt jelöl (Balla térképén a latin „vineae” megnevezéssel). Ezt a későbbi Fazekas-heggyel azonosítjuk, amely egyike volt Alsótanya első szőlőtelepítéseinek. 1778-ig az Alsóvároshoz tartozó határrészen még Mórahegy és Kászonyihegy telepítése bontakozott ki.

A kaszálók homokdombjain az 1760-as években fogtak szőlőtelepítéshez. Erről Vedres István, Szeged földmérőmérnöke 1799-ben írt:

Szölleim is itten vannak, de pusztulni
Kezdenek, s hasztalan homokra vágyódní,
Ahol is harmincöt esztendőktől fogva
Bakkhusom gyümölcse virít szaporodva...

A kaszálók egy-egy részének fölszántása, művelése, a szőlők telepítése az alsóvárosi családoktól egyre több kinntartózkodást követelt, ez pedig szállásépítésre serkentette őket. Az 1790-es, 1800-as években élénkült meg a szállások építése, ami bizonyára összefügg a napóleoni háborúk alatti gabonakonjunktúrával. A szegediek új szántóterülethez csak a kaszálók feltörésével juthattak. Újabb és újabb földeket pedig akkor volt érdemes megművelniük, ha nem kellett naponta a várostól 12-15 km-re eső földekre kocsizniuk, hanem megszállhattak földjeiken.

Az egykorú iratokban az 1810-es évektől bukkan föl a kaszálókon vagy szállásföldeken lévő épületek tanya megnevezése. 1814-ben „szálláson levő tanyákról” írnak. 1817-ben egy vagyonos polgár hagyatékában „térsegesebb kaszáló” szerepel, és azon „egy tanyai épület, mely egy szobából, egy konyhából, egy lóistállóból és egy kútból áll”. 1826-ban Kószó József „ősi Kaszáló földemen lévő Tanyai épületeim”-ről végrendelezik. Tanyának a határbeli kaszálón épített házat, istállót és más építményeket, ezek együttesét nevezték, tehát ugyanazokat az épületeket, melyeket korábban szállásnak, olykor szállási háznak említettek.

A 18. század végén már nem volt ritka a mezei munkák idején családjával hónapokon át a szállásán kinn lakó szegedi gazda. Számuk egyre nőtt. 1831-ben Müller Ferenc kapitány jelentette, hogy „a szállással bíró gazdák házaikat rész szerint üressen hadják, rész szerint olyan özvegy asszonyokat vagy előregedett ügyefogyott embereket fogadnak zsellérüknek, kiket sem patrolban rendelni sem katonát kvártélyban hozzájuk adni nem lehet.”

A közterhek arányos elosztása végett a város tanácsa elrendelte a szálláson lakó gazdák összeírását. Sajnos, ez az összeírás eddig nem került elő. Ám az 1830-as években a város Giba Antal földmérővel részletesen föltérképezte a határt. Erről jól kiviláglik a kaszálók vagy szállásföldek egyre jobban kibontakozó betelepülése.

Térképére Röske mai határát nem könnyű pontosan rávetíteni. Az utakat és a későbbi térképek jelöléseit figyelembevéve, a mai röskei határral azonosítható területen 109 tanyát és 29 szőlőhegybeli épületet vettünk számba.

1840 tájára eléggé sűrűn tanyásodott Kancsal Szik és Kis-Szik-Sós környéke. Valamivel ritkábban, de elég sok tanya ülte meg a szabadkai és a horgosi út menti kaszálókat. Általánosítható tapasztalat, hogy az utak mellékét hamarabb megszállták a határbeli földjükön megtelepedő mezei gazdák, mint a nehezen megközelíthető kaszálókat.

A szomszédos Mórahalom mai területén ugyanakkor 188 tanya állott, de az összehasonlításkor számításba kell vennünk, hogy Mórahalomnak több mint kétszer akkora területet hasítottak ki Szeged határából, mint Röskeének. Az 1830-as évekig a városhoz és utakhoz közeli kaszálókat hálózták be sűrűbben a tanyák.

Több tanyát helye, tájolása alapján azonosítani tudunk az 1887. évi szegedi kataszteri térképen már a tulajdonos nevével és sorszámmal megjelölt tanyákkal. Ez azért tanulságos, mert így igazolható több család 19. század eleji (nem egy esetben korábbi) tanyai megtelepedése, s a tapasztalatok szerint ezeken a tanyákon napjainkig a 160 évvel ezelőtt ott élő családok laknak.

A horgosi út (ma E5 jelű nemzetközi út) és a szabadkai út (ma Kisszéksósi út) elágazásától dél-délkeletre, szomszédos kaszálókon az 1830-as években három tanya állott: ezek azonosíthatók az 1887-ben Börcsök György (Nagyszéksós 3), Börcsök József (Nagyszéksós 4) és Börcsök István (Nagyszéksós 8) tanyáival. Mind a három tanyán (ma Röske 32., 34., 35.) ma is Börcsök él.

A három Börcsök-tanyától nyugatra az 1830-as években már megvolt Tóth Imre tanyája (Nagyszéksós 9), a szabadkai és a horgosi út összeszőgellésében a Vér-tanya. 1887-ben Vér Gergely a tulajdonosa (Nagyszéksós 15.), ma Vér István (Röske 347.). 1887-ben özv. Tanács Antalné Makra Julianna (Nagyszéksós 14.), ma Tanács Antal (Röske 348.) Megépült Fodor Pálné (Nagyszéksós 19.) és Preszly Károly úri birtokos (Nagyszéksós 20.) tanyája is. Valamennyi tanya látható a következő lapon közölt képen.

Kisszéksós mellett megvoltak a nagy kiterjedésű Freiburger-birtok épületei. 1887-ben Dragonics Manó és felesége, Freiburger Lukrécia birtokolta (Nagyszéksós 145.). Az úri birtokon a század közepe táján malom is épült. Jelentős gazdaság lehetett, hiszen jelöli a második katonai adatfelvétel térképe (1861-63. Sectio 62. Colonne XXXVI.)

A szabadkai útról Kancsal Szik felé vivő út mellett állott annak a tanyának két épülete, melyet 1887-ben Csamangó Péter (Nagyszéksós 170.), az utóbbi évtizedekben Farkas Csamangó János birtokolt (Röske 246.). Férjének halála óta a tanyán egyedül él özv. Farkas Cs. Jánosné Dicső Piroska. Giba térképén jól fölismerhető a maival azonos, ÉNy-DK hossz tengelyű lakóház és a rá derékszögben épített melléképület (Giba térképén a 117., az 1887. évi kataszteri térképen a 318. szelvényen).

A Kancsal Sziktól északra már megvolt a későbbi Papdi-tanya két épülete. 1887-ben Papdi Pál a birtokosa (Nagyszéksós 300.). A ladányihegytől nyugatra pedig Zombori András (Nagyszéksós 297.) tanyája és egy melléképülete (Giba-térkép 118. szelvény, 1887:298. szelvény).

A Ladányi-dűlőben, az alsóvárosi szántóföldekkel határos nagy kaszálón (79. helyrajzi szám alatt) ugyancsak fölismerhető az Oltványi-tanya két épülete. 1887-ben Oltványi János és felesége, Kis Roza volt a tulajdonosa (Röszke-Szentmihálytelek 362.).

Aprólékos térképészeti és családtörténeti kutatással még számos családról bizonyható, hogy tanyájuk és egy-két melléképülete már állott a 19. század első harmadában. A fenti példák bizonyítják az alsóvárosi családok (Börcsök, Csamangó, Fodor, Oltványi, Papdi, Tanács, Vér) tanyai gyökérverését és a 18-19. század fordulójától folyamatos egy helyben lakását.

Giba térképéről következtetni lehet a tanyák kiépültségére, a gazdálkodás - főleg az állattartás - mértékére:

1 épület volt	61 tanyaaföldön
2 épület volt	36 tanyaaföldön
3 épület volt	12 tanyaaföldön

109 tanyaaföld	

Ahol, az épület állott, az két- vagy háromosztatú lakóház volt, amellyel egy fődél alá építették az istállót. Jelentősebb jószágállományt ott tartottak, ahol a háztól különálló istálló, nagyobb gazdánál külön marha- és külön lóistálló épült. 48 tanyán, a tanyák 45 %-án lehetett 8-10 nagyjószágot elérő vagy nagyobb állatállományt tartani.

A 19. század első évtizedeire a kaszálók homokdombjain széles körben elterjedt a szőlőtelepítés. Az 1830-as évek végére az alsóvárosi határrészen 56, a felsővárosin 44, kisebb-nagyobb szőlőhegy bontakozott ki. Az 1770-es évektől eltelt öt évtized alatt a szegedi határháználban a homoki szőlőtermelés terjedése jelentette a legnagyobb változást. Miután a kaszálók magántulajdonban voltak, a szőlőnek alkalmas homokföldek telepítése a gazdák kezdeményezésétől függött. A szőlőhegy rendszerint első telepítőjéről kapta nevét.

Területünkön az 1830-as évek végéig az alábbi szőlőhegyeket telepítették: északról dél felé haladva Ladányi-, Visnyei-, Fazekas-, Rác-, Bóka- és Siskóhegy. Legnagyobb kiterjedésű a Ladányi- és Visnyeihegy, amely a Csamangó-, Csala- és más hegyekkel összefüggő telepítést alkotott. Ma már szinte lehetetlen elhatárolni, hogy a 19. század eleji szőlőhegyeknek mekkora területe esik a mai röszke határba. A Ladányi- és Visnyeihegynek a röszkei határral azonosítható területén 19 épületet vettünk számba. A többi hegy parcelláit és építményeit az alábbi táblázat mutatja:

Neve	Parcelláinak száma	Épületeinek száma	Helye
Fazekashegy	228	3	Kisszik és Kancsalszik között
Siskóhegy	24	1	a szabadkai út mellett
Ráchehy	196	3	a horgosi határszélen
Bókahegy	96	2	Madarász-tótól keletre.

Fazekashegy volt a legnagyobb. Jakabffy Lajos 1919. évi térképe már nem jelöli. Előregedett tőkéit bizonyára kivágták, és helyén új szőlőt nem telepítettek.

A hegyekben általában 800 négyszögöltől néhány holdig terjedő parcellák voltak. Minden szőlőhegyben volt csőszház, a nagyobb helyekben kettő is. A többi épületet módos birtokosok építették, akik 2-3-4 hold szőlőt is telepítettek, és a művelésére kapást, hozzáértő munkásembert alkalmaztak, aki családjával a kapásházban lakott.

Ráchegy neve föltehetően onnan származik, hogy több szerb birtokosnak volt ott szőleje.

Szeged város tanácsa 1832-ben kötelezte az alkapitányt: „arra is különös gondja leszen, hogy azon szállás-bélieknek akiknek 25 hold Kaszállójuk nintsen, a Város Statutum szerint új házakat földjeiken ne építsenek”. Ezt az utasítást az tette szükségessé, hogy az örökösödés folytán elaprózódó kis kaszállókra is tanyát építettek. A tanács 1834-ben megismételte a tilalmat, ami arra vall, hogy - mint több más tilalmat a magyar tanyák történetében - nem sikerült megtartatnia.

Az 1848-49-i szabadságharc leverése után az önkényuralom megkísérelte az alföldi tanyák fölszámolását. Kezére játszottak az Alföld meglazult közbiztonsági viszonyai, az elharapózó útonállások, tolvajlások. A hatalom ugyanis - nem ok nélkül - azt állította, hogy a szétszórt tanyavilág a betyárok, útonállók fő fészke. A tanyák lerombolását és lakóik faluba telepítését tervezték. Bonyhád István megyefőnök előmunkálatokat végeztetett négy nagy határu várossal. Szeged határában 1853-ban 1838 tanyán 2982 tanyai és egyéb külterületi házat (kertész-házat, csőszházat) írtak össze. A mai Rőszke határához tartozó dűlőkben az alábbi házakat találták:

A dűlő neve	Tanyák, házak száma
Hosszú	30
Sárosvölgy	4
Kurvadomb	22
Madarász-tó	38
Ráczok	54
Kancsal	42
Összesen:	190

Ugyanekkor Rőszkén 97 házat vettek számba. Sárosvölgy-dűlőben kizárólag, Hosszú-dűlőben nagyrészt szántóföldek terültek el, melyeken tanyát nem építettek. Az itt talált 34 házat (vagy nagyobb részüket) a faluhoz tartozó lakóháznak tartjuk, annál inkább, mivel már 1850-ben Rőszke kertészségben 134 házat írtak össze.

A kaszáló-, más néven szállásövezetre kiterjedő négy dűlőben tehát 156 tanyát találtak. Igaz ugyan, hogy 1950 óta a sűrűn benépesült volt Ladányi-dűlő egy része is Rőszkéhez tartozik, viszont Madarász-tó és Kancsal-dűlő kisebb része Mórahalomhoz került. Mindezt figyelembe véve 1853-ban a ma rőszkei területen 155-160 tanyai család lakhatott.

A szegedi tanyai gazdák tanyáik védelmében 1854-ben folyamodványt nyújtottak be a helytartótanácsához. Néhány részlete fényt vet nem csak érvelésükre, hanem a tanyás gazdálkodás jellegére is: „kivált homok földeken a gazdának épületekkel kell bírnia, melyekből vagy önmaga személyesen, vagy ott lakó családjai által vihesse gazdasági teendőit.

E szükség első pillanatra bebizonyul: ha szemügyre vesszünk bármely közönséges tanyát /.../

Itt vannak a birtokosnak minden épületei, itt tartja jószágát, itt tenyészt és termeszt, és homokjának egy részét még kertileg is műveli: itt van továbbá szőlő és gyümölcsös kertje, s

maga a lehető legnagyobb kényelem, költség és idő kíméléssel végezheti minden munkáját, könnyen felhasználhat minden állat hulladékot, és egyéb fej trágyákat, és segíthet annak idejében a szélről felkapott homok borította, vagy földjétől megfosztott szőlőkön és vetéseken...”

Majd így folytatják: „De nem csak mulhatatlanul szükséges nálunk a tanyai gazdálkodás, nem csak köz és magány gazdasági szempontból lenne kár a tanyák elpusztítása, de ezen pusztítás nem is felelne meg semmiféle célnak, mit pártolói általa elérni reménylenek.”

A beadvány tökéletesen megfogalmazta a szegedi határ homokos földjein folytatott tanyai gazdálkodás lényegét és célszerűségét. Minden sora érvényes a nem kötött talajú feketeföldön települt 20. századi rőszkei gazdaságokra is.

A Bach-korszak törekvése végül is megghiúsult az alföldi városok polgárainak ellenállása miatt. Sőt az 1860-as évekre a Ladányi-, a Kancsal- és a Ráczok-dűlőben újabb tanyák épültek az örökösödéssel megosztott birtoktesteken. A feketeszéli, nagyszéksői, rőszkei tanyákon élő családok nagyobb részének akkor már nem volt városi háza - csak a módosabbaknak -, és a családot alapító férfiak, a szülőkkel való együttélés után, előbb-utóbb örökrészükre építettek. Jól mutatja ezt a folyamatot az 1860-as évek elején készült katonai térkép: a „feketeszéi alsó iskolától” /helyesen: a kancsalszéi iskolától/ nyugatra és a Ladányi-hegy mellett valóságos tanyabokrok alakultak ki. A térkép néhány nagyobb gazdaság birtokosának nevét is megjelöli: a szabadkai és a horgosi út elágazásánál Tanács István, a szabadkai út mellékén Fodor Antal, a napjainkban Császár útnak nevezett dűlőút mellett sánta Pál, Ladányi-hegytől délre Fayka János, Kisszéksós közelében Dragonich birtokosét. Fajka János /1849-1921/ - 1878-tól Szeged város főszámvevője - feketeszéli szőlőtelepén kitűnő borokat termelt. Dragonics Manó is úri birtokos, a többiek módos gazdák. Több hasonló vagy nagyobb tanyai gazdaság volt a határban.

Ugyanez a települési kép tárul elénk a harmadik katonai térképről. 1887-ből kiváló forrásunk van a tanyafejlődés mértékének, a földhasználat és a művelési ágak jellegének megállapítására: Szeged város kéziratos, színezett kataszteri térképe. Eltérő színnel jelöli a szántókat, réteket, legelőket, szőlőket, erdőket, vizeket, föltüntet a tanyák épületeit, a tanyaudvarokat, a földek helyrajzi számát és birtokosának nevét, az utakat, a dűlők és a tanyai kapitányságok határát. Az újabb térképeket is fölhasználva rávetítettem Rőszke közigazgatási határát, így - remélem, kis hibalehetőséggel - sikerült fölmérnem, hol tartott a tanyafejlődés 1887-ben. A mai községhatárban a földmérők az alábbi épületegyütteseket, építményeket találták:

Szántóföldi tanya	265
Szőlőbeli ház, tanya	53
Szőlőbeli csőszház	18

	336

A tanyák dűlők szerinti megoszlása:

Ladányi-dűlő	71 tanya
Kancsal-dűlő	33 tanya
Ráczok-dűlő	74 tanya
Kisszéksós-dűlő	6 tanya
Madarász-tó-dűlő	33 tanya

Kurvadomb-dűlő	34 tanya
Paphalom-dűlő	2 tanya
Hosszú-dűlő	10 tanya
Lapos-dűlő	1 tanya
Sárosvölgy-dűlő	1 tanya

265 tanya

Legtöbb tanya a feketeszéli Ladányi- és a nagyszéksósi Ráczok-dűlőben épült, de megjelentek a tanyák Hosszú-dűlőben is, a feketeföldi szántókkal szomszédos földeken.

Három tanyatulajdonosnak volt szegedi háza: Börcsök Sándornak (Rákóczi u. 25.), Vecsernyés Ferencnek (Földműves u. 18.) és Tari Pál ügyvéd özvegyének (Felsővároson, a Dugonics utcában). Lehetséges, hogy néhány gazdának még volt városi háza, de mivel a térkép ezt nem jelöli, bizonyos, hogy a tanya volt a lakóhelyük.

A tanyákat, tanyaudvarokat legelő vagy rét vette körül. Ritka az olyan tanya, amely mellett mindjárt a kerítésnél szántóföld terült el. Nagy tanyák mellett nagyobb térséget, néhol több holdat hagytak legelőnek. Mindez mutatja az állattenyésztés jelentőségét az egykorú gazdaságokban.

A nagyobb tanyák mellett szérűskertet is elkerítettek, de ez nem általános. Szántóföldi tanya mellett szőlő kevés helyen virult. Szőlőik a högyekben voltak. Viszont néhol a tanya mellett pár száz négyszögölön kertet kerítettek el, bizonyára palántanevelésre és konyhakerti vetemények.

A Szeged környéki tanyák építéskor alkalmazkodtak az uralkodó északnyugati-délkeleti szél-járáshoz. Ezért úgy építkeztek, hogy a ház hátsó vége északnyugatnak nézzen, úgy mondták: lefölvéggel épült a tanya. Általános, hogy az ilyen tanyákon a lakóházra merőlegesen, a ház északnyugati sarkától pár méterre építettek istállót vagy más melléképületet. A másik gazdasági épület pedig a házzal párhuzamosan épült, így három oldalról körülépített, főleg az uralkodó észak-északnyugati szelektől védett tanyaudvart alakítottak ki. Ennek főleg kora tavaszi, nyári szélfúvások idején volt jelentősége, amikor a szél a szállongó homokot a ház elé fújta volna. Aki látott homoki szélvihart, tudja, milyen károkat tud tenni a homoki gazdaságokban. Száz-százhusz évvel ezelőtt, amikor a futóhomokot még nem kötötték meg oly mértékben, mint napjainkra, a nagyobb szélvihar a házakat olykor az ereszetig betemette. Alsótanyai öregek a közelmúltban is emlegették a „krisztinai szelet” (aug.5.) amely 1889-ben okozott nagy károkat a határban.

Gyakori, hogy - főleg a módos gazdák - L alakú házat építettek, amelyben a szoba-konyha-szoba-kamra beosztású lakóházzal egybeépült az istálló. Ez is elsősorban a ház elejének a szélfúvástól, a homok- és hóvihartól való védelmet szolgálta.

A tanyák kiépültségét tanulságos dűlők szerint bemutatnunk:

Dűlő	A tanyai épület számának				A tanyák száma
	1	2	3	4 vagy több	
Ladányi	28	28	8	7	71
Kancsal	17	9	5	2	33
Ráczok	38	24	9	3	74

Kissziksós	3	1	1	1	6
Madarász-tó	13	13	5	2	33
Kurvadomb	10	14	5	2	34
Paphalom	-	1	1	2	2
Hosszú	4	4	2	-	10
Lajos	-	-	-	1	1
Sárosvölgy	1	-	-	-	1
Összesen	114	94	39	18	265

A Giba-féle kataszteri fölmérés óta eltelt ötven év alatt ezen a területen a tanyáknak nem csupán a száma nőtt 109-ről, 265-re, hanem nagyobb hányaduk vált kiépült gazdasággá. Kiépültek - jobb megnevezés híján - azokat a tanyai gazdaságokat tekintem, ahol 2-3 vagy több épület található. A térkép a lakóházat más épületektől megkülönböztetve jelöli, a további épületek istállók, ólak, műhelyek, különálló kamrák, fészerek voltak. Ezek tették a tanyát igazán gazdasággá, olyan „üzemmé”, ahol jelentős számú állatot és a föld műveléséhez számos munkaeszközt tartottak. Ahol 1887-ben a tanyaföldön egyetlen épületet térképeztek föl, ez lakóház. Ebben a lakóhelyiségekkel legfeljebb kisebb istálló és fészert épült közös föld alá. Az ilyen tanya nem egyéb a határba telepített kis városi háznál, Míg 1840 táján a tanyák 56 %-án egy épület volt, 1887-re 57 %-uk már kiépült gazdaságnak számított. A kiépült gazdaságok aránya nagyobb Kurvadomb-, Ladányi- és Madarász-tó dűlőben (70, illetve 60 %, Kancsal-, Kissziksós- és Ráczok-dűlőben pedig 50 % körüli. Általában a nagyobb tanyaföldeken található kiépült gazdaságok. Kurvadomb- és Madarász-tó dűlőben a szeged-szabadkai út és a Horgos közelségével is összefügg, hogy több a jól kiépült tanyai gazdaság. Mindemellett 1887-ben 114 tanyán - a tanyák 43 %-án - pár holdas törpebirtokosok, szegény-parasztok éltek, akik a disznó és a baromfi mellett legfőképpen egy tehenet tartottak. Több ilyen tanyát gazdák birtokoltak, s kiadták föld és ház nélküli szegényparasztoknak lakásul.

A tanyák kiépült jellegéből az ott élők társadalmi színképére következtetve azt mondhatjuk, hogy 1887-ben e tanyák 43 %-án törpebirtokos és szegényparaszt, 35,5 %-án kisparaszt, 21,5 %-án gazda családok éltek. Becslésünket a kataszteri birtokívek alapján végzett számítás teheti pontosabbá.

Vegyük sorra a nagyobb tanyai gazdaságokat. Határszemplénket a Ladányi-dűlőben kezdjük, és északról dél felé haladunk. A Császár út és a Ladányi-hegy között volt Kalmár János tanyája /Feketeszl 334, 1887-ben özv. Kalmárné Kiss Teréz tulajdona/. A nagy tanyaudvaron L alakú lakóház és három melléképület állott. A dűlőútról vezető tanyabejáró mellett legelő, a tanya mögött háromszor akkora kaszálórét terült el. A Kalmár család földjén 1912-ben Szeged város elemi népiskolát építtetett, amelyet máig Kalmár-iskolának emlegetnek. A birtokon később három új tanya is épült. A Kalmár-tanya ma a Röske 131. számú, a birtokmegosztás után épültek a 126., 127. és 130. számú tanyák /1950 előtt Feketeszl 770., 600. és 713./.

A Császár út város felé eső mellékén Ábrahám Fúrús Péternek volt nagyobb gazdasága /Röske 364./. Az L alakú házat és két melléképületét három oldalról legelő vette körül. A tanya melletti szántóföldön később két új tanya épült /Röskei kapitányság 473. és 475., ma Röske 61. és 62./. A tanya /ma Röske 65./ tulajdonosa Ábrahám Fúrús István.

Tombác Antalnak és feleségének, Szélpár Teréznek az Eperjes-dűlői feketeföldi szántó szomszédságában volt nagy gazdasága: az L alakú épület - benne lakóház és istálló - mellett két melléképület volt a tanyán. Mellette jókora legelő és kaszáló terült el, és kb. 600-800 négyszögölnyi szőlőt telepítettek, ami az 1880-as években még ritkaságszámba ment /Röske 368./. Utóda is az Antal keresztnévét s a Kistóni Tóni ragadványnevet viselte. A birtokon

később még két tanya épült, és itt létesült az 1960-as években a Petőfi Termelőszövetkezet kertészete.

Szintén a Császár út mellett volt Oltványi János gazdasága /felesége Kis Roza/ Röske 362. sz. alatt. 1887-ben ez a terület legnagyobb, legjobban kiépült tanyája. A tanyaudvart északnyugat-délnyugat és észak-kelet felől épületek határolták: hosszú lakóház, délnyugat felől vele egybe-, észak-kelet felé mellé épített épületekkel. A három oldalon körülzárt tanyaudvaron kívül még egy nagyobb és egy kisebb gazdasági épület állott. A tanya mellett itt is volt kb. fél holdnyi szőlő. A birtok különlegessége a hatalmas, kb. 18-20 holdas legelő, amelynek elkeskenyedő sávja a szabadkai útig /a mai E5 jelű útig/ ért. Az Oltványiak ezen a tanya melletti szikes legelőn virágzó juhtenyésztést folytattak. A gazda egyik leszármazottja, Oltványi Vilmos (*1908./ még a 20. század közepén is 5-600 birkát tartott, s birkáit maga legeltette. A tanyát Oltványi - ragadványnevéen Nagygeczi - Vilmos örökölte. Ma Tóth Király lakja (Röske 58.).

Ettől délre, közvetlen szomszédságában volt Bálint Bata István gazdasága /felesége Ördög Róza, Röske 360./. A hosszú lakóház mellett három gazdasági épület, szárazmalom és szélmalom állott. Ehhez a birtokhoz is nagy legelő tartozott, de a gazdaságot igazában a két malom tette jelentőssé. A múlt század második felében a tanyai szélmalom építése jövedelmező befektetésnek, vállalkozásnak számított, amelyre csak módos gazdák adták a fejüket. A szélmalomban rendszerint fogadott molnár örölt, aki a malomszerkezet javításához is értett. Szeged határában nem volt ritka egy-egy tanyán a lójárgányos szárazmalom és a szélmalom együttese. A ló hajtotta szárazmalmok voltak a régebbiek, szélmalomok csak a 19. század elejétől épültek ezen a vidéken. A kétféle malom fönntartását részint az tette célszerűvé, hogy szélcsendes időben a járgányos malmot működtették. Némely szárazmalomban kását is hántottak. A tanyát az egykori tulajdonos leszármazottja, Bata Géza és családja lakja /Röske 57./.

A Ladányi-dűlőben jelentős volt még Sánta Pál és Sánta Imre gazdasága a Császár út /és a később épült Kalmár-iskola/ mellett /Feketeszél 267. és 266./. Előbbit a katonai térképek is név szerint jelölik. Mind a két gazdatanyát kb. 2 hold legelő vette körül, Sánta Pálnak elkerített szérűskertje is volt. Sánta Imre egykori tanyájának fölújított lakóháza kimagaslik a környék tanyái közül. Mai tulajdonosa Németh Gáborné /Röske 101./.

Kancsal-dűlőben, Kancsal-tótól északra Papdi Pálnak /felesége Márki Teréz/ volt nagy kiterjedésű birtoka. Szántóföldjein kívül, a Kancsal-tóba vezető ér mellékén nagy rétet is bírt, amelyről - főként csapadékos esztendőben - bőséges szénatermést takaríthatott be. A gazdabirtokon két tanya is épült: Nagyszéksós 300. sz. alatt hosszú lakóház, hasonló nagyságú istálló és két kisebb melléképület, tőle délre, a Nagyszéksós 292. sz. tanyán két kisebb, valószínűleg hámosztatú lakóház és három gazdasági épület volt. Az előző tanya mellett többholdas legelő, a szántó szélén kisebb szőlőtelepítés volt. 1887-ben Papdi Pál gazdasága a külső határrészek: Mórahalom, Királyhalom kapitányság nagygazdáinak /a Dobóknak, Masáknak, Volfordoknak/ tanyáihoz közelítő nagyságú mezőgazdasági üzem lehetett. A nagy kaszálóterületből és a gazdasági épületek számából arra következtetünk, hogy elsősorban állattenyésztése - főleg a szarvasmarhatartás - volt jelentős.

Ugyanebben a dűlőben, a Ladányihegy közelében Zombori Andrásnak /felesége Fehér Anna/ volt nagy tanyája /Nagyszéksós 297./. A hosszú lakóházzal derékszögben egybeépítették a kb. 20-24 m hosszú istállót, s a tanyán még egy kisebb ház és egy melléképület állott. A tanya mellett kb. 3 holdnyi legelő, 8-10 hold rét, kis kert és jókora, csaknem 1 holdas szérűskert terült el. Tehát itt is számottevő volt a jószágartatás. De a gazda szőlőt is telepített, úgy becsülöm, legalább 15 holdon. Szőleje az említett hegyeknél újabb telepítésű, és mivel egy

birtokosé volt, később sem kapott nevet. Szántóival együtt Zombori András gazdasága a legnagyobb széksői gazdaságok közé tartozott, amelyben a hagyományos növénytermesztés - állattenyésztés mellett a belterjes üzemágra, a szőlőtermelésre is gondot fordítottak. Említettük: mind a két Kancsal-dűlői gazdatanya megvolt az 1830-as években is.

A Ráczok-dűlőben Jójárt Imrének /felesége Oltványi Julianna/, Kis Lukács Istvánnak /felesége Kis Teréz/, Börcsök Andrásnak /felesége Katona Veron/ és Földi Györgynek /felesége Szűcs Eszter/ volt nagyobb gazdasága. A dűlő északi részéről indulva, Kis Lukács István birtoka a Kancsal-tótól keletre terült el. Kb. 50-52 %-a szántó, 40 %-a kaszálórét, 8 %-a szőlő és legelő volt. A rét kiterjedését a természeti környezet határozta meg, de az már a birtokos kezdeményezése, hogy szántóföldjének homokos talajú részén több hold szőlőt telepített. A nyugat-keleti tengelyű, háttal északra néző lakóház körül egy nagyobb és két kisebb gazdasági épület helyezkedett el. A tanyaudvart kelet és dél felől körülvevő kisebb legelőre bármikor kicsaphatták a jószágokat /Nagyszéksós 181./.

Jójárt Imre földjei Kissziksóstól keletre, a Fazekashegy mellett terültek el. Az aránylag szűk tanyaudvart három oldalról legelő vette körül, azon túl voltak a szántóföldek. A házzal egybeépült, állattartást és tárolást szolgáló épületek csaknem Π alakú együttest formáztak, három oldalról védve a ház elejét a széljárástól. Ezenkívül három melléképület volt a tanyán, az egyik a szérűskertben (Nagyszéksós 214.). A gazdának a közeli Fazekashegyben volt szőleje, és alig száz méterre kis tanyája (Nagyszéksós 215.), amely lakótanya lehetett.

Földi György tanyája az előbbtől délre, a Vecsernyéshegy mellett volt (Nagyszéksós 150.). A hosszú lakóház és a két gazdasági épület itt is három oldalról védett udvart alakított ki. A tanya mögött 200-300 négyszögöles kert, nyugat felől többholdas rét és legelő tartozott a birtokhoz.

Ugyanebben a dűlőben, a szeged-szabadkai út mellett három Börcsök-tanya, az út másik, Horgos felőli oldalán - Kurvadomb-dűlőben - hat Börcsök-tanya állott, Közülük a legnagyobb, legtekintélyesebb gazdaságnak Börcsök András Ráczok-dűlőbeli tanyája látszik (Nagyszéksós 159.), de hasonlóan kiépült gazdatanya Börcsök Péteré, Miklósé, Istváné és Józsefé is. A tanyát minden oldalról legelő vette körül. A gazdabirtokon, kb. 150 méterre még egy kis tanya volt, egyetlen lakóházzal, melyben a gazda családos fia vagy lakó élt. Börcsök András egyik fia, Pál, helyettes tanyai kapitány és cséplőgépes gazda volt.

Madarász-tó-dűlőben - melynek nagyobb része Mórahalomhoz tartozik - csak Dragonics Manó szegedi úri birtokos gazdaságát emelhetjük ki, amelyhez szélmalom és szárazmalom (vagy kásahántoló) is tartozott (Nagyszéksós 145.).

Kurvadomb-dűlőben Tanács Istvánnak és Tóth Imrének volt nagy tanyája. A Tanács család tanyáját az 1861-63. között készült katonai térkép is föltünteti. 1887-ben özv. Tanács Istvánné Makra Julianna bírta (Nagyszéksós 14.). A múlt század első felében épült gazdatanya L alakú lakóháza ma is áll, és a család leszármazottja, Tanács Antal lakja (Röske 348.).

A horgosi út (mai E5 jelű út) mellett volt Tóth Imre és felesége, Dobó Veron tanyája (Nagyszéksós 9.). A 19. század első harmadában ezen a birtokon is kiépült gazdaság létezett. A hosszú lakóházra merőlegesen mellé építettek gazdasági épületet. A tanyához többholdas legelő és a horgosi út mentén kisebb szőlőtelepítés tartozott.

Mint láttuk, jó néhány gazdának két tanyája is volt. Az említetteken kívül két tanyát bírt a nagyszéksói határrészen Márki Antal (felesége Börcsök Ágnes) Nagyszéksós 161. és 212. szám alatt, Nógrádi Imre (felesége Paplógó Anna) Nagyszéksós 243. és 244. szám alatt, Feketeszállás Ábrahám Fűrész Péter (felesége Szűcs Julianna), Pap János (felesége Oltványi

Vera) Feketeszél 332. és 333. sz. alatt. A másik tanyához vagy örökségképpen jutottak, vagy házas fiúgyermeküknek építették.

1887-ben az alábbi malmokban őrlték a tanyai lakosság kenyérgabonáját:

A malom tulajdonosa	Dűlő	Házszám	Fajtája
Bálint Bata István	Ladányi	Röszkei Kapitányság 360.	száraz- és szélmalom
Tóth Tukarc József és Kispéter Vera	Ráczok	Nagyszéksósi Kapitányság 175.	szélmalom
Ördög Mihály-Király Teréz	Ráczok	Nagyszéksósi kapitányság 169.	szélmalom
Ördög Mihály-Király Teréz	Ráczok	Nagyszéksósi kapitányság 172.	szárazmalom
Gál Ferenc-Ördög Anna	Madarász-tó	Nagyszéksósi kapitányság 115.	szélmalom
Dragonics Manó	Madarász-tó	Nagyszéksósi kapitányság 145.	száraz- és szélmalom
Özv. Csányi Pálné Nyári Apolló	Kurvadomb	Nagyszéksósi kapitányság	szélmalom
Szél Mihály - Fodor Veron	Hosszú	Röszkei kapitányság	szélmalom

Figyelmet érdemel, hogy három gazda építtetett a lójárgányos szárazmalom mellett szél-malmot is.

A faluban Herédi Illésnek volt szélmalma (Röszke-Szentmihálytelek kapitányság 234.sz.).

A határ használatában Giba Antal kataszteri fölmérése óta újabb szőlőhegyek telepítése és a régebbiek terjeszkedése jelentette a legnagyobb változást. 1887-ben Röszke mai területén az alábbi szőlőhegyek virultak:

A szőlőhegy	A szülőbeli épületek száma	Ebből csőszház	A kataszteri térképszelvény száma
Alsó-Bánhegy	3	-	332.
Felső-Bánhegy	2	1	332.
Alsó-Bókahegy	2	1	332.
Börcsökhegy	2	1	332.
Csányihegy	1	1	278.
Fazekashegy	6	2	279., 317.
Gatyaülep hegy	2	1	334.
Koronahegy	9	2	333.
Ladányihegy	7	1	298.
Máriahegy	6	1	317., 333
Muskóhegy	2	1	277., 298.
Pakaihegy	2	1	297.
Siskóhegy	1	1	334.
Szűcshegy	13	1	333.
Vecsernyéshegy	1	-	317.
Visnyeihegy	6	1	277., 298.
Vízvettehegy, más néven	5	1	333.
Ráctemetőhegy			
Preszly-féle szőlő	1	1	278.
Összesen	71 épület	18 csőszház	

A hegybeli szőlőkben eleinte egy- vagy kétosztatú hajlékokat, szőlőkunyhókat építettek, amelyekben eszközeiket tartották, és munkavégzés közben meghúzódhattak. A nyolcvanas évekre a szőlőparcellákon elkerített udvaron kisebb házak is épültek, de általában csak egy-egy épület. A kataszteri térkép tanúsítja, hogy sem a régi, sem az újabb telepítésű hegyek nem voltak teljes egészében szőlővel beültetve. Számos gazda szőlőbeli homokföldjének kisebb-nagyobb részét szántotta-vetette. Az ilyen szántókon már a múlt század második felében megjelentek a tanyák: a kis, kétosztatú ház mellett egy-két gazdasági épülettel. A Ladányi-hegyben pl. Király Jánosnak és Pap Péternek volt kis tanyája. Lehetséges, hogy ezek a szőlőbeli tanyák még a hegy telepítése előtt, a homokos kaszálón épültek - ezt a kataszteri birtokívek aprólékos föltárásával deríthetnénk ki. Annyi bizonyos, hogy a szőlőtelepítést kezdeményező gazdák tanyái megelőzték a szőlőültetést. A Ladányi-hegy mellett találjuk Ladányi Antal, János és András tanyáját (Feketeszl 381., 379. és 377.), a Vecsernyés-hegy mellett az Alsóvároson lakó Vecsernyés Ferenc tanyáját (Nagyszéksós 142.), a Pakai-hegy mellett Pakai Antal gazdaságát (Nagyszéksós 227.). A 20. század első évtizedeiben a nagyobb szőlőparcellákon egyre több tanya, a városi birtokosok szőleiben nyári tartózkodásra szolgáló, villaszerű lak épült. Ezeket azonban nem tekinthetjük olyan gazdaságnak, mint a növénytermelő-állattartó tanyákat, akkor sem, ha tulajdonosa állandóan ott lakott.

A határbeli hegyekben szegedi és horgosi lakosoknak is voltak szőleik. Alsó- és Felső-Bánhegy 80 szőlőbirtokosa közül 29 szegedi, 12 horgosi lakos volt, a határ menti Szűcs-hegyben pedig 6 horgosi és 1 szegedi birtokosnak volt szőleje.

Az 1887. évi kataszteri térképpel egy időben elkészült Szeged külterületi házszámjegyzéke. Röske-Szentmihálytelek tanyai kapitányságban 381 házszámot tüntet föl. Megjelöli a házak tulajdonosait is. A kapitányság számozását Szentmihályteleken kezdték. Az első röskei a 108. számú ház, amelyben Vér Gergely és Berta Róza lakott. A kataszteri térképről pontosan tudjuk, hogy a kapitányság területén a Hosszú-, Lajos-, Sárosvölgy- és Ladányi dűlőben 33 tanya volt. A röskei és 1950-ben a községhez csatolt nagyszéksósi és feketeszéli tanyák tulajdonosainak jegyzékét függelékként közöljük.

Szeged városa 1872-ben 15 holdra csökkentette azt a birtoknagyságot, amelyre külterületén még házépítést engedélyezett. Az élet, a megélhetést kereső parasztok iparkodása azonban ezt a szabályozást is meghaladta, hiszen mind az örökföldeken, mind a bérbe adott közlegelőkön 10 holdas és kisebb földeken is tanyát építettek. Az 1885-ben elfogadott külterületi építkezési szabályrendelet már a homokföldéken és a körtöltésen kívüli feketeföldeken 10 hold, a város és a körtöltés közötti földeken 5 hold, a homoki és Szentmihálytelek volt kertésztelepeken 1-1 hold területen engedélyezte az építkezést. Ez a rendelet sem élt hosszú ideig: a városi hatóság 1899-ben voltaképp a kialakult gyakorlathoz igazította, amikor úgy rendelkezett, hogy a homoki szántóföldeken 3 hold, a körtöltés és a tanyai kapitányságok határa közti feketeföldeken 5 hold, a homoki szőlőkben 2 hold, a szatymazi, a domaszéki és a feketeszéli kapitányságban lévő szőlőkben viszont 1 hold; az ugyanott lévő „nyaraló helyeken” 600 négyszögöl; Bodomban, Hattyas-Ballagiton, Tompaszigeten és Újszegeden a szántóföldeken 5, a kerti földeken 1 hold; Rösken és Szentmihályteleken - vagyis a zárt faluszerű településeken - 200 négyszögöl az a terület, amelyre az építkezés még engedélyezhető.

1885-től a város körüli feketeföldeken is engedélyezték az építkezést, minthogy ez akkorra már gyakorlattá vált. Az építési szabályrendelet változtatása is jelzi, hogy Szeged, túlnépesedő határában - különösen a városhoz közeli övezetben - mennyire elaprózódtak a tanyaföldek.

Röszke-Szentmihálytelek kapitányságban 1887-ben 381, 1910-ben már 682 házszaot, tehát lakóházaat tartottak nyilván. Túlnyomó részük - legalább negyedötödük - a két faluszerű telepen épült, hiszen a kapitánysághoz csak Hosszú-, Lapos-, Sárosvölgy-dűlő és Ladányi-dűlő kisebbik (keleti) része tartozott, ahol 1887-ben mindössze 33 tanya állott. A mai községhatárban a 20. század első felében lévő tanyák számát és népességét - mint említettük - az egykorú összeírásokból nem tudjuk megállapítani. A határbeli tanyák besűrűsödését érzékelteti Feketeszl és Nagyszéksós tanyáinak gyarapodása:

Kapitányság	Tanya	
	1887-ben	1910-ben
Feketeszl	574	642
Nagyszéksós	481	547

A két határrész összehasonlítása jelzi, hogy a városhoz közeli feketeföldek jobban elaprózódtak és túlnépesedtek, ugyanakkor az is igaz, hogy jobb minőségű talajon kisebb tanyaföld is valamelyes létalapot nyújtott.

A mai községhatár tanyáinak számbavételére nem alkalmas Jakabffy Lajos különben kiváló 1919. évi határtérképe sem, mivel tanyaajelölései nem mindenütt egységesek. Néhol csak családnevet jelöl, épületet nem, máshol jelöli az épületet és házszaot, de családnév nélkül. Annyi leolvasható róla - s ezt az emlékezések megerősítik -, hogy a szőlőhegyekben egyre többen építkeztek. A térkép helynévanyaga különben gazdag, és a birtokosok családnévén föltüntetése jó támpontot ad család- és birtoktörténeti vizsgálatokhoz.

1930-ban a kapitányságban már 891 házsza szám szerepelt.

Az 1949. évi népszámlálás az első, amely külön tünteti föl Röszke és Szentmihálytelek népességét és lakóházaait:

	Népesség	Lakóházak
Röszke	2700	630
Szentmihálytelek	1926	484

A népszámlálás egyaránt külterületeinek tekintette Röszke „falu” és a hozzá tartozó tanyák népességét.

	1960	1970	1980	1990
A területi lakosság aránya	41,4 %	42,3 %	29,3%	22,1 %

Az ötvenes évek elején több kulákká nyilvánított tanyai gazdacsaládot megfosztottak föld- és házingatlanától. Az 1960. évi termelőszövetkezeti átszervezés után egyrészt amiatt csökkent a tanyai lakosság, mert a munkabíró fiatal emberek Szegedre mentek dolgozni, és amikor családöt alapítottak, inkább a városban telepedtek le. 1960-ban a három tanyai iskolában megszüntették a felső tagozatos oktatást. 1964-ben és 1975-ben a tanyai iskolákat „körzete-sítették”, vagyis az I-IV. osztályos tanyai gyermekeket is a két belterületi általános iskolába irányították. Ezek az intézkedések sok tanyán élő fiatal házaspárt késztettek lakóhely-változtatásra. A statisztika azt mutatja, hogy számos család nem a községbe, hanem Szegedre, leginkább a városnak közel eső peremkerületeibe - Kecskéstelepre, Hattyásra - települt. Több nagyszéksósi család a tanyájához közelebbi Mórahalmon építkezett, ahová rokoni kapcsolatok is fűzték.

1976-ban a Csongrád Megyei Tanács Szeged Járási Hivatala jelentést kért a községi tanácsok szakigazgatási szervétől az elhagyott, romos tanyákról. A röszkeiek a Kossuth termelősövetkezet területéről 13 egyéni tulajdonú és 9, termelősövetkezeti tag tulajdonában lévő üres, romos tanyát jelentettek. Számbavettek 8 üres, de lakható tanyát is: ezek közül 5 tanya tulajdonosa Szegeden, 2 tulajdonos Mórahalmon, 1 pedig Domaszéken lakott.

1977. február 14-én a járási hivatal műszaki osztálya utasította a községek szakigazgatását, rendeljék el az elhagyott, romos tanyák lebontását, és havonta jelentést kért az utasítás végrehajtásáról. A községi tanács illetékes vezetője május 9-én 16, augusztustól 20 romos tanyát jelentett. 17 tanya bontását rendelték el, s az év végéig 11-et el is bontottak. 1978. január 27-én a Szeged Városi és Járási Földhivatal helyszíni szemlén 16 elhagyott tanya ügyét vizsgálta. Meggyőződtek arról, hogy több tanya épületeinek bontását éppen csak elkezdték - a tetőt és a tetőszerkezetet távolították el, de a falak vagy a fal törmelékei állottak -, 5 tanya-épület még állt, 3 tanyát pedig jó állapotúnak találtak, ezért a bontási határozat fölülvizsgálatát is javasolták.

Az 1978. június 20-i helyzetfölmérés a röszkei tanyákról az alábbi képet mutatja:

Összes	427
Közülük kifogástalan állapotú	389
Gazdaságosan helyreállítható	9
Lakatlan, elhagyott	29

Az elhagyott tanyák közül mindaddig 12-t bontottak el, ami mutatja, hogy a megüresedett, romossá nyilvánított tanyák bontása vontatottan haladt. Az elköltöző tanyaiak - részint a kényszerű elköltözés, részint érzelmi ragaszkodásuk vagy más indíték miatt - nehéz szívvel fogtak hajlékaik bontásához. Az állami és a pártvezetés viszont sürgette az elhagyott tanyák bontását, nem csupán ideológiai, hanem gazdasági megfontolásból is, hogy a lakatlanná vált tanyatelkeket a termelősövetkezetek számára művelésre alkalmassá tehessék.

1970 és 1980 között Rösze tanyai lakossága több mint 550 fővel csökkent, miközben a belterület „csak” 330 lakossal gyarapodott. Mivel ebben az évtizedben az elhaltak száma már 94 fővel több, mint az újszülötteké, látható, hogy az elvándorlás tovább tartott.

Többen költöztek el a tanyákról, mint az 1978-ig lakatlanná vált tanyák száma (29) alapján várható lett volna. Leginkább a 20-40 év közöttiek hagyták el a tanyákat, a termelősövetkezetnél jobb munkafeltételeket, jövedelmet keresve. Röszen nem létesültek szaksövetkezetek - mint Mórahalmon, Zákányszéken és más homokhátsági tanyaközségekben -, amelyekben a föld családi művelése érdekeltté tette a tanyán élőket a növénytermelésben és abban, hogy a háztájiban több állatot tartsanak.

A röszei tanyák népessége 1980-1990 között tovább fogyott, bár a csökkenés aránya mérséklődött. A község határának 1963-ban készült, 1978-ban kiegészített térképe 475 tanyát tüntet föl. 1990-ig ezek közül kb. 80 tanyáról végleg elköltöztek, és a legtöbbjét elbontották. Az 1990. évi népszámlálás összeíró biztosai a külterületen 401 lakást vettek számba, amely kb. ugyanennyi élő, vagyis lakott tanyát jelentett. A polgármesteri hivatal tájékoztatása szerint ezek közül 40-50 tanyát szegediek vásároltak meg, és ők csak nyaranta és a hét végén tartózkodnak tanyáikon. Így 1990-ben kb. 350 állandóan lakott tanya volt a határban. Egy tanyára átlag két lakó jutott. Sok tanyán csak idős házaspár vagy magányos idős ember, asszony él.

Amióta ismertté vált az M5 jelzésű nemzetközi út Szegedet elkerülő, a község határát átszelő nyomvonala, az útvonalba eső több tanyát bontottak le.

A helyi önkormányzat az utóbbi öt évben új szolgáltatásokat vezetett be a tanyán élők számára. 1990-ben 58 km hosszú gázvezetékét épített ki és 202 tanyai család élt a vezetékes gáz lehetőségével. 60 tanyába vezették be a telefonvonalat.

1989-ben a községi tanács a nemzetközi út mentén, a Kurta kocsmával szemközi 6 hold földet megvásárolt a termelőszövetkezettől, majd ebből hat tanyatelket szövetkezeti tagoknak kedvezményes áron parcellázott. A telkeket négy helybeli és két Erdélyből áttelepült család vette meg. Így egy sajátos külterületi házcsoport van alakulóban.

A kilencvenes évek közepén a röszei tanyák népe válaszüton van. Vannak, akik kárpótlási jegyükért visszaigényelték több hektár földet, és azon gazdálkodnak. Egyre több földiasátort látunk a még lakott tanyák mellett. De a tanyán élők többsége túl van élete delén, öregszi. Még dolgoznak, mert arra nevelődtek, azt látták szüleiktől, nagyszüleiktől, hogy a munkából lehet megélni. *Jobb hiába dógozni, mint hiába heverni* - tartotta az öregek szólásmondása. De ki tudja, meddig bírják? S az utódok, sok családban nem is a fiak, hanem az unokák, folytatják-e a korszerűsödő, villanyáramot, gépeket alkalmazó, de mégiscsak tanyai farmergazdálkodást? Jövedelmezőnek találják-e a földiás növénytermesztést, a fűszerpaprika-, a gyümölcstermesztést, vagy az állattenyésztést, amely mind-mind sok kétkézi munkát, „csúcsidőben” hajszás munkatempót s egyre több ráfordítást igényel?

Napjaink és közeljövő tanyáinak sorsa attól függ, hogy az ott élők - a mezőgazdaság és a termékeit földolgozó ipar helyzetét figyelembevéve - hogyan válaszolnak e kérdésekre.

Tanyák 1887-ben Rösze mai határában

Rösze-Szentmihálytelek kapitányság

Tanyaszám	Tulajdonos	Megjegyzés
Rösze 341	Pintér Antal, neje Zónai Viktor	Más helyt is
Rösze 342	Szél András, neje Börcsök Teréz	
Rösze 343	Zónai András, neje Tanács Viktor	
Rösze 344	Szél Antal, neje Pataki Anna	
Rösze 345	Szél Mihály, neje Fodor Veron	
Rösze 346	Szél Mihály, neje Fodor Veron	Szélmalom
Rösze 347	Özv. Ábrahám Sándorné Szél Roza	
Rösze 348	Szél István, neje Ábrahám Ilona	
Rösze 349	Szél Vince, neje Tanács Ilona	
Rösze 350	Horváth János, neje Császár Ilona	
Rösze 351	Orbán Köles Antal, neje Fodor Anna	Homokszél
Rösze 352	Fúrús Sándor, neje Makra Roza	
Rösze 353	Sebők István, neje Kispéter Erzsébet	
Rösze 354	Bodó Rózsa Sándor, neje Simon Roza	
Rösze 355	Horváth Antal, neje Varga Julianna	
Rösze 356	Özv. Horváth Mihály	Más helyt Császár út
Rösze 357	Horváth János, neje Kádár Anna	
Rösze 358	Bata Antal, neje Juhász Anna	Szél- és szárazmalom utóbb Juhász Ferenc és neje
Rösze 360	Bálint Bata István, neje Ördög Roza	

Röszke	361	Özv. Juhász Mihályné Kónya Katalin
Röszke	362	Oltványi János, neje Kis Roza
Röszke	363	Juhász Mihály, neje Oltványi Teréz
Röszke	364	Ábrahám Fúrús Péter, neje Szűcs Julianna
Röszke	365	Tari Pálné Rózsa Erzsébet örök.
Röszke	366	Tombácz Antal, neje Zónai Veron
Röszke	367	Tombácz József, neje Kéri Roza
Röszke	368	Tombácz Antal, neje Szélpál Teréz
Röszke	369	Simon István, neje Varga Veron
Röszke	370	Özv. Ördög Jánosné Szélpál Roza
Röszke	371	Papdi József, neje Szekeres Anna
Röszke	373	Ördög István, neje Ördög Teréz
Röszke	374	Tóth Pözsi Vince, neje Papdi Erzsébet

Nagyszéksós-kapitányság

Tanyaszám	Tulajdonos	Megjegyzés
Nagyszéksós 1	Börcsök Antal, neje Katona Anna	
Nagyszéksós 2	Tanács Imre, neje Börcsök Erzsébet	
Nagyszéksós 3	Börcsök György, neje Bite Anna	
Nagyszéksós 4	Börcsök József, neje Tombácz Veron	
Nagyszéksós 5	Börcsök Imre, neje Sipos Rozál	
Nagyszéksós 6	Varga Vincze, neje Tanács Anna	
Nagyszéksós 7	Börcsök Ignác, neje Szekeres Ágnes	
Nagyszéksós 8	Börcsök Mihály, neje Fodor Erzsébet	
Nagyszéksós 9	Tóth Imre, neje Dobó Veron	
Nagyszéksós 10	Vér Gergely, neje Lengyel Anna	
Nagyszéksós 11	Börcsök Sándor, neje Virgancz Roza	
Nagyszéksós 12	Sebők Mihály, neje Tanács Erzsébet	
Nagyszéksós 13	Csőszház Gatyafenék szőlőhelyben	
Nagyszéksós 14	Özv. Tanács Istvánné Makra Julianna	
Nagyszéksós 15	Vér Gergely, neje Lengyel Anna	Más helyt is
Nagyszéksós 16	Tanács János, neje Dobó Teréz	12 hold
Nagyszéksós 17	Csőszház Nagy Jóska-féle szőlőhegyben	
Nagyszéksós 18	Özv. Fodor Pálné Sári Apolló	Más helyt is
Nagyszéksós 19	Özv. Fodor Pálné Sári Apolló	Más helyt is
Nagyszéksós 20	Preszl Károly, neje Dudás Mária	Más helyt is
Nagyszéksós 21	Preszl Károly, neje Dudás Mária	Más helyt is
Nagyszéksós 22	Özv. Mility Arkádné Márián Ilona	
Nagyszéksós 23	Özv. Mility Urozné Treszky Ilona	
Nagyszéksós 24	Kiss Ferenc, neje Szűcs Rozál	
Nagyszéksós 25	Börcsök Péter	Más helyt is
Nagyszéksós 26	Papdi György, özvegy	
Nagyszéksós 27	Csőszház Korona szőlőhegyben	
Nagyszéksós 28	Magda Antal, neje Tanács Ilona	
Nagyszéksós 29	Özv. Kószó Antalné Lovászi Anna	
Nagyszéksós 30	Csőszház Rác szőlőhegyben	Koronahegyben
Nagyszéksós 31	Kiss József, neje Farkas Julianna	Koronahegyben
Nagyszéksós 32	Pintér Gergely, neje Magda Teréz	Koronahegyben
Nagyszéksós 33	Báncui Ede, neje Varga Julianna	Koronahegyben
Nagyszéksós 34	Özv. Szögi Sándorné Csányi Veron	Koronahegyben

Nagyszéksós	35	Ördög András, neje Márki Erzsébet	Koronahegyben
Nagyszéksós	36	Fehér József, neje Kollár Rozál	Koronahegyben
Nagyszéksós	37	Bakos József, neje Gaál Rozáli	Szűcshegyben
Nagyszéksós	38	Magyar András, neje Halász Ilona	Szűcshegyben
Nagyszéksós	39	Csányi Antal, Vas Modra Veron	Szűcshegyben
Nagyszéksós	40	Börcsök József, neje Bálint Erzsébet	Szűcshegyben
Nagyszéksós	41	Sebők Antal, neje Magyar Ilona	Szűcshegyben
Nagyszéksós	42	Csőszház Szücs Szőlőhegyben	Szűcshegyben
Nagyszéksós	43	Molnár József, neje Nacsa Rozál	Szűcshegyben
Nagyszéksós	44	Varga István, neje Barna Rozál	Szűcshegyben
Nagyszéksós	45	Ábrahám Péter, neje Ördög Veron	Szűcshegyben
Nagyszéksós	46	Császár Ádám, neje Szögi Rozál	Szűcshegyben
Nagyszéksós	47	Kismarci János, neje Lovászi Róza	Szűcshegyben
Nagyszéksós	48	Jambrik Ferenc, neje Rigó Anna	Szűcshegyben
Nagyszéksós	49	Kismarci Márton, neje Bárány Anna	Szűcshegyben
Nagyszéksós	50	Magda István, neje Jójárt Rozál	
Nagyszéksós	51	Özv. Csányi Pálné Nyári Apolló	Más helyt Szélmalom
Nagyszéksós	52	Börcsök Miklós, neje Dobó Erzsébet	
Nagyszéksós	53	Börcsök István, neje Dobó Mária	
Nagyszéksós	54	Oltványi József, neje Börcsök Rozál	
Nagyszéksós	55	Somogyi Miklós, neje Tupi Klára	
Nagyszéksós	56	Vajda Mihály, neje Vőneki Vera	
Nagyszéksós	57	Csőszház Börcsök szőlőhegyben	
Nagyszéksós	58	Özv. Bogyó Pálné Olasz Klára	Börcsökhegyben
Nagyszéksós	59	Özv. Futó Gergelyné Savanya Anna	
Nagyszéksós	60	Samu István, neje Király Veron	
Nagyszéksós	61	Varga Ferenc, neje Illés Katalin	Más helyt is Nagy Mihály
Nagyszéksós	63	Horváth György, neje Kószó Julianna	
Nagyszéksós	64	Samu János örök.	Alsó-Bánhegyben
Nagyszéksós	65	Kis Mihály, neje Ökrös Julianna	Alsó-Bánhegyben
Nagyszéksós	84	Ótott János	Más helyt is Alsó-Bánhegyben
Nagyszéksós	85	Csőszház Alsó-Bánhidy szőlőhegyben	
Nagyszéksós	86	Német Antal, örök	Más helyt is Felső-Bánhegyben
Nagyszéksós	87	Nyári Ferenc, neje Martonosi Anna	Más helyt is Alsó-Bókahegyben
Nagyszéksós	88	Csőszház alsó Bóka szőlőhegyben	Más helyt is Alsó-Bókahegyben
Nagyszéksós	89	Dobó Vince, neje Ördög Roza	
Nagyszéksós	90	Börcsök Sándor, neje Szücs Erzsébet	Más helyt is
Nagyszéksós	91	Özv. Csányi Pálné Nyári Apolló	Más helyt is
Nagyszéksós	101	Varga Ferenc, neje Illés Katalin	Mórahalom vagy Röske
Nagyszéksós	102	Özv. Csányi Istvánné Papp Anna	Mórahalom vagy Röske
Nagyszéksós	103	Özv. Csányi Istvánné Papp Anna	Mórahalom vagy Röske
Nagyszéksós	104	Csányi András, neje Papp Teréz	
Nagyszéksós	105	Börcsök Pál, neje Budai Roza	
Nagyszéksós	106	Magda Péter, neje Papp Veron	
Nagyszéksós	107	Ladányi Sándor, neje Magda Roza	

Nagyszéksós	108	Márki József, neje Csücs Ágnes	
Nagyszéksós	109	Csiszár István, neje Sipos Erzsébet	
Nagyszéksós	110	Fodor Vince örök.	
Nagyszéksós	111	Márki Gáspár, neje Bagi Rozál	
Nagyszéksós	112	Csiszár Péter, neje Savanya Vera	Más helyt is
Nagyszéksós	113	Kazi Miklós, neje Bánczi Amália	
Nagyszéksós	114	Ábrahám Furus Pál örök.	
Nagyszéksós	115	Gaál Ferenc, neje Ördög Anna	Szélmalom szárazmalom vagy olajsutú
Nagyszéksós	116	Szabó Ferenc, neje Dobó Anna	
Nagyszéksós	117	Csiszár Ferenc, neje Deák Roza	
Nagyszéksós	119	Csiszár Mátyás, neje Ördög Veron	
Nagyszéksós	121	Farkas Csamangó Mihály, neje Bársony Borbála	
Nagyszéksós	122	Magda Márton, neje Nyári Roza	
Nagyszéksós	123	Visnyei Mihály, neje Kiss György Veron	
Nagyszéksós	124	Bálint Mátyás, neje Kiss György Veron	
Nagyszéksós	126	Kiss Vince, neje Farkas Teréz	
Nagyszéksós	127	Orbán József, neje Farkas Csamangó Ilona	
Nagyszéksós	128	Özv. Márián Istvánné Milosits Erzsébet	
Nagyszéksós	129	Csőszház Ráctemető szőlőhegyben	Vizvettehegy
Nagyszéksós	130	Özv. Nagy Géczi Istvánné Hódi Rozál	Vizvettehegy
Nagyszéksós	131	Börcsök Tamás, neje Nagy Teréz	Máriánhegyben
Nagyszéksós	132	Özv. Vér Jánosné Ruzsáli Katalin	Vizvettehegyben
Nagyszéksós	133	Özv. Vér Jánosné Ruzsáli Katalin	Vizvettehegyben
Nagyszéksós	134	Csamangó Ferenc, neje Bata Veron	Vizvettehegyben
Nagyszéksós	135	Papp István, neje Batki Julianna	Máriánhegyben
Nagyszéksós	136	Csőszház Marián szőlőhegyben	Máriánhegyben
Nagyszéksós	137	Ördög György, neje Csóti Rozál	
Nagyszéksós	138	Masa István, neje Fődi Teréz	Más helyt is
Nagyszéksós	139	Magyar Ferenc, neje Borsos Roza	Máriánhegyben
Nagyszéksós	142	Vecsernyés József, örök.	Más helyt is
Nagyszéksós	143	Csőszház Vecsernyés szőlőhegyben	
Nagyszéksós	144	Szélpál Ferenc, neje Tóth Vera	
Nagyszéksós	145	Dragonics Manó, neje Freiburger Lukréczia	
Nagyszéksós	146	Varga Vince, neje Tanács Anna	Más helyt is
Nagyszéksós	147	Oltványi József, neje Jójárt Anna	
Nagyszéksós	148	Papp József, neje Borbély Ilona	
Nagyszéksós	149	Oltványi János, neje Fődi Julianna	
Nagyszéksós	150	Fődi György, neje Szücs Eszter	
Nagyszéksós	151	Papp Ferenc, neje Horváth Ágnes	Más helyt is
Nagyszéksós	152	Papp Antal, neje Berta Rozál	
Nagyszéksós	153	Papp Vince, neje Szekeres Julianna	
Nagyszéksós	154	Papp István, neje Ladányi Erzsébet	
Nagyszéksós	155	Csőszház Siskó szőlőhegyben	
Nagyszéksós	156	Papp János, neje Kéri Veron	
Nagyszéksós	157	Börcsök Miklós, neje Dobó Erzsébet	
Nagyszéksós	158	Börcsök Péter, neje Papp Rozál	
Nagyszéksós	159	Börcsök András, neje Katona Veron	
Nagyszéksós	160	Börcsök András, neje Katona Veron	Más helyt is
Nagyszéksós	161	Márki Antal, neje Börcsök Ágnes	
Nagyszéksós	162	Börcsök József, neje Bálint Erzsébet	
Nagyszéksós	163	Börcsök István, özvegy	
Nagyszéksós	164	Tandari József, neje Nagy Géczi Erzsébet	Más helyt is

Nagyszéksós	165	Özv. Oláh Fülöp Józsefné Dani Veron	Más helyt is
Nagyszéksós	166	Szücs József, neje Paplógó Rózsa	
Nagyszéksós	167	Özv. Oláh Fülöp Józsefné Dani Veron	
Nagyszéksós	168	Nagy Géczi István, örök.	
Nagyszéksós	169	Ördög Mihály, neje Király Teréz	Szélmalom
Nagyszéksós	170	Csamangó Péter, neje Paja Teréz	
Nagyszéksós	171	Bárány István, neje Csamangó Anna	
Nagyszéksós	172	Ördög Mihály, neje Király Teréz	Szárazmalom
Nagyszéksós	173	Szeged városi Kancsali iskola	
Nagyszéksós	175	Tóth Tukarcs József, neje Kispéter Vera	Szélmalom
Nagyszéksós	176	Császár István, neje Német Teréz	
Nagyszéksós	177	Özv. Tombácz Józsefné Kovács Bandó Anna	
Nagyszéksós	178	Tombácz Antal, neje Vojnár Etel	
Nagyszéksós	179	Tombácz Ferenc, neje Sánta Rozál	
Nagyszéksós	180	Kisjancsi György, neje Császár Rozál	
Nagyszéksós	181	Kis Lukács István, neje Kis Teréz	
Nagyszéksós	182	Kis József, neje Jakus Erzsébet	
Nagyszéksós	183	Ördög Csöre Antal, neje Csonka Veron	
Nagyszéksós	184	Paplógó István, neje Tanács Ágnes	
Nagyszéksós	186	Ördög János, neje Pakai Rozál	
Nagyszéksós	187	Gál Ferenc, neje Ördög Anna	Térképen: Bálint Imre
Nagyszéksós	188	Özv. Baán Jánosné Ördög Vera	
Nagyszéksós	190	Ördög István, neje Fodor Julianna	
Nagyszéksós	191	Kisjancsi Péter, neje Kószó Julianna	
Nagyszéksós	192	Özv. Sipos Józsefné Savanya Ilona	
Nagyszéksós	193	Ábrahám János özvegy	
Nagyszéksós	194	Kiss Ferenc, neje Ónozó Ilona	
Nagyszéksós	195	Özv. Kiss Imréné Bálint Ilona	
Nagyszéksós	196	Szücs Mátyás, neje Szücs Anna	
Nagyszéksós	197	Magyar Ferenc, neje Dancsics Krisztina	
Nagyszéksós	198	Szélpál Pál, neje Virág Roza	
Nagyszéksós	199	Nagy Vince, neje Bite Teréz	
Nagyszéksós	200	Bodó György özvegy	
Nagyszéksós	201	Márki István, neje Jójárt Anna	
Nagyszéksós	202	Márki Antal, neje Dobó Rozál	
Nagyszéksós	203	Tóth József, neje Puskás Klára	
Nagyszéksós	204	Oláh Fülöp István, neje Oltványi Erzsébet	
Nagyszéksós	206	Kispéter Mihály, neje Pakai Veron	Más helyt is
Nagyszéksós	207	Pakai György, neje Magda Katalin	Térkép: P. Vince, Régi: 2635
Nagyszéksós	208	Kispéter György, neje Batki Teréz	
Nagyszéksós	210	Oláh Fülöp János, neje Márki Viktoria	
Nagyszéksós	211	Márki Pál, neje Savanya Ágnes	Más helyt is
Nagyszéksós	212	Márki Antal, neje Börcsök Ágnes	
Nagyszéksós	213	Kispál József, neje Farkas Ilona	
Nagyszéksós	214	Özv. Jójárt Imréné Oltványi Julianna	
Nagyszéksós	215	Özv. Jójárt Imréné Oltványi Julianna	Más helyt is
Nagyszéksós	216	Farkas Antal, neje Kispéter Julianna	
Nagyszéksós	218	Németh Ferenc, neje Bernát Rozál	
Nagyszéksós	219	Kiss József, neje Ábrahám Erzsébet	15 hold
Nagyszéksós	222	Szekeres Mihály, neje Szélpál Julianna	Más helyt is
Nagyszéksós	227	Pakai Antal, neje Szabó Veron	
Nagyszéksós	235	Magda József, neje Papdi Erzsébet	

Nagyszéksós	237	Hódi Mihály, neje Börösök Anna	Más helyt is /első férje Nagy István/
Nagyszéksós	238	Oláh Fülöp Imre, ifj. neje Tóth Anna	
Nagyszéksós	239	Oláh Fülöp Imre, id., neje Török Rózsa	
Nagyszéksós	240	Benák József, neje Csöke Erzsébet	Más helyt is
Nagyszéksós	241	Özv. Kószó Andrásné Szél Julianna	
Nagyszéksós	242	Özv. Pakai Antalné Farkas Csamangó Julianna	
Nagyszéksós	243	Nógrádi Imre, neje Paplógó Anna	Más helyt is
Nagyszéksós	244	Nógrádi Imre, neje Paplógó Anna	
Nagyszéksós	245	Paplógó Mihály, neje Magda Ágnes	
Nagyszéksós	246	Özv. Ördög Jánosné Magda Rozál	
Nagyszéksós	275	Özv. Savany Mihályné Pakai Erzsébet	
Nagyszéksós	276	Tandari János, neje Farkas Mária	
Nagyszéksós	277	Farkas János, neje Kása Julianna	
Nagyszéksós	278	Bata Sándor, neje Császár Julianna	
Nagyszéksós	279	Bata Ferenc, neje Barna Veron	
Nagyszéksós	290	Baranyás Ferenc, neje Szekeres Anna	
Nagyszéksós	292	Papdi Pál, neje Márki Teréz	Más helyt is
Nagyszéksós	293	Horváth István, neje Kószó Julianna	
Nagyszéksós	294	Kisguczi Mátyás, neje Zombori Julianna	
Nagyszéksós	295	Papdi Miklós, neje Ördög Róza	
Nagyszéksós	296	Ábrahám Pál, neje Batki Teréz	Más helyt is
Nagyszéksós	297	Zombori András, neje Fehér Anna	Más helyt is
Nagyszéksós	298	Zombori András, neje Fehér Anna	Más helyt is
Nagyszéksós	299	Papdi Imre, neje Benák Rozál	
Nagyszéksós	300	Papdi Pál, neje Márki Teréz	

Feketeszél kapitányság

Tanyaszám	Tulajdonos	Megjegyzés	
Feketeszél	260	Tombác Antal, neje Szélpál Teréz	
Feketeszél	261	Papdi Pál, neje Tanács Veron	
Feketeszél	264	Szécsi József, id. özvegy	
Feketeszél	265	Szécsi József, ifj. neje Rúza Rozál	
Feketeszél	266	Sánta Imre, neje Babarcsi Rozál	
Feketeszél	267	Sánta Pál, neje Masa Ágnes	
Feketeszél	268	Császár János, neje Kiss Erzsébet	
Feketeszél	269	Özv. Csányi Ferencné Győri Katalin	
Feketeszél	270	Csőszház Csányi szőlőhegyben	
Feketeszél	325	Özv. Farkas Csamangó Józsefné Borsos Rozál	
Feketeszél	327	Özv. Bönde Jánosné Farkas Csamangó Ilona	
Feketeszél	328	Engi István, neje Király Julianna	
Feketeszél	330	Hegyesi Imre, neje Csikos Julianna	Más helyt is
Feketeszél	331	Oltványi József, neje Ördög Anna	
Feketeszél	332	Oltványi Antal, örök.	
Feketeszél	333	Papp János, neje Oltványi Veron	
Feketeszél	334	Özv. Kalmár Jánosné Kiss Teréz	
Feketeszél	335	Papp Ferenc, neje Benák Anna	
Feketeszél	336	Ábrahám Fúrús Péter, neje Szücs Julianna	Más helyt is: Röske 364

Feketeszél	337	Özv. Ördög Jánosné Orbán Köles Katalin	
Feketeszél	338	Fodor József, neje Biczók Veron	
Feketeszél	339	Fodor Pál, neje Császár Anna	
Feketeszél	340	Somodi Imre, neje Börcsök Mária	Katonai térképen más tulajdonos
Feketeszél	341	Magyari Ferenc, neje Csányi Rozál	
Feketeszél	342	Ábrahám Pál, neje Batki Teréz	
Feketeszél	343	Özv. Papp Jánosné Ábrahám Fúrús Veron	
Feketeszél	344	Papp Ferenc, neje Horváth Ágnes	
Feketeszél	345	Horváth János, neje Dobó Anna	
Feketeszél	346	Horváth Mihály, neje Ónozó Veron	
Feketeszél	347	Orbán Sándor, neje Bálint Veron	
Feketeszél	348	Orbán József, neje Varga Ágnes	
Feketeszél	350	Módra János kiskorú	
Feketeszél	351	Orbán József, id. neje Császár Apolló	
Feketeszél	352	Dobó József, neje Vass Veron	
Feketeszél	353	Szél István, neje Fodor Erzsébet	
Feketeszél	354	Márki Pál, neje Savanya Ágnes	
Feketeszél	355	Dobó János, neje Kószó Rozál	
Feketeszél	356	Dobó Mihály, neje szekeres Julianna	
Feketeszél	357	Eichberger Mátyás, özvegy	Más helyt is
Feketeszél	358	Papdi Antal, neje Barna Mária	
Feketeszél	359	Bagi János, neje Szél Rozál	
Feketeszél	360	Bagi András, neje Tóth Rozál	
Feketeszél	361	Oltványi Antal, neje Szél Erzsébet	
Feketeszél	362	Bata Ferenc, neje Börcsök Veron	
Feketeszél	363	Bönde János, örök.	
Feketeszél	364	Takács József	Más helyt is, Módra Mátyás: Katonai térkép
Feketeszél	365	Német Márton, neje Császár Julianna	
Feketeszél	366	Biczók István, neje Pintér Julianna	
Feketeszél	367	Szécsi András, neje Hajó Teréz	
Feketeszél	368	Hajó Antal, neje Németh Veron	
Feketeszél	369	Hajó József, neje Mészáros Roza	
Feketeszél	370	Molnár József, neje Hajó Rozál	
Feketeszél	371	Kiss Antal, neje Papp Anna	
Feketeszél	372	Bagi József, neje Dobó Julianna	
Feketeszél	373	Ördög Péter, neje Bagi Julianna	Térképen Ábrahám Fúrús János örök.
Feketeszél	375	Császár Pál, neje Módra Julianna	
Feketeszél	376	Özv. Tóth Józsefné Csányi Apolló	
Feketeszél	377	Ladányi András, neje Urbán Julianna	
Feketeszél	378	Szécsi Antal, neje Kalmár Ilona	
Feketeszél	379	Ladányi János, neje Takács Katalin	
Feketeszél	380	Szécsi Antal, ifj., neje Katona Erzsébet	Ladányihegyben
Feketeszél	381	Ladányi Antal, neje Papp Rozál	
Feketeszél	382	Zombori András, neje Fehér Anna	Más helyt is /térképen Ótott Kovács János/
Feketeszél	383	Oláh József, özvegy	
Feketeszél	384	Özv. Kiss Józsefné Német Rozál	
Feketeszél	385	Guczi Ferenc, neje Szél Anna	Visnyeihegyben
Feketeszél	386	Szél István, neje Fodor Erzsébet	Visnyeihegyben

Feketeszél	388	Ördög Pál, neje Ábrahám Anna	Visnyeihegyben
Feketeszél	389	Csöszház Visnyei szőlőhegyben	Visnyeihegyben
Feketeszél	390	Király János, neje Szécsi Rozál	Ladányihegyben
Feketeszél	391	Özv. Börösök Ferencné Katona Anna	Ladányihegyben
Feketeszél	392	Csöszház Ladányi szőlőhegyben	Ladányihegyben
Feketeszél	393	Papp Péter, neje Magyar Erzsébet	Ladányihegyben
Feketeszél	394	Papp Ferenc, neje Sándor Veron	Ladányihegyben
Feketeszél	395	Ábrahám János, neje Sipos Vera	Ladányihegyben
Feketeszél	397	Farkas Csamangó Illés, neje Orbán Julianna	
Feketeszél	398	Farkas Csamangó Mátyás, neje Kiri Julianna	
Feketeszél	399	Berta István, neje Kószó Erzsébet	
Feketeszél	400	Váradi Ignác mérnök	Más helyt is
Feketeszél	401	Csöszház Muskó szőlőhegyben	
Feketeszél	402	Szekeres István, neje Gál Rozál	
Feketeszél	405	Hegedüs Ferenc, neje Lantos Ágnes	Más helyt is.

Irodalom

BÁLINT SÁNDOR

1962 A szegedi paprika. Bp.

1976 A szögedi nemzet. A szegedi nagytáj népelete. Első rész. MFMÉ 1974/75-2. Szeged

BELÉNYI GYULA

1981 A szegedi tanyák 1949-ben. Agrártörténeti Szemle, 223-235.

BÉL MÁTYÁS

1984 Csongrád és Csanád megye leírása. Sajtó alá rendezte, és a bevezető tanulmányt írta Zombori István. MFMÉ 1980/81-2. Szeged

GIDAY KÁLMÁN

1974 Szentmihálytelek története. Somogyi-könyvtári Műhely, 233-268.

1985 A szegedi tanyai gazdakörök. Csongrád Megyei Honismereti Híradó, 103-110.

INCZEFI GÉZA

1960 Szeged környékének földrajzi nevei. Nyelvtudományi Értekezések 22. Bp.

JUHÁSZ ANTAL

1989 A szegedi táj tanyái. MFMÉ 1982/83-2. Szeged

1992 A tanyák településtörténete. = Mórahalom. Szerk. Juhász Antal. Kiadja Mórahalom Város Önkormányzata. 63-102.

KÁLDY-NAGY GYULA

1970 Magyarországi Török adóösszeírások. Bp.

NAGY, LUDOVICUS

1828 Notitiae Plitico-geographico statistica regni Hungariae, Buda.

PALUGYAY IMRE

1853 Magyarország történeti, földirati legújabb leírása, 2. K. Pest.

REIZNER JÁNOS

1899-1900 Szeged története 1-3. K. Szeged

TÖMÖRKÉNY ISTVÁN

1963 A tanyai világból. = Tömörkény István: Munkák és napok a Tisza partján. Szerk. Péter László. Bp.

Rövidítések

CSML	Csongrád Megyei Levéltár
KSH	Központi Statisztikai Hivatal
MFME	A Móra Ferenc Múzeum évkönyve
Tan. Ir.	tanács iratai
Tan. Jkv.	tanácsi jegyzőkönyv

SEBESI JUDIT

Az önkényuralom és a dualizmus kora 1849-1918.

A település létrejötte

Röszke lakóinak életét, gazdasági, politikai és kulturális viszonyait egyaránt Szeged határozta meg. E város hatalmas határa (1900-ban területe 141776 kh volt) Alsó- és Fölsőtanyára oszlott. Az Alsótanyához tartozó Röszke, Szegedhez - Szentmihálytelek után - a második legközelebbi helység volt, 11 km választotta el a várostól. A 19. és 20. század fordulóján jelentős fejlődés következett be Röszke életében. A szétszórt tanyákból álló kertészségből ez idő alatt kapitánysági székhelyig fejlődött. Fényes Elek 1851. évi geográfiai szótára Szegedhez tartozó pusztaként említi, az ugyanebben az évben készült megyei összeírás kertészségnek nevezi, az 1871-i népszámláláskor pedig, Szentmihálytelekkel együtt, a kapitánysági székhelyként tartották nyilván. Közvetlen határai: északon Nagyszéksós, délen pedig a Bodom-rét, amely Gyálával és a Tiszával érintkezik. A röszkeiek északi irányban Szabadka felé, dél felé pedig Horgosra kocsizhattak, ha pl. terményeiket nem a szegedi piacon kívánták értékesíteni.

Röszke belterülete mindössze 224 kh. Néhány évtized alatt épült ki az összefüggő település, amelyhez szorosan csatlakoztak, a dohány-, majd a paprikakertészek tanyái. 1850-ben 134 dohánykertész élt Röszkén, hattagú háznépét számítva, 800 körüli lehetett csak a dohánykertészkedésből élők száma. Bizonyára egyéb mezőgazdasággal foglalkozót, néhány kézművest és kereskedőt is föltételezhetünk, így a kertészség mintegy 900 főből állhatott. Röszke eltért pl. a Csanád megyei dohánykertészségektől: utóbbiakat a kincstár telepítette az 1840-es években, de már az 1750-es évektől is voltak telepítések a Bánságban, Csanádban. Akár földesúri, akár kincstári telepítések voltak, lakói jobb helyzetűek, mint az allodiális vagy az úrbéres községek lakói. A röszkeieknek még jobb lehetett a helyzetük, hiszen zömük Szegedről települt ki. Ezek a kertészkedés mellett szántóföldi művelést is folytattak. 1852-ből pontos adatunk van Röszke lakosságáról a temesvári sematizmus alapján. Ekkor Röszkén 951 lakos élt, közülük 912 a katolikus. Ehhez képest a lakosság 1920-ig két és félszeresére, 2420-ra növekedett. Hetven év alatt Röszke lakossága megháromszorozódott.

Röszke nagyobb mértékben fejlődött, mint Alsótanya egésze. Alsótanya lélekszáma 1852 és 1910 között csak 50 %-kal nőtt, 16441 főről 28809 főre.

Röszke faluvá alakulását a fölépült házak szaporodása is mutatja. 1886-ban Molnár János központi lovas rendőr a városi tanács határozatára házszámtáblák készítése végett fölmérte, mennyi Röszke és Szentmihálytelek igénye. Jelentése szerint Szentmihálytelken 120, Röszkén pedig 230 számozott telek volt. Ugyanekkor László Mihály alkapitány a külterületi kapitányságokból a következő házszámtábla-igényt jelentette:

1.	Csengele	350
2.	Balástya	350
3.	Őszeszék	350
4.	Szatymaz	500
5.	Gajgonya	550

6.	Fehértó	350
7.	Csorva	450
8.	Zákány	550
9.	Domaszék	550
10.	Feketeszél	650
11.	Nagyszéksós	650
12.	Móraszék	450
13.	Királyhalom	550
14.	Átokháza	350
15.	Röszke-Szentmihálytelek	450

A 230 házhely ekkoriban mintegy 1200-1500 lakost föltételez.

A századfordulóra Röszke lakossága közel járt a 2000-hez. Megkezdődött a szorosan együvé épült háznak utcákba rendeződése is. A 20. század első éveiben olyan közművek és közszolgáltatások létesültek (posta, telefon, orvosi lak, óvoda, artézi kút), amelyek az itt élők mindennapi életéhez föltétlenül szükségesek voltak.

Az előljáróság

Röszke kertészségnek a város már 1849-től önkormányzatot engedélyezett. E testület bíróból, két esküdtből, kisbíróból vagy ellenőrből állt:

Év	Bíró	Esküdt	Ellenőr, kisbíró
1848	Lajos Antal	Barna András Osznovits János	Kiss J. Ferenc Daka Pál
1862	Hódi Gergely majd Kiss Ferenc	Lajos Antal Tóth Péter	
1866	Tóth Mihály		Kriván Pál
1867	Tóth Péter Márki József	Barna István Hódi Antal	

Az előljáróság léte telepesséjellel függött össze. A város több dohánykertész családnak egy időben és egyszerre adta bérbe a dohánytermesztésre alkalmas földjét. Az azonos minőségben gazdálkodók életét és a várossal való kapcsolatukat könnyebben és gyorsabban intézhették bizonyos alacsonyabb színvonalú, helyi önkormányzat segítségével. Mivel a kertészség szétszórt házainak faluvá alakulása is ekkoriban kezdődött, és így a helyi önkormányzat fontossága növekedett, a kisebb jelentőségű ügyek rendezésében könnyítést jelentett a város számára. 1870 után azonban sem a tanácsi iratokban, sem a törvényhatósági bizottsági közgyűlés jegyzőkönyveiben semmiféle utalást sem találunk arra, hogy a röszkei előljáróság létezett volna. Megszűnésére gazdasági és közigazgatási ok is szolgált. Éppen az 1870-es évek közepétől észlelhető a röszkei bérlemények többségének megvétele „örök áron”. Ennek következtében megszűnt a település egyöntetű telepesséjelle. A tulajdonosváltás lazábbá tette a város és a gazdák közti viszonyt. 1868 után, amikor a külterületen, így Alsótanyán, közigazgatási központi létrehozásával az alkapitányok és a pusztázók kötelesek voltak a tanyákon tartózkodni, kisebb helyi ügyeket már a központok tisztségviselői intézték.

Amikor a város a röszeieknek önkormányzatot adott, figyelembe vette már az 1836. IX. tc. alapján a reformkorból származó gyakorlatot. Eszerint a falvak jegyzőt nem, de esküdteket és bírókat minden megkötés nélkül, szabadon választhattak.

Az előjáróság és a város közötti viszony korántsem volt felhőtlen. Ennek részben anyagi, részben jogköri vonatkozásai voltak. A röszei előjárók legtöbbször ingyen dolgoztak a városnak, sokszor éveken keresztül sem kapták meg tiszteletdíjukat. Először 1849 júniusában „esedeztek” némi ellátásért. A szabadságharc vérzivataros időszakában, amikor éppen Szegedtől nem messze folyt öldöklő küzdelem, a városi tanács jegyzőkönyvbe foglaltak: „a röszei bíró, Lajos Antal részére 36 pengő forintokat, Barna András, Osznovits János esküdtek, úgy Kiss János Ferenc és Daka Pál kisbíróknak pedig fejenként pengő 18 forintokat egy évre annak rendje szerint kifizessen. Tekintve Reszke kertészség előjáróinak, főképp a mostani időben nem csekély terheltetésüket.” 1867-ben Tóth Péter bíró és társai azért kívántak tisztségükről lemondani, mert hosszú idő óta semmiféle anyagi támogatásban sem részesültek. „Kérjük továbbá az 1849-ik évben megszavazott díjazást a jövőbeni előjáróknak, hogy az eléggé megsokasodott, halasztást nem szenvedő, mind községi, mind egyesek ügyében pontosan jókedvvel és lélekkel híven eljárjanak.” Még ez év nyarán új választásokra került sor a pusztai alkapitány jelenlétében. 1867. június 15-én „az egybegyűlt lakosság a maga kebeléből 8 tagból álló kijelölőbizottmányt választott. A bizottmány Lajos Antalt és Márki Józsefet a bíróságra kijelölván, ezek közül az egybegyűlt lakosság Márki Józsefet 40 szavazattöbbséggel bírónak megválasztotta.”

Az albíró jogkörének gyakorlása körül vita alakult ki. 1862 januárjában Hódi Gergely bíró és társai arra kérték a szegedi polgármestert, hogy a korábbi években bevált albíróságot állíttassa vissza: „minthogy számra nézve sokkal többen vagyunk, és így a tennivalók is többek: azután sok kisebb vétségek fordulnak elő, melyekért többször kell befáradnunk, kétszer bizonyosan, amidőn vizsgálat alá került a dolog, de ez helyben könnyebben eszközölhető, azután kit-kit jobban és közelebről ismerünk, mi nagy hatással van az ítélet hozásában, továbbá csírájában fojtsd el a rosszat, márpedig, ha a távolság miatt a kisebb ügyek intézetlen maradnak, belőle sok és nagy rosszak származhatnak.” A városi főügyész pártolón terjesztette a röszeiek kérését a polgármester felé. Az ügyet Kelemen István főügyész vizsgálta. Az albíróság működésének megújítására vonatkozóan azonban nem találtam iratot.

Az a gyakorlat, hogy a röszei előjáróságban albírói jogkör is volt, mutatja a városi vezetés bizalmát, és egyúttal azt is, hogy ésszerűen próbált könnyíteni az alsóvárosi albíróság munkáján. A röszei albíró 1862-ig minden kétséget kizáróan működött, és ezzel a törvényhatósági igazságszolgáltatás meglévő három külvárosi (a felsővárosi, alsóvárosi és rókusi) albírósága mellé negyedikként csatlakozott. Az albíró 60 forintig terjedő perértékű polgári perekben és kihágási ügyekben járt el úgy, hogy jegyzőkönyveit a tanács negyedévenként fölülvizsgálta. Az albíró rendfenntartói és közigazgatási teendőket egyaránt végzett. Tehát az igazságszolgáltatás és a közigazgatás nem csupán a városi tanácsban, hanem az albírószágban is összefonódott. Nem véletlen, hogy éppen 1862-ben szűnt meg a röszei előjárók albíráskodási tevékenysége. A provizórium politikája inkább centralizálni akarta az ügyek intézését, mint decentralizálni. 1862-ben Petrovics István királyi biztos tiszte volt a külvárosi albíróságok fölosztása. Helyükbe kapitányságokat szervezett. A kiegyezés évében (1867) visszaállították ugyan a külvárosi albíróságokat, de a Polgári törvénykezési rendtartás (Ptrt: 1868: LIV. tc.) életbeléptetésével kezdődő reform kapcsán az 1869. május 10-i közgyűlés ismét megszüntette a kapitánysági tisztséggel járó bírósági jogkört, valamint a vele azonos jellegű külvárosi albíróságokat.

Az új bírósági alaptörvény (1869: IV. tc.) elrendelte a törvénykezési szervezetek elválasztását a közigazgatástól. Még ebben az évben új közigazgatási központok jöttek létre a tanyákon azzal, hogy a hús, majd harminc pusztázónak állandóan kijelölt őrhelyükön kellett tartózkodniuk: „a felső részen a szeged-kisteleki országúton, a Müller-féle erdővel szemközt fennálló városi csőszházban, az alsórészen pedig a vágójárási, szintén városi épületek” egyikében.

A kapitányságok megszervezése után pedig a hivatalos rendőr alkapitányok, a pusztai rendőrbiztosok, Röske és Szentmihálytelek vonatkozásában pedig a központi lovas rendőrbiztos, valamint a kapitányság esküdtjei ügyeltek a tanyák rendjére. A röskei előjáróság két tagjával 1872-ben, majd az 1880-as években zajló országgyűlési képviselő-választásra jogosultak között találkozhatunk. Nem tisztségviselőként, hanem földtulajdonosként került a választók közé 1872-ben Márki József 57 éves (181. sz. tanya) és Barna András 38 éves gazda (206. sz. tanya). Kapitánysági esküdt volt az 1890-es években Ördög István (373. sz.), az 1910-es években pedig Papp Ferenc (szintén a 373. sz. tanya lakója.)

Röske és Szeged

1870 után, a helybeli előjáróság megszűnésével, Röske lakossága, egyrészt a kapitánysági előjárók közbejöttével, másrészt a törvényhatósági bizottsági közgyűlésbe küldött (virilis és választott) tagjai útján állt kapcsolatban a várossal.

A mindennapi élet ügyes-bajos dolgaiban a kapitányság irányított. Röske és Szentmihálytelek vonatkozásában 1890-ig a tanyai kapitány és az esküdtek. 1890-ben külön Utasítás foglalta össze a tanyai kapitányok és esküdtek teendőit. Pálffy Ferenc polgármester a következő föltételekkel látta jónak a tanyai kapitányok és esküdtek kinevezését:

A tanyai kapitányok és esküdtek állása tiszteletbeli, őket a polgármester azon tanyai polgárok közül nevezi ki, kik becsületesség, kifogástalan erkölcsi és példás családi élet, emberbaráti jó érzelmek által kitűnnek, és akik a közügyek iránt önzetlen érdeklődéssel viseltetnek, a néppel jól tudnak bánni, és ép /p/ azért a nép között tiszteletben és becsületben állanak. Ennélfogva méltán elvárja a hatóság, hogy a kinevezett kapitányok és esküdtek iparkodnak a nép előtt mindenben jó példával előjárni, a nép között oda hatni, hogy a kormány és hatóságok iránt tisztelettel viseltessenek, és hogy azokat úgy tekintsék, mint a népnek jóakaróit és barátait. A tanyai kapitányok és esküdtek gondjaira van bízva azon terület, melyen kineveztettek, ők azon területeken lakók előjárói, s kötelezettségük minden törvényteleniséget, visszaélést vagy rendetlenséget bejelenteni, és örködni, hogy a kiadott rendeletek végrehajtassanak. Minden oly eset, ami hatósági intézkedést igényel, a kapitány vagy helyettese által bejelentendő, és pedig vagy a városban a polgármesteri hivatalban, vagy pedig a pusztai alkapitányoknál szóval, de jogában áll a kapitányoknak, ha személyesen a jelentéstételben akadályozva lennének, ezen jelentéseket röviden írásban foglalva /.../ beküldeni.

A tanyai kapitányok a következőkben kötelesek intézkedni:

Jelentést tegyenek a kapitányok, ha azt tapasztalják, miként a város határaiból szomszédos községek foglalást tesznek,

ha a közlekedési utakat egyesek elfoglalják, megszükitik.

ha a városi közföldről akár járás-, akár haszonbéres, akár székekből egyesek foglalnak,

ha a városi ültetvényeket rongálják,

ha az utak, hidak, dobogók és átereszek rossz karban vannak,

ha bűntények fordulnak elő,

ha azokat, mint fõntebb mondva volt, maguk a károsok vagy sértett felek be nem jelentették,
 ha /.../ az iskolás gyermekek vagy felnõttek, vagy a jószágok között járvány vagy ragályos betegség mutatkozik,
 ha kuruzsolók és nem okleveles bábák mûködéseirõl tudomással bírnak,
 ha valaki halottat halottvizsgálat és beszentelés nélkül valahol eltemet,
 ha az iskolalátogatásnál valami mulasztást tapasztal, amelyet a tanító be nem jelentett,
 ha valaki a hernyózást elmulasztja, és ebbõl a szomszédra kár származik, és ha valaki földje mentén a szerbtõvist az út közepéig szorgalmasan nem irtja,
 ha engedély nélküli vadászatot tapasztal, vagy ha valaki engedély nélkül lõfegyvert tart,
 ha tilos idõben vadásznak,
 ha a kutyák kolonc nélkül járnak, vagy szõlõéréskor megkõtve nincsenek,
 ha valaki tanácsi engedély nélkül építkezik, vagy nem oda és nem úgy, amint engedve volt,
 ha a kapitányságában fekvõ városi épületek, iskolák nem jó karban lennének,
 ha azt tapasztalja, hogy a város bérlõi a földeket nem szerzõdés szerint kezelik, kigõdrözik, vagy az utak mentét nem fásítják,
 ha a lakosság, különösen a gyermekek között járványos betegségek és hirtelen elhullások mutatkoznak,
 ha a járásokban a gazdaságok vagy pásztorok részérõl rendetlenséget vagy mulasztást tapasztalnak. /.../
 Saját nevelésû jószágokról igazolást a kapitány adhat ki /.../
 Az adó és egyéb illetéki végrehajtásoknál mint becsüsök részt venni jogosítva vannak /.../
 A külterületi építkezések iránt a helyszínén tartandó szemléken részt vesznek /.../

A késõbbi városi szabályrendeletek a tanyai kapitányok teendõit felügyeleti és közigazgatási csoportra osztották, megkülönböztetve ezzel a rendfenntartó, õrködõ és hivatalnoki tisztséget. Az 1903. évi szabályrendelet viszont már a kapitánysági esküdteknek szabta ki azokat a föladatokat, amelyeket korábban a kapitányok végeztek. A tanyai kapitány nem kapott fizetést. Az esküdteknek járt évi 120 korona, a helyettes kapitányi rangban lévõ esküdt 200 korona tiszteletdíjban részesült.

A kapitánysági elõjárók mellett a röszeiek virilis /legtöbb adót fizetõ/ és választott képviselõik segítségével szólhattak bele ügyeik intézésébe. A törvényhatósági bizottsági képviselõk választására szintén kapitánysági keretekben került sor. Választókerületekbe tömörített több kapitányság lakója közösen választott városatyát. A helyhatósági választókerületek azonosak voltak az országgyûlési választókerületekkel. Alsó- és Fõlsõtanya lakosságának növekedésével és a választásra jogosult polgárok számának emelkedésének a választókerületek változtak, a bizottsági tagok száma is nõtt, de nem olyan mértékben, amint a terület nagysága és a lakosság száma indokolta volna. A választókerületekben a kapitányságok megoszlását az 1870: XLII. tc. 25., majd az 1886: XXI. tc. 29. paragrafusa szabályozta. A jobb áttekintés végett 1869-tõl 1903-ig érdemes részletezni a bekövetkezett módosulásokat.

Szeged város VII. Választókerülete 1869-ben

- I. Felsővárosnak a „Dugonics utca keleti sora, a gyevi út nyugati sora a gyevi kapuig” és a Tisza által határolt területe 371 választóval, a felsővárosi társalgóegylet helyiségében,
- II. Felsőváros többi része, a Sóházi utca, a felsőtanyák 318 választójával a felsővárosi nagyiskolában,
- III. Rókusi külváros 358 választóval a Hét pacsirta vendéglőben,
- IV. A Belváros északi része, „a hal és Széchenyi tér vonala, a Kárász utca nyugati sora, innen a Masa-háztól a Kálvária utcáig terjedő sora a búzatérnek, az egész Kálvária és Kormányos utca” 429 választóval, a széképület közgyűlési termében,
- V. A Belváros többi része 464 választóval a széképület tanácstermében,
- VI. Alsóváros azon része, amely a „Szabadkai kaputól az államvasúti indóházig terjedő kövezet északi részében fekszik az alsó tanyákkal, ide nem értve az Alexi utca, baráttér, Gácsér és Kápolna utcákat” 445 választóval a Kutocs-felé vendéglőben és
- VII. Alsóváros többi része, Rösztke, Szentmihálytelek 581 választóval, az ún. belső tanodában választanak.

A törvényhatósági bizottság létszáma ekkor 280 fő volt. Ezt 70170 lakos után számolták: 140 virilis és 140 választott képviselővel.

A IX. választókerületből 1884-ben

- a./ rösztkei: Szent-Mihálytelek, Rösztke, Feketesztél, Kancsal, Nagyszéksós, Madarásztó, Ásotthalom és Átokháza kapitányságok,
- b./ domasztéki: Pálfi, Doma, Lengyel, Móra, Zákány és Csorva kapitányságokkal képzett alkerület. (6-6, összesen 12 bizottsági tagot választ.)

A IX. választókerületből, 1890-ben és 1897-ben

- a./ rösztkei: Szent-Mihálytelek, Rösztke, Feketesztél, Nagyszéksós, Királyhalom és Átolháza tanyai kapitányságok.
- b./ domasztéki: Domaszték, Móra, Zákány, Csorva kapitányságokkal képzett alkerületből állt. (6-6, összesen 12 bizottsági tagot választ.)

A IX. választókerületben 1903-ban

- a./ (Királyhalmi) kerület: az alsótanyai Királyhalom- és Nagyszéksós-kapitányságok területe. Választ 12 bizottsági tagot.
- b./ (Csorvai) kerület: az alsótanyai Átokháza, Csorva- és Mórahalom-kapitányságok területe. Választ 10 bizottsági tagot.

c./ (Domaszéki) kerület: az alsótanyai Zákány- és Domaszék kapitányságok területe. Választ 12 bizottsági tagot.

d./ (Feketeszéli) kerület: az alsótanyai Feketeszél, Röske- és Szent-Mihálytelek-kapitányságok területe. Választ 14 bizottsági tagot.

A város törvényhatósági bizottsága ekkor már 100 270 lakos után 400 tagból állt. 200 virilis és 200 választott polgár foglalt benne helyet.

A szabályrendelet a röske-szentmihályteleki kapitányságról külön cikkelyben intézkedett, mivel ennek szorosabb kapcsolata volt a várossal, mint a többi, távolabb eső kapitányságnak. E kapitányság területe a századfordulón 4022 kh volt, népessége 1900-ban 2698 fő, 1910-ben már 3538.

A röske-szentmihályteleki kapitányság dűlők szerinti fölosztása:

Sárosvölgy	400	kh
Hosszú	263	kh
Lapos	350	kh
Paphalom	178	kh
Röske	224	kh
Bodom	1180	kh
Bodomhalom	365	kh
Eperjes	310	kh
Maty	301	kh
Szentmihálytelek	181	kh
Terehalom	270	kh
Összesen	4022	kh

Az 1903. évi szabályrendelet 207. Paragrafusa így részletezte Röske és Szentmihálytelek „pusztai telep” jogállását: „Röske és Szentmihálytelek pusztai telepek a hozzájuk tartozó földterületekkel együtt, az alsótanyai külterülettől elválasztva a központi lovas rendőrbiztos kerületébe osztva, Röske-Szent-Mihálytelek név alatt külön tanyai kapitánysággá alakíttassanak, ezen kapitányságra nézve az alábbi rendelkezések éppen úgy kötelezők, mint a többi tanyai kapitányságokra, s e tekintetben a központi lovas rendőrbiztossal olyan viszonyban állnak, mint a felső- és alsótanyai kapitányságok illető pusztai rendőrbiztosukkal”.

A többi alsótanyai kapitányság a tanyai kapitányok és esküdtek fönnhatósága alatt maradt. 1903-ban az alsótanyai kapitányságok kiterjedése a következő volt:

Feketeszél. Határai: nyugatról Nagyszéksós, északról Domaszék, délről és délkeletről a röske-szentmihályteleki kapitányság, keletről az alsóvárosi fekete földek. Az előbbeni feketeszéli területeken kívül ide tartoznak még a Ladányi, Csala, Csamangó és Visnyei szőlőföldek.

Nagyszéksós. Áll a Nagyszéksós és Kancsal nevezetű területből és a madarásztói terület egy részéből.

Királyhalom: Áll Alsó-Ásotthalom, a Madarász-tói terület másik részéből, Pillich-, Rivó-erdő, Lószagató, Bokorsivány s a szomszédos városi haszonbéres földterületekből.

Átokháza. Magában foglalja Átokházát az Ásotthalmi, Felső-ásotthalmi, Klauzál, Ötömös, Dugonics, Honvéd, Pálinkás, Mészáros, Kártyás és Magyar erdőterületeket, a közbeeső városi legelő és haszonbéres földterületekkel együtt.

Csorva. Magában foglalja Csorvát, a Mérgesi-, Ruki- és Gerentsér-erdőket s a közbeeső városi legelő és haszonbéres földterületeket.

Zákány. Magában foglalja Zákányt s az úgynevezett lengyelkápolnai területet. Határai: nyugatról a városi közlegelő, északkeletről a dorozsmai járás, délről a városi haszonbéres földek és mórahalmi kapitányság.

Domaszék. Áll a Doma-, Kiss István- és Sárosszék területekből a Tari-hegy, Kászonyi-hegy, Nyári-hegy, Móra-hegy, Ördög-hegy és Csuszék-hegy szőlőterületekből. Határai északkeletről a dorozsmai járás, keletről az alsóvárosi fekete földek, nyugatról a zákányi kapitányság és délről a feketeszéli, mórahalmi és nagyszéksósi kapitányság.

Mórahalom. Áll a Mórahalomból, Nagy Istvánból, továbbá egyfelől Csorváig és Zákányig, másfelől a Kazi-erdőn, alul a Kroller-szőlőig terjedő városi közlegelő és haszonbéres földterületekből.

Az országgyűlési választói névjegyzékből azonosítható a röszei választók névsora, valamint a virilis jogon a törvényhatósági bizottsági közgyűlésben helyet foglaló polgároké. Az 1881. évi választói jegyzék alapján a következő röszeiek élhettek jogaikkal.

Barna András	Papdi Miklós
Barna István	Paplógó András
Katona József	Szécsi János
Lajos János	Szekeres Antal
Márki Antal	Szél Gergely
Ördög Gergely	Szél Mihály
Pap Ferenc	Szélpál Sándor
	Tóth József

Az 1885. évről azt is tudjuk, hogy Alsótanya IX. választókörzetéből három virilis képviselő jutott be a törvényhatóságba. Ugyanakkor a rösze-szentmihályteleki körzetből éppen 1884-ből ismerjük a legtöbbet adózók névsorát. A házsámok ismerete alapján (az 1880-as években kb. a 360-as sorszámgig tartott), valószínűsíthető, hogy Szél Mihály, aki 102,54 forint adót fizetett (212 sz. tanya), Vass Antal, aki 131,13 forint adót fizetett (305. sz. tanya) lehetett röszei.

1885-ben a legtöbb adót fizetők közül az első öt alsótanyai földbirtokos a következő volt:

Wolford József	(646.sz.)	240,30 forint
Wolford Miklós	(652.sz.)	196,35 forint
Dobó Miklós	(?)	186,34 forint
Vas András	(?)	169.- forint
Oltványi István	(2296.sz.)	158,78 forint

A századfordulón pedig Rózsa Vince földbirtokos és bormérő tekintélyes röszei polgárról tudjuk, hogy több választás alkalmával a közgyűlés tagja. 1900-tól 1919-ig tevékeny Alsótanya, közelebbről Rösze ügyeinek intézésében, majd 1913-tól 1919-ig tiszteletbeli tanyai kapitányi teendőket látott el.

A hajdan szegedről, kirajzó dohánykertészek utódai Röszkén az első világháborúig számban és tekintélyben egyaránt növekedtek. Választott elöljáróik kivételezett helyzetükről tesznek tanúságot. A röszeiek szívesen látott vendégek a „torony alatt”, még akkor is, ha a legégetőbb kérdést, a földkérdést, nem tudták közmegelegedésre megoldani, hiszen a bérlet megvásárlása után is számos röszei maradt föld nélkül, és ezért kénytelen napszámosként eltartani családját. Az 1890-es évektől néhányan a szegedi gyárakban kerestek munkát. A röszeiek és a város kapcsolatára jellemző egy anekdotába illő eset. Néhány nappal 1912. újev után küldöttség kereste föl Lázár György polgármestert, aki arról volt nevezetes, hogy ezekben az években számos szegedi köztéri szobor állításában jeleskedett. A tudósítás szerint: „Legelől ment Rózsa Vince, a röszeiek esze, akinek nemcsak bora van jó, de híre-neve is a nép között /.../ Azt akarjuk, hogy szobrot kapjon Rösze /.../ jó helye volna a Maty hídján, ahol a Nepomuki Szent János szobra áll.” A lovas szobrot Szél Gergely javasolta, „mert lóra termett a magyar”. Lázár György nem mutatott ajtót Rózsa Vincének és társainak, hanem megígérte, hogy minden tőle telhetőt megtesz.

A gazdasági élet föltételei

Bérlet és örökföld

Rösze „kertészség” elnevezésében egyúttal gazdálkodására nézve kapott egyértelmű minősítést. A 18. század végén és a 19. század elején a Szeged telepítette dohánykertészek a város földjén maguknak gazdálkodtak. A város határának bérbeadására a „tízéves” bérletek kiadása (1852) előtt is volt példa. 1848 őszén Pintér János számvevő és Mihályfy József főügyész intézkedett a röszei és szentmihályteleki városi földek kishaszonbérleti szerződéseinek megújításáról. Sok dolguk nem volt, mert a bérleteket ugyanazok kérték és kapták meg továbbra is, „más ígérők nem vállalkozván”. Ekkor a haszonbérleti szerződéseket három évre kötötték.

A röszei, valamint a határa mentén elterülő földek tulajdonjoga a 19. században ugyanúgy változott, mint a szegedi határ többi részén. A városi földeket először bérbe adták, később egyre inkább általánossá vált értékesítése örök áron. A városi közkiadások hirtelen emelkedésével Szeged minél több bérföld értékesítésével igyekezett jövedelemre szert tenni. Hosszú távon a bérlet fönntartása ugyan kedvezőbb volt, mint eladása, hiszen a bérleti díjak állandó emelésével a haszon a város első bevételi forrásának számított. Röszkén az 1870-es évek közepén kezdődött a változás. Ekkorra már nyilvánvalóvá vált, melyik gazda képes földjét gazdaságosan művelni, sőt annyit gyűjteni, hogy meg is vásárolhassa. A 20. század elején már jóval több az egyéni birtok, mint a városi.

1910-ben a földtulajdon jog megoszlása a rösze-szentmihályteleki kapitányságban a következő volt:

Dülő	Szeged	Röszkée	Összesen
Sárosvölgy	3	397	400 kh
Hosszú	-	263	263 kh
Lapos	-	350	350 kh
Paphalom	-	178	178 kh
Röszke	12	212	224 kh
Bodom	1180	-	1180 kh
Bodomhalom	-	365	365 kh
Eperjes	-	310	310 kh
Maty	271	30	301 kh
Szentmihálytelek	67	114	181 kh
Terehalom	57	213	270 kh
Összesen:	1159	2432	4022 kh

A röszkei bérletekről kevés az adat, mégis a fejlődési irány megrajzolható. A tízéves és a harmincéves bérlők között (1854) azért nincs röszkei, mert mint telepés község kertészek bérelték és művelték a földet. Számukra csak a bérletek megújítása jelenthetett gondot, ha nem tudták fizetni a földbért. Bérlő lehetett mind magánszemély, mind testület. Az utóbbira éppen a röszkei előjáróság példa. A bérlők között szegedit is találtunk. 1852-ben több városi javadalom haszonbérbe adásakor (pl. a Tisza-hídi javadalom, a mázsaházi vámjog, kövezet-szám stb.) a szentmihályteleki, röszkei földekre, három évre Kószó Mihály Röszkéről 17 forint „bánapénzt” (biztosítékul szolgáló előleget) fizetett összesen 154 forintnyi bérlet után. A bérlet nagyságára csak a díj összegéből következtethetünk. 1852-ben 1 kh bérleti díja évi 4,5 és 2,5 forint között váltakozott, így 154 forintért - ha a legkevesebb díjtételt vesszük - mintegy 20,5 kh szántót lehetett bérelni három évre. Valószínű, hogy ugyanez a 20 kh szerepel 1855-től mintegy 10 éven keresztül, de már más bérlő kezén. 1855-ben Szakál Antal röszkei gazdálkodó bérelte, utoljára 1864-ben találkozhatunk nevével. Míg 1855-ben a hároméves bérlet összege 306 forint, 1864-ben 420,30 forint lett, mintegy 40 %-os áremelkedéssel. A bérlet ekkor már nem három, hanem hat évre szólt, és az árverésen már nem Szakál Antal volt az egyetlen, hanem Farkas Józseffel és Varga Ferencsel együtt nyerte el a 20 kh szántó bérletét, 43 forintos előleg lefizetésével.

A 1860-as évek közepén a röszkei előjáróság szerepelt bérlőként. Ez azonban nem valóságos testületi, tehát az egész település javát szolgáló bérlés volt. Az előjárók voltak együttesen abban a helyzetben, hogy földet bérelhettek. Schmidt Ádám városi tanácsnok megfogalmazása szerint a haszonbérbe vétel a bodomi rétföldekből 140 holdat, 1863 és 1867 között a „röszkei előjárósággal kötött szerződés” alapján „jóváhagyatott”. A szerződést Szűts Ferenc, Szalma József, Vér Mihály, Hódi Gergely, Osznovits József, Tombácz Imre, Szétsi Imre röszkei lakosok írták alá, mellettük még Vas István, aki „tanyai” illetőségű megjelölést kapott. A városi, ún. „harmincéves” bérletek céljára, 12000 hold megművelésére szerződött 260 gazdaközösséget együttesen „bérlőgazdaságként” tartották nyilván. A bérlőgazdaság nyereszkeskedett a bérletekkel, amikor kamattörlesztés, adóhátralék kifizetése végett albérletként tovább adta. 1861-ben a közgyűlés a bérlőgazdaságot a járási székföldek (szikes földek) haszonbérlete alól fölmentette, viszont, hogy a bérlet el ne vesszen, és a földeket is hasznosíthassák, meghagyta a korábbi bérlők kezén - albérletként.

A röszke-szentmihályteleki kapitányság területén Bodom-rét, Maty, Paphalom, Sárosvölgy és természetesen Szentmihálytelek bérlete jöhetett számításba. Ezeknek a területeknek már a harmincéves bérletek kiosztásakor akadt gazdájuk. A bérleteket időről időre megújították,

nemcsak tíz vagy harminc év után, hanem sokszor másfél évre adtak itt bérleteket, ami a gazdálkodás nehézségeire utal. Gyakran borította belvíz őket, vagy még egyáltalán nem voltak művelve. 1881-ben Röszkéről Tanács József kért Sárosvölgyben „egy csekély, lapos területet az általam ezennel megajánlott 8 forintért /.../ évi egyszeri használatra. Egy évig csak legeltetni érdemes, földet alaposabban megmunkálni nem. A kapitányság földjeinek művelési nehézségeit figyelembe véve érthető, ha először nem a szerződés szerinti lejártakor cserélt gazdát a föld, hanem már előbb is.

Az 1870-es években nagyobb mértékű lett a bérföldek értékesítése. Ez jelzi, hogy a bérlők egy része képtelen volt földjét haszonnal művelni, ezért megszabadult tőle, más része viszont gyűjtött annyi pénzt, hogy bérföldjét megvehesse. A nagymérvű eladósodás magyarázatához érdemes összevetni a földek tiszta jövedelmét a bérleti díj összegével és a kivetett adók nagyságával. 1855-ből van erre adatunk.

1 kh bérleti díja	-	a föld minőségétől függően	-	3-6 forint.
1 kh évi adója	-	a föld minőségétől függően	-	9-16 krajcár.

1 kh tiszta jövedelme:

Szántó	(IV-I. oszt.)	1,5-10	forint
Rét	(IV-III.oszt.)	1,5-4,40	forint
Szőlő	(III-I.oszt.)	5-13,50	forint
Legelő	(III-I.oszt.)	1-4,40	forint
Nádas	(II-I. Oszt.)	2,50-7	forint.

Alsótanyán a röske-szentmihályteleki kapitányságban jutott egy tanyaházra a legkisebb művelendő földterület: 5,9 kh. Ha ekkora területtel vetjük össze a legkevesebb kifizetési kötelezettséget, 11,9 forintot, ha szántót, szőlőt, legelőt veszünk, akkor a bérlőnek évi 70,21 forintot kellett kifizetnie. Ha a legjobb minőségű szántó-, szőlő- és legelőbérletet föltételezzük, együttesen 200,9 forint lehetett a bérleti díj és az adó. A család eltartása mellett nagyon jól kellett gazdálkodnia, és terményeivel sikeresen kereskednie annak, aki ezt az összeget minden évben hiánytalanul meg akarta takarítani.

Valójában a bérlők zömének eladósodása egyidős a bérlettel. Szeged város számításai a külterület előnyös hasznosítására és a város kasszájának feltöltésére nem feleltek meg a várakozásnak.

Éppen az 1850-es évekről olvasható a szegedi tiszti főügyész irataiban, hogy „a bérlők 50 %-a haszonbért pontosan nem fizet”. Benke József szegedi ügyvéd, e korszak tanúja, írta, hogy a „a bérlőgazdaságnak legtöbb tagja még szüleitől örökölt vagyonát is elvesztette a földnek silány természete és még silányabb termése miatt /.../ az elvállalt államkölcsonnek roppant nagy összegét nem lévén képes törleszteni, a városi hatóság által mindannyiszor bepereltettek”.

Röszkén a szántóföldek között elhelyezkedő kevésbé jó minőségű székföldek után, évről évre haszonbérhátralék halmozódott föl. Tóth Mihály bíró és Kriván Pál ellenőr jelentette a városi tanácsnak, hogy 1866-ban az évi haszonbér-kintlévőség 149,84 forint, 1868-ban pedig 141,44 forint. A behajthatatlan haszonbér ügyét további intézkedés végett átadták Viday Károly tiszti főügyésznek. 1873-ban Forró János gazdálkodó 3,1 kh után, Tóth István pedig 1 kh után nem fizetett bérleti díjat. Szluha Ágoston tanácsnok úgy intézkedett, hogy legalább „egy évi bérpénz erejéig biztosítékot nyújtsanak, és így a földeket 1876. szeptember végéig meg-

tarthatják”. Még ugyanebben az évben Tóth János vesztette el - fizetéseképtelenség miatt - bérletét. Az ő 1,5 kh-ját, valamint további 44 kh-at Oltványi István szegedi lakos vette át. A több mint 45 kh-at évi 30 forintért kapta meg, ami holdanként 1,5 forint bérleti díjat jelent. Ez annyira csekély, hogy föltételezhetően ezen a területen nehéz körülmények között lehetett csak elfogadható jövedelemre szert tenni. 1876-ban a közgyűlés foglalkozott a röszei Barna Jánosnak és társainak adóhátralékával. Barna Jánosnak és Szekeres Istvánnak 1 forint 80 krajcár, Dunai Mihálynak és Gyurisits Mihálynak 13 forint 9 krajcár, Fodor Józsefnek és Fodor Andrásnak 1 forint 74 és fél krajcár tartozása gyűlt össze. A közgyűlés határozata: „Mint szerződésen alapuló /.../ követelés, szükség esetén per útján is beszereztetni rendeltetik.”

A fizetéseképtelenséget a városi tanács csak természeti csapás, tűz, víz, kár, aszály esetén fogadta el. Ez esetben egy tanácsnok és egy adónyilvántartó mérte föl a kárt. Ha az okot nem fogadták el, a bérlő elveszítette bérleti jogát. 1861-ben Gyurisik Miklós és felesége, Terzin Ágnes 960 forintos tartozása miatt 947 négyszögöl szőlőjét vesztette el. Az 1870-es évek közepén a rösze-szentmihályteleki kapitányságban több bérlő elszegényedett, földjétől megvált, mások viszont bérletüket meg tudták vásárolni. Jó alkalom volt erre, amikor 1877-ben a szőregi Maros-parti legelő 16500 forintos vételárának kifizetéséhez Szeged városa a magánbirtokok közötti földjeinek eladására készült. Így keltek el a következő területek:

a./ feketeföld	röszei szántó	18,42 kh	4658,50 forintért
b./ székföld	röszei szántóföldek között lévő:	105,92 kh	33347,48 forintért
c./ sárosvölgyi		6,5 kh	898,85 forintért
d./ paphalmi		1,3 kh	128,00 forintért.

A bérleteket, jellegük szerint, nemcsak művelésre használták, hanem ha a körülmények úgy kívánták - közterületet is jelölhettek ki belőle. A közterület esetleges fölszabadulásával, amikor az eredeti célt nem lehetett megvalósítani, újra bérlőt vagy tulajdonost kerestek hozzá. 1875-ben a röszei szántóföldekből vízvédelmi töltés készítésére és a horgosi országút fölmagasításához 1,6 kh-at, új iskola építéséhez pedig 1,9 kh-at hagytak ki. 1883-ban ugyancsak iskola céljaira 1 kh-at tartalékoltak, és ezt akkor a város „tetszés szerinti használatra Guczi József röszei lakosnak 5 forintért adta ki.” Két év múlva szintén 1 kh-at vízvédelmi anyagok elhelyezésére jelöltek ki Forró János háza mellett. Ezt ő 1885. és 1891 között évről évre bérelte 11 forintért. A világháború alatt szintén iskolahelyül kijelölt részt haltenyészéssel hasznosítottak, mivel ez a terület legtöbbször vízállásos volt. 1913-tól 1918-ig évi 38 korona bérért Koncsek Gyulát illette a halászás joga.

A lakosság számának rohamos emelkedése miatt, Rösze állandóan iskolai férőhelygondokkal küszködött. Az államosítás után (1907) új iskolát terveztek, de a háború ebbe is beleszólt. 1919 tavaszán meghirdették az iskola helyétül kihagyott 1 kh eladását. Hasonlóan hirdették meg a rösze-bodomi határszabályozási munkálatok alkalmával fölszabadult 1306 négyszögöl terület eladását is, minthogy régebbi gazdája, a Sövényháza-Szegedi Ármentesítő Társulat nem tartott rá igényt, de a város sem.

A bérlet nem csak szántó, hanem legelő is lehetett. A földbérletek kiadásával egyidőben megjelent a legelőbérletek igénye és terve is. 1851 szeptemberében nem döntöttek ebben az ügyben, mert az előljárásság „a város folyóügyeinek ideiglenes kezelésével van megbízva, ezért a községi rendszer bevezetéséig a legelő-elidegenítések iránti intézkedések elhalasz-

tassanak”. Az első legelőbérleteket a tízéves földek árverése után, 1853-ban osztották ki és életbe léptették az általános legeltetési díjakat. Évi „37000 forint bér ellenében használhatták az összes járási legelőföldeket. A járásokat a bérlők csak legeltetésre vehették igénybe.”

A röszei előjáróság már 1848-ban folyamodott legeltetési lehetőségért a városhoz: „a székföldekből /.../ egy darabot minden fizetés nélkül átadni könyörög.” Legelőbérletet azonban csaknem tíz évvel később, 1857-ben kaptak röszei igénylők. A közlegelőt bérbevevő gazdák ügyük intézésével Benke József ügyvédet bízták meg. 548 röszei gazda bérelt 250 kh-at „a bérlőgazdasággal kötött szerződés alá nem eső kisebb darabban fekvő földeket”. Ebből 30 kh Röszkén, 220 pedig Rösze és Bodom határán terült el. Ezt a tekintélyes nagyságú területet három évre 340 forint bérleti díjért Vecsernyés József, Kószó Imre, Gárdián Imre, Kószó József, Daka Pál, Savanya Miklós, Szécsi István és Pap Ferenc használhatta. Ezzel azonban a többi röszei állattartó gazda legeltetési gondjai nem oldódtak meg. Valójában a rösze-szentmihályteleki kapitányságban elsősorban szántóföldi termeléssel: dohány - paprikatermesztéssel foglalkoztak, az állattenyésztés kisebb szerepet játszott. Főként a föld nélküli napszámosoknak lett volna szükségük Röszkéhez közel legelőt találni, hogy megélhetésüket ezzel is ki tudják egészíteni. 1900-ban Bokor Pál gazdasági tanácsnok és Jakabffy Lajos mérnök kapott a várostól megbízást, hogy legelőnek alkalmas területet keressen. A bodomi réten 5 kh-at jelöltek ki. 1912-ben László Kálmán alsóközponti rendőrkapitány panaszkodott, hogy „az alsótanyai legelők nem hozzák meg a városnak azt a hasznót, amelyet számításba s költség-előirányzatba vettek”.

Szántóföldi termelés

Rösze területén is, amint az egész kapitányságban, elsősorban szántóföldi, belterjes termelés folyt, olyan kapásnövényekkel, amelyek megfelelő öntözéssel jól termelhetők televényes agyagtalajon. Művelési ágak szerint a rösze-szentmihályteleki kapitányság a következő képet mutatja.

Hely, összes föld	Szántó	Kert	Rét	Szőlő	Legelő	Terméketlen
Sárosvölgy, 400 kh	350	1	14	-	30	5
Hosszú, 263 kh	220	1	10		30	2
Lapos, 350 kh	280	-	20	2	45	3
Paphalom, 178 kh	160	9	16	-	-	2
Rösze, 224 kh	160	-	1	4	15	35
Bodom, 1180 kh	1070	-	-	-	70	40
Bodomhalom 365 kh	360	-	-	-	1	3
Eperjes, 310 kh	300	-	1	6		
Maty, 6 kh nádassal	100	-	80	-	105	10
Együtt 201 kh						
Szentmihálytelek 181 kh	130	11	2	6	2	30
Terehalom, 270 kh	270	-	-	-	-	-

A kertgazdaság alapját a 18. században betelepített dohánytermelők vetették meg. 1780-ban mindössze 25, 1850-ben már 134 bérlő termesztett dohányt.

A további föllendülésnek az állami dohánymonopólium vetett véget, az állam a dohánytermesztést 1850-ben pénzzel megváltandó engedélyhez kötötte. Az adó ellenére Röszkén éppen 1851-ben több gazdát tanítottak ki a dohánytermesztés fortélyaira. Ugyanekkor a város ellenőrzése alá vonta a bejelentett termelési területeket, hogy „feketén” senki se juthasson a

monopolizált áruhoz. 1853-ban és 1854-ben a város 119 dohánytermesztési engedélyt adott ki, 66 esetben pedig elutasította a kérelmezőket. A dohánytermesztés fontosságának és hasznatlatlanságának bizonyítéka, hogy pl. 1852-ben a termelőket - a pénzügyi hatóság kérésére - még a közmunkák alól is fölmentették. A dohánytermesztés után elvárt adót mindenképpen elő kellett teremteni.

Az 1880-as évek közepén már sok röszei tért át a paprikatermesztésre, mert ez után nem kellett külön adót fizetni, ám termelése legalább annyira eredményes és hasznos volt ezen a földön, mint a dohányé. Röszkén több tényező is magyarázza az átállást a paprikatermelésre: a kiváló talaj (iszapolt ártéri feketeföld), a már meglévő termelőeszközök, amelyek nagyjából megfeleltek a paprikához is, a kevés szántóföldi termelésre alkalmas terület jó kihasználási lehetősége, nem utolsósorban a dohánytermelésben kialakult készség, a belterjes kultúra megszokása.

1914 előtt a Szeged környéki paprikatermelő terület 2014 ha-ra emelkedett /1 ha = 1,73 kh, tehát 3484,22 kh-ra/. Hatévi átlagban egy termelőre 0,56 ha jutott, amely majdnem 1 kh-at jelent. Röszkére ugyan nem jellemző az ilyen mértékben elaprózódott paprikaföld, ez mégis azt mutatja, hogy - megfelelő művelés esetén - 1 kh paprika is megélhetést nyújthatott. Röszkén inkább a föld nélküli paprikatermelő napszámosok voltak többen. A Szeged környéki paprikatermelő gazdasági modellhez hasonló kevés akadt Röszkén. E modellben 15 kh örökföld és 30 kh bérföld birtoklása esetén a vetésforgó körülbelüli megoszlása:

22	kh	kalászos
19	kh	paprika
3,75	kh	tengeri
1,35	kh	paprikapalánta

E modellszámításhoz tartozott két ló és egy tehén. Két-négy hold paprika a termelőjének 1500-3000 korona hasznot hozhatott. Ebből nemcsak jól lehetett megélni, de újabb földet is lehetett szerezni.

Az 1890-es években megjelent a piacon az alacsony behozatali vám miatt nagy tömegben hazai piacra kerülő olcsó spanyol paprika. Élelmes kereskedők a magyar paprika hamisítására is használták. A városi vegyvizsgáló állomás védte a szegedi és kalocsai nemes fajták eredeti karakterét. A szántóföldi termelésben a kapásnövényeket gabonával váltogatták, pillangós takarmánynövényekkel fölvaltva. A századfordulón a gabonatermelés növekedése miatt hiányozni kezdett Röszkén a szénát és szalmát tároló szérűskert. 1912 januárjában küldöttség kereste föl a polgármestert szérűskert kijelölését kérte. Ezt is, meg a csépléshez szükséges tűzoltószivattyúk ellenőrzését ugyancsak 1912-ben rendelte el a tanács. Röszkén a század első évtizedében Tanács Sándor és a Tanács és dongó cég gőzgépekkel működtetett cséplőgéppel végzett bér munkát. Még ebben az évben a nyári csépléshez a tűzoltószivattyúk ellenőrzésére is sort kerítettek, amikor a röszei, szentmihályteleki és alsóközponti szivattyúkat hozták rendbe. Hogy éppen 1912-ben a cséplésnél nagyteljesítményű szivattyúk álltak készen tűzoltáshoz, szintén a gabonaneműek kiterjedtebb termelésével volt kapcsolatos.

A művelési ágak között Röszkén kilenc, Szentmihályteleken tizenegy katasztrális holddal legnagyobb volt a kerti kultúra. Itt nemcsak a talaj kertművelésre alkalmas adottságai, hanem a kicsiny, néhány száz négyszögöl területet, valóban csak kertet művelő termelés jöhetett számításba. Gazdáik a gyümölcs-, zöldség- és főzelékféléket jól értékesítették a szegedi piacon. A kertkultúra fejlesztését szolgálta a népiskolák gazdasági ismétlő osztályaiban tartott oktatás

és gyakorlat. Az iskola bemutatókertje mintatelepnek is megfelelt. A főzelékfélék, főként a hüvelyesek (borsó, bab, lencse) termelése elsősorban a világháború alatt növekedett meg. A városi tanács gazdasági osztálya szerszámokat is kölcsönzött a vetéshez és a palánta-ültetéshez.

Alsótanya nagyobbik részén a fejlődésben lévő másik gazdasági kultúra a szőlőtermelés és borkészítés volt. Az 1880-as évektől kedvvel és eredménnyel termeltek szőlőt Röszkén és Szentmihályteleken is. 1883-ban árverésen a röszei kocsmáltatási jogot évi 205 forintért a szentmihályteleki Szűts Rozál vette meg, ajánlatával megelőzte Szakál Józsefet, Tanács Sándort, Csizsár Ferencet és Rózsa Vincét. 1866-ban a város mint pálinkamérőkkel kötött szerződést, Szentmihályteleken Szűts Rozállal 36 forintért, Röszkén Rózsa Vincével 30 forintért.

1892-től a bor adótörvény (1892: XV. tc. 3.) a szőlősgazdák érdekeltségét volt hivatva megerősíteni. Az előre bejelentett, házi szükségletre hagyott bor adója feleannyi volt, mint az eladásra szánté. 1907-ben 1 hektó bor adója 17,70 korona, családi fogyasztásra a fele. 1910-ben 1,34 koronával többet kellett fizetni. A 20. század első éveiben évente hirdetmény tudatta a röszei és szentmihályteleki szőlősgazdákkal, hogy Nyíri Bálint javadalmi ügyvezetőnél jelentkezhetnek adóelengedésre. A többi alsótanyai termelő László Kálmán rendőrbiztos, pusztai tiszteletbeli alkapitány felügyelete alá tartozott. A filoxéra még a 19. század végén sem volt ismeretes Alsótanyán. A századfordulón Bokor Pál gazdasági tanácsnok dolgozott ki nagyszabású tervet az alsótanyai szőlőkultúra fejlesztésére. A talaj megválasztásával, gondos és a telepítendő fajok pontos kijelölésével mintaszőlőtelep létrehozását tervezték. Az 1890-es években a szőlő olyan jól sikerült Röszkén és környékén, hogy mustból és borból távolabbi vidékre, eladásra is jutott. 1893-ban 26, 1895-ben 201 hektoliter volt és mustot szállítottak el. Fát, kosarat, friss gyümölcsöt is adtak föld Röszkéről teherárúként vonatra. A fa és a kosár nyersanyagát a Holt-Tisza vagy az élő Tisza ártéri erdeiből vehették. Nádat is hasznosítottak, részben építkezéshez, részben használati cikket készíthettek belőle. Halász István földjének végén, az artézi kút fölösleges vizétől táplált területen sok nád nőtt. Termését 1910-ben Szűcs József vette meg.

Állattenyésztés

A szántóföldi termelést kiegészítő megélhetési forrás az állattenyésztés volt. Állatlétszám tekintetében nem Röszkére, hanem az egész kapitányságra vonatkozóan két időszakból áll rendelkezésre adat, 1887-ből és 1910-ből. A korábbi a közlegelőre kihajtott állatlétszámot mutatja.

1887-ből:

ló	szarvasmarha	hízott borjú	rúgott csikó	juh	sertés	szamár
-	70	5	1	379	-	2

A tehetősebb röszeiek legelőt béreltek, ezért nem találunk lovat és sertést a közlegelőn.

1910-ből:

ló	szarvasmarha	kecske	juh	sertés	szamár
774	438	-	479	883	

Az állattenyésztés színvonala a szegedi tanyavilágban kívánnivalókat hagyott maga után. Az igavonó állatokat kemény munka közben kíméletlenül hajtották. Tejüket, húsukat a szegedi piacra vitték. A magyarmarha fajtát még a századfordulón is sok helyütt tartották, elsősorban a külső tanyarészen. A röske-szentmihályteleki kapitányságban, a belső tanyarészen inkább a pirostarka fajtát tenyésztették. Az 1890-es években már minden nagyobb gazdaság, amely magasabb tejhozamot és jó takarmányhasznosítást kívánt, csak pirostarkát tartott. A lótenyésztés pedig még alacsonyabb szintű, különösen Alsótanyán, ahol a kapásnövények sok igaerőt kívántak. 1907-ben Jung Péter állatorvos megírta, hogy a „az alsótanyai gazdák által fölhajtott lóanyagból alig lehet egy pár hiba nélküli, kifogástalan lovat látni”. Az állomány fölfrissítéséhez máshonnan hoztak ugyan fedezőméneket, de a lóállomány minőségét csak jobb takarmányozással lehetett volna javítani. 1884-ben pl. Bajáról hoztak fedezőméneket Alsótanyára. A város belterülete - ehhez tartozott Röske-Szentmihálytelek is - négy apaállatot kapott. Egy fedeztetés ára 1-3 forint között váltakozott. A kisállattenyésztés, a selyemhernyó-tenyésztés és a méhészkedés a kedvelt kézműipari hasznosítással is összefüggött. Selyembogárral főként 1850-es évektől az 1870-es évekig foglalkoztak, méhészkedők pedig minden korszakban akadtak. A századfordulón több méhészeti tanfolyamot szerveztek gazdák, lelkészek, néptanítók és női hallgatók részére. A selyemhernyó tenyésztés és a méhészkedés csak ritkán vált fő foglalkozássá, inkább kereset-kiegészítésnek számított.

Az állatok takarmányozása nagy gondot jelentett, hiszen a jó minőségű szántóföldeken paprikát termeltek. A szálastakarmány és a kukorica vetésterülete kevesebb volt, mint amennyi termés az állatok ellátására kellett volna. A gazdák többsége a közlegelőn tartotta állatait. Erre vonatkozó szabályrendelet 1882-ben készült, noha korábban is a várostól meghatározott rend szerint lehetett legeltetni. 1860-61-ből és 1882-ből ismerjük jószág-fajtánként a közlegelő bérét.

	1860	1861	1882
Ló, szarvasmarha	1,5 Ft	0,80 Ft	4,0 Ft
Szamár, sertés	0,52 Ft	0,50 Ft	1,0 Ft
		0,40 Ft	
Juh	0,17 Ft	0,15 Ft	0,53 Ft

1861-ben Bérczy Antal főkapitány társaival összeírta a közlegelőn található lábasjószágokat, és megállapította, hogy 1860-ban állatlétszám jóval több volt, mint előző évben. Így határozta el, hogy a legeltetési díjakat 1861-ben csökkenti.

A közlegelők gyakorlati teendőinek intézését a pusztagazdákra bízták. Az 1880-as években hosszú ideig az alsótanyai közlegelők kiterjesztéséről folyt vita a marhatenyésztés esetleges föllendítése végett. 1882-ben Alsótanyán 7 közlegelői járást különböztettek meg, egyúttal kijelölték határait és az ott legeltethető állatok fajtáit.

a kereseti ökörcsordajárás,
a lapos, illetve baromjárás,
a ménes, illetve vágójárás,
ásotthalmi baromjárás,
ásotthalmi ökörcsordajárás
ásotthalmi borjúcsordajárás
birka, illetve vegyes járás

A röszeiek is igénybe vehették ezeket a közlegelőket. Legtöbbször mégis a Bodomi-réten legeltettek, és fölhasználtak minden fűkészletet, amelyhez árverésen jutottak.

A közlegelők használatakor különösen ügyelni kellett az állatbetegségek elterjedésének megakadályozására. Az 1850-es években a marhát száj- és körömfájás, az 1880-as években a juhok májmétely pusztította. A gyakran föllépő fertőző betegségek miatt hathatósabb eljárást kellett keresni a tömeges állathullás megakadályozására. A marhalevél (passzus) mint tulajdonosi igazolás az állat külső-belső jegyeit, egészségi állapotát rögzítette, és az adásvétel nélkülözhetetlen föltétele volt. Csak állatorvos állíthatta ki. Az 1881-i szabályrendelet megkövetelte, hogy a közlegelőre kihajtott állatokat az állatorvos rendszeresen ellenőrizze. 1892-ben Szegedet 7 állategészségügyi körzetre osztották. Az 1902-ben készült szabályrendelet ezeket így rögzítette:

1. Szeged
2. Újszeged
3. Szeged-Feketeföldek
4. Szeged-Szatymaz
5. Szeged-Csengele
6. Szeged-Rösze
7. Szeged, Átokháza

A 6. kerület határa a Maty-csatorna, a Martonosi Ármentesítő Társulat tiszai védtöltése, Dorozsma és Horgos községek határvonalai, valamint Szeged-Alsótanya, Zákány, Mórahalom és a Királyhalmi tanyai kapitányságok határvonalai. 1906-ban a helyettes főkapitány arra kérte a polgármestert, hogy a 6. állategészségügyi kerületben hetente kétszer, kedden Domaszéken a Fodor-féle vendéglőben, pénteken pedig Röszen Rózsa Vince kocsmájában járlatírás folyhasson. A hivatalos helyet és időpontot Pottyondy Miklós központi lovas rendőrbiztos és László Kálmán tiszteletbeli alkapitány tette közhírré. Eleinte még a városból jött ki hivatalos személy a marhalevelek kiállítására, később Röszen a járlatdíjak beszedésére helybeli lakost kértek meg. Az 1910-es években Szomora József tanító végezte el ezt a munkát. Állatorvos jóváhagyása nélkül a marhalevél érvénytelen volt. A közlegelők rendeltetésszerű használatára és az állatok egészségi állapotára az erre a föladatra választott pusztagazdáknak kellett fölügyelniük. Minden gyanús körülményt azonnal kötelesek voltak jelezni. Ha fertőzés ütötte föl fejét, öröket állítottak, hogy a közlegelőt semmiképpen se használhassák beteg állatok.

Bel- és árvízveszély

A termelés biztonságát és az állatok takarmányozását a természeti viszonyok nagyban befolyásolták, elsősorban az időjárás és a Tisza vagy a Holt-Tisza áradása. Gyakran söpört végig jégeső, nemcsak nyáron, hanem kora ősszel is, és a paprikában, szőlőben, gyümölcsösben tetemes károkat okozott. 1898 nyarán az alsótanyaiak adóelengedésért folyamodtak a városhoz, „mert a július elején kitört jeges vihar sok gazdának teljesen tönkretette a termését. 1913. szeptemberében Rösze és Szentmihálytelek környékén hosszantartó szárazság után annyi jégeső zúdult a földekre, hogy lapáttal hányták a jeget. A felhőszakadás erősen késleltette az őszi termés beérését, és a betakarítást kedvezőtlenül befolyásolta.

A gyakori belvíz és árvíz állandóan fenyegette a környéket. Szinte minden évben kellett számítani kisebb-nagyobb kártételével. A bodomi és sárosvölgyi lapos részeken az eső vagy a tiszai áradás következtében a talajvíz összegyűlt, sokszor egész nyáron sem száradt ki. A feketeföldeket gyakran szikes részek váltották föl, amelyeknek rossz a vízáteresztő képességük. A

lakosság köteles volt csónakot tartani. A tiszai csónakok felett katonaság gyakorolt felügyeletet” - olvasható egy 1853-i tanácsülés jegyzőkönyvében. A csónakot bűnüldözéshez is fölhasználták. Az 1870-es években, elsősorban a bőséges csapadék következtében a belvízkár állandósult, és súlyos árvízzel lehetett számolni. 1871 januárjában a főispán kérte a polgármestert, hogy „Daróczy Pál alkapitány közbejöttével a röszei lakosok közmunkaereje révén az összegyűlt víztömeg lebecsájtassék”. 1871 februárjában annyi víz gyűlt össze a tanyai földeken, hogy „azokat teljesen ellepte, s nincs helye, ahová leereszthessék. Ugyanekkor „az alföldi vaspálya 5. és 6. sz. őrházai tájékán, az Alföld-fiumei vasúti töltésen kívül, a feketeszéli szántóföldeken a víz már annyira elterjedt, hogyha annak elegendő lefolyása nem nyitattik, a különben eddig víz nem járta földek is elboríttatnak. Vajár János feketeszéli gazda kérte a városi tanácsot, hogy a röszei elöljáróságot bízzák meg a 6. sz. őrház töltésének átvágásával és a 4 m árok fölötti fadobogó elkészítésével. Sürgette, hogy „közérő fölhasználásával a Tiszáig vízlevezető árkot ássanak.” A város Nováky György főmérnöknek adta ki a munka felügyeletét. Mivel az intézkedés késett, néhány hét után a röszei országút járhatatlanná vált. Elzáródott az út Szabadka, Horgos, sőt Bácska felé is.

Röske pusztatelep összefüggő házsorai többségükben magasabb helyen épültek, mint a Bodom vagy Sárosvölgy lapos részei. A kiépülő védtöltés a települést is és Szegedet is védte a Tisza árhullámaival szemben, Így Röske mindig szerepet játszott mint a város délkeleti védvonala. Már 1859-ben olyan új vízvédelmi társulat szervezésére gondoltak, amely Csongrádtól Röszkéig egyetlen társulatba, „építészeti kerületbe” fogta volna össze minden itt működő árvízmentesítő társulatot. Így jött létre a Percsora-Szegedi Tisza-szabályozó Társulat. 1861-ben a paphalmi csatorna vezette le a Röske környékén fölgyülemlett vizet, majd az itt kiépített gátat fölmagasították. 1877-ben pedig a ballagitói-szentmihályteleki és röszei töltésvonalat az ártér fásításával védték. A töltések ártéri oldalán kötelező volt a faültetés. Ugyanakkor a város bankkölcsönt vett föl, hogy a Tápai kaputól Röszkéig terjedő védvonalat kijavítsa. Ennek ellenére 1878-ban olyan súlyossá vált az árvízveszély, hogy az árvíz-védelmi kormánybiztos működött Kende Kanut személyében. 1879 március elején azonban minden eddigi védrendszer sorra a víz martalékává lett. Északról föltartóztathatatlanul zúdult a víz Szeged felé. A március 5-i petresi töltésszakadás után 6-án, 7-én Algyőre is betört a víz. A macskási gátszakadás után a víz elérte a Maty-ér hídját, és 9-én, 10-én benyomult Dorozsmára. Az alföldi vasút töltése sem tudta már fölfogni a vizet, a nagy szél ezt a védvonalat is elsöpörte. Március 12-én hajnalban Szeged sorsa megpecsételődött. Ez év júniusáig az összes elöntött terület nagysága mintegy 36200 kh volt. A szegedi menekültek áradata már március 12-e előtt megindult a környező városokba, községekbe. Röszkére 72, Szentmihálytelekre 145 család került. A nyáron 50 szegedi polgár a szentmihályteleki országút szélére akart letelepedni. A város azonban nem egyezett bele, hogy végleg tanyára költözzenek.

A helyreállítási munkálatok közben többfajta árvízvédelmi koncepciót közöltek az újságok. Ilyen volt például, hogy a Maros ne Tápénál, hanem vedresházi erdőnél ömöljék a Tiszába. Vedresháza Rösztől délre esik, „és a Maros /.../ levezetése által a fehér parton /a Tisza röszei szakaszának része, a fehér az agyag színe/ valószínűleg jégtorlások következnek be, melyek a vizet felduzzasztván Szegedet komoly veszélybe sodorhatnák”. Ebben az esetben Röske sem kerülne el a pusztulást. 1879 októberében Tisza Lajos királyi biztos Hieronymi Károly közlekedési minisztériumi államtitkárral és Kende Kanut kormánybiztossal Röszkéig bejárta a tiszai töltést. Megállapították, hogy a teknőben fekvő Szegedet az északról lezúduló vízzel szemben a sövényházi töltés kiépítésével kell megvédeni. A töltés megerősítése és kiszélesítése páratlan gyorsasággal, tíz nap alatt elkészült. Közben a Röske mellett húzódó töltést is megerősítették. Több száz köteg rőzsét, deszkát, karót hoztak a helyszínre, nem is

építették mind be a töltésbe. 1881 tavaszán a már többé-kevésbé korhadtt töltés erősítésére alkalmatlanná vált árvízvédelmi anyagokat (200 karót, 29 három öles deszkát, 10 fenyőszálat) nyilvános árverésen, mindössze 57 forint 10 krajcárért eladták. Minden eshetőségre számítva a város Röszkén a vízvédelmi anyagok elhelyezésére 1 kh-at tartott fenn. Tényleges használat híján azonban rendszerint ezt a területet is bérbe adták.

Okulva az 1879-i katasztrófából, a város 1882-ben új építészeti szabályrendeletet hozott. Ezentúl téglalap nélkül nem lehetett építkezni. „A községszerűség összefüggő tanyákon is, mint pl. Szatymaz, Röszke, Szent-Mihálytelek /.../ a Tisza 0 pontjától számított 30 lábnyi magasságon kell lenni a ház padozatának, mely magasságig a falak csakis téglából készíthetők”. 1888 áprilisában a Tisza Szegednél 847 cm-rel tetőzött. (1879 márciusában még 806 cm volt.) A sok hó és a bő tavaszi eső következtében a Tisza vízszintjének emelkedésével az alsótanyai, városhoz közel eső részeit, tengernyi víz borította. Röszke és Szentmihályteleken számítani lehetett a Holt-Tisza kiöntésére. A vízkár következtében több röszkei és szentmihályteleki lakos háza megrongálódott, sőt összedőlt. Az árvízkárosultaknak a Tisza Kálmánné elnöklése alatt működő Jó Szív Egyesület sietett segítségére. 1888. július 15-én Barna István tiszteletbeli kapitány és Rózsa Vince helyettes kapitány jelentette a főkapitánynak a röszkei károsultak névsorát:

1. Juhász Sándor 111. sz. háza, mely 5 m hosszú, 2-3 m széles, összedőlt, kára 150 forint
2. Pálffy Mihály 112. sz. háza, mely 7 m hosszú, 3 m széles, összedőlt, kára 300 forint
3. Varga Péter 114. sz. háza, 13 m hosszú, 3 m széles, háza összedőlt, kára 500 forint
4. Szabó József 115. sz. háza, 3 m széles, háza összedőlt kára 300 forint
5. Lovászy István 116. sz. háza, 3 m széles és istálló, mely külön tető alatt állt, 3 m hosszú, 2-3 m széles, összedőlt, kára 400 forint
6. Hódi István 117. sz. háza, első fala és kéménye ledőlt, kára 150 forint.

A következők kaptak segélyt:

Juhász Sándor	43,27 forintot
Szabó József	86,55 forintot
Lovászy István	115,39 forintot
Hódi István	43,27 forintot

Nem derül ki, Pálffy Mihály és Varga Péter miért nem kapott segélyt. Valószínűleg módosabb gazdák lévén más ingatlanuk is volt, és nem szorultak rá.

A következő árvízveszélyes ciklus 1912-ben kezdődött. Ezután minden évben súlyos károkat okozott a víz. 1915 márciusában Bokor Pál helyettes polgármester, Reök Iván országgyűlési képviselő és Túróczy Mihály főügyész Röszkén „megállapították, hogy nemcsak a beépített területeket, de a megmívelt földeket is talajvíz árasztotta el. A kiküldött bizottság sürgősen intézkedni fog a röszkei földek lecsapolása iránt. Bezdán János kérelmére a Szegedi Árvízmentesítő és Belvízszabályozó Társulat helyettes igazgató főmérnöke előterjesztette Röszke és környékének lehetséges vízvédelmét. Szerinte a templom mögötti lapályos rész elöntésének - a sok csapadék mellett - a bővizű artézi kút az oka. Vize tárolómedence híján sugárban ömlik a földekre. Ajánlotta, hogy a fölgülemllett vizet el kell vezetni a sárosvölgyi csatornába megfelelő méretű kisebb csatorna kiásásával. Ez alig egy kilométer távolságra van. Javasolta, hogy a város anyagilag is támogassa a röszkeket. Ámde még 1916 februárjában is „a folyamatos esőzések miatt nemcsak a termőföldek kerültek víz alá, hanem a szegedi

tanyákon igen sok ház összedőlt.” 1919 tavaszán újból a Holt-Tisza kiöntése fenyegette Röszt és a Bodomi-rétet. A rösztői gazdák a gátak és a zsilipek védelmezése végett fölkeresték Somogyi Szilveszter polgármestert. A töltés átvágásától tartottak, mert a közeli madarásztói csatornát nemrég ismeretlen tettesek megrongálták. A város 4000 koronát fordított helyreállítására. Ugyanakkor szétverték a Nagyszéksós vizét szabályozó zsilipeket is. „A polgármester a rösztői küldöttség előtt kijelentette, hogy a legnagyobb áldozatok árán is meg kell akadályozni a Holt-Tisza kiöntését, mert a bodomi kertgazdaság terményeinek megmentése elsőrangú érdeke Szeged város lakosságának.” A polgármesternek nagy gondot okozott a város ellátása, ezért vállalta a rösztői kérelem támogatását. A vízvédelmi berendezések rongálóját politikai bosszú vezette. A kordon éppen Röszténél vágta el a Tanácsköztársaságot a franciák megszállta szegedi kerületektől.

Közlekedés

A rösztői és szentmihályteleki termények, főként a dohány és a paprika nélkül Szeged terménykivitele sem lett volna teljes, ezért - kereskedelmi szempontból - gazdaságos volt mindkét helyet összekötni a várossal. Az Alföld-fiumei (nagyvárad-esztői) vasút Rösztöt is érintette. 1863-ban kezdték építeni, az ínséges munkanélküli kubikosok foglalkoztatása végett, de csak alsó szakasza, a szeged-zombori vonal készült el. 1869-ben adták át a forgalomnak. Röszt vasútállomása azonban csak húsz év múlva, 1890. július 12-én nyílt meg. 1906-ban Röszt és Szeged-Rókus között, a 112. sz. örháznál, Szentmihálytelek névvel megálló létesült. Északra az algyői híd átadása (1870) után lett zavartalan a közlekedés Nagyvárad felé. Már a korabeli források rámutattak, milyen jelentékeny forgalmat bonyolítanak le Szeged külterületi állomásai, mint Röszt és Szatymaz. Röszt tehát nem egyszerű megállóhely volt, hanem teheráru átrakására alkalmas fontos állomás. 1912-ben kibővítették. Mivel ez a vasút gyakran ki volt téve a bel- és árvíz rongálásainak, a fönntartó Alföld - fiumei Vasúttársaság eladósodott. Tulajdona 1884-ben a MÁV kezelésébe került. Több rösztői és szentmihályteleki lakos talált munkát a vasútnál: 1885-től az anyakönyvi bejegyzésben - foglalkozásuk megjelölésekor - mint MÁV alkalmazottak szerepeltek.

Gondoskodni kellett a fő közlekedési pontokat összekötő közutakról is. Fontos törvényhatósági közút a szeged-rösztői. Kiágazott a szabadkai útból a Maty-hídtól Paphalomig. Ugyanakkor kijelölték a rösztői állomáshoz vezető út vonalát: a szabadkai úttól a rösztői állomáshoz, s onnan be Rösztéig fut. A századfordulón a 11 km hosszú szeged-rösztői útból még 9 km kiépítetlen volt. Az állomáshoz vezető út (2,4 km) szintén kiépítetlen, csak a kocsikerekek vágta nyomon haladhatott az utazó. 1899-ben 23 percre volt szükség, hogy a vonat Rösztéről Szeged-Rókusra érjen. Ez nem sok, de hozzá kell számítani még az állomásra és az állomásról tele kosarakkal közlekedő piacozók nehézségeit is.

Hogy mekkora szerepet játszott Szeged ellátásában Alsó- és Fölsőtanya, mi sem bizonyítja jobban, hogy több évtizeden keresztül napirenden volt a keskenyvágányú tanyai kisvasút kiépítése. Hiánya nem annyira Röszt és Szentmihálytelek, hanem a távolabbi tanyák gondja volt. A rösztöiek behozhatták áruikat vonattal Szegedre, de nem mindegy, mikor és mennyiért. Az 1890-es évek közepén került fölszínre a kisvasút ügye. A rösztöiek szempontjából azért figyelemreméltó, mert a tervekben még Röszt és Szentmihálytelek is szerepelt. Az 1899-i elképzelés fölvetette a rösztői elágazás lehetőségét. A kisvasút innen haladt volna Alsóközpontra. Mások viszont Dorozsmánál kívánták az elágazást, hogy a dorozsmai fürdőt is bevonják a közlekedésbe. Az Alsótanyai Mezőgazdasági Egyesület ellenezte a dorozsmai megoldást. Pap István tanyai kapitány, egyleti elnök tiltakozott, mondván, hogy „ilyen módon Szeged-Alsótanya örökre elesik a vasút áldásaitól. Végül jóval a

világháború után, 1927-ben adták át rendeltetésének a 76 cm nyomtávolságú kisvasutat, amely a Rudolf (a mai Roosevelt) térről 12 állomás érintésével 76 km hosszan vonult végig a tanyák között. Szentmihályteleknél Pusztamérget és Ásotthalom irányába kettévált. A kisvasút tehát a röskeieknek is jól jött, ha piacozásra Szegedre utaztak. Hetipiackor szerdán és szombaton sok tanyai árult: „a Rudolf téren hosszú sorban állnak a kerti vetemények árusítói, a Széchenyi téren az iparosok sátrai találhatók, a Tisza Lajos körút apróvásárcsarnoka, a Valéria /Bartók/ téren piroslik a paprika, a Püspök és Rákóczi téren valóságos kocsitábor tanyázik” - írta egy színes gazdasági tudósítás, megállapítva, hogy Szeged áruforgalmának kétharmadát Alsó- és Fölsótanya szolgáltatja. Az állat- és terményvásárt viszont kitelepítették Alsóközpontra. Az alsóközponti Mezőgazdasági Egyesület Kelemen Béla országgyűlési képviselőt kérte az ügy támogatására. Az alsóközponti vásártér 1916. január 1-jén nyílt meg.

Gazdasági szakegyletek

A gazdasági élet megélénkülésével, amely az 1880-as évekre tehető, hiánya mutatkozott szakmai iránymutatást, érdekvédelmet és segítséget adó gazdasági szervezeteknek. Elsősorban az úri birtokosok léptek föl ilyen igénnyel. Érdekeiket az agrárius gazdaságpolitika szorgalmazta: híveinek Szegeden is volt befolyásuk, de az ipari és kereskedő polgárság érdekeit kifejező szervezetek is erősek. A nagybirtokosok érdekeit szolgáló Szegedi Gazdasági Egyesület 1880-ban, majd az Alsóközponti Mezőgazdák Egyesülete 1885-ben jött létre. Nevét a századfordulóra Szeged-Alsótanyai Központi Mezőgazdasági Egyesületre változtatta. A névváltoztatáskor nem egyszerűen a jobb hangzást követték, hanem bizonyos státuszváltozást rögzítettek. Egyrészt nemcsak alsóközponti gazdák alkották a tagságot, hanem Alsótanya minden települése képviseltette magát. Másrészt megkülönböztették magukat a Szegedi Gazdasági Egyesület Alsótanyára kihelyezett szakosztályaitól. Mindkét egyesület rendezett állat- és terménykiállításokat, tagjai számára jó minőségű, fajtiszta vetőmagról gondoskodott, szakmai előadásokat szervezett. Nemzeti ünnepeinkről is megemlékeztek, bevételi alapjuk emelésére jótékonyági bálakat rendeztek, támogatókat kerestek, vagy a városhoz segélyért folyamodtak. Mindkét gazdasági egyesületben közreműködtek röskei gazdák is. A Szegedi Gazdasági Egyesület 1907-ben két alsótanyai szakosztályt hozott létre, az elsőben két röskei találunk az alelnökök személyében, Ördög Vincét és Kosóczy Ferencet. A két osztály létszáma már megalakulásakor meghaladta a 200 főt. „Mindkét alosztályban 1915-ig öt szakosztályt hoztak létre. Már a tavasszal a tagok között kitűnő fajú kukorica-, burgonya-, here- és répamagvakat osztottak ki. Az Alsótanyai Központi Mezőgazdasági Egyesület is szépen gyarapodott. 1912-ben vagyonát 50 ezer koronára értékelték, és 500 tagot számlált. Az alaptőke az egyesület ingó és ingatlan vagyona, készpénzük rendkívül csekély volt, bevételük csak tagsági díjból származott, így lóverseny vagy kiállítás megszervezéséhez is a várostól kaptak támogatást. A századforduló táján föllendült a szövetkezeti mozgalom. Országos mozgóatója Károlyi Sándor gróf, az agráriusok egyik vezéralakja. Iránymutatása nyomán fogyasztási, értékesítési és tejszövetkezetek alakultak. A mozgalom helyi támogatására a vallás- és közoktatási miniszter az országos Gazdaszövetség nevében a tanítókat kérte tagtoborzásra. Egyre-másra alakultak a tájjelleget idéző termékek fogyasztási és értékesítési szövetkezetei. 1912 májusában Juhász Antal elnökletével megszervezték a Röske-feketeszéi Értékesítő és Fogyasztási Szövetkezetet. 1917-ben 167 tagjuk volt, vegyeskereskedést működtettek. Juhász Antal építési területet kért a várostól: „a röskei állomáshoz vezető út szegletében Szeged város közönségének van egy darab, jórésztben kigödrözött citekföldje /.../, amiből 500 négyszögöl szövetkezeti házunk és telepünk felépítésére megfelelőnek mutatkozik”. A város Becsey Károly ügyvédet bízta meg az ügy további intézésével. Októberben a város nem 500, hanem 800 négyszögöl földet adott a szövetkezetnek.

Társadalom és politika

Társadalmi viszonyok

Röszke társadalomrajzához csak közvetett forrásokból tudunk tájékozódni, mert Szeged részeként a statisztika nem adott róla részletes adatokat. Támponcot az alsóvárosi plébánia születési anyakönyve ad, ha föltüntették a szülők és keresztszülők lakóhelyét és foglalkozását. Noha a röszkeiek 1894-ig a belvárosi plébániához tartoztak, gyakran anyakönyvezték őket Alsóvároson is. A születési anyakönyv hozzásegít a társadalmi rétegződés fölrajzolásához.

Mezőgazdaságból élők

kertész
földműves,
gazdálkodó,
mezőőr,
napszámos,
kézimunkás,
juhász,
csikós,

Iparral vagy kereskedelemmel foglalkozók

borbély,
szobafestő,
cipész,
kereskedő,
bormérő vagy kocsmáros,
iparos, munkás vagy gyári munkás.

Alkalmazottak (értelmiségiek vagy hivatalnokok)

tanító,
szülésznő,
halottkém.
végrehajtó,
zenész,
postás,
vasutas,
lovass rendőr,
városi vagy állami rendőr.

Ebből színes társadalmi kép bontakozik ki. Az anyakönyvekből az is kitűnik, hogy a MÁV dolgozóinak száma, párhuzamosan a röszkei állomás áruforgalmának élénkülésével, fokozatosan emelkedett. Az iparral és kereskedelemmel foglalkozók között inkább a kereskedelem vált kedveltté. De mindez a kisebbség volt. Hetven éven keresztül Röszke

lakosságának 95 %-a földműveléssel foglalkozott és csak néhányan éltek iparból vagy alkalmazottként. A mezőgazdaságból élők nagy része is föld nélküli napszámos volt. 1890-ig mindenképpen ők voltak többségben: számuk a gazdálkodókénak mintegy másfél-kétszerese! Röszkén és környékén volt a legkisebb az egy főre jutó szántóföld (5,9 kh). A Szeged környéki paprikások átlagterülete 0,56 ha (kb. 1 kh) volt, ennek ellenére nem jutott mindenkinek föld. A századforduló után az anyakönyvi bejegyzésekben szembetűnően visszaesett a napszámosok száma, és ugyanilyen arányban megnövekedett a földművelőké. Ez nem azt jelenti, mintha földosztás történt volna Röszkén, hanem azt, hogy már nem tulajdonjog alapján adták meg foglalkozásukat az anyakönyvi bejegyeztetéskor, hanem munkájuk szerint, tehát földművelőknek. Nem véletlen, hogy az 1918-19-i forradalmak idején erőszakos földfoglalásra került sor.

Röszke a századfordulón egyre közeledett az önellátás szintjéhez, vagyis olyan faluszerű település lett, ahol iskola, posta, vasút, orvos, artézi kút, fogyasztási szövetkezet van, és a kisipar, legalábbis részben, képes volt ellátni a lakosság szükségleteit (cipőjavító, borbély, szobafestő, kocsmá).

1896-1919 között néhány foglalkozási ág röszkei képviselője:

Vasúti dolgozók:

Földi István, Górácz György, Kakuszi István, Németh András, Sáfár Mátyás, Miskolczi József, Szécsi József, Császár Vince, Daróczi Mihály, Négyökrű Mihály, Fürtön József, Ódi Imre, Kopp István, Kucsera Sándor, Szudárovics Béla, Füle Béla.

Szülésznő: Kotalics Katalin

Halottkém: Lajos György

Borbély: Pajcsing Ferenc

Lovas rendőr: Gera József

Városi rendőr: Tótpördi József

Rendőr: Bera Károly

Szobafestő: Hoffmann Pál

Cipész: Szekeres Imre

Végrehajtó: Tumó Pál

Zenész: Szécsi Adolf

Postás: Szél István

Mezei őr: Varga Mátyás

Juhász: Virgoncz Mihály

Csikós: Gémes Illés

Bormérő: Szél Gergely és Szűcs Ádám

Az 1910-es években megjelennek a Szegedre ingázók is.

Politikai viszonyok

Röszke társadalmi-politikai arculatát a módosabb gazdák, a néhány száz négyszögöl területen gazdálkodó földművesek, valamint a földéhes napszámosok alakították ki. Politikai gondolkodásukra a 48-as függetlenségi eszmék hatottak, mint ahogy egész Alsótanya lakossága a 48-as Függetlenségi Pártnak volt elkötelezett híve.

A tanyák népének emlékezetében még élt a sikeres gyálaréti csata (1849. március 26.), amikor a magyarok a szerbekkel szemben kétórai heves harc után rengeteg fegyvert, társzekeret koboztak el és 30 foglyot is ejtettek. A magyar csapatokat Igmándy Sándor alezredes vezette. Röszkei hagyomány szerint a mostani templom dombján 1848-ban ütközet volt, amelyben mintegy 60 főből álló helybeli csapott össze szerb fegyveresekkel. A heves küzdelemben a röszkeiek a szerbeket legyőzték. Nem beszélve Kossuth toborzó körútjáról, amelynek hatására sok tanyai fogott fegyvert. Az Alsótanya-szerte ismét betyárvezér, Rózsa Sándor szabadcsapatának dicséretes küzdelme mindenki előtt ismert volt.

A szabadságharc utáni megtorlás a tanyák népében is ellenállást keltett. A császári és királyi hadifőparancsnokság még 1849 októberében elrendelte az elrejtett fegyverek és Kossuth-bankók beszolgáltatását. Decemberben Szabó László főispánhelyettes Farkas János főkapitányt bízta meg a Szeged környékén rejtegetett fegyverek és Kossuth-bankók föl kutatásával és a rejtegetők megbüntetésével. Egyúttal fölállították a rögtönítélő bíróságot is, az összegyűjtött bankjegyeket pedig nyilvánosan elégették.

Bonyhád (Perczel) István megyefőnök az önkényuralom kíméletlen végrehajtója volt. Ebben az időben Alsó- és Fölsótanya az üldözöttek menedékhelyévé vált. A hatalom a Szeged környéki tanyákon bujkáló honvédeket nagy rendőri, csendőri, sőt katonai erőbevetéssel föl kutatatta, és példásan megbüntette. Széleskörű besúgóhálózatot épített ki, és minden csoportos összejövellt szétzavart. Megtiltotta a Kossuth-kalap és -szakáll viselését. A bevezetett útlevélkényszer miatt nehézkessé vált még a külterületre történő utazás is. Bonyhád a szegedi járásban a csárdákat, ivókat is ellenőriztette vagy bezáratta. A Maty-hídi, röszkei, madarásztói és köröséri csárdákat viszont „meghagyandónak” minősítette.

Magyar Nyelvünket is tiltották, az egyházi anyakönyveket latinul, a hatósági jelentéseket németül kellett írni.

Az önkényuralom szorításában némi enyhülést hozott a Bach-korszakban a tanyavilág művelődésének fejlesztése. Tóth János kegyesrendi áldozópapnak, a tanyai iskolák felügyelőjének fáradhatatlan szervező munkája eredményes volt. A tanyaközpontok bővítése iskolával a hatóság ellenőrzési lehetőségét is növelte. Az 1850-es években számos alsótanyai népiskola kezdte meg működését. Gazdaságilag sokat lendített a tanyák helyzetén a tízéves (1852) és a harmincéves (1854) földbérletek kiosztása. 1860-ban a városi politikai ellenzék legalizálható, de valójában politikai célzattal megalakított egyletekbe tömörült (pl. a gazdasági egyesület, katolikus legényegylet). A polgári liberális szellemű Osztróvszky József polgármaggá (azaz polgármesterré) választásával (1861) lassan fordulat kezdődött a városi politikában, amely többek között az adózó nép törvényes védelmében mutatkozott meg. A februári pátens után „a kormányzás szelleme némi hazafias és nemzeti külsőséggel lágyított abszolutizmus lett. Az adóprés - katonai segédlettel - újból működésbe lépett, miközben a tanyákon inséges évek következtek. Ismét betyárbandák szálltak szembe a végrehajtókkal vagy a kivezényelt katonasággal. Ráday Gedeon királyi biztos vasszigorral, sokszor embertelen eszközökkel tisztította meg a szegedi tanyavilágot a rablóbandáktól (1869-1872). A kiegyezés utáni alkotmányos rendben a tanyák közbiztonsága is helyreállt.

Országgyűlési képviselet

Szeged népe az országos ügyekben elsősorban az országgyűlési képviselők megválasztásával szólhatott bele. Szegeden az 1881: XXXVII. tc. alapján 1913-ig két országgyűlési választókerület volt. Az elsőbe az 1., 2., 3. bizottsági választókerület tartozott, a másodikba a város 4., 5., 6., 7., 8., 9. bizottsági választókerülete. 1886-tól a IX. kerületet két alkerületre osztották, mert a választók számának növekedése megkövetelte. Az egyik a röszei, a másik a domaszékiek kerülete lett. A Röszeihez Szentmihálytelek, Feketeszl, Nagyszéksós, Királyhalom és Átokháza tanyai kapitányságok tartoznak. A jövedelemre alapozott választójog (1874: XXXIII. tc.), amely föltételként házat, évi 16 forint tiszta jövedelmet hozó földet vagy 105 forint évi jövedelmet követelt meg, a jogosultak számát erősen korlátozta. A törvény az 1848: V. tc. módosításaként a vagyoni census mellett még adócenzust is megszabott. Aki nem fizette be adóját, ha egyéb föltételei megvoltak is, nem került a választók névjegyzékébe. Mivel hátralékosok mindig akadtak, ez tovább szűkítette a jogosultak amúgy sem nagy számát.

1897-ben a szegedi 2. országgyűlési választókerület IX. részében, a rösze-szentmihályteleki kerületben 167 szavazópolgárból 79 volt röszei:

Ábrahám Fúrús György	Horváth János
Ábrahám Fúrús István	Horváth Mihály
Bálint B. István	Juhász Ferenc
(szélmalom-tulajdonos)	Katona Mátyás
Barát István	Király István
Barna István	Kiss István
Barna Mátyás	Kónya István
Bata Antal	Lajos János
Bezdán András	Lajos Mihály
Bóka Pál	Lovászi András
Deák István	Márki Antal
Farkas József	Márki Balázs
Fodor Imre	Márki János
Gábor János	Márki József
Hajdú Antal (tanító)	Muskó György (bormérő)
Halász István	Négyökrű Mihály (pályaőr)
Haska József	Németh Krisztin Péter
Hódi András	Nyári Tamás
Hódi Antal	Oltványi János
Hódi Mihály I.	Ördög Gergely
Hódi Mihály II.	Ördög Gergely
Horváth Antal	(szatócs, esküdt)
Horváth Ferenc	Paja Ádám
Horváth István	Paja András
Papdi Antal	Takács József
Papdi István	Takács Mátyás
Papp Ferenc I.	Tanács Antal
Papp Ferenc II.	Tanács József
Pipicz István	Tanács Mihály
Rózsa Vince (bormérő)	Tombácz Antal

Sebők Ferenc
Szabó Galiba József
Szakál János
Szalma Péter
Szekeres István
Szekeres Sándor
Szécsi Antal
Szécsi István
Szél Antal
Szél István
Szél Mihály

Tombácz István
Tombácz Lajos
Tombácz Sándor
Varga Péter
Vass István
Vér Albert
Vér Gergely
Vér Mihály
Vér Pál
Zónai András

Az 1913: XIV. tc. úgy intézkedett, hogy Alsó- és Fölsőtanya alkotja a szegedi III. választókerületet. A törvényhatósági választásokat is már az újonnan fölszabdalt kerületek szerint tartották meg. A IX/a választókerületből törvényhatósági tagokul egyhangúlag Magyar Pétert, Pataki Jánost és Engi Antalt választották meg. Szeged választókerületi fölosztásáról az 55000/1914. sz. belügyminiszteri rendelet intézkedett. Ennek alapján a III. választókerület határvonala az I. és II. választókerületben nem szereplő rész az alsó- és fölsőtanyákkal. Erre azért volt szükség, mert a világháborúig megnőtt a belső kerületek létszáma, és a választásra jogosultak is többen lettek. A két szegedi választókerület valójában 1920-ig állott fenn, mert csak az első nemzetgyűlési választásokon választottak először az 1914-ben megállapított három választókerület szerint.

I. kerület	5039	választó
II. kerület	4422	választó
III. kerület	4182	választó
Összesen:	13643	választó

Az 1867 és 1917 közötti időszak pártküzdelseiben a II., majd a III. választókörzet országgyűlési képviselője többnyire 1848 talaján álló, függetlenségi, ellenzéki politikus volt. Ez csak 1887 és 1892 között tört meg, amikor kormánypárti politikus képviselte a II. kerületet. 1867 és 1887 között a II. kerületből két kiemelkedő személyiség került az országgyűlésbe: Kállay Ödön és Herman Ottó. Kállay Ödön (1815-1879) még az 1848-i márciusi ifjak első nemzedékéhez tartozott. 1850-ben halálra ítélték, de kegyelmet kapott. Az önkényuralom idején birtokán gazdálkodott. Nem nosztalgiaiból volt 48-as, hanem e korszak élő szervezője és tanúja. Perczel Mór radikális irányzatának volt híve, eljutott a nemzetiségi önrendelkezés gondolatához, összekapcsolva a függetlenség fontosságával. A lengyel szabadságharcban (1863) is harcoló, polihisztor Herman Ottó (1835-1914) szintén országos tekintélyű ellenzéki volt. Kállay Ödön hirtelen halála után, 1879 októberében, Alsóközponton teljes függetlenséget: pénzügyi önállóságot, nemzeti hadsereget és saját külügyi képviselőt követelt. Bírálta a kiegyezést, Deák Ferencet, hangsúlyozva, hogy „itt az egész nemzet rabszolgaságáról van szó”. Az árvíz után, Szeged újjáépítésének időszakában megnőtt a kormánypárt befolyása. Ez jórészt a Tisza testvérek Szegedért kifejtett munkálkodásának volt köszönhető. Tisza Kálmán (1840-1902) volt a miniszterelnök és öccse, Tisza Lajos (1832-1898) a Szeged újjáépítésére fölállított királybiztosság vezetője. 1884-ben Kállay Albert személyében kormánypárti főispán került a megye élére. Nem véletlen tehát, hogy 1887-ben, a II. választókerületben Ivánkovits János (1846-1910) rókusi plébános, későbbi püspök, a Szabadelvű Párt programjával győzött.

Szeged II. kerületének függetlenségi képviselői nem maradhattak volna több választási ciklusban helyükön, ha ellenzéki politikájukat nem egyeztetnék volna össze választóik ügyesbajos dolgainak elintézésével és a közgazdasági bajok orvoslásával. Ivánkovits János után Polczner Jenő (1840-1911) két ízben is fölényes győzelmet aratott (1896-1905). Kemény ellenfélnek bizonyult, az országgyűlésben is hevesen támadta a kormányt. Alsótanyai választói előtt többször tartott beszámolót, s hallgatta meg gondjaikat. Amikor pl. 1898 augusztusában Kossuth Lajos sugárúti lakásáról elindult Domaszék felé, már Szegedről két tucat kocsis kísérte. Alsótanya településeinek sokan csatlakoztak hozzájuk: Vőneki Pál, az Alsóvárosi Népkör elnöke, Ábrahám Vince, a zákányi Mezőgazdasági Kör elnöke és Lipkay Kálmán, a Szegedi Központi Társadalmi Kör elnöke. A tudósítás szerint: „A képviselő beszédében elítélte a mostani kormányzatot, szólt a kiegyezésről és a párt álláspontjáról. Beszélt az önálló vámterület hasznosságáról, és tiszta példákkal mutatta meg, hogy a mostani rendszer káros a magyar közgazdaságra. Paprikatermelő körzetben mindenki tudott az olcsó és a magyar paprikát is hamisító spanyol áru akadálytalan behozataláról. Polczner tehát nem véletlenül hangoztatta az önálló vámterület hasznosságát.

Az 1905. évi kormányválságot Polczner Jenő képviselősége sem élte túl. Az őt 1906-ban fölváltó Becsey Károly (1867-1921) ugyan kisebb formátumú politikusnak bizonyult, mint Polczner volt, de az alsótanyai, helyi ügyekben ügyesen járt el. Programbeszédeiben lelkes optimizmussal hirdette, hogy az általános választójog ügye nemsokára megvalósul. Szorgalmazta a tanyai vasút kiépítését, a közutak javítását. A közlekedők folyamatos eladását viszont, a földnélküli állattartók érdekében, helytelenítette. Elérte, hogy a város megszüntette a csirkeadót, hivatalos nevén a háziszárnyas illetéket. „Most, szombaton, ha a tanyai ember bejön a városba, már nem állítják meg a vámnál, hanem viheti be a szárnyast a városba, a piacon fizet utána helypénzt”.

Becsey Röszkén nagy örömmel üdvözölte Bosznia-Hercegovina annektálását (1908. okt. 6.), mondván, hogy „a két, magyar véren szerzett tartomány a magyar szent korona országai közé soroztassék be”. Kijelentését - a párton belül - nem kísérelte teljes egyetértés, s ezzel igencsak meggyengítette képviselői pozícióját.

Becseyt 1910 júniusától 1917 nyaráig Kelemen Béla (1863-1944), 1917. július 30-tól pedig Kószó István (1861-1932) váltotta föl. Kelemen Béla 1906 és 1910 között, valamint 1917-18-ban Szeged és Csongrád megye főispánja volt. 1919-ben ő lett a szegedi Antibolsevista Comité elnöke, az első ellenforradalmi kormány belügyminisztere. Jó politikai munkaviszonyban volt Kószó Istvánnal, a szegedi 48-as függetlenségi Kossuth-párt elnökével. Kelemen röszkei képviselői beszámolóinak alkalmával a helyi 48-as polgári kör elnöke, Szűcs Ádám üdvözölte. Kelemen azzal vádolta a munkapártot, hogy erkölcstelen üzelmekkel, szerencsejátékokkal szerzett pénzen toborozta választóit. Foglalkozott a katonai létszámmemelés kérdésével. Nem feledkezett meg a helyi gondokról sem, mint a csorvai műút kiépítése, a Madarász-tó lecsapolása, a vadvizek elvezetése. Az Apponyi-féle mérsékelt szárnyhoz tartozó Kószó István a világháború éveiben kevés eredményt mutathatott föl. A választók tekintélyes része a harctérre került, és az itthoniaknak minden erejüket a létfeltételek megteremtésére kellett összpontosítaniuk.

A dualizmus időszakában Szeged külterületének, különösen pedig Alsótanya népének csekély befolyása volt a városi vagy az országos ügyekre. Ámde a törvényhatóságnak, sőt az országos politikai pártok képviselőinek számolniuk kellett a tanyák népének függetlenségi érzelmeivel, ellenzéki magatartásával és megélhetési gondjaival. Enélkül nem lehetett sem városi, sem országos képviselői mandátumot szerezni.

Egyletek

A társas élet színhelye a századfordulón az egylet volt. 1889-ben a mórachalmi kapitányságban és a nagyszéksósi kerületben jött létre földművelő munkásegylet. A nagyszéksósinak elnöke Tanács Imre, jegyzője Tanács István, pénztárnoka Király Ferenc volt. Választmányi tagjai között röszeiek is voltak: Kószó Ferenc, Kéri Ferenc, Engi Vince, Márki Antal, Kószó András, Tóth József és Kéri Illés. Az egylet célja tagjainak fölvilágosítása az oktatás, a művelődés és a társas szellem segítségével. Mindezt fölolvadásokkal, olvasással kívánták elérni. Tagsági díja fél évre 60 korona. A mórachalmi egylet Nyári József házában, Sárkány Simon elnökletével jött létre. Hivatalos neve a Szegedi Alsótanyai Földművelő Munkásegylet. Ebben is voltak röszeiek: Pap János, Szalma Imre, Daka Antal, Kószó Imre, Gárgyán Imre, Ördög Ferenc. Gyűlést havonta, közgyűlést pedig évente kétszer hívtak össze. A Magyarországi Földmunkások Országos Szövetségének röszei csoportja 1907-ben alakult meg. Működéséről nincsenek adatainak.

Két politizáló társaskör is működött Röszkén: a népkör és a 48-as Polgári Kör. A népkör megalakulásának évét nem sikerült megtalálnunk. Tagjainak száma 1912-ben 284 fő volt, vagyona 1350 korona 68 fillér. Díszelnöke Kelemen Béla országgyűlési képviselő és Kószó István, a Szegedi Függetlenségi Párt elnöke. Elnöke Szomora József tanító, jegyző Papdi István és Magyar István, pénztárnok Császár Balázs, ellenőr Kiss Ferenc és Márki Antal, könyvtárnok Nagy Antal, ügyész Sőreghy Mátyás, zászlótartó Csamangó Antal és Nagy Antal, igazgató Daka István és Halász István. Szeged-röszei 48-as Polgári Kör 1909. július 18-án alakult. Ideiglenes elnöke Sőreghy Mátyás szegedi ügyvéd volt. A belügyminisztériumi visszaigazolásban kifogásolták a „Szeged-röszei” elnevezést, mivel ilyen község nem létezik, helyette megfelelőnek a „Röske-szentmihálytelek” látták. Az 1912. évi tisztújító közgyűlésen már Szűcs Ádám elnökölt. Kószó István városi pártelnök a közgyűlésen a röszei templom fölépítését és gazdasági munkaházak létesítését javasolta. A Szegedi pártelnököt öt tekintélyes röszei polgár kereste föl, hogy Röske érdekeit képviselje a közgyűlésen: Szűcs Ádám, Rózsa Vince, Tombác Antal, Tanács Sándor és Fodor Imre. A tisztújító közgyűlés újra Szűcs Ádámot választotta elnökül, alelnök Rózsa Vince és Tombác Antal lett. A három jegyző Kosóczy Ferenc tanító, Kopasz István és Koncsek Gyula, pénztáros Széll Gergely, ellenőr Tanács József és Papp Vince. Könyvtárnokok Koncsek János és Szűcs Ádám. Zászlótartókká Szalma Jánost és Szalma Mátyást kérték föl.

A nagyszámú röszei földműves-szegénység fogékony volt a szocialista nézetek iránt. Részben a Magyarországi Szociáldemokrata Párt, részben a Független Szocialista Párt keretében kapcsolódott be a politikai küzdelmekbe. A választójog kiterjesztése volt fő követelésük. 1897-ben a független szocialisták ceglédi kongresszusán Röszkéről is volt küldött. Az MSZDP 1898. évi Csongrád megyei kongresszusán Röszkéről Sárkány Simont a megyei vezetőségbe választották. 1907-ben sikerült a Földművesek Országos Szövetségének helyi szervezetét létrehozni. A szegedi szociáldemokraták odafigyeltek a környékbeli községek szegényeire: az 1907. október 10-i választójogi sztrájkra és tüntetésre röszeieket is hívtak.

Az első világháború

Röske is sok hőst áldozott az első világháború oltárán. Alsótanya 11883 főnyi 20-59 éves korú népességéből 5823 volt a férfiak létszáma. Közülük a háborúban 1071 halt meg, vagy tűnt el. Vagyis minden ötödik családból örökre hiányzott a kenyérkereső. Ha hozzászámítjuk a sebesülteket, akkor ez a szám megkétszereződik.

A Monarchia a vérveszteségek után úgy duzzasztotta föl hadseregét, hogy behívták a még kiképzetlen 21 éveseket, továbbá a 33-42 éves tartalékosokat is. Ezekből „népfölkelő” ezredek szerveztek. A korabeli tudósítás így számolt be a bevonulásukról: „Hosszú tanyai kocsisorok és ládákkal megrakott öreg legények hosszú sora élénkíti reggel óta a várost, de különösen a kaszárnyák környékét. Itt van, természetesen az asszonyok és gyermekek elmaradhatatlan kísérő tömege is, mely rendületlenül kitartott estig, hogyha csak egy-két percre is, még egyszer láthassa apját, testvérét, vagy fiát.”

1915-ben szólították hadba az alsótanyai tanítók többségét is. A tanévkezdő értekezleten Tomkó János, az alsótanyai népiskolák igazgatója: fájó szívvel emlékezett meg azon 22 tantestületi tagról, akiket a hazavédelem fegyverbeszólított”.

A Röske Ifjúsági Egyesület által 1925-ben fölállított világháborús emlékművön kereken száz hősi halott nevét olvashatjuk:

Ács Sánta Pétger	Benák János
Ágoston József	Bende Ferenc
Bakos Pál	Berta Illés
Bejonics Péter	Bozóki Mihály
Bálint Ferenc	Bozóki Mihály
Barna Imre	Börcsök György
Barna József	Csányi János
Barna József	Csányi József
Batta István	Császár Balázs
Császár Ferenc	Papdi Antal
Császár József	Papdi Illés
Császár Mátyás	Papp János
Czinkus Lajos	Papplógó Imre
Farkas József	Pipicz György
Fazekas József	Pintér János
Fekete Imre	Rózsa János
Fodor Mihály	Sebők István
Földi Ferenc	Sebők Szilveszter
Francia János	Skulytési István
Gárgyán Pál	Sója Antal
Haska István	Szabó Antal
Hatházi János	Szalma Ferenc
Herédi István	Szalma Mátyás
Hódi István	Szalma Péter
Ifj. Hódi István	Szécsi Antal
Hódi János	Szécsi István
Horváth István	Szél Illés
Juhász Ferenc I.	Széll István
Juhász Ferenc II.	Széll Mihály
Katona Ferenc	Szilvási András
Katona Mihály	Szücs Mihály
Kéri Ádám	Szücs Péter
Király István	Takács József

Király János
Kiss István
Kiss Péter
Kotogán Vince
Kovács Antal
Lázár Dezső
Lázár József
Marinkó József
Márki Antal
Márki Péter
Márki Sándor
Miskolczi István
Móra György
Németh István
Németh József
Osznovics István
Orbán Imre
Orbán József

Tanács Mihály
Tanács Sándor
Tombácz István
Tombácz József I.
Tombácz József II.
Tombácz Mihály
Tombácz Sándor
Tóth István
Tóth Pördi Imre
Tóth Pördi Szilveszter
Vágó szilveszter
Vajas Ferenc
Varga Ferenc
Varga Sándor
Vér Ferenc
Vér István
Vér Mihály
Víz János

Az itthon maradottak áldozatvállalása

A háború megpróbáltatásai, a személyi veszteségek mellett, anyagiakban is megmutatkoztak. Az itthon maradottak két ember helyett fizettek és dolgoztak. Az állam a hadikiadások egy részét a hadikölcsönnel áthárította az állampolgárokra. Nyolcszor adtak ki hadikötvényeket, amelyek - elvileg - kölcsönkötvények voltak. Visszafizetést 6 %-os kamattal ígértek. A röszeiek először 1914 novemberében jegyezték hadikölcsönt, a másodikat 1915-ben. Az utóbbihoz a tanfelügyelő a tanítók agitációját kérte. „Emberanyagunk kipróbált, megnyugtató - írta Tomkó János iskolaigazgatónak 1915 májusában -, de a pénz az, ami aggodalomra ad okot. Pedig népünknek van pénz, de érthetetlen módon, rejtegeti. Mutatja ezt a II. hadikölcsön lanyha jegyzése /.../ szíveskedjenek megértetni népünkkel, miszerint a hadikölcsön eredményessége egyértelmű győzelmünkkel, eredménytelensége a biztos veszteség. 1915 nyarán, a háború első évfordulóján a templomokban is gyűjtöttek. 1918 júniusában, közel a háború befejezéséhez, ugyancsak a tanítóság kapta föladataul a VIII. hadikölcsön-jegyzés szorgalmazását. Most azonban már elmaradt a „biztos vereségre” való hivatkozás... Szegedet - ez ínséges időkben is - a tanyáknak kellett ellátniuk élelemmel. A termény fölvásárlását és szétosztását a Haditermény Rt. végezte. Munkájának megbízhatatlansága és eredménytelensége nagy fölháborodást keltett. Ezért a gyorsabb és megbízhatóbb elosztás végett Szegeden hatósági élelmiszer raktárat állítottak föl. Már 1915 februárjában megkezdődött a gabonaneműek és a liszt összeírása és beszolgáltatása, sőt rekvirálása. Először Simkó Elemér tiszti ügyész és Völgyessy János városi gazdasz járta a tanyákat. „Természetesen a szegedi tanyákon remél a bizottság nagyobb mennyiségű gabonát” - adta hírül a Szegedi Híradó. Ezzel egy időben hatósági hússzéket nyitottak meg a húсарak korlátozására. A gazdálkodók örlési jegyet kaptak, hogy fejadagjuk megállapításával a beszolgáltatás mértékét a város megszabhassa. Az örlési engedélyek és a bevásárló könyvek kiállítását szintén a tanítók végezték. Alsótanyán 1916-ban Lója Ferencet, Varga Mátyást, Brunner Ödönt és Nemes Szabó Károlyt bízták meg ezzel. Bevásárlási könyvre - megállapított fejadag szerint - a tanyán nem termelt élelmiszereket és egyéb cikkeket (cukrot, petróleumot stb.) lehetett vásárolni. A tanyákon sok fáradságba került a bevásárlási könyv megszerzése. Az

Alsótanyai Gazdasági Egyesület karolta föl a tanyaiak ellátását. „Vannak családanyák - írta Dobó János elnök a röszei Makra Imrével együtt 1916 augusztusában a tanácsnak - akik napokat eltöltenek azzal, hogy megjelennek Alsóközponton vagy a városban. Otthon hagyják gyermekeiket, jószágaikat, és üres kézzel kénytelenek visszatérni, mert a szolgálattételre berendelt 4 tanító nem képes a felek kívánalmait kielégíteni. A takarmány fölhasználását is szabályozták, hogy egyrészt a hadsereg lovait elláthassák, másrészt a fölhasználható húsmennyiséget korlátozzák. 1916-ban kukoricavásárlási igazolványt adtak ki, amely négy sertés hizlalására szólt.

A háztáji állatok etetésére alig a felét lehetett a kívánt takarmánynak fölhasználni

1 lóra	évente	5 q zab jutott
1 bikának	havonta	60 kg zab
1 növendékbikának	havonta	30 kg zab
1 fejőstehénnek	havonta	60 kg árpa
1 szopósborjúnak	havonta	15 kg árpa
1 malacnak	évente	50 kg árpa
1 nevelő sertésnek	évente	100 kg árpa
1 húsertésnek	évente	3 q árpa és 3 q kukorica.

A munkaképes férfiak jórészenek távolléte megmutatkozott a mezőgazdasági munkák hiányos végzésében. A rosszul megművelt föld kevesebbet termett, kevesebbet lehetett beszállítani. Már az első időktől kezdve szóba került a tartalékosok és a hadifoglyok munkába állítása. 1915 tavaszán a „póttesteknél” szolgáló legénység ideiglenesen munkára kiadott tagjai az alsótanyai szőlőkben segítettek. Gerle Imre, a Szegedi Gazdasági Egyesület elnöke, ugyancsak 1915-ben 500 hadifoglyot kért szőlőműveléshez, mert „az itthon lévők horribilis munkadíjat kérnek. Egy hold szőlő kinyitásáért 30 koronát, szőlőmetszésért 20 koronát. 1916-ban orosz hadifoglyok dolgoztak Alsótanyán. A munka elvégzésével két hadifoglyot „elfelejtettek” visszaszállítani, őket a gazda költségére, külön őrkíséretével szállították vissza az újverbácsi foglyotáborba. A családok kénytelenek voltak a nagyobbacska gyerekeket is munkára fogni. Veszelyovszky József belső-feketeszéki tanító írta 1918 januárjában Vidacs Aladár segéd-tanfelügyelőnek, hogy a több hónapos mulasztásokért kirótt bírságokat „elengedik azzal, hogy a tanuló atyja katona”, és a gyermek nélkülözhetetlen a tanyai munkában.

1914-ben létrehozták az Alsótanyai Hadsegélyező Bizottságot. Ismét a tanítóság kapta mindjárt az első feladatot: összeírta a hadbavonultak családtagjait. Az első gyűjtést már 1914 augusztusában elkezdtek. A tudósító kissé szemrehányóan jegyezte meg: „A tanya /.../ nemigen hallgatott eddig magáról a háborús eseményekkel kapcsolatban, ma azonban megjelent a városban a Lázár-tanyai iskola tanítója, Ábrahám János, és elhozta gyűjtésének eredményét, 510 koronát, és egy szekér élelmiszert. A lelkes tanító buzgólkodása minden elismerést megérdemel. Amit meghagyott az állam, még elvihették a beszállásolt, később pedig a megszálló katonák. 1918. decemberében Mogán Béla kerületi tisztiorvos a röszei orvosi lakban okozott kártételről készített leltárt. Nem ellenséges, hanem „szövetséges”, német tiszt volt benne elszállásolva, bizonyára a Romániából hazatérő Mackensen-hadsereg katonái. Utánuk a ház fölújításához el kellett rendelnie az ajtók és zárok helyreállítását, az orvosi rendelő kipadoztatását, a jégverem, az árnyékszékek, a vízvezetékek, a kút helyreállítását, a szobákban levert vakolat kijavítását, az istállók kipadoztatását, a telefon felszerelését. Emellett „az összes civil ruházat, sok könyv és értéktárgy elveszett, amiből óriási kár háramlott rám” - panaszkolta.

A forradalmak (1918-1919)

Idegen megszállók

1918-ra teljessé vált a háborús erkölcsi és anyagi kimerültség, a tanya és a város gyászolt és éhezett. A vesztes ország számára korántsem értek véget a megpróbáltatások. Az Osztrák-Magyar Monarchia a katonai vereség és a belső forradalom miatt darabokra hullott.

1918-19-ben hihetetlen gyorsasággal peregtek az események. Alsótanyán először az értelmiség mozdult meg. Nem sokkal a köztársaság kikiáltása (november 16.) után, 28-án az alsótanyai népiskolák tantestülete egyhangúan kimondta csatlakozását a Nemzeti Tanácshoz. Egyúttal határozat született a belépésről a Nevelők és Oktatók Szövetségébe. A tantestület minden tíz tagja után egy-egy „bizalmi férfit” választottak. Az elnöki tanácsba Koncz Ede tanítót, képviselőtagokul Vajay Józsefet, Dobay Istvánt, Brunner Ödönt, Veszeloovszky Józsefet, Lója Ferencnét és Szécsy Györgyöt jelölték. 1919 januárjában két tanítónak, Brunner Ödönnek és Veszeloovszky Józsefnek tűnt föl, hogy „két /alsó/ központi úr, Licht Gyula és Hajabács Károly kántor, izgatnak a meglévő rend ellen /.../ „A tantestület elhatározta, hogy jelenti a Nemzeti Tanácsnak.”

A Károlyi-kormány november 20-án Dettre János tiszti alügyészt nevezte ki Szeged kormánybiztos főispánjává. 24-én, a belgrádi fegyverszünet értelmében szerb csapatok nyomultak be Újszegedre, majd december 30-án Szegedet franciák szállták meg. Röszkére 1919 február 6-án érkeztek francia katonák (majd olaszok és arabok is), májustól pedig szerbek.

A Tanácsköztársaság kikiáltásának híre Szegedre március 22-én érkezett. Béatrix francia ezredes, a szegedi proletárhatalommal szembeni föllépését már 23-án megkezdte. Katonai erőket vont össze a városban. 26-án ultimátumban követelte a vörös katonák lefegyverzését. A direktórium (Czibula Antal, Udvardi János és Wallisch Kálmán) 27-ére virradóra a városból eltávozva, a francia megszállási övezeten túl, Felsőtanyára, a mai Balástyára tette át székhelyét.

A franciák április 6-án elrendelték Szeged elzárását Budapesttől. A kordon Röszkén kívül, de Alsótanyán belül a Kettőshatáron át félkörívben vonult a Tiszától a Tiszáig. Északi vége az algyői hídnál, déli vége Röszkénél volt. Április 14-étől minden érintkezés megszakadt e semleges zónának nyilvánított területtől északra, beleértve a vasúti, közúti közlekedést, postai, telefon- és távíró-összeköttetést. „A szövetségesek által megszállott területek lakói (Arad és Szeged beleértve), a Budapesttől függő Magyarország részekre csak a hadseregarancsnok-tábornok által személyesen adott útlevéllal mehetnek, egészen kivételes esetekben.”

A határzár katasztrofálissá tette Szegeden az amúgy is súlyos élelmiszer- és fűtőanyaghiányt. Miután a legfontosabb úti csomópontokat a szerbek ellenőrizték, a röszkeiek sem adhatták el akadálytalanul áruikat a szegedi piacon, jószerint megállt az élet. A franciák nem kiéheztetni, csak elzárni akarták a várost, így április 29-én Charpy tábornok új közlekedési rendelkezést hozott: engedélyezte Szeged és a legközelebbi helységek között (Deszk, Szőreg, Szentiván, Keresztúr, Horgos és Röszke) az igazolvány nélküli utazást. A többi megszállt területre vagy Szerbiába utazáshoz két engedélyt kellett kérni: egyrészt a francia, másrészt a szerb hatóságoktól.

A kordon átlépését nemcsak dél felé, hanem észak felé is szorgalmazták a röszeiek és a gyűrűbe zárt alsótanyai polgárok. A kordonon kívül eső földjeik megművelésére kértek engedélyt Béatrix ezredestől és Somogyi Szilveszter polgármestertől. „Az ezredes megígérte, hogy a fölöttes hatóságnál intézkedni fog, hogy a városi csendőrség átléphesse a demarkációs vonalat.” Ennek eredményeként a román és a francia előőrsök között, kb. 12 km szélességű zónában csendőrségi feladatot ellátó egységek tartózkodtak. A szegedi területi hadosztály szeged környéki zónájának határa északon a román demarkációs vonal mentén, délen és keleten a Tisza vonala mentén Röszkéig, nyugaton a várostól kb. 15 km távolságra terjedt ki.

Önállósodási törekvések

1919 júliusában a szegedi ellenforradalmi kormány Belügyminisztériumának politikai hírszerző osztályától Horváth fogalmazó jelentést írt. Hangsúlyozta, hogy a bolsevizmus terjedésének oka „a kenyérhiányban és a munkahiányban gyökerezik /.../ Úgy Röszketelep, mint Kiskundorozsma község lakosságának alsóbb osztálya teljesen a bolsevizmus híve.

A röszeiek földigénye már az őszirózsás forradalom földrendelete kapcsán határozott formát öltött, annak ellenére, hogy fölosztandó nagybirtok nem állt rendelkezésre. A bérlők földjüket szerették volna megvásárolni. A föld nélküli leszerelt katonák a 15 holdnál nagyobb bérletek megszüntetését és az így szabaddá váló városi földek bérbeadását követelték. Ugyanakkor a tanácskormány április 3-i rendelete megadta a végső lökést a földre éhes röszeieknek önálló földfoglalásra. A földreform a kisbérleteket nem kívánta megszüntetni, de Röszkén sok más lehetőség nem volt. Így megkezdték a 15 holdon fölüli örökbirtokok fölosztását a nincstelenek között. Leszerelt katonák és föld nélküli parasztok ostromolták Somogyi Szilveszter polgármestert. Ő bizottságot küldött ki a helyszínre. Várkonyi Jenő városi gazdasz és Papp Menyhért, a lovas rendőrség parancsnoka visszaállította a korábbi rendszert. A rend azonban korántsem állt helyre. A földéhes röszeiek májusban ismét fölkeresték a polgármestert. Somogyinak sikerült megegyezést létesítenie a röszei földtulajdonosok, bérlők és földnélküliek között. Az előbbieket részint feles bérlet, részint méltányos bér ellenében hajlandók voltak lemondani földjük egy részéről az utóbbiak javára. Mindössze ketten maradtak föld nélkül, őket a lóversenyter földjéből szándékoztak bérlethez juttatni. E hír megnyugtató volt ugyan, de a földkérdés ezzel korántsem zárult le.

A földkérdés összekapcsolódott a várostól való elszakadás gondolatával. Újságcikkek és titkos jelentések egybehangzóan adtak hírt a röszeiek önállósodási törekvéseiről. A Délmagyarország 1919 januárjában úgy tudta, hogy Röszkén és Szentmihályteleken „már a békeidőben is voltak olyan csöndes törekvések, amely szerint a két telepet a közigazgatásban önállósítani kellene”. „Főképp a röszeiek kívánták az elszakadást /.../ Azt az egy-két rendőrt, aki odakinn van, elkergették.” 1919 elején Udvardi János, majd Berényi Árpád járt ki Szegedről. A kormányzótanács megbízottai Berényi, Király András, Kiss Ferenc és Nagy Antal voltak. Berényi közszükségleti cikkek (pl. fűszer, tű, cérna) árusításával akarta az egyszerű emberek rokonszenvét maga felé fordítani, ám „sikere nem sokáig tartott, mert rossz minőségű árut adott a vásárlóknak”. Mintegy tíz röszei még Budapestre is felszökött. Fölkeresték Kun Bélát azzal a hírrel, hogy „egész Röske” velük tart. A kommunista érzelmeik gyülekezőhelye Bozsó Sándor kocsmája volt.

1919 júniusában a Felsőtanyára menekült direktóriumi vezetők az alsótanyai intézőbizottságba, a mezőgazdasági ügyosztályba és a panaszbíróság tagjai sorába Szabó János röszei tanítót is beválasztották. Két kollegájával „Szomora József röszei tanító ellen lépett föl, a lakosságot ellene felbujtogatta, mikor kellő eredménnyel nem járt, a munkástanácshoz

fordult, és az így támasztott hajsza alatt kommunista szellemű népgyűléseken agitált. Némely esetben nehezen lehet megállapítani, hol húzódik a személyes bosszú és a politikai gondolkodás különbségéből fakadó ellentét határa. Szomora József üldözése - úgy látszik - inkább érzelmi, mint politikai indítékú volt.

A világháború végén olyannyira fölgyülemlett a gazdaság- és a közélet gondja, hogy a föld nélküli röszeiek ügyük megoldását vélhették a tanácskormány rendelkezéseitől. Közigazgatási önállósulási törekvésük pedig arra utal, hogy Rösze lakossága szeretne és tudna is élni Szeged város gyámkodása nélkül. Erre azonban jó néhány évtizedig kellett még várniuk.

Az egészségügy

Rösze közegészségügyi viszonyai sem különböztek a többi alsótanyai településétől. A lakhatóság, az ételmezési szokások hasonlóak voltak. Hasonlóan rosszak, azaz többnyire egészségtelenek. A Szegedi Kereskedelmi és Iparkamara 1892. évi jelentésében szomorú képet festett a tanyavilág egészségügyi helyzetéről: „a lakhelyek nagyobb része egészségtelen, a szobák alacsonyok, mély fekvésűek, nagy részben nedvesek, csekély, sok helyen ki nem nyitható vagy az egész télen keresztül betapasztott ablakkal, sárnyagos padozattal. Az udvarok szennyesek, felhalmozott trágyával, trágyalével és egyéb hulladékokkal fertőzve, száraz időben kiállhatatlan por, nedves időben rothadó állóvízzel telt pocsolyák /.../ néha két családnak csak egy lakhelye van, kisebb vagyontalanoknak többnyire 2 családnak csak egy szobájuk van „

Röszei sajátosság viszont, hogy a Tisza közelsége miatt gyakori a belvízkár. Kisebb-nagyobb foltokban bűzlögve párolgott a víz, annál inkább, mert a többnyire agyagos, szikes talaj vízzáró réteget jelentett. Ugyanakkor Szeged közelsége miatt szinte órákon belül Rösze hurcolhattak minden fertőző betegséget. Ha a városban fölütötte fejét valamik kór, hamarosan a röszeiek is elszenveték. Az ételmezés egyoldalúsága, gyöngesége, a vitaminhiány - mind csak rontotta a gyógyulás esélyeit.

Fertőző betegségek

A múlt század közepétől Röszen nagyobb méretekben és a legnagyobb gyakorisággal a gyermekbetegségek fordultak elő: himlő, vörheny, roncsoló toroklob (diftéria), kolera, szemcsés kötőhártyalob (trachoma, amelyet egyiptomi szembetegségnek is neveztek). Az utóbbi a felnőttek között is szedte áldozatait. Szeged az ország egyik „trachomaközpontja” volt. Ezért létesítették itt 1894-ben a trachomakórházat, 1908-ban az állami szemkórházat. A trachoma megelőzéséről szó sem volt. Amikor azonban fölütötte a fejét, kapkodó, ám „legszigorúbb” főorvosi intézkedést rendeltek el. Valójában a trachoma mindig jelen volt az alsótanyai gyermekek közt, a röszeiek közt is. Ezen az egészségügyi törvény sem változtatott. Ez mutatja legjobban, hogy a tanyán szinte lehetetlen megvalósítani azokat a higiénés körülményeket, amelyek a fertőzés kivédésének föltételei. A trachomás szemet arról lehet fölismerni, hogy először sokat könnyezik, váladékozik, majd földagad, fáj: a szemhéjak belsején szemölcsök vannak. Az elváltozások a szaruhártyát is megtámadják, és látáscsökkenéshez, sőt vakáshoz is vezethetnek. A tisztálkodószerek állandó cserélése, ágyneműnek, ruhaneműnek fertőtlenítése, sőt a beteg elkülönítése válik szükségessé. A tanyán, ahol külön szappan és törököző hiánycikk volt, szinte lehetetlen volt a trachoma terjedését megakadályozni.

Az ijesztő méreteket öltő gyermekhalandóság ezekre a fertőző betegségekre vezethető vissza: „föľülemelkedik az összes halálozások felén”. Súlyosbította a helyzetet, hogy az ötéves kor alatti gyermekhalandóság 64 %-a egyéves kor előtt következett be.

Az 1876-ban kiadott közegészségügyi törvény a megelőzést tűzte ki célul. Előtte is részesültek védőoltásban a gyermekek, de nem kötelezően. Amikor az 1850-es évek elején a tanyákon nagy himlőjárvány dühöngött, akkor volt épp a legkevesebb orvos. 1854 májusában a városi tanács ülésén arra kértek választ: „Az orvosok a pusztákon megfelelnek-e hivatásuknak? A tanyákon miért terjedt el a vadhimlő? ”Beck János kisteleki orvos segítette ki szegedi kollégáit, és sorra oltotta be az alsótanyai beteg gyermekeket.

Röszkén és Szentmihályteleken a legtöbb áldozatot követelő járvány az 1873. évi kolera volt: „az iskolát kórházzal alakították át s hova járvány-orvosul Dr. Machold Miksa küldetett ki. A helytelen táplálkozás javítására itt népkonyha is állíttatott, s talán ennek köszönhető, hogy /.../ Röszke-Szentmihályteleken mindössze 48 betegedés fordult elő, s ezek közül felgyógyult 27, meghalt 21. ”

A gyógyítás tárgyi és személyi adottságai

A tanyai szülők ismerték és használták a természet patikáját. Sajnos az egy éven aluli csecsemők esetében leginkább a mákgubó főzetét, amely csak elfödte, de nem szüntette meg a bajt. A kuruzslásnak viszont még nagyobb keletje volt. Az újságíró 1882 tavaszán föľháborodva írta: a diftériát úgy gyógyítják, hogy fakanalat dugnak a beteg torkába, s elnyomják vele a beteg „nyakfogát”. A főorvos tanácsait nem követte e nép: „a beteg gyermeket szűrbe vagy subába takarva a kemence padkájára fektetik, hogy a melegben kijöjjön rajta a pecsét, meg a himlő „

Az 1876. évi közegészségügyi törvény több fertőző betegség leküzdésére vagy megakadályozására kötelező védőoltást vezetett be. Így a himlő elleni csecsemőkori védőoltást, amelyet 1887-től kötelező újraoltással egészítettek ki.

A törvény szerint 6000 lakos tart el egy orvost. Tanyán körzetek szerint volt található egy-egy. A századfordulón a tiszti főorvos mellett a város belterületén öt, külterületén hat kerületi orvos működött. Röszke a III. kerülethez és ekkor Machold Miksához tartozott. 1912-ben Röszkén hosszabb ideig is tartózkodott orvos, mert orvosi lakás céljaira a város ingatlant vásárolt. Oláh Fülöp Viktória és Oláh Fülöp Erzsébet 655 négyszögöl nagyságú telkéért, orvosi lakás építésére a város 4000 koronát ígért. A rövid idő alatt föľépült orvosi rendelő időnként javításra szorult, hirtelen esőzés vagy belvíz miatt pincéje teleszaladt vízzel, és az orvos ottlétét is veszélyeztette. 1916 tavaszán a városi gazdász kérte, hogy a mérnöki hivatal vizsgálja meg az épületet. Előfordult, hogy Röszke néhány napra orvos nélkül maradt, amikor pl. minden hónap elsején Szegedre utazott a fizetésért. Kétszeresen is porul járt, akit éppen ekkor ért baleset. Az orvos hosszabb távolléte esetén vagy a szomszédos körorvos segített, vagy az egészségügyben jártas személyt bíztak meg helyettesítéssel. 1915 májusában pl. Pajcsin Ferencet, aki egy évvel később is hiába kérte a tanácstól a helyettesítési díjat.

Az egészségügyi törvény meghatározta, hogy 1500 fő után egy szülésznő állítása kötelező. Már 1872-ben rendszeresítették szülésznői állást Alsó- és Föľsőtanyára. 1882-ig Horváth Ábrahám Róza bába segítette világra az alsótanyai gyerekeket. Kovács József tiszti főorvos azonban nem találta elegendőnek, hogy egyetlen bábaasszony dolgozzék ezen a nagy területen, ezért a szülésznői állások szaporítására tett javaslatot: egyet a föľsőtanyákon,

Őszeszek tájékán, egyet Röszkén, egyet Zabosfán és Mórahalom tájékán. A szülésznők fizetésére 200 forintot javasolt.

Szükség volt a betegek elkülönítésére a fertőző betegségek gyógyításához. A megelőzés föltétele községi, tanyai „kórházak” fölállítása. 1913 szeptemberében Szeged koleragyűrűbe volt zárva. Faragó Ödön főorvos a járvány megfékezésére olyan helyekre is javasolt járványkórházat, ahol a lakosság létszáma ugyan nem indokolta, de a fertőzés veszélye megkövetelte. „Röszke valamint Szentmihálytelek mint községi szervezettel nem bíró helységek járványkórház létesítésére nem kötelesek, mégis Faragó Ödön dr. tiszti főorvos már évekkel ezelőtt megsürgette a városi tanácsnál, hogy Röszkén és Szentmihálytelken járványbarakkokat létesítsenek. A tanács ezt a kérelmet pénzügyi okokból nem teljesítette. A főorvos sürgette, hogy úgy Röszkén, mint Szentmihályteleken béreljen ki a város egy-egy házat arra a célra, hogy a koleragyanús betegeket ott elhelyezzék, ha saját lakásaikon kellő módon el nem különíthetők. 1915-ben már működött a röszkei járványkórház Rózsa Vince házában. Az első évben 80 koronát, majd 1920-ig minden évben 100-100 koronát fizetett a város bérleti díjként a tulajdonosnak. Noha, szerencsére, éveken át nem kellett igénybe venni, a tiszti főorvos szerint „a röszkei járványkórházra feltétlenül szükség van.”

Ebben az időben vált szükségessé gyógyszerár létesítése is. Nem Röszkén, hanem Alsóközponton. 1908. február 13-án a közegészségügyi bizottság napirendre tűzte a gyógyszerár fölállításának kérdését. Ketten is pályáztak: Molnár Kálmán és Apró Endre. Fél év múlva Apró Endre lett Alsóközpont első gyógyszerésze.

A gyermekhalandóság az első világháborúig vajmi keveset csökkent. 1916-ban Wolf Ferenc tiszti főorvos és Turcsányi Imre, a gyermekmenhely igazgató főorvosa a Stefánia Szövetség rendezésében és a Felebaráti Szeretet Szövetség támogatásával „babakiállítást” rendezett Alsótanyán. Első pillanatban nem hangzik túl komolyan, hogy a többszörösen is hátrányos helyzetben lévő tanyai családok babaszépségversenyre készüljenek. A bírálóbizottságban helyet foglalt még Pártos Zoltán alsótanyai tiszti orvos, Ács Sándor, Gáspár Ignác, Szalay József főkapitány és Sass Lajos rendőrkapitány-helyettes. A Felebaráti Szeretet Szövetségét Szamosy Györgyné, özv. Kövessy Ferencné és Zsoldos Benő főtitkár képviselte. A tekintélyes nevek jelzik az esemény fontosságát: a babakiállítás ötlete a gyermekhalandóság csökkentését tűzte ki célul. „Miképpen lehetne megakadályozni, hogy az apró kis sírok megdöböntő méreteiben szaporodjanak a tanyai temetőkben?” - tette föl az újságíró a kérdést. Hangsúlyozták a környezeti hatásokat, amelyek befolyásolják a csecsemők egészséges fejlődését. A Stefánia Szövetség igyekezett a csecsemők rendszeres vizsgálatával az édesanyákat gyermekeik egészségének hathatósabb védelmére szoktatni. „Minden csecsemőről törzslapot vezetnek, melyben a szülők egészségi, gazdasági és szociális viszonyai, az anya szoptató képessége, a születések száma, a csecsemő táplálásának módja, a lakásviszonyok és a csecsemő orvosi vizsgálatának eredménye szerepelnek. A szigorú bizottság egy röszkei édesanyát is jutalomban részesített: Szekeres Ferencné Kiss Erzsébet kisfiát, Antalt találta mintaszerűen gondozottnak, szépen fejlettnek. Szekeres Antalt 1914. május 26-án keresztelték meg az alsóvárosi plébánián. A keresztelő Kóczián Róbert segédlelkész volt, a keresztszülők pedig Papdi István és Kispéter Rozál földművesek. A Stefánia Szövetség elképzelésének megvalósításához elsősorban pénz kellett volna, ez azonban akkor is kevés volt.

Röszke közegészségügyi viszonyai sokat fejlődtek a dualizmus időszakában. Ha szükséges volt, helyben megtalálták az orvost, a szülésznőt, távollétük esetén távirón vagy telefonon kérhettek segítséget. Gyógyszerért Alsóközpontra vagy Szegedre kocsiztak. A Stefánia Szövetség tagjai fölvilágosították a hozzájuk fordulókat. Sajnos azonban a szellemi vagy a

gazdasági elmaradottságot, a szegénységből fakadó egészségtelen körülményeket nem lehetett megszüntetni.

A közegészségügy fejlesztésében még rengeteg tennivaló akadt az első világháború végén is. Wolf Ferenc, aki 1916-tól 1936-ig töltötte be a tisztiorvosi posztot, 1919 áprilisában az orvosok szakszervezetében összefoglalta azokat az elengedhetetlenül fontos teendőket, amelyeket a tanyavilág közegészségügyi kulturáltságához föltétlenül szükségesnek talált. Hangsúlyozta a helyes birtok, gazdasági, ipari, kereskedelmi politikát. Egészséges lakás, csatornázás, megfelelő vízellátás, kövezett utcák, fásítás, jó közlekedés nélkül nincs közegészség, mondta. Hozzátette még az orvos-, és bábaképzés reformját, új orvos állások kiírását, valamint egészségügyi gondozók alkalmazását. Wolf Ferenc ezzel a következő évtizedek egészségügyi programját is meghatározta.

A köztisztaság föltételei

Egészséges ivóvíz

A szennyezett víz a legtöbb fertőző betegség táptalaja. Röszkén a Tisza vagy az ásott kutak vizét itták. A város ezért szorgalmazta a tanyákon artézi kutak fúrását. Elsősorban a visszavisszatérő kolerajárvány figyelmeztetett az artézi víz szükségességére. Szegeden is csak 1887-ben létesítették az első artézi kutat. Röszkén 1907-ben 22 m mélységig, két kifolyóval és egy önműködő lajttöltő készülékkel. Költsége 13813 korona, a vízgyűjtőárók költség-előirányzata 7400 korona volt. A költségek miatt nagyon kevés magángazdálkodó engedhette meg magának, hogy kutat fúrasson. Kettőről tudunk, amelyeket az 1900-as évek első éveiben csináltak: egyiket Széll Gergelyné, másikat Rózsa Vince. Mindkettő fölösleges vizét hasznosították: paprikamag mosására használták. Gondot okozott a víz elvezetése. Ha árokba engedték, pocsolyák keletkeztek, ha vályúba, a fa hamar elkorhadt, kijavítása sok pénzt kívánt. Voltak, akik csővezetékét javasoltak műkömedencével éppen egészségügyi szempontokra hivatkozva. 1919 nyarán a röszkeiek Széll Gergelyné kútjához vasvályú fölszerelését kérték a várostól. Beszerzésével a város a „röszkei érdekeltséget” terhelte meg. Így még 1921 őszén sem szerelték föl. A város tulajdonában lévő vasvályút - végül is - nem Röszkére, hanem a közlegelőre vitték.

A közterületek rendezettsége

Röszkén ebben az időben csak az élőknek jutott hely, a halottaknak nem. Alsótanya északi, nagyobb területe az 1894-ben önállósított alsóközponti plébániához tartozott. Illetékessége kiterjedt az átokházi, csorvai, zákányi, mórashalmi, királyhalmi, domaszéki, nagyszéksósi kapitányságra és a feketeszéli kapitányságnak azon részére, mely a „Nagy Mátyásnál” jelzett csúctól a Kunhalmon vezető fason a 43-mal jelzett határponton kívül esett. Ugyanakkor határozat született központi temető létrehozásáról. Kijelölésére temetőbizottságot hoztak létre. Tagjai: Hoschek Vince plébános mint elnök, Dobó József alelnök, László Mihály, Neumann Ármin, Pillitz Sámuel, Weisz Jónás, Kiss Gábor kerületi orvosok, Dobó Imre, Pap István, Börösök Péter, Pálffy Antal, Csányi György tanyai kapitányok. Röszke kívül esett a plébánia hatáskörén. A röszkeiek a belvárosi (palánki) plébániához tartoztak, és halottaikat is a Belvárosi temetőbe vitték. A családtagok szállították hozzátartozóikat a Dömötör-templom elé,

hogy a halottkém megvizsgálhassa és a temetést engedélyezze. 1884 decemberében Endrényi István kerületi orvos jelentést tett Kovács József tiszti főorvosnak, mennyire tarthatatlan állapot ez. „A röskeiek - mivel a hozzátartozók a városban nem rendelkeznek saját lakással - a palánki templom elé viszik az elhunytakat halottkémi megvizsgálás végett /.../ a halottkémlés /.../ olyan nyilvános helyen nem eszközölhető /.../ méltóztassék az iránt intézkedni, hogy a röskei tanító a halottkémi teendőkre nézve oktatást nyerjen. Tóth Ignác ekkor már majdnem négy évtizede volt Röske tanítója, és sokfajta, nem a gyermekneveléssel kapcsolatos munkát is elvégzett, de a halottkémi teendőkre nem volt hajlandó. 1886-ban a tiszti főorvos Lajos Györgyöt, 1898-ban Fóris Lászlót tanította ki a halottkémlési feladatokra.

A köztisztaság azt is megkövetelte, hogy az elhullott állatok elföldelése gyors és biztonságos legyen. Ezért 1910-ben dögtemetőt létesítettek. A röskeiek és a szentmihálytelekiek együttesen használhatták. Bozóki Antal szentmihályteleki lakos 300 négyszögöl földjét ajánlotta föl erre a célra. Bérleti díját a várostól kapta meg. Halottkémet sem volt könnyű találni Röszkén, „dögészt” már egyáltalán nem. Végül a szentmihályteleki Pap András és Goda Vince havi 20 koronáért vállalta.

Hírközlés

A századfordulón megjelent Röszkén a posta és a telefon is. Az 1890-es években hírközlésre a röskei vasútállomáson a vasúti távirót lehetett igénybe venni. 1899-ben a városi mérnöki hivatal Röszkére és Szentmihálytelekre telefonvonal létesítését irányozta elő, de ebből akkor nem lett valóság.

1905 májusában Rósza Vince köztörvényhatósági bizottsági tag panaszolta a polgármesternek, hogy „alsó- és felsőtanya Szeged várossal közigazgatási telefonnal össze van kötve ugyan, de egy fontos része, Röske és Szentmihálytelek, mely már alig nevezhető tanyának, mert Röszkén 3000, Szentmihályteleken közel 2000 lélek tömörülve lakik, tehát ezek inkább pusztatelepeknek nevezhetők, és ezeknek nincs közigazgatási telefonállomásuk. Mivel a közigazgatási telefonállomás a nevezett pusztai telepeken úgy közigazgatási, közbiztonsági, valamint közegészség- és állategészségügyben égetően szükséges, mondja ki a köztörvényhatósági bizottság, hogy az alsótanyai közigazgatási telefon kibővíttessék. Végül a röskei telefonvezetékét nem a városi vonallal kapcsolták össze, hanem olcsóbban, a feketeszéli orvoslaktól a röskei felső iskolához vezették. Ehhez 110 oszlopot kellett fölállítani. A vonal költsége 1143,80 korona volt.

Röszkén hosszú ideig mozgóposta működött. Az 1890-es évek végén állandó postaállomás fölállítását kérvényezték. Végül 1902-ben lett Röszkének postahivatala.

A népoktatás

A röskei nép művelődésében a századfordulón olyan nagy léptékű fejlődés következett be, amely azelőtt évszázadokig sem volt tapasztalható. A népművelés és a népoktatás fejlesztése az egész szegedi határra vonatkozott. Miközben Szeged közigazgatási területén a lakosság létszáma a századfordulóra másfélszeresére nőtt, az analfabéták száma mintegy a felére csökkent. 1869-ben 71022 lakosból 48923 (69,2 %) az írni-olvasni nem tudók száma 1910-ben 115306 főből 36863 (31,9 %).

A közműveltség fejlesztését a népoktatásról szóló 1868. évi XXXVIII. tc. lendítette föl. Kötelezővé tette 6 éves kortól 12 éves korig a mindennapos, 12 éves kortól 15 éves korig pedig az ismétlő oktatást. A közművelődés az állam részéről követelmény, az állampolgárok részéről pedig igény, és e kettő úgy találkozhat egymással, ha mindkét fél megteszi a maga kötelességét. Szeged város elsősorban a törvény kiadása után, és ami legalább ilyen fontos, Alsó- és Fölsőtanya népe viszont már megjelenése előtt mintegy húsz évvel korábban szorgalmazta tanyai iskolák fölállítását.

A 83000 holdat kitevő Alsótanya még mai léptékkal mérve is kiterjedt terület. Súlyos gondot jelentett az itt élő tanyai gazdák gyermekeinek iskoláztatása. Szegedre iskolába járatni a tanyai gyerekeket lehetetlenség volt, mivel a legközelebb lévő település, Szentmihálytelek is 6,75 km-re, a legmesszebb található Átokháza 36 km-re esett a várostól. Már az 1840-es évek elején működtek „zugiskolák” a tanyákon, igaz, csak a téli hónapokban, s az is igaz, hogy nem hivatásos tanítók irányításával, hanem kiszolgált katonák, obsitosok vagy vándordeákok közreműködésével.

Az első röszei iskola 1840. május 1-jén nyílt meg. „A röszei iskolán kívül még öt olyan állandó jellegű magániskola létezett a tanyákon, melyeket a város szintén államosítani akart, de az 1848-49-i események ebben megakadályozták.” Ezek az iskolák még „mozgó” iskolák voltak, nem volt állandó épületük. Röszkén 1853-ban nyitották meg az állandó, a belső iskolát.

A röszeiek tehát akarták taníttatni gyermekeiket, akár ha csak az év néhány hónapjában is, fészerben, az eke, a borona vagy a lovas kocsi társaságában. 1848-ban már volt hivatásos tanítója a településnek, és ő 40 éven keresztül ezen a helyen hűségesen kitartott. Tóth Ignác az 1888-89. tanévben, 41 évi szolgálat után, munkájának nagy elismerésével Röszkéről vonult nyugdíjba. Mekkora hivatástudat, milyen mély gyermekszeretet és hűség kellett a tanyán eltöltött 40 esztendőhöz! Tóth János kegyesrendi áldozópap, a tanyai iskolák felügyelője 34 éven át nagy szakértelemmel és tapintatos konoksággal szervezte az egyre szaporodó tanyai iskolákat. Működése elejétől, az 1852-53. tanévtől 1887-ig 6 tanyai iskola 23-ra növekedett. A 23-ból 16 Alsótanyán működött.

	Iskola	Távolsága a várostól	A tanítás kezdete
1.	Átokházi	36 km	1855
2.	Bojárhalmi	12,75 km	1853
3.	Csorvai	25 km	1855
4.	Domaszéki	13 km	1854
5.	Feketeszéli	10,2	1854
6.	Kancsalszéli	13,5	1855
7.	Madarásztói	25,25	1853
8.	Mórahalmi	18 km	1853
9.	Nagyszéksósi	15,75	1853
10.	Rókabögyösi	23 km	1885
11.	Röszei	11 km	1840, 1848, 1897
12.	Szentmihályteleki	6,75	1861, 1868
13.	Zabosfai	19,5	19854, 1868
14.	Zákányi	22,5	1888
15.	Zöldfási	9,47	1856

Röszke külterületén található iskolák a dualizmus időszakában következők voltak: kancsalszéli, kisszéksői, Kalmár-iskola.

A kancsalszéli iskola 1854-ben épült a nagyszéksői kapitányságban. 1855. január 6-án nyitották meg. Vert falú épületét négy sor mezei téglával és deszkával szigetelték. Az iskola kis tornyocskáját a környék lakosai szerelték föl haranggal. Első keresztyét özv. Benák Jánosné Vér Erzsébet állíttatta. Egy tantermes épület, két szoba-konyha-kamrás tanítói lakással. A beiratkozott tanulók száma a mindennapos iskolában

1881/82-ben	147 tanuló
1892/92-ben	256 tanuló
1895/96-ban	228 tanuló
1899/1900-ban	240 tanuló
1906/07. tanévben	148 tanuló, az ismétlőiskolában 74 tanuló.

Az iskola tanítói: 1882-től Szücs József, utóda, Szücs Gyula az első világháborúban elesett, emléket kartársai és tanítványai márványtáblán örökítették meg.

A kisszéksői iskola 1891. január 18-án Magda Péter esküdt házában nyílt meg ideiglenesen, de egy másik környékbeli tanyán már az előző tanévben is oktatták a gyermekeket. Az egy-egy tanyai család áldozatkészségéből és a közösség összefogásával működő ilyen iskolát némely források „mozgó” tanyai iskolának nevezik. A város építette állandó iskolát 1893 december 4-én nyitották meg. Közalapzatú vaskeresztyét özv. Csányi Pálné Nyári Apollónia és özv. Csányi Istvánné Pap Anna állíttatta. Az 1895/96-i tanévben 159, az 1900/01-i tanévben 148 beiratkozott tanulója volt.

A Kalmár-iskola 1912-ben épült a feketeszéli Ladányi-dűlőben levő Kalmár-tanya mellett. Eredetileg Ladányi-iskolának nevezték, Szeged 1919. évi határtérképe még így tünteti föl. Emlegetik kőiskolának is, mert a századelőn épült tanyai iskolához hasonlóan téglapépület volt. Tanítói: Fodor Emil, Nagy Ilona, Szili Erzsébet, Várhelyi József, Póczó Dezső, Németh Ferdinánd, 1975-ben szűnt meg.

1888-ban Szeged külterületén 24 tanyai iskolába 3827 tanuló járt. Az 1898/99. tanévben már 41 iskola látogatója 6382 gyermek, 1914-ben pedig csak Alsótanyán 46 tanteremben 52 tanító oktatott csaknem 4000 gyermeket. Az iskolák és a tanulók létszáma tehát tízévenként megkétszereződött. 1875/76-ban a röszkei népiskolába 86 tanuló járt, 1888/89-ben 231.

Az előző évtizedekhez képest tehát a tanulók létszáma megháromszorozódott. Elodázhatatlanra vált, hogy Felső-Röszke után Alsó-Röszkén is épüljön új iskola. A tanyai iskolák zsúfoltságának enyhítésére Szeged a millenniumra 10 új iskolát építtetett. Így került sor 1897-ben az alsó-röszkei népiskola megnyitására. A népiskolák államosítása után, 1907-től, mindkét iskola osztódással szaporodott. Alsó-Röszkén alsó fokú gazdasági ismétlőiskolával, Felső-Röszkén pedig a gazdasági népiskolával. 1897/98-ban a felső-röszkei népiskolában 151, az alsó-röszkeiben 135 tanuló tanult, összesen tehát 286. 1911/12-ben Felső-Röszkére 207 tanuló, Alsó-Röszkére pedig 113 tanuló járt, összesen 320.

A gazdasági iskolák elhelyezése némi vitát támasztott a röszkei tanítóság körében. Jahoda Ferenc tanítónak volt bátorsága írásba rögzíteni kétségeit. Fülöp József alsótanyai iskolaigazgatót 1908. január elején a következőkről tájékoztatta: „A Röszkén felállítandó új iskolák helyét én másképp osztottam volna be - írta. - Nem a régié mellett, hanem a falu közepére.

Megváltoztatta volna egyszersmind az osztályok elhelyezését is. Alsó- és Felső-Röszkén tanult volna az I. és II. osztály, Röszke közepén pedig két tanteremben a III-tól a VI. osztály tanulói jártak volna. Elképzelése szerint a két tanterem két tanítói lakással egészült volna ki. Előnyéül azt hozta föl, hogy „a két régi iskolától nem kellene tovább 5-8 percig menni. A tanulók zöme legfeljebb 1 1/4 km-re lenne az iskolától, a legmesszebb 2 km-re.” Ráadásul, szerinte Felső-Röszkén termelésre alkalmatlan a terület, a gazdasági ismétlőiskola mintakertje nem felel meg a kívánalmaknak. „Én 6 évig voltam ott tanító - termett évenként 3-4 zsák apró krumplim. Ha ott egy ásonyomra leás az ember, vadszéket talál”. Jahoda Ferenc javaslatát nem valósították meg. Sőt a háborúig elegendő munkát adott a meglévő iskolák fölüjútása.

Az iskolaként használt első épület nem erre a célra készült. A város magánházat vett bérbe. Az 1850-es években Gombás Józseftől bérelték, 1854-ben évi 120, 1857-ben már 140 Ft-ért. A tulajdonos a bérleti díjat nem fölüjútásra fordította. A város ekkor úgy döntött, hogy a röszkeiek áldozzanak az épület megvédésére. 1854-ben a tanügyi bizottság „a tanyai lakosokra birtokarányilag iskolai pótladó kivetését követeli, a röszkei lakosokra is, miután ők eddig sem iskolát nem építettek, sem tanítójukat nem fizették.” Az 1860-as években Mahr József cukrász házát bérelte a város, ekkor a bérleti díj 223,75 Ft volt. 1865-ben nyilvános árverésen a város 637,5 Ft-ért megvette a házat, így fölüjútása is a várost terhelte. A padlástól a pincéig átalakításra szoruló épület a gyermekekre és a tanítóra nézve egyaránt életveszélyes volt. A tanítás biztonságos folytatása végett a fölüjútási munkálatokat a város csakhamar elvégeztette. Négy téli ablak készítésére, az árnyékszék kijavítására és gémeskút föllállítására két építő versenyzett. Móra János 143 Ft-ért, Bokor István 104 Ft-ért vállalkozott a munkák elvégzésére, ha a város 2000 téglát is rendelkezésre bocsát. A fölüjútást Bokor Istvánra bízták.

A millennium időszakában átadott s már eredendően is iskolának készült épületek sem bírták sokáig, mert a túlsúlyfolttság megtette hatását, ezek is csakhamar fölüjútásra szorultak. Leghamarabb 1908-ban az alsó-röszkei iskolát kellett tatarozni. A régi épület egy tanteremből, egy tanítói lakásból és egy melléképületből állt. A következő munkák elvégzésére készült javaslat:

Az iskolaépület út felöli bekerítése	120 korona
Az árnyékszékhez vezető út téglázása	90 korona
2 db padlásajtó	30 korona
7 db ablakfüggöny	56 korona
Kerítés javítása	75 korona
Az ablak- és az ajtózárok javítása	54 korona
Kútra új káva szerelése	40 korona
Tető zsindelezése	800 korona
Belső-külső meszelés és tisztogatás	80 korona
Az épület csatornázása	600 korona
Összesen	1945 korona

Alig volt az épületnek olyan része, amely javítást nem igényelt.

A felső-röszkei tanyaiskolában a vízállásos telek föltöltése jelentette volna a legnagyobb feladatot. Ez számítások szerint 300 koronába került volna. Erre ennyi pénz azonban nem állt rendelkezésre. További fölüjútási javaslat:

Ürszék, emésztőgödör javítása	30 korona
Egy levélajtó készítése	25 korona
Egy kályha belsejének beszerzése	10 korona
Előszoba kipadolósa	25 korona
Kút és kerítés javítása	30 korona
Az épület külső-belső kitakarítása, meszelése mázolósa	45 korona
Az épület külső vakolása, meszelése	100 korona
Összesen (a feltöltéssel együtt)	565 korona

A felső-röszkei iskola, azaz a gazdasági népiskola, az 1908-i fölmérés szerint „jó karban van, egy tanterem egy tanítói lakással”. Nem szorult másra csak

Az épület külső-belső meszelésére, mázolására	85 korona
Az ajtók és ablakok javítása és az udvar feltöltése	100 korona
Összesen	185 korona

1914-ben az alsótanyai iskolák gondnoksága tíz iskolában pótfelülvizsgálatot rendelt el. A felső-röszkei iskolában elrendelték a tantermek összes ablakainak javítását 30 korona értékben, valamint a mennyezet repedéseinek kijavítását, meszeléssel együtt 15 koronáért.

A röszkei iskolák - jó néhány más alsótanyai iskolával együtt - mindig zsúfoltak voltak. Voltak időszakok, amikor a túlszűfolttság miatt külön is foglalkoztak velük. Ilyen volt az 1890-es évektől minden tanév egészen az első világháború kezdetéig. Ma már szinte hihetetlennek látszik, hogy 100-160 kisdíák jutott egy tanteremre. Csoda-e, ha az ajtók, ablakok rosszul záródtak, és a meszelés, mázolás kívánnivalót hagyott maga után? Az új tantermek fölépítése és a tanyai iskolák államosítása után a röszkei iskolák tanulói létszáma így alakult:

	1910	1911	1913
Alsó-Röszke I.	100	113	125
Alsó-Röszke II.	?	?	54
Felső-Röszke I.	140	?	?

A mi korunkban nehéz elképzelni, hogy egyáltalán hogyan férhetett be ennyi gyermek egy tanterembe, nem is beszélve a tanítás nehézségeiről! Az iskolák látogatottsága persze sohasem volt teljes, általában a beiratkozottak 75-80 %-a járt iskolába. Az sem mindegy, hogy „egy-huzamban” vagy „megosztva” tanítottak-e? Az egyhuzamban tanítást félnaposnak is nevezték, a megosztott tanítás délelőtt és délután folyt. Az alsótanyai tanítók mind gyakrabban fordultak a gondnoksághoz, hogy engedélyezzék a félnapos tanítást. Ekkor a gondnokság elnöke Kiss Ferenc, tagjai: Szamosi György népiskolai igazgató, Csányi György, Cseri Mihály, Barmos György, Bite János, Gáspár Dezső, Géczy Károly, Ördögh Vince, dr. Léderer Dezső, Pálffy Ernő, Rózsa Vince és Szűts István voltak. A tanfelügyelőnek joga volt ezt az engedélyt megadni. Ő azonban - pedagógiai és egészségi szempontokra hivatkozva - inkább a megosztott tanítást javallotta. Az I-II. osztály délelőtt, a III-IV. osztály pedig délután járt iskolába. Ezzel csökkenteni lehetett a tantermek zsúfoltságát, viszont a tanítónak tíz-tizenkét órát kellett dolgoznia.

Az iskolák államosítása

A tanítás színvonalának javítása rengeteg pénzt kívánt, hiszen a zsúfoltságot új iskolák építésével és a tanítók létszámának növelésével lehetett volna megszüntetni. Amit Szeged anyagi erejéből megtehetett, a millennium időszakában meg is valósította. A századfordulóra viszont már nem tudott megbirkózni az oktatás egyre növekvő anyagi kiadásainak gondjaival. Ezt látva már 1898-ban sürgetni kezdték a népoktatás államosítását. Kimutatták, hogy Alsó- s Fölsőtanyán pl. az 1897/99. tanévben 6037 iskolaköteles közül csak 4901 járt iskolába, és nevelés nélkül maradt 1136, tehát minden ötödik gyerek. 41 tanyai iskola közül 26-ban a tanulók létszáma a 140-et is meghaladta. Az előrejelzés szerint tíz év alatt legalább húsz iskolát kellene építeni.

A tanyai iskolákat 1907-ben államosították. Az erről szóló okmányt Szeged képviselőjében Lázár György polgármester és Hartl Sándor miniszteri tanácsos, a Belügyminisztérium kiküldöttje 1907. február 22-én írta alá. A szerződés 38 új iskola fölépítésének szükségességéről beszélt. Az első világháborúig csak öt új iskola épült a tanyákon, a tanítók száma pedig tizenötöt szaporodott.

A közoktatás színvonala

A tanyai tanító a maga területén a kultúra egyetlen terjesztője, elsősorban hivatalából, másodsorban életviteléből adódóan. Jellemző, hogy a tanyai tanítók fizetése elmaradt városi kollegáikétól kb. fele arányban. 1852-ben évi 80 forint mellett 200 kéve rőzsét és 1 hold földet kaptak művelésre, míg a városban a férfi tanítók ez idő tájt 300 Ft évi fizetést kaptak. 1854-ben a tanyai tanítók számára 20 %-os drágasági pótlékot szavaztak meg. 1868-ban 400 Ft-ra, 1890-ben 500 Ft-ra, 1898-ban 700 Ft-ra emelkedett a tanyai tanítók évi fizetése. Ha a tanító a földjén nem tudta a legfontosabb élelmiszereket megtermelni, „tisztos szegénység” lett osztályrésze. Ha tanítópárházaspár működött egy iskolában, valamivel jobb anyagi körülményeket teremthettek maguknak.

Tóth János tanfelügyelő még a tanyai iskolák föllállításának hőskorában fogalmazta meg ezt a nevelési-oktatási célt: „Tanyai iskolában az ismereteknek mikénti elsajátítása sokkal nagyobb fontossággal bír, mivel a nép gyermekei a tanulással sokkal korábban fölhagynak, és nincsenek eszközeik önművelésüket, továbbképzésüket folytatni, hogy az életben ennek kellő hasznát venni tudják. 80 vagy 120 gyermekkel ezt nagyon nehéz volt megvalósítani!

1848 és 1914 között a következő rőszkei tanítókat és óvónőket ismerjük:

1848-tól 1888/89-ig	Tóth Ignác	
1889-től 1898/99-ig	Hajdú Antal	
1898/99. tanévben	Perweiler József	Felső-Rőszke
1907-ben	Böröcz Teréz Lrizsanits Etelka Szomora József	
1910-ben	Mészáros Béla	Ladányihegy
1911-ben	Kosóczy Ferenc Kosóczy Ferencné	Alsó-Rőszke

1911-ben	Krizsanits Etelka Szomora József Lakatos Vilma	Felső-Röszke
1913-ban	Balogh Erzsébet	Alsó-Röszke

A kerületi tiszti főorvos már az 1890-es években szorgalmazta nemcsak óvodák, hanem „gyermekmentő bölcsődék” fölállítását is. 1910-ben az alsótanyai népiskolák igazgatója négy helyre javasolt óvodát: Alsóközpontra, ahol negyven, Felső-Röszkére, ahol száz, Szentmihálytelekre, ahol ötvenhét és Kis-sorra, ahol szintén negyven „óvodaköteles” gyermek volt. 1913 nyarán a felügyelet nélkül hagyott kisgyermek tragédiájának ecsetelése után az újság sürgette a tanyai óvodák fölállítását, elsősorban Röszkén és Szentmihályteleken, mert ott - úgymond - a szülők a nap legnagyobb részét vagy a piacon, vagy pedig a lakásuktól távol eső szántóföldeken töltik. 1914-ből Révi Mária nevét ismerjük, mint óvónőt.

A tanítók kinevezését vagy áthelyezését az alsótanyai iskola igazgatójának támogatásával a tanfelügyelő kezdeményezte, vagy hagyta jóvá. Az alsótanyai tanítóság egyetlen tantestületet alkotott. Általában évente négyszer tartottak tantestületi értekezletet, de munkájukról havonta írásbeli jelentést készítettek. Ettől eltérni csak tanfelügyelői engedéllyel lehetett. Nyomós ok nélkül a tantestületi gyűlésekről elmaradni nem volt szabad, az igazgató csak orvosi igazolást fogadhatott el. A szinte katonásan szigorú rendre jellemző például Szomora József röszkei tanítónak, 1911. szeptember 11-i hiányzását megokoló beadványa: „Tisztelettel jelentem a Tekintetes Igazgató Úrnak, hogy betegségem miatt a f. hó 11-én megtartott tantestületi gyűlésen nem vehettem részt, s kérem elmaradásomnak igazolását. Már f. hó 4-ik/e/ óta tartó torokfájásom annyira előrehaladt, hogy f. hó 11-én orvoshoz kellett fordulnom, mivel már a tejet is alig bírom lenyelni. Mucsi József kartársurat megkértem, hogy elmaradásom okáról a Tekintetes Igazgató Urat addig is, míg jelentésem beérkezik, szóval értesítse./.../ A beíratást f. hó 12-én megkezdtem.”

A népiskolai törvény kimondta, hogy „a szorgalmi idő faluhelyen éven át legalább nyolc, városban legalább kilenc hónap legyen” A nyolc hónap októbertől májusig tartott. Tekintettel a hosszú téli hivatalos vagy a nagy havazások miatti kényszerszünetekre, ezt az időt a tanfelügyelő, a tananyag elvégzéséhez viszonyítva, kevesellte. 1910-ben az alsótanyai iskolák tanfelügyelője elutasította az év végi vizsgák előrehozásának kérelmét: „nem járulhatok hozzá, hogy már május 23-án megkezdődjenek az évváró vizsgák, annyival kevésbé, mert a tanyán úgyszólván sok a szünidő /.../ a vizsgák megtartását csak június 6-tól kezdődőleg engedélyezem /.../ a beíratások úgy eszközöltessenek, hogy a tanítás már szeptember hó 15-én megkezdődjék, annak megkezdését október 1-jén nem engedélyezhetem.”

A szorgalmi idő alatt alapos tanulmányi munkának kellett folynia. Ezt év közben a tanfelügyelő vagy az igazgató, év végén pedig a vizsgabiztos ellenőrizte. A népiskola kötelező tantárgyai a következők voltak:

Hit- és erkölcsstan

Írás és olvasás

Fejbeli és jegyekkel számolás és a hazai mérték és pénznemek ismerete

Nyelvtan

Beszéd- és értelemgyakorlatok

Hazai földleírás és történet

Némi általános földleírás és történet

Természettan és a természetrajz elemei, különös tekintettel az életmódra

Gyakorlati útmutatások a mezői gazdaság és kertészet köréből

A polgári főbb jogok és kötelességek tanítása

Ének

Testgyakorlat, tekintettel a katonai gyakorlatokra.

A tantestület ülésén az igazgató részletesen elemezte a meglátogatott iskolák munkáját. 1908 decemberében Szamosi György igazgató a következőket mondta: „November hó folyamán meglátogatta a csorvai, a köröséri, a rókabögyösi, a rózsajárasi, a kissori és a szentmihályteleki iskolákat. Az eredmény általában gyenge: összevissza tanítás folyik. A tananyag legtöbb helyen nem végeztetett el. Igaz, hogy a mostani átmeneti állapot sok nehézséget gördít /elénk/, de számbavéve ezeket az akadályokat, nevezetesen a túlszűfolttságot, megosztva tanítást, az első osztály túlnépességét és a tanítók gyakori változását - mégis több eredményt várok. Belterjesebb, intenzívebb munkát, a pedagógiai, metodikai s didaktikai fogásokban és eljárásokban több szakavatottságot. A tanító munkájának minden vonatkozásában az igazi pedagógus s pszichológus munkája lássék. A gyakorlati szempont, az életnek nevelés elve, nemigen érvényesül az iskolai nevelés-oktatásban. A számtan, a nyelvérzék alapon való nyelvtan ill. helyesírás tanítása roppant elhanyagolt, úgyszintén nagyon kevés súlyt helyeznek a rajz és kézügyesség, a kézimunka és ének tanítására /.../ Figyelmébe ajánlom a tantestület minden tagjának, hogy úgy a miniszteri tantervet, valamint a helyi viszonyok alapján átdolgozott részletes tantervet gondosan tanulmányozzák”. Hangoztatta a következetesség fontosságát a nevelésben és oktatásban. Elutasította az ismeretek száraz, középszerű nyújtását, végül fölhívta a tanítók figyelmét: „olvassassanak értékesebb pedagógiai műveket”.

A tanyai államosított népiskolákban a következő tankönyveket használták: A Nemeckay - Csikós-féle Abc-t, az I. osztályban: A Falusi iskolák tankönyvét a II-III-IV-V-VI. osztályban, a Kun - Fülöp - Csáth-féle olvasókönyvet a gazdasági ismétlőiskolában.

Nagy gondot fordítottak a fogalmazás tanítására. A VI osztályos, 12 éves gyerektől ügyiratok szerkesztését kívánták meg:

- I. osztályban a szavak írása,
- II. osztályban 6-7 másolás, ugyanannyi tollbamondás,
- III. osztályban másolás, tollbamondás és emlékezet után való írás,
- IV. osztályban hasonló, mint a III-ban, de bővítve, tágabb körben,
- V. osztályban ügyiratok szerkesztése.

Az I. osztályban még palatáblát és palavesszőt használtak. A II. osztálytól már tollal, tintával kellett írni. Ezért jegyezte meg az igazgató egy tantestületi ülésen: „III-ik és IV-ik osztályban írónnal való tanítás nem engedhető meg”. A kifogásolt nyelvtanítás magyarázataként Lója Ferenc alsótanyai tanító azt hozta föl, hogy az osztatlan iskolákban az eredmény nincs arányban a ráfordított tanítási munkával, hiszen a gyermekek az iskolából kikerülve nem gyakorolják a megszerzett ismereteket.

Sok gondot fordítottak az ének tanítására. Minden ünnepi alkalommal sokat daloltak: a legkönnyebben énekszóval lehetett örömet és bánatot elbeszélni. Az énektanításban egy tankönyv okvetlenül használandó - kívánta meg leiratában a tanfelügyelő -, s erre legalkalmasabbnak Kecskés Ernő énekeskönyvét minősítette. A Dotta-Szeréni-féle énektanítás -

úgymond - csak a III. osztálytól kezdve kívánható meg. Így követelte ezt a minisztériumi utasítás is, és ez nemcsak az osztott, hanem az osztatlan iskolákban is követelmény volt.

A természettudományok tanítását kissé elhanyagolták a tanyai iskolákban. Ezt érezhették azok a pedagógusok, akik 1911 novemberében természettudományi továbbképző tanfolyam szervezését szorgalmazták: „1912 nyarán továbbképző tanfolyam tartassék, amelynek célja volna, hogy azon mi, tanítók, főképp a természettudományokból, szélesebb körű ismeretekkel láttassunk el /.../, amely 3-4 hetet venne igénybe, növénytan, állattan, ásványtan, természettan és vegytan köréből.” A továbbképzés helyéül a kiskunfélegyházi tanítóképzőt jelölték meg.

Nagy gondot fordítottak a hit- és erkölcstan tanítására. Az 1850-es években még a belvárosi papok jártak ki, hogy az iskolákban misézzenek, és elvégezzék a kötelező hitoktatást. 1854 tavaszán Csajághy Sándor megyés püspök köszönetet mondott Szeged városának, amiért szentmisét tarthattak, és az iskolás gyermekek hittanoktatását zavartalanul végezheték. Az iskolák szaporodásával és a gyermeklétszám emelkedésével a hitoktatás a tanítók föladataává vált. Alsótanyán, így Röszkén is, a tanulók 99 %-a római katolikus volt. A hitoktatás nem számított bele a tanító fizetésébe. „A hitoktatói díjak csak utólagosan s akkor utalhatók ki, ha a hitoktatást eredményesen végezték” - állapította meg 1911-ben az alsótanyai iskola gondnoksága. Nem minden tanító felelt azonban meg a hitoktatás föltételeinek. Némelyik iskolában a tanfelügyelőnek kellett alkalmas hitoktatót keresnie. „A felső-röszkei, úgyszintén a többi iskolánál előforduló hiányok ügyében a várost megkerestem, s azok pótlására a várost utasítottam” - válaszolta a tanfelügyelő az alsótanyai gondnokság megkeresésére. 1911-ben 44 iskolában hetente összesen 141 hit- és erkölcstanórát tartottak 3686 tanulónak. Alsó-Röszkén hat osztályban 119 tanuló heti 4 órában, Felső-Röszkén az I. sz. iskolában két osztályban 61 tanuló heti 2 órában, a II. sz. iskolában négy osztályban 71 tanuló heti 3 órában kapott hit- és erkölcstani oktatást.

A tanfelügyelő szigorúan ellenőrizte a többi tantárgy oktatását is. Szóvá tette, ha a tanítók havi jelentéséből hiányzott a testnevelés, az egészségtan, a „kézügyesítő munka” és a gazdaságtan. „A tantervben előírt tárgyak okvetlenül tanítandók” - szögezte le.

A kézimunka-oktatás ott volt különösen eredményes, ahol tanítónők működtek, vagy a tanító felesége férjének segítségére sietett. 1911-ben heti 2 órában a következő helyeken folyt kézimunka-oktatás:

Alsó-Röszkén	Kosóczy Ferencné
Csorván	Koncz Edéné
Gázsarkon	Koncz Edéné
Halastelken	Koncz Edéné
Átokházán	Szüts Irén
Nagyistvánban	Mihálovits Erzsébet
Felső-Röszkén	Krizsanits Etel
Központon	Szamosiné Tóth Margit
Zöldfáson	Fischerné Vikos Erzsébet
Külső-Domaszéken	Csóti Jánosné
Kalmár-tanyán	Mészáros Béláné
Lázár-tanyán	Ábrahám Lajosné
Külső-Feketeszélen	Kéry Lajosné

Az év végi kézimunka-kiállítás megfelelt a kézimunkavizsgának. Az alsótanyai tanítói gondnokság szerint „ezen kiállításról külön részletes jegyzőkönyv veendő fel, s a tiszteletdíj csak ezek alapján fog majd kiutaltatni.” Krizsanits Etel és Szomora József tanítók abban a megtiszteltetésben részesültek, hogy Szamosi Györgyné és Mucsi József társaságában a tanyai népiskolák tanulóinak munkájából készítendő kiállítás rendezői közé tartoztak. Ezen kiállításon a kézimunkák mellett minden tanyai iskolából 55 tanuló nyelvtani, fogalmazási, szépírási, rajzolási munkáiból a legszebbekben gyönyörködhetek a látogatók.

Krizsanits Etel nemcsak az elemi iskolában tanított, hanem a gazdasági népiskolában is. A gazdasági népiskola és a gazdasági ismétlőiskola a 12 és 15 év közötti gyermekek tanítását szolgálta. Ahol nem tudtak gyakorlóterületről gondoskodni, ott általánosan ismétlőiskolát hoztak létre. Ebben a törvény szerint heti 5 órában kellett tanítani. Hogy a tanyai iskola körül mennyi föld a gyakorlóterület, a lehetőségek szabták meg. Az állam 400 négyszögöl kert használatát fizette, de lehetett kétszer, sőt háromszor ennyi terület is. A 400 négyszögöl fejében a tanító 20 korona kertilletményről mondott le, ugyanakkor kötelezte magát a rendelkezésére bocsátott telek célszerű megművelésére. A megtermelt áru jövedelmét azonban az ismétlőiskola felszerelésére kellett fordítani, ugyanis „ezek költségeire államsegély nem remélhető” - mondta ki az alsótanyai népiskolai gondnokság 1909-ben. Felső- és Alsó-Röszkén az alábbi felszerelés segítette a gazdasági terület művelését. A felső-röszkei ismétlőiskola részére beszerzendő gazdasági és kertészeti eszközök jegyzékét Krizsanits Etel állította össze: ásó, kapa, gereblye, olló, kiskapa, vaslapát, fűrész, kiskapa és gereblyenyél.

Alsó-Röszkén Kósoczy Ferenc a következő gazdasági eszközök beszerzését jelölte meg: ásó, nyéllel, kapa, nyéllel, lapát, locsoló kanna, vasgereblye nyéllel, fagereblye, kis kertikapa, vasvilla.

A gazdasági mintatelep céljaira is hasznosítható tanítói földek műveléséről 1909 áprilisában városi szabályrendelet intézkedett. „A cél az egyes iskoláknál levő csekély földterületet okszerűen kezelve, azt szőlő-, gyümölcs- és konyhakertté átalakítani, hogy minél jövedelmezőbbé váljon /.../, a gazdaságtan tanításnál - mint igazi mintatelep - gyakorlóhelyül szolgáljon /.../ 1/4 részét tetszés szerint csemege- és borszőlővel, különféle gyümölcsfákkal beültetni, és legalább 30-40 négyszögöl területen veteménykertet létesíteni, és azokat okszerűen kezelni.” Annyi előnye volt a telepítést végző tanítónak, hogy működési helyéről történő eltávozása esetén utódjának meg kellett térítenie a telepítések értékét.

Figyelemreméltó, hogy a gazdasági ismétlőiskola mintatelepe a korszerű, belterjes kertészeti, szőlészeti módszereken alapult, amelyek gyakorlati megvalósítására a tanyai gazdálkodás körülményei között sort lehetett keríteni. Az elmaradhatatlan szőlő és gyümölcs mellett éppen Röszkén volt legelterjedtebb a paprika- és dohánytermesztés. A gazdasági ismétlőiskola oktatásának bizonyára szerepe volt a röszkei kertészeti kultúra kibontakoztatásában.

Az iskolai egészségügy

Az egészségügyi követelmények megtartása korántsem volt könnyű. Először is gond volt a padokkal. A századforduló tanyai iskolájának szűk padjaiban a kisdíáknak több órán keresztül kellett ülnie és dolgoznia. 1862 elején Taschler József polgármester utasítást adott Schmidt Ádám tanácsnoknak, hogy a röszkei iskolában négy pad fölüjítéséről gondoskodjék. 1883 áprilisában Tóth János népiskolai felügyelő intézkedett, hogy „a röszkei népiskolának elavult padjai, a belterületi iskolánál összeszedett s kijavított ócska padokkal felcseréltesse”. Semmi sem veszett kárba, mert a kiselejtezett padok használható deszkáit még értékesítették. 1910-ben az alsótanyai gondnoksági ülésen Léderer Dezső orvos főlháborodva szólt az iskola-

padok okozta egészségkárosodásról: „lehetetlen állapot /.../ az egészségileg a legelemibb követelményeknek sem megfelelő padokban egy nemzedéket nevelni. A mai rendszer, mit lépten-nyomon tapasztalok, egy púpos, hátgörnyetegben szenvedő, tuberkulotikus generációt nevelhet csak fel, ami ellen én tiltakozom /.../, a 6 éves gyermek részére olyan padokat küldtek, hol az asztallap hátsó széle és az ülőpad melletti széle között 22-24 cm távolság van, vagyis a farokcsontját a padhoz odanyomva, a pad alatt a lábujjhegyre támaszkodva, a mellcsontra feküdve, a bal karjára támaszkodva képes csak a gyermek írni. A serdülő gyermek mellkasát így elnyomórítani /.../ tiltják az egészségügyi törvények.” A tanfelügyelő válasza szerint szűk padok csak a „régí” iskolában vannak, az államosítás után épült újakban már nincsenek. Az iskolák egy részében a megosztott tanítással próbálták kiküszöbölni, hogy a gyermekek egész napon át az iskolában maradjanak.

Ahol öreg a pad, a tábla is kopott. 1913-ban Tomkó János igazgató kijelölte azokat az iskolákat, ahol olesón (6 korona 91 fillérért) a tanulók segítségével, befesthetők a kopott táblák: így Alsó- és Felső-Röszkén, Szentmihályteleken, Belső-, Külső-Feketeszélen, a zöldfási iskolában, a régi csorvai iskolában, Kancsalszálon, Átokházán, Bojárhalmon, Madarásztón és a köröséri iskolában.

A tanítók az iskola rendjének fönntartására havonta 2 korona ellátmányt kaptak. Ebből kellett a tantermet minden évben meszeltetni, az „űrszékeket” és a kutakat hetenként kétszer mésszel fertőtleníteni, a padlót fűszóroltatni.

A tantermek fűtése a tanítói lakásokban és a tantermekben egyaránt sok kívánnivalót hagyott maga után. Az alsótanyai szülők a tanfelügyelőnek írt beadványaikban gyakran panaszolták, hogy „egyes tanítók a tantermeket nem fűtik eléggé, úgyhogy a növendékek dideregnek az iskolában”. Télen megoldatlan volt a gyermekek tornáztatása. Játszani, sétálni, futkosni a tanító félt kivinni tanítványait az udvarra. 1910 januárjában a tanfelügyelő utasította az alsótanyai tanítókat: „A tanteremben télen olyan gyakorlatok végzendők, melyekkel port nem vernek fel a növendékek, pl. kar, törzs, fejfordulatok /.../, ahol túlszűfoltak az iskolák, megengedem, hogy a téli hónapokban a torna helyett rajz és kézügyesség taníttassék.” Ilyen körülmények között könnyen terjedt a legtöbb, gyermekkorra jellemző, fertőző betegség.

Segélyek és alapítványok

Alsótanyán szép számmal volt olyan gyermek, aki szegénysége miatt nem tudott folyamatosan iskolába járni. Gyakran a legelemibb szükségletei hiányoztak, egy meleg kabát vagy egy pár jó cipő. A szegedi városi ösztöndíjakat csak belterületi iskolásoknak osztották ki. A tanyai iskolákat teljesen figyelmen kívül hagyták. A szegény sorsú iskolás gyermekek fölruházására Kiss Dávid, Tóth Sándor, Pálffy Balázs és Kiss Ferenc alapítványai, a Szeged-csongrádi Takarékpénztár adományai szolgáltak. A röszkei gyerekek Pálffy Balázs (1838-1895) segélyéből részesültek. 1910-ben a felső-röszkei I. sz. iskolában Füle Erzsébet hatéves és Halász Ilona hétéves tanuló egy-egy télikabátot, szoknyát, réklit, meleg fejkendőt, egy-egy pár harisnyát és egy-egy pár csizmát kapott.

A világháború éveiben egyre több gyerek szorult segítségre. 1916-ban 20 alsótanyai iskolában kellett volna a rászorulóknak ruhaneműt szétosztani. A februári tantestületi ülésen arról számoltak be, hogy „a nagy drágaságból kifolyólag nem volt beszerezhető megfelelő mennyiségű ruha és lábbeli”. Téli ruházat híján több gyereket nem engedtek iskolába. Koncz Ede tanító szerint legtöbbször a „hadi menyecskék” gyermekei mulasztanak: „ha az állam elvitte az apjukat, vegyen nekik ruhát és lábbelit - idézte az egyedül maradt édesanyákat -, mert ők a csekély, havi 40 K hadisegélyből nem képesek gyermekeiket ruháztatni.

Ha a kisdíáknak nem volt megfelelő iskolai felszerelése, otthoni munkák vagy betegség miatt nem hiányzott túl sokat, a tanévet a nyilvános vizsgákkal zárhatta le. Az év végi vizsga tanító és növendék számára együttes megméretést jelentett a vizsgabiztos előtt. Vizsgabiztosnak rendszerint belvárosi pedagógust, egyházi személyt vagy a község jeles képviselőit jelölték ki. Röszkére több ízben Barmos György alsóközponi plébánost. Gondnoksági ülés tárgyalta a vizsgák menetét: „Az elnök jelöli meg a vizsgálati tárgyak sorrendjét, ő szólíthatja feleletre a tanulókat, de a vizsgálat szakszerű vezetése, a kérdések feltevése, a tanulók útbaigazítása a tanító kötelessége. Az évváró vizsgálatok a hittani vizsgálattal kezdődnek”. 1908-ban Alsó-Röszkén és Felső-Röszkén egyaránt Rózsa Vince volt az iskolalátogató. Az évváró vizsga rendszerint június első hetében volt. A világháború éveiben már május közepétől vizsgáztattak az alsótanyai iskolákban. 1916 tavaszán gondnoksági ülésen panaszolták, hogy „a szülők az I-II. osztályos gyermekeiket az állattenyésztésben, a baromfínevelésnél igen nagy haszonnal felhasználják, s így, ha a III-IV. osztályos gyermek levizsgálják, a kisebb gyermekeket sem küldik fel az iskolába, azok vizsga nélkül maradnak ki az iskolából”.

A néptanító kulcsfontosságú ember volt a tanyán, afféle szellemi mindenese, aki bármikor, bármilyen címen szólítható vagy előállítható. A néptanító mindenkié, elsősorban a gyermekeké és a szülőké az iskolában, de ugyanúgy a városé és az államé is. Működését azzal kezdte, hogy még jóval a tanévkezdés előtt összeírta a körzetéhez tartozó 6. évüket betöltött iskolaköteles gyermekeket. Erre azért volt szükség, mert a többgyermeket családok nem szívesen nélkülözték a legkisebb gyermekek ház körüli munkáját, a kis liba-, vagy disznópásztort. A szegényebbeknek ruhára, tanszerre sem tellett, négy-öt vagy annál is több gyermeket iskoláztatni nem volt könnyű. Többször kérték a röszkői tanítókat is az alsótanyai tankötelesek összeírására. A világháború időszakában Kosóczy Ferenc és Pataky István járt a tanyákon.

A néptanító sokszor az anyakönyvezést is ellátta. A századfordulóra ez már olyan sok időt kívánt, hogy fönnakadást okozott a tanításban. Gáspár Dezső alsótanyai tanító 1907 novemberében írta: „délután 1-től 3-ig el vagyok foglalva /.../, a nép érdekének megfelelően az anyakönyvvezető-helyettesi órák el nem helyezhetők. A tanítás ilyenkor folyamatosan háborítottatik az anyakönyvi bejelentések által.” Ilyenkor a tanfelügyelőnek kellett a tanító védelmére kelnie. „Az anyakönyvi teendők végzése mindig is az iskola rovására történt - írta 1908 márciusában a polgármesternek -, mert egy ember képtelen 160 mindennapi tankötelest eredménnyel tanítani 3-4 órai anyakönyvelői teendők ellátása mellett.

A közmunkák szervezésétől a népszámlálásokon a kormánypárti képviselőjelöltek melletti korteskedésen át a néphagyományok gyűjtéséig mindent a tanítókra bízta. Velük szervezték a gyöngynövény- és a fémgyűjtést is.

A népművelés

A tanyai tanító munkájához szorosan hozzátartozott a kultúra ápolása, a közművelődés szolgálata. A „szabadoktatás”, az iskolán kívüli népművelés keretei között a város tíz bizottságot hozott létre: mindegyikben elsősorban a tanítók tevékenykedtek:

- Ismeretterjesztő, népies előadások osztálya
- Munkásgimnázium osztálya
- Patronázsügyi osztály
- Ifjúsági egyesületek osztálya
- Népkönyvtárak osztálya
- Analfabéta tanfolyamok osztálya

Népegészségügyi osztály
Népházak osztálya
Alsótanyai szabadoktatási osztály
Felsőtanyai szabadoktatási osztály

Az alsótanyai szabadoktatási osztály keretében az alsótanyai tanítószag ismeretterjesztő előadásokat tartott, patronázsszervezeteket irányított, népkönyvtárakat létesített, analfabéta-tanfolyamokat szervezett, tüdővészellenes mozgalmat indított, továbbá az alsótanyai szabadoktatás és közművelődés központjául szolgáló népházakat létesített. Különös gondot fordítottak az ifjúság nevelésére, védelmére. A szervezők kiemelték, hogy „Kissor, Átokháza, Szatymaz, Rösztke és Szentmihálytelek olyan helyek, ahol ifjúsági egyesületek megalakítása akadályba nem ütközik. Elvárjuk azért nevezett iskolák tanítóitól, hogy a kérdéses helyeken az ifjúsági egyesületeket megalakítsák.

A gyermek- és ifjúságvédelem céljára Alsótanyán létrehozták a patronázsmozgalmat. Ez mai szóval a deviáns (rendellenes) magatartás megelőzését vagy kiküszöbölését tűzte ki céljául. 1913 októberében a tantestületi ülésen Alsótanyát nyolc kerületre osztották föl. Rösztke az elsőhöz tartozott. Inkább földrajzi alapon, semmint a rászorultság miatt csoportosították őket.

- I. körzet: Alsó- és Felső-Rösztke, Szentmihálytelek: összesen 7 tanerővel, Ügyvivő elnök Szomora József, jegyző Szabó János.
- II. körzet: Kancsalszél, Kalmár-tanya, Külső- és Belső-Feketeszél, Nagyszéksós: összesen 7 tanerővel, ügyvivő elnök Kéry Lajos, jegyző Veszeloyszky József
- III. körzet: Bojárhalom, Külső-, Belső-Domaszék, Zöldfás: összesen 6 tanerővel. Ügyvivő elnök: Fischer Emil, jegyző Varga Mátyás.
- IV. körzet: Zákány, Zabosfa, Csorva (rég), Csorva (új), Rózsajárás, Honvéderdő: összesen 7 tanerővel. Ügyvivő elnök: Balogh Kázmér, jegyző Koncz Ede
- V. körzet: Átokháza, Gátsarok, Halastelek, Várostantya, Rieger-tanya: összesen 6 tanerővel. Ügyvivő elnök: /Kutasi/ Brunner Ödön, jegyző Sommer Endre
- VI. körzet: Rókabögyös, Rívóerdő, Körösér, Királyhalom, Dobóerdő, Kissor: összesen 8 tanerővel. Ügyvivő elnök: Hortobágyi Jenő, jegyző Vezér Géza
- VII. körzet: Madarász-tó, Madarász-csárda, Kisszéksós, Kraller: összesen 4 tanerővel, elnök Ghéczi Károly, jegyző Kovács Margit
- VIII. körzet: Központ Mórahalom, Lázár-tanya, Nagyistván: összesen 6 tanerővel. Elnök Gáspár Dezső, jegyző Dobai István

A körzeteket egy főkörzetbe foglalta össze a tantestület. Ennek a központi tanácsnak elnöke a helybeli plébános és az iskolaigazgató.

Könyvtárak

Ugyancsak tanítók kezelték a nép- vagy vándorkönyvtárakat és - természetesen - az iskolai könyvtárakat. A Múzeumok és Könyvtárak Országos Tanácsa egy-egy könyvtár állományának összeállításakor a könyvek értékét 500 koronában határozta meg, hangsúlyozva, hogy „Tanácsunk, sajnos, nincs abban a helyzetben, hogy a kezelők részére bárminő rendes évi tiszteltdíjat megállapíthasson”. Sovány vigasztként ígéretet tettek arra, hogy a „vándorkönyvtárak /.../ kezelésére, az illető tanítók megfelelő jutalomban részesíttetnek”. A vándorkönyvtárak kezelését szabályzat határozta meg. A tanács szakemberei egymást kiegészítő könyvsorozatot állítottak össze. Egyet-egyét egy meghatározott tájörzet különféle pontjain állítottak föl. Egy

egység egy évig maradt helyben, utána kicserélődtek a könyvek. Egyszerre csak egy művet lehetett kölcsönözni.

Alsótanyán már 1904-ben volt vándorkönyvtár, Alsó-Röszkén 1905-től.

I. sorozat	Bojárhalom	1905 óta
III. sorozat	Alsó-Röszkén	1905 óta
IV. sorozat	Átokházán	1904 óta
IV. sorozat	Rózsajáráson	1907 óta
V. sorozat	Kisoroszon	1905 óta
V. sorozat	Királyhalmon	1907 óta
V. sorozat	Csornavégen	1904 óta

1911-ben további öt tanyarészbe telepítettek népkönyvtárat. Szentmihálytelekre, Kissorra, Varis-tanyára, Zöldfásra, Külső-Feketeszéltre. Olvasókörök is alakultak. 1910-ben Alsó-központon, Felső-Röszkén, Szentmihályteleken és Kissoron.

A Múzeumok és Könyvtárak Országos Tanácsa Szamosi György alsótanyai igazgatótól minden évben írásos összefoglalást kért a vándorkönyvtárak működéséről. A szűkszavú jelentés csak a könyvtárnak helyet adó iskolák és kezelőik névsorát közölte. A szervezők ezt kevesellték: „arról nem értesítette Tanácsunkat, hogy az egyes helyekre mely sorozatok kerültek, s azt az egyes könyvtárak egymás közt kicserélték-e?

Az iskolai könyvtár ifjúsági és tanítói kézikönyvtár volt. A népiskolák államosításáról szóló szerződésben mindkettőről megemlékeztek. A 12 pont szerint „az oktatás az összes tanyai iskolában kizárólag magyar és tandíjmentes lesz, a tanulók pedig 50 fillér felvételi díjat tartoznak fizetni, amely az ifjúsági és tanítói könyvtárak létesítésére /.../, kifejlesztésére fog felhasználtatni”. Némely iskolában, ahol sok rászoruló kisdiák tanult, létrehozták a szegény tanulók közt kiosztott ingyen tankönyvekből az „iskola segélykönyvtárat”. Az államosítás előtt beszedett iskolai tandíjak is iskolai célokat szolgáltak, tankönyv- vagy ruhaszegélyre használták. Tandíjmentességet csak szegénységi bizonyítványra jogosult szülők gyermekei kaphattak. Tóth Antal népiskolai felügyelő szerint sok szegény tanyai napszámos a szegénységi bizonyítvány beszerzése körül kialakult huzavona és idővesztés miatt nem kért szegénységi bizonyítványt, és így gyermeke évről évre tandíjhátralékos lett. Zengei Ferenc feketeszéli tanító az 1889-90. tanévben a következő tandíjhátralékosról tett a tanfelügyelőnek jelentést:

1. Török Mária (Török Albert, Röszke, 379.) 1 forint tandíjhátralékát kifizette
2. Török Ferenc (Török Albert, Röszke, 379.) 1. Forint tandíjhátralékát kifizette
3. Kocsis Savanya Rozál (Savanya Antal, Röszke, 363.) 1 forintos hátralékban van, „vagyontalan”.
4. Kocsis Savanya Antal (Savanya Antal, Röszke, 363.) 1 forintos hátralékban van, „vagyontalan”.

Két évből van adatunk arra, hogy mennyi volt az alsótanyai beiratkozási díj: 1910-ben 1808 korona 3616 tanulótól, 1911-ben 1907 korona 3814 tanulótól.

„A beiratkozott gyermeklétszám tehát a befizetett összegnek kétszerese volt. Az ifjúsági könyvtár forgalmáról is évi jelentést kellett készíteni. 1911 júliusában Kosóczy Ferenc alsóröszei tanítót figyelmeztették, mert „kétszeri sürgetés dacára mindeddig nem küldte be a jelentést”.

1905-ből rendelkezésünkre áll a népiskolai ifjúsági könyvtár könyvjegyzéke. Három típust különböztetett meg, és ennek megfelelően csoportosította a könyveket: Első típus: Főképp az elemi osztályok számára. Második típus: Kiegészítve az első típust még néhány könyvvel. Harmadik típus: Az első két típus további kiegészítése. Más-más könyvösszeállítást kaptak az elemi osztályok, az ismétlőiskolák és az ifjúsági egyletek. Tanítói útmutatással megtanulták a gyermekek a könyvhasználatot. Csak fertőző betegség idején függesztették föl a kölcsönzést. „Míthogy az ifjúsági könyvtárak könyvei annyi kézen megfordultak - írta a tanfelügyelő körlevelében 1911. november 7-én -, kellő óvatosság nélkül hordozói és terjesztői lehetnek egy kóroknak és járványos betegségeknek /.../ ott, ahol valamely ragályos betegség kitört, az ifjúsági könyvtár használata a járvány tartalmára felfüggesztessék.”

A tanítói könyvtárak kevésbé nyerték meg használóik tetszését. 1910-ben az alsótanyai tanítók azt írták a tanfelügyelőnek: „A népiskoláknál vannak ugyan már ún. tanítói könyvtárak /.../, de ezekben 90-95 %-ban érdektelen munka található.

A tanítók jelentése alapján időről időre fölülvizsgálták a könyvtári állományt, és kibővítették a legújabb, népszerű kiadványokkal. Így szerezték be pl. az alsótanyai iskolák számára Mikszáth műveinek „jubiláris” kiadását.

A tanítónak és környezetének kapcsolatára néhány forrás kínál példát. 1913 telén alsótanyaiak panaszkodtak a tanfelügyelőnek, hogy „a legutóbbi törvényhatósági bizottsági tagok választása alkalmával egyes alsótanyai tanítók terrorizálták a választópolgárokat, és a választási aktusnál tanítóhoz nem méltó magatartást tanúsítottak”.

1914 januárjában a Szeged-alsótanyai Gazdasági Egyesület elnöke, Papp István vette védelmébe a tanítóságot azokkal a gazdákkal szemben, akik az árvaszéki elnöknek panaszkodtak, „mert alsótanya tanítóságának legnagyobb részét semmiféle vád nem érheti, sem a tanítási idő betartásában, sem pedig a lakossággal való intézkedésben. A tanítóság és a polgárság legnagyobb része baráti viszonyban él.”

A közoktatás a háború alatt és a forradalmakban

A világháború időszakának súlyos gazdasági, társadalmi, gondjai összekovácsolták a tanyai népet a tanítókkal. A tanítók ugyanúgy elszenvedték a drágaságot, a hideget, a fertőző betegségek következményeit, ugyanúgy vérüket ontották a csatatereken, ugyanúgy sújtotta őket a katonai megszállás, a proletárdiktatúra.

1915-től kezdett az alsótanyai tantestület fokozatosan elnőiesedni: 35 tanító közül ekkor már 16 a nő, 1918-ban pedig ez az arány meg is fordult: 20 férfi mellett 24 nő tanított. 1915-ben hívták hadba az alsótanyai tanítók többségét is. A tanévkezdő értekezleten Tomkó János, az alsótanyai népiskolák igazgatója „fájó szívvel emlékezett meg azon 22 tantestületi tagról, akiket a hazavédelem fegyverbe szólított”. Szűcs Gyula, a kancsalszéi iskola tanítója nem is tért vissza a harctérről. 1920 februárjában Mucsi József igazgatóhelyettes Nagy József tanító haláláról számolt be kartársainak: „kinek emlékét a háború több hőse sorában fogjuk ünnepelni”. 1915. szeptember 25-én a tanfelügyelő közölte a vallás- és közoktatásügyi miniszter rendeletét, amely szerint „a 43-50 éves népfölkelők, kik alkalmasnak minősítettnek,

igazolt nélkülözhetetlenség esetén, katonai szolgálat alól fölmentessenek”. A felsorolt nevek között Kosóczy Ferenc, Varga Mátyás, Zsiga Mihály, Nemes Szabó Károly neve olvasható.

Az eltávozott tanítókat nehezen lehetett pótolni: 1915 augusztusában öt tanítói állás betöltetlen volt. A hiányt azzal hidalták át, hogy egész nap folyt a tanítás, másrészt „a közelfekvő iskolák növendékeit egy iskolába összpontosították”. Röszkén ekkor Kosóczy Ferenc és felesége, valamint Schuszterné Balogh Erzsébet, Szentmihályteleken Mucsi József, Szabó János és felesége működött.

A tanfelügyelő és az alsótanyai igazgató nem győzte hangsúlyozni, hogy „bár számban megfogyatkoztak azok által, kik hazánk védelmére a harctűzbe mentek, de annál fokozottabb és kitartóbb erővel munkálkodjanak a rendkívüli helyzetben az itten lévők. Szükség van édes hazánkban azok szolgálatára is, kik fegyvert nem foghattak.” A háború alatt a tanítók nem annyira oktató-nevelő, mint inkább szociális tevékenységet láttak el, mind a gyermekek, mind a tanyai lakosság között. Nyaranta, a szünetekben, amikor az egyedül maradt édesanya a családfenntartó, a tanyai iskolákat menedékházzá alakították át: a mai napközi otthonos tábor szerepét töltötték be. A nem iskoláskorú gyermekek megőrzését is szolgálhatta, mert a 6-10 éves korúakra munka várt. 1918-ra már annyira fontossá vált a kisgyermekes szakszerű ellátása, hogy elhatározták babaegészségügy címmel tantárgyként tanítását. Nemcsak a gazdasági ismételten, hanem a mindennapi iskola tárgyai közé is föl kívánták vétetni.

Nagy gondot okoztak az ugrásszerűen megnövekedett hiányzások. A szegényebb családoknak sem cipőre, sem ruhára, sem élelemre nem futotta, hogy gyermekeik legalább elfogadható ellátással iskolába menjenek. Az iskolák pedig telente fűtetlenek voltak, eggyel több ok volt tehát az iskolalátogatás szüneteltetésére. 1919 telén a tanfelügyelő felszólította az alsótanyai iskolák gondnokságát, hogy „keresse meg a várost, miszerint a városi erdőkből kérjen kellő mennyiségű fát az iskolák fűtésére, egyben kérje, hogy a kiutalandó fát a közmunkák terhére fuvaroztassa be”.

Hogy a nagyobb gyerekek az otthoni munkában édesanyjuk segítői lehessenek, a város közigazgatási bizottsága határozatot hozott a „nagyobb tanulók beiskolázás alól való fölmentése tárgyában”, „a nagyobb tanulók fölmentésével Barmos György gondnoksági tagot bízta meg”. A tanítókra hárult a feladat, hogy a férfiero nélkül maradt családokban fölvilágosító munkájukkal - amennyire lehetséges volt - lelkesítsenek a fontos gazdasági munkák elvégzésére. 1915-ben a földművelésügyi miniszter rendelete alapján az alsótanyai tanfelügyelő fölhívta a tanítókat: „tekintettel azokra a fontos gazdasági érdekekre, amelyek ebben a rendkívüli időben a tavaszi mezei munkáknak (szántás, vetés és főzeléknövények elültetése, kapálás) a rendelés időben való elvégzéséhez fűződik /.../ világosítsa fel a népet a földek megmunkálásával kapcsolatos teendők fontosságáról és szükségességéről /.../. Nem kétséges, hogy a tantestület minden tanítója legszentebb hazafias kötelességének fogja ismerni, hogy legszélesebb körben példaadással, céltudatosan és lelkesedéssel egyengesse /.../ a tavaszi mezei munka biztosítását.” A háborús inség próbatételei közé tartozott az élelem, ruházat és pénz gyűjtése. 1915-ben a „hadra kelt katonák részére az alsótanyai tantestület 66 hósapkát, 73 pár csuklómelegítőt, 8 pár térdvédőt és 5 db szőrmét adott”. 1916-ban az erdélyi menekülteket segítették, 1917-ben a Hadsegélyező Hivatalnak küldtek pénzt. Hadbavonult kartársaik családtagjainak segélyezésére már 1914-ben fizetésük 1 százalékát ajánlották föl, 1917-ben ezzel az összeggel járultak hozzá a Szegeden létesítendő Tanítók Háza fölépítéséhez. Oltványi Pál alapítványának kamataiból pedig a fronton lévő tanító családja kapott segélyt. Pénzügyi alapot hoztak létre az Alsótanyai Hadsegélyező Bizottság javára, amelyből minden rászoruló család gyermeke valamilyen juttatásban részesült. Az alsótanyai

tantestület a plébániával együtt szervezte a hadbavonultak gyermekeinek karácsonyi ünnepségét, amely csöppnyi vigaszt hozott az ínségben. 1919-ben azzal akartak méltó emléket állítani a hősi halált halt tanítóknak, hogy hajdani működési helyükön róluk elnevezett pályázatot hirdettek. Csak jó magaviseletű, szorgalmas tanulók nyerhettek. A pályázatok alaptőkéjéhez az alsótanyai tantestület első fölhívására 650 korona gyűlt össze.

Amikor Alsótanyán megkezdődött az 1919/20. tanév, Mucsi József helyettes igazgató a következőképpen buzdította a sok szenvedést és politikai vihart átélt tantestületet: „A vörös rémuralom alatt sok derék hazafi vagyont, életét veszítette. Kegyetlen eszméit erőszakos intézkedésekkel igyekezett beoltani a lelkekbe. Kidobolták az iskolából az ideálokat. Meg akarták fosztani az emberek lelkét az Istenben való hittől, ki akarták irtani a haza szent fogalmát. Pedig hasztalan, mert míg itt külön faj és nyelv lesz, hazának is kell lenni. De hál' Istennek, elmúlt a vihar, s a magyar nemzet eszméi kezdenek tisztán ragyogni /.../ Isten, király, haza, mely mindenben idealizmus alapja, nemsokára a régi fényben csillog. Egy nemzet feltámadásáról van szó. Fogjunk munkához, a hármas jelszó megmutatja, mit tegyünk.”

Hitélet

A röszeiek 95 %-a katolikus volt. Görögkeleti csak néhány Röszkén maradt szerb család. 1895-ig az élet minden fontos fordulójához (születés, keresztelés, esketés, halálozás) egyházi anyakönyvezés járult. Az újoncozást is az egyházi anyakönyv alapján állították össze. Néhány tanyai lakos azért maradhatott ki a katonáskodásból, mert születési adatai hiányoztak az egyházi anyakönyvből. 1854-ben Gera Miklós minorita szerzetes jelentette a tanácsnak, „hogya több helybeli tanyai lakos - különösen az Alsóvároson - született gyermekeiket azon okból, hogy az újoncozás alól mentse, egyházi személy kirekesztésével, csak a bábák által kereszteltetik meg”. Ilyen keresztelés szándék nélkül is előfordulhatott, hiszen anyakönyvezés csak a plébánián volt lehetséges, és zord időben, kátyús utakon rendkívül nehezen juthattak a szülők, keresztszülők egy csecsemővel Szegedre.

Rösze 1894. szeptember 18-ig a belvárosi (palánki) plébániához tartozott. Már 1848 júniusában tárgyalta a városi tanács a beadványt, amely szerint „Rösze kertészség lakosai magokat a palánki plébániától elválasztva az alsóvárosihoz csatoltatni esedeznek”. Kérelmüket elutasították. Pedig ferences barátot hamarabb lehetett látni a tanyák között, mint világi papot a belvárosi plébániáról. A következő években csak növekedett az igény, hogy „a lelkioktatás előmozdítására” Szegedről papokat küldjenek. Csajághy Sándor megyés püspök 1854-ben az ideiglenesen tanyákon működő lelkészek segítségére kápolnák építését és szállításukra fuvart kért a városi tanácstól. A Szegedtől 20-30 km-re élő alsótanyaiak jó része hamarabb jutott el Szabadkára, Horgosra, Ludasra, így az anyakönyveztetést, temetést ott végeztették el. A lakosság rohamos szaporodásával szükségessé vált Alsóközponton állandó lelkészséget szervezni, plébániát építeni. Szeged város mint kegyúr erről 1891-ben hozott határozatot, és a lelkészi ellátást az alsóvárosi ferencesekre bízta. Alsóközponton 1894-től Ferenc-rendi káplánként, majd 1914-től világi papként mint plébános Barmos György működött. Az alsótanyai kulturális élet vezető egyénisége volt. Vizsgabiztosként a népiskolában, Röszkén sokszor megfordult.

Mivel a belvárosi plébánia személyzete kevésnek bizonyult óriási külterületének lelki ellátásához, Rösze a Ferenc-rendiek vezetése alatt álló alsóvárosi plébániához került. 1894 végétől a plébánia külterülete a következő helyekre terjedt ki: Rösze-szentmihályteleki kapitányság, a Nagy Mátyásnál jelzett csúcstól a Kunhalmon vezető fasor által határolt rész, egész a 43. Számmal jelzett határpontig, az alsóvárosi nyomás, alsóvárosi feketeföldek, a Hattyas és a

ballagítói terület. Röske ezzel a csanádi egyházmegye Maroson túli főesperességének külterületéhez tartozott. A többi alsótanyai rész: Átokháza, Csorva, Zákány, Mórahalom, Királyhalom, Domaszék, Nagyszéksós, Feketeszl az alsóközponti plébániához csatlakozott.

Röskén templom híján az „öreg iskolában” tartották a szentmisét. Már az 1890-es években fölmerült a templomépítés szükségessége. A tekintélyes polgárok közül az ügyet legjobban Szekeres Ferenc, Varga Péter, Tóth Péter, Márki Balázs, Hódi András, Bezdán János, Benák József és Barát Albert szorgalmazta. 1904-ben a letéti pénztárban némi alapot létesítettek. A 22382/1906. sz. Tanácsi határozat gyűjtést engedélyezett. Még ebben az évben 218,35 korona gyűlt össze. Varga Péter úgy tájékoztatta a tanácsot, hogy Rózsa Vince és Vér Gergely is gyűjtött, eredményét azonban még nincs módjában közölni. A pénzt kamatra a Szeged-Csongrádi Takarékpénztárba helyezték el. 1910-re az is kialakult, hogy a 600 hívő befogadására tervezett templom, 3726 beépített köbméter után, 1 köbméter költségét 15 koronával számítva, 55890 koronába kerülne. A belső berendezés pedig még 12000 koronába. 1910. november 24-én a Belügyminisztérium elsősorban azért engedélyezte a Szeged-röszei Páduai Szent Antal Templomegyesület megalakulását, mert fő céljául a templom javára tervezett gyűjtést jelölte meg. Természetesen feladatkörébe vonta a fölépített templom jókarban tartását és a templomi ügyek intézését is. Az egyesület első elnöke Tanács Sándor, egyházi elnöke Barmos György, jegyzője Kosóczky Ferenc tanító volt. 1912-ben világi elnöknek Szekeres Ferencet, jegyzőnek Szűcs Ádámot választották. Az egyesület alakuló ülésén 72 polgár vett részt.

1912 februárjában a városi közgyűlés a Fogadalmi templomra gyűjtött összegből 3000 koronát följánlott a röszei templom építési költségeihez.

Az újsághír szerint a templomépítés már a tavaszon megkezdődött, mert az építési költség, ötezer korona híján, együtt volt. A hiányzó összeget a város pótolta. Vitára adott alkalmat a templom helyének kijelölése. 1904-ben a régi iskolával átellenben lévő 36063 sz. városi birtok 1300 négyszögöl nagyságú részét szánták erre a célra. Értéke holdanként 400 korona volt, amely olcsónak számított, mivel gödrös, mély, vízállásos terület volt. Feltöltésére a horgosi határban lévő Paphalom 5-6 m magas dombjáról fuvaroztak volna földet. Az ötletet csakhamar elvetették. A végleges megoldás 1910 áprilisában született meg. A bírálóbizottság Lázár György polgármesterből, Tóth Mihály főmérnökből, Gaál Endre kulturális tanácsnokból, Jászai Géza belvárosi esperesplébánosból, Barmos György alsóközponti plébánosból, Becsey Károly ügyvédből, Csernovits Agenor, Kószó István és Rózsa Vince törvényhatósági bizottsági tagokból, továbbá Szekeres István és Varga Péter röszei polgárokból állt. Kisebb vita után a templom a régi iskola mellett, Márki Balázs földjén kapott helyet, enyhén emelkedő, dombos területen. Az 1910 októberében készült vázlatrajz szerint 594 négyszögölt jelölte ki számára. Egyedül Kosóczky Ferenc tetszését nem nyerte meg ez a hely: ő Tanács János földjét emlegette mint Röske legmagasabb pontját. „Az érdekeltség öregebbjei azonban kijelentették, hogy az árvízben szerzett tapasztalatok szerint ez téves vélemény, mert a lakosság a víz elől Márki Balázs telkére menekült.” Márki Balázs a vitától lehangolódva távozott. Gaál Endre magára vállalta a döntés minden súlyát, kijelentette: „a templom elhelyezésére a legmegfelelőbb, ha a Márki Balázs telkén a templom úgy nyer beállítást, hogy középvonala a telek mostani felső vonalára jusson”. Márki Balázs végül hajlandó volt a területet négyszögölenként 3 koronáért eladni.

A templom szegedi vállalkozók és egy fővárosi szállító közbejöttével épült föl. Építésze, Bene Károly, Csókási Ferenc, Szöllősi József és Halász István vállalkozókkal kezdett munkához. A tetőfedő palát a Hatschek Lajos tulajdonában lévő Eternit Művek szállította Budapestről. Az alapkövet 1912. március 30-án, fehérvasárnap, ünnepélyes keretek között tették le. Bádóg-

hengerben üveghengert eresztettek a földbe 3 korona és 60 fillér váltópénzzel. Az építési szerződést 1912. május 13-án írták alá. Az okmány hitelesítője volt még Barna György és Mayer István, a város mint kegyúr részéről Lázár György polgármester.

A határidőt mindössze három és fél hónapban határozták meg: az átadásra szeptember elsejét jelölték ki. Miután a templom erre a napra nem készült el, szeptember 16-án Csókási Ferenc és társai október 31-ére kérték határidőmódosítást. Október elején azonban kiderült, hogy sokkal hosszabb időt vesz igénybe a torony fölépítése, mint amire számítottak. Az október 8-i törvényhatósági bizottsági jegyzőkönyv szerint „a kórus felett tervezett lapos boltozat hordására a toronyfalak gyengének bizonyultak /.../, az egyik fal elmozdult”. A toronyfalat boltozatával együtt le kellett bontani és újraépíteni.

Az építési költség 73363,45 koronáról szóló végszámláját 1913. február 19-én állították ki. Ekkor már állt a templom, de hátra volt még a belső berendezés. Végül Glattfelder Gyula püspök 1913. május 18-án, szentháromság vasárnapján szentelte föl a templomot. A fölszentelés utáni esti ünnepség nagyságára jellemző, hogy rendjét a város 14 rendőrrel tartatta fenn. 1913-ban az a harang került a toronyba, amelyet még Temesvárról hoztak az öreg iskola udvarára, hogy jelezze az ott tartott szentmisek kezdetét. A röszskeiek krajcárként adták össze a harang vételárát, így mindenképpen a magukénak érezhették. A templom védőszentje Pádai Szent Antal lett. A helyi plébánia megszervezése azonban még tíz évet váratott magára.

A röszskeiek sokat jártak a polgármesterhez, hogy lelki gondozásuk az új templomban folyamatos legyen. Lelkipásztor híján „templomatyá” intézkedett. Megválasztását 1913-ban Barmos György javasolta: „a hívek magánajtatosságára már némi berendezkedés történt. Ezen tárgyak ellenőrzésére az épület felügyelete végett is szükség van, ki a hívek és a lelkipásztor közötti érintkezés által a szükséges ügyeket intézi. E megtisztelő feladatot először Rózsa Vince látta el. 1919. januárjában Zadvarecz István alsóvárosi plébánostól - több okból - fölmentését kérte. Okait nem részletezte ugyan, valószínűleg több személyes sérelem és sikertelenség előzte meg lemondását. Egyetlen példaként említhetjük a templom környékének fásítását, amire Rózsa Vince még 1913-ban 60 sorfát kért a városi főkertésztől, és nem hamarabb, mint 1917 tavaszán kapta meg Röszske a facsemetéket. Rózsa Vince utóda a templomatyai tisztségben Tanács Lajos lett. Rózsa Vince törvényhatósági bizottsági tag, több társával, Bokor Pál polgármester-helyettesnél és Gaál Endre tanácsnoknál kilincselte, hogy pap kerüljön a templomba. „Ezelőtt havonként egyszer miséztek sátor alatt az alsóvárosi barátok - írta a Szegedi Napló -, a halottakat pedig Röszkéről Szegedre hozták be beszentelni. Mióta azonban a templom felépült, a barátok megtagadtak minden egyházi funkció végzését /.../, a város szerezzen a röszskeiek részére külkápláni állást”. 1913. július 6-tól a röszskei templomban Kopasz Antal (1887-1938) belvárosi káplán, a későbbi plébános misézett. 1914 március 6-án törvényhatósági bizottság döntött Röszske egyházi ellátásáról. Jelen volt Jászai Géza c. püspök, belvárosi apátplébános, kerületi esperes, Barmos György alsóközponti plébános, a röszskeiek részéről Szekeres Ferenc, Hódi Mihály, Szomora József és Rózsa Vince templomatyá. Glattfelder püspök már január 5-én, Temesvárott, jóváhagyta a következőket:

1. Vasár- és ünnepnapokon de. 10 órakor szentbeszéd, szentmise és litánia, szentbeszéd kettős ünnep alkalmával csak az első napon tartatik.
2. Az év utolsó napján hálaadó istentisztelet.
3. Vízkereszt napján vízszentelés.
4. Gyertyaszentelő Boldogasszony napján gyertyaszentelés.
5. Szent Balázs napján csendes mise és Balázs-áldás

6. Hamvazószerdán csendes mise és hamvazás.
7. A nagyböjt vasárnapjain és ünnepein szentbeszéd a gyónók nagy száma miatt nem lesz, hanem minden szerdán du. Szentbeszéd lesz Krisztus szenvedéseiről.
8. Nagyheti szertartások: csütörtök, péntek, szombat: feltámadási körmenet.
9. Virágvasárnap a gyermekek ünnepélyes áldozása.
10. Keresztjáró napok, hétfő, kedd és szerda.
11. Úrnap és utána vasárnap ünnepélyes körmenet.
12. Pádai Szent Antal napja: búcsú, szentbeszéd, mise litánia.
13. Halottak napja, gyászmise.
14. Betegtek lehetőleg szentmise alkalmával jelentendők, hogy azután a lelkész azonnal a beteghez indulhasson.
15. Énekes szentmise díja 6 korona, csendes mise 2 korona.
16. Ha valaki azon kívül, amikor lelkész nincs kint, külön időben kér esketést avagy szentmisét, akkor a szentmise és az esketés díján felül a lelkésznek fizet 4 koronát és az útiköltséget.
17. Beteglátogatásnál az illető kocsi küldeni köteles.
18. Ezen szolgáltatások végzése fejében Szeged szab. Kir. Város mint kegyúr 1400 azaz Egeyzernégyszáz korona évi összeget fizet a szeged-alsóvárosi Ferenc-rendiek társházának, mert a hívek ily irányú lelki ellátása 1913. évi december 1-jén kezdődik, ez időtől volna az összeg folyósítandó.
19. A felmerült fuvar költségeket: villamos, vasút, kocs, a röskei Pádai Szent Antal Egyesület fedezi.
20. A kántori teendők végzésére, az állami tanító részére /.../ 200 korona volna felveendő a költségvetésbe.
21. A harangozó tartása tisztán a Pádai Szent Antal Egyesület kötelessége.
22. /.../ a templom szükségletei a templom jövedelmeiből fedezendők, amely /.../ a perselypénz, valamint a harangozó pénz, amely minden harangozás után 20 fillért tesz ki, ezen jövedelmet a templomatyja kezeli, a kegyuraságnak elszámol, ezen perselyből lesz fedezve az olaj-, gyertyaszükséglet, misebor, ostya s az egyházi ruhák mosása.
23. A nagyheti, illetve nagycsütörtöki, nagypénteki és nagyszombati szertartások oly templomban végezhetők, ahol oltáriszentséget szabad tartani.

Mert Röszként nem lakik pap állandóan, így tehát ott oltáriszentséget tartani csak a római szentszék külön engedélyével lehet. Ha ez az engedély a röskei hívek részére, illetve temploma részére meg lesz nyerve, csak azon esetben lesznek megtartva a nagyheti szertartások.

Ahhoz, hogy az alsóvárosi plébánia Röszkére papot küldjön, tisztázni kellett a fuvar költséget. A szerződés értelmében a Szent Antal Egyesület kötelessége lett volna a fuvar fizetni. 1919 márciusában azonban a röskeiek Tanács Lajos templomatyja vezetésével beadvánnyal fordultak Zadvarcz István alsóvárosi plébánoshoz, hogy érje el a városi tanács támogatását a fuvar díjban. A város egyszeri segélyként kiutalt 1500 koronát, de megállapította, hogy nem pénzben segít, hanem a tulajdonban lévő kocsik közül küld egyet a Röszkén szolgálatot teljesítő pap fuvarozására.

JUHÁSZ ANTAL

Gazdálkodás és életmód

A gazdálkodás föltételei

A röszei paraszti gazdálkodást a talajviszonyok, a birtokszerkezet és az értékesítési lehetőségek határozták meg.

A község mai határa részint a szeged-alsóvárosi feketeföldek övezetébe tartozik, részint agyagosföldnek nevezett tiszai ártéri talaj, részint barna homok. A feketeföld a szegedi határ legjobb minőségű termőföldje, holdját 20-24 aranykoronára értékelték. Bodom és a Gyálai-rét - régi nevén Bánát - a Tisza szabályozással ármentesített kiváló réti talaj, amely nehezebben munkálható, mint a feketeföld, de jó esztendőben kiváló termést adott. Holdjának 20-23 aranykorona az értéke. Az alsóvárosi feketeföldekkel szomszédos barna homoktalaj - erre utal a Feketeszél határnév - szintén jó termőföld, általában 15-16 aranykorona értékű.

A feketeföldek, valamint a feketeszéli, nagyszéksósi tanyaföldek magántulajdonban voltak. Az ármentesített Bodom Szeged városáé. A város - a szivattyútelep melletti, kb. 50 holdas városi bolgárkertészetet kivéve - kishaszonbérleteket parcellázott. Mivel Bodom közvetlenül Röske szomszédságában terült el, nagyobb részét röszei családok, kisebb részben alsótanyai parasztok árendálták. A Holt-Tisza és az élő Tisza közötti Gyálai-rét uradalmi birtok volt. A szőregi kincstári uradalom megszűntével a bécsi bank, majd a gróf Szapáry család, utóbb Récsei Ede és Lichtenegger Gyula birtokába került. A tulajdonosok majorsági gazdálkodást folytattak. Az első világháború után a birtokot fölparcellázták. A röszei, feketeszéli, széksósi gazdaságokhoz az örökföld mellett hozzátartozott a bodomi bérföld és a bánáti föld. Sok Rösken élő családnak csak Bodomban és/vagy Bánátban volt szántóföldje, „Nagyapámnak vót másfél hold bánátja, de némölyiknek több is, négy-öt hold.” Tanács Antal 10, Szekeres András 20 hold bánáti földet bírt.

Szeged mezőgazdaságára a törpe- és a kisbirtok túlsúlya jellemző. 1914-ben 11678 gazdaságot vettek számba, és közülük 7736 volt 5 hold alatti törpebirtok és -bérlet. Különösen sok birtok aprózódott el a városhoz közeli földeken, amelyeket már a 18. század elején megszálltak. Szűts Mihály kimutatást készített, hogyan oszlott meg az első világháború előtt Szeged külterületi népessége tanyai kapitányságok és házak szerint. Röske-Szentmihálytelek kapitányság 4022 kataszteri hold területén 682 lakóházban 3538 ember élt, egy lakóházra 5,9 hold esett. Szeged határában Röske-Szentmihályteleken volt legkisebb az egy házra vagyis családra eső földterület! A község mai határa nem azonos az 1950 előtti tanyai kapitányságéval, mégis a fönti adat - ha nem pontosan is - jellemzi a mai határ régi birtokmegoszlását. Nagyszéksóson 9,3 Feketeszélen 10,9 hold esett egy-egy tanyaházra, ugyanakkor Mórachalmán 15,1 Zákányon 16,8, a külső határrészi Átokházán 24,5 hold! A röskeiek, feketeszéliek jobb talajon gazdálkodtak, mint az átokháziak, királyhalmiak, de a lényegesen kisebb földterület már hosszú ideje belterjes művelésre készítette őket.

A faluban nem volt nagygazda. Az 1930-40-es években Gucci József (1876-1944) tanyai kapitány tett szert legnagyobb birtokra: a század elején két holdon kezdte a gazdálkodást, és intenzív paprikatermeléssel 1944-ig 50 holdra gyarapította vagyonát. Kívüle Papp József, a paprikaszövetkezet elnöke és Tombácz Antal számított tekintélyes gazdának. Bende Pálnak

22, Kislukács Istvánnak 24 holdja tíz-tizenként családnak 10-20, húsz-harminc családnak 5-10 holdja volt, a faluban élők túlnyomó többsége pedig törpebirtokon (5 hold alatt), kishaszonbérleten, felesbérliként gazdálkodott, vagy részesművelést vállalt.

A határban a feketeszéli Oltványi és a nagyszéksósi Börcsök család birtokolt nagyobb földeket. A 362. sz. tanyán élő Oltványi Jánosnak (1860-1928) - felesége Kisistók Rozália (1864-1932) - csaknem 90 hold örökföldje volt. Tíz gyermeket neveltek föl, s amikor haláluk után megosztottak, egynek-egynek 8 és fél hold örökség jutott.

Nagyszéksós kapitányság Röszkéhez csatolt területén az 1880-as években Börcsök Andrásnak volt legnagyobb tanyai gazdasága. Fia, Börcsök Pál a környéken az elsők között vásárolt cséplőgépet. Úgy él az emlékezetben, mint „első gazda”, nagybajuszú Börcsöknek” emlegették. Móra Ferenc is megörökítette alakját:

„Börcsök Pálnak hívják, Nagyszéksóson van szép cserepes tanyája, negyven-ötven hold földje, azzal járó tekintélye. De tekintély volt addig is, míg így külsejében Deák Ferencet formázó embert. Tanyai esküdtnak is megtették, s a háború előtt való ráérős világban az akkori polgármester, Lázár György esztendőnként háromszor-négyszer kivasárlapolt hozzá egy pohár borra meg egy kis józan magyar világnézetre.

A háború után, a kisgazdavilágban, mikor olyan sokat szaladoztak az urak a tanyára, és testvéresedtek a kint való nemzettel, egyszer a Pali bácsi tanyáját egy valódi miniszter szállta meg pesti és szegedi kíséretével. Lehetek vagy harmincan, és sok szép fölköszöntőt mondtak a hazára is meg egymásra is. Pali bácsit egy pesti fiatal köszöntötte fel, abban az időben elég ismert nevű újságíró ügyvéd, ha azóta igen elment is nevével az idő hajója. Nemcsak mint házigazda köszöntődött fel az öreg nagyszéksósi esküdt, hanem mint a magyar szellem reprezentánsa is, s főképp mint a keresztény eszmének homokon sarjadt turáni bajnoka. A beszéd szép volt mint olyan, mindjárt ki lehetett volna nyomtatni vezércikknek, de Pali Bácsi némely részben zokon vette. Ezt rögtön meg is mondta őszintén, mikor a pesti fiatal odament hozzá koccintani.

... No testvér, kéröm szépen - fedette meg Nagyszéksós Budapestet szelíd szigorral -, akkor máskor ne sértőgesse a szögény embört.

- Én, bányám? - csodálkozott el a másik. - Hát nem a szegény embert aposztrofáltam éppen most dicsőítő szavakkal?

- Azt nem tudom, kéröm szépen, mert nem nagyon értöttem. De amit mögértöttem, azzal jobb lött volna nem tréfálni. Mert homok az van itten, hála Istennek, mög sarjú is, köröszvénynek is köröszvény vagyok, azok vagyunk így mindnyájan, de a bajnoságbul én mán kiöregödtem, nézze, osztán annyira mög fiatakoromba se vótam, hogy neköm túrnom köllött volna.”

Három lányt és három fiút nevelt föl. Gyermekre 7-7 holdat hagyott örököül. Börcsök Károly és Pál, szintén módos gazda lett, mind a ketten cséplőgép-tulajdonosok. Ifjú Börcsök Pál a helyettes tanyai kapitány tisztét is betöltötte.

A Siskóhogy mellett, Nagyszéksós 157. sz. tanyán élő Börcsök Miklós a királyhalmi gazdacsaládból való Dobó Erzsébettel kötött házasságot. Felesége 22 láncc földet jussolt. István (1886-1924) fiának halála után Miklósról (1894-1959) szállt a 72 láncc terjedelmű családi birtok. Ifjú Börcsök Miklósnak első feleségétől két, második feleségétől hét gyermeke született. A tekintélyes gazdát 1951 szeptemberében kilakoltatták, és családjával más tanyáján húzta meg magát.

Az 1920-30-as évekből több 20-30 holdas tanyai gazdát ismerünk. Őket „jógazdának” emlegették. Ám a tanyaiak többsége kisparaszt és törpebirtokos volt. Egy-egy tanyai gazdaság szintje nem csupán a birtok nagyságától, hanem a földek minőségétől és a gazdálkodás jellegétől is függött. Az a 20 holdas paraszt, akinek a birtokán „rossz homokok”, vízállásos székek (szikes földek) voltak, nemhogy gazdaszínten élt, hanem olyan szegényen, mint a pár holdas törpebirtokos. Ilyen volt a kisszéksósi Dobó István, 20 holdas birtoka után 1950-ben mégis kulákká nyilvánították, pedig úgy élt, mint sok szögény embör.

Az értékesítési lehetőségek szempontjából a röszeieknek előnyt jelentett a város közelsége. Termékeiket - dohányt, gabonát, majd szőlőt, bort, állati terméket - könnyebben és rövidebb idő alatt értékesítették, mint a távoli tanyákon élők. Tömörkény István írta a szegedi piacra járó tanyaiakról: „Ha Jánosék itt laknak valahol Domaszéken, akkor elég hajnali három órakor indulni, míg a zákányi úgy éjfél táján indul. Ha Csorvára való János, akkor úgy tizenegy óra tájban is megindulhat, míg ha az átokházi pusztaszéleken gazdálkodik János, akkor már előtte való este vacsora után megindulhat, hogy kora reggel a búzapiacra érjen.

A röszeiek gazdaságában azért is vált jelentőssé a szarvasmarhatenyésztés, mert a két világháború között sokan naponta, kétnaponta vittek kerékpáron 40-50 liter tejet a városra.

A röszei földek művelési ágak (szántó, rét, legelő, szőlő) szerinti megoszlását nem ismerjük, mert Szeged tanyai kapitányságairól régen nem készültek ilyen kimutatások. Az átfogó képhez a város 1887. évi kataszteri térképe és 1919. évi határtérképe nyújt támpontokat.

Az 1880-as években legtöbb tanyát legelő és rét vette körül. Szőlőt a kisebb-nagyobb högyekben birtokoltak. Századunk első évtizedeiben egyre több tanya körüli földet szántottak föl: a homokon szőlőt telepítettek, más részén búzát, rozsot, kukoricát, paprikát termeltek. Kisebbitték a tanya mellett bekerített sömlyéket, amely korábban az állatok legeltetését szolgálta. Nőtt a gazdaságok szántó- és szőlőterülete, elsősorban a legelők és a kaszálók rovására. Ez nem jelentette az állattenyésztés visszaszorulását, inkább azt, hogy a legeltető tartásmóddal szemben az istállózó belterjes tartás vált fontosabbá. Néhány tanyai gazdaságban, pl. az Oltványi-tanyán, ahol a szikes legelő másra nem volt alkalmas, nagyobb terület maradt a legeltető jószágtartásra, birkatartásra. Ez tapasztalható Kisszéksós-tó és Kancsal-tó mellékén is.

A parasztgazdaságok termelése

Az 1910-es évek elején egy tipikus, 15 hold örökföldön és 35 hold városi bérföldön gazdálkodó röszei parasztember 22 holdon gabonát (búza, árpa, zab), 19 holdon paprikát, 3,75 holdon kukoricát és takarmányrépát termelt. Ezt a gazdaságtörténész Szűts Mihály paprikatermesztő gazdaságként jellemzi, jöllehet a föld nagyobbik felén gabona és kukorica termett. A paprika vetésterülete mindenesetre jelentős. A gazdának két tanyája volt, két lovat, egy tehenet tartott. Eszközei elég szegényesek: két eke, tövisborona, igáskocsi, „sárga, egyenes oldalú kocsi”, három bakos paprikakülű és egy mázsa (tizedes mérleg). Sajnos, a gazdaság munkaerő-szükségletét, kiadásait Szűts Mihály nem közölte, pedig 19 hold paprikaföldet csak idegen munkaerővel lehetett megművelni.

Bende Pálnak az 1910-20-as években 22 hold bánátja és Széksóson 4 hold szőleje volt. Általában 5 holdon búzát, 5 holdon kukoricát, 5 holdon paprikát termelt. Gyakori volt az olyan vetésforgó, hogy paprika után kukoricát, kukorica után búzát vetettek, majd ezt ismételték. Paprika alá ugyanis mindig megtrágyázták a földet, és kitapasztalták, ha utána búzát vetettek, a kövér földben megdőlt a búza. A kukorica viszont megszitta a talajt, és utána jól termett a búza. A vetésforgón kívül mindig volt a gazdának 3-4 hold hereföldje (lucernája),

1-2 holdon krumplit, takarmányrépát termelt. Aratásra, herekaszálásra és -gyűjtésre részeseket fogadott, a paprikát pedig kiadta felibe, vagy ötből kettőért egyeztek, vagyis a termés kétötöde illette a részest. Idősebb fia, Bende Pál (1901-1995) 1924-ben a Bánátban egy holdon gyümölcsöst telepített. A szőlőt fogadott napszámosokkal munkálták, de maguk is dolgoztak benne. Két lovat, két tehenet tartottak, disznókat hizlaltak eladásra. Az 1920-as évek elején már vetőgépet használtak.

Farkas Csamangó Antal kancsalszéli kisparaszt az 1930-as években 10 holdon gazdálkodott. Négy hold a tanya körül terült el, a többi 7-8 elaprózódott birtoktestben. Négy holdon gabonát, négy holdon kukoricát, egy holdon paprikát termelt, és a Ráchögyben meg a tanya mellett fél-fél hold szőleje volt. Fia, Farkas Cs. János (1910-1983) 1937-ben kötött házasságot a nagyszéksői Dicső Piroskával (1920). Dicső Ferenc (Nagyszéksós kapitányság, 415.) 25 holdat birtokolt és a következőképpen gazdálkodott: 6-6 holdon vetett gabonát és kukoricát, általában 2 holdon termelt paprikát, 1 holdon takarmányrépát és krumplit. Öt hold szőleje volt, a fennmaradó terület kaszáló és legelő. Állatállománya: 2 ló 2 csikó, 3 tehén, 2-3 borjú, 1 anyakoca a szaporulatával, 50-60 tyúk, 20 liba. Farkas Cs. Antal átadta nős fiának a gazdálkodást. Ő ügyesen gazdálkodó parasztember volt, nagyon szerette a jó lovakat. Csikókat nevelt, a hároméves herélt lovakat remondának értékesítette a katonaság részére. Állatállománya: 2 ló, 1-2 csikó, 2 tehén, 2 borjú, 2 anyakoca szaporulatával. Általában 7-8 disznót hizlaltak: kettőt saját szükségletükre, a többi Szegeden adták el. Felesége a tejet másnaponként kerékpáron hordta a szegedi piacra, szombaton pedig kocsin szállították a termékfőlösleget - csirkét, tojást, gyümölcsöt - Szegedre. Farkas Cs. János 1939-ben Hodács Andor neves szegedi kocsigyártótól egyedülálló kivitelű és festésű féderes kocsit, nagyatádi kocsit vásárolt. A kocsiba csak ünnepi alkalomra: lakodalomra, temetésre fogott be. Gyakran hívták lakodalomba kocsisnak. Büszkén ült a bakon, amikor nikkal veretékes, szíjistrángos parádés szerszámba fogott, magyar félvér lovait, fölvirágozott kocsiját a nászmenetben vezette.

Vér Antalnak (1899-1971) 5 hold örökföldje volt a széksői Börcsökkereszt környékén. 300 négyszögöl szőlő Gatyafenékhögyben, 400 négyszögöl a tanya mellett terült el, kb. Fél holdon termelt paprikát, 2-2 holdon gabonát és kukoricát. A harmincas évek első felében gyümölcsöst telepített a tanya mellett. Állatállománya: 1 ló, 1 tehén, 2 disznó, 30-40 aprójószág.

B. János 4 és fél holdas törpebirtokos 1947-ben másfél holdon búzát, másfél holdon kukoricát, 1 holdon paprikát, a fennmaradó területen burgonyát és takarmányrépát termelt. Volt 300 négyszögöl szőleje is. 1 lovat, 1 tehenet tartott, 2-3 disznót hizlalt.

Minden gazdaságban termesztettek paprikát: a törpebirtokosok, törpebérlok legalább fél holdon, a kisparasztok egy, a gazdák négy-öt holdon. Némelyek tíz holdat vagy nagyobb területet is paprikatermesztésre fordítottak, különösen amikor paprikának jó ára volt. Szőleje is volt minden rőszkei földtulajdonosnak: a múlt században a högyekben, s miután az ottani szőlők igen elaprózódtak, a tanya mellett telepítettek legalább pár száz négyszögölnyit. Többholdas szőlősgazdák szegedi kocsmárosoknak évente 50-100 hektoliter bort is eladtak.

Sok családnak - az állattenyésztés mellett - a paprikatermesztés hozta a legtöbb jövedelmet, mégsem létesítettek kizárólagos, monokultúras paprikatermesztő gazdaságokat. A rőszkeiek - mint az alföldi gazdálkodók általában - igyekeztek mindenből a saját szükségletüket megtermelni, s azon fölül még főlösleget is. „Mindön ágazatba benne vótam - mondta Bende Pál - A cél az vót, ha egyik nem sikerül, pótolja a másik.” Ami jobban jövedelmezett, arra több munkát fordítottak, de akkor érezték biztonságban magukat, ha többfélét termeltek.

A földek szétagoltságáról, a gazdálkodók állatállományáról, a gazdaságok felszereltségéről hiteles források a hagyatéki leltárak.

Csányi Péter (Nagyszéksós 51.) 1909. január 17-én ötvenéves korában hunyt el. Madarásztó-dűlőben három tagban és Kurvadomb-dűlőben egy tagban összesen 7 hold 1150 négyszögöl szántója, ugyanott hét tagban 4 hold rétje, Felső-Bókahegyben 1 hold 39 négyszögöl szőleje, együtt 12 hold 1189 négyszögöl birtoka volt, tehát kisparasztnak tekinthető. Két ló, egy kétéves és egy egyéves csikó, két fias tehén maradt utána. Eszközállománya: 2 kocsi, 2 lóra való szerszámmal, 1 eke taligával, 1 vasborona, 13 soros vetőgép.

Bagi Julianna, Ördög Péter (Feketeszl 372.) felesége 1906. július 28-án hatvanéves korában halt meg. Rácok-, Sárosvölgy-, Hosszú-dűlőkben, Korona-hegyben és a feketeszéli tanya mellett, 12 birtoktestben (!) 10 hold 507 négyszögöl szántóját, 5 tagban 1 hold 1308 négyszögöl szőlejét és 1388 négyszögöl rétjét vették leltárba. A 3 hold szántónak csak fele volt az övé. A szintén kisparaszt gazdaságban 2 ló, 2 csikó, 1 tehén, 5 sertés, 2 kocsi, 2 lóra való szerszám, 1 eketaliga, 1 szelelőrosta volt.

Horváth János (Feketeszl 374.) 58 éves korában 1908. január 27-én halt meg. Tizenkét gyermeket hagyott árván. Ladányi-, Sárosvölgy-, Hosszú-, Rácok dűlőben és tanyája mellett 9 tagban 8 hold 653 négyszögöl szántó volt a nevében (4 és fél holdnak csak részben a fele, részben a 8/12. része). A tanyateleknek és az épületeknek is 8/12. része volt a tulajdona. Ladányi-hegyben 855 négyszögöl szőlőt birtokolt. Ingó javai: 2 ló, 1 tehén, 1 rúgott borjú, 2 süldő és 4 malac, 18 pulyka, 1 kocsi, 2 lóra való szerszám, 1 eke és taliga. 1 vasfogas (fogasborona), 2 kis kazal szalma, 1 szárkúp, 2 és fél mázsa búza, 1 szűrő és 2 kancahordó.

Visszaemlékezések tanúsítják, hogy 8-10-12 holdas kisparasztok két lovat, egy-két tehenet tartottak, számosan foglalkoztak csikóneveléssel, mert az igaerő pótlását szolgálta, és biztos jövedelmet jelentett. Szántóföldjeik művelése - szétagoltságuk miatt - sok időt igényelt, de mivel a térszíni és talajviszonyok igen változatosak, így minden kis földdarabot adottságának legmegfelelőbben tudtak hasznosítani.

Az volt a szokás, hogy a legkisebb fiúgyermek maradt a szülőkkel. Miután megházasodott, hazavitte a menyecskét, és egy föld alatt, egy kinyérőn éltek. Az 1870-80-as években tanyai gazdacsaládokban gyakori volt, hogy több nő fiútestvér is évekig együtt élt szüleivel. Közösén gazdálkodtak, a gazdaságot az idős gazda, a háztartást a feleség irányította. A nők fiúk föltétlen engedelmisséggel tartoztak apjuknak. Jussukat - a föld rájuk eső részét - csak akkor kapták meg, amikor az apa ereje hanyatlott, vagy miután meghalt.

Közös gazdálkodásra a közelmúltból is tudunk példát. Nagy Antal (1907-1980) apja az első világháborúban elesett. Hárman maradtak anyjukkal: két fiú és egy lány. Előbb Nagy Antal bátyja vitt asszonyt a házhoz, ő pedig 1935-ben nősült. A 40 holdas gazdaságban négy évig közösén dolgoztak. A jövedelmet az özvegy édesanya kezelte, ő vásárolt fiainak is, menyének is, amire szükségük volt. 1939 húshagyóján külön kenyérre mentek. Özvegy Nagyné használatra megosztotta a földet két nő fia között, azzal a föltétellel, hogy fele termést neki adják.

A múlt század végén gyakoribb volt, hogy a tanyai gazdák nők fiuknak kiadták a részét, és tanyát építtettek neki. Ezáltal a tanyai gazdaságok hamarabb aprózódtak, mint korábban. Századunkban a másik gazdálkodási forma az, hogy a nők fiúk szülei földjét feliből művelték. Számos parasztember csak idős korában osztotta el földjét gyermekei között. Ilyenkor szokás volt, hogy komenciót kötöttek ki, amelyet gyermekeik szülőtartásul adtak. A vagyon megosztásakor a szülők gondviselője - rendszerint a legkisebb fiú - nagyobb részt kapott.

A tanyai gazdák bérest tartottak. Szegényparasztok szegődtették el legényfiukat éves béresnek. Főadata az állatok gondozása: kiganézott az istállóból, friss szalmát vitt az állatok alá, enni adott nekik és mindazt végezte, amit a gazda parancsolt. Mindönös volt. Vasárnap ebéd után mehetett a nagylányhoz és a délutáni bálba, de naplementére otthon volt a helye. Az istállóban hált piccsen, ahol a gazda legényfiai is éjszakáztak. Együtt evet a családdal. Bére leginkább természetbeli járandóság (kommenció) és egy-két rend ruha volt.

A 10 hold fölötti gazdaságok működéséhez rendszerint hozzátartozott a napszámosok foglalkoztatása. Idénymunkákra - paprika-, kukorica-, szőlőkapálás, metszés, paprikafűzés - fogadtak napszámost. Fogadásuk kocsmákban történt. Azt tartják, dolguk nehezebb volt, mint a béresé. Számukra a nap akkor kezdődött, mielőtt fölkel a nap, és akkor végződött, miután lement - mondta egyik adatközlőm. A napszámosnak ugyanis napkeltére a gazdánál kellett lennie és munkája napszállatig tartott. Aki késett, vagy nem dolgozott rendesen, másnap már nem volt munkája. „Hónap mán ne gyere” - szólt este a gazda. Kisparaszt is elszegődtette fiát napszámosnak, sőt maga is elment napszámba, amikor gazdaságában nem volt sürgős munkája. Rá voltak utalva a pénzkeresetre.

Alig volt olyan röszei parasztagazdaság, amelynek trágyaszükségletét saját állattartása teljes egészében előteremtette. „Trágyából mög pénzül sosé vóna ölég” - mondogatták. Téliidőn még a nagy állattartó gazdák is Algyőre, Tápéra jártak trágyáért, amiért bort adtak cserében. Több röszei és tápai parasztcsalád között így tartós kapcsolat létesült.

A paprikatermelés

A paprikatermelés kisparaszti munkamódjának bőséges a gazdaságföldrajzi, mezőgazdasági, néprajzi szakirodalma. A szegedi paprika korszerű néprajzi és gazdaságtörténeti monográfiáját Bálint Sándor készítette el. Fél évszázaddal ezelőtt Lőkös Zoltán alapos leírását adta a termelés és földolgozás minden fázisának, és tanulmányához zömmel röszei paprikatermelőktől gyűjtött anyagot. Elsősorban kettejük munkájából meríték, néhol kiegészítve a magam adatgyűjtésével, megfigyelésével.

A paprikatermelés elsősorban családi keretek között folyt. Bizonyos munkafolyamatokban a testvérek, rokonok, szomszédok segítettek egymásnak, összetársultak. Az ilyen kisegítést ugyanazzal vagy hasonló munkával viszonyozták. Akik nagyobb területen termeltek paprikát, mint amekkorát a család megbírt munkálni, paprikaföldjüket kiadták részes művelésre.

A termelés a palántaneveléssel kezdődik. Palástásnak a kertben, a tanya mellett náddal vagy napraforgószárral kerítettek el kisebb-nagyobb területet. Ősszel fölásták, tavasszal kapával megporhanyósították és elgereblyézték a földet. A paprikamagot szárazon, dagasztalva vagy előcsíráztatva vetették. Leggyakrabban március utolján csírásmagot vetettek az előkészített, megtrágyázott palántás ágyakba. Hidegben a palántákat tápai szövött gyékénnyel, rossz ruhadarabokkal, lópokróccal takarták le, hogy védjék a talaj menti fagyoktól. Száraz időben naponta locsolták. A 7-8 hetes palántákat május második felében, legkésőbb Szent Antalig (jún. 13.) ültették ki.

A paprika jól megmunkált, megtrágyázott földet kíván. Általában háromszor szántották: ősszel, tavasszal és közvetlenül ültetés előtt. Régebben május elején kapával mögporozták, vagyis megporhanyósították, majd tüsökboronával elsímították a földet. Az ültetés, gyakoribb megnevezéssel rakodás előtti nap délután végezték a palántasződést. Ebben nemcsak a családtagok vettek részt, hanem szükség szerint a testvérséget, jószomszédokat is elhívták, mert a munkát aznap be kellett fejezniük. Az a család látott előbb a rakodáshoz, ahol

legfejlettebbek voltak a palánták. Ezt a segésmunkát mővának nevezték. Pénz nem járt érte, hanem visszasegítették.

A palántákat alacsony peremű, 1 m széles, 1,5-2 m hosszú deszkaládákba, koléba szedték, és kocsin vitték a paprikaföldre. Utallógereblyével, más néven sorolóval jelölték meg a palánták helyét. A föld hosszában a sorokat jelölték, rájuk keresztben az utaló sűrűbb fogaival húztak csíkokat. A sortávolság 24 coll (50-60 cm), a tőtávolság 14 coll (35-40 cm) volt. Száraz időben a kijelölt sorokat előbb belocsolták, hogy a palánta nedves földre kerüljön. A paprika-föld végén elhelyezett kancahordókba a Maty vizéből, a Holt-Tiszából vagy kopolyából, a Gyálai-réten a lúdvári artézi kútról hordtak vizet. Ha ültetés előtt eső áztatta a földet, munkát takarított meg a paprikásoknak.

Rakodáshoz a hányók jártak a rakó előtt. A hányó egy-egy hónalj nedves gyökerű palántát szedett a koléból, és 4-5 szálanként szórta földre, hogy a rakó keze ügyébe essen. A rakó fúróval 10-12 cm mély lyukat fúr a földre, ebbe illeszti a palántát, majd a földet a palánta mellé szorítja. Régebben hegyes végű hajlott faággal, majd bognár faragta fafúróval dolgoztak. A harmincas években kezdték használni a fémhegyben végződő fúrót, utóbb az alsóvárosi lakatosok készítette acélfúrót, amely a fa fúrónál könnyebb és hosszabb élettartamú.

A hányók rendszerint serdülő gyermekek vagy idős asszonyok voltak, a rakók pedig munkabíró férfiak, nők, akik naphosszat meghajolva vagy fél térdre ereszkedve dolgoztak. Gyakorlott rakó egy nap 400 négyszögölet - 1 vékás földet - ültetett be palántával. Ültetés után 3-6 nappal az elszáradt, hibás palántákat újakkal pótolták. Ennek a munkának fódózás (foltozás) a neve. Ezután egy héttel került sor az újításra, vagyis első kapálásra. Az első világháború tájáig csak kézikapát használtak. Azokban az években tűnt föl Szentmihályteleken, majd Röszkén a tolókapa, tolikapa, amely elől egy keréken gördül, két A alakú kovácsoltvas kés szolgál a kapálásra, és két szarvánál fogva kézzel tolták. A harmincas évek végén elterjedt a lovas ekekapa, lókapá használata. Azóta a sorok között tolikapával vagy lókapával, a tövek között kézikapával munkálják meg. Általában háromszor kapáltak, harmadszor az alsóvárosi havibúcsú táján, augusztus elején.

A paprika Kisasszony napja (szept. 8.) táján érik be. Ekkor kezdődött a paprikasződés. „Kisasszonra szoktuk mögszönni először” - emlegetik az idősebbek. Újabb fajták nemesítése folytán nem régóta a szedés már augusztus végén kezdődik.

A sződést általában lányok, asszonyok végezték. Kosárba, garabolyba szedték a piros és a kesely, vagyis félérett paprikahüvelyeket, majd zsákba gyűjtötték. Otthon az udvaron vagy az ereszet alatt szétterítették szikkadni. A napon szikkadás közben 7-8 nap alatt a kesely paprika is beérik. Megkülönböztették az első, második, harmadik sződést. Mindig az első sződés a legjobb minőségű. Ha napsütéses idő járt szeptemberben - októberben, negyedszer is szedtek. Utoljára a szűzhullót szedték össze, amelyet olykor már megcsípett a dér, ezért foltos, gyöngébb minőségű volt.

Szikkadás után következett a fűzés. Rendszerint asszonyok végezték: a paprikarakás mellé telepedtek, maguk alá zsákokat, pokrócokat terítve, és a paprikahüvelyeket a 20-25 cm hosszú fűzőtüvel, a csutkájukon átszúrva 3 öl (5,6 m) hosszú kenderfonalra fűzték. Mikor a zsineg tele lett fölfűzött paprikahüvelyekkel, két végét összekötötték, ez volt egy fűzer.

A paprikafűzéseket többféleképp szárították. Általánosan el volt terjedve Alsóvároson és a tanyákon, hogy a ház ereszete alá rudakat függesztettek, és a fűzéseket ezekre helyezték. A röskei faluképhez hozzátartoztak ősszel az ereszet alatt pirosuló paprikafűzések.

Sok helyen, főként tanyákon a füzereket szergyiának nevezett állványra akasztották. Két és fél- három méter távolságra akácoszlopokat, toposokat, régiesen potosokat ástak le, amelyek legalább két méter magasabb álltak ki a földből. Ezekre fektették, majd kötéllel odakötözték a paprikarudakat. A füzereket a rudakról lógatták le, hogy mindkét oldalon egyenlő hosszban csüngjenek. A szergyiát szellős napos helyen állították föl, hogy a paprika száradását elősegítsék. Hátránya volt, hogy az eső áztatta a szabad ég alatti paprikafüzereket, és ezzel a száradást késleltette. Ezért tapasztalhattam, hogy az 1960-as évekre a szabadban történő szárítás visszaszorult. Több tanyán még láttam szergyiát, de már nem használták. Elterjedtek viszont a magas oszlopokra épült, oldalfal nélküli, nád- vagy cseréptetős paprikaszínek, paprikagórék, amelyek alatt esőtől, vihartól védve tárolták a füzereket. Kisparasztoknál akkora szín épült, amely alatt egy hold termése: 140-160 füzér elfért. Nagyobb paprikatermelők 10-12 m hosszú, magasabb színeket építettek, és ezekben három, egymás fölötti sorban 500-600 füzért is tároltak.

A paprika részes művelése abban állott, hogy a gazda megszántotta, megtrágyázta a földet, és ő nevelte a palántát, a részes dolga volt a palántaültetés, a legalább háromszori kapálás. Amióta elterjedt az ekekap használata, a gazda adta az igát, és a részes dolgozott vele. A paprikasződést a részes végezte. Utána részelték a termést: öt egyforma rakásba hordták, három a gazdáé volt, kettő jutott a részesnek. Ez az íratlan szokás érvényesült, amikor ötből kettőért egyeztek meg.

Előfordult, hogy a gazdák fele művelésre adta ki paprikaföldjét. Bende Pál 1914-ben 5 hold paprikát adott ki feliből. Öt feles egy-egy holdat művelt. Ebben az esetben is a gazda szántotta és trágyázta meg a földet. A feles nevelte a palántát, viszont a gazda dolga volt a palántát a földre szállítani és vizet hordani az ültetéshez. Mindkét munka igaerőt igényelt, és ez csak a gazdának volt. A feles végezte a kapálást, a szedést és a zsákba rakást. A gazdánál mázsán kétfelé mérték, és a szikkadás után a feles köteles volt a gazda részét fölfűzni és a füzereket rúdra rakni.

Nemcsak a gazdák adtak ki több hold paprikaföldet részes művelésre, hanem olyan kisparasztok is, akik egy holdnál többet szándékoztak ültetni. Részes művelést föld nélküli szegényparasztok és kis földű, fogat nélküli törpebérlők vállaltak. Ez a művelési forma tette lehetővé, hogy a paprikából szinte minden rőszkei család megélhetési forráshoz, jövedelemhez jusson.

Az 1940-es években füzér helyett fele olyan rövid fonálra kezdték fűzni a paprikát. A fonalakat a paprikarúdra vagy az eresz alatt a falba vert szögekre akasztották, így nem sérültek meg a paprikacsövek, mint a füzérben. A fonálra fűzött paprika könnyebben kezelhető, és ez az értékesítéskor is előnyös.

Egy 18. századvégi német utazó leírta, hogy a paprikát „ha már megérett, felfűzik, felakasztják, ezután sütőkemencén megszáritják és összetörik”. A paprika házi földolgozása a 20. század közepéig fennmaradt, de nem minden családban. Voltak, akik a paprikát a fölfűtött, majd kissé kihűlt kemencében szárították csörgösre, majd külűben, nagy famozsárban, lábbal taposott szerkezettel törték meg. A külűzést a paprikaföldolgozás állami monopóliumának bevezetése (1949) óta tiltják és büntetik. 1950-ben bíróságtól lefoglalt több paprikakülű került a szegedi múzeumba.

Sok termelő viszont a megszáradt paprikafüzereket korábban is eladta. A füzérpaprikát kofák vásárolták meg, akik már nem családi munkaerővel, hanem fogadott munkásokkal folytatták a paprika házi kikészítését. Ebben a múlt században újításokat vezettek be: a csipödést és a hasítást.

Azoknak az új eljárásoknak (pl. a gépi ültetésnek) ismertetése, amelyeket a termelőszövetkezetek kezdtek alkalmazni, az utókor gazdaságtörténetére vár.

Szőlő- és gyümölcsstermesztés

A településtörténet során ismertettem a szőlőhegyek kibontakozását és birtokviszonyait, itt a szőlőhegy őrzését és a termesztés néhány sajátosságát mutatom be.

Szegeden a szőlőterület régi mértékegysége az út volt. A 18-19. században ebben tüntették föl a feketeföldi - tarjáni, franciahegyi, kálváriahegyi - szőlők területét. Pl. „ballagi-tói szőlő 115 út (Vér József vagyonelektára, 1784.) Ebben számolták a homoki szőlőket is. Egy útba 40-42 szőlőtőkét ültettek. Száz út szőlő az ismert új területmértékkel számolva kb. 800 négyszögölnek felel meg. Akinek az 1920-30-as években valamelyik hegyben 200 út, vagyis 1 hold szőleje volt, az - a birtokaprózódást figyelembe véve - már szőlősgazdának számított.

Egy-egy szőlőhegy birtokosai hegygazdaságot alkottak. A hegygazdaság ügyeit az öreggazda intézte, őt a szőlőbirtokosok választották maguk közül. Bizalmi tisztség volt: köztisztvisletben álló gazda 5-8 évig is betöltötte, amíg bele nem fáradt, és akkor mást választottak, aki vállalta a megbízással járó fáradozást. Az öreggazda teendője volt Dömötör-nap (okt. 26.) előtt a csőszfogadás megszervezése. A kb. 70 hold terjedelmű Siskóhegyben 1940 táján 40-50 gazdálkodónak volt szőleje. Őket az öreggazda hívta össze a csőszfogadásra, ő gondoskodott a birkapaprikás főzéséről, ügyelt arra, hogy legyen elegendő ital, asztal, szék az összejövetelre. Ha nem voltak megelégedve a csősszel, ő ajánlott mást helyébe.

Szőlőcsősznek vagyontalan, házatlan családok szegényparasztok szegődtek el. Elsőrendű földadata a hegy őrzése volt. Szőlőérésnapra naponta elgereblyézte a nagy utat, a szőlőhegy szélét, és kutyájával éjszaka is körüljárta a hegyet. Régebben a szőlőt dézsmáló seregélyeket kereplővel, kancsikával vagy parittyával riasztotta el. Amikor nyáron vihar, jégeső közeledett, meghúzta a csőszház melletti viharharangot. Úgy tartották, hogy a harangszó eloszlatja a kárt okozó viharfellegeteket. Minden délben harangozott. A szombat déli harangszó azt is jelezte, hogy a szőlőhegyben mindenkinek be kell fejeznie a munkát. Íratlan szokás volt, hogy szombat déltől nem dolgoztak.

A csősz szoba-konyhás kis házban lakott. Járandósága egyesség szerint pénzben és minden száz út szőlő után egy kéve venyige tűzrevalónak. A siskóhegyi csősz tarthatott két disznót, két fejős kecskét, de tehenet nem. Megengedték, hogy csirkét, tyúkot tartson, de csak elkerítve. A parcellák közötti útra kihulló almát összeszedhette, és a szélső tőkékről vehetett szőlőt. Ha a munkáját ellenőrző öreggazdát nem tudta borral megkínálni, az megmondta neki: „Nem köllesz, mer’ olyan élhetetlen vagy.” Szemet hunytak tehát, ha bort szűrt magának, mert abból látták, hogy élelmes. A gazdánál külön díjazásért metszést, permetezést, kapálást vállalhatott. Ha elment aratórészesnek, hogy családjának a kenyérre valót megkeresse, helyettess kellett állítania.

Megbízható, talpraesett szegény ember hosszú évekig ellátta a szőlőhegy őrzését. Akadt, aki a csőszködésben öregedett meg, de a családok szegényparaszt leginkább arra törekedett, hogy másnak a keze-lába helyett a maga ura legyen: földet bérelt, majd pár hold örök földet szerzett, ragasztott magának.

A századfordulón és e század első évtizedeiben kadarkát, kövidinkát, sárga magyarkát, rizlinget termeltek. A siskóhegyi szőlőknek kb. háromnegyede cigánykadarka volt. A Börcsök család emlékezete szerint október eleje után a szemek aszúsodni kezdtek. Magas cukorfokú mustot szűrték belőle, amelyből 12-13 fokos bor forrt ki. Az 1910-20-as évektől a hegybeli szőlők kezdtek kiöregedni. A fiatal szőlősgazdák új, nemesített vesszőket ültettek, de sokan már nem a hegyben, hanem a tanya mellett. Így eshetett meg, hogy Fazekashögy, a legkorábbi

nagyszéksósi szőlőhegy az 1910-es években megszűnt: Jakabffy Lajos 1919. évi térképe már nem tünteti föl. Szántóként használták.

Kizárólag gyalogszőlőket műveltek. Rézgalic és oltott mész oldatával permeteztek. A harmincas évek elején, amikor még nem volt általános a háti permetezőgép használata, a vödörben oldott bordói lét ciroksöprővel csapkodták a szőlőtökére.

Gyümölcsfát csak szőlő közé ültettek. „Nem volt szőlősgazda, aki borízú almát, nyári piros almát, selymesalmát, meg fontosalmát nem termesztett” (Börcsök József). Ezenkívül a szőlőkben szilvát, meggyet, körtét termesztettek. Nyár elejéről nyárutóig a szegedi piacon mind kelendő portéka volt.

Az 1920-as évek első felében több fiatal gazdálkodó telepített szőlőtől különálló gyümölcsöst. Az indítást - a gyümölcs szegedi értékesítési lehetőségén kívül - minden bizonnyal az alsótanyai, feketeszéli gazdasági egyesületekben rendezett előadások adták. Ezeken Kogutowicz Károly egyetemi tanár és munkatársai terjesztették a korszerű szőlészeti, kertészeti ismereteket. Bende Pál példáját említem: „1924-ben telepítöttem egy kataszteri hold gyümölcsöst a Gyálai-rétön. Több fajtát: fontosalmát, véralmát, jonatánt, körtét, szilvát. A csemetéket Újszögedön vöttem, abban az évben száz csemetét. Magam metszöttem mindet, a család segített, de csak a gallyat összetakarítani /.../ A permetözés az időjárástól függött. Mikó száraz idő vót, sűrűbben köllött permetözni, erősebb a molyrajzás. Mikó esős idő vót, /.../ akkó húsz napra permetöztem. Kitöttem a lámpát este, mikó mögjelöntek a molyok, ott keringtek a lámpás körű, mán tudtam, hogy hónap permetözni köll.”

1936-ban az almafák közé őszibarack-csemetéket telepített. „Negyvenkettőben gyütt a vizeség, akkó vót ötszáz őszibarackfám termőképességben. Lött volna másfél vagyon őszibarackom, és lött néhány kiló. Az összes fa kipusztút, a vizeség mögölte.” Az almafákat úgy mentette meg, hogy a fatörzsek körül kiásta, kihányta a földet, és a helyére friss istállótrágyát terített. Kocsisámra hordatta a trágyát az almafák koronája alá, s ezután fordultak termőre. Az őszibarack-termesztést sem adta föl. Maga hozott nemes vesszőt Szatymazról, szemzett és csemetéket nevelt. Bende Páltól és több más röszei gyümölcstermelőtől szívesen vásároltak a szegedi nagykereskedők.

A húszas-harmincas években telepített gyümölcsösök az ötvenes években termelőszövetkezeti tulajdonba kerültek, és a szakszerű gondozás hiányában kipusztultak.

A parasztház

A lakóházat és a gazdasági épületeket az 1910-es évekig többnyire a környezet adta anyagokból építették. A múlt század második felében leggyakrabban vert falú, nádtetős házak épültek, ám Röszkén a század végén már elterjedt a vályogfal és a zsindeföldél. A szegedi fatelepeken aránylag olcsón lehetett fenyőfa zsindefyhez jutni, ezért válhatott a város közelében kedvelt tetőfödélle.

Századunk elejéig fönmaradt a vázas szerkezetű sárfalnak az a változata, melyet szegedi földön tutajfalnak neveznek. 1895-ben Makra János röszei lakos „árvíz által elrombolt háza helyére” 10 m hosszú, 5 m széles szoba-konyhás házat szándékozott építeni, falát tutajból, födelét zsindefyből készítve. Szeged város építészeti hatósága engedélyezte az építkezést. A tutajfal vázát földbe ásott oszlopok, közöttük vastag nádszálak, napraforgószar vagy akácból hasított karók alkották. Ezt a falvázat szalmás sárral kívül-belül vastagon betapasztották. Készítése nem igényelt szakértelmet, sok parasztember maga megcsinálta. Makra János tutajból épült háza nem volt egyedi: 1896-ban Szalma György tanyája (Röske 213.) mellé

istállóját „oszlopokra tutajból”, nádfödéllel, 1897-ben Szalma András falusi háztelkén új istállóját „oszlopokra tutajfalból”, zsindefödéllel, Vár Albert (Röszke 121.) rozoga istállója helyett az újat ugyancsak „oszlopokra tutajból”, Szél Gergely 5 holdas birtokán háza szoba-konyhával történő bővítését „oszlopokra, tutajfalra” és zsindefödéllel építette. Az engedélyezett tutajfalas építkezések tanúsítják, hogy ez a nagy hagyományú felépítés nem volt ritka. Polyvásszint az 1930-40-es években is építettek így. Tandari Vince így készítette a tanya melletti polyvást: „Kimértem, no ilyen formában köll neki állni. Leástam az oszlopokat, nyóc akácoszlopot olyan méterre /egymástól/. Aztán főtöttem a két koszorúfát, középre két oszlopra a szelement, azokra a horogfákat. A tetejin a nádat levarrtam dróttá. Utána csinátuk a falát ricaszárból. Léchevederöket csinátunk botfából, azokhoz erősítettük dróttá a ricaszárat. Székfödbű sarat csinátunk, polyvát szórtunk bele. Utoljára ezzel betapasztottuk. A régi öregök úgy nevezték, tutajfal.” Az elkészült polyvás hossza 4,4 m, szélessége 2 m. Készültek nagyobb, kétszer akkora méretűek is.

Az 1895. évi árvíz számos röszkei család házát elpusztította vagy megrongálta. Abban az évben az alábbi vízkárosultak folyamodtak építési engedélyért a hatósághoz:

Az építkező neve	Földtulajdona háztelke	A ház beosztása	Falazat tető
Makra János	710 -öl	szoba-konyha	tutaj, zsindef
Papp Vince	600 -öl	szoba-konyha-kamra	vályog, nád
Bozsó András	1475 -öl	szoba-konyha-kamra	vályog, zsindef
Sánta János	156 -öl	szoba-konyha és szín	vályog, zsindef
Császár János	1428 -öl	szoba-konyha-kamra és istálló	vályog, nád
Ábrahám Antal	117 -öl	szoba-konyha	vályog, zsindef
Tanács István	335 -öl	szoba-konyha	vályog, zsindef
	vályogfal és zsindef	20 épületen	
	vályogfal és nád	15 épületen	
	vert fal és zsindef	5 épületen	
	vert fal és nád	2 épületen	
	tutajfal és zsindef	2 épületen	
	vályogfal és cserép	2 épületen	
	vert fal és cserép	1 épületen	

A lakóházak közül 10 szoba-konyha-kamra, 9 szoba-konyha-kamra-istálló, 8 szoba-konyha, 7 szoba-konyha-istálló-szín vagy műhely tagolódású volt. A fennmaradt épülettervek „minta-vételnek” tekinthetők: mutatják, hogy a háromosztatú parasztház volt a leggyakoribb. Szoba-konyhas házat szegényparasztok építettek, kisparasztok és gazdák viszont az istállót, leginkább a lóistállót gyakran építették a házzal egy födél alá.

Az 1920-as évekig kocamestörök, képesítés nélküli ezermesterek irányították az építkezést. A falrakástól az ácsolásig, nádzásig a házépítés minden munkáját elvégezték az építető családjából való három-négy férfi vagy napszámos segítségével. Több barkácsoló készített

kemencét is, de a vázas sárkemencét sok parasztember maga megcsinálta. Voltak tanyai kocamesterek, akik csak a kemence és a nádtető készítésével foglalkoztak. Az első világháború után tűntek föl a faluban az első ácsok, kőművesek, akik tudásukat barkácsolóktól sajátították el, de azután képesítést szereztek.

Élet a házban

A pitarban a kemence szája (fűtőnyílása) előtti nyílt tűzhelyen főztek, kovácsoltvas háromlábra tett cserépfazékban. A vasláb alatt és oldalt égő tűz melegítette az ételt. Paszúrlevest, szármát (töltött káposztát) rendszerint a kemencében főztek, nagy cserépfazékban. A pitar belső sarkában volt a katlan helye. A fűzéskor, kemencefűtéskor keletkező füst a szabadkémény boltozatos kürtőjén úgy távozott, hogy a pitarajtót nyitva hagyták. Ezért télen az asszonyok sokat fázóskodtak a huzatos, hideg pitarban.

A nyitott kéményű pitart az 1900-1910-es években kezdték lepadlásolni, és ezzel melegkonyhát alakítottak ki, amelyben már vályogból rakott, öntöttvas platnis tűzhelyen főztek. Sok házban a kemence szája előtt vályog-, vagy deszkafallal kabint rekesztettek el, mivel a szobabeli kemence fűtéséről, az ottani sütésről még évtizedekig nem mondtak le.

Gazdahelyen, ahol a pitarból két szoba - a nagyház és a kisház - nyílt, mindkét szobában volt kemence. Általában a nagyház volt a tiszta szoba. Tömörkény István írta 1901-ben: „A tiszta szoba őrzi a tanyai ember holmiját. Ha pénze van, itt tartja elrejtve. Itt vannak az ünneplő öltönyök, kalapok, csizmák, itt az új suba (van-e még új suba a világon?) Itt vannak a ház felnőtt leányzójának ruhái a mestergerendára akasztva: a csipkés alsók és vasalt felsők. Továbbá itt van az ágynemű, duzzák és párnák, megtömve fehér pöhöllyel. Az mind vagyon”. Kisparasztoknál, gazdánál két vetett ágy volt a tiszta szobában, a dunna fölött négy-hat libapöhöllyel megtömött párnával magasan megrakva. Ez volt a nagylányok hozománya.

A kisházban hagyományos sarkos berendezés szerint a kemencével átellenben volt a sarokpad, utóbb két karospad, más néven kanapé, és szögletükben az asztal. A szoba hátsó falánál rendszerint két ágy fért el. A menyasszonyi ládát az 1870-80-as évektől kiszorította a három-négy fiókos sublót, melyet az ajtóval szemközt, a mestergerenda alá vagy az udvar felőli fal mellé helyeztek. Fölötte a gerendáról függött, előre buktatva a rázás falitükrök. A házban vagyis szobában rendszerint az ajtó háta mögött volt még egy ágy.

Általában ketten háltak egy ágyon. Sokgyermekes családban egy ágyon fejtől-lábtól három-négy gyermek is aludt. Kisgyermeknek a kemence mögötti kuckó volt kedvelt hálóhelyük. Szükség esetén a családfő tolinyosolyát, tolit készített gyermekeinek, amelyet nappalra az ágy alá gurítottak. A tolin szalmazsákon három-négy gyermek is elfért. Tíz-tizenkét éves fiúknak a lóistállóban ácsolt priccsen vagy a szénatartóban volt a hálóhelyük, egészen berukkolásukig.

Többen először a szobában a kemence mellé építettek rakott tűzhelyet, és télire a pitarból oda húzódtak be főzni. Számos családban ezt a rakott tűzhelyet évtizedekkel a pitar lepadlásolása után, a közelmúltig megtartották, így a kemencével fűtött lakóhelyiség télen a főzés helye is volt. Nyáron viszont a kiskonyhában főztek.

Háromosztatú házban a pitarból a szobával ellenkező oldalon a kamra nyílt. Élelem- és terménytároló helyiség, ahol a gabonát deszka hambárban és kancahordóban tárolták. Itt voltak a káposztás dézsák, zsírosbödönök, sütőteknők, vas- és réztepsik, tarhonyarosták és a különféle főzőedények. A legtöbb rőszkei házban a kamrában tárolták a bort is, ászokra helyezett hordókban. Csak néhány igényes gazda épített boroskamrát. A századforduló tájától

több tehetős szőlősgazda építtetett pincét, mégpedig úgy, hogy a kamrát alápincézte. Az alápincézett kamra főleg módos feketeszéli, széksői, domaszéki és más gazdatanyákon tűnt föl és terjedt el az 1920-as évektől.

A nyeregtetős, két-, három-, négyosztatú házhoz többen már a századfordulón 2-2,5 m széles faoszlopok ereszetet toldottak. Azután az udvar felől derékmagasságig bedeszkázták, rá könyöklődeszkát tettek, majd egyik vagy mindkét végén deszka fallal szélvédett helyet alakítottak ki. Az ereszet alá, más néven ereszaljára lócapad vagy karospad, kecskelábú asztal került, és nyáron itt ebédelt, vacsorázott a család. A nyitott ereszalja könyöklő fölötti részét sok helyen dróthálóval fogták körül, hogy a csirkék, tyúkok be ne röpjöljenek. Idős emberek késő ősziig szerettek az ereszalja végében lévő szűnyoghálós ágyon aludni. Miután az ereszalja végében kiskonyhát vagy kamrát falaztak el, az addig egysoros parasztház kétsoros épületté vált. Az 1930-40-es években sok falusi ház, tanyai gazdaház már beépített, falazott ereszaljával épült, ahol az elülső kiskonyha és a hátsó kamra közötti részt utóbb üvegezett folyosóvá alakították. Mindez gyökeresen módosította a parasztházak használatát, a család ott folyó életét. A röszei és a tanyai lakóházak beosztása hasonlóvá vált a verandás, előszobás városi parasztpolgár házakéhoz.

A tanyákon úgy építkeztek, hogy az északnyugati-délkeleti irányú szelekhez alkalmazkodva három oldalról védett udvart alakítsanak ki. Ezért épült a házra merőlegesen az egyik istálló és a kocsiszín, vele szemben más melléképület: nyári konyha, kamra vagy ól. Gazdahelyen külön istállójuk volt a lovaknak és a szarvasmarháknak. Végjászlas és keresztjászlas istállót használtak. A lóistállóban hált a béres, a családbeli fiú, legény vagy maga a gazda, hogy ügyeljen a lovak épségére. A lopások megakadályozása végett a múlt században a lóistálló ajtajára körösztvast erősítettek.

A szegedi külterületi építési tervek között 1895-ben találtam először adatot paprikatároló szín építésére: Kiss János röszei lakos tanyaháza udvarára 8 m hosszú, 4 m széles, oszlopokon nyugvó, deszkatetős színt épített. A terv ugyan nem jelöli a rendeltetését, de mivel fal nélküli oszlopos színről van szó, bizonyos, hogy fűzérpaprika föld alatti tárolására szolgált. Az emlékezések szerint az első világháború után kezdtek nádtetős, utóbb cseréptetős paprikaszínt, más néven paprikagórét építeni.

A házberendezésről hiteles képet adnak az egykorú hagyatéki leltárak, melyeket a végrendelet nélkül elhunytak ingó és ingatlan javairól a tanács küldöttei készítettek. 1811-ben maradt fenn Berta Simon kisparaszt hagyatéki leltára.

Alsóvároson volt háza és az „alsóvárosi részen, a Matyon túl” Szécsi József szomszédságában szállása, azaz tanyája. Ez a tanya „tutajra és sártapasztra” épült, egy szoba-konyha-kiskamra és szín volt benne.

A szoba ingóságai

- 1 fenyőfa karospad
- 1 asztal
- 1 fenyőfa láda
- 1 ülő deszkapad
- 2 deszka, melyek nyoszolya gyanánt szolgálnak
- 1 fa karszék
- 1 rossz fenyőfa láda

1 avított sűrű és 1 sűrű szita
2 üveg butélia
7 iccés palackok és 4 pálinkás fertályos üvegek
9 nagyobb és kisebb, közönséges képek
1 kis régi tükör
1 olló
10 kis tálak és ibrikek
8 vánkus, 1 derékalj, 1 lepedő, 1 szúnyogháló - ez az özvegyasszonyé és magáé

A konyha tárgyai

1 négy- és 1 hétakós hordó
1 tót lábas szekrény
1 kis mosó- és 1 sütőtekenyő
1 rosta
5 cseréptányér
1 paraszt gyertyatartó
9 kisebb s nagyobb cseréptál
2 cserép csíkmákszűrő
17 kisebb s nagyobb cserépfazék
3 kis vastepsi
3 cserépfazékfödő
2 réz üstöcske
1 rossz lyukas vasbogrács
1 lukas vas sörpenyő
1 jó rántó, pörgölő sörpenyő
5 cserépkorsó
1 vasvilla
1 vashorog

Kamrabeli tárgyak

16 fejős tekenyő
26 zsák
1 kétakós káposztáshordó
1 kétakós kád

Föltűnő, hogy csak hét bútor került leltárba, s fekvőhelyül két szál deszka szolgált. Az özvegyasszony ágybeli holmijából arra lehet következtetni, hogy ágy is lehetett a szobában, de talán azért nem vették jegyzékbe, mivel az asszony hozománya volt. Szembeötlő az is, hogy 9 kisebb-nagyobb képet - föltehetően szentképet - és 13 boros- és pálinkásüveget tartottak a szobában. A konyha tárgyai közül kiemelést érdemel 17 cserépfazék, 2 kis rézüst és a tót lábas szekrény. A tót jelző Szeged vidékén általában felvidéki, de nem minden esetben szlovák készítésű tárgyra utal. Berta Simon után 30 ellős juh és 18 „tokjuh” (toklyó vagyis éves bárány) maradt, ezért volt szüksége annyi fejősteknőre.

Száz évvel későbbi Csányi Péternek (Nagyszéksós 51.) és feleségének Börösök Annának hagyatéki leltára. A házberendezésről természetesen az asszony hagyatékából tudunk jobban tájékozódni. Bútorok, szobaberendezési tárgyak: 4 pad, 2 asztal, 6 szék, 5 ócska ágyfa, 9

párna, 3 dunna, 3 derékalj, 1 háromfiókos sublót, 1 ruhásláda, 1 falitükör, 6 falikép. Konyhabeli tárgyak: 1 konyhaszekrény, 1 rézvasaló, 1 mozsár törővel, 1 falitükör, 26 tányér, 4 tál, 1 bögre, 5 findzsa, 1 cserép tésztaszűrő, 10 fazék. Kamrabeli tárgyak: 4 kancahordó, 1 sütő-, 1 mosóteknő, 2 kis teknő, 2 kis rosta, 1 vékás, 1 fa zsírosbödön, 1 pléh zsírosbödön, 7 szakajtó, 1 húsvágó töke, 2 bogrács, 2 rézüst, 8 tepsi, 1 kolbásztöltő, 1 fa köpülő, 5 garaboly, 2 kaparó, 1 nagy kád, 4 szűrő, 2 kis szűrő, 3 fa vödör, 1 sutú (szőlőprés), 1 db 35 literes üveg, 1 búzásláda, 1 deszkaláda.

Csányi Péter 12 hold 1189 négyszögöl földet birtokolt. Ebből 3 hold 1200 négyszögöl szántó és 886 négyszögöl szőlő a feleségének az öröksége volt. Ekkora földbirtokkal - úgy szokás mondani - erős kisparasztnak számított. A ház berendezése, tárgyi fölszereltsége megfelelt vagyoni helyzetének. Pálinkafőző kazánja és szőlődarálója is volt.

1974-ben adatfölvételt készítettem Nagy Antal nagyszéksői gazda Rösze III. kerület 304. sz. tanyáján. Munkatársaimmal helyiségről helyiségre haladva minden tárgyat leltárba vettünk, és följegyeztük származásukat: örökségül, hozományként, nászajándékkul, vásárlással, ajándékkul, más úton-módon kerültek a háztartásba, netán maguk készítették. A gazdát és feleségét évekkal azelőtt ismertem meg, és rendszeresen fölkerestem. Közvetlenül, mondhatni bensőséges viszony alakult ki közöttünk. Megértették szándékomat, és napi munkájuk mellett készségesen segítettek az adatfölvétel aprólékos munkáját. Tanyájukon 996 db tárgyat vettünk száma. Jegyzéküket két szatymazi tanya házleltárával együtt már közöltem, ezért a tárgyegyüttesből csak néhány jellemző részletet mutatok be.

Nagy Antal (1907-1980) és Hegyesi Irén (1913-1993) 1936-ban kötött házasságot. Hegyesi Irén törekvő feketeszéli család sarja. Apja 4 lánc földön kezdte a gazdálkodást, földet bérelt, bankkölcsonre 11 holdat vásárolt, s vagyonát kitartó szorgalommal 27 holdra gyarapította. Lányának szegedi asztalostól rendelt polgári jellegű hálószoabútort, amely a régebbi lakóház nagy szobájába (a nagyházba) került. Ehhez két ágy, két szekrény, egy asztal, négy szék és tükörasztal tartozott. Kiházasításul két dunnát, tíz párnát, két rend ágyneműhuzatot, falitüköröt, konyhaszekrényt adtak lányuknak. A fiatal pár a kiterjedt, tehetős rokonságtól nászajándékkul 147 db edényt, porcelánkészletet, vizes, boros, pálinkás készletet, bödönt, lábast, fazekat kapott. Ilyen háztartási tárgyakat azóta sem kellett vásárolniuk. Nagy Antalné negyven év múltán is jól emlékezett, melyiket kitől kapták.

Amikor az adatfölvétel készült, fiukat és két lányukat már szárnyra eresztették, és ketten éltek a tanyában. Leggyakoribb tartózkodási helyük az 1879-ben épült ház kis szobája volt. Ennek csaknem a negyedét a padkás kemence tölti be, az ajtó mögött pedig rakott tűzhely készült. Nagyné ősztől tavaszig itt főzött, nyáron a pitvarbeli gáztűzhelyen, és télen fölfűtötték a kemencét is. Itt étkeztek, itt pihentek le napközben, legtöbbször itt háltak, és itt ültették le az érkező rokont, tanyaszomszédot, vendéget. Az öreg ház jóval tágasabb szobájában lévő ágyakat ritkán vetették meg, az inkább tárolóhelynek, raktárnak számított.

Szüleiktől, nagyszüleiktől örökölt maradt bútort keveset használtak: a kisebbik ház szobájában egy karospadot, a nagykonyhában egy kecskelábú asztalt és egy falitüköröt. A gazda nagyanyjának kopott festésű kelengyeládája a kiskamrába került. „A javát elvitte a húgom, a rissze-rossza ittmaradt, szétvertük vagy szétmönt magától, mögötte a szű” - mondta a gazda. A konyha- és kamrabeli használati és tároló eszközök közül annál több maradt örökségül rájuk: 2 nyárfa sütőteknő, sütőlapát, búzáshambár, 2 kancahordó, 2 szőlőtaposó kád, szőlődaráló, szőlőprés, 2 akós hordó, húsvágó töke, rézbogrács, vasbogrács, 2 bádóg zsírosbödön, 7 vastepsi, 4 porcelán findzsa, porcelán levesestál. A rendeltetés szerint használható régi

háztartási tárgyakat nem dobták ki, nem tüzelték el, hanem - ahogyan elődeik - megőrizték. 101 tárgy - az egész együttes egytizede - maradt örökségül rájuk.

A vásárolt tárgyak nagyobb részét Szegeden szerezték be (389 db), 96 tárgyat vásáron, piacon és búcsúban, 46-ot a közeli népház boltjában vettek.

A Nagy-tanyán megismert tárgyi ellátottság és életmód sok hasonló gazdaságú tanyai családra jellemző.

Társas élet

A leggyakoribb összejövetel a szomszédolás volt. „Tanyákon a szomszédolások csak télen szokásosak hétköznapi is, dologidőben pedig csak ünnepnapokon - írta Tömörkény. - Nyáron vasárnap már reggel kilenc órára megfőzi az ebédet az asszony, ha a szomszédolás sora rajtuk van, hogy minél hamarabb mehessenek látogatóba, ahonnan csak estefelé kerülnek elő. Leírása a múlt század végére is inkább a várostól távolabbi zákányi tanyákra vonatkozik - ahol apósa tanyáján gyakrabban megfordult -, a röszei, feketeszéli tanyákon századunk első évtizedeiben a délutáni szomszédolás járt. Miután elvégeztkölödtek a jószággal, azután mentek át a szomszédba. A férfiak télen késő estik is kártyáztak, az asszonyok beszélgettek, varrogattak közben.

A faluban élők is átjártak a szomszédba, amikor nem volt dolguk. Nyáron kiültek a kapu elé beszélgetni. A szomszédok munkában is segítettek egymást, a szólásmondás szerint „a jószomszéd többet ér egy távoli rokonnál”. A szomszédolás az 1960-as években a kisparaszti gazdálkodásnak és hozzá kapcsolódó életformának fölszámolása miatt, majd a televízió elterjedése után maradozott el.

A röszei társas élet gyakran csatlakozott munkaalkalomhoz. A paprikakikészítőknél 6-8-10 nagylány, asszony dolgozott együtt. Hasítás közben beszélgettek, daloltak, és ebbe dolguk végeztével a család férfitagjai meg a hasítók hozzátartozói is bekapcsolódtak.

Télen a disznótor adott alkalmat társas összejövetelre. A testvéreket, közeli rokonokat szokás meghívni. Ők segítettek a háziaknak, majd a munka végeztével a férfiak beültek a szobába borozni, beszélgetni. Az öregek katonaidejük emlékeit elevenítették föl, apáiktól, nagyapáiktól hallott betyárhistóriákat meséltek, és a gyerekhad szóra szomjasan hallgatta a történeteket. Így hagyományozódtak nemzedékről nemzedékre az idősebbek élményei, ismeretei.

Este, vacsora után szűrösök kopogtattak be. Valamelyik szomszédból való legények, nagylányok, fiatal házások, akik nem voltak hivatalosak a disznótorba. Maskarába öltöztek, hogy ne ismerjék fel őket. Szokás volt, hogy a legény lányruhába, a nagylány férfinak öltözött, bekormozták az arcukat stb. Étellel (fonott kaláccsal, lepénnyel), itallal kínálták őket, majd távoztak. Olykor asztali citera, tambura is előkerült. A hatvanas évek elején még megjelentek a szűrösök egy-egy röszei disznótorban.

A fiatalok előbb csutriban, csutribálban ismerkedtek egymással és táncoltak. Házaknál tartották, rendszerint olyan helyen, ahol lány vagy legény volt a háznál, ezért a szülők szívesen átadták a szobát a mulatságot tartó fiataloknak. A legények összeadták a pénzt borra és a zenész fizetésére. A múlt században a tanyai csutrikban még bördudás, utóbb tamburás volt a hangász. A lányok az ismétlőiskola elvégzése után, 14 éves koruktól, a legények 16-17 éves kortól jártak csutribálba. Fiatalabb korban is összejöttek egy-egy háznál táncolni, de azt az alkalmat gyerekbálnak említik. A csutri délután kezdődött, és úgy illett, hogy a lányok lámpagyújtás előtt hazaérjenek. Utána a legények még folytatták a mulatozást.

A csutri a fiatalok társas életének iskolája volt. Nagylányok és 18 éves kort elért legények már kocsmában rendezett bálba jártak. A faluban Fölvégen B. Nagy Antal, Alvégen Tombác Ferenc kocsmájában és a gazdakör italmérésében rendeztek bálát. A tanyai fiatalok az 1920-as évek elejétől a feketeszéli Fúrús-kocsmában és a később megépült nagyszéksósi népházban bálaztak.

Fúrús-kocsmá

A Császár út melletti mezővárosi jellegű épület évtizedeken át a tanyai társas élet központja, közösségi, művelődési rendezvények színhelye volt.

Ábrahám Fúrús János tanyai kiskazda építtette a legidősebbek emlékezte szerint 1922-ben. A tanyaiak mindenkit ragadványneven említenek, így természetes, hogy rajtamaradt a Fúrús-kocsmá, röviden csak: a Fúrús.

Ábrahám Jánosnak 12-14 hold földje volt. Ekkora birtok biztos megélhetést tett lehetővé. A fordított gazdatanyát utánzó, kocsmát befogadó tanya építése vállalkozókészségéről tanúskodik. Az L alakú épületnek a Császár útra néző szárnyában három szoba, konyha, kamrás lakás, a másik szárnyon az ivó mellett tágas nagyterem épült. Fala vályog, alátéglázott lábazattal.

Feketeszélnek ez a része már a 19. század első harmadában sűrűn betelepült. A Császár út szolgálta a közlekedést az Alsótanya, majd Alsóközpont és Baja felé vivő és a szabadkai országút között. A kocsmá tehát forgalmas út mellett épült.

Feketeszél kapitányságban 1912-től több társadalmi egyesület működött. 1912-ben létesült a Feketeszéli Polgári Kör és a Feketeszéli Demokratikus Népkör, 1927-ben a Feketeszéli Mezőgazdasági Egyesület, utóbb a Feketeszéli Gazdakör és Röske-feketeszéli Népkör. Emlékezések szerint a Feketeszéli Gazdakör és a Röske-Feketeszéli Népkör a Fúrús-kocsmában tartotta összejövetelét. Aratóünnepséget, bálakat is rendeztek itt. A tulajdonos és felesége volt az iccs, ők mérték a bort az ivóban. A nagyteremben színpadot építettek, amely lehetővé tette műkedvelő színi előadások rendezését. Feketeszél kapitányság egyik fele és Röske-Szentmihálytelek kapitányság tanyai népe közösségi életének a két háború között a Fúrús-kocsmá volt a fő központja.

1949-ben a pártállam megszüntette a gazdasági, társadalmi egyesületeket, és a Fúrús-kocsmá is bezárni kényszerült. A Nagy Imre-kormány idejének enyhülése tette lehetővé, hogy az ötvenes évek közepe tájától rendeztek újból bálakat a kocsmában. Szokás volt, hogy tanyai lakodalmakra a kocsmárostól kértek kölcsön kecskelábú asztalokat és padokat.

1960. február 2-án, Gyertyaszentelő napján a kocsmá nagytermében tartották a röskei Petőfi Termelőszövetkezet alakuló gyűlését, melyben kb. háromszázan vettek részt. Átmeneti időre az ivó melletti sarokszobában rendezték be a termelőszövetkezet irodáját, a közgyűléseket pedig 1968-ig a nagyteremben tartották.

1962 tavaszán a Délmagyarországi Áramszolgáltató Vállalat a Császár úton villanyvezetékét épített ki. Ezután az út menti és a közeli tanyák lakói aránylag olcsón áramhoz jutottak. A Petőfi Termelőszövetkezet elnöke jó kapcsolatai révén elérte, hogy a Csongrád Megyei Moziüzemi Vállalat filmvetítógépet szerelt a kocsmá nagytermébe, és 1965 tavaszán mozi nyílt a Fúrúsban. A röskeiek úgy tudják, a Dél-Alföldön ez volt az első, nem aggregátorral működő tanyai mozi. Első gépésze, Vér István, a falusi művelődési házban aggregátorral már évekkel azelőtt vetített keskeny filmeket. Utána Magyar László, majd Paróczi István látta el a mozigépész teendőket. A Fúrúsban vasárnap este tartottak vetítést és utána bálát. A mozi-

üzemi vállalat kisvasúton küldte a filmeket a közeli Kunhalom megállóhelyre, s onnan kerékpáron vitték a moziba.

A vetítések a televízió széles körű elterjedése következtében, a nyolcvanas évek közepén szűntek meg.

Ábrahám Fúrús János 1966-ban elhunyt, fia és tanítónő lánya elszármazott a környékről. Az épületnek évek óta új tulajdonosa van, de másutt lakik, többszöri kereséssel sem találtam ott. A lakatlan kocsmá vakolata málladozik, udvarát fölverte a gaz, melléképületeinek tetőgerince megroggyant. A bejárat fölött a kopott Mozi fölirat még emlékezteti az arra járókat a hatvan-hetvenes évek filmjeire, fiatal koruk estéire. Nem sokáig. A Fúrús-kocsmá az M5 jelű út kijelölt vonalába esik, és néhány év múlva bontócsákány alá kerül. Eltűnik a szeged-feketeszéli és röszei tanyák 20. századi közösségi életének, művelődésének egy „intézménye” - egyben egy feketeszéli parasztember polgári vállalkozásának sokat látott példája. Talán hosszabb életet érdemelne. Egy századvégi polgári vállalkozás magva vagy valamely gazdasági közösség, társadalmi egyesület székhelye lehetne, ha a mérnökök pár száz méterrel arrább jelölik ki a nemzetközi út új útvonalát.

A nagyszéksósi népház

1929-30-ban épült. 1930. május 29-én, áldozócsütörtök napján avatták. A Nagyszéksósi Gazdakör és a Nagyszéksósi Ifjúsági Egyesület székháza lett. Az egyesületek fölszámolása után élelmiszer- és italbolt nyílt az épületben.

Az 1960-as évek közepén a Megyei Moziüzemi Vállalat a népháznak is kölcsönzött filmvetítőgépet, és attól fogva 1973-ig, csütörtöki napokon rendszeresen tartottak filmvetítést. Itt is Vér István volt a mozigépész. A filmeket vasúton küldték a röszei vasútállomásra, ahonnan a kenyérszállító kocsi vitte a népházba.

A rendszerváltozás után újjászervezett Nagyszéksósi Gazdakör ismét a népházban működik.

VASTAG JÓZSEF

A közelmúlt 1919-től máig

Forradalmak, megszállás

1918. november 22-én a Horgoson állomásozó szerb zászlóalj megszállta Röszt és Alsóközpontot. A szerbek a Szentmihálytelek alatti Maty-csatorna magasságában, Kunhalom vonalán állítottak föl ellenőrzési helyeket, őrségeket. Az élelmes rösztiek ezeket némi nehézséggel kikerülték. Gyakran a Holt-Tisza mentén kúszva jutottak Szegedre.

1919. február 6-án Röszt francia megszállás alá került. A megszállók között voltak arabok is. Januártól Szegedről agitátorok jártak ki. A város kocsiján Udvari János kommunista párttitkár jött rendszeresen. Január 19-én lemondatták Rózsa Vince tanyai kapitányt, és helyébe a velük rokonszenvező Guzi Józsefet ültették, a tekintélyes Szűcs Ádámot főbizalmivá választották. Kiss (Kula) Ferenc és Király András föladatul kapta, hogy Szomora József és Kosóczky József tanítókat kilakoltassák. Mindketten a templomalapító egyesület tevékeny tagjai voltak.

Rekvirálók is járták a határt. Összeszedték a réztárgyakat, mozsarakat, üstöket, még a kilincseket is leszerelték. Jelentést kértek a harangok súlyáról, és kilátásba helyezték leszerelésüket, fölhasználásukat hadi célra. Legkeményebben az iskolai életet és a vallási jelképeket támadták. Az alsó-rösztiek iskolában Krizsanits Etelka kisasszony a miatyánkot, üdvözlégyet szerbül tanította. Nyugdíjasaink közül még ma is többen ismerik a cirill ábécét.

A szerb megszállás idején a helyi szerb családok közül a Marinkovok, Osznovicsok nem csatlakoztak a Pajcsin borbély vezette fosztogatókhoz. Ő ugyanis szerb katonákkal házról házra járt, élelmet, jószágot rekvirált. Hogy nagyobb kegyetlenkedések nem történtek, annak volt köszönhető, hogy a szerbek mellett a franciák, köztük arabok is jelen voltak. Ők mérsékeltek a szélsőségre hajló elemeket. A lakossággal jó kapcsolatot építettek ki. Élelmükből, ellátásukból, főként gyerekeknek, öregeknek juttattak. Elvonulásukkor apró arab lovaikat elajándékozták. A megszállás tehát a falut nem tette tönkre. 1919. májusában az Alsóközpontoz tartozó Csipak-iskolában anyakönyvezték a rösztieket. (Korábban Horgoson és Alsóvároson anyakönyvezték.) A Marinkovicsokat a szegedi görögkeleti szerb plébánia anyakönyveibe írták be.

A szerbek 1921. augusztus 20-án délelőtt vonultak ki. Utánuk megjelentek a nemzeti hadsereg katonái. Tóth József nagygazda örömmujongással fogadta őket. Az alsó-rösztiek átjárónál, egy volt kocsmáépületből laktanyát alakítottak ki. Innen jártak portyára az újonnan kijelölt trianoni határra.

A trianoni határ átszelte az Alvég utolsó házainak udvarát. Több tanya is hasonló sorsra jutott. Bogyó Zoltán istállója Széksóson, Gombosék melléképülete a faluvégén már szerb területre került, a lakóépület Magyarországon maradt. E családok, ugyanúgy, mint a kettősbirtokosok, mindkét államban szabadon mozoghattak. A trianoni határvonalat Rösztén és Kisszéksóson „országút” néven emlegetik. Ez az út Szabadka és Szeged között a régi vásározó országút része volt. A békeszerződés után ezen az úton jártak szolgálatba összeütközések nélkül a magyar és a szerb katonák egyaránt.

A második világháború rőszkei hősei és áldozatai

Ábrahám Tandari Vince	Horváth Erzsébet
Ács Sánta György	Horváth János
Badér Mihály	Horváth Szilveszter
Bakos Mihály	Jakus Sándor
Barát Géza	Jójárt Imre
Barna Antal	Jursetics József
Bálint Ferenc	Kasza Imre
Bende István	Katona István
Bezdán István	Kéri István
Biczók István	Kispál Imre
Bodor József	Kispéter János
Bogyó Zoltán	Kiss György
Bozóki István	Kiss János
Börcsök Géza	Kószó Imre
Börcsök Jenő	Kotogán István
Csamangó András	Kotogán József
Császár Ferenc /1906-1945/	Lajos Imre
Császár Ferenc /1907-1945/	Magyar István
Császár Imre	Magyari Imre
Császár János	Marinkov György
Császár Putyi Mihály	Mihalecz Márton
Csillag György	Molnár József
Deák István	Nacsa Vince
Dobó József	Németh András
Dunai Kálmán	Németh István
Engi Bálint Ferenc	Oláh Imre
Farkas Ferenc	Orbán János
Farkas József	Ótott K. Gergely
Farkas László	Ördögh Géza
Fazekas István	Ördögh István
Fehér József	Ördögh Vilmos
Fúrús Szilveszter	Palotás Fausztin
Füle Sándor	Papp Antal
Fülöp János	Papp Ferenc István
Hevesi János	Papp György
Papp Imre	Szekeres Szilveszterné
Papp István	Horváth Erzsébet
Papp Kálmán	Szécsi Imre
Pintér Imre	Széll István
Pipicz István	Széll Mihály
Pópity István	Széll Szilveszter
Rodik István	Szélpál Géza
Rózsa István	Szélpál József
Rózsa Mihály	Szilvási István
Ruzsa János	Szücs Ádám
Sánta György	Szücs Imre
Sánta Imre	Takács Vince

Sebők Imre
Sipos Imre
Somogyi Sándor
Szalma András
Szalma Imre
Szalma Péter
Szekeres János
Szekeres Mátyás
Szekeres Szilveszter

Tanács Imre
Tanács István
Tanács Vince
Tandari Imre
Toppantó Antal
Virág Géza
Virágh István
Vőneki János
Zöldi Gábor

A Rákosi rendszer

1944. október 10-én a front a községhez érkezett. 11-én ellenállás nélkül vonult keresztül a szovjet hadsereg egyik osztaga a falun. Átkutatták a plébániát, „németeket kerestek”. Egy sofőr és a szálláscsináló egység őrnagyi rangban lévő parancsnoka érdeklődött a plébános felől. 13-án Dávid Lajos segédlelkész az Oltáriszentséget ezüst szelencébe rejtve a pincébe vitte. Este 6-kor a plébánossal ott miséztek. Az őrnagy felszólította Boris István (1902-1976.) plébánost, hogy úgy misézzenek, mint eddig, hiszen ők nem ellenségei az egyháznak. Október 14-én az a hír támadt, hogy a plébánost fogva tartják. Cáfolatára a plébános, Pataki István kántor és a sekrestyés végigsétált a falun.

Október 15-én, vasárnap de. 10 órakor megszólaltak a harangok. Az őrnagy megengedte a nagymisét. Társával megnézte a templomot, és görögkeleti módon részt vettek a szentmisén. Este az egész különítmény, Szeged irányában elhagyta a falut. Október 16-án vették észre, hogy a postát kirabolták, és 8000 pengő hadisegélyt elvittek.

Október 24-én megalakították a polgárőrséget. Időközben Butenko alezredes, szegedi város-parancsnok és Valentiny Ágoston polgármester által aláírt fölhívást kaptak, amely szerint az iskola és a parókia az orosz parancsnokság védelme alatt áll, „belépés és beszállásolása tilos!” December 4-én Orbán Jánost (Feketeszl 337.sz.) és Jakus Sándort (uo. 368.) tanyájuktól 3-400 m-re agyonlőtték. A tettesek orosz egyenruhát viseltek, ám kilétüket sohasem sikerült tisztázni, ugyanis Horgosról, Martonosról több partizán is orosz egyenruhában garázdálkodott. Németh Ferencnét rablógyilkosok a konyhájában puskatussal agyonverték. Ugyanekkor egy iskolás gyermek, Kispál Imre kézigránátot talált, bevitte a szobába. A gránát fölrobbant. Rozika néne is súlyosan megsérült. Imre két hét múlva vérmérgezésben a klinikán halt meg.

1944 novemberében id. Komócsin Mihály három társával a művelődési házban beszédet mondott. Boris plébános felszólalt és elmondta, hogy a faluban 560 lóból 86 maradt, 6 traktorból csak 1, de ez sem működik. Komócsin Mihály az orosz parancsnokság segítségével Horgosról visszaszerzett két traktort, amelyet szerb partizánok vittek el.

Az átvonuló szovjet katonák Röszkén jól érezték magukat. Volt, aki harmadjára is visszajött. A plébános a művelődési otthont és a levanteotthont rendezte be „ruszki hotelnek”. A menedékházat a hívek adományaiból szerelték föl. A szálláson 781 személy aludt, 1670 fő étkezett.

Boris István fáradozásai nyomán 1945 januárjában a Nemzeti Segély részére 33 q búzát, 4 q liszt, 8,5 q kukorica, 11 q burgonya gyűlt össze. Az élelmiszer a szegedi hadikórház magyar sebesültjeihez került. A polgárőrség részére is az egyházközség gyűjtött össze a lakosságtól fizetést. Vasárnaponként 5 kocsi szállított 200 l tejet, 40 l húslevest, 30 l bort, 6 l pálinkát, 40 kg tejescalácsot és friss kenyeret a szegedi kórházak betegeinek. Röszei asszonyok osztották

szét nővérek felügyeletével. Július végén, a Tóth Szanatóriumban berendezett kórházba is szállítottak tejet, tojást és más élelmet.

1945. március 22-én a röskei állomáson át hadifoglyokat szállítottak Temesvárra. Egy vonatról 50-100 cédulát is ledobtak. A hívek ezeket a plébániára vitték. Többek között bencés szerzetesek is voltak a foglyok között. Levelüket Kelemen Krizosztom főapátnak Pannonhalmára továbbították.

Boris István a faluért, az újratermelés megindításáért termelési bizottságot hozott létre. A két traktor mellett a teheneket is igába fogták. Megszervezte az öröltetést, a kenyérellátást. Tüzelőt szerzett az ármentesítő társulattól a rászorultaknak.

Az 1945-ben megalakult Földigénylő Bizottság (Császár Balázs, Szekeres József, Kószó Imre) hálából a plébános jótéteményeiért, az egyházi földet nem osztotta föl.

1945 november 4-én a nemzetgyűlési választáson a következő eredmény született: Kisgazdapárt 1137, Nemzeti Parasztpárt 179, Szociáldemokrata Párt 86, Magyar Kommunista Párt 47, Polgári Demokratikus Párt 21 szavazó.

BELÉNYI GYULA

Az önálló község megteremtése

1950

1950-ben Rösztke területének új szakasza kezdődött: ebben az évben vált önálló községgé. Az önálló Rösztke község megteremtése természetesen nem csupán államigazgatási szempontból, de a helyi társadalom életét tekintve is kiemelkedő jelentőségű esemény. A Szegedtől való különállás tudatában mindig is eltelt rösztkeiek ettől kezdve nevezhették magukat jogi értelemben, hivatalosan is - rösztkeieknek. Eddig ugyanis szegedi illetékességűek voltak.

Rösztke olyan történelmi pillanatban alakult községgé, amely enyhén szólva is ellentmondásosnak nevezhető, s ez árnyékot vetett a kezdeti évekre is. Önállósulása nem a rösztkei társadalom saját kezdeményezésének lett a gyümölcse, s még csak nem is az anyaváros, Szeged valaminő „felvilágosult jóakarátának” volt köszönhető, hanem a központi államhatalom akaratából. E hatalom pedig újkori történetünkben példa nélkül álló terheket zúdított a falvak népének nyakába, egyszersmind lehetetlenné tette az önállóságnak valódi tartalmat adó önkormányzatiság kibontakozását. A tanácsrendszer, amelynek országszerte elrendelt bevezetésével a községgé alakítást összekötötték, a helyi, községi igazgatást a központi politikai akarat pusztá végrehajtójává fokozta le.

Előzmények

Az önálló község megteremtésének folyamata még 1949-ben indult meg. Kezdeményezője és irányítója a Magyar Dolgozók Pártja (MDP), közelebbről pedig az általa mozgatott két állami szerv: a belügyminisztérium és a Tanyai Tanács volt. Az 1940-es évek végétől az MDP-nek célja volt a nagy határu alföldi városok és óriás falvak tanyás külterületeinek leválasztása és önálló községekbe szervezése. Továbbá, hogy a tanyai lakosságot az új községek belterületi központjaiba költöztessék. 1949 végén 250 ilyen új község kialakítását vették tervbe. E településpolitikai törekvés szempontjából Rösztke különleges eset, hiszen itt nem valamely később faluvá fejlesztendő települési magot (tanyaközpontot) kellett önálló községgé alakítani, ahová majd utóbb fognak a többségben levő tanyaiak beköltözni, hanem egy minden szempontból fejlett, „kész” falu önállósításáról. Ez az adottsága nemcsak az országos politika nézőpontjából tette sajátossá Rösztkét, hanem az óriási határában kijelölt nyolc másik tanyaközpontoz képest is. Ha településtörténeti szempontból rokonát keressük, leginkább még a Vásárhely határába eső Mártély volt az.

Rösztke önálló községgé alakítására az első döntés 1949 májusában született. A Magyar Közlöny május 11-i számában jelent meg a belügyminiszter rendelete Rösztke önálló községgé alakításáról. Ezután tárcaközi bizottság kezdte meg a szegedi közigazgatás képviselőivel közösen Rösztke és környéke adottságainak fölmérését. E vizsgálatok során a Tanyai Tanács, a Belügyminisztérium, Az Építésügyi Minisztérium és a Földművelésügyi Minisztérium tisztviselői mellett a Várost részben Tóth Antal helyettes polgármester, részben Pálffy-Budinszky Endre főmérnök, a rösztkei közigazgatási kirendeltséget Szabó Pál kirendeltségvezető képviselte. A helyszíni szemlét július 19-én tartották, az önállósulással kapcsolatos

tárgyalásokat 19-21. között folytatták le. A sokoldalú, alapos vizsgálatok nem hagytak kétséget az iránt, hogy Röske azonnal községgé alakítható, hiszen minden szempontból megfelel az önálló községekkel szemben támasztható követelményeknek. Ekkor viszont még nem tisztázódott, hogy az új község hogyan illeszkedjék az ország igazgatási rendszerébe. Különösen fontos volt, hogy kiszakadva a Város igazgatási szervezetéből, hogyan alakuljon Szeged és Röske kapcsolata.

A kezdeti hivatalos elképzelések szerint (amelyek mögött fölsejlik Erdei Ferenc korábbi tanyakoncepciója) a történelmi előzményekre és az adottságokra tekintettel e kapcsolat különleges maradt volna. Azt javasolták, hogy Röske község törvényhatósági és járási fokon egyaránt Szeged városhoz tartozzék. Az ilyen különleges közigazgatási megoldás nemcsak méltányos lett volna Szegeddel szemben, hiszen a Várost 1950-52-ben kilenc község elcsatolásával hatalmas népesség-, területi- és vagyoni veszteség érte: de a lehető legésszerűbb is. Ez az elképzelés azonban nem válhatott valóra, mert az egyre diktatórikusabban föllépő központi hatalom efféle különleges kapcsolatot nem kívánt megengedni. Ehelyett az új községek létrehozását összekapcsolta az ország területi igazgatási rendszerének módosításával és a tanácsrendszer bevezetésével. 1950 derekán megszervezték a Szegedi járást. Székhelye ugyan Szegeden volt, de teljesen függetlenül működött a Város vezetésétől. Röszkét e járás főnnhatósága alá helyezték.

Az önálló Röske 1950 októberében alakult meg, szervezeti formája pedig a községi tanács lett.

A tanács

Az új község három alkotórészből tevődött össze: 1 tulajdonképpeni Röske faluból és közvetlen környékéből, ahol együttesen kerekén 4000 ember élt: 2900 a belterületen, 1100 a környéken. 2. A korábban az alsóközponti kirendeltséghez tartozó Feketesztél egy része mintegy 500-600 lakossal. 3. Nagyszéksós egy része mintegy 1100 lakossal. Minden szempontból az első volt a legjelentősebb.

1950-1956 között az Alföldön kialakított 82 új község közül Röske belterülete volt a legnépesebb és legfejlettebb, mint említettem: minden szempontból „kész”, érett falu képét nyújtotta. Az 1949 nyári számbavétel idején a belterületen 2964 fő lakott, több mint egy átlagos dunántúli vagy északmagyarországi faluban. Az 1949-ben elképzelt (később némileg módosított) területen 2740 külterületi lakost vettek számba, a lakosság száma összesen tehát 5704 fő volt. A népmozgalomra és a kor szerinti összetételre rendelkezésünkre álló adatok arra vallanak, hogy az 1940-es évek végén Röszkén életképes, fejlődő társadalom élt. Az 1920-as évek közepétől 1949-ig eltelt negyedszázad alatt a születések száma (2692) fölülmúlta a halálozásokét (1997), ennek megfelelően a természetes szaporodás évi átlaga 28 fő volt. 1949-ben a lakosság csaknem 10 %-a (529 fő) iskolaköteles korú volt, s természetesen jelentős volt a még nem iskoláskorú gyermekeké is. Ebből arra lehet következtetni, hogy a - később oly jellemzővé váló és főleg a fiatal férfiakat érintő - elvándorlás sem öregítette még el a falu társadalmát. A családok egy részére ugyanakkor jellemző volt az egyke, amely a még lendületesebb népességnövekedést akadályozta. A korabeli fölmérés készítői azt is hangsúlyozták, hogy a röszkeiek „rendes közerkölcsök családmegtartó szerepe mellett a többé-kevésbé erős vallásosság is fontos szerepet játszott. 1949-ben egyébként a faluban a plébánoson kívül segédlelkész is tevékenykedett.

Röszke egyértelműen mezőgazdasági jellegű település, a lakosság 9/10 része ebben a gazdasági ágban talált megélhetést: 80-81 %-a kistulajdonosként, mintegy 12 %-a földnélküli munkásként. Ehhez képest alárendelt a földművelő népesség helyi szükségleteinek kielégítését szolgáló egyéb foglalkozásúak száma is szerepe. A belterületen 48 iparos, 7 kereskedő és 6 kocsmáros, a már említett 2 pap mellett 15 tanító, 3 gazdaképzői tanár, 1 óvónő, továbbá 2 orvos, 2 bába és 1 védőnő tevékenykedett. Ők és még néhány más nem mezőgazdasági főfoglalkozású együttesen is csak a község társadalmának 8 %-át alkották.

Ha foglalkozási szempontból a mezőgazdasági népesség volt egyértelműen a helyi társadalom jellegadó csoportja, a tulajdonviszonyok szempontjából a kisárutermelőkről mondható el ugyanez. Ha hihetünk a korabeli adatfölvételnek, a kistulajdonosok és a földnélküliek aránya, az előbbieket javára, jóval kedvezőbb volt az országos átlagnál. A röszkei társadalom jellegadó rétegének tehát azt a kisárutermelő parasztságot tekinthetjük, amelyeknek legjellegzetesebb tevékenysége a növénytermelés, nevezetesen a Szeged-Alsóváros-Szentmihálytelek-Röszke paprikatermelő tájkörzet fontos alkotórészeként a fűszerpaprikatermesztés volt. A paprika-termelés még a földnélküliek életében is rendkívül fontos szerepet játszott, részben a részesművelés miatt, részben pedig azzal, hogy télen a nincstelen családok munkabíró tagjai Szegeden paprikahasítással, csipedéssel és zúzással keresték kenyerüket. A kistulajdonos parasztság jellegzetes szerepe abban is kifejezésre jutott, hogy nagyon keveseknek volt 25 hold fölött földje, a többinek pedig viszonylag kicsiny a földterülete is. Forrásaink, mindössze tizenhárom 25 holdon fölüli gazdáról tudósítanak, s földjeiknek 25 hold fölötti része összesítve is csupán 80 hold volt. A szűkebb értelemben vett Röszkén Masa János (37 katasztrális hold) és Tóth Péter (31 hold), a feketeszéli határban özv. Papp Istvánné (26 hold) a nagyszéksői részen pedig Szűcs Lajos (39 hold) és Fodor Pál (37 hold) gazdálkodott a legnagyobb földön.

A jó minőségű, első osztályú földeken folytatott belterjes árutermelő gazdálkodás a röszkei paraszttársadalom körében igen erős tulajdonosi tudatot alakított ki. Ennek tulajdonítható, hogy - mint a jelentések vissza-visszatérően fogalmaztak - „a lakosság idegenül viselkedik a nagyüzemi gazdálkodással szemben”. 1949 nyarán még semmi nem utalt arra, hogy Röszkén kedvező fogadtatásra talál a termelőségvetkeztesítés országosan meghirdetett programja.

A mezőgazdaság jellemzői

A társadalmi sajátosságok már némiképpen a község gazdaságának jellemzőire is rávilágítottak. Röszkét a 20. század közepén elsősorban kertgazdálkodásáról ismerték. Legfontosabb terménye a nemzetközi hírnű fűszerpaprika volt, de termeltek paradicsomot és hagymát is. A külterjes szántóföldi növények közül pedig kukoricát és búzát. A szőlő- és gyümölcs-termelés csak mellékes szerepet játszott. Mindez a kitűnő talajadottságú belterületet és közvetlen környékét jellemezte, ahol a legelő (26 hold) és a rét (33 hold) eltörpült a szántó (2163 hold) mögött. Erdő egyáltalán nem is volt. A szántóföldi gazdálkodásban jóval elmaradottabb feketeszéli határ ellenben a szőlőtermelésben tűnt ki. A növénytermelést 9 traktor, 9 cséplőszekrény és 9 traktoreke segítette, amelyek részben - magán-, részben géptársulati tulajdonban voltak. A növénytermelésen s különösen a kertgazdálkodáson kialakult fejlett árutermelés értékesítési iránya úgyszólván kizárólag Szeged volt.

Az állattenyésztés kevésbé volt fejlett, inkább a helyi szükségletek kielégítését s nem az árutermelést szolgálta. A községi apaállatok magántulajdonban voltak, hasonlóan a két helyi mézárszék. Az iparosok és kereskedők kizárólag a helyi igényeket elégítették ki. Kovácsok, bognárok, kőművesek és szobafestők, szolgáltató iparosok (borbélyok, szabók, cipészek) voltak. Az iparosok és kereskedők többsége (61 fő) a belterületen élt és dolgozott, de nem

hanyagolható el a külterületiek száma sem (21). Röszkének kiválók a közlekedési kapcsolatai, mivel területén halad át az 5. sz. nemzetközi főút és vele csaknem párhuzamosan a Szeged-Szabadka közötti vasútvonal. A nemzetközi közúti és vasúti forgalom átmenő állomásának funkciója ugyan éppen az 1940-es évek végén hosszabb időre elveszítette jelentőségét, hiszen a politikai kapcsolatok megromlása Magyarország és Jugoszlávia között a legkisebbre csökkentette az átmenő forgalmat. A Szegeddel fönnálló közlekedési kapcsolatokon ez persze nem változtatott.

Abban, hogy a község zökkenőmentesen vált önállóvá, fontos szerepe volt Szeged körületekintő, a külterületi lakosságának ügyét akkor már több mint fél évszázada segítő politikájának. Röszkén 1949 áprilisa óta közigazgatási kirendeltség működött. 1949-ben kirendeltség hatásköre megközelítette az első fokú (községi szintű) közigazgatási ügyintézés színvonalát. A teendőket a kirendeltségvezető két beosztottal látta el.

A mintegy 6200 hold területen 1100 lakóépület helyezkedett el, pontosan fele-fele arányban a kül- és a belterületen. Az 1949-ben bevezetett villany sajátos módon kezdetben csak a lakóházak igényeit elégítette ki, a közintézményekét nem. A helyi postahivatalon keresztül 15 telefonállomás teremtett kapcsolatot a külvilággal. Végül, színvonalasnak mondható az 1940-es évek végi oktatási és egészségügyi ellátás is. A kijelölt területen összesen hat iskola működött, 12 tanteremmel. Ezek pontosan fele-fele arányban oszlottak meg a kül- és belterület között. Az iskolához általában szolgálati lakás is tartozott. Az oktatás-nevelés ügyét 15 tanító, 3 gazdaképzői tanár és egy óvónő szolgálta. A lakosság egészségére két orvos, egy védőnő és két bába vigyázott.

A közigazgatás

Röszke 1950-ig Szeged város tanyai kapitánysága volt. Utolsó kapitányát, Guzzi Józsefet (1876-1944) a Tanácsköztársaság idején ültették Rózsa Vince helyébe. A falu leggazdagabb polgára volt. 50 hold jó minőségű bodomi feketeföldjén paprika, kukorica, búza egyaránt termett. A szegedi polgármestereknek és tanácsnokoknak bizalmát élvezve posztját pontosan megőrizte haláláig. Összeütközései csupán a nála tehetségesebb, politikus alkatú Papp Józseffel voltak. Papp József képviselő-testületi előrehaladása, később kispárti elnöksége, majd paprikaszövetkezeti elnöksége elhalványította a kapitány nimbuszát. Különösen a járdaépítés ügyében támadt köztük ellentét.

Adózási, telekkönyvi, közellátási ügyekben mindenért a torony alá, a szegedi városházára vagy a financiára, a pénzügy-igazgatóságra kellett járni. A lakosság ügyes-bajos jogi kérdéseiben a gazdakör jogi képviselői (Sőreghy Mátyás, Kószó István, 1938-tól Bayer László ügyvéd) vállaltak megbízást. Földügyekben Breinovits László képviselte a röszkeieket.

A közigazgatási kirendeltség 1947-től a korábbi tűzoltószertárban kapott helyet. Rossz emlékű intézménye volt ez a röszkeieknek. A beszolgáltatás idején ide kellett beszállítani a levágott állatok után a zsírt. A gazdasági rendőrség a lefoglalt „bűnjeleket”: paprikadarálókat, külüket ide szállította be. Vár János községgazda Jóárt Elekkel helyszíni elszámoltatásokat végzett.

1950-ben ugyanitt kapott helyet a községi tanács. A parancsuralmi rendszer dühöngése ekkor volt legerősebb. A falunak bűnhődnie kellett a választásokon a jobboldali szereplésekért. Röszkén Sulyok Dezső és Pfeiffer Zoltán szabadságpártja, valamint a kispárt volt a legerősebb. A népnevelők, az agitátorok és terménybehajtók elől a lakosság a templomban és más rejtékhelyeken keresett menedéket. A tanácsnak szinte egyetlen föladata a beszolgáltatás erőltetése lett.

Az első tanácselnök, Serkédi János Szentesről került Röszkére. A személyi kultusz legkegyetlenebb végrehajtója volt. A törvénysértések sokaságát követte el. Egyik keze működött. Pisztolyát az asztalra tette, bal kezével leszorítva, ép kezével csőre töltötte és a beidézett falhoz állította. Napirenden voltak a verések. A rendőrök közül Major Mihály tizedes „tűnt ki” hatalmas pofonjaival. A beidézett kulákokat meggyalázták. Masa István „kulákfiókát” szinte hetenként verték.

Serkédi, bár írni nem tudott, anyakönyvezett is. Ha elrontotta a lapot, kitepte. Aki ezt hibáztatta, azt reakciónak bélyegezte. A végrehajtó bizottság tagjai (Tanács Vince, Forró László, Döme András és Papp Istvánné elnökhelyettes) sodródtak Serkédi árával. Intézkedéseit nem gátolták, sok esetben maguk is közösséget vállaltak az elnökkel.

Serkédi módszerére Magyar Lukácsné Demus Magda védőnő kéziratos emlékezéséből idézek példát:

„Nem vállaltam. A pártiskola öt hónapos lett volna és bentlakásos. Így /.../ továbbra is a helyi pártszervezetben maradtam. Nem volt könnyű, csaknem egyedül kellett a gyűléseket megszervezni, beszámolókat tartani. Nehezítette a munkámat a tanácselnök (a félkarú), aki igen drasztikusan intézte a falubéli emberekkel a dolgokat. Lábujjukat taposta, bajuszukat csavargatta, ha pl. nem akartak annyi békekölcsönt jegyezni, mint amennyit ő rájuk szabott. Külön szobába vitte őket, és így kényszerítette. Mindenkit terrorizált, engem is, ha nem ugrottam egy szóra, ha hívatott. Egyszer megmondtam, hogy nem vagyok köteles tanácson belüli munkára, amit neki kellene elvégeznie. Többször előfordult a faluban, hogy egy-egy embert elvitt a rendőrségi dzsippel, ő erre gondolt, amikor a - meseautót - mondta /.../. Sokat túrtam és hallgattam, de most arra gondoltam: kinyitom a számat. Azt mondtam neki, hogy magát vigyék el egy szép napon a - meseautóval - /.../. Serkédi / kegyetlenségeit megsokallva, elhelyezték. Kiköltöztetésére nem kapott a gépállomástól kocsit. Megkérdezte tőlem, tudnék-e valakit, aki vállalná a fuvart? Megmondtam neki, ez a legkönnyebb, szóljon bármelyik gazdának. Örömmel elviszik, hiszen ilyen - kesztyűs kézzel - úgysem bánt velük senki. (Ezt azért írtam így, mert egyik keze működött, és mindig kesztyű volt rajta.):

A végrehajtó bizottság 52-112/1951. sz. jegyzőkönyve szerint: „Zálogolni csak olyan tárgyakat kell, ami legjobban fáj a kuláknak.” Más helyütt: „Az agitációt vasárnapról szombat délutánra kell áttenni, mert a lakosság a templomba húzódik.”

52-15/51. sz. alatt a vébé arról határozott, hogy a két vagon községi hátralék csökkentése végett házról házra kell menni, és mindent megnézni. Egy másik jegyzőkönyv éberségre hívott föl, és arra, hogy leplezzék le, akinek dugott készlete van. Másutt: „Különösen nagy gondot fordít a V.B. a feketézés meggátlására /.../, a fekete vágások leleplezésére.”

Piros díszkötésben dicsőségekönyvbe kerültek azoknak a nevei, akik hús-, tojás-, baromfi-beadásait „példásan” teljesítették.

A legkomikusabb az 52-17/1951. sz. V. B. határozat: „A V.B. megállapítja, hogy /.../ a begyűjtésben lemaradt kulák hátraléka behajthatatlan, bár a bírság kirovása megtörtént.”

Ennek ellenére Serkédi János az akkori szokásnak megfelelően javasolta, hogy az eredményes begyűjtés végett Röszke hívja ki Tápet és Bordányt beadási versenyre. E zaklatásokkal egyidőben folyt az agitálás a szövetkezetbe lépésre. Ezt már népnevelők, tanítók, védőnők, óvónők és üzemi szervezők bevonásával végezték. Az 52-10/1951. sz. jegyzőkönyv már rögzítette: „három új egyes típusú termelőszövetkezet alakult, kettő a község belterületén, egy Nagyszéksóson. Név szerint: Alsó-tiszai Tszcs 30 családdal, 60 taggal, 130 kh földdel: az Új Barázda Tszcs 28 család, 49 taggal, 125 kh földdel és az Aranykalász Tszcs Nagyszéksóson 23 család 33 taggal és 168 kh földdel.” „Alakulóban volt még egy csoport, de ezt az

ellenséges propaganda szétzüllesztette. /.../ Tagjai közül a mai napon 30 új tag lépett az Új Élet Tsz-be.”

Hat jelentésből csupán egy foglalkozott igazgatási kérdéssel. Havi 100 Ft úti átalányt szavaztak meg az orvosnak és 80 Ft-ot a védőnőnek.

Elhurcolások

Egy nyári hajnalon rendőrök és ávósok több családot az állomáson előkészített vagonokba szállítottak: B. Nagy Antal, Szűcs Imre, Tombácz Antal, Kocsis Savanya Antal, Börcsök Károly és Orbán János családjaikat.

Fodor Zoltánék elhurcolása a következőképpen történt.

1951. november 23-án este egy rekedt hangú ávós jelent meg tanyájukon, a határon, a nagyszéksósi állomás mellett, azzal, hogy másnap otthon lesznek-e, mert szeretnék meglátogatni őket. A tanya bejárója a jugoszláv határra nyílt. A látogató arról érdeklődött, hogy van-e más bejárat? Ha lehet, nyissanak másikat, mert ez nem „előnyös” manapság.

Másnap este meg is jöttek. Valóban a maguk nyitotta „hátsó” kapun, úttalan útról érkeztek teherautón. Öt puskás katona és az előző napi „vendég”: fél órát adtak az összecsomagolásra. Fodor Ildikó, a második kislány kanyarós volt, kiugrott anyja kezéből, és elbújt. Előszedték. Fodorné az ágyneműt csomagolta. A beteg nagyapa, Fodor Pál és Fodor Zoltán, a férj a kislányt próbálta felöltöztetni. Fodorné keresgélte aranyneműjét, de a rekedt hangú észrevette. Az órát, a gyűrűt, a láncot és a függőket „megőrzésre magához vette” - örökre.

Edényeket is akartak csomagolni, de ezeket kiverték a kezükből, mondván, ezekre ott nem lesz szükség, ahová mennek.

A fölrakodás után, az ágyneműket használva ülőalkalmatosságnak, mindent nyitva hagyva, indultak. A fegyveresek fölszálltak a teherautóra. A szántáson és kisebb árkokon óriási rázkódással jutottak ki a nemzetközi útra. 3-4 percnyi utazás után, hatalmas robaj kíséretében a teherautó fölborult. A szentmihályteleki sorompót akarták kikerülni, ott ugyanis rendőr igazoltatta a határsávba be- vagy kilépőket. Fodorékat az ágynemű megvédte, a katonák saját fegyverükbe esve összeverték magukat. Magukhoz térve sapkájukat keresték. A gépkocsi-vezető meghalt. Állítólag ötgyermekes apa volt. Néhány óra várakozás után másik teherautó vitte Fodorékat Ebesig. Nyílt pusztán rakódták ki őket. A rekedt azt ordította: „Innen az út a temetőbe visz!” Istállóban helyezték el őket. Itt volt már Szegedről Pálffy György egykori polgármester, majd főispán, felesége, Radnóti Éva színésznő és még sok más szegedi és környékbeli.

Fodor Pál, asztmás lévén, egész éjjel köhögött. A többiek nem tudtak tőle pihenni, ezért másnap egy rossz tetejű ólfélébe költöztették. Éjjel az eső mindenüket szétáztatta. Pali bácsi megfázott, belázasodott. Schön Antal közbenjárására Debrecenbe vitték kórházba. Fodorék rendőri kísérettel egyszer, bevásárlás alkalmával, meglátogathatták a súlyos beteg nagyapát. Csak halála után kilenc nappal értesítették őket, hogy Debrecenben eltemették. Máiig sem tudják, hol a sírja. Fodorék Márki Vincéékkel együtt Nagy Imre miniszterelnöksége alatt, 1953. szeptember 12-én szabadultak. Tanyájuk és 50 holdas gazdaságuk már a termelőszövetkezeté volt. Elhurcolásukkor a tanyát kirabolták, a borospince falát megbontották, és csövön így lopták ki a bort. A tanya egyik kifosztóját a megbontott fal maga alá temette, meghalt. Az özvegy, 82 éves Fodor Zoltánné 1992-ben visszakapta birtokát.

Serkédi számos túlkapását a felsőbb pártszervek is megsokallták, és leváltották. 1951. július 9-én Nagy János szitásmester, addigi V. B. titkár lett az elnök. Csak rövid ideig állt a 45 tagú tanácstestület élén. Felsőbb „ajánlásra”, 1952. január elsejével Ágai Gusztávot választották meg a tanács élére. Ő is csak egy évet töltött hivatalában. Mérsékeltabb pártember volt. A hatalom gyöngének találta az osztályharchoz. Így 1953-ban Szűcs Andrást ültették a tanácselnöki székbe. Ő „igazi osztályharcosként” a nagygazdákkal szemben hasonlóan viselkedett, mint Serkédi. A beadást megkészszerzte. Kiss Ferenc gazdálkodó alapját leütötte, és azzal verte a fejét. 1956. december 1-jéig töltötte be tisztségét, kivéve az októberi forradalom néhány napját.

Társadalmi élet

Az Önkéntes Tűzoltó Egyesület 1923. november 3-án jött létre. Az akkor korszerűnek számító vizeslajtja még megérte napjainkat. Kézi rézfecskendőjüket lovakkal vontatták. Majd az 1930-as években motoros fecskendő váltotta föl. 1931-ben épült a tűzoltószertár.

1926. január 20-án Röske önálló Szeged IV. anyakönyvi kerület lett. Ugyanebben az évben nyílt meg az önálló óvoda. Első óvónője, a ma Mórahalmon élő Szerényi Júlia volt.

Ugyancsak 1926-ban, július 18-án tartották az első nagy aratóünnepélyt, amely ezután évenként a község kiemelkedő eseménye lett. „Az aratóünnep - írta a korabeli újság - a munka ünnepét jelenti. Ezeréves a föld szerelmesének ez a munkája, amely a szántással kezdődik és az aratással végződik. /.../ Nemcsak a gazdanépnek, hanem az egész országnak Te Deum-os ünnepe az aratóünnepség, hálaadás azért, hogy az isteni Gondviselés az ország minden polgára asztalára juttat kenyeret.”

Az ünnepélyen kenyeret osztottak a szegényeknek. Kiosztották a gazdakör díszokleveleit, és a közös ebédnél búcsúztatták Kéri Lajos népiskolai igazgatót, aki több mint 12 éven át volt a népoktatás és a népművelés fáradhatatlan harcosa. A gazdakör ajándékként jelképesen kaszát, sarlót, fejkendőket adtak át Krabóth Ferencnek és nejének, továbbá Somogyi Andrásnak és nejének, hogy velük munkájuk eredményességét szolgálják. Az ünnepségen jelen volt a város képviselőjében Tóth Imre főtanácsos és Hunyadi- Vas Gergely országgyűlési képviselő. A főlshóalók a gazdaközösség érdekeinek segítését, az úthálózat bővítését kérték.

1926. szeptember 26-án a nagyszéksósi Gazdasági Egyesület tartotta alakuló közgyűlését. Masa Miklós és Márki Vince nagygazda anyagilag is megalapozta a szervezetet. 10, 20, 50, 80, 100 pengős zászlószógek - az adakozó nevének bevésésével - díszítették az egyesület zászlajának nyelét. Az így befolyt összeg lett az 1929-ben fölépült nagyszéksósi népház alaptőkéje. A mellé épült bolt és tejbegyűjtő jövedelmező vállalkozásként, a Zöldmező Egyesület irányítása alá került. A Hangya Szövetkezettel együttműködve beszerzést és értékesítést láttak el.

1928-ban megalakult a Röske-feketeszéi Népkör. Elnöke Tombác István, alelnöke Márki János, jegyzője Szili András. A választmányi tagok száma 24 fő. Shvoy Kálmán tábornok, országgyűlési képviselő, Hunyadi-Vas Gergely országgyűlési képviselő, Sőreghy Mátyás ügyvéd volt a díszvendég. A népkörnek 147 tagja volt. Bíró Antal gazdasági iskolai szaktanár vezetésével népfőiskolai előadásokat szerveztek. 1929. március 5-én a felső-röskei iskolában közismereti és analfabéta-tanfolyam kezdődött. 34-en tettek sikeres vizsgát. A gazdakörben rendszeresen tanítottak paprikatermesztési és -kikészítési ismereteket. A tanfolyam legeredményesebb hallgatói „kikészítői” vizsgát tettek. Szeged tájkerzetében 800 kikészítő volt.

Az 1931-i aratóünnepély Rösztke nagy ünnepe volt. A helyi mezőgazdasági egyesület és a gazdakör új vezetőséget választott. A nagygyűlés egész Alsótanya jeles eseményének számított. Díszelnökként vett részt gróf Klebelsberg Kunó kultuszminiszter. Az elnökség tagja volt Aigner Károly főispán, Somogyi Szilveszter polgármester, Tóth Imre és Kószó István törvényhatósági bizottsági tag, Sőreghy Mátyás ügyvéd, jogtanácsos, Guczi József elnök, Papp József alelnök, Lovászi Mihály alelnök, Kopasz Antal plébános, ügyvezető elnök, Kéri Lajos titkár, Pataki István tanító, jegyző, Dunai István, Császár P. János, Polovics János számvizsgáló, Hódi Mihály és Szabó György gazdálkodási ügyintézők, Tóth Péter, Kószó Imre, Szekula József, Szekeres András, Király József, Tanács Lajos, Hegyesi István, Márki Ádám, Németh Márton, Haska Ferenc, Börcsök Vince, Tanács Sándor, Szekeres Vince, id. Márki Balázs, Lovászi István, Széll András, Varga Mihály, ifj. Márki Balázs, Császár P. Vince, Tombác Ferenc választmányi tag, Farkas József, Tóth József, Tumó István, Dunai Ferenc ellenőr.

A rösztkei gazdakörök és egyesületek 1947-ig meghatározó szerepet játszottak a falu gazdasági, kulturális és közéletében.

Népművelés

1929. május 29-én, áldozócsütörtökön adták át rendeltetésének a nagyszéksósi népházat. Ez a környékbeli gazdák anyagi hozzájárulásából épült. 1931. június 14-én nyitotta meg kapuját a Klebelsberg Kunóról elnevezett művelődési ház. Homlokzatán, a két kőbagoly között, hatalmas betűkkel díszlett az iskolaépítő kultuszminiszter neve.

1948. március 7-én a rendőrség fölhívására Boros István plébános lefestette a Klebelsberg Kultúrház blokkbetűs homlokzati föliratot. A festés azonban „rosszul” sikerült: még két évtizeden át jól átvilágítottak a vaskos betűk. Helyiségeiben kapott otthont a gazdakör, a Szent Vince Egyesület és számos más társadalmi egyesület. 1932. május 22-én, anyák napján, Sík Sándor egyetemi tanár a szegedi egyetem 277. sz. Szeri öregcserkészcsapat parancsnoka volt hallgatóival a falu vendége. Regös műsorukban szerepelt még az öregek emlékében fennmaradt, máig emlegetett tréfás dal a lyukas cserkésznaprágról. A művelődési ház otthont adott az öntevékeny színjátszó csoportoknak, táncegyütteseknek. Első előadásként A tékozló fiút mutatták be. Pataki István vezetésével sok zenés színdarabot is rendeztek, többek között a Mágnes Miskát, a Csárdás-királynőt, a Sárgapitykés közlegényt. A prózai előadások közül népszínművek, vallásos témájú előadások, irodalmi estek színtere volt a művelődési ház. Rösztkét később, csak 1949-ben villamosították. Addig a filmeket generátorral működő keskenyfilmvetítővel adták elő. Ezeket is először mutatványosok alkalmazták. A gázlámpás kor sok áldásával és tüzeseteivel még eleven emlék ma is.

1940-ben a Pletyka c. műkedvelő előadás bevétele az árvízkárosultak részére osztották ki. Május 12-én, a szegedi Tömörkény és Dankó Pista Társaság műsoros nótadélután rendezett. Május 19-én a Tömörkény Irodalmi Kör mutatkozott be. Október 6-án a Klauzál Gábor Gimnázium önképzőköre Alpár Gyula vezetésével zenekari hangversenyt tartott, és irodalmi összeállítást mutatott be. December 22-én ezüstkalászos gazdatanfolyam kezdődött.

1941. július 11-én a Magyar Filmiroda filmet készített a rösztkei paprikatermelésről. A kistermelés műhelyei, a hasítók, ekkor éltek virágkorukat.

Szeptember 10-én Pálffy József polgármester a művelődési házat a katolikus egyház kezelésébe adta. Boris István plébános a tűzoltószertárban gondnoki lakást alakított ki. A színpad melletti öltözőket, a szertárat és a könyvtárat rendbe hozatta. A színpadra paravánokat, színpadi kellékeket készített, nagy részét saját kezűleg. A gázlámpa mögé helyezett,

állítható fényernyővel, színes fényáteresztőkkel, a hangulatnak megfelelő színhatást teremtett. December 11-én a díszletek változatos sokasága, a fényeffektusok változtatásának első nagy próbája volt. Ekkor mutatta be a Katolikus Leányegylet a Karácsony c. háromfelvonásos színművet. 1942. április 26-án a Levente Egyesület a Huszár-kisasszony c. darabot mutatta be. Címszerepben Ördögh Ilona és Simon György aratott nagy sikert. Rendezője Boga Ilona védőnő volt. Zenei kíséretét a tanítókból álló, Pataki István igazgató vezette zenekar adta. December 5-én a katolikus legényegyletiek és a leventék bemutatták az Egy fertály föld c. színdarabot. Négyszer ismételték meg.

Nagy Esemény volt 1943. december 8-án Kalmár László mozivállalkozása. A benzinmotoros generátort a tűzoltószertárban helyezte el, így a motorzúgás nem zavarta a művelődési házban az előadást.

1944 februárjában az „anyák és menyasszonyok iskolájában” húszan készültek a családi életre. 1945 márciusában öt kocsit hozta az éhező pesti gyermekeket Röszkére. Boris István közbenjárásával 19 gyermeket helyeztek el családokhoz. Itt jártak iskolába. Gyorsan beilleszkedtek a röszkői gyermekek közé. Jól táplálták őket, jól érezték magukat. Augusztusban utaztak haza. Útiköltségekre a röszkői családok 900 pengőt adományoztak.

1946. augusztus 25-én, az első falunapon rendezték meg Masa Miklós, Bende Kálmán és Bende Pál gyümölcs- és mezőgazdasági termékbemutatóját. Egyidejűleg háziipari kiállításon gyönyörködhetek a nézők egyes kezű asszonyok és férfiak munkáiban. A kézimunkák, terítők, a vesszőkosárfonók munkái ma, fényképeken is, elismerést keltenek. Szakajtókat, kenyeres kosarakat, piaci és gazdasági edényeket, gabonátároló, hatalmas kosarakat azóta sem készítettek. (Egy kosárban 4 mázsa szemestakarmány fért el.) November 10-én Varga Lehel vezényletével a szegedi rendőrzenekekar térzenéje tette felejthetetlenné a napot. Ugyanezen a napon mutatták be a Piros bugyelláris c. népszínművet. A nagy sikerre tekintettel, ez is több előadást megélt.

Az ötvenes években többször szerepelt a szegedi Nemzeti Színház tájelőadásával. Kovács János, Domján Edit, Kaló Flórián, Sugár Mihály, Kátay Endre, Iván Margit, Lakky József, Inke László, Ambrus Edit gyakran vendégszerepelt Röszkén.

A Faluszínház, a budapesti tájszínház, főleg politikai kampányok idején, évente többször is meglátogatta a röszkői színpadot. Brigádműsoraikkal politikai agitációt szolgáltak.

1954. június 16-án Latabár Kálmán és Rodolfó szabadtéri színpadon szórakoztatta a röszkőieket. A pótkocsiból összetolt porondon, a gépállomáson, Szűcs Imre udvarán mutatták be műsorukat. A műsorban Komlóssy Erzsébet a Székely fonóból énekelt. Rodolfó, a bűvész, sok röszkőit megréft a zsebükből, sőt intimebb helyekről elővarázsolt tárgyakkal.

A röszkői tanárok, tanítók közreműködésével, talán az utolsó nagysikerű előadás volt Darvas József Szakadék c. drámája. A Benkóczi házaspár tanította be. Szarvas Béla segédlelkész segédletével a Karácsonyéji álom is többször színre került.

Zakar Zoltán és felesége a művészetek pártolásában tűnt ki. A gyógyszerész maga is neves festő, a szegedi Tömörkény Társaság tagja volt. A város zenei életének kiválóságai közül Paulusz Elemér zongoraművész és színházi karnagy a család állandó vendége volt. Ő figyelt föl Zakarék vejére, Kenéz Ernőre. Ő pályáját a szegedi Nemzeti Színházban operaénekesként folytatta. A zenei délutánok állandó vendége volt még a hadifogságból visszatért Simon Mihály nőgyógyász orvos és Kiss Sándor egyetemi hallgató. Mindketten kiválóan hegedültek, klarinétoztak, zongoráztak. Zakarék vendégeként Paulusz Elemér barátja, a szegedi konzervatórium vendégtanára, Roberto Renzi, a római Szent Péter templom karnagya is gyakran megfordult Röszkén. Leányával, Glóriával, a templomban csodálatos hangversenyt adtak.

Simon Mihály hegedűjén fölhangzott Gounod Ave Mariája. Orgonán Renzi úr kísért. 1948-ban Röszkén is megrendezték a centenáriumi kulturális versenyt. Bírálbizottságában Paulusz Elemér elnökölt. A versenyzők közül a szentmihályteleki Kolonics János tűnt ki szopránjával. Paulusz őt is énekesi pályára segítette. A szegedi konzervatórium elvégzése után nagyívű pályát futott be mint énekes. Legutóbb a kölni Operaház magánénekeseként hallottunk róla.

1948 után Fodor Albert igazgató igyekezett leválasztani a tantestületet a népművelési munkától. Később már csak a „legmegszállottabb” tanítók vállaltak iskolán kívüli föladatokat: Benkóczi Béla és felesége, Vastagh Pál, Séra Ilona, Bencsik Szilveszter, Szili Emília és Szili Erzsébet. Fehér Lajosné sok ünnepi rendezvényen nyújtott magas színvonalú produkciót. Színházi rendezői szakot is végzett. Ez meglátszott a röszei irodalmi színpad szereplésin. Különösen a népballadák igényes megjelenítésével alkotott maradandót. Növendékei közül az azóta tanárrá lett Papdi Zsuzsa szereplése mindmáig felejthetetlen. Ő ma a röszei kábeltelevízió műsorvezetője.

Piroska Györgyné karvezető ifjúsági és felnőtt kórusát 1971-ben a pávamoszgalom elindítója, Vass Lajos, ittjártakor megdicsérte. Nem véletlen tehát, hogy a népi együttesre, a „Hasító együttesre” országosan is fölfigyeltek.

Hasító együttes

Ez idő tájt a határórség Kiskunhalason minden évben kulturális seregszemlét tartott. Ezen mutatkoztak be a röszeiek népdalaikkal, táncaikkal. Hamar Tibor és Mezei Károly táncoktatók (a szegedi Nemzeti Színház balett-táncosai) készítették föl őket.

A mesemondók és nótafák között sokan voltak, akik a paprikatermesztés hagyományos módozatait is elmondták. A kaláka, a közös munka dalai, eseményei szinte önmaguktól kínálták a színpadra vitelt. Könnyen megtaláltuk azokat akik ismerték a termelés minden csínját-bínját, hiszen akkor még 50-60 évesek voltak. 1960-ban már együtt állt a dalanyag, a sok szerszám, kellék, külő, törő, zúzó, mozsár, resta, szárítókeret, a paprikahasítás és földolgozás teljes kelléktára. A Piroskáné vezette énekkar mellett a körzeti bemutatókon jól szerepelt a karikázó asszony táncscsoport is. Az alapításkor 55 tagot számláló csoportból jött létre a Hasító együttes. Ők korábban a helyi énekkar, színjátszó együttes, KALOT, leventecsoportok tagjaiként már sokat szerepeltek. A hosszabb kényszerpihenő után újabb szereplési vágy élt bennük.

A hívó szóra a kiváló énekes nótafák mellett Daka Imre, Szekeres Miklós, Magda Imre, Beke Béla, Mityók Imre, Mityók János összehangolt citeráikkal jó hangulatot teremtettek. A hangzás tisztaságán Magda Imre örködött. Citerán virtuóz módon játszott. A Dél-alföldi citeramuzsika című nagylemez és rádiószereplései is minősítik tudását. Kiváló népzenei tudására Sárosi Bálint népzene-tudós is fölfigyelt. A pávakörvezetők továbbképzésén, Budapesten, citeráján a dél-alföldi csárdások 13 ritmusban szólaltak meg. Hangszerét barátja, a sándorfalvi Budai Sándor az ujjához mérve készítette. Tanács András, a régi Tanács testvérek rezesbandájának tagja, brácsán játszott.

A színpad törvényeinek megfelelő tömörítés, a színpadi mozgás, Mezei Károly koreográfiája, nagyszerűen sikerült. Az együttes munkáját Vass Lajos végig figyelemmel kísérte. Így kaptunk meghívót a pávakörök országos bemutatójára az Erkel Színházban. 1972. december 12-én a Hasító együttes országosan kiemelkedő minősítést kapott.

Ezután se szeri, se száma nem volt a szerepléseknek, vidéki meghívásoknak. 1973-ban a Magyar Televízió 40 perces színes filmje (Lengyelffy Miklós producer, Ráday Mihály operatőr, Szemes Mariann rendező) országosan is ismertté tette az együttest. Az írországi Dublinban a nemzetközi folklórfilmek fesztiválján elnyert Aranyhárfa díjról mi csak a rádióújságból értesültünk.

Az együttes létszáma már lehetővé tette, hogy gyermektáncsoport is alakulhasson. Nagy Albert, a Szeged táncegyüttes vezetője segített. Tanács István aranysarkantyús táncos készítette föl a táncsoportot. 1972 őszén a szegedi Nemzeti Színház deszkáit is megdobogtatták. Éveken keresztül szerepeltünk idegenforgalmi rendezvényeken, vidéki bemutatókon.

Az együttes a falu kedves hagyományát, a csutrit és az aratást is színpadra vitte. A csutri Szeged és Mohács környékén, Horgoson, egész éjszaka tartó, dalos, táncos szórakozás, „dugott bál”. Ám sokszor a szegények lakodalma volt. Magda János (1901-1995) nagyszék-sósi pálinkafőző mondta: „A csutriba ugyanúgy hívogattak, mint a lakodalomba. A vendéglátó gazdának ez némi jövedelmet hozott. Saját borát mérte: belépőként petrópénzt szedett. A zenét a szerbeknél tambura, a magyaroknál búrduda vagy citera szolgáltatta. Részükre szitával vagy tányérozással gyűjtötték a pénzt. Azt, aki nem fizetett, a gazda - arra kapható legényekkel - megverette. Ezért mindenki bedobta a meglehetősen magas díjat (50 fillért).”

A várostól, tanyaközponttól távol, szerelemfáltésból, a legények kakaskodásából, gyakran előkerültek a bicskák, és a csutrik nem ritkán tragikusan végződtek. A véres csutrik miatt a csendőrök, rendőrök egyaránt üldözték a csutrizókat. Szokás volt a tanyán, hogy vízzel töltött vályút tettek a kapuba. Ezt átlépve lehetett bejutni a ház udvarába. Ha egy pár már többször is átlépte a vályút, már „vadházásoknak” tekintették őket. Azt mondták rájuk: „a csutriban álltak össze”. Ilyenkor főleg azok állták a csutrit, akiknek nem tellett lakodalomra: „Se pap, se kántor, de mögvét a lakodalom” - mondták. Egyházi körök ezért megbélyegezték a csutrit.

A századforduló után a faluban engedélyezett bálakkal szemben a csutrik konkurenciát jelentettek. Vigalmi díjat nem fizettek, ezért ha a csendőrök fölfedezték, kíméletlenül szétverték a csutrit, Daka Imre, Tóth Imre, id. Bende Szilveszter emlékszik még a kapott pofonokra, amikor a csendőrök rajtuk ütöttek, jöttükről értesülve a csutrisok padlásra, istállóba, góréba bújtak.

Ilyen jelenet a központja a Hasító csutris életképének is. A gazda a zsandárokat azzal csapja be, hogy a zenészek csupán névnap miatt vannak jelen. A zsandárok, miután ettek, ittak, eltávoztak. A rejtekükből előjövő fiatalok fürgeteges tánccal folytatják a szórakozást. Bejönnek a több farsangot megélt „öreglegények”. Tuskót húznak maguk után. Arra állva farsang csúfjaiként a Nem az a legény kezdetű dallal gúnyolják őket. A lányok batyujából előkerül a hamubasült pogácsa, a táskás lepény. Ezzel kínálják egymást a zene szünetében. „A nőválasz” amolyan színvallás, hisz ez már lassan a csutri végét jelentette. A Darudöbögős dél-alföldi táncképpel zárult a színpadi életkép.

Bemutatójáról a Délmagyarország 1973. október 20-i számában Pálffy Katalin Pávakörök, citerások címmel a következőket írta: „A röszei táncház elsőpró temperamentumú jelenetével egy dél-alföldi csutriba kalauzolt el, ahol minden együtt található a búfelejtő kikapcsolódáshoz. Tánc és ének, zenész és csendőr, citera és petróleumlámpa - öreg és fiatal.”

1982-ben a Zalaegerszegi Néprajzi Nyári Egyetem és a város vendégeként műsorunk szakmai közönség előtt is sikert aratott. Többszöri visszatapsolás után velünk táncolt az egész nézőtér. Keretműsorként kis kórusunk, asszonykarikázónk, táncos és énekes szólistáink akár másfél-, kétórás műsort is adtak.

A röszei táncgyűttes és a Hasító 150 bemutatót ért meg. Sajnos, a kérélhetetlen halál egymás után szólitotta el sorainkból a legjobb táncosokat, dalosokat: Szekeres Józsefet, Baráth Sándort, Szekeres Miklóst, Császár Pútyi Szilvesztert, Császár Balázst, Márkiné Makra Ilonát (ő tanácselnökként alapítója volt az egyűttesnek), Krabót Tibort. A mind sűrűbb „pávás” temetések következtében a színvonal esett. Az elhalálozottak helyébe megfelelő újabbakat nem találtunk. Sokan el is költöztek a faluból. 1986-ban már a teljes megfáradás jelei mutatkoztak. A romló gazdasági körűlmények miatt az anyagi támogatás is elmaradt. Így már csak a filmszalagok őrzik a Hasító egyűttes fénykorát. Tagjai a templom énekkarában ma is szerepelnek.

Az egyűttes tagjai

Ábrahám Antal	Kovács (Kása) Ferenc
Ábrahám Istvánné	Kovács Ferenc
Ábrahám Istvánné	Kovács József
Áfra Károly	Kovács Józsefné
Baráth Józsefné	Kovács László
Baráth Sándor	Kovács Lászlóné
Baráth Sándorné	Krabót Péter
Barna Judit	Krabót Péterné
Battanacs András	Krabót Tibor
Beke Béla	Magda Imre
Beke Béláné	Maginyecz János
Bende Imre	Mityók Imre
Bende Sándorné	Mityók János
Bende Szilveszter	Mityók József
Borbély János	Rákóczi Lajos
Bödecs József	ifj. Rákóczi Lajos
Börcsök Erzsébet	Rozsi Imréné
Császár Attila	Szekeres József
Császár Jánosné	Szekeres Miklós
Császár Pútyi Balázs	Szekeres Miklóné
Daka Imre	Szűcs Ádám
Dunai Károly	Szűcs Ádámné
Farkas Cs. Péter	Tanács András
Füle Józsefné	Tanács István
Fülöp József	Tóth Imre
ifj. Fülöp József	Varga Istvánné
Herédi Szilveszterné	Vastag József
Horvát Jánosné	Vastag Judit
Horváth Vince	Vastag Péter
Horváth Vincéné	Vidács Károlyné
Kispál Lajosné	

Az iskolahálózat

Trianon után a falu iskolagondnokságához tartozott a belső-feketeszéli, külső-feketeszéli és kalmár-tanyai iskola. Alsó-Röszkén egy, Felső-Röszkén két tanteremben folyt tanítás. Az alsó-röszkei tanteremben 1922-ben 151, Felső-Röszkén 207, Belső-Feketeszélen 148, Külső-Feketeszélen 94, Szentmihályteleken 120, Kalmár-tanyán 57 beírt tanuló volt. Ilyen zsúfoltság közepett sajátították el az elemi ismereteket. Alsó- és Felső-Röszkén napi két, sőt három váltásban oktattak: 1/2 8-tól 1/2 11-ig, 1/2 11-től 13 óráig és 13 órától 17 óráig. Az egy tantermes iskolákban általában két, a két tantermesekben 3-5 tanító dolgozott. A célként kitűzött hat osztályt a tanulók 25-30 %-a végezte el.

1926-ig nem volt osztott iskola Röszkén. Belső-Feketeszél csak az 1927-28. tanévben kapott új tantermet, hiszen ott is százon fölül volt a tanulók létszáma. A tanítókra nagy terhek hárultak. A hatalmas osztálylétszám mellett a könyvtárak, egyesületek, ifjúsági körök vezetése, az ünnepségek rendezése mind az ő feladatuk volt. Ennek ellenére a tanítói testületek állandósultak, legfőljebb körzeten belül jöttek létre cserék. Jellemző pl., hogy Benkóczi Béla, Benkóczi Irén, Schwella Anna, Kéri Lajos igazgató, Vastagh Pál nyugdíjba vonulásukig Röszkén maradtak. Trianon után az iskolai ünnepségek száma megsokszorozódott. 1922-től rendszeresen megünnepelték március 15-ét, a magyar forradalom évfordulóját április 2-át, a madarak és fák napját, október 6-át, az aradi vértanúk emlékűnnepét. Megünnepelték még a hősök napját, anyák napját, a mohácsi emléknapot, Petőfi, Jókai és Bem napját.

1922-ben a miniszteri rendelet alapján Gombkötő Antal tanfelügyelő a nagy területű iskolagondnokságokat öt igazgatói körzetre osztotta. A körzet addigi gondnokát, Kéri Lajost, Röszkén igazgatóvá nevezte ki. Ugyanakkor elbocsátotta az összes röszkei tanerőt, és helyükbe az elszakított területekről hazatelepült tanítókat nevezett ki. Délvidékről Szuits Józsefet, Csallóközből Énekes Lászlót és feleségét, Perényi Reginát. Temes megyéből Schwella Anna, Heim Mária, Arad megyéből Benkóczi Béla és Benkóczi Irén települt Röszkére. Állástalanság, üldöztetés után egyetlen börtönddel tértek az anyaországba. Az Énekes házaspár Kancsalszálen, a Benkóczi testvérek, Heim Mária és Schwella Anna Felső-Röszkén, Szupits József Alsó-Röszkén kapott állást.

1923-ban folytatódott a gazdasági oktatás, az ismétlőiskola. Belső-Feketeszélen szőlészettel, kertészettel, Felső-Röszkén gazdasági ismeretekkel, konyhakerti és kézimunkával foglalkoztak. 1926-tól Szegeden négyhetes, bentlakásos tanfolyamon képezték azokat a tanítókat, akik gazdasági ismereteket oktattak. 1931-ben a röszkei vasútállomás mellett, 20 holdas birtokon megnyílt az új gazdasági iskola. Három tanterme mellett hámoszobás igazgatói lakás, két tanítói lakás, melléképületek, istállók, szertárak épültek. A tanulók oktatása mellett magas szintű felnőttképzés kezdődött. A gazdasági iskola kertje mintagazdaság lett. Szőlő-, gyümölcskultúrák díszlettek. Az iskolai tejüzemben a takarmány pezsdtő adaléka volt. Az iskolának lovasfogata, csikóállománya volt. Bíró Antal igazgató a falu ékességévé varázsolta a környéket. A kertet szökőkúttal, piros díszhalakkal tette felejthetlenné. Díszkertjének cserjei máig élnek. Az épület körül a gazdasági alkalmazottak részére kényelmes lakások épültek. Az iskola nevelőtestülete magas színvonalú ezüst- és aranykalászos gazdaképzést vállalt. A gazdasági iskolában a leánygyermekeket a kézimunka, főző- és háztartási ismeretek oktatása mellett az anyaságra is fölkészítették. A gazdasági iskola legfőbb értéke az volt, hogy az itt végzettekkel a kapcsolat nem szakadt meg. Közvetlen segítségért, szerszámok kölcsönzéséért többen visszajártak. Az iskola termelvényeiből, szaporítóanyagaiból, facsemetéiből, magvaiból kedvezményesen vásárolhattak. (Ez az iskola bevételeit gyarapította.) Szaktanácsért, segítségért bizalommal fordulhattak Bíró Antalhoz és tantestületéhez. Az ő révén juthattak be a gazdakörbe, ahol a továbbképzést ugyancsak ő vezette.

Míg 1920 és 1930 között a nyolc és kilenc hónapos tanév a jellemző, 1930-tól már tíz hónap a szorgalmi idő. A téli szünet általában egy hónapig tartott.

A Klebelsbergi-programból Szeged-Alsótanyán Röske kapta a legtöbbet. Ennek háttérében Kopasz Antal plébános és Glattfelder Gyula megyés püspök közös erőfeszítése állt. Kopasz Antal a püspök személyes barátságát élvezte. Ennek része lehetett abban, hogy a Klebelsberg-program keretében Röske kapta nagy létesítményét, a Gyula püspök állami elemi népiskolát. 1929. február 2-án, Gyertyaszentelő Boldogasszony ünnepén Glattfelder Gyula csanádi megyés püspök szentelte föl. Három tanterméhez három nevelői lakást építettek, amely akkor minden igényt kielégített. Tartozott hozzá pince, gazdasági épület és konyhakert. Itt kapott helyet az igazgatói iroda és az anyakönyvi hivatal. Az egészséges vizet az iskola udvarán fűrt artézi kút szolgáltatta. Az elemi és gazdasági iskolát szoros szálak fűzték össze. Az elemi iskola gazdasági, kézimunka, háztartási ismereteinek bemutató helye és legfőbb segítője a gazdasági iskola volt. A két testület emberi és kollegális kapcsolata kitűnő volt.

Kéri Lajos távozása után Pataki Istvánt nevezték ki igazgatónak. Kántorként, zongoristaként és orgonistaként is szolgált a falut. Dalárdája templomi és világi ünnepségeken egyaránt szerepelt. Nagy sikerrel rendezett passiójátékokat. Segítőkészsége, közvetlensége révén a falu hamarosan megszerette. A tantestületét egység jellemezte. A KALOT és KALÁSZ egyesületekben, a szegényeket segítő Szent Vince Egyesületben, a gazdakörben, a levanteegyesületben, kulturális rendezvényeken, színi előadásokon mindenütt ott találjuk. A község zenészeiből 14 tagú fúvószenekart szervezett. Zenekari kísérettel látta el a Mágnás Miska, a Csárdás-királynő, a Piroska és a farkas című operetteket, és több más népszínművet, mesejátékot.

1940-41-ben az erdélyi és délvidéki bevonulások behívóinak sokasága zúdult a községre. A tantestület férfi tanerőit is behívták katonának. Az itthon maradó tanítónők Pataki István és Bíró Antal vezetése alatt már képtelenek voltak a férfiak munkájának továbbvitelére. Megtört az ezüst-, és az aranykalászos gazdaképzés. A hadi események közeledése 1944-ben megbénította az iskolaéletet. A gazdasági iskolát tüzezek vették igénybe. Október 7-én hagyták el az iskolát. Október 10-én este már a front a falu határa alatt volt. A falu harci cselekmények nélkül került szovjet megszállás alá. 1944. október 10-én este az iskolával szemben becsapódó gránát oltotta ki Szekeres Szilveszterné életét. Az iskola is megsérült. Ablakai betörték, ajtóit széttörték.

A bevonuló szovjet katonák az udvarban fertőtlenítő állomást állítottak föl. Benzines hordókban vizet forraltak. Gőze pusztította el a tetveket, élősdieket. Az oroszok a B. Nagyvendéglőből vödörben hordták a bort. Pataki István csak Dorozsmáig ment, így mindössze pár napig volt távol.

A nyilas Dobó János 1943-44-ben kegyetlenül támadta Pataki István igazgatót. Elzavarással fenyegette. Az új helyzetben meg azért jelentette föl, hogy 1944 előtt regös csoportot szervezett. Az igazgatót a Béke utcai fogházba vitték, és Karácsonyi Guidó Somogyi-telepi plébánossal és Balogh Ányos tankerületi főigazgatóval együtt tartották fogva. Kínózták, testileg-lelkileg összetörték, fogait kiverték. Boris István plébános aláírásgyűjtésének köszönhetően engedték haza. Itthon rendőri felügyelet alá helyezték. Ennek ellenére volt ereje a dolgozók gimnáziumának megszervezésére, később úttörőcsapat szervezésére. A gimnáziumban helyi tanerők tanítottak. Boris István plébános hittan mellett gazdaságtant, Vastagh Pál fizikát, kémiát, a Szegedről kijáró Huhn Péter gimnáziumi tanár matematikát oktatott. Végül Dobó János további áskálódására 1947-ben leváltották Pataki Istvánt. A kommunista párt igazgatónak Tóth Józsefet nevezte ki. Ő az MKP jelvényét viselte, bár nem volt kommunista, de igyekezett alkalmazkodni hozzájuk. Október 6-án ünnepi beszédében azt

állította, hogy a szabadságharc 1849-i leverését „a felszabadítók 1944-ben tették jóvá”. A közönség erre fölháborodottan hagyta el a művelési otthont.

Minden igyekezete ellenére hamarosan őt is klerikálisnak, megbízhatatlannak bélyegezték. Felesége és gyermekei ugyanis templomba jártak. Fő bűne azonban az volt, hogy apámmal, a volt tartalékos katonatiszttel jó barátságban volt. Gyakran látták őket együtt. Ezért felelősségre is vonták. Ő azzal védekezett, hogy csupán sakkozni szoktak. „Egy kommunista egy fasisztával nem sakkozhat” - volt a párttitkár tömör válasza. „Különben is tudomásom van arról, hogy Vastagh Pál a Szabad Európát hallgatja” - mondotta. Szomszédunk, Makra János bejelentése alapján apámat Árokszállási Mihály rendőr törzsőrmester éjszakai kihallgatásra többször is előállította. Főleg március 15-e és október 6-a előtti napokon. Előállításával a nyomozó apámat asztalhoz ültette, nagy fényerejű lámpával az arcába világított, és önéletrajzát íratta vele. Majd arra szólította föl, hogy pontosan idézze a Szabad Európa rádióból hallottakat. Reggel hét tájt engedte haza.

1948. január 16-án már az új igazgató, Fodor Albert elrendelte, hogy az iskola homlokzatán fessék át a Gyula püspök állami elemi népiskola föliratot. Helyére Röszei Általános Iskola került. Fodor Albertet a csengele-keletpataki iskolából helyezték át.

A háború után még egy ideig az egykori gazdasági iskola két tantermében folyt alsó tagozatos tanítás. Apám is itt tanított. A gyermeklétszám aránytalan megoszlása miatt délelőtti és délutáni tanítás folyt a Gyula püspök és a piactéri iskolában.

A fogságból hazatért Szörényi (Szupits) József Alsó-Röszkén, 1955-ben bekövetkezett haláláig, az I. és II. osztályok összevont csoportját tanította. Tanítónőmet, Benkóczi Irént „saját kérésére” Zsombó egyik tanyai iskolájába helyezték át. Bartók Ferencnéit ugyancsak elhelyezték. Ezek az áthelyezések az itthon maradtak megfélemlítését szolgálták. Áthelyezésük „klerikális” magatartásuk miatt történt. Az igazgató apámmal is közölte, hogy jobb, ha saját kérésére helyezik át, mintha fegyelmi eljárást indítanának ellene. Ám apám a kérelmet nem adta be.

Fodor Albert tartósabban szolgálta a rendszert. A kiöregedő kiváló tanárok, tanítók a nyugdíjkorhatár elérésekor egy napig sem maradhattak, noha pedagógushiány volt.

Hosszabb időre Király Sándorné tanítónő Röszkén telepedett meg. A Szili testvérpár Emília és Erzsébet, lévén Röszei szülötte, egész életében a falu szellemi fölemelkedését szolgálta. Szili Emília hat évig igazgatóskodott is, azután állandó helyettesként szolgálta a későbbi igazgatókat.

Benkóczi Béla példa a hűségre és kitartásra. Korábban leventeoktató volt. Hadifogság után ő lett az első úttörővezető. Megszervezte és vezette a napközi otthont. Később népművelési ügyvezető, majd művelődésiotthon-igazgató is lett. Sportvezetőként is élete végéig a falut szolgálta. A vasútállomással szemben a sportpályát ő építtette.

Bíró Antal nyugdíjazása után még tíz éven át a termelőszövetkezetben termelésirányítónaként közmegelekedésre dolgozott.

Kancsalszállás Énekes László és felesége, Perényi Regina, valamint Babják Lászlóné, az igazi lámpás megtestesítői voltak. Az Énekes család öt gyermeke: László, József, Árpád, Mária és Béla, mindannyian tanítóképzőben végeztek, Bálint Sándor tanítványai voltak. Bálint Sándor mindig a legnagyobb szeretettel emlékezett a családra.

A kéttantermes iskolában, részben osztott, délelőtti, délutáni váltásban folyt a tanítás: az I., III., a II. IV., majd az V., VI., valamint VII., VIII. osztály szerinti bontásban. A 110, 120 fős tanulólétszám szükségessé tette, hogy a megszüntetett leventepálya helyett új játszóteret és

sportpályát alakítsanak ki. Területét az iskolával szemben a Micsurin Tsz elnöke, Vass Vilmos, 1950-ben bocsátotta rendelkezésre.

A hagyományokhoz híven, az 1965. évi körzetesítésig egy helyben dolgoztunk. Az alsó tagozatban Márki Lajosné, Hegedűs Etelka, Vastagné Tandari Klára, a felsőben Németh Ferdinánd, Kipper Józsefné és én tanítottunk. Szakosítás után még 1965-ig több nevelő váltotta egymást. Gyenes Péter Röszkéről, Vasas József és Ormos Tivadar Szegedről járt ki. Az iskolai oktatás mellett zenét két Szegedről kijáró zenetanár, Török János és Erdélyi János tanított.

Kisszéksóson a háború előtt a félkarú, hadirokkant Pozsgai István nyugdíjazása után Várkonyi László és felesége, Sóki Melinda követte. Ekkor ugyanis az egy tanerős iskolát alsó és felső tagozatra bontották. Távozásuk után, hosszabb ideig, Séra Ilona tanított. A tanulólétszám fogyása után az iskola ismét egy tanerős lett. Utolsó tanítója, Várhelyi Gyuláné, 1965-ben a körzetesítés során zárta be kapuját.

Kalmár-tanya hosszú idő óta egy tanerős iskolájában Gaál Ilona, Várhelyi József, Szili Erzsébet, Póczó Dezső és Németh Ferdinánd követte egymást. Egy tanerős lévén, mindvégig alsó tagozatos iskolaként működött. 1965-ben ezt is megszüntették.

Röszkéhez tartozott Gyálarét három tanulócsoporthal, valamint a belső-feketeszéli, a Balogh- és a Tóth János-iskola is. A Tóth János-iskola 1937-ben épült. Nevét a tanyai iskolák egykori apostoláról, Tóth János piarista tanárról kapta. Első tanítója Csonka József volt. Körzetesítették, ma autószerelő műhely, Domaszékhez tartozik.

A Balogh-iskola a termelőszövetkezeté lett, majd alkotóházként működött.

A Kalmár-tanyát, Kancsalszél öreg épületét és a kisszéksósi iskolát a bennük lakó tanítók vásárolták meg. A kancsalszéli „Klébi” épületben ma óvoda működik.

1961-ben az 1843-ban épült iskola helyére új, négy tantermes intézmény épült. Ezt a határőrség építtette az általa kisajátított gazdasági iskola helyett. A korszerű, szertárakkal, irodahelyiségekkel ellátott épület végre megszüntette a váltakozó tanítást. A szakrendszerű oktatás mellett német, zene, újabban kézimunka és számítógépes szakkör működik.

A faluban letelepedett pedagógusok, a Csaba házaspár, Piroska Györgyné, Kohn Róbert, Balogh Ferencné, Osznovics Antalné, bekapcsolódtak a falu társadalmi és művelődési életébe. Bakacsi Géza igazgatót húszéves működés után, nyugdíjazásakor, a községben tanító Orbán Dénes váltotta föl. Ő is harmincöt évig működött egy helyen. Orbán Dénes utóda Vlocskó Mihály lett.

Óvodák

Röszkén már 1914-től működik óvoda. Eleinte különféle bérleményekben kapott helyet. Jelenlegi helyén, a termelőszövetkezet által rendelkezésre bocsátott épületben működnek. Makra Lajosné óvodavezető érdeme, hogy az intézmény napközi otthon is.

1962-ben a Kancsalszálen idényóvodát nyitottunk: a nyári hónapokban működött. Az eszközöket, bútorzatot Kisistók Szilveszter tsz-elnök teremtette elő. A II. üzemeység étkezőjének edényeit Varga József brigádvezető, későbbi elnök, kölcsönözte. Nyersanyagot, zöldség- és húsarut is ők adtak. Első, ideiglenes óvónőként Bakacsi Teréz dolgozott. Később az idényóvoda mind több és több támogatást kapott. Végül Berkecz Ibolya óvónő lett az immár állandó tanyai óvoda vezetője.

A katolikus egyházközség

1922 tavaszán Szeged város mint kegyúr a röszei templom mellé önálló plébániahivatalt szervezett plébánosi és kántori állással. Pontosan kijelölte az Alsóközpont és a Rösze közötti egyházközségi határt. Röszehez tartozik Kisszéksós, Nagyszéksós, Feketeszl is. 1924 márciusában az egyházközséghez csatolták Gyálarétet.

A Belügyminisztérium 12790/1923. sz. leiratában hagyta jóvá a plébániahivatal fölállítását. Építésére a város 500000 koronát utalt ki. 1923. szeptember 1-jével Glattfelder Gyula megyés püspöktől László János kapott lelkési kinevezést. 1924. januárjában költözött be a plébániára.

A falu új köztemetőjének ügyét temetőbizottság intézte. Az egyházközség személyenként 50 fillér adót állapított meg. Ezt Wolford Imre pénztárosnak kellett befizetni.

1925. április 6-án Rösze megkapta a lebontott szegedi Dömötör-templom óráját. Ősszel László Jánost a püspök Felsőközpontra helyezte, helyét október 25-én Kopasz Antal (1887-1938) foglalta el. Nagy lendülettel látott munkához. Megszervezte a szívgárdát, népfőiskolát nyitott, kijelölte a hősök emlékművének helyét, fölújította a több száz éves barokk oltárt. Új harangok öntetésére, személyes példával, 425 koronát ajánlott föl. A társadalmi egyesületek mindegyikében, a mezőgazdasági egyesületben, a gazdakörben, az ifjúsági egyesületben szerepelt.

1926. február 7-én, a falu első orvosa, Mogán Béla, Rösze-ről távozván, új ablakot adományozott a templomnak. Április 18-án felszentelték a templom előtti keresztet. Július 11-én a kis lélekharang, amely a templom építéséig az öreg iskola előtt lábon állott, a templom tornyába került. Akkor is megszólalt, ha a pap beteghez indult.

1926. szeptember 16-án óriási vihar rongálta meg a templomot és a plébániát. A kár 55500 korona volt.

1927 márciusától a nagy távolságok miatt nem a halottas háztól, hanem a templomtól temettek. Korábban a temetési menet órákig eltartott.

A Historia domus 1927. július 31-i adata szerint Rösze lakóinak száma 3008 volt. A vallási megoszlás: katolikus: 2980, görög katolikus 3, református 12, görögkeleti 9, evangélikus 2, unitárius 2.

A templomépítés elcsúszása következtében, a gyöngye alapozás miatt 1925-30 között repedések támadtak a templom és a sekrestye falán. A plébánia is megrongálódott. Helyreállításukhoz a Város 17000 pengőt adott.

1929 májusában küldöttség vette át a hívek adakozásából öntetett három új harangot. Június 13-án, Szent Antal napján, püspöki mise és bérmálás keretében szentelték föl őket. 1930 világvasárnapjától tűzkor is kongtak. A falut öt részre osztották. A kondítások száma a kerületet jelezte. Pl. a két kút között kettő, a vasúton túl pedig öt harangütés riasztott.

1933. november 12-én Szeged 6000 pengő értékű orgonát adományozott a templomnak. Rösze-került ugyanis a Dömötör-templom orgonája: 7 regiszterrel, 138 ön- és fasípval. Maig működik. November 26-án Kisszéksóson felszentelték a Szulcsán-keresztet. A család Imre fiuk születésekor állította.

1937-ben Kopasz Antal egészségi állapota megromlott. A püspök Kiss Józsefet (1909-1990) segédlelkészként helyezte ide. Kopasz Antal 1938. február 12-én hunyt el. Szegedi temetésén 640 röszei búcsúzott tőle.

1937 májusában megalakult a Fehér Lányok csoportja és a Rószafüzértársulat. Augusztus 14-én Kiss Józsefet elhelyezték: helyébe Varga Mihály került. Az új plébánost, Boris Istvánt pedig 1938 augusztusában iktatták be. A szeged-belvárosi plébániáról került Röszkére.

1939. július 16-án szentelték föl a Kalmár-tanyai iskolánál, a hívek adakozásából fölállított, 80 kg súlyú harangot. 376 pengőbe került.

1940-ben Boris István az 1939. IV. tc. zsidótörvény miatt igazolás végett 285 keresztelési és házassági anyakönyvi kivonatot kért Horgosról és Szabadkáról. Decemberben újabb 138 kivonatot kényszerült kérni.

1941-ben Barth Ferenc tervező festette újjá a templomot. Magyaros díszítőelemeket használt.

1942-ben a Szent Vince Egyesület gyűjtést rendezett az árvízkárosultak részére. A segélyt a nyolcgyermekes Tumó család kapta. Az asszonyok párnákat, paplanokat gyűjtöttek. 76 nagy és 26 kispárnát juttattak el a szegedi katonai kórházba (a jelenlegi II. sz. kórházba) egy kocsira való kalács és házisütemény kíséretében. A keleti fronton harcoló katonák részére megkezdték gyékénycsizma varrását is. Egy párért 2,20 pengőt fizettek. A hadbavonultak gondozását a Boris István vezette közösség végezte. Nyári és őszi betakarításkor a betegek gondozásában is segédkeztek. Kikeresztelkedett zsidó frontszolgálatosok részére a közösség 50 pengőt adományozott.

Ugyanebben az évben a hatóság fölhívta a plébániát, hogy titkosan, a nép haragja nélkül, búcsúztatás és beszéd nélkül, egy darab 400 kg súlyú harangot be kell szolgáltatni. Szerencsére erre, a plébános közbenjárására, nem került sor. Márciusban megismételték a fölszólítást, de a plébánosnak ezt is sikerült elhárítania. Minden harang a helyén maradt.

1946. október 16-án szentelték föl a lourdes-i kápolnát. Költségeit Tombácz Antal és Halász Piroska 4 mázsa paprikaőrlemény-adományával fizették ki.

1947. március 15-én a gazdakör gyűlésére nem érkezett meg az előadó. Helyette Boris István plébános beszélt. Beszéde miatt Dobó János följelentette. Azzal is vádolta, hogy rejtegeti a KALOT vagyontárgyait és tiltott könyveket.

Április 4-én 140 hadifogoly adott hálát szabadulásáért a templomban, majd a művelődési házban ünnepséget rendeztek tiszteletükre. Vastagh Pál tanító mondott köszönetet a megemlékezésért.

Április 20-án botrányba fulladt a fakultatív hitoktatás ügyében összehívott iskolai értekezlet. A szülők egységesen elhagyták a termet. A jegyzőkönyvet meghamisítva küldték tovább.

November 2-án családi ünnepélyen mutatták be a Szűz Mária és a három árva c. misztériumjátékot Móra Lajos, Wolford Eta, Hatházi Margit közreműködésével.

1948 nyarán rendeztek először paprikakörmenetet. Augusztus 29-én a Szent Antal énekkar Várostantyán (a mai Ásotthalmon) szerepelt. Kartal József segédlelkész fogadta őket.

Szarvas Béla segédlelkész betanította a Hiszek című háromfelvonásos színdarabot a röszkei színjátszóknak. Emiatt és az ifjúság körében végzett tevékenysége miatt zaklatás indult ellene és plébánosa ellen. Április 27-én Dénes Leó polgármester berendelte Szegedre a plébánost.

1949 májusában gyulladt ki a villany Röszkén. 9-én, Boris István ezüstmiséjén, a templom fényárban úszott. A szentségimádási imát Katona Nándor röszkei teológushallgató mondta. Serkédi János tanácselnök 1951-ben az úrnapi körmenet alkalmából az út mentén fölállított sátrak lebontását követelte. A búcsú napját munkanapról vasárnapra helyeztette. Sarvas Béla

elhelyezését követelte. A sárga határsáv-igazolvány bevezetésekor Serkédi intézkedése alapján Szarvas Béla nem kapott igazolványt, így el kellett hagynia a falut.

Szeptemberben Serkédi Boris plébánost kölcsönkötvényt jegyeztető csoportba osztotta be. Ő ezt elutasította. A félelem miatt ez évben 12 ember halt meg szentségek nélkül.

1951-ben a hitoktatást gátló intézkedések zavarták a hitéletet. Mindössze 22 szülő hittanításra vonatkozó kérelmét tartották „szabályosnak”. A beíratásnál mindkét szülőnek meg kellett jelennie.

1953-ban Jakab József őrmester, rendőrparancsnok, a tanyai DISZ-titkár kíséretében a tanyai iskolák kulcsait kérte, hogy többé ott ne lehessen misézni. Énekes Lászlóné tanítónő megtagadta a kulcsok átadását.

A röszei hívek áldozata templomukért 1976-1984

Templomfűtés	70391 Ft
Villanyszerelés, világítás	102.971 Ft
A templombelső festése	136140 Ft
A szentély padlójának bővítése, márvány	63986 Ft
Gyóntató kápolna kialakítása	25271 Ft
Padok átalakítása, rögzítése	7516 Ft
Szembenéző oltár, keresztelőkápolna	198060 Ft
A tető és a torony átfedése, festése	138069 Ft
A hajó padlózatának márványozása	201426 Ft
Bronzfeszület a tölgyfa keresztre	61000 Ft
Orgona generálózása és Vermona villanyorgona	28200 Ft
Vaskerítés a plébánia előtt és oldalán	55300 Ft
Fotelok, székek a szentélybe	13201 Ft
Hangerősítés	18484 Ft
Vetítés a templomban	8100 Ft
Falábazat az előcsarnokban, festés körül	12030 Ft
Díszrács a templom előtt, kerítés a déli oldalon	48975 Ft
A harangok villamosítása	46970 Ft
Külső fölüjítás	633395 Ft
Mária-szobor restaurálása	2000 Ft
Lila miseruha	3000 Ft
Ministráns ruhák	18563 Ft
Siesta kályha	5380 Ft
Alumíniumlétra	1530 Ft
Vas ruhásszekrény	2500 Ft
Járda, lépcsők műkö, anyag	30299 Ft
Műköborítás	6915 Ft
Összesen:	1939672 Ft

1953. szeptember 9-én került Gyulay Endre (ma a szeged-csanádi egyházmegye püspöke) segédlelkésként Röszkére. Jakab József megfenyegette, hogy hagyja el a falut, mert nem kap határsáv-igazolványt. A segédlelkésznek ezt sikerült Szegeden megszereznie. Ezután minden vasárnap délelőtt berendelték a rendőrségre. Kiderült azonban, hogy ez helyi túlkapás volt.

1954 augusztusában a plébános távollétében a segédlelkész kimeszeltette a templomot. 4600 forintot gyűjtött erre a célra, és a hívek segítségével a nagy munkát elvégezték. 1955. március 31-ével Gyulay Endrét Ásotthalomra helyezték. Helyére Borsos Ferenc került.

1964-ben kivilágított számlapú órát kapott a templom.

Az 1956-i forradalom

1956. október 28-át Röszkén forradalmi vasárnapként tartják számon. A művelődési házban az addigi tisztségviselőket közfelkiáltással megfosztották tisztségüktől. Nyári Lajos elnökletével megalakult az Ideiglenes Nemzeti Bizottság. A mise után a röszkeiek forradalmi jelszavakat kiáltozva mentek a Dugonyi útig. Visszafelé veszélyes lincshangulat támadt. Különösen éles hangokat használtak a volt községgazda, valamint az igazgatási előadói és az adóügyi beosztottak ellen. A hősök emlékművénél Bende Szilveszter elszavalta a Nemzeti dalt. A művelődési házba érve Nyári Lajos higgadt és határozott föllépéssel nyugalomra intette a tömeget. Közölte, hogy az elszámoltatás a bíróság ügye, másnak ehhez nincs joga. A tömeg végül fegyelmezetten eloszlott.

Az október 28-i nemzeti bizottsági ülés Kéri István elnök vezetésével, 33 képviselő jelenlétében Sövényházi Józsefet választotta meg a községi végrehajtó bizottság elnökévé. Nyári Lajos nem vállalt további megbízatást. Közben híre jött, hogy Elekes János egykori röszkei kőműves halállistát készített. Sövényházi József az eddig rendezetlen nemzetőrségi parancsnoki tisztelet Osznovics Józsefre bízta. Ő fegyelmezett szervezet élén a faluba vezető utakat lezárta, a rendet fönntartotta. A nemzetőrségnek Sánta Szilveszter az öthalmi ávós laktanyából hozott fegyvereket. Póczos Emil vette át. A röszkei gépállomásra más úton is érkeztek a fegyverek. Egy részüket a gépállomás főkönyvelője, a szegedi forradalmi események szereplője, a megtorlás során kivégzett Kováts József (1926-1958) szállította. Átadásukkor a rend fönntartására, a gépállomás vagyonának megőrzésére szólította föl az egybegyűlteket. A fegyverek kiosztására - állítólag - nem került sor, csupán az éjjeli őrseget látták el vele. Nagyszéksósra Magyar János és Farkas Csamangó János hozott ki kézfegyvereket. Ezeket sem használták. A Kádár-kormány fölhívására beszolgáltatták őket. Sövényházi József december 1-jétől 1957. február 15-ig állott a helyi nemzeti tanács élén. Tagjai november 15-én a következők voltak:

Ács Sánta Irén, Dimitrov u. 2.
Annus István, Dózsa u. 38.
Id. Babinszki Gábor, Felszabadulás u. 86.
Bende Szilveszter, Partizán u. 6.
Börcsök Imre, Nagyszéksós 7.
Börcsök József, Partizán u. 28.
Csányi Vince, Felszabadulás u. 59.
Csányi Vince, Nagyszéksós 104.
Faragó János, Felszabadulás u. 148.
Frank Ferenc, Petőfi u. 15.
Gregus Ferenc, Kossuth u. 6.
Gubás Antal, Felszabadulás u. 37.
Horváth Dezső, Bem u. 5.
Horváth József, Partizán u. 55.
Kalmár István, Nagyszéksós.
Kéri István, Felszabadulás u. 118.

Kisagócsi János, Nagyszéksós 222.
Kószó Imre, Dózsa u. 18.
Kószó Kálmán, Felszabadulás u. 191.
Kovács Ferenc, Dobó u. 7.
Kovács József, Dobó u. 7.
Kulcsár Imre, Táncsics u. 20.
Lajos István, Feketeszel 755.
Magda József, Felszabadulás u. 7.
id. Márki György, Nagyszéksós 222.
Miskolczi István, Vörösmarty u. 7.
Móra Illés, Felszabadulás u. 174.
Nyári Lajos, Vasvári út 1.
Osznovics József, József A. u. 11.
Ördög József, Felszabadulás u. 245.
Sövényházi József, Dózsa u. 54.
Szalma Ferenc, Felszabadulás u. 104.
Szalma Ilona, Felszabadulás u. 139.
Szalma István, Felszabadulás u. 80.
Szalma József, Új telep
Szalma József, Új telep 949.
Szécsi Mátyás, Petőfi u. 19.
Szili Emília, Felszabadulás u. 87.
Szűcs András, Felszabadulás u. 40.
Tanács Vince, Felszabadulás u. 155.
Tombácz Antal, Tanya 784.
Tóth Szilveszter, Dózsa u. 36.

A Kádár-rendszer

Nyolcukat 1957. március elején, a Márciusban újra kezdjük időszakában karhatalmisták hurcolták el a Csillagbörtönbe, de 7-8 nap után szabadon engedték. Céljuk egyrészt a politikai megfélemlítés, másrészt a forradalmi események szereplőinek elkülönítése volt.

A Kádár-rendszer megszilárdulásával visszaültették az elnöki székbe Szűcs Andrást. Május 27-ig volt ismét elnök. Ez az idő elég volt arra, hogy leszámoljanak azokkal is, akik új tagként kerültek az Ideiglenes Nemzeti Bizottságba, vagy egyéb módon vettek részt a forradalmi eseményekben. A forradalmi napokban is helyén maradó V. B. titkár, Szalma István csak február 28-ig maradhatott tisztségében. A legkeményebb megtorlást a Mórahalmon székelő karhatalmisták végezték. Közülük többen röszeiek. Vezetőjük Kalmár István volt. A verőlegények között is akadtak röszeiek. Kalmár János és Papp András volt a legkegyetlenebb. Áldozataikat padra fektették, és egyszerre hárman-négyen ütlegelték, hátán, fenekén, combján és legkegyetlenebbül a talpán. Ilyen megkínzás után Bende Szilvesztert, amiért a hősök szobránál a Nemzeti dalt szavalta, székre állították, szavaltatták vele a Nemzeti dalt, közben gumibottal szájba verték. Szabadon bocsátása után Bende Szilveszter az elszenvedett kínzások miatt - a Röske - Mórahalom közötti Ötágú útig tudott eljutni.

Szécsi Mátyást a verés végén még fejbe vágták, sógora, Németh János olyan ütést mért rá, hogy sérülése következtében többé beszélni nem tudott. 1960-ban bekövetkezett haláláig csak sírt vagy sírásba fúlóan nevezett. Őt méltán tarthatjuk a forradalom mártírjának. Kalmár István

teherautója pufajkás legényeivel gyakran megfordult Röszkén. E kocsin szállították el Kovács Ferencet, Szalma Józsefet, Gregus Ferencet, Osznovics Józsefet, Bálint Ferencet, amiért nemzetőrök voltak. Bálint Ferencet az első verés után hazaengedték, de ráparancsoltak, hogy ne szóljon senkinek a „vendéglátásról”. Farkas Csamangó János nagyszéksísi gazda csaknem szomszédja volt Papp András karhatalmistának. A „szomszéd” a verés után búcsúzáskor Farkas Csamangót még a fejére mért gumibotütéssel terítette le. E mórahalmi különítmény röszkői tagja volt még Paja András, Makra Imre, Baka József, Tanács Imre. Ők mérsékelték a bosszúállást.

Röszkéről a forradalmi események miatt senkit sem állítottak bíróság elé. Vörös Lajost, a gépállomás függetlenített párttitkárát sok támadás érte, de eltávolítását senki sem kérte. Magyar Győző, a forradalomkor megbízott műhelyfőnök megtartott Vörös Lajost traktoros segédvezetőként, mondván, hogy mint párttitkár az embertelenségben is ember maradt. Ám a karhatalmisták rémtetteinek megakadályozásához neki sem volt elég ereje, befolyása.

1957. október 1-jén B. Tóth Lászlót választották elnöknek. Ő majdnem egy évtizeden át töltötte be ezt a tiszteket. Egyre erőszakosabb lett. Italozása már közszájon forgott, amikor a pénzügyi vizsgálat súlyos visszaéléseket, sikkasztást derített ki. Tapodi Gyula gazdasági előadóval együtt 1967-ben letartóztatták, és bíróság elé állították őket.

B. Tóth helyébe az elnökhelyettes, Márki Vincéné Makra Ilona lépett. Képviselte a helyi érdekeket, jóindulatú, de nagyon befolyásolható volt. A gyakorlati irányítást 1957-től 1982 októberéig a titkár, Molnár Béla végezte. Márkinét 1971-ben Csamangó Mihály, a járási párbizottság korábbi pártmunkása váltotta föl az elnöki székben. Nevéhez társadalmi munkával megvalósult sok létesítmény fűződik. A tanyai utakat járhatóvá tette. Vízáteresztőket cseréltetett. Maradandót alkotott a sportpálya építésében és a lőtér megvalósításában.

A megyében egyedül Röszkén készült alagsoros, félig földött, 75 m hosszú löpőpálya. 1981-ben nyugdíjazták. Molnár Albertné követte az elnöki székben. Ő szociális gondoskodással, az öregek ellátásával, az egészségügy és a kulturális intézmények fejlesztésével érdemelt ki elismerést. A tanyai óvodát bővítette, elnöksége idején a belterületi óvodát szakosították. Több iskolakorszerűsítés is megvalósult. A Rákóczi, Lenin, Táncsics és Marx utca burkolása is nevéhez fűződik.

1984. október 1-jétől Németh Ferdinánd tanító csak átmenetileg vállalta a tanácselnöki tisztséget. Míg korábban Tanács Imre párttitkár ellentmondást nem tűrő akarata állt a tanács és a közigazgatási döntések háttérében, az 1985. június 25-i elnökválasztó tanácsulást már bizonyos reformszellem jellemezte. Csupán két szavazaton múlt, hogy az új politikai irányzat képviselőjét, Magyar Lászlót választották elnöknek. Ellenjelöltje Kéri József, a Kossuth tsz. alkalmazottja volt. A választási eredmény közlésekor szinte a levegő is megfagyott a teremben. Így a régi szerkezetű tanácsirányítás fölfrissült erővel folytatta pártirányítástól és a személyi összefonódástól mentes, egyre jobban önállósuló munkát. A jogi doktor Apatóczki Kálmán tanácsitkári munkája szavatolta a jogilag megalapozott döntéseket. Úthálózat-bővítés, telefonfejlesztés, vízvezeték- és csatorna-korszerűsítés, szociális gondozók beállítása jelezte az új vezetés munkáját. A tanács elhatározta (talán az országban elsőként) Klebelsberg Kunó rehabilitációját és a művelődési házban emléktáblájának leleplezését.

Ilyen előzmények után következett be a rendszerváltozás és az önkormányzati választás. Megszerveződtek a pártok: a Független Kisgazdapárt, a Kereszténydemokrata Néppárt és az Agrárszövetség. Néhány független jelölt kivételével elsősorban ők indítottak jelölteket. Magyar László lett a polgármester. Képviselőként Ábrahám Imrénét, Bende Szilvesztert, Dani Andrást, Fülöp Pált, Király Józsefnét, Molnár Albertet, Nagy Tibort, Paja Istvánt, Papp

Istvánnét, Sövényházi Sándort, Vereczkei Gyulát választották. 1992-ben 32 milliós beruházással, korszerű sportcsarnokot avattak. Saját erőből valósult meg a szeméthyűjtés, a szeméttelep. Kábeltelevízióból értesülhetnek a röszeiek a világ dolgairól. Az 50 km hosszú gázvezeték a tanyavilágot is behálózza. A megtelepedést ösztönözve 36 közműves telek talált gazdára.

A termelőszövetkezetek

Új Élet

A földosztás bódulatából magához térő parasztság körében 1948-ban új hangot ütött meg Császár Balázs, a Nemzeti Parasztpárt országgyűlési képviselője. Bár iskolázottsága nem volt még, tehetségével, szónoki képességével tekintélyt szerzett magának. Kószó Imre (1893-1964) parasztpárti elnökkel, aki korábban a Dolgozó Parasztok és Földmunkások Országos Szövetségének helyi elnöke is volt, szervezőmunkába fogtak. A parasztpárttal szimpatizáló, Szegedről kijáró Rosti Vince állatorvos is melléjük állt.

Kitartó meggyőző munkájuk 1949. december 27-én meghozta az eredményt. Kószó Imre elnökletével megalakult az Új Élet termelőszövetkezet. Tagjai: Tanács Imre, Makra János, Makra Lajos, Kiss (Murzsa) András, Gárgyán Ferenc, Szűcs Ferenc, Márki Vince, Makra Ferenc, Tanács Vince, Szekeres József, Császár Pútyi Vince, Maginecz János és Császár (Okos) János. Mindössze 80 hold bevitt földön kezdtek hozzá. Szekeres József, Tanács Imre, Kiss András brigádvezető négy pár lóval látott munkához. Ám már 1952-ben, a nagyszéksősi Vas Vilmos vezette Micsurin tsz-szel Lenin néven egyesültek. Az ölükbe hullott „kulák-vagyon”, az elhurcolt családok: Börcsök Károly, Orbán Lajos, B. Nagy Antal, Szűcs Imre, Oltványi Vince és a Fodor Zoltán földje a téesz területét több mint 1200 holdra növelte. A jó állagú tanyák a közös állomány részére takarmánytárolásra adtak helyet. A politikai nyomással, a középparasztnak „meggyőzésével” már csaknem kétszeresére nőtt a taglétszám. Ezután kezdődtek a nem kis ellenállást támasztó tagosítások.

A munkaegység-fizetés, a természetbeni juttatásokkal együtt, jóval nagyobb értékű volt, mint ahogy névlegesen 30-35 Ft-ban állapították meg. A tag búzát, kukoricát, burgonyát, tüzelőt, bort és cukrot kapott nagyon kedvező áron.

Az 1950-ben megalakult gépállomás új gépparkja is a tsz szolgálatában állt. Megszűnt a kézi aratás. Balaton típusú magyar kombájnok érkeztek. A körmös G-35-ösöket gumikerekes változataik követték. A kiváló minőségű Nagyfeketén, a Bodomban és Bánátban évről évre gazdag termést takarítottak be. A tsz így hamarosan a megye élvonalába került. A szakszerű irányításban és vezetésben nagy szerepe volt a kiváló gazdasági iskolai igazgatónak, Bíró Antalnak. A munkaegységre kifizetett természetbeni járandóságok sok új tagot vonzottak. A Tisza menti területek öntözésével, az ártereken, a Bánátban és a Bodomban megépített csatornahálózattal további kiemelkedő eredményeket értek el.

Az 1956-i forradalmi események azonban a szövetkezetet is megrázták. A jogtalanul szerzett vagyon bosszantotta a népet. A tagság negyede kilépett. Ám a forradalom letörése után nagy részüket visszatérítették, és 1957 tavaszán leváltották a régi vezetőket. A karhatalmista sorból hazatért Tanács Imre (1926-1988) új elnökként nagyarányú fejlesztést valósított meg. Az 1. sz. telepen bővültek az istállók és raktárak, magtárak épültek. 1960-tól, jelentős állami támogatásból, gépesített növénytermelés és állattenyésztés kezdődött. Négy, egyenként 120-150 tagú brigád gazdálkodott a falu legjobb termőterületén.

1968-69-ben a szerencse is a szövetkezet kezére játszott. A kőolajprogram keretében fűt kútból 85 Celsius fok meleg víz tört fölszínre. A nagy hozamú hévízre négyhektáros kertészet települt. A talajfűtésű üveg- és fóliaházak ontották a hajtatott zöldségfélét, paprikafajták sokaságát és a paradicsomot. Fejlett kereskedelmi ágazat szolgálta az értékesítést. Ennek élére az elnök fia, Ifj. Tanács Imre került. A Budapesten, az Október 6. utcában létesített zöldség- és húsbolt biztos piacot jelentett. Évente 4-500 sertést adtak el. Ez az üzemág hozta a szövetkezet jövedelmének csaknem felét.

A gépállomás érett gyümölcsként hullott a tsz ölébe. 1970-től korszerű gépparkkal, K-700-asokkal, német fűkaszákkal végezték a munkát. A gépek fölszabadította munkaerő a kibontakozó fóliás kistermelésben hasznosult.

Közben Tanács Imre párt- és gazdasági vonalon mind nagyobb befolyást és önállóságot szerzett a maga választotta vezetésnek. Biztos kezű szakemberekkel vette magát körül. Vér Imréné és Fehér Sándor könyvelők pénzügyi ügyvitele pontos tájékoztatást adott a mindenkori helyzetről. Az ágazatvezetők közül csak azokat tartotta meg, akik szakmailag és emberileg jól megállták helyüket. 1964-ben az alvégi „Kis Kossuth” tsz-szel való egyesülés a község belterületét egyetlen gazdasági egységbe, a Kossuth Termelőszövetkezetbe tömörítette. Az egyesülés után is Tanács Imre maradt az elnök. A csatlakozó tsz elnökét, a nagy megbecsülést élvező Dunai Istvánt és a vezetőket helyükön hagyva, most már az egész falu vezetését maga alá gyűrte. A gyöngye tanácselnökökkel szemben a tanácsitkáron keresztül érvényesítette befolyását. Közeledvén nyugdíjaztatása, gondoskodott arról, hogy Molnár Albert személyében utódot jelöljön ki. Utóda 1967-ben Kistelekről került Röszkére fiatal gyakornokként. Szakértelmét, munkabírást, hűségét fölsírmelve, Tanács Imre mind több joggal ruházta föl. Elnökhelyetteséül választotta, majd 1986-ban neki adta át a vezetést.

1976-tól a Holt-Tisza melletti Bánát és Bodom korszerűsített öntözésével új, jövedelmezőbb termelés távlatai nyíltak meg. Molnár Albert vezetése alatt amerikai csúcstechnikát képviselő három Linear Walmont öntözőegységgel, tápanyaggal dúsított locsolást valósított meg mintegy 500 hektár területen.

A rendszerváltozás után, 1992-ben mégis a tagság mintegy 8 %-a kérte ki földjét. A zömében nyugdíjas tagok, termelőeszközök hiányában és munkaerejük csökkenése miatt, a tsz-ben hagyták földjüket, így tagsági viszonyuk folyamatos maradt.

Petőfi

A második szervezési hullám idején, 1959-ben alakuló gyűlést hívtak össze. Ekkor már összeroppant a falu ellenállása. Kisistók Szilveszter (1927) vezetésével alakult meg a Petőfi Termelőszövetkezet. Az egyetlen Hegyesi Jánost nem tudták megtörni, pedig a nyomás minden eszközét alkalmazták vele szemben. A tagság Fülöp Pált elnökhelyettesé, Papdi Józsefet, Szabó Mártont vezetőségi taggá választotta, Vőneki Vilmost párttitkárnak jelölte. 312 tag 1376 holdon kezdte a gazdálkodást. A tagok 218 lovat vittek be. Gazdasági felszerelés tekintetében szegények voltak. A hatalmas állományból takarmányhiány miatt Földházi Zoltán 100 lovat vágóra selejtezett.

A szövetkezet megszilárdítása 1962. május 18-ával kezdődött. Hörömpő Józsefnek, a Délmagyarországi Áramszolgáltató Vállalat igazgatójának vezetésével „légógyakorlat keretében” villamosították a tsz egész területét. Ezután paprikaszárítót, gépszínt építettek. Saját erőből a G-35, a szuperzetor és az U-28-as erőgép mellé még láncaltapas DT alkotta a gépparkot.

Kisüzemi módszerrel szőlőt telepítettek. Paprika és kapásnövények tábláit alakították ki. Jó vezetéssel erős munkabrigádok dolgoztak. A munkaegység 8 év alatt 27 Ft-ról 50 Ft-ra emelkedett. 1968-ban már 62 Ft volt, ebből 12 Ft tartalékalapot különítettek el.

Új részesművelési rendszert vezettek be. Ez nagy könnyítést jelentett a családoknak. Az elkülönített tartalékalap fölhasználása körül kialakult nézetkülönbségek miatt Kisistók Szilveszter lemondott. Helyette Varga Józsefet választották elnökké. 1970-ben, a nagy újraegyesülés idején csatlakoztak a szentmihályteleki Új Élet Termelőszövetkezethez 2. sz. üzemegységként. Az Új Életnek jelentős területei voltak Röske külterületén. A náluk lévő üzemszervezési és gazdasági eredmények vonzották a röskeieket. Az egyesülés után a 2.sz. üzemegység vezetője Varga József (1932) maradt. Meglehetősen önállóságot kapott az Új Élet elnökétől, Nagy Istvántól. Megmaradt számára a feketeszéli szőlő- és szántóföldi termesztés. Igás- és sportlovakat is tenyésztettek. Az üzemegység istállója, bognár, kovács és fűrészelő segédüzeme nyereséggel működött. A részesművelésre való áttéréssel a tagok felelőssége és önállósága nőtt. Az egyesülés utáni nagy géppark segítségével, az idejében végzett munka a paprikatermesztést jövedelmezővé tette. Különösen kedvező munkahelyi lehetőségek nyíltak az 50 milliós beruházással épült kertészetben, a korszerű szárítóban és a tarhonyaüzemben. A kiegészítő termelési ágazat, zöldségfőlvásárlás, továbbá baromfivágóhíd, minden munkaerő számára foglalkoztatást és biztos keresetet nyújtott. Ennek ellenére, főleg a fiatalok Szegeden a Paprikafeldolgozóban, Gyufagyárban és másutt kerestek munkahelyet. Nagy István fölismerte a csatlakozottak átlagon fölüli munkaerkölcsét, és gyakran emlegette példaként is helytállásukat. Ez megnyilvánult anyagi megbecsülésükben is. A kertészet és a 6 hektár üvegház lehetővé tette a tagság teljes foglalkoztatását. A jó vezetés keményen ügyelt arra, hogy a röskeieket semmilyen hátrány se érje. A korszerűsödött baromfi- és élelmiszer-földolgozó üzem jó munkahelyet teremtett. Amíg a Kossuth Szövetkezet területén 27 tanyát leromboltak, a Petőfi Tsz-ben minden gazdaság a helyén maradt. A rendszerváltozás után a tanyák föltámadtak. Egyikük, másikuk a modern farmergazdálkodás alapjaivá vált. Norton-kutak hatalmas fóliaházak kertészetét öntözik. Zöldség-, paradicsom-, paprikatermesztés és állattenyésztés nyújt biztonságot az itt élőknek. A tanyákhoz visszaadott földeken új vállalkozói réteg alakul ki. Bakos Mihály elnök, Kovács Ferenc üzemvezető, Szalma János gazdasági vezető újfajta gazdaszövetkezeti átalakulást szorgalmaznak. Mind a szövetkezetből kivett területen, mind a bent hagyott gazdasági részen a közös géphasználaton épülő teljesen új vállalkozói gazdálkodást terveznek.

Kossuth

1960. február 1-jén alakult meg Alsó-Röske területén a Kossuth Termelőszövetkezet. Alapítói a régi gazdaköri vezetőnek, Dunai Istvánnak „betörése” után, látva az egész országra nehezedő nyomást 1000 holddal mondták ki az „igent”. Bánát, Nagyszéksós, Bodom alsó része, a Dugonyi út melléke tartozott hozzájuk. Fazekas József, Kovács József, Kovács (Kása) József, Kiss Lajos, Sulyok Imre brigádvezetők egyenként 100-120 taggal indultak munkába.

Szorgalmas emberek, torzsalkodás nélkül, jó vezetéssel 1962-ben 25 Ft munkaegységet értek el. Ez akkor fölülmulta a többi röskei tsz osztalékát. Az ügyintézés mindössze öten, Paja Éva, Tanács Gizella, Szűcs Mária és Papp Erzsébet végezték. Ördög Károly agronómus vezetésével. Párttitkáruk Forró László volt. Állatállományukat az elhurcolt Oltványi Vince istállóiban helyezték el. (A későbbi Kerekesház üzemegység.) 40-50 lovat és ugyanannyi szarvasmarhát négyen-öten gondoztak. A hat csapat és a brigádvezető által bejegyzett napi teljesítményt a nyilvántartás pontosan tükrözte. Átlag napi 2,5-3 munkaegység volt a teljesíthető norma. A sertéstelepet a tyúkház helyén, a holt-tiszai lejáró Tisza melletti árterén építették.

Gépparkjuk elmaradt a többi tsz-étől. Mindössze egy MTZ, egy R-es 09-es traktorból és egy fűkaszából állt. Ez lett az ok, hogy beláttassák a tagokkal: a továbblépés csak a többi szövetkezettel együtt, egyesüléssel érhető el. Így különösebb nyomás nélkül, pártbizottsági döntéssel létrejött az egyesülés a Lenin Termelőszövetkezettel, de Kossuth nevével.

Átmenetileg elmaradt a tagok jövedelme a korábbitól, de a gépesítéssel az egyébként előregedett tagság a háztáji másodgazdaságban jól hasznosította magát.

Így a „Kis Kossuth” néven emlegetett közösség, beolvadva Röske mezőgazdaságát uraló „Nagy Kossuth”-ba, mindössze négy évig élt.

Aranykalász

1960. február 4-én a korábbi Micsurin téesz területén megalakult az Aranykalász tsz. Vezetőként az egykori kiskisgazdaelnököt, Márki Lajost, helyetteséül Fodor Vincét választották. Szinte teljesen gépek nélkül, mindössze 56 lóval és kisparaszti szerszámokkal. 180 tag 620 hektáron, három brigádra osztva látott munkához.

Röske legrosszabb adottságú homokos, szikes, nádas területén Csúcs István, Mulati Jenő, Magyarai János brigádjai osztoztak. Fölismerte, hogy itt elsősorban az állattenyésztés fizetődhet ki, vályogvetéshez, nádvagáshoz láttak. Ezek ingyen voltak. Szerfás istállókat, fiatzatókat, hizlaldát és műhelyeket építettek. Márki Lajos (1925) érdeme, hogy a futóhomok megkötésére szinte az egész gazdaságukat körülvevő védő erdősávot telepítettek. Ennek nagy része, bár kíméletlenül vágják és gyérítik, helyenként irtják, ma is áll.

A csekély, 18-22 Ft munkaegység miatt azonban a fiatalság hamarosan elhagyta a szövetkezetet. A megmaradtakat a Takó András kertészetéből kialakított belterjes egység foglalkoztatta. A kertészetben aránylag jól kerestek. A tsz új melléküzemet telepített. Vasipari szakmunkásokat hoztak, és kályhagyártásba fogtak. A melléküzemág fölemésztette a tsz összes tartalékát. Ezért és többféle nyomás miatt, Márki Lajos lemondott. Helyébe Forró Lászlót, a korábban a Kossuth Tsz-ben lévő pártmunkást választották elnökké. Takót a kertészet éléről eltávolította, a vezetést saját embereivel váltotta föl. A Budapestről és vidékről idehozott mintegy 25 szakmunkás gördülőkályhák gyártásához látott. Az új mechanizmus profiljába mindez belefért.

A műhely mellé raktárat, irodaépületet építettek, és állami támogatással kombájnt, vető-, permetezőgépet, tehergépkocsit vásároltak. Lassan a munkaegység 37 Ft-ra emelkedett. Az új melléküzemágat drága forgácsológéppel szerelték föl, ám kiszolgálásukhoz nem volt szakember. Kapkodással más gyártmány, tetőcsavar készítésébe fogtak, de ez még jobban bizonyította az üzemág csődjét. A veszteség 2 millió fölé nőtt. A gépműhelyt megszüntették. Az értékes anyagokat, gépeket, elkótyavetyélték, ezért Forró László is lemondott. A korábbi főagronómus, Kószó József elnökletével Lenkó Antal és Ördög Károly vette át az irányítást. A talaj adottságainak megfelelően paprikát, paradicsomot, kapásokat termesztettek. Az 1970. évi tiszai árvíz az iga- és férfimunkaerőt a gátakra kényszerítette, természetesen a termelés rovására.

A hátrányos adottságú gazdaság állami segítséggel új gépeket vásárolt. Artézi kútjukról öntöztek, állattartásukat korszerűsítették, és portalaníttatott bekötőutat is építettek. Az 1976-i újabb egyesítési hullámnak mindössze három hónapig tudtak ellenállni. Március 15-én az Aranykalász a Kossuth Termelőszövetkezet 3. üzemegysége lett. A korszerűbb nagyüzem nem fordított gondot az állattartásra, a majorra. A daráló- és fűrészüzem működött, de az előregedett tagság részesművelőként másutt keresett lehetőséget. Több mint 25 elnéptelenedett tanya lett a rombolás áldozata. Lakóik a faluba vagy Szegedre költöztek. A kisszéksósi

kövesút mentén lévő földeket a Kossuth vezetősége kiárusította. Barackos, gyümölcsös kiskertnek, hétvégi háznak vásárolták meg, főleg szegediek. Ebből az üzleti vállalkozásból a földek egykori tulajdonosai, az Aranykalász tagjai nem részesültek. Ma eladásra várnak a régi, megtépázott, lepusztult épületek is. A füves pusztaság új fölvirágzása még várat magára. Röske tanyavilágának e részén az új nemzedék számára hosszú, de szép földadat lesz a termőtáj visszaállítása.

Ipar

Paprikakikészítők

A paprika zömét három paprikakikészítő hasítójában dolgozták föl. A fölvégen Ördög Imréné Franci Piros és Rozsi József, az alvégen pedig Tombácz Antalné Halász Piros hasítójában. Ők paprikakofák is voltak: iparengedéllyel saját termésükön kívül másoktól vásárolt fűzeres paprikát is árusíthattak. Egész évben 8-10 hasítólányt foglalkoztattak. Kívülük még legalább tíz kisebb kikészítőről is tudunk. 1920-tól szinten minden ház mellékhelyiségében volt szárító. Így a paprika szinte egész éven át munkát adott mindenki számára. A helyi hasítók mellett idegen paprikakofák is vásároltak mind fűzeres, mind szárított paprikát. A Kohajda család, egyéb kereskedelmi tevékenysége mellett, fűzeres paprikát is vásárolt. A tanyán Márki Vince (Paprikás Márki) vette meg a paprikát. Egy részét szárítás, tárolás után jobb áron továbbadta szegedi kereskedőknek, más részét földolgozta, kihasíttatta.

A kikészítők házában hasítóknak folyt a munka. Gyors kezű lányok, asszonyok kora hajnaltól késő estig dolgoztak. Éles késekkel fölhasították a hüvelyt, leválasztották a bőrt a magtól. A maggal együtt kifejtették az erőt is. A fölhasított bőrt hosszú türe fűzve fonálra húzták, szárítókeretre feszítették. A magot tepsibe, majd zsákba öntötték. Szikkasztás után, rostákban dörgölve szabadították meg a magot a ráakódott erőtől. A bőrrel teliaggatott keretek szárítóba kerültek. Itt a dobkályha 40-45 Celsius fok állandó hőmérsékletén a fölfűzött bőr csörgősre száradt. A kiszitált magot ugyancsak rostákra öntötték, majd lazán jutazsákokba töltve következett a kemény férfimunka: a magtaposás és a mosás. A falu három artézi kútjánál nagy beton mosómedencékben gyűjtöttek vizet. 15-20 cm vízszint elérése után 10-15 zsák magot árasztottak el vízzel, és a zsák tartalmát mezítláb taposva mosták. Félóránként leengedték a lét, amely a falu útárkaiban folydogált. 4-5 vízcsere után kibontották a zsákot, és megkóstolták a magot. Ha édes volt, erejét elvesztette, szárítóban ropogósra szárították. A magmosók környéke mindig hangos volt. Az első és a második lé leeresztése után piros libák és kacsák fürödtek az árkokban. Ha az árkok kiszáradtak, a szél a port föl kavarta, és az erős paprikapor az idegent gyorsan könnyekre fakasztotta.

A szárított magot és bőrt zúzóládákban (1/3 mag, 2/3 bőr arányban keverve) furkókkal összetörték, és így félkész termékként a beváltónak vagy a szegedi paprikamalmoknak adták el. A nagyobb haszon végett azonban külűzték a paprikát. A külük éjjel-nappal zuhogtak, és 2-3 kg-os mozsaraikban a kemény rúgások alatt finomodott, puhult a paprika. Utána lószörszítán fateknőbe szitálták. A szitában maradt részt újból mozsárba öntötték, és friss bőrrel tovább törték. Az utolsó szitáláskor a már tovább nem törhető rész visszamaradt. A mag olajától átszírosodott csörmőt már tovább nem törték, hanem újra szárították. A következő törést „javították” vele. A csörmő volt a paprika „lelke”. Annyira zsíros, hogy rántás nélkül a levesen olajgyöngyei csillogtak. Íze, illata és színe miatt a háziasszony disznóvágásra, családi ünnepekre ezzel főzött.

A külüzés férfimunka volt. Egy föltéten 250-300 rúgást kellett a lóra adni, hogy a mozsár tartalma puhára szítálhatóvá törjék. A szítálást asszonyok, lányok végezték. Gyakran egymás mellett kettő vagy négy külűpár is dolgozott. Ilyenkor a férfiak egyik lóról a másikra szálltak. A külűn készült paprika a literős piacon (Szegeden a Széchenyi téren, a Zsótér-ház előtt) keresettebb volt, mint a malmi. Előállításra embertelenül nehéz munka volt. Mennyiségben - természetesen - elmaradt a mindjobban elterjedt őrlőberendezések, malmok teljesítményétől. Így a külüzést a kis földolgozóknak is fölváltotta az egy kézzel hajtott, rovátkolt hengerekkel működő daráló. Munka közben a hengereket csavarszorítóval lehetett közelíteni egymáshoz. Így minden felöntéskor finomabbá őrlték a paprikát, annyira, hogy szítálásra már nem is lett szükség. A háborús években a külűk újból virágkorukat élték, amíg a gazdasági rendőrség 1946-47 után be nem gyűjtötte őket. Tulajdonosaikat szigorúan büntették, sokukat meghurcolták, zaklattak.

Franci Piros hasítójában dolgozott Savanya Gizella, Savanya Veronika, Savanya Iluska, Márki Piroska, Fazekas Franciska, Kis Etel (Lina), Toppantó Mária, Toppantó Erzsébet, Császár Julianna, Császár Anna. Amikor Lieber Gusztáv makói nagykereskedő részére hasítottak, a kereskedő a hasítás idejére fehér kötenyt, fehér fejkendőt adott nekik. Jelenlétében készült a kóser paprika. A munka alatt Lieber úr imádkozott és figyelte, hogy a hasítók hogyan dolgoznak. A kézmosás kötelező volt. Ő kiemelt bért fizetett a lányoknak. Lieber nemcsak paprikát, hagymát is termeltetett. A hagymát a hasítólányok „agyusztálták”, csomózták, fűzerekbe kötötték, és innen szállították Makóra.

Halász Piros fél- és végterméket egyaránt készített. Fáradhatatlanul járta a piacot. Antal fiával lapos kocsin szállították a paprikát. Hasítójukban néha 15-20 ember is talált munkát.

A Szegedi Paprikafeldolgozó Vállalat 1950-től kis rőszkei fölvásárló telepét bővítette. A raktározás mellett korszerű szárítót is berendezett. Több mint 50 alkalmazottat foglalkoztatott. A telepet 1987-ben félkész- és készétel gyártására, ízesítők, levesporok csomagolására alakították át. 1989-ben az amerikai Knorr Produkts Reffiling Corporation (CPC) magyarországi részvénytársasága vette át. Az üzem korszerűsítése után az osztrák Knorr-licenc alapján készült leves- és életkonzerveket gyárt. Munkáslétszáma megháromszorozódott: 190 főt foglalkoztat. A piaci igényeknek megfelelően bővíti gyártmányfajtáit. Fagylalkészítményei, cukrászati alapanyagai, tejszín- és aromafajtái keresettek. Ennek az üzemnek köszönhető, hogy Rőszkén a 7 %-os munkanélküliség alatta van a környező falvak átlagának.

Pálinkafőzők

A régi parasztgazdaságokban nem volt ritka a kisüsti főzde. Elég volt összeborítani két rézüstöt. A felsőről hűtőcsövet vezettek egy nagy hordó vízen át, és az üstházban ropogó rőzse, akáctuskó kiüzte a törkölyből a levét.

Magda János

Talán ilyen egyszerű szerkezete lehetett Magda János (1900-1995) pálinkafőzdéjének (cégbélyegzője szerint: „kisegyéni szeszfőzdéjének”) is (Nagyszéksós 250). A főzdet apja, Magda István (1851-1931) is apai ágon örökölte. A család megőrizte Magda István leszerelési okiratát, Obschiedját. Eszerint „Infanterist Stefan Magda” a Sachsen Meiningeni 46. gyalogezrednél szolgált három évet és három hónapot. 1875. június 24-én szerelt le. Foglalkozása már ekkor is pálinkafőző volt. A főzdet a múlt század elején létesíthették. Örökségként Magda János csak 1919-ben vette át apjától. Nagy veszély fenyegette ekkor a

főzdét, mert üstjeit, kazánjait rézbegyűjtés címén el akarták vinni. Ez idő tájt gyűjtötték be a harangokat, rézmozsarakat, rézkilincseket is. Kis szerencsével az üstöket mégis megmentették. A háború utáni nehéz gazdasági időszakban Magda János csak a főzető gazdák hitelével tudta vállalkozását fönntartani. Korszerűsítette üzemét. A pengő bevezetése (1926) után a részvényeseket kifizette, és újra önállósította magát. Ugyanekkor váltotta ki a kimérési engedélyt, amely fél liternél nagyobb tétel eladására jogosította.

Évenként 250-260 termelő részére főzött. A főzető a főzésnél maga is részt vett a munkában. Ő hozta a fűtőanyagot, rőzsét, hasábos fát. A főzde haszna a főzet 10 %-a. A főzés mellett Magda János 16 holdon gazdálkodott. 1950-ben kuláklístára került. Gyermekai, István és Margit, félelmükben a főzdét a Lenin Téesznek ajánlották föl. Így Magda István (1928) a szövetkezet alkalmazottjaként 1953-ig dolgozhatott a főzdében. Akkor azonban őt is, apját is mint osztályidegent kizárták a szövetkezetből. Kénytelen volt szülőházát is elhagyni. Feleségének tanyájába, a mórashalmi Baksiparra költözött. A domaszéki szövetkezet szeszfőzdéjének vezetőjeként ment nyugdíjba. A nagyszéksósi főzdét a rendszerváltozás után Magda János veje visszaigényelte, és üzemelteti. Nóta is őrzi az egykori pálinkafőző nevét.

Magda János főzi a jó pálinkát,
azé nem látnak énrajtam jó gúnyát.
Főzi asztat édös mézbű, ecetbű,
Lacibetyár, nem iszol az üvegbű.

Ezt a dalt már a nagyszéksósi csutrikban is énekelték.

Bencsik Szilveszter

Bencsik Szilveszter, a korábbi bognármester, élete delén, pálinkafőzdét nyitott. Bognárműhelyét főzdevé alakította át. Új vörösréz kazánt szerzett be. A közeli artézi kút vizét használta fűtésre. Nemcsak a rőzskeiek, hanem a tanyai, domaszéki gazdák is hozták a főznivalót. Nyárközepétől tavaszig le sem állt a főzéssel. Egyaránt finom törköly-, és vegyes gyümölcsparlatok csorogtak le az üstökből. Ő is 10 %-ért főzött. Kocsmát is nyitott, és benne a barackot, körtét, cseresznyét, meg a jó „kerítésszagot”, a törkölypálinkát, féldecinként árulhatta. Jó hangulatú kis kocsmájában a sportkör tartotta rendezvényeit.

Bognárok

Társszakmaként - szinte testvéri együttműködésben - éltek a kovácsokkal. Heidrich József (1902-1987) az 1920-as évek elején, Temesvár környékéről került Nagyszéksósra. Beszédén mindvégig érződött a rőzskeieket mosolyra derítő sváb kiejtése, németes mondatszerkesztése. Alacsony termetű, zömök, hihetetlen munkabírású volt. A hatalmas rönköket kézzel fűrészelte szét. A szánkó széles talpait eper- vagy akácfatörzs közepéből fűrészelte ki. A kerékagy és talp készítése valaha külön szakma volt, a kerékgyártóé. Ezt is ő végezte. Az agy kiválasztása, esztergálása után bevészte, majd a kováccsal együtt beütötték a puskát. A talp és a küllők becsapolása könnyebb föladatnak számított. Dőlt a keze alól az igényesebbnél igényesebb famunka. Teljesítményére jellemző, hogy három-négy kovács keze alá is dolgozott. Őt gyermeke közül két fiát, Imrét és Józsefet is bognárnak nevelte. A kisparaszti gazdaságok fölszámolásával megszűnt a kereslet a bognármunkára. Így id. Heidrich József is szakmát

váltott. Korszerűsítette műhelyét, és fiaival a famunka mindenésévé vált. Majd a Kossuth Tsz fűrésztelepének vezetőjeként dolgozott nyugdíjazásáig. Ekkor újra önállósult, és Kecskés-telepen valóságos kis famegmunkáló üzemet hozott létre. Épületasztalos, bognár, tetőfedő és még sokféle szakmában dolgozott haláláig.

Bencsik Szilveszter szintén az 1920-as években került Röszkére, és a Nagy köz sarkán épített családi házában (ma Felszabadulás utca 182-183.) nyitott bognárműhelyt. Fél emberöltőn át szolgálta a kovácsok és más megrendelők igényét. Zöld kötényében, drótkeretes szemüvegével áll előttünk. Keze alól kerültek ki a Zacsik Ferenc-féle kocsik és féderesek. Mint társai, ő is két-három kovács részére dolgozott. Erejének fogytát érezve műhelyét kocsmává alakította át, és családi örökségen termett borát, pálinkáját mérte benne.

1928-ban került Röszkére, apósának, Lázár Ferencnek házába Tóth István bognármester. Igényes volt munkájára. A bognármunka mellett asztalosmunkát is vállalt: ablakjavítást, ajtókészítést. Elhalt apósának munkáját is folytatta: sekrestyésként tevékenykedett.

Kovácsok

A parasztgazdaságok szerszámai, az igavonó és szállítóeszközök, ügyes kezű helyi iparosok vagy ezermesterek kezeiből kerültek ki. A malmok és a vendéglők körül kisipari központok keletkeztek. Ide települtek a kovácsok és a bognárok mellé más iparosok is, cipészek, asztalosok, olajütők stb. A kovácsok és bognárok együttes jelenléte következett munkájuk összetartozásából.

Röszke hosszú főutcáján szinte fél kilométerenként voltak kovácsok. Aki az alvégen, a Dugonyi útról jött a faluba, a Hatházi-malomba ütközött. Mellette volt Kiss János patkoló- és kocsikovács műhelye. Ő kocsit vasalt, lovat patkolt, de baltanyújtástól kaszakalapálásig mindent vállalt.

A Nagy köz sarka szatócsüzlet és iparosok helye volt. Zacsik Ferenc kovácsműhelyében nemcsak hagyományos fűjtató, üllő, tűzfogó volt, hanem hajlító és fűrőgépe segítségével piacra is termelt. Vasalással látta el a paraszt- és fédereskocsikat. Keze alá a famunkát a vele szemben lévő bognárműhelyben Bencsik Szilveszter készítette. A kovács, jellegzetes bőrkötényében, szinte egész nap dolgozott. Műhelye előtt, a kalodához kötve néha két-három ló is várt gyógyító körmölésre vagy patkolásra. A szilajabbak fékentartásáról a ló orrára tett, saját készítésű pipával gondoskodott. Gyógykovács lévén a rosszul nőtt fogakat elszedte, maga készítette szájfeszítőjével a lovak száját kinyitotta, a szilánkokat lereszelte. Zacsik Ferenc választékos, ízes beszédét mindenki szívesen hallgatta. Az 1950-es évek végétől szakmáját Dorozsmán folytatta. Műhelyét és házat volt inasa, a hatalmas termetű Ökrös Ferenc vette meg. Ő is a szakma jelesei közé tartozott. Az erős alkatú mester patkoláskor, körmöléskor a legszilajabb párákat is könnyen engedelmességre bírta. A kollektivizáláskor műhelyét bezárta, és a Kossuth Tsz kovács lett, onnan ment nyugdíjba. Ő is nevelt tanítványt. Nyugdíjazásukig együtt dolgoztak Szakáll Ferencsel a termelőszövetkezet műhelyében is.

A következő kovácsközpont B. Nagy Antal kocsmájának (a mai Kossuth Tsz-nek) környékén alakult ki. A munkára várók egy-két fröccs vagy féldeci elfogyasztása után kerültek sorra. A kocsmaudvarban volt Fülöp Jánosnak, majd fiának, ifj. Fülöp Jánosnak műhelye. Ugyancsak az udvarban dolgozott Juhász Antal bognár is. Idős Juhász Antalt „gyöngéd” felesége segítette, a faanyagot „kéz alá adta”. A küllők, a talpfák, oldalak „tisztázását” tört üvegdarabbal végezte. A műhely lakásul is szolgált.

Alig ötven méterre tőlük Vágó István patkoló- és kocsikovács műhelye várta a javításra szoruló kocsikat, ekéket. A patkolás körömfüstje gyakran nehezedett az utcára. A patkót piros melegen illesztették, sütötték a körömrre, s ilyenkor a jellegzetes, nehéz szarufüst fehéren gomolygott a kaloda környékén.

A következő műhely sem volt távolabb száz méternél. Simon János patkoló és kocsikovács előtt mindig nagy szenzáció volt a ráfhúzás. A ráfot, a kerékabroncsot leszórták szárízékkal, és körben meggyújtották. A tűz nagy sárga lángokat vetett. Főleg a gyermekeknek volt érdekes a látvány. Az ízék elparáztatása után Simon bácsi a vasat a keréktalpra illesztette, majd ráfhúzókkal a talpra sütötte. A lehülő abroncs összehúzódásakor ropogott a küllő meg az agy. A lángoló talpat vizes ronggyal hűtötte. A kész kerekeket most már vihették festésre, flóderozásra. Az öreg mester 1941-ben, műhelyében - családi ok miatt - tragikusan vetett véget életének. Műhelyét a Felvidékről ide költözött Szabó József vette át. Jó mester volt, de nehezen illeszkedett a röszei ember ízléséhez, szokásához, és egy év elteltével továbbállt. A műhely 1945-ben a régi mester nevelt fiának, Bóka Józsefnek kezébe került. Ő az apától tanult fogásokkal már inkább csak javításokat, kisebb följúításokat vállalt. 1946-ban Simon János műhelyével majdnem szemben, Szélpál István házában, Kulcsár Imre nyitott kovácsműhelyt. Ő Pesten tanulta a szakmát. Kiválóságát csak rövid ideig bizonyíthatta kisiparosként, mert nemsokára ő is a Kossuth Tsz kovácsműhelyébe került.

Kisszéksóson a Jójárt-boltnál is volt kiváló kovács-bognár páros. Itt kezdett a már említett Ökrös Ferenc, tanítványával, Szakáll Ferencel. Amikor Ökrös beköltözött Röszkére, műhelyét Bodor János vette át. Ő is a kollektivizálásig dolgozott, majd a Petőfi tsz kovácsaként ment nyugdíjba. Mindhármukat Heidrich József látta el famunkával.

Érdekes és különös műhely volt a Széll-kocsmával szemben Málik Imre kovácsmesteré. Ő lógyógyászathoz is értett. „Ha vér bántotta a lovat” (kólika), az állatot nyakánál vagy farkánál megcsapolta. Gazdag élettapasztalattal volt fölvértezve. Az 1930-as években segédekkel dolgozott. 1947-től ő is téesz-kovács volt, a Kossuth Tsz műhelyéből ment nyugállományba.

Lakatosok

1926-ban Alsó-Röszkén Kiss János kovács házában (ma: Felszabadulás u. 220.) udvari helyiségében élt egy ügyes kezű műszerézmester: Csikós István. Kerékpár, varrógép, permetezők, zárok javítása mellett ajtót, ablakot vasalt, csatornát javított. Vállalkozott edényfoltózásra, üstök, locsolók, vödrök, fejők, permetezők fenekelésére. Egyedül élt, rokonok nélkül. Nyom nélkül költözött el Röszkéről.

Bognár Sándor (1910) szakmáját az 1930-as években a csepeli Weiss Manfréd-gyárban sajátította el. Előbb lakatosként, tűzhelykészítőként, később vízvezeték-szerelőként vált elismertté. Nem volt a vasszakmán belül olyan, amelyhez ne értett volna. Permetezők, vetőgépek, rosták, kapuk készítése, vasalása, üstházak, dobkályhák, mind kis műhelyéből kerültek ki. Idős kora ellenére kisebb javításokat mindmáig végez. Jelentős része volt a falu közműhálózatának kiépítésében.

Papp Béla (Felszabadulás u. 206.) kiváló fiatal lakatos kezét dicséri Röszkén sok-sok vaskapu, kerítés, ereszalj. Ha az időjárás engedi, mindent a helyszínen végez el. Csupán a fémnyomást, hajlítást és a díszítőelemeket készíti alvégi kis családi házában műhelyében.

Ezermesterek, ácsok, asztalosok, házépítők

Kispéter Antal (Cimber Tóni) ács- és kőművesmester a falu szülöttje. Helyi ezermesterektől tanulta a szakmáját. Egyaránt sajátja volt a kőműves- és az ácsmunka. Szívesebben azonban kőművesként dolgozott. Az 1920-as, 30-as években épült sok kis és közepes családi ház, sőt egy-két módosabb, árka-dos gazdaház is az ő keze munkáját dicséri.

Segédeivel az alaptól mai szóval élve: kulcsátadásig mindent elvégzett. Kezdetben nyereg-tetős, háromosztatú, hagyományos jellegű parasztházat és melléképületeket épített. Később négyzetes alapú, sátoztetős téglaházakat húzott föl. Oromzatának, ablakdíszítéseinek ízléses kivitelezése mindmáig dísz a háznak. Fiát és unokáját is kőművesnek nevelte. Öregkorában is ott van az építkezéseken. Tanácsaival segíti a munkát. Gyakran anekdotázik. Egyszer gyermekeimet kísértem, amikor odaszólt hozzám: „Tanító úr! Van-e ügyes gyeröke? Ugyan, fogasson neköm egy fiókvarnyút! Má nagyon öreg vagyok, dógozni nem tudok, de egy fiók-varnyút még főnevelnék. Gondoznám, ötetném. Mögvárnám, mikor döglük mög. Aszondják, hogy a varnyú kétszáz évig is élél!” Lakodalmi trombitásként sziporkázott szellemes tréfaival, nótáival.

Ezermester volt az alsóközponti születésű Kovács János (1909-1994) is: ács, bognár, kádár, asztalos és kőműves. Kertészeti ismereteket is szerzett. Háza körüli kertje csodálatosan díszlett. Fiatalon Tápai Dezső építésvállalkozóhoz került. 1928-1935 közt részt vett a Klebelsberg Kunó kezdeményezésére épült tanyai iskolák kivitelezésében. Így Röszkén a Gyula püspök állami elemi népiskola (Felszabadulás u. 84.) építésén. Tóth Imrétől és Tápai Dezsőtől a kőműves-, a szintén szegedi Lippai Jánostól az ácsszakmát leste el. Dolgozott a kancsalszéli és a nagyszéksósi iskolák építésén is. Favödröket, hordókat, kármentőket is készített. Szakavatott mestere volt a külű készítésének. 1938-ban Szatymazra költözött, és ott élt 1950-ig.

Rózsa József (1895-1950) bútor- és épületasztalos a Börösök-keresztnél épített családi házat. Sokoldalúságát jelzi, hogy ajtók, ablakok, bútorok mellett hangszerek: citerák, hegedűk, nagybölgők készítését és javítását is vállalta. Képek-eretei mindmáig jó ízléséről tanúskodnak. Halála után özvegyét a Szatymazról visszaköltöző Kovács János vette feleségül. Ezzel a jól felszerelt műhely ismét szakértő kézbe került.

Zádori Fekete János Dorozsmáról került Röszkére. A falu központjában asztalosműhelyt nyitott. Az 1930-as évektől koporsókészítésre szakosodott, és temetkezési vállalkozó lett.

A háború után Délvidékről települt Röszkére Mihalecz István. A Rákóczi utca sarkán nyitotta meg asztalosműhelyét. Ajtók, ablakok, bútorok kerültek ki a kezéből. Feleségével együtt mázolásban és fényezésben is kiváló szakember. Tanulókat is szerződtetett. Anyagilag jól megalapozta magát, majd Szegedre költözött, és a Csillagbörtön bútorgyárában lett művezető. Utóda-ként maradt itt a keze alatt segédlevelet szerző Szűcs Ádám és Dunai Zoltán. Dunai sokáig önálló iparos volt. Szűcs Ádám technikustanárként a Kiss Ferenc Erdészeti Technikumban tanít.

Egykori tanítványom, Dobó József alvégi műhelyében korszerű berendezéssel már zömében épületasztalosi megrendeléseket elégít ki.

Hentesek

Mészárszék 1920 óta volt Röszkén, Szűcs Imre hentes- és mészárosé (Felszabadulás u. 76.). Később kis vágóhidat is nyitott. Főként eladásra, ritkábban alkalmi, lakodalmi vágásra rendezkedett be. A templom közelében, a reggeli piacon árult friss birka-, marha- és sertéshúst. A vágóállatot részben ő maga nevelte. Csak annyit vitt eladásra, amennyi vevőre is talált. Az el nem adott húst azonnal földolgozta töltelékárúnak. Füstölés után mészárszékében árulta a hurkát, kolbászt, disznósajtot, friss töpörtyűt. Kisebb szikvízgyárat is működtetett. Ebből főleg fiai, Béla, később Károly dolgoztak. Így, családi összefogással, a falu akkoriban legszebb házáat építette föl. Neki is az osztályidegenné nyilvánítás, megalázás, meghurcoltatás, rendőri zaklatás, sőt kitelepítés lett a sorsa. Hazatérésük után visszakapták a tönkretett ingatlant, de már csak a szikvízüzemet működtették továbbá. A megtört hentesmestert házakhoz ezentúl is hívták sertést vágni, töltelékét készíteni.

Magyar István hentes és mészáros műhelye az előbbitől alig 150 méterre, a piactér sarkán, udvari részen épült (Felszabadulás u. 86.) Ő is a vasárnapi piacon árulta friss készítményeit. Szűcs Imrével megegyezett: ha Szűcs birkát vagy marhát árult, ő sertést vágott. Nagyobb megrendeléseket a honvédségnek, a röszkei határvadászoknak is szállított. 1944-ben a Dunántúlon hősi halált halt. Magyar Istvánné özvegyi jogon fönntartott üzletét 1949-ben államosították. Ő a földművesszövetkezet alkalmazottjaként folytatta az ipart. A hét egy-két napján friss húst árult, és füstölést vállalt. Utóbb házáat eladta, és Győző fiához, Szegedre költözött.

Szűcs Imre tanítványaként, 1945 után, Kéri István is mészárszéket nyitott. Ezt is a földművesszövetkezet vette birtokba. Kéri István feleségével egy új hentesüzletben, a volt tejcsarnokból átalakított helyiségben (Felszabadulás u. 84.) kapott állást. Az ingatlan eladása után, Kéri István nyugdíjazásáig, 1988-ig, a Kossuth Tsz vágóhídján dolgoztak. Ez a vágóhíd szegedi-budapesti megrendelésekre szállított.

Jelenleg a községnek nincs hentesüzlete. Alkalmi húsmérés a földművesszövetkezet ABC áruházában van.

Pékek

Régen minden háznál volt kemence, és az asszonyok maguk sütötték fehér lisztből a kovászolt, magas vastag sütésű kenyeret. Röszkén kevesen fogyasztottak rozskenyeret.

Volford Imre fűszerkereskedő 1930-ban nyitott pékséget. A kenyeret, kiflit, zsömlét kerékpárra ülve hatalmas hátikosarában hordta ki a boltokba. A frissen, melegen kapható kenyér csökkentette a házi sütést. Néhány év múlva már lapos kocsin kellett kihordani a kenyeret az egyre nagyobb mennyiséget rendelő boltokba. A fölvégi üzletekbe Szegedről, Vadkerti téri sütödéjéből, Tombác Antal hordta ki a friss árut. A két pék versenyezve kínálta a legjobb választékot. Aki a rozsosabb barna kenyeret szerette, Tombácét vette. Volford a többség igénye szerint hófehér, vastag, magas cipókat sütött. A vásárlók a friss kenyérért saját boltjába is elmentek. Ünnepe előtt, általában szombaton, bérsütést vállalt. Sütödéjét 1950-ben államosították. Volford Imre vejével, Tanács Lajossal, 1958-ig dolgozott, majd a Szegedi Sütőipari Vállalat „osztályidegen” volta miatt Uglasics Ferencet küldte a helyébe. 1961. június 1-jétől a Röszkére nősült Fuchs János (1941) Pozsegovics Ferencel (1928) sütötte a kenyeret. Bérsütést is vállaltak. A kenyértészta és a kalács kisütött kilójáért 80 fillért kértek. Pozsegovics távozása után, 1963-tól a röszkei Miskolczi Istvánnal (1946) már napi 10-12 mázsa friss kenyérrel látták el a falu és a tanyavilág boltjait. A sütödét akkor a megye

legnagyobb fa- és széntüzeléses kemencéjeként tartották számon. Jelentősen megsaporodtak a lakodalmi rendelések, szinte éjjel-nappal dolgoztak. 1974-ben a Mórahalomra települt Sütőipari Vállalat vállalati érdekből megszüntette a hajdani Volford-pékséget. Kemencéjét 1996 januárjában bontották szét.

Háziiparosok

A háború idején honosodott meg a gyékénycsizma készítése. A gyékényt nyár végén gyalázkával a Holt-Tisza bánáti szakaszán vágják. Kévékbe kötve kúpozták, és száradni hagyták. Száradás után hazaszállították. Földolgozásuk a tél beálltakor, áztatással kezdődött. Az ázott, puhított gyékényleveleket fölhasogatták, vékony kötéllel fonták. A kötelet megfelelő formára illesztették és sorról sorra paprikatúvel és fonallal rögzítették. A talp elkészülte után vékonyabb kötelekből fűzték a szárát, majd beszegették. Az ormótlan, de könnyű lábbelit a fronton harcoló katonák részére juttatták. A kemény, orosz télben, az őrségállóknak a láb-fagyás ellen nyújtott védelmet. Itthon is használták, főként hetipiacokon. A kocsisok, a kofák, sőt a villamosvezetők is ilyen csizmákban álldogáltak. Olcsóságuk, célszerűségük miatt keresett termékek voltak. Nagy méretük miatt nehézkesen lehetett bennük járni. Utóbb kiszorította a halinaposztóból készült csizma. Ennek a feje bőr volt, a szára durva posztó. A gyékényfonatból összevarrt lábtörlők mindmáig megtalálhatók a vásárokon, piacokon.

Gubás Antal nyugdíjas vasutas nyárfából és fűzből készített faklumpát. Az 1940-es évek bőrirészes időszakában nagy keresletnek örvendett. Furfangos ügyességgel vájta ki a bélést. A kívánt méretre való illesztés után megadta a lábbeli alakját. Formás, könnyű, praktikus viselet volt, bár a járást kissé zajossá tette. Pácolás után, világosabb vagy sötétebb barnára, természetesen faszínűre festette.

A halászcsaládok télen hálóveréssel (kötéssel) foglalkoztak. A Tombác- (Anti) család unokái örökölték a mesterséget. A saját gyártmányú, akácfából hasított fűzőtünek mozgását alig lehetett szemmel követni. Szemlátomást szaporodtak a hálószemek, a legkülönbözőbb lyuknagyságokkal, attól függően, hogy pöndöl, tapogató, varsa vagy kerítőháló készült belőle. A legnagyobb szakértelmet a pöndöl (dobóháló) igényelte. Itt a szemek szűkítésével és fogyasztásával kellett kialakítani a köralakú hálót. A varsakötést már a család minden tagja ismerte. A fűzből hajtott, csökkenő nagyságú karikákra fűzött hálósák végére ínt kötöttek. A varsa szárnya 2-3 m volt. Az ín és szárny végébe fonták a kihegyezett varsabotot.

A kerítőháló 200 m hosszú, 160-170 cm széles, alsó és felső szélébe kötelet húztak. A felsőkötés behúzásakor lyukas faúszókon bújatták át a kötelet. Az alsó részre ólomgömböket fűztek. Rogyasztva hajtogatták, hogy halászáskor a ladikból egyből lehessen a vízbe fejni. Két ladikkal kerítették. A partra húzáskor már 8-10 ember izmai feszültek a zsákmánnyal teli hálótól. (A húzást sok bámészkodó figyelte.) Az emeli kötése akár egy gyermek szakértelmében is elkészülhetett. A 3x3 vagy 4x4 m méretű hálókat fűzfából hajlított két nagy rúd végére kötötték. A gém külön kötéssel illeszkedett a fűzfaívek csúcsán. (A gémen hosszú kötél lógott.) A gém hosszúságától függött, hogy a parttól milyen messzire és mélységre lehetett leengedni. A gémbe fűzött kötél húzásával emelték ki a hálóban pattogó potykát, harcsát, csukát, keszeget. (Ilyen szerszám mindmáig megtalálható a vérbeli halászoknál.)

A tapogató 80 cm magas, fűzfából hajlított U alakú vesszőit kerek talpon rögzítették. Ezt hálóval vették körül, a felső negyedben csak kis lyukat hagyva. Sekély vízű partok közelében, a kákásokban meghúzódó halakat leborították.

Ha a borítás alatt hal volt, verte a háló oldalát. Fölről benyúlva könnyen ki lehetett emelni a zsákmányt. A Holt-Tisza téli halászásakor, a befagyott vízen lékeket vágtak. A „pipáló halakat” a lékeken keresztül hálóval vagy merítőszákkal fogták. Gyakran olyan nagy léket vágtak, amelybe a pöndőlhalót is lehetett használni. A Tisza holt ága Röske alatt Kopasz István, Tombác Vince és Antal (Anti) testvérek bérleménye volt. Csak 1950-től került idegen kezekbe.

Mára a nádasok, az összefüggő gyékényesek, kákások - a növényevő halak betelepítésével - eltűntek. A partot szegélyező szomorúfűz ágait is lerágták. Csak üszkös rönkök merednek az égre. A növényzet és halállomány pusztulása a vízminőség romlásához vezetett. A Holt-Tiszát a Halászati Szövetkezet halastóvá alakította. Takarmányként nem ritkán trágyát, gabonát szórtak a vízbe. A szakszerűtlenül végzett vízcserék az évtizedek alatt iszappal töltötték föl a medret. A partot a bedőlt fák rönkjei és ágai csúfítják. A folyót szegélyező gyümölcsösöket, szőlőket kiirtották. Az ártérrel, olvadáskor, esőzések idején, a szennyes ár szabadadon ömlik a mederbe. Korábban a hévízkút kénes-kátrányos vizét is ide vezették. Mindezek fölmérhetetlen kárt okoztak az egykor lágyan simogató röszei holt ág vízének.

Szappanfőzők és lúgöntők

E háziipar születése szorosan összefügg azzal, hogy tájunkon a széksó (sziksó, nátrium-karbonát / Na_2CO_3 / a természet kárpótlása a rossz termőtalajért. Nyári kiszáradás után a Kisszéksós és a Kancsal-tó kivirágzott. Eleinte a tófenék repedése előtt finoman fölsöpörték a fehér széksót. Élelmes árusok nyakba kötött lepedőkből, félliteres bögrékben mérték a marólúgnak valót, amely edények, üstök fényesítésére, mosására szolgált. Széksót vegyenek - kiáltással árulták a városban és a környező falvakban. Röszkén a szappanfőzők széksóból készítették a marólúgot, és ezzel főzték a kiváló fehér háziszappant. (A marólúg erejét csirketollal vizsgálták: ha a tollat lemarta, alkalmas volt szappanfőzésre.) Sokan próbálkoztak zsírszódával is, de az ezzel készült szappan nem volt olyan jó, mint a sziksóval dolgozó szappanfőzőké. Falunkban két szappanfőző asszony: Lázár Piros és Horváth Józsefné házhoz ment, vitte a marólúgot, és ott helyben főzte a vályogformába öntött hófehér háziszappant. A főzéskor maradt lúgot is fölvettek. Nagymosáskor ezzel forralták a fehéreneműt. A háziszappant zsineggel, kendercérnával vágták föl félkilós darabokra. Így keményedett meg. Az idősebbek ma is háziszappannal mosakszanak. Az 1980-as években a szappanfőzők a házi zsiradékot szappanra cserélték. Később mosóport adtak a zsiradékért. Napjainkra a szappanfőzés divatját múlta, megszűnt.

Kereskedelem

A szerb megszállás idején két-három szatócsbolt látta el az alapvető szükségleteket. A petróleum, só, cukor hiánycikk volt. A szerbek kivonulása után sorban nyíltak újabb szatócsboltok.

A Petőfi utca sarkán Szűcs István boltja volt az első. Apósa telkén nyitotta meg. Nagy terület tartozott hozzá. Jó menetelű bolt volt. Tőle alig 150 m-re (Felszabadulás u. 70.) Pticsár Gusztáv boltja volt a következő. Később nevét Zágrábira magyarította. Ám az új fölirat nem takarta el a régit. A faluban őt csak korábbi nevén ismerték. Tört magyarságát a faluban mindmáig emlegetik. Babinszki Gábor (Felszabadulás u. 98.) vegyesboltja választékban már gazdagabb. Ruházati cikkeket is árult. Kohajda György (háza a mai gyógyszertár) a piactéren szatócsboltja mellett tüzelőfa, szén-, és építkezési anyagokat is kínált. Összel hagyma-, és paprikavásárlással is foglalkozott. Ő bonyolította le Röszkén a legnagyobb kereskedelmi

forgalmat. Szatócsboltja volt Magyar Imre címfestő mesternek is. (Elsőként ezt vette birokba földművesszövetkezet.) Az alvégben (a Nagy köz közelében) Szűcs Ádám, Wolford Imre szatócsboltjai csaknem egymással szemben helyezkedtek el. Wolford Imre napi friss péksüteménye vonzotta a vásárlókat. Az Alvégben, a Görény kocsmá mellett a vegyesbolt Tombácz Ferencé volt (Felszabadulás u. 205.). A szatócsboltok sorát Hatházi József malmos vegyesboltja zárta (Felszabadulás u. 215.).

A szatócsboltok árukínálata mindenütt azonos volt: petróleum, lámpaüveg, festék, háztartási áru, alapvető élelem: liszt, cukor, élesztő és néhány mezőgazdasági cikk: ásó, kap, gereblye, huzalok, patkószög. Friss pékáru a nagyobb boltokba kedden és szombaton érkezett. Mindegyik boltban jellegzetes volt az ajtó fölött rugóra akasztott nagy csengő, amely a vevő érkezését hangos kolompolással jelezte. E boltok már csak az idősök emlékeiben élnek. Kohajda és Pticsár boltjában „könyvre” lehetett vásárolni, nagyobb vásárláskor árkedvezményt is adott. Fizetni csak havonta, kéthavonta kellett. Kohajdától permetezőgépet, magtisztítót, ekét és más gazdasági felszerelést is lehetett rendelni.

Cukrászda 1960-ig nem volt. Édességet alkalmanként Szegedről lehetett rendelni. A vasárnap délelőtt érkező kerékpáros fagyaltos mindig várt vendég.

Piacok

A hajnali piac 1960-ig működött. A röszeiek korán kelők: szerdán és vasárnap 5 órától 7-ig, a kosaras piacon tej, baromfi, zöldségféle talált gazdára.

A szegedi hetipiacra szerdán és szombaton kora hajnalban indultak a röszeiek. A fűzérrel rakott féderesek és lapos kocsik a Valéria (a mai Bartók) térre, a paprikapiacra igyekeztek. Búzát és kukoricát a Szent István téri búzapiacra vitték. A finom, külüzött paprikát a Széchenyi téren, a Bérház (11. sz.) előtt, a literös piacon árultak.

A helybéli tenyésztők a dorozsmai havi vásáron adták el állataikat: juhot, borjút, csikót és malacot. Vásároltak is tenyészállatokat: lovat, marhát és növendékállatot.

Vendéglők

1935-ig, a Szabadkára vezető kövesút megépítéséig, széles földutak indultak Szegedről délre. Egyikük Szentmihályteleken, Röszkén át, a Nagy árok mentén vezetett Horgosra. (Ez volt a trianoni szerződésben említett „hajózható csatorna”.) A másik a Matyon át a Nepomuki Szent János szobornál tört meg Sárosvölgy irányába, és nagyjából a jelenlegi 5. sz. főút vonalán haladt.

A faluban és környékén hét kocsmá szolgált az útonjáró szükségleteit. Aki a paphalmi töltés rázós kövéről a falu feneketlen földútján a Fölvégbe érkezett, B. Nagy Antal kocsmájánál (Felszabadulás u. 77.) állt meg itatásra, etetésre. A tulajdonos átépíttette és megnyitotta új, nagyteremmel bővített vendéglőjét, amely mindvégig a legnagyobb volt Röszkén. Bálokat, társas vacsorákat, családi ünnepeket, lakodalmakat rendeztek benne. A vendéglő mellett kialakult ipari központ föllendítette a kocsmát. A kovácsok, bognárok gyakran ittak áldomást egy-egy kocsmára, boronára vagy éppen lóvasalásra. Egy-egy asztaltársaság kártyázgatott vagy a kuglipályán gurított. A vásárról hazatérők is megszomjaztak idáig, és az út porát itt öblítették le. 1940-ben új szárnnyal bővült az épület. A nagyterem gyakran adott helyet vándormutató-ványosoknak. Késdobálók, artisták, bohócok trombitával, dobbal verték föl a falut, így hívogattak mutatványra. Gyakran kígyókkal, majmokkal, idomított kutyaszámokkal tarkították műsorukat.

A mozi

A némafilm éveiben karbidlámpás, kézihajtású gépeken, saját szövegükkel kísért filmkockákat pörgettek. „Az Arisona Mozcószínház ismét felkereste a nagyérdemű közönséget Rőszkén. Jőjjenek, csak jőjjenek, ilyet még nem láttak, ilyet még nem hallottak. Itt a nagy sztár: Stan és Pan. A két jópofa csodagyerek. Egyiknek a feje kerek, másiknak csak jár a szája, tejszínhabos a pofája. A B. Nagynál este 7-kor, utána meg fél 9-kor. A belépés csak 50 fillér, gyerekeknek a feleért. Aki nem jön, otthon marad, a műsorról le nem marad, mert holnap este a Bőrcsöknél Az Arisona ismét itt lesz.” Dobszó és trombita zárta a hírverést.

A mostani ABC áruház épületében (Felszabadulás u. 97.) Bőrcsök István kocsmáros A jó barátához címzett vendéglője reggeltől estig várta a betérőt. A biliárd- és a rehasztalnál nagy menetek zajlottak. Fogadások, nyertesek és vesztesek fizették itt egymásnak a köröket. A mutatványosok, bohócok, táncosok, a számoló pónival meg egy fehér lóval húzták ide fehér cirkuszos kocsijukat. Ők belépődíjként tojáást, csőves kukoricát is elfogadtak, de lehetett fizetni szalonnával, kolbással, búzával vagy akármilyen gabonával. Az esti produkcióra vörös hajú zenebohóc hívogatott. A kis pónilovon a nagy dob, a legmélyebb alvót is föléresztette. Így hirdették ki műsorukat a Bőrcsök-vendéglőben. Másnap, a lélegzetállító késdobálóról, a tűz- és kardnyelőről meg a számolni tudó csodapóniról beszélt mindenki. Szüreti bálak, birkavacsorák színhelye volt ez a kocma. Itt lehetett hitelre is inni. A fölirat azt ígérte: „Öt liter után ingyenes a hazaszállítás.” A Bőrcsök fiúk közül Lajos vette át a kocsmát, és nyitva tartotta az államosításig.

A mai borkóstoló (Felszabadulás u. 180.) helyén, a század elejétől Szűcs Ádám kocsmája állott. Szűcs Ádám nagytekintélyű gazda volt, iskolaszéki elnök, gazdaköri választmányi tag. A falu kulturális ügyeiért sokat fáradozott. Vendéglőjének nagytermében öreg, vastag keretes, ferencjóskás történelmi képek csüngtek a falon. Az olajos padlón, középen nagy biliárdasztal állt. A dákótartón a játékosok megszokott botjai sorakoztak. Komor, nagybajszos kocsmáros mérte a bort, pálinkát. Itt is gyakoriak voltak a társasvacsorák. Ilyenkor zenészeket fogadtak, főleg Magyar Jani vagy Magda Imre bandáját hívták el. Ők azután kivilágos kivirradtig húzták a talpalávalót.

1948-ban Dobó János vette meg a kocsmát és szatócsüzletet. Még ebben az évben a terménybegyűjtő vállalat foglalta el a kocsmát. A cséplőgéptől egyenesen ide kellett szállítani a gabonát.

Bencsik Szilveszter kocsmája (Felszabadulás u. 184.) bognárműhelyéből alakult 1942-ben. Főleg a kisebb csoportok társas rendezvényeinek, a sportkörnek adott helyet. Táncterme nem volt. Rexasztala hírhedtté vált. Anyagilag elvéreztek rajta többen is. Nagy tétek mellett nehéz csatákat vívtak itt a dákókkal. A jó bor mellett a kocsmáros saját főzésű pálinkája volt vonzó.

Az Alvégen Tombác Ferenc A görényhez címzett kocsmája várta zöldre festett ajtaival a vendégeket. A sötét fölött komor fölirat fogadta a belépőt: „Haragot nem akarok, hitelt nem adhatok.” A jó humorú gazda kifogyhatatlan volt anekdotákból. A szüreti mulatságon „a csősz” keményen behajtotta a szőlőtolvajokon a bírságot. Tombác Ferenc jó zenekarokat szerződtetett, mert ez mindig nagy közönségért hozott. A maskarás cigánybál gyakran másnap ért véget.

Az E5 jelű út mellett, ma az Utasellátóként ismert épületben, Széll József fogadója várta a vásárolókat. Vasárnapokon a vendég birkapaprikást ehetett. Törzsvendégei esténként itt is biliárdoztak, kártyáztak. A társasvacsorákon Sebők Jenő és bandája hegedűről és cimbalomról, a hangulat csúcán, rezesre váltott. Széll József halála után, öccse, Széll István csak rövid ideig kocsmároskodott, mert a házát a földművelésszövetkezet vette igénybe.

A röszei gazdakörök két iccés italmérést tartottak fenn: a művelődési ház mellett a tűzoltószertárban (Dózsa u. 2.) és a nagyszéksósi népházban. Az első iccés 1936-tól a faluban Ábrahám Ferenc, a népházban Ökrös György, majd Fehér István volt. A gazdák borát mérték. Ebből is részeltek, így érdekeltek voltak a forgalom növelésében. A gazdák igényesek voltak. Szabó György szerezte be az italokat. Korlátlan felelőse volt nemcsak az iccenek, hanem a gazdakör vagyontárgyainak, vetőmagtisztító- és permetezőgépeinek. Az iccések jövedelme kevés volt, ezért gyakran váltották egymást. Gazdaköri rendezvénykor, gyűléskor, szüreti bálkor az iccések kitelepültek a szabadba. Sok esetben húsfőzést is vállaltak. Így családtagjaik bevonásával több jövedelemre tehettek szert. Búcsúkor, aratóünnepélyen, képviselő-választáskor, -látogatáskor a házigazda szerepét a gazdakör töltötte be. Ilyenkor még a gazdaköri tagok is segítettek a főlsholgálásban. Iccési hatáskörbe tartozott a gazdakör eszközeinek, bútorainak, padjainak kölcsönzése. A gazdakör utolsó alkalmazottja, Talpai János zárta be a vendéglőt. Épületébe ideiglenesen a közigazgatási kirendeltség települt. A népházi iccét a földművesszövetkezet 1980-ig italboltként működtette tovább. Az utolsó állandó alkalmazottja, kocsmárosa és boltosa Tandari Dezsőné volt. Ideiglenes nyitvatartással, hétfőn és csütörtökön, Rákóczi Lajosné még 1990-ig tartotta nyitva a boltot.

1950-től a kis boltok többsége bezárt. A pékséget államosították, a nagyobb boltokat a földművesszövetkezet vette kezelésbe. Így a tejszarnok helyén kis ABC bolt nyílt. A Börcsök-vendéglőből ruházati boltot, Babinszki Gábor üzletéből vendéglőt nyitottak. Szülőházamban (Felszabadulás u. 67.) élelmiszerüzlet nyílt. A Börcsök-vendéglőből alakult ruházati boltot 1970-től élelmiszerüzletté alakították át.

Napjaink új létesítményei

Forró fogadó. Családi összefogással a röszei felső bekötőút és az E5 jelű út szögletében épült. 1971-ben a család kis fűszerüzletet nyitott. Jó helye és kedvezőforgalma adta az ötletet a fogadó megépítésére. Ma 12 házas kemping, mesterséges tó és úszómedence várja a betérőt. Száz fő részére kínál szállást.

Knorr levespor fűszercsomagoló és gyártó üzem. A Szegedi Paprikafeldolgozó Vállalat röszei szárító- és tárolótelepének magánkézbe adása után mintegy kétszáz főt foglalkoztató, amerikai érdekeltségű vállalat települt falunkba. A munkanélküliséget megszüntette.

T&T Super Market. A Dugonyi út és az E5 jelű út szögletében 1991-ben épült, külföldi és helyi tőkéből. Az áruház a nemzetközi forgalom fogadására kamion- és gépkocsiparkolóval, valamint vendéglővel bővült.

Közúti átkelő. 1936 óta a megépült nemzetközi út tranzitforgalmát ellenőrzi. Ma Európa fő közlekedési ütőerének dél-magyarországi kapuja. A ki- és belépés gyors lebonyolítására, négy-négy sáv áll rendelkezésre. Kamionmérlegelő és parkoló (Hungarocamion) tartozik hozzá. Bővítésére máris szükség van, mert csúcsforgalom idején hosszú kocsisorok várakoznak.

VASTAG JÓZSEF

Jellegzetes röszei ételek

Levesek

Suttyansztott /suhantékos/ tésztaleves. A krumplit vízben apróra vágva megfőzték. Közben zsírt, paprika alját, csörmőt (külűzéskor tovább nem törhető, szemcsés, zsíros paprikát) szórtak rá. Kevés gyökérzöldje, maroknyi tészta vagy rizs került bele forraláskor. Zsírszegény időben, a háborús években ostorral „suttyantottak” rá, azaz zsírtalanul készült. Innen a neve.

Szityiromleves /rántott leves). Pirított lisztre köménymaggal, kevés paprikával vizet öntöttek. Sózták, forralták, kenyeret szeltek bele (leginkább a „haját”).

Kukoricagaluska-leves. Kukoricalisztet vízzel, sóval, kevés cukorral galuskává formáztak. Rántást készítettek, vízzel felöntötték és a suhogó, forró lébe „engedték” a kukoricagaluskákat. Jól megkeményedett (ha az ajtóhoz vágták, a galuska visszapattant), innen a gúnyneve: „az ajtóig mög vissza leves”.

Paszúrleves. A legegyszerűbb étel. Bürfazékban (vékonyfalú cserépedényben) rántást készítettek. Az áztatott babot vízzel a fazékba öntötték. Füstölt hússal mögbolondították, de ha hús nem volt, a kukoricacső is jó ízt adott neki. Természetes kelléke viszont a csülök volt. A kemence szájában, fűtés után „az előtte /a kemence sárból tapasztott, mozgatható ajtaja/ mögött sorsára mög a Teremtőre bízták”. Mire a munkából hazajöttek, kész volt a kedvelt leves.

Zsömlés galuskaleves. A zsemlekockákat bő zsíron vagy tányéricaolajon megpirították. Kalánvert lisztes tésztába kavarták, és evőkanállal a zellerzölddel ízesített lébe szaggatták. Kevés paprikát szórtak rá. A laza szerkezetű nagy gombócok 10-15 perc forrás után elkészültek. Kiadós, „tömös” leves volt.

Táskaleves (túrús, krumplis). A lágy tésztát elnyújtották, majd szögletesre vágták. Tojással hizlalt túrót vagy tojással tört krumplit fogtak bele és összehajtották. A lágy tészta széleit összenyomva forró vízben kifőzték. Levesbe rakva vagy szárazon, pirított morzsával is kiadós étek sorába tartozott.

Lusta asszony leveze (csurgatott leves). A rántással készült hosszú lébe a lazára kevert tésztát forrás közben vékonyan rácsurgatták, ráshintottak, majd kevés borssal vagy erős paprikával mögbolondították.

Kalánvert galuskaleves. A tojással vagy anélkül készült galuskákat a suhantékos lébe kifőzték, borssal, sóval, friss zöldséggel ízesítették.

Bőjtös leves (hajmaleves). A hagymát liszttel, paprikával összefogva, „üresen”, sóval ízesítve főzték. Valóban bőjtös étel volt.

Árpa- és kukoricakása-leves. A hagyományos levesek sorába tartozott. Disznótorok után, kispálanjával /gömböccel/, bendővel vagy hurkavéggel főzték. Kiadós egytálétel volt. A cékla-, a köleskása-, a hurkaleves, szintén disznótor után, ugyanígy készült.

Bableves (hús nélkül „bak” leves). Zöldbabból, aludttejjel ízesítve, hagyományos rántással készült. Szárazbabból füstölt oldalassal, csülökkel, szalonnabőrrel főzve kiváló étel. Jobb, ha tojásos csipetkével készül. A répa és erőspaprika nem hiányozhat belőle.

Aratási leves, lebbencsleves. Kis tűzön, deleléskor, bográcsban pirított hagymára tésztát szórtak, megpirították (rácsömpörítették) zöldséggel, sóval, paprikával ízesítették, egy-két krumplit is belevágtak, és így rövid idő alatt elkészült az aratók kedvence.

Egyéb ételek

Krumplikása. A krumplit sós vízben megfőzik, rásuttyantanak, egész hagymát tesznek bele, borssal ízesítik. (A suttyantás vastagabb, és így könnyebben besűrűsödik.) Pirított hagymát, paprikát, füstölt szalonnát, kolbászt adnak mellé. Hidegen, melegen kiváló fogás.

Hagymaposzora. Egész hagymát puhára pirítva, lisztes rántással sűrűre főzik, mártás, szósz lesz belőle. Ecettel is ízesítették. „Szósz, nem szósz, mögöszlek” - mondták.

Cicvara. Tojást liszttel, tejjel, forró zsírban keverve kissé lesütötték. Sorsán egy kis tejföl segített. Sózhatták, cukrozhatták. „Itatós” étel volt.

Tejes-tormás. A tormát zsírban liszttel, kevés paprikával pirították, majd tejjel fölengedték. Kellő sűrűség után, ízlés szerint cukorral vagy sóval ízesítették. Ugyanígy készült a kapormártás és a fokhagymamártás is. Füstölt húst, szalonnát (vagy disznólábmaradékot) adtak hozzá. Mindhárom készülhetett „fehéren” is.

Disznótor

A reggeli sült vér: a vért megsózták, megabálták, majd bő zsíron, hagymával megsütötték. Erősen borsozták. Hordós savanyúság, almapaprika vagy uborka illett hozzá. A reggeli kelléke volt a tokából kanyarított cigánypecsenye vagy böllérfalat. A szalonnás, húsos szeleteket bő zsíron, gyors tűzön kisütötték. Sózták, hajas krumplit adtak hozzá. Ebéd: Az idősebbek tejeslevest főztek, zsömlét szeltek rá. Délre elkészült a bográcsos paprikás, mellé főtt krumplit és savanyúságot adtak. Vacsora. Előétele a tyúkleves, újabban az orzából főzött leves. Ezt követi a szárma (töltött káposzta) amely kolbászhúsból fűszerezés előtt rizzsel vagy árpakásával, borssal, sóval ízesített húskeverékből áll. Savanyúkáposzta-levelekbe foglalták, apró káposztával együtt főzték. Helyenként abálóléval is megöntötték. Vékony, paprikás rántást tettek rá. Szokás volt hogy élő verebet is káposztába csomagoltak, és főzés nélkül a többi tetejére tették. Főleg a gyerekek örültek, ha szerencsésen megtalálták, és a veréb kiröppent alkalmi kalitkájából.

A közben kisült pecsenye, hurka, kolbász az asszonyok és a férfiak közös működését dicsérte. Disznótorkor a fontos (fonatos) kalács a vacsora elengedhetetlen kelléke volt. Ez illett a pecsenyéhez. A vacsora végén az elmaradhatatlan túróslapény következett. Volt még lekváros papucs és hajtogatott hajas kifli is.

Kalácsok

Kerek hóré. Kerek tepsiben kalácskészta üresen vagy töltve sült. Általában sós töltelékkel használtak.

Tökös gibelica. A réteskészta fáhéjjal, cukorral ízesített, főtt vagy sült tököt töltöttek. Ugyanígy készült a káposztás gibelica is. A káposztát kevés zsíron fődő alatt puhították, sóval, borssal keverve készta göngyölték. Hidegen, melegen egyaránt kedvelt étvágycsillapító. „Tömös” étel.

Málé. Kukoricaliszból készült, nagy gonddal, kalácskészta szerűen, kidolgozták, olajjal vagy zsírral megöntözték, kemencében pirosra sütötték. Ha nem kelt meg kellőképpen, pempős maradt. Innen a szokás: „Kukoricapempő, neköm ugyan nem kö!”

A faluban azokat az asszonyokat, akik kiváló mesterei voltak a kalács-, lepény- és réteskészta nek, névnapokra, lakodalmakra mindig elhívták. A leves- és paprikásfőzők mellett jelentős tekintélyt vívtak ki.

VASTAG JÓZSEF

Főbb helynevek

1950-ig a házak számtábláin Szeged-Röszke, vagy Röszke-Szentmihálytelek állt. A külterület tanyái szeged-nagyszéksósi, szeged-feketeszéli számozásúak voltak.

Alvég. A Nagyaróktól a Gábor útig terjedő rész. A település legrégebbi területe. Központi része az artézi kút környéke. Sok szerb eredetű család (Zacsik, Bencsik, Marinkov, Paja, Osznovics) élt itt. Trianon előtt fontos szerepet töltött be a Torontál megyébe való átkeléshez, itt volt ugyanis a kompjárat. Ezen a részen ütöttek tanyát a halászcsaládok. Emléküket őrzi a mindmáig álló halászház, amelynek folyosóján ásott kút van. A Tombácok (Antik) tulajdona volt.

Bánát. A Holt-Tisza és az élő Tisza közötti, löszös, agyagos, kiváló minőségű öntésterület. Récsey Károly nagybirtoka volt. A Holt-Tiszához közeli kastélya megérte az 1930-as évek végét. Anyagából a faluban építkeztek.

Barát sor. A falun kívül a töltésnyakon túli fél házsor. A Barát családról kapta nevét. Barát Gézáné ma is ott lakik.

Belső sor. A templom mellett nyitott (ma Dózsa) utca. Párhuzamos a főutcával, és a töltésnyaknál megtörve visszatorkolt a főutca. Ez is csak az utolsó harminc évben épült be.

Belsőszék. A vasút és a nemzetközi út között elterülő, semmilyen mezőgazdasági művelésre sem használható, 15-18 hektár terület, olajfákkal benőve. A vasút melletti részen található a Szekeres-tanya.

Bodom. A falu és a Holt-Tisza közötti mély öntésterület. A Tisza szabályozása előtt csak egy része volt művelhető, az, amely a parthoz közel kissé kiemelkedett. Csak rövid tenyészidejű zabot termeltek. Az idevezető utat Zabosdülőnek nevezték. A röszkeiek vízvötte területnek hívták. Legutóbb 1942-ben volt víz alatt.

Bönde. Bende Kálmán Holt-Tisza-parti birtoka, gyümölcsössel, szőlővel, a bánati oldalon.

Börcsökszék. A Dugonyi úttól délre, az országhatár irányában mintegy 10 hektár szikes terület (szék). Nevét a Börcsök családról kapta. Gyakran egész nyáron sem száradt ki. Mellette húzódik a Kancsal-csatorna.

Burgon. A piactéren belüli, mély terület. Szűk közök ágaztak ki belőle. Egyik sem volt hosszabb 50 m-nél. A köz utolsó háza Elekes János kőművesé volt.

Ceglédi. Átjáró a Holt-Tiszán, a falu felső részén. Itt szivattyútelep volt, amely a Tisza vizét átemelte. Ceglédi István gátör kezelte. Az átjárót az első világháború után főleg röszkei kubikosok építették. Bérüket - pénzhiány miatt - lisztben kapták, ezért Lisztösnek is nevezik.

Császárszék út. A nemzetközi utat Feketeszélen át a felső kövesúttal (bajai úttal) összekötő vásározó út. Az alsótanyaiak, Szeged érintése nélkül, ezen az úton jártak a dorozsmai vásárba. Az út végén a Bába család körösztyje ma is áll. A császárszék út mentén, jobbról és balról, a tanyasor ma is megtalálható. A nemzetközi út és a Császárszék út közötti rész a község termékeny területe. Nevét a gyakori röszkei családról kapta.

Csatornaszék. A jelenlegi közúti átkelőtől a régi vásározó útig, székelte útig eső terület, „a hajózható csatorna” mellett.

Csonka. A Harangos-dűlőtől északra Csonka János alsóvárosi szőlősgazda és a Farkas (Kazi) család szőlőföldje.

Dugonyi út. A Dugonyi út mentén lévő, vasúton kívüli és belüli földterületek. Nevét a hagyomány szerint Dugonics András (1740-1818) családi birtokáról kapta. Széles út volt, amely a falut a nemzetközi úttal köti össze (2500 m).

Dűlők. A bányai dűlők nevei: Berta, Czeglédi, Nyárfás, Kisúti, Tisza, Agrár, Zabos és Izlat.

Fölvég. A Gábor úttól Szeged felé eső terület. 1950 előtt mintegy 400-450 m szántó, beépítetlen, mély rész választotta el az Alvégtől. Nagyobb esőzések után víz alá került. Ilyenkor másfél araszos víz borította. Az első beépített sorház Csillag Józsefé (Felszabadulás u. 138.). Tőle északra, Szeged irányába, összefüggő házsor épült. Ide már Feketeszélről és Alsótanya más részéről jövők is építkeztek.

Főutca. A Nagyaróktól (a trianoni szerződésben szereplő „hajózható csatornától”) a paphalmi töltés utolsó házáig húzódott. Nem volt összefüggően beépítve. Szegedről kirajzó dohány- és paprikatermelők népesítették be.

Gatyafenék. A Börcsökstől délre, a vasút, az országhatár és a nemzetközi út által határolt, háromszög alakú terület. Keleti sarkán állt a nagyszéksői határállomás. Nagyjából szőlőterület volt, Bende Kálmán, Fodor Zoltán, a Börcsök és a Szűcs család tulajdona. Ma homokbánya.

Guczi-rampa. Gucci József kapitánysága idején kövezett átjáró, a falut védő töltésen, amely átszeli a Bodomot.

Harangos-dűlő. A Kalmár-tanyától délre, mélyen Feketeszélre benyúló dűlőút jobb és bal oldala. Rajta, közadakozásból, harangot és keresztet állítottak. Bokor Zoltán birtoka volt. A dűlő végén az Ábrahám (Mirzsi) család parasztkúriája található, udvarán Vasas Szent Péter életnagyságú szobrával. Ma Börcsök József tulajdona.

Horváth-ház. A nagyszéksői csatornától délre, Horváth István középirtokos szőleje és gyümölcsöse volt. Később a Kossuth Tsz borpincéje lett.

Kalmár-tanya. A Kalmár-birtok környékének homokos szántóterületei. Iskola épült rá, a kalmár-tanyai.

Kancsal. Kancsal-tó és a körülötte lévő dűnés-dombos szántóterület. Jól kiemelkedik a környező sík tájból. A Kancsal-tó egész éven át ki nem száradó szikes, kör alakú állóvíz volt. Magasabb részein széksót gyűjtöttek. Belső sarkában Kopasz Antal plébános nagyobb fürdőhelyet létesített. Vize gyógyhatású volt, sem pióca, sem hal, sem vízínövényzet nem volt benne. Ma kiszáradt tófenék, mert középen mély csatornával keresztülvágták. Neve már 1778-ban előfordul. Inczeff Géza föltételezte, hogy a Kancsal név valamely idegen névből torzult a magyar gúnynévvé.

Kisártér. Ártérület a Tisza és a falu között.

Kiscsöpörke, Nagycsöpörke. Nádas gödör a piactér mögött, a régi iskola udvaránál. Mélysége 2 m. Az út szemközti oldalán ma a községháza és a művelődési ház előtti tér régi helye, lapos, nádas rész, amelyet egész évben víz borított. Állatokat is fürösztöttek benne.

Kisszéksős. A nagyszéksői csatornát a Madarász-csatornával összekötő csatorna menti rész. Mély, nádas és legelő. Alsó részére épült a kisszéksői iskola.

Közök. A főutcáról egymástól 50-100 m-re lévő közök vezettek a Tiszára. A védőtöltés elkészültéig e közök a Tisza árterületére dőltek. Ezzel magyarázható, hogy a védőtöltés nem egyenes, hanem sűrű íveivel követi a különböző hosszúságú közök végét. Korábban nyitottak voltak, de a töltés lezárta a végüket. Jellemzően keskenyek. Járművel megfordulni csak az utolsó ház udvarán lehet. Az Alvégtől fölfelé délről északra haladva az alábbi 20 köz vezetett a Tiszára: 1. Görény köz. Tombác Ferenc ragadványnevére kapta nevét. 2. Tombác köz. A Tombác halászcsaládról. 3 Farkas köz. 4. Turcsi köz. Tóth József ragadványneve volt. Végén kompkikötő és halásztelep található. A túloldalon Torontál megye terült el. Fontos átjáróhely volt. Mellette Tanács Sándor tanyaháza vízimalom volt: 1895-ben vontatták el Martonosra. A komp kellei még megérték az 1930-as éveket. Egy bögös orrú kisbárka, Tombác Antal tulajdona, télen, nyáron halat tárolt. 5. Nagy köz. A komp mellett épült átjáróra vezet. Kockakövel burkolták. Fontos átjáró volt Bánátba. 6. Wolford köz. 7. Míra köz. 8. Bite köz. 9. Marinkó köz. 10. Tóth köz. 11. Polovics köz. 17. Papp köz. 18. Börcsök köz. 19. Lázárköz. 20. Bálint köz.

Kurvadomb. A trianoni határon lévő homokhalom, ma is látható, 2-3 m magas, környékéből kiemelkedő magaslat. Magyarországi részét töltésnek hordták el. Neve levéltári adatokban már 1778-ban föltűnik. A szájhagyomány (Magda János) szerint nevét szegedi konskribálóról (összeíróról) kapta, akik külszolgálatuk idején nem mentek vissza a városba, hanem kikapós menyecskéknél kerestek szállást. Innen a nép, főleg a hivatalnokkal szembeni ellenszenv miatt, adta az elnevezést. Valószínűbb Inczefi Géza magyarázata: hajdan a juhászok szeretői jártak erre.

Kurvaköz. Márki Vince és Magda István pálinkafőzők földjének szélén, az országhatárra vezető dűlőút végén a Szulcsán-köröszttel végződő út.

Lúdvár. A Bánát kimagasló része. Régészeti lelőhely. Egykori agyagégetőt tárt föl itt Tragmayer Ottó. A korábbi Récsey-major ma szarvasmarhatelep.

Lukács-sömlyék. A népes Kislukács testvéreknek Kancsától északra eső, mélyebb földje. Jó barna homok és legelő található itt. Ma Kislukács Jenő birtoka.

Madarász. Határterület. A kisszéksői iskolától a Madarász-tóig terjedő, szikes, homokos rész. Régen rossz minőségű búza- és szőlőföld volt. Legdélibb részét Katona Lajos birtoka nyomán Katonahögynek nevezték. Elnéptelenedett, az 1960-as években erdősítették.

Madarász-csatorna. Tragikusan történelmi vonatkozású. Ugyanis a régi katonai térkép fogazott vonallal jelölte, és ez „hajózható víziutat” jelentett. A csatorna valóban széles volt, ám az év nagy részében száraz. Vízét a Madarász-tó végében lévő zsilipkapu szabályozta. Tavasszal, magas vízállás idején a zsilipet fölnyitották. A Tiszából visszafelé ömlő vízzel együtt a tó megtelt hallal. A trianoni határt kijelölő vegyes bizottság ezt a csatornát minősítette hajózhatónak!

Nagyártér. A Holt-Tisza és a Tisza közötti töltésen belüli termékeny föld. Felső részét Hullámtérnek, középső részét Szilvásnak, déli részét Tisztásnak nevezik.

Nagycsőpörke 1. Kiscsőpörke

Nagyfekete: A vasút és a nemzetközi út közötti terület. átvágja a Sárosvölgyi-csatorna. A hosszanti vízgyűjtő terület vizét gyűjti és juttatja a Tiszába.

Nagykémény. Az élő és a Holt-Tisza találkozásában gőzzel működő, hatalmas szivattyútelep, amely 1970-ig a Holt-Tisza vízellátását szabályozta. A szivattyútelepek korszerűsítése során a gátórházzal együtt lebontották. Ma kisebb, elektromos szivattyú áll a helyén.

Nagypáli. A nemzetközi út, Börcsök-körösz, népház alkotta háromszögben a Börcsök testvérek, Károly és Pál birtoka. Központjában van a Börcsök-tanya.

Népház. A népházat 1929-ben a Nagyszéksői Mezőgazdasági Egyesület építtette. Környéke nagyjából barna homokú szántóterület.

Piactér. A templomtól délre, kb. 100 m-re, 10 m szélesen téglával burkolt tér. Rendezetlen volt. A vasút felől Szekeres András háza, délen Kohajda György fatelepe határolta. Itt voltak a hajnali, keddi és vasárnapi piacok. Autóbusz-állomás és cukrászda épült rá.

Siskóhőgy. A kisszéksői kövesúttól jobbra eső homokos rész. A székelte úttól a népházi dűlőig terjed. Siskó a szegedi Siskovics család nevének rövidült változata. A hőgy szőlőterületet jelent. Már 1840 körül föltűnteti térkép. Tőle délre eső a Burgerhőgye. Kb. 200 hold szőlőtábla volt. Nevét birtokosától, Freiburger Károlytól kapta. Minden hőgynek volt csőszháza. A siskóhőgyi ma is megvan. Jelenleg Almásy István „röszkei közkormányzósága”, gyümölcsös, hétvégi kert található itt. Itt áll Nagy Imre (1896-1958) szoba (Szász Gyula alkotása, 1996.)

Sportpálya. Az állomással szemben. Fásítása Benkóczi Béla sportvezető nevéhez fűződik. Ma erdővel szegélyezett terület, ahol a lőtér is helyet kapott.

Tisza sor. 1. Töltésoldal.

Tombáczszék-sömlők. Zsombékos-szikes terület, a Sárosvölgytől délre. Kis halastava nyáron sem száradt ki. A Tombácz család birtoka. Szomorúfüzei hangulatossá tették a környékét. Itt tartották régen a majálisokat.

Töltésoldal. (Ma Tisza sor.) A főutcával párhuzamosan, a közök végén, a védőtöltésre nyitva, beépített házsor. Korábban csak a közök mellett volt ház, ma összefüggően be van építve.

Vasútoldal. A vasút és a falu közötti terület. Jó fekete termőföld. A Gábor út mentén szikes. Futballpályát alakítottak ki rajta. Az 1950-es években nagy mérkőzések színhelye.

PÉTER LÁSZLÓ, VASTAG JÓZSEF

Jeles röszeiek

Boris István (Nagybecskerek, 1902. febr. 24. - Röske, 1976. márc. 5.) róm. kat. lelkész. Teológiai tanulmányait Esztergomban végezte. 1924-ben Szegeden szentelte pappá Glattfelder Gyula megyés püspök, és Kiszomborra küldte segédlelkésznek. 1933-tól Szegeden a rókusai, 1934-től a belvárosi plébánián volt segédlelkész. 1938-tól röszei plébános. 1954-ben püspöki tanácsos, szentszéki bíró lett. Aranymisét 1973. június 16-án Rösken mutatta be. Egészségét a sok munka, a zord időkben tanúsított kemény helytállás, a hatalom képviselőinek folytonos zaklatásai meggyöngítették. Röszei híveinek nagy részvételével a szegedi belvárosi temetőben helyezték örök nyugalomra.

Császár Balázs (Szeged /Röske/, 1914. nov. 26. - Szeged, 1986. dec. 29.) gazdálkodó. Ragadványneve szerint Császár Pútyi. Császár Balázs (1978-1917) és Kiri Julianna (1881-1936) fia. Édesapja elesett az első világháborúban. Özvegye három hadiárva nevelt föl. Balázs hat elemi végzet, utána az örökölt egy holdon, kishaszonbérleten és feles földön gazdálkodott. Tényleges katonai szolgálata után a második világháború alatt is behívták. 1944 őszén a bácskai Hódságon a kendergyár őrszolgálatát hagyta ott, és tért haza. Az 1945. évi földreformkor három és fél holdat kapott, 1946-ban - nem sejtve még a kollektivizálást - vett hozzá még egyet. Ebben az évben lépett a Nemzeti Parasztpártba. 1947-ben a párt Csongrád megyei titkára, országos választmányának tagja és 1949-ben újraválasztott országgyűlési képviselője lett. A parasztpárt megszűnése után mint a Dolgozó Parasztok és Földmunkások Országos Szövetségének tisztségviselője kényszerűen belépett a Magyar Dolgozók Pártjába. 1951-ben a Földművelésügyi Minisztérium osztályvezetője, egyéves pártiskola után a Pest megyei begyűjtési hivatal vezetője lett. 1951-54 közt elvégezte a gazdasági és műszaki akadémiát. 1975-től a Gabonatröszt dolgozója lett. 1975-ben vezérigazgató-helyettesként ment nyugdíjba. Ekkor költözött haza a fővárosból Szegedre. Rendszeresen kijárt röszei házába, kertjébe. Csaknem egész életében cukorbetegség kínozza, s ennek szövődményei okozták halálát.

Fodor András (Szeged /Röske/, 1947. nov. 24.) róm. kat. lelkész. 1962-től a röszei egyház-község támogatta középiskolai tanulmányainak elvégzésében. 1966-tól a szegedi hittudományi főiskolán tanult. 1971-ben szentelték föl. Utána Ásotthalmon, 1975-től Apátfalván volt segédlelkész. Jelenleg Debrecenben püspöki helynök. Ezüstmisét 1996 áprilisában mutatta be.

Kartal József (Dunakeszi, 1920. aug. 5.) róm. kat. lelkész. A váci piarista gimnáziumban érettségizett 1938-ban. 1939-től mint piarista teológiai és biológia-földrajz szakon tanári tanulmányokat folytatott 1944. október 15-én szentelték föl. Első állomáshelye a kegyesrendiek vezetése alatt álló szegedi városi Dugonics András Gimnázium volt. Szaktárgyain kívül kémiát, gyorsírást tanított, ipari gyakorlatot irányított, énekkart vezetett. Az iskola államosítása után lelképásztori feladatot vállalt: 1948-tól segédlelkész volt Ásotthalmon, 1954-től a szeged-belvárosi plébánián (itt a Fogadalmi templom énekkarát vezette), 1964-től Battonyán, 1965-ben Újkígyóson, 1965-66-ban Felsőgödön, 1966-tól Gyulán. 1976. július 1-jétől röszei plébános. 1979-ben püspöke tanácsos plébánosi címmel tüntette ki. 1982-től szentszéki bíró. A templomot, a plébániát és környezetüket családi örökségéből és a hívek adományából újjávarázsolta, új márványoltárt építtetett, és a szentélyt is márvánnyal boríttatta. A melléképületben hittantermet rendezett be. Hívei számára évenként európai zarándokutakat

szervezett. Egyházzenei működése során kántorokat képzett. Goretti-köre nagy sikerrel újított föl templomdrámákat. Megszervezte a cserkészcsapatot. 1992-ben elsőként lett Rőszke díszpolgára.

Katona Nándor (Szeged /Rőszke/, 1930. jan. 1.- Szeged, 1996. márc. 17.) róm. kat. lelkész. Katona Bálint és Kiss Etelka fiát reformátusnak keresztelték. 1948-ban kérte átvételét a katolikus egyházba. Teológiai tanulmányait 1948-tól Szegeden végezte. 1953-ban szentelték pappá. Első miséjét szülőfalujában, a rőszkei búcsúkor, Szent Antal napján, június 13-án mutatta be. Domaszéken, 1956-tól Mezőkovácsházán, 1958-tól a szegedi jezsuita (Szent József) templomban volt segédlelkész. 1963-tól kaszaperi plébános, majd 1965-től ismét segédlelkész Battonyán, 1969-től Szegeden a belvárosi plébánián. 1977-től Tiszaszigeten, 1988-tól Újszegeden volt plébános. 1980-tól szentszéki bíró, 1990-től püspöki helynök volt.

Kéri László (Rőszke, 1951. aug. 5.) politológus. Tanulmányait Budapesten végezte. 1970-től az Eötvös Lóránd Tudományegyetem jogi karán, 1976-tól bölcsészeti karán tanult, filozófiai és szociológiai oklevelet szerzett. 1984-től a Magyar Tudományos Akadémia Társadalomtudományi (1990 óta Politikai Tudományok) Intézetének főmunkatársa. 1988-ban a politikai tudomány kandidátusa lett. 1991 óta a Magyar Tudományos Akadémia politikatudományi bizottságának tagja. Több könyv szerkesztője, társszerzője. Önállóan megjelent művei: Politikai folyamatok szocializációs metszetben (1989), Összeomlás után (1991), Between Two Systems (1992), Napló elnökválasztással (1993), Orbán Viktor (1994), Békesi László (1994), 24 évszak (feleségével, Petsching Mária Zitával, 1995).

Kopasz Antal (Szeged, 1887. jún. 13. - Rőszke, 1938. febr. 12.) róm. kat. lelkész. Temesváron szentelték pappá 1912. június 29-én. Első miséjét július 14-én a Szeged-belvárosi Dömötör-templomban mutatta be. Az első világháborúban tábori lelkészként a balkáni fronton maláriában megbetegedett. 1918-tól Szegeden volt hitoktató. 1925. szeptember 1-jén lett rőszkei plébános. Megkapta a Máltai Lovagrend érdemkeresztjét. Az 1936 augusztusában nála vendégeskedő Mórícz Zsigmond Paprikaszagú levegőben című riportjában ezt írta róla és a faluról: „Itt tanyázott - a Sándor -. Kopasz Antal, a rőszkei kitűnő plébános meg úgy beszél róluk, mintha tegnapi emberek lettek volna. Szavaiban megelevenednek a hajdani hősök, a bűn lovagjai vagy a szociális bajok vértanúi, már kinek hogy tetszik.” Kopasz Antal a helyi szájhagyományt tolmácsolva az írónak, számos anekdotával, epizóddal gazdagította Mórícznak a Rózsa Sándor a lovát ugratja (1941.) című regényét.

Korek József (Szeged /Rőszke-Kancsalszél/, 1920. febr. 9. - Bp., 1992. máj. 29.) régész. Édesapja, Korek Péter a kancsalszéli iskola tanítója volt, amikor ő a szerb megszállás alatt megszületett. Középiskoláit, egyetemi tanulmányait Szegeden végezte. 1942-től az egyetem régészeti intézetének, Banner János professzornak, 1946-tól a szegedi múzeumnak, 1948-tól a Magyar Nemzeti Múzeum régiségtárának munkatársa. 1953-tól a Művelődésügyi Minisztérium Múzeumi Osztályának vezetője. 1957-től visszatért a Magyar Nemzeti Múzeumba: a Történeti Múzeum adattárának vezetője lett, 1961-től a múzeum főigazgató-helyettese. 1990-ben ment nyugállományba. Kutatási területe az ősrégészet, a Tiszai kultúrának volt nemzetközi tekintélyű szakértője. Számos ásatást vezetett /Tápé-Lebő, Alsónémedi, Dunapentele stb./. 1973-ban megszerezte a művészet-történet kandidátusa, 1986-ban a történettudomány (régészet) akadémiai doktora fokozatot. Az Eötvös Loránd Tudományegyetem címzetes docensévé választotta. A szakma kitüntetései közül 1944-ben a Kuzsinszky Bálint emlékérmét, 1974-ben a Móra Ferenc emlékérmét, 1982-ben a Rómer Flóris emlékérmét, 1989-ben a Széchényi Ferenc emlékérmét kapta meg. Főbb művei: Ein Graberfeld der Badener Kultur bei Asónémedi /1951./. - A vonaldíszes kerámiakultúra elterjedése az Alföldön (1958). - Le cimeteére de l'époque avare de Csóka. Acta Archeologica Hungarica,

1960. 257-297. (Kovrig Ilonával.) - Denkmaler der frühmittelalterlichen Imkerei am Fuss des Bükkgebirges (1965). - Die Linearkeramik auf dem Alföld (1967). - Eine Siedlung der spatbadener Kultur in Salgótarján-Pécskö (1969.).- Móra Ferenc csókai ásatásai. Múzeumi Közlemények, 1980. 1. sz. 58-61. - A muzeológia alapjai (1988.). - Die Theiss-Kultur in der mittleren und nördlichen Theissgegend (1989). - Jungsteinzeit in Ost-Ungarn: Szegvár-Tüzköves (1990). - 1947-ben feleségül vette a hódmezővásárhelyi születésű, szintén a szegedi egyetemen végzett Szőnyi Ilona tanárnőt. Házasságukból két leány született: Anna (1948) és Ilona (1952).

Orbán Dénes (Szeged, 1932. július 20.) általános iskolai igazgató. 1950-ben a szegedi Klauzál Gábor Gimnáziumban érettségizett, és a Tanárképző Főiskolán 1954-ben matematika - fizika szakos tanári oklevelet szerzett. Első munkahelye 1954-től Lajosmizsén volt. 1955-től Csengelén, 1959-től Röszkén tanított. 1974-től a járási, 1978-tól megyei vezető szakfelügyelőként működött, 1991-től röszei igazgatóként. Szaktárgyain kívül technikai ismereteket is tanított, mezőgazdasági gyakorlatot vezetett, s 1974-től a kézilabdacsapat edzőjeként is fáradhatatlanul tevékenykedett. 1991-ben az iskolában bevezette az olasz nyelv tanítását. Az oktatásügy kiváló dolgozója (1968), Kiváló tanár (1981), Mikola-díjas (1985). A községi képviselő-testület 1993-ban díszpolgárrá választotta. 1994-ben ment nyugállományba.

Papp József (Szeged /Röszke/, 1883. márc. 2. - Röszke, 1959. nov. 23.) gazdálkodó. Nevéhez fűződik a falu végleges áttérése a dohánytermesztésről a paprikatermesztésre. Életét a paprika-termelők érdekvédelmének szentelte. A Hangya Szövetkezetben fontos tisztséget töltött be. Később 1945-ig a paprikaszövetkezet elnöke lett. A gazdakör elnökeként gazdasági föl-szereléseket (szelelőt, ekét, kultivátort, permetezőgépeket) vásárolt a gazdakör részére. Guczi József esküdttel elindította a járdaépítést, utcakövezést, csatornázást. Iskolaszéki elnökként - mint a jegyzőkönyvek tanúsítják - ítéleteinek, szavainak súlyát a tanfelügyelőség is méltá-nyolta. Meghatározó szerepe volt a tanítók alkalmazásában, a tantestület egyetértésének kialakításában, az iskolaépítésben. A kort jellemző kivételezést nem ismerte, ezért támadt ellentéteit vállalta, s ezzel szerzett még több bizalmat a többség előtt a paprikatermelő társadalom javára végzett munkájához. 1938-ban magyar királyi gazdasági főtanácsosi címmel tüntették ki. 1945 után - korára és a politikai helyzetre tekintettel - mindentől visszavonult.

Rózsa Vince (Szeged /Röszke/, 1871 - Szeged /Röszke/, 1936) gazdálkodó, városi törvény-hatósági bizottsági tag, 1910-19 közt tanyai kapitány, templomatyja.

Simonné Kiss Ibolya Matild (Röszke, 1929. máj. 24.) mezőgazdasági mérnök, a Gödöllői Agrártudományi Egyetem címzetes tanára, a szarvasi Öntözési Kutatóintézet tudományos osztályvezetője, a Magyar Tudományos Akadémia Növény-nemesítési Bizottságának tagja, 1962 óta a mezőgazdasági tudomány kandidátusa. 1985-ben Eötvös Loránd-díjat, 1986-ban Akadémiai Díjat kapott. Kutatási területe a rizs nemesítése. Fő műve A rizs termesztése (1983), e kézikönyv szerkesztője és társszerzője.

Szili Emília (Mórág, 1915. okt. 24.) általános iskolai tanár. 1935-ben Szegeden a Miasszonyunkról elnevezett iskolanővérek tanítóképző intézetében tanító, 1951-ben a szegedi Tanárképző Főiskolán fizika-matematika-kémia szakon tanári oklevelet szerzett. 1938-tól Somogyi (ma Petőfi) telepen, 1940-ben Kiskunmajsán, 1941-től Horgoson, 1944-től Röszkén tanított, 1953-tól 1961-ig igazgatóként. 1977-ben vonult nyugállományba. Iskolai munkája mellett a község minden területén, a községi tanácsban, a népfrontban a közösséget, a községet szolgálta. Szintén pedagógus testvérével, Szili Erzsébettel a helyi művelődés mindenesei voltak. Gazdag tapasztalataival mindig segítette ifjabb kartársait. Megkapta az oktatásügy kiváló dolgozója kitüntetését. 1994-ben a község díszpolgárává választották.

SZEGFŰ LÁSZLÓ

Röszke címere, zászlaja, pecsétje.

Címer

Csücskös talpú álló pajzs, csücsai ívelten kettősek. A kék pajzsmezőt jobb haránt ezüst pólya osztja. A jobb oldali (alsó) képmezőben ezüstitel fodrozott zöld vízen fekete, enyhén jobbra forduló, bögös orrtőkéjű bárka áll, a vízben pedig jobbra úszó ezüst és balra úszó arany hal látható. A bal oldali (felső) mezőben, részben takarásban, arany kapuzatú, természetes színű (vörös) stilizált téglabástyából aranyos törzsű, zöld lombozatú tölgy emelkedik ki, jobb oldalán tizenhat sugarú arany nap, bal oldalán növekvő ezüst holdsarló. A pajzstalp bíbor színű ékében fölülről lefelé növekvő számban kilenc (1-3-5) stilizált arany virág foglal helyet.

A pajzs felső peremén aranyozott, enyhén balra forduló 15. századi török tiszt sisak helyezkedik el, aranyos láncpáncél nyakvédője a pajzsra omlik. A sisakon ezüstitel kötött zöld turbán van, középtűt vörös medalionban jobbra forduló, csőrében aranygyűrűt tartó fekete hollóval. A sisak tollbokrétaja szintén zöld, jobb és bal oldaláról pedig zöld és ezüst fátyol omlik alá.

A címer a beszélő címerek (tesserae loquentes) kategóriájába tartozik, tehát a község múltjának fontosabb ismérveit állítja elének. A közepén átfutó ezüst pólya a Tiszát jelképezi (egyben utal Szeged címerére is). A bal pajzsmező képe emlékeztet arra, hogy a település több évszázadon át a szegedi vár tartozéka volt, s faanyaggal látta el, erre céloz az arany kapuzatú vár és az - ősi magyar hiedelmek szerint - életfávé magasztosult tölgy (hiszen a várnak már köve is alig maradt, de az élet Röszkén ma is virul). A jobb pajzsmező bárkája utal arra, hogy az első ismert lakosok a vízen sószállítással foglalkoztak, másrészt arra, hogy majdnem egy évezreden át - egészen a Tisza szabályozásáig - Röszke halászfalu volt (jelzik a halak). A címertalpban szereplő bíbor ék a község jelenét megalapozó paprika-, az arany dohányvirágok pedig dohánytermesztésére céloznak. A török tiszt sisak azt idézi föl, hogy 1439-40 fordulóján, csaknem fél esztendeig, Röszke szultáni székhely volt. A nagy keresztény hadvezér, Hunyadi János fegyvertársának, Daud Cselebi ellencsászárnak csapatai állomásoztak itt.

Zászló

Zöld és arany, a rúd felől benyomuló vörös ékben a címer, tengelye a rúddal párhuzamosan áll. A zászló függöny (rideau) változatában (szembenézetben!) a bal oldal zöld, a jobb arany, a vörös ék a felső tartórúdról ékelődik be, a címer a vörös mezőben tengelyével a rúdra merőlegesen áll.

Pecsét

A kör alakú pecsét közepén a címerpajzs (díszpecsét esetén a teljes címer) található. Körirata: Röszke községe pecsétje.

POLNER ZOLTÁN

Népi imádságok, ráolvasók

A hetvenes évek legnagyobb irodalmi szenzációját kétségtelenül Erdélyi Zsuzsanna néprajzkutató Hegyet hágék, lőtöt lépék című könyvének megjelenése jelentette. A szerző először ebben a kaposvári kiadású kötetében adott közre népi imádságot. Hasonlókat már én is hangszalagra vettem 1963-ban, ferencszállási tanárkodásom idején.

A könyvben örömmel fedeztem föl egy Röszkéről való népi szöveget, amelyet Bálint Sándor jegyzett le egy öreg koldus elmondása után. Ez arra figyelmeztetett, hogy Röszkén is gazdag és szép versekre és hiedelmekre bukkanhatok. Ezért is kerestem föl később - három alkalommal is - a falut.

Bálint Sándor az alábbi röszkői imát bocsátotta Erdélyi Zsuzsanna rendelkezésére:

Ó ma péntök, hónap napja,
készűj, Jézus, kényyaidra.
Kőoszlophon kötözik,
vasláncokká láncolik,
vas ustorra ustorozik,
marok vesszőkké vesszőzik,
szent haját, szent szakállát
kiszödi.
Piros szent vére elborítván,
egyet szólá rúla:
öld az embert, öld.
Én nem ölöm, csak ítéllem.
Tekintsd Máriát,
kesergi az ű szent fiát.
Ő, fíjam, fíjam, fényös Jézus,
Halnék halálódé,
ötezör, hatezör múltvá
ehen hozzák a szép ajándékot,
mirhát, kenetöt,
akive a Krisztusnak, Jézusnak
nagy fájdalmait kenyőgetik.
Ó, bizon, bizon mondom nektök,
aki este, rögge emongya,
úgy viszi menyországba,
mint kizsdetlen korozsmára.
Dícsírtessék a Jézus.

Bálint Sándor jegyzete: „Egy röszkői születésű öreg koldus után, aki - állítólag - kb. 60 évvel ezelőtt tanulta édesanyjától. Leírtam. 1924. márc. 7. pénteken, Kódus imádság.”

E szöveg számos sora egyezik egy Szegedről Szőregre járogató koldus énekével, akinek szavait viszont Kálmány Lajos jegyezte le 1882 és 1885 közt, és jelentette meg 1891-ben,

Szeged népe című gyűjteményének 3. kötetében. Ő pedig ezt írta róla: „Az e fajta imádságokat ma már jobbra csak az öregasszonyok imádkozgatják, és a koldusok éneklük is, jobban mondva: dúdolják. Énekelni többet hallottam, de mivel a koldusok megtudták, hogy ki akarom nyomtatni, nagyon óvatosak voltak, s így csak ezt jegyezhettem le ének után.”

Először mindig a szemmel vert gyerekek gyógyításáról kérdeztem az asszonyokat. Rózsa Vincéné Kiss Mária a következőket válaszolta: „Azt a gyeröket mögmosdatták, ha mögverték szömmel. Akkor oszt ugye, mögmosdattuk. Én is úgy csináltam, mög a mi anyáink is. Három kalán vizet mértünk egy olyan tányérba, akin vót zöd levél. Így tanítottak minket, oszt így csináltuk. Akkó abba a tányérba mértünk három kazán vizet. Köröszöt vetöttünk rá, oszt akkó úgy mértük bele a vizet. Akkó söprűnek az izéjit /ciroját/ szentölt gyertyánál elégettük. Hármát. Akkó aztat beleöntöttük. Oszt aszontuk, hogy ha elül, akkó mög van verve szömmel. Ha nem ül e, akkó nincs szömverés. Tényleg azér úgy vót, hogy azza a vízze mögmustuk az asztalnak a négy sarkát, úgy köröszbe. Oszt mögmosdattuk az ajtófélfát, osztán mögmosdattuk azt a kicsit, ha szömverésbe vót. Ugyan az aztán nem rítt. Imádkozni imádkoztunk. Az Úrangyalát emondtuk, de addig mi nem szoltunk senkihön se. Ez szótalanba történt. Mög még ha valaki vót is olyan, hogy hát beszéne, de az nem beszét akkó semmit se. Ugyé, ezt máma nem is hiszik e, mer aszondanák, hogy babonaság vagy nem tudom én, mi Ugye mink ezt tanútuk a mi anyáinktú. Ű mög mögint az Ű anyjátú. Oszt így maradt fiúru fiúra. Úgyhogy még én az onokámat is gyógyítottam. Most a fiamékka vagyunk mi itten, osztánannak a lányát, még azt is mögverték szömmel, mer eleven kislány vót. Oszt akkó még annak is csinátam. Oszt jó vót.”

Kálmány Lajos tanulmányából tudjuk: „Az égitestek, közöttük a hold tisztelete, a legtöbb nép hagyományában fellelhető. Keleten ma is általános szokás üdvözölni a holdat: Európában pedig a XV. században elterjedt volt a panasz, hogy némelyek megsüvegelték, és letérdeltek láttára.”

A röskeiek is tisztelték a holdat, sőt sokan ma is köszöntik az új holdacska.

Dicsértessék a Jézus új holdacska!

Ha mögláttuk az új holdat, akkó köröszöt vetöttünk magukra, és dicsértünk neki. Ha péz vót a zsebünkbe, mögráztuk, hogy sok lögyön. Ez vót az egész. (Paplógó Gézáné.)

Dicsértessék a Jézus Krisztus!
Új hold, új király.
Szép jel a szép csillag,
szép napon támad.

Ezt köszöntem a holdnak. Én nem tudok mást, ne is kérdözzön rúla. Ezt tudom, ezt tanútam szülémtú. (Ördögh Ferencné.)

Dicsértessék a Jézus!
Új hold, új király,
tégöd köszöntelek.
Szép Szűz Mária, vigyél el
engömet is veled.

Tovább nem tudom. Ha valami baja vót az illetőnek, akkó azt mondta, vidd el a bajomat, vödd el rúlam. Ki hogy tudta összeszödni. Kinek milyen vót az érzelme. (Rózsa Vincéné.)

Új hold, új király,
engöm vendégségbe hínak,
de nem birok emönni,
a fájdalmimat küdöm el.

Ha mögláttam a holdat, akkó köszöntem neki. Ezt mondtam, amit most magának is emondtam. A fájdalmaimat ajánlottam föl. (Nagy Mihályné.)

Új hold, új király,
engöm hínak vendégségbe,
de én nem möhetök,
eküdöm mindön ügyemet, bajomat,
szomorúságomat, bánatomat.
Eküdöm a te tiszteletödre,
a te legnagyobb dicsőségödre.

Én is köszöntem a holdnak, amikó mögláttam. Na, itt van az új hold, oszt akkó lötérgepültem és köszöntöttem. Oszt rábíztam azt a bajomat, ami vót, hogy evigye. (Hódi Antalné).

Ezek a ráolvasók és imádságok nemzedékről nemzedékre hagyományozódtak. Kálmány Lajosnak és Bálint Sándornak köszönhetjük, hogy a gyűjtők fölfigyeltek a népi imádságokra. Néhány ilyen imát élelmes könyvkiadók megjelentettek filléres ponyvalapokon, és búcsúkon árulták. Búcsújáró röszei asszonyok ajándékozó kedvességének köszönhettem, hogy néhány ilyen ponyva birtokomba került. Ilyen ez is:

Én lefekszöm én ágyamba,
mint egy testi koporsómba.
Álom engöm mög ne csaljon,
gonoszság távol távozzon!
Került, körösz,
örizz, angyal!
Sörkentsd föl szép Szűz Máriát!
Hátam mögött körösztolködik Szent János
öt ujjal,
ötvenöt angyallal,
száz szentökkel,
tizenkét apostolokkal.
Édös Jézusom,
ajánlom ezt a kis imádságomat
a Jézus Krisztusnak keserves kinszenvedésié,
koporsóba tételié,
Szűzanya Mária hét fájdalmáé,
nevemön való szenté,
örző szent angyalomé.
Édös Jézus, de mégis ajánlom
édösapámé,
édösanyámé,
holtaké,
a porgatériumbéli lelkek kiszabadulásáé.
Szabadítsd ki, édös Jézusom,
ezen kevés imádságom által. Ammen.

Kakasok szólának,
 Máriát kiáltanak,
 Kelt föl, Mária, kelj föl,
 mögfogták szent fiadat a zsidók.
 Az oszlophon vitték,
 ott mögkötöztették,
 körösztfáhon vitték,
 ott főfeszítették,
 ahun egy csöpp vére csöppent
 angyalokkal fölszödették.
 Krisztus urunk azt mondja,
 aki ezt este-rögge emondja,
 két halálos büntű mögszabadul.
 Házamba bemögyök,
 vagy valahun mögtérök,
 sehun semmit nem félök,
 mert Istennek élök.
 Mert van, aki bűnöm,
 könnyebbíti lelköm.
 Három biztat engöm:
 az Atya szerelme,
 a Fiú értelme,
 a Szentlélek ereje.
 Uram Jézus, légy velem! Ammen.

Édösapámtú tanútam. 1911-be halt mög. Daka Antalnak hitták. Amikor möghalt, ötvenhat éves vót. Ezt imádkozom az Isten tisztöletire, fenyösségire. Oszt mindig fölajánom. (Bende Jánosné.)

A hosszabb imádságokban rendszerint több kisebb imádság szövege kapcsolódik egymáshoz. Ezek a 10-12 soros versek valamikor bizonyára terjedelmesebb szövegek lehettek. Az idők folyamán elkoptak, elfelejtődtek. Mára legtöbbjük csak töredék maradt, ám ezek a töredékeik is az egykori összövegek szépségére utalnak. Két egyforma imádságot eddig még nem gyűjtöttem. Jóllehet a motívumok azonosak, a szövegek azonban eltérnek egymástól.

A föntebb közölt szövegben is megtalálható a fölajánlás, amely legtöbbször bevezeti a különböző verseket. A fölajánlásban adatközlőim imájukat egész családjuk javára ajánlják Jézusnak, Szűz Máriának.

Legtöbben az Én lefekszöm én ágyamba és a Kakasok szólának kezdetű imádságot ismerik Röszkén is.

„ - Mondja a maga nevét.

- Hát mit akar vele?

- Ne lepődjön mög. Én csak egy régi imádságot keresök. Én lefekszöm én ágyamba. Hallotta-e ezt a régi öregektől?

- Ezt én tudom is.

- Akkor mondjuk el. A maga neve alatt megörződik.

- Az én nevemön nem akarom.”

Én lefekszöm én ágyamba,
mint Úr Jézus koporsóba.
Került, körösz,
őrizz, angyal!
Fejem fölött három angyal.
Egyik őriz éjfélig,
a másik hajnalig,
a harmadik halálom órájáig.
Kakasok szólnak,
szép Szűz Máriának kiáltanak.
Kelt föl, kelt föl, szép Szűz Mária,
mögfogták a te szent fiadat.
Kőoszlophoz kötötték,
keresztre fölszegezték,
egy csöpp vérét elcsöppentették.
Odamentek az angyalkák,
ólomtányérba fölszedték, és a
boldogságos szép Szűz Mária elébe vitték.
A boldogságos szép Szűz Mária
így szólva és mondva,
ki ezt a kevés kis imádságomat elmondja
este lefektibe, röggé fökeltibe,
hét halalos büntől mögmenekül. Ámen.

Szécsi Józsefné imádsága jól példázza két ismert szöveg összekapcsolódását. A versben megfigyelhető számos ősi kifejezés, és fölfedezhetők azok a betűrímes sorok is, amelyek már az Ómagyar Mária-síralomban is megtalálhatók. Például: Kőoszlophoz kötötték, egy csöpp vérét elcsöppentették. Paplógó Gézáné, Ördögh Ferencné imádságában pedig így jelenik meg a fenti két sor: vasvesszővel mögverték / vasvesszővel verték - a szent piros vére mind szétfolyt /szent vére elcsöppent.

Rózsa Vincéné Kiss Mária mondta el az alábbi gyönyörű imádságot, majd hozzáfűzte: „Ezt az én anyámtól tanútam. 1928-ba halt mög. Hetvenéves korába. Mindön este végzöm még ma is. Ez nagyon hosszú ima. Ilyet kért, aszonta, hosszút mondjak, hát ez az... Ez le van írva. Az én drága jó anyám hozta a búcsúrú. Nézze mög, olvassa e.

A Dunántúlon is megtalált imádság szintén megjelent ponyván Szabadkán, Bittermann Károlynál, 1856-ban.

A nyolc lapból álló ponyva címe: Három ajánlás - Imádságok. ELSŐ. A' Jézus Krisztusnak hét mondásairól, melyeket a' Keresztfán fügve mondott. MÁSODIK. Názáretbeli Jézus Zsidók Királya, HARMADIK. Imádság a' szent háromsághoz. ÉNEK: Eljött már órája bucsuzásomnak, tőle oh kegyes Szűz.

A második imádság Rózsa Vincéné esti imája:

Názáretbeli Jézus, zsidók királya,
veszödelömbe forgóknak Istene.
Mögtestesült szent Ige,
ne hagyja a bűnbe elveszni.
Szent Isten,
szent erős Isten,

szent halhatatlan Úristen,
könyörülj rajtam.
Hét köröszt alatt lefekszök,
hét köröszt alatt fölkelök.
Őrizz, angyal, éjfélig,
boldogságos Szűz Mária virradtig,
Jézus Krisztus mindétig,
hogy gyarló testem nyugodjék,
de szívem el ne aludjék,
hogy téged mindönkör lásson,
mindön gonoszt távoztasson!
Sátányok mögköttessenek,
hogy testünk ne fertőzzenek.
Engedd ezt neköm kegyesen
Atya, Fiú fölségesen,
élvén örök dicsőségben
most és mindörökké. Ammen.

Ma vala péntek,
annak napja vala.
Méne Jézus Krisztus kívánnak kínhelyére.
Möglátták a zsidók.
Főfeszítették magos körösztfára.
Foly a szent vére.
Szomoroda szent lelke,
hervada szent színe.
Szóla boldogságos Szűzanyám, Máriám:
Ó, fiam, fiam,
szerelmes szent fiam!
Én azt gondoltam, té löszöl bús.
Látod, Fiú, én löszök bús.
Aki ezt az imádságot emondaná
háromszó lefektibe, háromszó fökeltibe,
mögüdvözítöm.
Názáretbe van egy mustrumfa
kívü aranyos,
belü kegyelmes.
Abba mondanak hétszó hét szentmisét.
Én ott hallgatom szerelmes szent fiammal,
az ártatlan Jézusommal.
Egyszer ekapják mellőlem a kegyetlen zsidók.
Keresöm utcákrú utcákra,
sehol nem találom.
Előtanálom Szent Lukács évangélistát.
Nem láttad-e szerelmes szent fiamat,
az ártatlan Jézusomat?
Ó, anyám, anyám, szép Szűz Máriám,
mönj e, mönj e a magos Kálvária hegyére,
Ott vagyon egy szent körösztfa,

azon vagyon főfeszítve.
Vasdárdákká nyitogatják,
ecettel, epével itatják,
tövissel koronázták.

Ó, anyám, anyám, szép Szűz Máriám,
mönj e, mönj e a fekete föld színe alá,
az Ádám magvai közé,
kiáltsd, hirdesd
léfektökre, fökeltökre,
hogy bizony, bizony paradicsomban velem léssen.
Én mondom, a Teremtő-Megváltó,
aki titöket az ő szent vérével mögváltott:
aki ez imádságot háromszó lefektibe,
háromszó fökeltibe emondaná,
mögüdvözítöm. Ammen.

Ez a Mária keresi Jézust témájú imádság egyértelműen keresztény tudatformájú és funkciójú szövegek közé tartozik, és a szenvedéstörténet megrázó eseményeit meséli el. Az imádságban megjelenő párbeszéd a középkori misztériumjátékok valamelyikének drámai jelente lehetett. Mindenesetre ez az egyik legteljesebb és legjelentősebb imádság, amely átöröklődött és nem merült a feledés homályába.

Az imádságok mellett sok Krisztus-legendát is gyűjtöttem a megye községeiben és tanyavilágában. Mikor az Úr Jézus a földön járt... kezdetű hosszabb-rövidebb prózai szövegek közismertek az adatközlőim körében. Tanító jellegű példázatok, bölcsességet sugalló elbeszélések, amelyeknek főszereplője Jézus és a vele vándorló Szent Péter.

A rövid és velős történeteket többnyire a gyerekek okulására mondták el. Mindegyik egyedi népköltési alkotás, hiszen a mesélők kényük-kedvük szerint alakították a mástól hallott szöveget. A tanulásra pedig mindenkinek fölhívták a figyelmét. Az irigységet, úrhatnámságot, tiszteletlenséget ítélték el ezekben a kis történetekben.

Imre számos töredékes közül két kerek történet.

„Mikó az Úr Jézus a földön járt, mönt Pétörre az úton. Na ehajtott egy kocsi. Két jó lóva. Kérecködtek fő a kocsira. Az Úr Jézus rongyos ruhába vót, mint kúdos. Nem vötte fő. Ehajtott. Aszongya Pétörnek, na, látod, Pétör, ennek jövőre mind a két lóva mögdöglik. Mén. Gyün egy rossz tinócska. Két kis tinóva egy embör. Fökérödködtek arra, oszt fővötte őket. Ennek mög, aszongya, mind a kettő mögellik.” (Paplógó Gézáné.)

„Mikó az Úr Jézus a földön járt, bemönt egy házhon. Az asszony sütötte a kenyeret. Mikó bemönt, kúdulásképpen odaállt az ajtóba. Imádkozott, mint a kúdos. Az asszony möghallotta. Jaj, gyün a kúdos! Ugye úgy szoktuk, hogy a patkára raktuk - mán az én anyám is mindig úgy csináta - a kenyereket. Szép nagy kenyereket sütött. Hatot, hetet, mondjuk, mikó mennyit. A patkára körürakta a kenyereket a szakajtóba. A sütőteknyőt mög odaborította. Aszongya, addig annak nincs helye kinn, még a kenyerek ott vannak. Akkó mikó kivitték a kenyereket, az asszony mög alábüjt a sütőteknyőnek, hogy ne lássa mög a kúdos, hogy ű otthon van. Akkó emönt az Úr Jézus. Kimönt, akkó osztán aszonta, hogy na ennek a sütőlapát lögyön a fekvőhegye, az alfele, a tetejire mög a teknyő boruljon! Oszt ebbü lött a teknyősbéka.” (Paplógó Gézáné.)

Röszke vallomástevő asszonyai, bölcs emberei nagy idők tanúi. Megéltek két világéget. Szeretteiket megtizedelte ez a kegyetlen század. De ők mindvégig hűségesek maradtak a szülőföldhöz, az áldott magyar nyelvhez és vallásukhoz, amely minden megpróbáltatáson átsegítette őket. Az én szememben ők valamennyiben a honfoglaló magyarság követői, akik századok üzenetét hozzák. Haló porukban is áldja meg őket az Isten.

Bende Jánosné Daka Erzsébet, 1897 - 1976. júl. 20.

Hódi Antalné Tanács Rozália, 1901, Mórahalom - 1976. júl. 20.

Nagy Mihályné Rózsa Mária, 1894 - 1976. júl. 20.

Nógrádi Mihályné Nagy Júlia, 1912. - 1976. júl. 20.

Ördögh Ferencné Márki Piros, 1912 - 1978. szept. 13.

Paplógó Gézáné Berki Piroska, 1908 - 1978. szept. 13.

Rózsa Vincéné Kiss Mária, 1901 - 1976. máj. 31.

Szécsi Józsefné Farkas Gizella, 1914. - 1978. szept. 13.

PÉTER LÁSZLÓ
Röske az irodalomban

„Imre a semlyékben bajmólódott a malacokkal, mikor a csősz odahujántott neki:

- Hó!

- No?

- Mán mögént vizslatik!

- A szőlőt?

- Azt.

- Kicsodák?

- Mögént azok. A két úrforma.

- Az Istenüket! - vágta Imre a szárvágót mérgesen a malacok közé, noha nem órájuk haragudott. A malacot arra teremtette az Isten, hogy turkáljon, de mit turkálódzik itt már megint a két úrforma? Három hét óta negyedszer ténferegnek itt a kórságosak, a nyavalya törje ki őket.

Az egyik úrforma én vagyok, a másik Kotormány János, a szolgám. Csakugyan negyedszer taposkáljuk már a kis parasztszőlőt, ahol húsz esztendővel ezelőtt aranyabroncsot találtak. Négy-öt szomszéd is itt céklézik velünk, azok már mind az én zsoldomban vannak, három hete korrumpáltam őket, az öregjét bőrszivarral, a sarjút cigarettivel.”

Uptaros hun fejedelem aranykincsei

Ezzel a jellegzetes fordulattal kezdődik Móra Ferenc tárcája a most a röskei határba eső Nagyszéksós világhírű aranyeletének tanulságos históriájáról. Frissiben Aranyásás címmel már 1926. október 24-én közölte a Magyar Hírlap, majd Kincásás halottal címmel ugyanott 1932. július 20-án is. Ez utóbbi került be a halála után megjelent gyűjteményes kötetébe (Utazás a földalatti Magyarországon, 1934), s azóta ennek új meg új kiadásai.

A tárcá Móra szokott derűs-gunyoros hangján, de történeti hitellel számolt be a Bálint Mátyástól furfanggal megszerzett ásatási engedélyről, a gazdag leletanyagról, amelynek nagy része két évtizede ebek harmincadjára került, szétszóródott, pedig „egy kubikos talicska félig lőtt vóna vele”. Móra még most is kilencvenkilenc aranytárgyat megtalált a hitvány kis szőlőben, s a századikat remélte, amikor megreccsent az ásó egy szőlőtőke gyökerében. Mátyás gazda erre leállította az ásást: elhunyt asszonyával, Rózával ültette annak idején a szőlőt, s bármi hitványka termést hozott, nem hagyhatta...

„Egyetlen halottja a kincásásnak” - írta a szőlőtőkéről Móra, s innen a címváltoztatás is. A leletnek viszont épp az az érdekessége, hogy bár sírmellékleteket tartalmaz, halott maradványainak nyoma sincs.

A nagyszentmiklósi kincs után legnagyobb és legértékesebb alföldi aranyelet közzétételét Móra fiatal kartársának, Alföldi Andrásnak engedte át (Leletek a hun korszakból és etnikai szétválasztásuk, 1932), majd alapos, monografikus földolgozását Fettich Nándor végezte el (A szeged-nagyszéksósi hun fejedelmi sírlelet, 1953).

Kiderült: azért hiányoznak a leletből emberi csontok, mert jelképes sír volt. A kor szokása szerint ugyanis, minthogy a szálláshelyétől távol elesett hőst nem tudták hazahozni, otthon ugyanolyan sírt készítettek neki, mintha maga is benne nyugodnék. Megtartották a halotti tort, mellé tették a társadalmi rangjának megfelelő tárgyakat is, halmot is emeltek föléjük.

Az ilyen kenotáfium kiemelkedő példája a nagyszéksósi - mutatott rá Harmatta János (Attila és hunjai, 1986). Ez a leggazdagabb ismert hun lelet. „Ez nyilvánvalóan az egyik hun királynak volt a kenotáfiuma, aki távol a hun királyi szálláshelytől halt meg. A 430 körüli években egyetlen ilyen hun király volt, Uptaros, aki 430-ban a burgundok elleni hadjárat során a Rajna-vidéken hunyt el. Így a szeged-nagyszéksósi hun fejedelmi lelet gazdag anyagával s a királyi hatalom szimbólumaival, a virágkehellyel, minden valószínűség szerint Uptaros hun király kenotáfiuma lehetett.”

Az aranyelet megtalálásának kalandos történetét Kotormány János elmondta Takács Tibornak, s ő Móra „személye körüli miniszterének” többi emlékezésével együtt könyvbe mentette (Móra igazgató úr, 1961). Több vidéki lapban is megjelent 1964 decemberében Kemény Istvánnak Móra és a nagyszéksósi kincsek címmel magától az írótól hallottakat híven megörökítő emlékezése. Végül a Magyar Nemzet 1974. február 16-án Szombathy Viktor Aranyat ástunk Móra Ferencsel című tárcájában mint szemtanú arról is tudósított, hogy Bálint Mátyás tanyájának Móra keltette híre jeles pesti vendégeket csalt le 1926 októberében Nagyszéksósra. Egy napon meglepte Mórát kedves barátja és eszmetársa, Supka Géza, valamint a Nemzeti Múzeum két természettudós munkatársa, Lambrecht Kálmán és Szabó-Patay József. Ekkor már - és még - kedvező volt a fogadtatás: Mátyás gazda musttal kínálta vendégeit, a háziasszony pedig - Imre fiának felesége - tarhonyás csirkepaprikással meg túrós palacsintával.

Az már csak a régészeti kutatás történetéhez tartozik, hogy alig egy hónappal Móra halála után, 1934 márciusában újabb leletek kerültek elő a nagyszéksósi homokból. Az időközben elhunyt Bálint Mátyás fia, Imre talált egy nagy aranycsészét néhány aprósággal együtt. El akarta adni valamelyik szegedi ékszerésznek. Rendőri segédlettel ment Kotormány a helyszínre, és szedte össze a maradékokat, majd Cs. Sebestyén Károly is talált még néhányat.

Rózsa Sándor Röszkén ugratta a lovát

Móricz Zsigmond már rég készült Rózsa Sándorról regényt írni, de Mórához hasonlóan munkától hajszolt élete csak 1940-ben engedte meg, hogy tervének valóra váltásához lásson. Hamari halála azonban befejezetlenül hagyta a trilógiának tervezett regényfolyamot. Első kötetének (Rózsa Sándor a lovát ugratja, 1941) mindjárt az elején a helyszín - Röske.

Móricz 1940. január 12-én két előadást is tartott Szegeden, s ekkor ismerkedett meg Bálint Sándorral. A szegedi népelet legnagyobb tudósa nemcsak előszóval gazdagította Móricz szegedi ismereteit, hanem készülő Szegedi szótárának céduláit is az író rendelkezésére bocsátotta. Elkísérte azután sok adatközlőhöz, nagynénjéhez, Ágnyis nénihöz, Tápén a Lelékhöz. Elvitte a levéltárba Sz. Szigethy Vilmoshoz, és kiment vele Alsóközpontra (a mai Móra-halomra) Balogh István, Röszkére pedig Kopasz Antal plébánoshoz is. „Kopasz Antal - írta Bálint Sándor (A hagyomány szolgálatában, 1981) - jellegzetes parasztpap volt, kissé elparlagiasodott szegedi cívisivadék, akitől Móricz sok, természetesen inkább csak anekdotikus értesülést szerzett Röske múltjáról, Rózsa Sándor személyes röskei kapcsolatairól. Kétségtelen ugyanis, hogy a betyár rokonai, leszármazottai Röszkén éltek.”

Ezért kezdődik a regész - 1836-ban vagyunk! - röszei jelenetekkel. A Lovasbetyár (ez az első fejezet címe) a röszei kovácshoz jön patkoltatni, a kovács röszeiként ismer föl Sándort, el is beszélgetnek a Rúzsákról, Sándor apjáról, a szájhagyomány szerint fölakasztott Rúzsa Andrásról. Az ifjú csikós a lován, a Csillagon (ez a második fejezet címe) ábrándozik el a szegedi tanyavilágban lakozó szeretőiről, s a harmadik fejezetben ismeri meg a röszei Veszélka Juliskát (A csillagok alatt). A negyedikben (Szegény paraszt - szegény ország) tűnődik el a lány apja, Veszélka Péter, no meg vele együtt Móricz, hogy milyen a jobbágysors. Csak a főispáni beiktatásra, installációra mi mindent kell a határból beszolgáltatniuk! Árpát, szénát, tyúkot, pulykát, bornyút, csirkét, kappant, kacsát, még tíz sütni való malacot is... „Kitű viszik el?... Hányat fog ebből beadni Rösze?...”

Versek a faluról

Örvös Lajos (1923) 1945-46-ban a Délmagyarország munkatársa volt. Korábban Móricz Zsigmondnak segített a Kelet Népe szerkesztésében. 1941-ben jelent meg első verseskötete (Csillagok alatt), 1944-ben a második (Tücsök). Szegedről a Nemzeti Parasztpárt lapjához, a Szabad Szóhoz került, amikor kiadta harmadik verseskötetét. A szegénység dicsérete (1947) címmel. Ebben olvassuk Röszei halászek című versét.

Elhagyatott füzesekben
felütjük a nádkalyibát,
kora reggel horgot vetünk,
mikor húznak a vadlibák,
bort nyakalunk, halat eszünk,
s bebarangoljuk a Tiszát.

Még négy ilyen versszakban szól a halászek nevében, mindennapi munkájukat, szerény kedvteléseiket, jóízú étkeiket, italaikat megverselve. Az utolsót még idézem:

Száz botunk a víz fölé nyúl,
varsáink a halra várnak,
petróleumláng se gyúl ki,
ha meghalunk egy vasárnap,
vállunkra vesszük a Tiszát,
s elindulunk a határnak.

A Délmagyarország munkatársa volt László Ibolya (1929) is 1954-55-ben és tagja a szegedi írócsoportnak. Innen a kaposvári laphoz került, további sorsáról nem tudok. A vándorlás dicsérete (1955) című karcsú versesfüzetét őrzöm. Második verseskötetében (Köznapi lobogás, 1963) olvasható Betyárok kútja című költeménye, amelyet először az Irodalmi Újság 1956. június 9-i száma közölt.

Nagyon hatásos, szép képpel kezdi, ismeri a betyárhagyományt, amelyet Tömörkény Jelek a pusztán című elbeszélésében is megörökít: a csárdabeliek a gémeskút ágásával jelezték, nincs zsandár a környéken.

Vén kút áll a röszei határban,
régóta már csak önmagában néz.
Ágasa nincs, rég ledöntötték
vendégjelentő őrszemét.

Bizonyára Móricz Rózsa Sándora ihlette a költőnőt, amint a betyárok, pandúrok, pásztorok emlékét idézi balladás hangú strófaiban. Az elaggott kút hajdan fültanúja volt betyárok vallomásainak, neki mindent elmeséltek:

A portyákat, a pandúrok haragját,
erdők zúgását, kedvesük nevét,
s mohos mélyére mint nagy kőlapokra
úgy íródtak a szóval írt mesék.

E „vén krónikás”, a bedőlt, odvas kút, amelyet nem látogat már ember, csak szél, felhő, madár, s amelynek mélyén

már a szomjú száj
csorduló enyhet régen nem talál,
- sokat tudna beszélni az utókornak...

Takács Tibor (1927) Szegeden született. Előbb lett költő, mint újságíró, majd függetleníthette magát a szerkesztőségi robottól, és teljesen irodalmi munkásságának él. Idéztem már Móra igazgató úr című könyvét, amelyben Kotormány János visszaemlékezéseit öntötte formába. (Második kiadása is lett 1979-ben.) Első verseskötete Szegeden jelent meg 1946-ban (A mindenség balladáái). Utóbb prózára tért át, regényeket, főként történelmi regényeket írt, ír. Röszei szépanyám című versét az Élet és Irodalom 1958. január 31-én közölte. Benne is a Rózsa Sándor móríci hagyománya bujkált. Sőt Krúdy névadása, „a betyárok csillaga” e vers záró szavaiban metaforaként forr a versbe.

Röszei szépanyám, tanyák szép virága,
fullasztó éjszakák fölcsapódó lángja,
ha nappal, ha éjjel, csillagokkal, holddal,
megjött, akit vártál, szállt a virágos dal.
Közelben örködtek szegénylegények,
pusztázók, szabadok, szeretőt kísérték.
Virághoz virágot, szépanyámhoz rózsát,
Rózsa Sándort, puszták kivert bujdosóját.

Nyilván a családi hagyomány is erősítette a legendát, a röszei ős szintén büszkén vallotta szeretőjének Sándort. Ám hiába várta, a szegedi tömlöcből nem volt visszatérés.

Szépanyám könnyei a Tiszába hullnak,
tikkadt, száraz földön füvek megújulnak,
csak a fal nem dől le, sok vér tartja össze,
Rózsa hervad benne, bilincsbe kötözve.
Röszei szépanyám záporosót sírhat,
égről és pusztáról lehullott egy csillag...

Gyermekregény Röszkéről

Ugyancsak Szegeden szülte meg édesanyja Magyar Katalint (1940), de ő gyermekkorát Röszkén élte át. Első regénye (Hej, Krisztina! 1972) a Móra Kiadó népszerű Pöttyös sorozatában ennek a falunak ötvenes évekbeli rajzát örökíti meg. Ő is újságíróként kereste kenyerét, ma pedig az Arlin reklámügynökség vezetője. Két további regénye (Ének a küszöb előtt, 1985, Jeripusz, 1987) szintén az említett ifjúsági sorozatban látott napvilágot.

A Hej, Krisztina! önéletrajzi ihletése leplezetlen. Röszke (meg Alsóváros, Mórahalom, Szentmihálytelek) csak egyszer fordul ugyan benne elő, de utalásai a Dög-Tiszára, tájleírásai félreérthetlenné teszik a helyszínt. Bizonyára sokan fölismerhetik a szereplők modelljait. Elsősorban az író és testvéreit (a három Somogyi lányt: Borit, Krisztit, Mesikét), de a falubelieket (Nencsik meg Gergely Ákos tanító urat a kovács Vág Józsefet, a pék Fazekas Jenőt stb.) is. Fölidézhetik az 1952. augusztus 20-ai Szent István-napi búcsút. Kriszti - az író képmása - tizenkét éves akkor, s a regény végén, két évvel később búcsúzik a falujától, amikor a városba (Szegedre) készül gimnáziumba. Közben csínyeken, kalandokon esik át, fölbosszantja a fölnőtteket, mégis mindenki szívébe zárja, mert tiszta szívű és mindig az igazságot keresi. Még a kommunizmust is a maga naiv rajongásával hiszi: „szeretetországot” remél tőle. Egy csalódással végződő bakfisszerelem is színezi a szép leíró részletekben bővelkedő, kedves gyermekregényt.

Prózával kezdtük, prózával végeztük. Móra ragyogó elbeszélésével lépett be Röszke az irodalomba, s eddig az utolsó alkotás, mely megörökíti a falut, ifjúsági regény. Reméljük, lesz még folytatása.

RÖSZKE BIBLIOGRÁFIÁJA

**Balogh Ferenc anyagának fölhasználásával összeállította
GYURIS GYÖRGY**

Bibliográfiánk tételeit a megjelenés időrendjében közöljük. Az önálló kiadványokat az év végére osztottuk. A visszakeresést szolgáló egységes betűrendi mutató egyaránt tartalmazza a személy-, testületi- és földrajzi neveket, az időszaki kiadványok címeit, valamint a tárgyszavakat. A szépirodalmi alkotások címet és a nyelvészek magyarázta szavakat dőlt szedéssel jeleztük.

Rövidítések:

Akad.	Akadémia
CSMH	Csongrád Megyei Hírlap (Szeged)
DM	Délmagyarország (Szeged)
évf.	évfolyam
füz.	füzet
has.	hasáb
Ig.	Igazgatóság
ill.	illusztrált
Int.	Intézet
Ip.	Ipari
K.	Kiadó
k.n.	kiadó nélkül
köt.	kötet
Közl.	Közlekedési
Kvk.	Könyvkiadó
Kvt.	könyvtár
lev.	levél
M.J.	megyei jogú
Móra F. Múz.	Móra Ferenc Múzeum.
Ny.	Nyomda
p.	pagina (oldal)
r.	rész
Stat.	Statisztika
sz.	szám
szerk.	szerkesztette
t.	tábla
Tan.	Tanács
TH	Tanyai Híradó (Szeged)
TÚ	Tanyai Újság (Szeged)
Tud.	Tudományos
TV.	Tanyavilág (Szeged)
Vár.	Városi
várm.	vármegye

1892

- 1 A szeged-röszkei sírleletek / Reizner János = = Archaeologiai Értesítő, 12. köt., 2. sz. (1892), p. 161-168.

1898

- 2 Röszke = = Szeged szab. kir. város községi iskolái és kisdédóvó intézetei / Vass Mátyás. - Szeged: Endrényi Ny., 1898. - p. 104.
- 3 Csongrád vármegye története. 1. r. /Zsilinszky Mihály. - Bp.: Csongrádvárm. közönsége, 1898. - 284 p. benne: Szegedi birtok: 103., Pusztá: 164., 251.

1899

- 4 Kitáncolták a világból = = Ethnographia, 10. évf. 4. sz. (1899. júl. aug.), p. 333.
A Tiszába ölte magát a bálból kitáncoltatott röszkei Tombácz Rozál. - Az esetet a Budapesti Napló írta meg először.
- 5 Szeged története. 1. köt., A legrégibb időktől a XVIII. század végéig / Reizner János. - Szeged: Engel Ny., 1899. - XI, 398. p., /13/ t. lev. : ill.

Benne:

Archeológiai leletek: 4., 7-9.

A 15. században: 45.

Birtoklása: 47., 317.

Ernst Herberstein sörháza és katonai telep: 263., 306., 311., 321., 363.

1990

- 6 Szeged története. 3. köt., Egyházak és hitfelekezetek, hatóság és társadalom, egészségügy, iskolák, közműveltség, közgazdaság /Reizner János. - Szeged : Engel Ny., 1900. - 536 p., /3/ t. lev.: ill.

Benne:

Egyházi joghatóság: 9., 31.

Kolera: 185.

Iskolaügy: 257., 292-293., 295.

Molnárjáró: 481.

1903

- 7 Szél, szelek /Tömörkény István = = Magyar Nyelvőr, 32. köt. 9., füz. /1903. nov. 15./, p.509. - /Magyarázatok, helyreigazítások/
Röszkén az ott lakó több Széll nevű ember miatt az egyik területet Szelek tanyájának nevezik.

1910

- 8 A szeged-alsótanyai gazdasági vasút /Szesztay László. - Bp.: /k.n./, 1910 /Bp.: Pátria Ny./. - 38. p. Röszei vonatkozásokkal.

1914

- 9 Szeged mezőgazdasága / Szüts Mihály. - Szeged : Traub, 1914. - 465 p., /7/ t. lev. : ill. Elszórtan sok röszei adattal.

1919

Földet követelnek a szeged-röszei parasztok, 1919. január 5. = 192

- 10 A röszeiek el akarnak szakadni Szegedtől : elkergették a rendőröket == DM 1919. jan. 9., p. 4.
A megalakuló község földbirtokát Szeged földjeiből kívánják kihalászni, s azon csak helyi lakos bérelhetne vagy vehetne földet. - Ua. Válogatott dokumentumok a Csongrád megyei munkásmozgalom történetéből. A Csongrád megyei munkásmozgalom, 1917-1919. augusztus 1. /szerk. Gaál Endre. - Szeged : MSZMP Csongrád M. Biz.: Csongrád M. Tan. V.B., 1969. p. 165-166.
- 11 Szegedi francia csapat szállta meg Rösztét : a lakosság attól félt, hogy szerb csapatok jönnek / Tamás Rezső == DM 1919. febr. 8., p. 5.,
Somogyi Szilveszter polgármester kezdeményezésére vonult be 140 francia katona, akiknek röszei elszállásolásáról a polgármester intézkedett.
- 12 Földosztás Rösztén == DM 1919. ápr. 29., p. 4.
A földosztó bizottság lassúsága miatt a lakosság igyekszik önhatalmúlag intézkedni.
- 13 Röszei szegény földművesek a francia parancsnokhoz fordulnak == DM 1919. ápr. 30., p. 3.
Visszavették a kiosztott és bevetett városi földeket - Ua. Válogatott dokumentumok a Csongrád megyei munkásmozgalom történetéből. A Csongrád megyei munkásmozgalom, 1917-1919. augusztus 1. / szerk. Gaál Endre. - Szeged : MSZMP Csongrád M. Biz.: Csongrád M. Tan. V. B., 1969. - p. 449-450.
- 14 Röszei földnélküliek... DM 1919. máj. 7., p. 8.
Somogyi Szilveszter polgármester intézkedésére maradhatnak bevetett földjükön.

1926

- 15 Aranyásás / Móra Ferenc == Magyar Hírlap, 1926. okt. 24.
Tárca a nagyszéksósi ásatásról. - Később Kincásás halottal címmel jelent meg, vö. 20.

1927

- 16 /A/ Röskei Gazdakör alapszabályai. - Szeged : /k.n./, 1927 /Szeged: Juhász Ny./ - 14.p.

1930

- 17 Szeged-röskei Róm. Kath. Egyházközség szabályzata, Röske, 1930. márc. 3. - /Szeged : k.n./, 1930 /Szeged : Szegedi Új Nemzedék Ny./ - 50. p.

1931

- 18 Feleletek a 25. kérdésre. 16., A „dóka”... / Gárdonyi Dezső == Népünk és nyelvünk /Szeged/, 3. évf. 7/9. füz. /1931. júl./szept./, p. 239.
A nagyszéksósi szó magyarázata.

1932

- 19 Kirándulás a szegedi szerb határhoz és a paprikatermelés ősfészkébe - Röszkére és Szentmihálytelekre / Eördögh Béla == Szegedi Friss Újság, 1932. márc. 27. p. 5.
Riport egy autóbuszkirándulásról.
- 20 Kincásás halottal / Móra Ferenc == Magyar Hírlap, 1932. júl. 10.
Tárca a nagyszéksósi ásatásról - Előbb Aranyásás címmel jelent meg, vö. 15.- Ua. DM 1933. máj. 28., jún. 4., 11., Utazás a földalatti Magyarországon / Móra Ferenc. - Bp. : Révai, 1935. - p. 278-290.: A fele sem tudomány, Utazás a földalatti Magyarországon / Móra Ferenc, szerk., Vajda László: sajtó alá rend. Madácsy László. - Bp. : Magvető, 1960. - p. 519-530.: Sokféle: Utazás a földalatti Magyarországon / Móra Ferenc, /szerk. Vészits Ferencné/. - Bp. : Szépirod. Kvk., /1982/ - p. 403-413. /Móra Ferenc művei/

1933

- 21 Aratóünnepélyek. A Feketeszéi Gazdakörben == TÚ 1933. júl. 30., p. 7. - /Gazdasági élet/
A június 23-i ünnepségről.
- 22 A Feketeszéi Polgári Kör aratóünnepé == TÚ 1933. aug. 20., p. 2.
Az augusztus 13-i ünnepségről.

1934

- 23 Megépül a röszei átjáró == TÚ 1934. jan. 21., p. 6.
Papp József építteti a Holt-Tiszán
- 24 Taggyűlés a Röszei Gazdakörben == TÚ 1934. márc. 4., p. 2. - /Gazdaköri és egyesületi élet/
Tudósítás a február 25-i taggyűlésről.
- 25 Véres búcsú Röszen: rendőrök, bicskázó legények utcai harca a bál után == TÚ 1934. jún. 17., p. 5.
A június 13-i dulakodás közben egy rendőr mellbe lőtte Rózsa Bakacsi Imrét.
- 26 Meghalt a szeged-röszei véres búcsú áldozata == TÚ 1934. jún. 24., p. 5. - /Hírek/
Rózsa Bakacsi Imre, június 14-én.
- 27 Rassay Károly Felsőtanyán és a Röszen == TÚ 1934. szept. 30., p. 3.
A szeptember 23-i gyűlésről.
- 28 Pártvacsera Röszen == TÚ 1934. nov. 18., p. 5. - /Hírek/
A Nemzeti Egység Pártja vacsorája november 11-én.

1935

- 29 Nem fizet az állam kártérítést a röszei halálos búcsú áldozata özvegyének : özv. Rózsa Bakacsi Imrénét elutasították a 11 ezer pengő keresetével == TÚ 1935. jan. 20., p. 3.
László Adolf bíró döntése a szegedi törvényszéken.
- 30 Tisztújító közgyűlés a Röske-Feketeszéi Népkörben : egyhangúan folyt a voksolás == TÚ 1935. jan. 27., p. 4. - /Egyesületi élet a tanyavilágban/
A január 20-i közgyűlésről.
- 31 Súlyosan elítélték a röszei búcsú főszereplőit: súlyos következménye lett a rendőrök elleni erőszakos fellépésnek == TÚ 1935. febr. 17., p. 5.
Ítéletet hirdettek az 1935. június 13-i dulakodás ügyében. - vö. 25.
- 32 Gyümölcsfaápolási tanfolyam Nagyszéksóson == TÚ 1935. márc. 3., p. 4.
Zsámár István gyümölcsstermelési intéző tartotta február 24-én.
- 33 Mesedélután == TÚ 1935. márc. 10., p. 5. - /Hírek/
Március 5-én a nagyszéksósi állami elemi népiskolában.

- 34 Marschall államtitkár a nagyszéksósi gazdák között == TÚ, 1935. márc. 31., p. 6.
Marschall Ferenc földművesügyi államtitkár választási gyűlése március 24-én a nagyszéksósi népházban. - Tudósítás.
- 35 Szeged 22.941 szavazattal két mandátumhoz segítette a Nemzeti Egység Pártját == TÚ 1935. ápr. 14., p. 1-2.
Az április 3-4-i képviselőválasztás részletes eredményei Feketeszélről, Nagyszéksósról és Röszkéről is.
- 36 Beszélő számok a tanyák szerepéről az 1926, 1931 és 1935 évi választásokon : a Tanyai Újság előfizetőivel arányosan terjed a Nemzeti Egység gondolata /Puskás Jenő == TÚ 1935. ápr. 14., p. 3-4.
Szám adatokkal Feketeszélről, Nagyszéksósról és Röszkéről.
- 37 Királyhalmán, Csorván, Feketeszélen állítanak fel egy-egy egészségvédő intézetet == TÚ 1935. máj. 12., p. 2.
Wolf Ferenc tiszti főorvos javaslata a csecsemőhalandóság csökkentésére. - Egy Röszkén már működik.
- 38 Röske körzeti iskolák tornaversenye == TÚ 1935. máj. 26., p. 3.
Május 19-én.
- 39 Arcképleleplezési ünnepély Nagyszéksóson == TÚ, 1935. aug. 25., p. 2.
A Nagyszéksósi Mezőgazdasági Egyesület megvásárolta néhai Aigner Károly főispán és Szabó Márton köri elnök Dobó Irén által megfestett arcképét. - Tudósítás az augusztus 18-i ünnepségről.
- 40 Levente-otthon Röszkén == TÚ 1935. aug. 25., p. 5. - /Hírek/
A testnevelési kirendeltség államsegélyt kapott az építkezéshez és a polgármester segítségét kérte.
- 41 Röske és Szentmihálytelek panasza a vízhiány miatt : a város által fúratott bővízú artézi kutat takarékosági okokból zárva tartják == TÚ 1935. szept. 1., p. 2.
- 42 A paprikaértékesítés gondjai / Papp József == TÚ 1935. dec. 29., p. 7.

1936

- 43 Tejtisztasági verseny volt Röszkén == TÚ 1936. jan. 26., p. 4.
A szegedi Mezőgazdasági Vegykísérleti Állomás rendezésében.
- 44 A vigalmi adó, a paprikaértékesítés és kocsibeálló kérdése : Back Károly indítványa tanyarendezési bizottság megalakítására == TÚ 1936. febr. 16., p. 4. - /Gazdaköri és egyesületi élet/
Tudósítás a Röske Feketeszéli Népkör február 9-i tisztújító közgyűléséről.

- 45 Leányegyesület alakult Nagyszéksóson == TÚ 1936. márc. 29., p. 4. - /Gazdaköri és egyesületi élet/
- 46 Országgyűlési képviselők a balástyai és feketeszéli választók között == TÚ 1936. máj. 3., p. 4. /Gazdaköri és egyesületi élet/
Shvoy Kálmán és Hunyadi Vas Gergely a Röske-feketeszéli Népkör diszközgyűlésén.
- 47 A Nagyszéksósi Gazdasági Egylet közgyűlése == TÚ 1936. jún. 7., p. 4. - /Gazdaköri és egyesületi élet/
Shvoy Kálmán és Hunyadi-Vas Gergely képviselők Nagyszéksóson. - Tudósítás.
- 48 Paprikaszagú levegőben / Móricz Zsigmond == Magyarország, 1936. szept. 18.
Riport Szentmihálytelekről és Röszkéről. - Ua. Gyalogolni jó /Móricz Zsigmond /vál. Illés Endre/ - Bp. : Szépirod. Kvk., 1952. - p. 245-247., Móricz Zsigmond összegyűjtött művei. Riportok, 1936-1942./ /sajtó alá rend. Nagy Péter/. - Bp. : Szépirod. Kvk., 1958. - p. 47-50., Paprikaszagú levegőben : írások Szegedről /Móricz Zsigmond /szerk. Péter László/. - Szeged : Szegedi Ny. MTESZ Miniatúrkönyv Klub, 1974. - p. 111-122.
- 49 Ismét megnyílt a röszei út == TÚ 1936. nov. 22., p. 5. - /Hírek/
A Maty-éri zsilip átépítése miatt volt lezárva 1935 óta.

1937

- 50 Választási hirdetmény == TÚ, 1937. jan. 31., p. 7.
A Szeged és Szegedvidéki Fűszerpaprikatermelők Szövetsége helyi bizottsági és közgyűlési képviselő-választása február 7-én. - A röszei jelöltek névsorával.
- 51 A Röszei Gazdakör tisztújító közgyűlése == TÚ 1937. febr. 7., p. 4.
Február 2-án a művelődési házban.
- 52 A paprikaválasztás == TÚ 1937. febr. 14., p. 3-4.
A Szeged és Szegedvidéki Fűszerpaprikatermelők Szövetsége február 7-i helyi bizottsági és közgyűlési képviselő-választásának eredményei. - A Feketeszállás, Nagyszéksóson és Rösken megválasztottak névsorával.
- 53 A Tanyai Újság eredményes harca a paprikatermelők érdekében : Back Károly fontos bejelentései a Röske-Feketeszállás Népkörben == TÚ 1937. febr. 21., p. 3.
A Röske-feketeszállás Népkör február 14-i tisztújító közgyűléséről.
- 54 Keresztényebb szellemű orvost kérnek a röszei és nagyszéksósi gazdák == TÚ 1937. márc. 28., p. 6.
Vasárnapokra /virág- és húsvétvasárnapra is/ rendelte be tifusz elleni oltásra a kerületi orvos a röske-nagyszéksósi körzet lakóit.

- 55 Röske megunta a mostohagyermek sorsát == TÚ 1937. máj. 16., p. 2.
Közigazgatásilag rendezni kellene a többségében röskeiek birtokolta, de Makóhoz!/ tartozó gyálai Nagyrét helyzetét.
- 56 Kopasz Antal röskei plébános 25 éves papi jubileuma == TÚ 1937. júl. 4., p. 4.
Ünnepség június 29-én
- 57 Véres családi dráma Röszkén == TÚ 1937. aug. 29., p. 6.
Többször rálőtt éppen elvált feleségére Kiss Mihály. - Vö. 61., 74.
- 58 Mi lesz a röskei járdával? : elfelejtett ígéretek == TÚ 1937. szept. 5., p. 2.
A további járdaépítésnek szabályrendeleti akadályai vannak.
- 59 Csatolják Gyálát Szegedhez : a gyálai és a röskei kisgazdák jogos kívánságai == TÚ 1937. szept. 5., p. 3.
Mivel Gyála Torontál megyében volt, a Magyarországon maradt Nagyrét, s az ott létesült Gyála község közigazgatásilag Makóhoz /!/ tartozik, ugyanakkor sok szegedi és röskei gazda földbirtoka van itt.
- 60 A röskei szentévi ünnepélyek programja == TÚ 1937. nov. 14. p. 2.
Egésznapos program a röskei templomban november 19-én, a külső-szegedi esperesi kerület papságának részvételével.
- 61 A külső esperesi kerület őszi coronája Röszkén == TV 1937. nov. 28., p. 4.
Tudósítás a november 19-i egyházi programról.

1938

- 62 Mjelent a röskei egyházközség értesítője == TV 1938. - jan. 9., p. 5. - /Hírek/
Kopasz Antal plébános szerkesztésében.
- 63 3 évi fegyházra ítélték Kiss Mihály röskei gazdálkodót, aki válóperének tárgyalása után négyszer rálőtt a feleségére == TÚ 1938. jan. 23., p. 3.
Vö. 57., 74.
- 64 A röskei gazdakör tisztújító gyűlése == TV 1938. febr. 6., p. 4.
A február 2-i közgyűlésről.
- 65 Meghalt Kopasz Antal plébános == TÚ 1938. febr. 20., p. 5. - /Hírek/
51 éves korában, a szegedi kórházban, február 14-én. - Szegeden született 1887-ben, 1925 óta vezette a röskei plébániát. - Temetése a szegedi belvárosi temetőben volt február 15-én

- 66 Nagy részvét mellett temették el Kopasz Antal röszei plébánost : ötszáznál több röszei hívő vett részt szeretett plébánosuk temetésén == TV 1938. febr. 20., p. 4.
- 67 Tisztújító közgyűlések. A Röske-feketeszéi Népkör == TÚ 1938. febr. 27., p. 4.
A február 20-i közgyűlésről.
- 68 Az egészségügyi tanfolyam befejezése == TV 1938. márc. 13., p. 7.
A március 6-i záróünnepélyről, melyet a város Népművelési Bizottsága és a Zöldkereszt rendezett, és Boga Ilona védőnő vezetett.
- 69 Leventék műkedvelő előadása Röszkén == TV 1938. márc. 20., p. 5. - /Hírek/
Március 13-án a Sárgapitykés közlegény című énekes vígjátékot adták elő a színjátszók.
- 70 Tíz kilométer hosszú kövezett járdát kap Röske : a lakosság példás összefogása a járdaépítésben == TÚ 1938. ápr. 3., p. 1-3.
Vö. 72.
- 71 Nyolc év alatt 380-ról 35-re apadt a Röszei Gazdakör tagjainak száma == TÚ 1938. ápr. 17., p. 2.
Elnöke Papp József. - A tűzoltóságot megszűnés fenyegeti, mert a gazdakör kiszorította az épületből. - Vö. 73.
- 72 Mit mond Papp József a röszei járdaépítésről? == TV 1938. ápr. 17., p. 2.
Vita a Tanyai Újság április 3-i cikkével. Vö. 70.
- 73 A Röszei Gazdakör elnökének levele a Tanyavilág szerkesztőségéhez /Papp József = TV 1938. ápr. 24., p. 3.
Válasz a Tanyai Újság április 17-i támadására - Vö. 71.
- 74 3 évi fegyházra ítélték a férjet, aki Röszkén revolverrel rálőtt volt feleségére a válóperes ítélet után == TÚ 1938. máj. 8., p. 3.
A szegedi ítélőtábla tárgyalta Kiss Mihály ügyét. - Vö. 57., 63.
- 75 Két pályázó a röszei plébánosi állásra == TÚ, 1938. júl. 17., p. 5. - /Hírek/
Boris István szeged-belvárosi és Takács Miklós földéaki segédlelkész.
- 76 A feketeszéi gazdák figyelmébe /Fodor Emil == TV 1938. júl. 34., p. 2.
Cséplési egyezkedő gyűlés augusztus 24-én a Röske-feketeszéi Népkörben. - Vö. 77-79.
- 77 A géptulajdonosok és a cséplető gazdák vitája : drága a cséplés - mondják a gazdák, nincs kartel és a szegedi árak méltányosak - hangoztatják a géptulajdonosok == TÚ 1938. júl. 31., p. 3.
Vita Fodor Emilnek, a Tanyavilágban megjelent július 24-i fölhívásával, a cséplőgéptulajdonosok nyilatkozatával - Vö. 76., 78-79.

- 78 Levél a Tanyavilág szerkesztőségének / Fodor Emil == TV 1938. aug. 7., p. 6.
Válasz a Tanyai Újság július 31-i cikkére - A feketeszéli gazdagylés időpontja helyesen: augusztus 14-e. - Vö. 76-77., 79.
- 79 Egy igazi gazdagylés Feketeszálen == TV 1938. aug. 21., p. 2.
Tudósítás a jövő évi cséplési százalékról rendezett augusztus 14-i gyúlésról, ahol a gazdák és a cséplőgéptulajdonosok érdekei ütköztek: az előbbiek sokallták, az utóbbiak kevesellték a 9 %-ot. - Vö. 76-78.
- 80 Boris Istvánt választották röszei plébánosnak == TÚ 1938. aug. 28., p. 4.
A kegyúri bizottság egyhangú döntése.
- 81 Rösze új plébánosa == TV 1938. aug. 28., p. 5. - /Hírek/
Boris István.
- 82 A nagyszéksósi legényháború egy halottal és három sebesülttel : az áldozat Tombác Imre, 20 éves legény == TV 1938. szept. 4., p. 2.
Németh György bicskázása a nagyszéksósi népházban rendezett augusztus 28-i táncmulatság után.- Vö. 89.
- 83 Útügyi gondnok Röszen == TV 1938. okt. 23., p. 2.
A Röszei Gazdakör választmányi üléséről.
- 84 Rösze-Feketeszáli Népkör vasárnap tartotta szokásos havi gyúlést == TÚ 1938. okt. 30., p. 5. /Hírek/
Október 23-án határoztak a Kalmár iskolai harang fölszentelésének elhalasztásáról.
- 85 Szombaton iktatják be Rösze új plébánosát == TV 1938. nov. 6., p. 5. - /Hírek/
November 5-én iktatja be Boris Istvánt Kramer Tamás pápai kamarás, külterületi esperes.
- 86 Beiktatták az új röszei plébánost == TV 1938. nov. 13., p. 6.
Vö. 85.
- 87 Rösze Feketeszáli Népkör == Csongrád vármegye. Szeged /sajtó alá rend. Csikvári Antal. - Bp. : Vármegyei Szociográfiák, 1938. - Has. 462. - /Vármegyei szociográfiák: 3./

1939

- 88 Nagy érdeklődés mellett tartották meg a röszei gazdakör ez évi tisztújító közgyúlést == TV 1939. febr. 12., p. 3.
A kultúrházban tartott február 2-i közgyúlésről.

- 89 A tábla felmentette a szándékos emberöléssel vádolt nagyszéksósi legényt = = TV 1939. márc. 26., p. 2.
Németh György halálosan megszúrta Tombácz Imrét a nagyszéksósi Népházban rendezett 1938. augusztus 28-i táncmulatság után. - Vö. 82.
- 90 Tisztújító közgyűlés a Röske-Feketeszéli Népkörben = = TV 1939. ápr. 2., p. 3.
Tudósítás a március 26-i közgyűlésről.
- 91 Belső-feketeszél cséplőgép-gazdák küldöttsége dr. Tukats Sándor főispánnál = = TV 1939. ápr. 30., p. 3.
A Fodor Emil vezette gazdaküldöttség a remélt 6000 pengős állami támogatás helyett mindössze 1000 pengőben reménykedhet.
- 92 Harangszentelés Feketeszélen és díszközgyűlés a Feketeszéli Népkörben = = TV 1939. ápr. 30., p. 6., - /Egyesületek és körök/
Boris István szentelte föl április 23-án, Tukats Sándor főispán jelenlétében.
- 93 Harangszentelés Röske-Feketeszélen = = TH 1939. máj. 14., p. 6.
A Röske-feketeszéli Népkör rendkívüli választmányi ülése május 7-én, a Kalmár iskolai harangszenteléssel kapcsolatban.
- 94 Hirdetmény / a Szegedi Országgyűlési Képviselőválasztó kerület Választási Bizottsága = = TH 1939. máj. 18. p. 7-8.
A szavazókörök és a szavazatszedő bizottságok felsorolása. - 31. szavazókör. Röske, Szentmihálytelki kapitányságok, 32. szavazókör. Nagyszéksósi kapitányság, 35. szavazókör, Feketeszéli kapitányság.
- 95 Teleki Pál gróf... = = TH 1939. máj. 21., p. 1.
A miniszterelnök május 18-i röskei és nagyszéksósi látogatásáról.
- 96 A MÉP mindent elsőprő győzelmet aratott Szegeden és az országban = = TH 1939. jún. 4., p. 1.
Részletes választási eredmények Röszkéről, Nagyszéksósról és Feketeszélről is.
- 97 Varga József dr. államtitkár a tanyai gazdák között : vasárnap részt vett a feketeszéli és a lengyelkapolnai aratőünnepségeken = = TH 1939. júl. 23., p. 2.
A Röske-feketeszéli Népkör július 16-i Kalmár iskolai harangszenteléséről és aratőünnepségéről.
- 98 Tavasszal már égni fognak Röske-Szentmihályteleken a villanylámpák = = TH 1939. nov. 19., p. 2.
Varga József iparügyi miniszter ígérete.
- 99 Teleki Pál gróf miniszterelnök és Varga József dr. iparügyi miniszter karácsonyi látogatása Röske-Szentmihályteleken = = TH 1939. dec. 31., p. 3.
December 23-án.

1940

- 100 Nagy részvét mellett temették el Zakar Zoltán röszei gyógyszerészt = = TH 1940. ápr. 7., p. 2. /Hírek/
A 45 éves patikus április 2-án hunyt el a városi kórházban vakbélgyulladás következtében, temetése április 4-én volt.
- 101 Valószínűleg már karácsonyra kigyulladnak a villanylámpák Röszkén és Szentmihályteleken = = TH 1940. szept. 15., p. 2.
Pálffy József polgármester tárgyalása Varga József ipar-, kereskedelem - és közlekedésügyi miniszterrel.
- 102 A hunok régészeti emlékei /Fettich Nándor = = Attila és hunjai / szerk. Németh Gyula. - Bp.: M. Szemle Társ., 1940. - p. 227 - 264.- /A Magyar Szemle könyvei, 16./
A nagyszéksői hun leletről: p. XXX. 236-244. és t. I-III.- Uannak reprint kiadása: Harmatta János előszavával. - Bp. : Akad. K., 1986.

1941

- 103 Röszkét és Csengelét jelölte ki letelepedési helynek a kinevezendő állatorvosoknak a tanyabizottság = = TH 1941. jan. 12., p. 2. - /Hírek/
Állatorvosi állást létesítenek Röszkén
- 104 A Röske-Feketeszéli Népkör... = = TH 1941. febr. 23., p. 2.
A tisztújító közgyűlésről.
- 105 Hol építsék meg a nagyszéksői gazdák útját ? = = TH 1941. jún. 1., p. 3.
A Báró Bánffy Dániel Mezőgazdasági Egyesület közgyűlése a Pogány Frigyes iskola előtt elvezető fő dűlőutat javasolja kiépíteni.

1942

- 106 Szép eredménnyel zárult Feketeszélen a betegápolási tanfolyam = = TH 1942. ápr. 5., p. 2.
A feketeszéli iskolából, a március 3-án az Iskolánkivüli Népművelődési Bizottság rendezésében megnyílt tanfolyam zárónnepségéről.
- 107 Felemelő ünnepség Feketeszélen /Kállay/ = = TH 1942.máj. 24., p. 3.
A Belsőfeketeszéli Katolikus Legényegylet és a Szent Erzsébet Leánykör megalakulása és a tagok fogadalomtétele.

- 108 Lényeges javulást mutat a szegedi gazdák szarvasmarhaállománya. Rőszkén sajnos nincs legelő.

Szilágyi Ferenc == TH 1942. júl. 19. p 1-3.

- 109 Fodor Emil ünneplése a Feketeszéli Polgári Körben == TH 1942. okt. 31., p. 3.

Az október 25-i díszközgyűlésről, ahol Fodor Emil tanítót a kör díszelnökéül választották.

1943

- 110 Varga József kereskedelemügyi miniszter orvosolta a rőszkeiek sérelmét == Szegedi Napló, 1943. jan. 19., p. 2.

Mérsékelték a Rókus helyett a nagyállomásra terelt Szeged - Rőszke - Horgos vasútvonalon megemelkedett viteldíjat. - Ua. Teljesült a rőszkei gazdák kívánsága == TH 1943. jan. 24., p. 1.

- 111 Közgyűlést tartottak a feketeszéli gyümölcstermelők == TH 1943. ápr. 4.

- 112 Továbbra is Rőszkén fogják a szentmihályteleki tejet összegyűjteni == TH 1943. máj. 2.

1945

- 113 Felosztották a város 60000 holdat birtokát / L. Z. == DM 1945. ápr. 12., p. 3.

Szerző: Lőkös Zoltán. - Beszélgetés Pikler György főispáni titkárral.

1947

- 114 Rőszkei halászok /Örvös Lajos == A szegénység dicsérete /Örvös Lajos. - /Bp./ : Mikszátfalusi, 1947. - p. 16-17.

Vers.

1948

- 115 A szegedi paprikatermelés /Lőkös Zoltán == Az Alföldi Tudományos Intézet évkönyve / szerk. Bartucz Lajos. - 2. /1946/1947/. - Szeged : Alföldi Tud. Int., 1948. - p. 171-193.: ill.

Adatszolgáltatók többek között Császár Balázs és Császár János rőszkei paprikatermelők.

116. A rőszkei paprikások társadalma /Seres József.- Szeged : Kálmány L. Kör, 1948. - 15 p.: 20 cm. - /A Kálmány Lajos Kör füzetek, 3./

1950

- 117 Kenyerünk, békénk ellensége - a kulák == DM 1050. máj. 24., p. 1.
A vezércikk Szarvas Béla segédlelkészt is ellenséggként említi, aki a kulákokkal „dárídózik”.
- 118 Leplezzük le az ellenséget ! : Szarvas Béla röszei plébános újabb merénylete a dolgozó nép ellen == DM 1950. jún. 2., p. 3.
Leszerelte a paplak előtti artézi kút kifolyóját a röszei - helyesen - segédlelkész.
- 119 Tapasztalatok a tanyanapokról /Tímár László == Népművelődési Híradó, 2. évf. 6. sz. /1950. jún./, p. 6.
Röszei vonatkozásokkal.

1952

- 120 Egy hónap alatt 64 család lépett be a röszei Új Élet Tszcs-be == Szabad Föld, 1952. jan. 24., p. 4.
- 121 A Fűszerpaprikanemesítés és feldolgozás időszerű kérdései : a Mezőgazdasági Ipari Tudományos Egyesület szegedi csoportja által 1952. március 27-én rendezett paprika-ankét anyaga. - Bp. : Mezőgazd. Ipari Tud. Egy. 1952. - 88 p. - /MITE kiskönyvtár, 6./
Röszei adatokkal.

1953

- 122 Röszen megbecsülik a női traktoristákat /Tarján István == Szabad Ifjúság, 1953. jan. 4., p. 3.
A Demokratikus Ifjúsági Szövetség gondoskodik szakképzésükről és segítségükről.
- 123 A tavaszi munkára külön női brigádokat szerveznek a röszei gépállomáson == Szabad Ifjúság, 1953. febr. 13., p. 1.
A gépjavításra is kioktatják. - A tervleamaradásról.
- 124 300 mázsás cukorrépa és 40 mázsás kukoricatermés a röszei Lenin Tsz-ben == Népszava, 1953. okt. 7., p. 1.
- 125 A szeged-nagyszéksői hun fejedelmi sírlelet /Fettich Nándor.- Bp.: Akad. K., 1953-203. p. /116/ t., /2/ t. lev. - /Archaeologia Hungarica, 32./
Ism. L. Kovrig Ilona == Archaeologiai Értesítő, 88. köt. /1961/, p. 137-139.

1954

- 126 Röske == Csongrád megyei távbeszélőnévsor / Magyar Posta. - 1953. december hónap. - /Bp./ : Közl. K., 1954. - p. 15.

- 127 Levél egy hivatalos emberhez, a vándorló Aranyemberről, és a nagyszéksósi tanyák olvasóiról /D. Szabó László = A Könyvtáros, 4., évf. 3. sz. /1954. márc./, p. 12-14.: ill.

Várhelyi József nagyszéksósi igazgató-tanító könyvtárosi munkásságáról.

- 128 Becsüljük meg az embert! : a röszei gépállomásról / Bánhidi Éva = Gépállomás, 3. évf. 18. sz. /1954. dec. 20./, p. 10. : ill.

- 129 A magyar fűszerpaprika : termelés, feldolgozás, értékesítés /szerk. Kardos Ernő. - Bp.: Élelmiszerip. és Begyűjtési Kvk., 154. - 289 p., XVI tv. : ill.

Röszei adatokkal.

1955

- 130 Így oldottuk meg gépállomásunkon a kintlévőségek behajtását /Barna Tibor = Gépállomás, 4. évf. 11. sz. /1955. jún. 5./, p. 21.

A főkönyvelő írása.

1956

- 131 Rösze = Csongrád megyei távbeszélőnévsor / Magyar Posta. - 1956. március hónap. - /Bp./ : Bp-i Távbeszélő Ig., 1956. - p. 18.

- 132 Betyárok kútja /László Ibolya = Irodalmi Újság, 1956. jún. 9., p. 4.

Vers a röszei kútról. - Ua. Köznapi lobogás / László Ibolya. - Bp. : Magvető, 1963. - p. 42-43.

- 133 Adatok a szegedi fűszerpaprika gazdaságföldrajzához : a paprika éghajlati igényei / Péntes István = Földrajzi Értesítő. - 5. évf. 4. füz. /1956/, p. 435-455.

Röszei adatokkal.

- 134 Csongrád megye fontosabb statisztikai adatai, 1950-1955 /Központi Statisztikai Hivatal Csongrád Megyei Igazgatósága. - /Hódmezővásárhely: Bp./ : Stat. K., 1956. - XI, 282 p., XII t. lev.

Röszei statisztikai adatok szétszórta.

1957

- 135 Röszei szépanyám / Takács Tibor = Magyar Hírek, 10. évf. 9. sz. /1957. júl. 15./, p. 7. : ill.

Vers - Ua. Élet és Irodalom, 1958. jan. 31., p. 2.

- 136 Csongrád megye fontosabb statisztikai adatai / Központi Statisztikai Hivatal Csongrád Megyei Igazgatósága. - 1. évf. /1956/. - Hódmezővásárhely : /Bp./ : Stat. K., 1957. - 207, XXXIV. p.

Röszkei statisztikai adatok szétszórta.

További kötetei:

1957. - 1958. - 150, XIX p.

1959. - Szeged, 1960. - 376 p.

1960. - 1961. - 360 p.

1961 - 1962. - 303 p.

1962. - 1963. - 338 p.

1963. - 1964. - 307 p.

1964. - 1965. - 331 p.

1958

- 137 Rodostói szőlő / Takács Tibor = Magyar Hírek, 11. évf. 2.sz. /1958. jan. 15., /, p. 7. - /Vasárnap délután/

Veér András Rodostóból hozott szőlő-venyigét Röszkére.

- 138 Röszkén - a szegedi paprika hazájában / m. 1. = Szövetkezet, 1958. szept. 27., p. 6. : ill.

Szerző : Magyar László. - Riport.

- 139 Röszke = Csongrád megyei Távbeszélőnévsor / Magyar Posta. - 1958. szeptember hónap. - /Szeged/ : Szegedi Postaig., 1958. - p. 23.

Csongrád megye fontosabb statisztikai adatai = 143.

1960

- 140 Röszkei rapszódia / Barát Endre = Ország-Világ, 1960. márc. 16., p. 19.

Termelőszövetkezeti község lett.

- 141 A fiatalok barátságos otthona a röszkei Petőfi Tsz / Böcz Sándor = Népszabadság, 1960. ápr. 6., p. 6.

Csongrád megye fontosabb statisztikai adatai = 143

- 142 A szeged-nagyszéksői bronzö / Trogmayer Ottó = A Móra Ferenc Múzeum évkönyve. - 1958/59. - Szeged : Móra F. Múz., 1960. - p. 53-58. : ill.

- 143 Röszke /Inczeff Géza = Szeged környékének földrajzi nevei / Inczeff Géza.- Bp. : Akad. K., 1960. p. 76. - /Nyelvtudományi értekezések, 22./

1961

- 144 Röske == Csongrád megyei távbeszélőnévsor / Magyar Posta. - 1961. január hónap.- /Szeged/ : Szegedi Postaig. /1961/. - p. 21.

Csongrád megye fontosabb statisztikai adatai = 143

- 145 Móra igazgató úr... : Kotormány János emlékei Móra Ferencről / Takács Titbor. - Bp. : Móra, 1961. - 198 p., /3/ t. lev. : ill.

Benne:

A nagyszéksósi ásatás: 85-96.

1962

- 146 A holnap számsorai : elkészítették jövő évi tervüket a röszei Kossuth Tsz gazdái / P. L. == DM 1962. nov. 9., p. 3.

Szerző: Papp Lajos.

- 147 Művészeti együttes Röszen == DM 1962. nov. 11., p. 5.

A Hasító Együttes.

- 148 Egy lemondás - és az indítókai / Papp Lajos == DM 1962. nov. 25., p. 9.

Lemondott Takó András, az Aranykalász Tsz kertészetének vezetője.

- 149 A „szűzföldek feltörése” / Várady Szabolcs == Szocialista Művészetért, 5. évf. 12. sz. /1962. dec./, p. 8.

Művészek patronálják a Lenin Tsz-t.

- 150 1960. évi népszámlálás. 3. u., Csongrád megye és Szeged személyi és családi adatai / Központi Statisztikai Hivatal. - Bp. : Stat. K., 1962. - 329 p. XII t. lev. Röszei adatokkal

Csongrád megye fontosabb statisztikai adatai = 143.

- 151 A szegedi paprika / Bálint Sándor. Bp.: Akad. K., 1962 - 138. p.

Benne:

Paprikatermesztés: 23-24., 27-28., 42-43.

- 152 Röske == Új magyar lexikon. 5. köt., Mf-R. - Bp. : Akad. K., 1962. - p. 621.

1963

- 153 Megjutalmazták a fűszerpaprika termelési verseny első helyezettjét : ünnepélyes KISZ taggyűlés Röszen == DM 1963. febr. 9., p. 5.

- 154 Három paprikaszárítóval gyarapodik ebben az évben a röszei Kossuth Tsz majorsága
= = DM 1963. febr. 17., p. 10. - (Röviden)
- 155 Villanyfény gyúl ki a röszei tanyákon = = DM 1963. máj. 12., p. 3.
Csongrád megye fontosabb statisztikai adatai = 143.
- 156 Rösze = = Magyarország helységnévtára / Központi Statisztikai Hivatal. - 1962. - Bp.
: Stat. K., 1963. - p. 618-619.
Az önálló tanácsú község bel- és külterületének legalapvetőbb adatai.

1964

- 157 Ötvenhét forint egy munkaegység a röszei Petőfi Tsz-ben : Komócsin Zoltán és Győri
Imre a tsz zárszámadásán = = DM 1964. febr. 16., p. 5.
Az MSZMP Politikai Bizottságának tagja, a Népszabadság főszerkesztője és az
MSZMP Csongrád Megyei Bizottságának első titkára a községben.
- 158 Főfoglalkozásuk - termelőszövetkezeti tag = = DM 1964. febr. 23., p. 4.
Egyesül a Lenin és a Kossuth Tsz.
- 159 Tanyai filmszínházat avatnak Röszkén = = DM 1964. máj. 23., p. 6.
- 160 Négy száz kataszteri holdon rendezkednek be most öntözéses fűszerpaprika-
termesztésre a röszei Kossuth Tsz gazdái = = DM 1964. máj. 31., p. 11. - (Röviden)
- 161 Móra és a nagyszéksósi kincsek : írók és emlékek /K. I. = = Kelet - Magyarország,
1964. dec. 13., p. 6. Szerző: Kemény István. - Hogyan akadt Móra Ferenc a kincsekre?
- Ua. Szolnok megyei Néplap., 1964. dec. 20., p. 9.
- 162 Korakőkori ház kerámia modellje Rösze határában / t. e. / = = Magyar Nemzet, 1964.
dec. 17., p. 5.
Szerző: Tóth Erzsébet.
Csongrád megye fontosabb statisztikai adatai = 143.
- 163 Rösze = = Csongrád megyei távbeszélőnévsor / Magyar Posta. - 1964. - /Szeged/ :
Szegedi Postaig., /1964/. - p. 12.

1965

- 164 Eredményes esztendőt tükröznek a zárszámadások. Négy milliós gyarapodás a röszei
Kossuth Tsz-ben = = DM 1965. jan. 30., p. 1.

- 165 Kőkorszaki kincsek Röszkén : megtalálták Európa legrégebb házmodelljének töredékét /Trogmayer Ottó == Tiszatáj, 19. évf. 6. sz. /1965. jún./ p. 455-457.
Ua. részlet: Szülőföldünk, a Tisztántúl, 2. /összeáll./ Gácsér József. - Bp. : Tankvk., 1985. - p. 27-29.
- 166 Miért késtek el az építők? : a röszei és deszki szövetkezeti építkezéseken / Balogh Ödön == DM 1965. jún. 27., p. 3.
- 167 Leletek és gyerekek : feldolgozásra készítik elő a röszei-lúdvári ásatások anyagát /Nagy Katalin == DM 1965. júl. 7., p. 5.
A Móra Ferenc Múzeumban.
- 168 Virágzik a fűszerpaprika : Röszkén megkezdtek az öntözést == DM 1965. júl. 16., p. 3.
- 169 Vendégvárás Röszkén / Akác László == CSMH 1965. júl. 23., p. 1.
1965. július 22-én megindult a jugoszláv kishatárforgalom.
- 170 Röske új sorsfordulón / Csepí József == DM 1965. aug. 17., p. 3.
A járási tanács végrehajtó bizottságának kihelyezett ülésén javasolták az Aranykalász, a Kossuth és a Petőfi Termelőszövetkezetek egyesítését.
- 171 Rekord cukorrépatermés Röszkén == DM 1965. nov. 13., p. 5.

Csongrád megye fontosabb statisztikai adatai = 143.

1966

- 172 Kitüntették a röszei gazdákat : Nagy Dániel adta át a jutalmakat == DM 1966. júl. 1., p. 3.
Az Elnöki Tanács tagja, Csongrád megye országgyűlési képviselője jutalmazta az országos mezőgazdasági termelési versenyben 8 helyezett Kossuth Tsz tagjait.
- 173 Üzemképtelen új tejház : a röszei Kossuth Tsz kálváriája /Csepí József == DM 1966. aug. 26., p. 5.
- 174 A Kőrös-csoport lakóházáról : újkőkori házmodelltöredék Röszkéről / Trogmayer Ottó == Archaeológiai Értesítő, 93. köt. 2. sz. /1966/, p. 235-240.
- 175 Ein Neolithisches Hausmodellfragment von Röske / Ottó Trogmayer == Acta Antiqua et Archaeologica /Szeged/, 10. köt. /1966/, p. 11-26. : ill.
Újkőkori házmodelltöredék Röszkéről - Kny. is.

- 176 Csongrád megye statisztikai évkönyve / Központi Statisztikai Hivatal Csongrád Megyei Igazgatósága.- 1965. - Szeged : /Bp./ : Stat. K., 1966. - 347, 45. p.

Röszkei statisztikai adatok szétszórta.

További kötetei:

1966. - 1967. - 352,47 p.
1967. - 1968. - 353,48 p.
1968. - 1969. - 379,28 p.
1969. - 1970. - 391,39 p.
1970. - 1971. - 361,35 p.
1971. - 1972. - 393,41 p.
1972. - 1973. - 381,32 p.
1973. - 1974. - 371,31 p.
1974. - 1975. - 367,31 p.
1975. - 1976.- 367,29 p.
1976. - 1977. - 351,31 p.
1977. - 1978. - 363,29 p.
1978. - 1979. - 399,28 p.
1979. - 1980. - 389,27 p. - ISSN 0133-9508
1980. - 1981. - 419,37 p.
1981. - 1982. - 217,37 p.
1982.- 1983. - 259,27. p.
1983. - 1984. - 269,20 p.
1984. - 1985. - 247,20 p.
1985. - 1986. - 289,20 p.
1986. - 1987. - 257,20 p.
1987. - 1988. - 261,20 p.
1988. - 1989. - 257,20 p.
1989.- 1990.- 237,20 p.
1990. - Szeged : KSH Csongrád M. Ig.,
1991. - 276 p.
1991. - 1992. - 291 p.
1992. - 1993. - 296 p.
1993. - 1994. - 248,69 p.
1994. - 1995.- 259,67. p.

1967

- 177 Fejlődnek a szövetkezeti gazdaságok : Rózsa István beszéde a röszkei választási nagygyűlésen == DM 1967. márc. 10., p. 1-2.

Az MSZMP Csongrád Megyei Bizottságának titkára a községben.

- 178 Fénysorompó Röszkén == CSMH 1967. júl. 29., p. 6. -/Szombati mozaik/

A kisvasúti átjáróban.

- 179 Sok szándékból - egy akarat : röszkei „csúcsértekezlet” községfejlesztési témákról / Sz. Simons István == DM 1967. szept. 13., p. 5.

- 180 Kiváló határőrőrs : ünnepség Röszkén : mozaik az őrs életéből / Morvay Sándor =
=CSMH 1967. okt. 29., p. 12.
Ua. DM 1967. okt. 29., p. 5.

Csongrád megye statisztikai évkönyve = 183

- 181 Röske == Magyarország helységnévtára / Központi Statisztikai Hivatal. - 1967. - Bp.
: Stat. K., 1967. - p. 544.
Az önálló tanácsú község bel- és külterületének adatai.

1968

- 182 Szorgalom és leleményesség : fóliás primörtermesztés Mihályteleken és Röszkén
/Strankó István == Szövetkezet, 1968. márc. 6., p. 1. : ill.
- 183 Szeged bolygói. 2., Röske /Sz. Lukács Imre == DM 1968. márc. 17., p. 4.
Összefoglaló a községről.
- 184 Napszámoskenyér / Sz. Lukács Imre == DM 1968. ápr. 18., p. 6.
Riport az Aranykalász Tsz egyik női tagjával.
- 185 A röszkei bizalomvesztő /Kaczúr István == CSMH 1968. jún. 9., p. 5.
Leváltották Kisistók Szilvesztert, a Petőfi Tsz elnökét.
- 186 Tragédia a röszkei fénysorompónál == CSMH 1968. júl. 2., p. 6.
Borijov Bolesnikov jugoszláv férfi autójával nekihajtott a kisvonatnak, és feleségével
és kisfiával meghalt.
- 187 Déli Kűszöbünk - Röske /Csontos Magda == CSMH 1968. júl. 20., p. 3.
A határállomás.
- 188 Röszei gondok a szegedi járási tanács előtt == CSMH 1968. szept., 4., p. 1.
- 189 Mit ér a bizalom? / Csepi József == DM 1968. nov. 6., p. 5.
Az új elnök, ifj. Varga József vezetése alatt megváltozott a légkör, és eredményes lett a
gazdálkodás a Petőfi Tsz-ben.
- 190 Röske feltámadása / Csepi József == DM 1968. dec. 4., p. 3.
Új házak, megoldódik a vízellátás, csatornázás.
- 191 A népek országútján. A szeged-nagyszéksői hun fejedelem / Bóna István == A
magyar régészet regénye / szerk. Szombathy Viktor. - Bp. : Panoráma, 1968. - p. 105-
115.
Az ásatás története és a lelet leírása, értelmezése.

- 192 Földet követelnek a szeged-röszkei parasztok, 1919. január 5. / Gera József /alsó/közp/onti/ lovas rendőr = = Szeged múltja írott emlékekben, 1222-1945 /összeáll. és a magy. szöveget írta/ Oltvai Ferenc. - Szeged : M. J. Vár. Tan. VB. Művelődésügyi Oszt. 1968. - p. 218-219.

A helyi városi rendőr jelentése a Csongrád Megyei levéltár szegedi ügyészégi iratai között a hadviselt földigénylők összeírásakor keletkezett összetűzésről.

1969

- 193 „Szövetkezeti” rendelő = = DM 1969. jan. 16., p. 6.
A Kossuth Tsz építőbrigádja községi orvosi rendelőt épített.
- 194 Paprikás emlékek /Sz. Lukács Imre = = DM 1969. febr. 9., p. 9.
A népelet hagyományai.
- 195 Röszkei piros arany : beszélgetés a tanácsházán / Sz. Lukács Imre = = DM 1969. máj. 29., p. 4.
Az aranykalász és a Petőfi Tsz vezetőivel.
- 196 Nagy változás előtt Röszkén : fejlesztési bizottság alakult /Kaczúr István = = CSMH 1969. aug. 12., p. 3.
Megalakult a községfejlesztési bizottság.
- 197 Az erők egyesítésére készülnek Röszkén /Kaczúr István = = DM 1969. aug. 12., p. 3.
Az Aranykalász, a Kossuth és a Petőfi Tsz egyesítését fontolgatják.
- 198 Röszkei jubileum = CSMH 1969. aug. 31. p. 1.
Húszéves a Kossuth Tsz. - Ua. DM 1969. aug. 31., p. 3.
- 199 Pártnap Röszkén = = DM 1969. szept. 19., p. 5.
Tagfölvétellel.
- 200 Gyógyító szövetkezet /Sz. L. I. = = DM 1969. okt. 12., p. 9.
Szerző: Sz. Lukács Imre. - Gergely Győző főorvos a tsz-irodán tartott rendelőt a tagoknak.
- 201 Ne épülete, otthona legyen : a tsz kulturális alapjáról / Horváth Dezső = = DM 1969. nov. 23., p. 9.
- 202 Benzinkút nyílik Röszkén = = DM 1969. dec. 17., p. 3.
- 203 Kettőből egy : tsz-ek „házassága” = = DM 1969. dec. 18., p. 3.
A Petőfi tsz. beolvadt a szentmihályteleki Új Élet Tsz-be.

- 204 Hévízkút a paprikás faluban : fejlődő kertészet Röszkén == DM 1969. dec. 24., p. 5.
A termálkút műszaki átadása.

Csongrád megye statisztikai évkönyve = 183

1970

- 205 A népmozgalom adatai községenként, 1901-1968 /összeáll. Klinger András : közread. Központi Statisztikai Hivatal. Bp. : Stat. K., 1969.- 529. p.

Benne:

Röszei elveszületések, 1950-1968.: 96-97.

Röszei halálozások, 1950-1968.: 348-349.

- 206 Röske - - ahol számítanak az öregekre / L. F. == DM 1970. jan. 3., p. 5.
Szerző: Lődi Ferenc. - Kossuth Tsz.

- 207 Jelkép és valóság : népművelés Röszkén / Horváth Dezső == DM 1970. jan. 14. p. 4.

- 208 Röske : ha a paraszti szorgalmat mintázni lehetne... /Csepi József == CSMH 1970. jan. 15., p. 5.

- 209 A röszei retek == DM 1970. febr. 8. p. 3.
Télen is ad munkát az Aranykalász és a Kossuth Tsz tagjainak a primórtermesztés.

- 210 A fejlesztés Achilles-sarka /Lovas Márton == Figyelő, 1970. ápr. 15., p. 19.
Nem hasznosítják a Kossuth Tsz-ben a feltörő 82 fokos vizet.

- 211 99 év / Horváth Dezső == DM 1970. máj. 17. p. 9.
Kiss György születésnapja.

- 212 Íróasztaltól a téeszbe / Horváth Dezső == DM 1970. máj. 26., p. 4.
Beszélgetés Sonkoly Lászlóval, a Kossuth Tsz főagronómusával.

- 213 Meghalt Makra János == DM 1970. máj. 29., p. 5.
A Kossuth Tsz pártszervezetének tagja.

- 214 Röske meg Szőreg / H. J. == DM 1970. jún. 25., p. 7.
Szerző: Halmi János = Péter László. - Anekdota Szabady István operaénekesről, gyakran összecserélik a két község nevét.

Csongrád megye statisztikai évkönyve = 183

1971

- 215 Ragasztják a retekmagot : papíron a primőr = = Esti hírlap, 1971. jan. 19., p. 3.
Tavasza készülnek a Kossuth Tsz-ben. - Ua. CSMH 1971. jan. 20. p. 8.
- 216 A röszei paprikahasítók / Horváth Dezső = = DM 1971. jan. 24., p. 6.
Színpadi népdal - és néptáncműsor készül. - Riport a tanácsháza esti programjáról.
- 217 Szeged határában befejezték a hónapos retek vetését = = CSMH 1971. febr. 16., p. 10.
- 218 Óvoda Röszkén / H. D. = = DM 1971. máj. 18. p. 3. : ll.
Szerző: Horváth Dezső. - A Kossuth Tsz régi irodáiban.
- 219 Folklóregyüttesek Röszkén = = DM 1971. jún. 19. p. 10.
Megyei bemutató. - Ua. CSMH 1971. jún. 22. p. 8. : ill.
- 220 Két hír Röszkéről = = CSMH 1971. okt. 3., p. 12.
Utat és vízművet építenek.
- 221 Tisztességtudók, kedvesek : a röszei határőrök és a lakosság/ G. - M. = = DM 1971. dec. 5., p. 4.
Szerző: Gázsó Béla, Morvay Sándor.
- 222 Kik képviselhetik a tagságot ? : röszei téessgazdák döntése = = DM 1971. dec. 15., p. 5.
A kossuth Tsz részközgyűléséről.
- 223 Dolgos hétköznapiok Röszkén / Nagy Sándor = = DM 1971. dec. 18. p. 8.: ill.
Polgári védelmi munka.
- 224 Anthropological investigation of the skeletal material from the cemetery at Röske-Kószó farm from the 14-15th centuries /Edit Lotterhof = Acta Biologica. - 17. köt. L. sz. /1971/, p. 221-229.

A röszei Kószó tanyán föltárt temető 14-15 századi csontváz leleteinek embertani vizsgálata.
- 225 4. Községek adatai = = 1970. évi népszámlálás. 6., Csongrád megye adatai 1. /Központi Statisztikai Hivatal. - Bp. : Stat. K., 1971. - p. 387-437.
A népesség és a lakóépületek statisztikai adatai.

Csongrád megye statisztikai évkönyve = 183
- 226 Röske... /Erdei Ferenc = = Város és vidéke /Erdei Ferenc. Bp.: Szépirod. Kvk., 1971. - p. 84. - /Magyarország felfedezése/

1972

- 227 Röszei jelentés : verseny - a határon /Gazsó Béla = = CSMH 1972. febr. 9., p. 5.
A község lakói segítik a határőrség munkáját.
- 228 Vetik a tavaszi retek magját = = CSMH 1972. febr. 12., p. 5.
- 229 Zárszámadás és vezetőségválasztás a paprikás falu téésében = = DM 1972. febr. 23., p. 3.
A Kossuth Tsz elnöke ismét Tanács Imre.
- 230 960 csatornás kábelrendszert helyeztek üzembe Röszeén : korszerű telefon-összeköttetés Budapest és Belgrád között = = CSMH 1972. márc. 1., p. 1.
Ua. DM 1972. márc. 1. p. 1.
- 231 Útépítés Röszeén = = DM 1972. márc. 23., p. 8.
Korszerűsítik a főutcat.
- 232 Kísérlet Röszeén = = DM 1972. ápr. 23., p. 12.
A Kossuth Tsz kertészetében.
- 233 Úttörők a határ mentén / Gazsó Béla = = DM 1972. ápr. 29., p. 4. ill.
- 234 Kancsalszéi óvoda / Horváth Dezső = = DM 1972. jún. 9., p. 3. ill.
- 235 Határnap Röszeén : népes nagygyűlés : oklevél két községnek : kitüntetések / M. S. = = CSMH 1972. júl. 18., p. 3.
Szerző : Morvay Sándor. - 16-án Röszeét és Gyálarétet határörközséggé avatták. - Ua. DM 1972. júl. 18. p. 3. : ill.
- 236 Barátság és összefogás /Éri Ottó = = Határvidék, 12 évf. 8. sz. /1972. aug.(, p. 1-3. : ill.
Rösze és Gyálarét határörközséggé avatásáról.
- Csongrád megye statisztikai évkönyve = 183
- 237 Hej, Krisztina / Magyar Katalin. - Bp. Móra, 1972. - 201. p. : ill.
Röszei ihletésű ifjúsági regény. - A Pöttyös könyvek sorozatban. - Ism. Varga Zoltán = = Zalai Hírlap, 1972. okt. 8., ua. Egy szegedi genezisű regény margójára = = CSMH 1972. nov. 6., p. 7. /Könyvszemle/
- 238 Rösze = = Telefonkönyv. Bács-Kiskun, Békés és Csongrád megye /Magyar Posta. - 1972. - Szeged : Szegedi Postaig., /1972/. - p. 133.

1973

- 239 Kiváló szövetkezet a röszei Kossuth Tsz. : oklevél és kitüntetések átadása = = CSMH. - 1973. máj. 18., p. 1.
Ua. DM 1973. máj. 18. p. 1.
- 240 Reggeltől estig /Horváth Dezső = = DM 1973. nov. 4., p. 5. : ill.
Iskolaotthonos oktatás.
- 241 Makra János /Röske, 1897 - Röske, 1970./ = = Csongrád megye forradalmi harcosainak életrajzi gyűjteménye /szerk. Rác János. - Szeged : MSZMP Csongrád M. Biz., 1973. - p. 63.

Csongrád megye statisztikai évkönyve = 183

- 242 Röske = = A Magyar Népköztársaság helységnévtára / Központi Statisztikai Hivatal. - 1973. - Bp. :Stat. K., /1973/. - p. 686-687.
Az önálló tanácsú község bel- és külterületének adatai.

1974

- 243 Aranyat ástunk Móra Ferencsel / Szombathy Viktor = = Magyar Nemzet, 1974. február 16. p. 6.
Tárca a nagyszéksósi ásatásról.
- 244 Bonyoldalmak a röszei kertészet körül : halászok kárigénye : két vélemény /Kaczúr István = = DM 1974. febr. 24. p. 3.
A Kossuth Tsz zöldségkertészetének termálvize tönkreteszi a holt-tiszai halászatot. - Ua. CSMH 1974. febr. 24. p. 4.
- 245 Telekelrendezés a szegedi tanyákon /Juhász Antal = = Ethnographia, 85. évf. 2-3. sz. /1974/, p. 276-314. : ill.
Benne:
Nagy Antal tanyájának /III. kerület 304. sz. / helyszínrajza és fényképei: 290-291.
- 246 Röszei paprikhasítók / Honti Katalin = = CSMH. - 1974. dec. 13. p. 4.
Beszélgetés Vastag Józseffel.
- 247 A kancsalszéli recept /Torma Győző = = Gyermekünk. - 25. évf. 12. sz. /1974. dec./, p. 4-6. : ill.
Az első tanyai óvoda létrehozása és igénybevétele.

Csongrád megye statisztikai évkönyvbe = 183

1975

- 248 Befejeződtek a zárszámadások : jó úton a pusztaszeri Hétvezér Tsz.: eredményes év Röszkén /Sz.L.I. = = DM 1975. febr. 21. p. 1.

Szerző: Sz. Lukács Imre. - A Kossuth Tsz eredménye.

- 249 Alkotó fiatal : vetőgép porszívóval / H. D. = = DM 1975. szept.21., p. 4. : ill.

Szerző: Horváth Dezső. - Az alkotó ifjúság pályázaton díjat nyert Nagy Zoltán.

- 250 Paprika füzérek / Takács Tibor = = Szabad Föld. - 1975. dec. 21., p. 14.

Vers.

Csongrád megye statisztikai évkönyve = 183

- 251 Termőkörzetek természeti adottságai. Szegedi körzet /Szűcs Kálmán = = A fűszer-paprika termesztése és feldolgozása /Szűcs Kálmán. - Bp. : Mezőgazd. K., 1975. - p. 63-70.

A csapadék, napfénytartam, hőmérséklet, talaj adatai Röszkéről is.

- 252 A parasztság tárgyi ellátottsága /Juhász Antal = = A Móra Ferenc Múzeum évkönyve. - 1974/75-1. - Szeged : Móra F. Múz., 1975. - p. 105-167.

Benne:

Nagy Antal /III. kerület 304. sz./ tanyája: 109-125.,157-165.

1976

- 253 Magasabb mérce : idej tervek a röszei Kossuth Tsz-ben / M. T. = = DM. - 1976. ápr. 7., p. 3.

Szerző: Majoros Tibor.

- 254 „Röske” - a fővárosban : a Kossuth Tsz szolgáltatása / R. F. = = DM.- 1976. jún. 18., p. 5.

Szerző: Radics Ferenc.

- 255 Tej Röszkéről / H. D. = = DM. - 1976. dec. 29., p. 4.

Szerző: Horváth Dezső. - A Kossuth Tsz-ről.

Csongrád megye statisztikai évkönyve = 183

- 256 A szögedi nemzet : a szegedi nagytáj népelete. 1. r. /Bálint Sándor = = A Móra Ferenc Múzeum évkönyve. - 1974/75-2. - Szeged : Móra F. Múz., 1976. - 627 p. : ill.

Benne:

Birtoklás, település: 109-112., 114., 137., 177.

Dohánytermesztés : 133., 601-603.

A település ismertetése: 212.

Napsugaras házvég: 260.

Cégér:300.

Járások, nyomások föltörése: 525.

Vetés: 531-532.

Paprikatermesztés: 609.

1977

- 257 Zöld utat a zöldségnek! : a primőr nyomában / Szabó Pál Miklós == CSMH. - 1977. ápr. 2., p. 5.

Retektermesztés.

- 258 „Próféta”, de nem Röszkén / Süli József == CSMH. - 1977. nov. 13., p. 12.

Beszélgetés Hankóné Gémesi Annamária testnevelő tanárral.

- 259 A lúdvári Vénusz / Trogmayer Ottó == Élet és Tudomány, 1977. nov. 18., p. 1471-1472. : ill.

Újkőkori lelet Röszkén

- 260 Összehasonlító vizsgálatok a fogszuvasodás megelőzésére kétfajta /200 mg és 250 mg F/kg/ háztartási só /fluorid-keverékkel/ Tóth Károly /és mások/ == Népegészségügy.- 58. évf. 6. sz. /1977/, p. 353-355.

A szegedi fogklinika kísérlete Röszkén.

Csongrád megye statisztikai évkönyve = 183

- 261 A szögedi nemzet : a szegedi nagytáj népelete. 2. r. /Bálint Sándor == A Móra Ferenc Múzeum évkönyve. - 1976/77-2. - Szeged : Móra F. Múz., 1977. 420 p. : ill.

Benne:

Molnárjáró: 208.

Indigótermesztés: 375.

1978

- 262 Minden jelentkezőt fölvesznek : tanyai óvoda Röszkén / Tanács István == DM 1978. febr. 16., p. 3.

Szerző: Morvay Sándor. - Kossuth Tsz.

- 264 Tízen testvérek / Keresztes Ágnes = =Gyermekünk. - 29. évf. 4. sz. /1978. ápr./, p. 4-6.
: ill.

A toppantó családról.

- 265 A Munka Érdemrend kitüntettje : a munkáért, semmi másért / Árva Éva = = CSMH
1978. nov. 19., p. 3.

Kalmár Lajos, a Kossuth Tsz takarmányosa.

Csongrád megye statisztikai évkönyve = 183

- 266 Röske / Kiss Lajos = = Földrajzi nevek etimológiai szótára / Kiss Lajos. - Bp. Akad.
K., 1978. - p. 550.

1979

Csongrád megye statisztikai évkönyve = 183

- 267 Röske = = Telefonkönyv. Bács-Kiskun megye, Békés megye, Csongrád megye
/Magyar Posta. - /1979/. - Szeged. Szegedi Postaig., 1979. - p. 285.

1980

- 268 Zárszámadó közgyűlések = = DM 1980. febr. 22. p. 3.

A Kossuth Tsz-ről is.

- 269 Egy kút története : szép tanyai Óvoda, de... /Jámbor Ernő = = DM 1980. jún. 18., p. 4.
Ivóvízgond a tanyai óvodában.

- 270 Röske plébánia = = Csanád egyházmegye jubileumi évkönyve, 1980. /Szeged:
Csanádi Püspökség, 1980/., p. 111-112.

A külső-szegedi esperesi kerületbe osztva. - A plébánia rövid története

Csongrád megye statisztikai évkönyve = 183

- 271 A szögedi nemzet : a szegedi nagytáj népelete. 3. r. /Bálint Sándor = = A Móra Ferenc
Múzeum évkönyve. - 1978/79-2. - Szeged : Móra F. Múz., 1980. - 952. p. ill.

Benne:

Temetés: 201., 204.

Szent Antal tisztelete: 288., 328.

Népdalgyűjtés: 577-579., 647., 867-870., 874., 885.

Dudások: 587-588.

1981

- 272 Röszkén és Balástyán : zárszámadó téveszközyűlések == DM 1981. máj. 1., p. 2.
A Kossuth Tsz közgyűléséről.
- 273 Röszei tervek : öt szűkebb esztendő /T. I. == DM 1981. szept. 18. p. 5. : ill.
Szerző: Tanács István. - Községfejlesztés
- 274 4. Községek adatai ==1980. évi népszámlálás 6., Csongrád megye adata /Központi Statisztikai Hivatal. - Bp. : Stat. K., 1981. - p. 509-621.
A népesség és a lakóépületek adatai.

Csongrád megye statisztikai évkönyve = 183

1982

- 275 Röske - erősödő városi igényekkel / Bálint Gyula György == CSMH 1982. okt. 30., p. 4. : ill.
A községfejlesztés eredményei és tervei.

Csongrád megye statisztikai évkönyve = 183.

1983

- 276 Röske: környezetvédelmi szakkör az iskolában == Magyar Vízgazdálkodás, 1983. 2. sz. /febr./, p. 14-15. : ill.
- 277 Röszei Tudósítások /Igriczi Zsigmond == DM 1983. jún. 18., p. 5. : ill.

Csongrád megye Statisztikai évkönyve = 183

- 278 Szeged története: 1., A kezdetektől 1686-ig /szerk. Krisztó Gyula. - Szeged: Somogyi-kvt., 1983. - 810 p., /54/ t.: ill.

Csongrád megye statisztikai évkönyve = 183

Benne:

A nagyszéksósi hun lelet: 150-152.

1984

Csongrád megye statisztikai évkönyve = 183

- 279 Csongrád és Csanád megye leírása / Bél Mátyás : a kötetet sajtó alá rend. Zombori István = = A Móra Ferenc Múzeum évkönyve. -1980/81-2. - Szeged: Móra F. Múz. 1984. - p. 9-82.

Benne:

Különleges rész, 4. szakasz, 5. §. 3., Reszke: 53.- Szövege: „..... a város földjén, a Tiszánál, fél mérfölddel a város alatt terül le, földje kövér és a polgároknak tágas majorságuk van. Sok szegedinek nemcsak ideiglenes, hanem állandó jellegű háza is van benne, úgyhogy falunak vélné az ember.”

- 280 Röske = = Szeged és góckörzete... telefon-előfizetőinek névsora / Szegedi Postaigazgatóság. - 1984. - Szeged : Szegedi Postaig.,1984. - p. 103-104.

1985

- 281 A „röskeiek” barackosa /Horváth Dezső = = DM 1985. aug. 6., p. 3.

Egyéni művelésre bérbe adta egyik barackosát a Kossuth Tsz.

- 282 Minden széknek akadt gazdája: falugyűlés Röszkén / H. M. = = DM 1985. okt. 7. p. 1.

Szerző : Halász Miklós. - A községfejlesztés eredményeiről és gondjairól.

- 283 A szegedi tanyai gazdakörök /Giday Kálmán = = Csongrád megyei Honismereti Híradó. - 1985., p 103-112.

A Feketeszéli Gazdaköréről részletesen is.

Csongrád megye statisztikai évkönyve = 183.

- 284 Röske = = A Magyar Népköztársaság helyiségnévtára / Központi Statisztikai Hivatal. - 1985. - Bp.: Stat. K., cop. 1985. - p. 360.

Az önálló tanácsú község bel- és külterületének adatai.

- 285 Szeged Története. 2., 1686-1849. / sorozatszerk. Kristó Gyula, szerk. Farkas József. - Szeged : Somogyi-kvt., 1985. - 846. P., 7.t. lev.: ill.

Benne:

Dohánytermesztés: 226., 235-238.

Paprikatermesztés: 240.

Tanyás gazdálkodás: 268., 277.

Adózás: 570.

1986

- 286 Építési telket kínálunk családi ház építésére Röske községben = = DM 1986. márc. 15., p. 10.

A községi tanács hirdetése: - Az 1070 nm-es, vízzel, villannyal ellátott telkek tartós használati díja 55 Ft/nm. - Ua. DM 1986. Dec. 8., p. 7.

- 287 Fülöp Erzsébet diptichonja Röszkén /Tóth Attila = = CSMH 1986. márc. 29., p. 8.: ill. A házasságkötő terem képének elírása.
- 288 Röske állomás nyerte a határforgalmi versenyt / (grecsei) = = Magyar Vasutas.- 30. évf. 7. Sz. (1986. ápr. 9.) p. 1.
289. A mezőgazdasági szövetkezetek V. kongresszusa. Hozzászólások. Dr. Tanács Magdolna, a röszei Kossuth Tsz. jogtanácsosa = = Magyar Mezőgazdaság, 1986. dec. 24., p. 7. Ill.

Csongrád megye statisztikai évkönyve = 183

1987

- 290 Tanács Imre = = DM 1987. jan. 26., p. 7.
Január 24-én, 61. évében elhunyt a Kossuth Tsz. nyugalmazott elnöke.
- 291 Egy név a sok közül : Császár Balázs / Horváth Dezső = = DM 1987. jan. 27. P. 3.,
Nekrológ.
- 292 Elment egy téeszelnök / T. Sz. I. = =DM 1987. jan. 27., p. 8.
Szerző:Tóth Szeles István. - Nekrológ Tanács Imréről, a Kossuth Tsz ny. elnökéről.
- 293 „Röszei lány vagyok” / - pethes - = = Magyar Mezőgazdaság, 1987. márc. 4., p. 7.: ill.
Szerző: Pethes József.- Beszélgetés Tanács Magdolnával, a Kossuth Tsz jogtanácsosával.
- 294 Makra János emlékére / Fóricz Sándor = = DM 1987. máj. 18., p. 5.
Emlékezés születésének 90. évfordulóján.
- 295 Ajándék a röszei iskolásoknak = = DM 1987. jún. 1., p. 3. : ill.
Fölvették a kibővített napközi otthonos konyhát és éttermet.
296. Röske = = Telefonkönyv. Csongrád megye /kiad. A Szegedi Postaigazgatóság. - '87. -
Szeged : Szegedi Postaig. 1987. - p. 220-221.

1988

- 297 Megújult üzletek : Röszkén és Gyálaréten = = Szövetkezet, 1988. jún. 1., p. 2.
296. Ki ül a kombájnnra? : Röszkén béralkura készülnek /Czauner Péter = = Népszava, 1988.
szept. 6., p. 9.
Személyi jövedelemadózás a Kossuth Tsz-ben.
297. Emlékmű - hősi halottaknak = = DM 1988. Nov. 12., p. 10. : ill.
Második világháborús emlékművet állítottak okt. 11-én közadakozásból a templom
kertjében.

Csongrád megye statisztikai évkönyve = 183

1989

- 298 Van-e 301-es parcella Szegeden? : nyomok a rabtemetőhöz / Bodzsár Erzsébet == CSMH 1989.aug.2., p. 1-2.
Beszélgetés Barkóczy József ny. börtönparancsnokkal Kováts Józsefnek, a röszei gépállomás főkönyvelőjének 1958. évi kivégzéséről.
298. Könnyebb Röszkével beszélni.... CSMH 1989. aug. 2., p. 10.
400 vonalas telefonközpontot és P. C. M. rendszert helyezett üzembe a posta.
- 299 Újabb víztermelő kút Röszkén == DM 1989. aug. 16., p. 5.
A településfejlesztési hozzájárulásból fűrt kút műszaki átadása.
- 300 A gáz „kopog”, Röske ódzkodik / Varga Iván == DM 1989. okt. 27., p. 1.
A földgáz Röske határában.
- 301 „... hogy soha többé ne legyen háború” / Nyilas Péter == DM 1989. Dec. 2., p.3.: ill.
Tóbiás Klára bronzszobra a második világháborús emlékmű kiegészítése.
- 302 „Nincs hiábavaló áldozat!” / Nyilas Péter == DM 1989. dec. 11., p. 5.
Beszélgetés Kartal József plébánossal a második világháborús emlékműről
- 303 Bemutatkoznak - - a röszei paprikások / Vastag József == Homokrózsa, 1989. 2. Sz.
p. 19-22.
A Hasító Együttes létrejöttéről, folklórgyűjtéséről és föllépéseiről.

Csongrád Megye statisztikai évkönyve = 183

1990

- 304 A „Tejesembör” : filmforgatás a röszei tanyavilágban / Dal == DM 1990. Júl. 24., p. 3.: ill.
Szerző: Darvasi László. - Simon Mihályról forgat filmet Tiebrunner László rendező és Kiss Róbert operatőr.
- 305 Európa-piknik Röszkén == DM 1990. Aug. 17., p. 5. : ill.
A Magyar Demokrata Fórum megemlékezése az osztrák határ megnyitásának évfordulójára.
- 306 Röszei piknik : lassan leomló határok == DM 1990. aug. 19. P. 1. : ill.
Vö. 308.
- 307 Fellobbant a röszei gáz == DM 1990. szept. 23. P. 10.
Elkészült a 25 kilométeres gerincvezetékhalózati, 22-én kigyulladt az őrláng

- 308 Gázgyújtás Röszkén / Ny. P. == DM 1990. szept. 24. p. 10. : ill.
Szerző: Nyilas Péter. - Vö. 310.
- 309 Polgármesterjelöltek Röszkén / Ódor József == DM 1990.szept. 28. p. 3.
Magáról nyilatkozik Fehér Mihály, Forró Vince és Magyar László
- 310 Röske == Telefonkönyv. Csongrád megye / kiad. A Szegedi Postaigazgatóság. - '90.
- Szeged: Szegedi Postaig. 1990. p. 303-304.

1991

- 311 Röske rendőrért kiált : nyílt levél a belügyminiszternek / Községi képviselő-testület,
Röske == DM 1991. jan. 9., p. 1.
Tiltakozás a határ mentén kialakult helyzet miatt.
- 312 Emberkéz suhintott a halál kaszájával : a félelem belopakodott Röszkére / Czégény
József == DM 1991.
Febr. 1., p. 1.
Meggyilkolták Szalma Szilveszternét. - A polgármesteri közmeghallgatáson a
bűnesetről, a bűnözésről esett szó.
- 313 Márciusban, Röszkén: akció a „vadkemping” ellen /S. P. S. == DM 1991. febr.14. p.1.
Szerző: S. Panek Sándor. - Magyar László polgármester sajtótájékoztatója a községi
önvédelmi csoport és a rendőrség együttműködéséről, a csencselők ellenőrzéséről.
- 314 Röszkére tavaly beszökött a bűn /(megyei tudósítónktól) == Népszabadság, 1991.
febr. 14., p. 10.
Szerző: Tanács István. - A határ előtti útszakaszon táboroznak a csencselő, valutázó
külföldiek.
- 315 Egy közmeghallgatás morzsái - röszkén / (czégény) == DM 1991. Febr. 15., p. 4.
Szerző: Czégény József. - A képviselőtestületi közmeghallgatásról - Vö. 323.
- 316 Alapítvány, tornateremért == DM 1991. Márc. 29. p. 4.
A képviselő-testület félmillió forintos alapítványt létesített az általános iskolai
tornaterem megépítésére.
- 317 Csempészvilág Magyarországon : Röske ugyan meddig bírja : 200 liter szatyorban /
Halász Miklós == Délvilág, 1991. máj. 13. p. 1.
- 321 Nem Jönnek a jugók! : egy megkésett vállalkozás / Varga Iván == DM 1991. máj. 30.,
p. 3. : ill.
Szupermarket épült a határhoz vezető úton.
- 322 A hosszú álom / Darvasi László == DM 1991. júl. 17., p. 12.
Tárca röskei szereplőkkel.

- 323 Európai a Balkán kapujában : Forró-fogadó / B. P. = = DM 1991. Júl. 24., p. 3. : ill.
Szerző : Becsei Péter. - Forró István vendégfogadójáról
- 324 Kicsoda Ön? : Molnár Albert / Sz. Lukács Imre = = Számadás, 1991. Aug. 15., p. 9.
Beszélgetés a Kossuth Tsz elnökével.
- 325 Röszei kérdés : félmunka - fércekmunka? /Pataki Sándor = =DM 1991. Szept. 3., p. 4.
A telefonközpont hibáiról, az épülő tornateremről.
- 325 Túl a reflexeken - szervezet önvédelem Röszkén : napló a járőröknek / Pataki Sándor
= = DM 1991.
Szept. 23., p. 6.. ill.
Megalakult a Röszei Önvédelmi Egylet.
327. Röske / az oldalt írta Pataki Sándor = = DM 1991. Okt. 7., p. 6. : ill. Beszélgetés
Vastag József ny. tanárral, helytörténésszel. - Az interjú mellett több kis írás: a
kihívásnapjáról, megyei III. osztályban szereplő labdarugócsapatról, a telefonhálózat
fejlesztéséről, a Liege-ben élő röze Hubáról, a község november 1-jével meg-
választott, de később visszalépett új jegyzőjéről, Tóth Miklósról, a Paprikafeldolgozó
Vállalatról, az épület tornateremről, az október 13-i első falunapról.
- 328 Maszek újságárus Röszkén / P. S. = = DM 1991. Okt. 10., p. 10.: ill.
Szerző: Pataki Sándor. - Ács Sánta Sándorné újságárus pavilont nyitott.
- 329 Első röszei falunap = = DM 1991. Okt. 11., p. 16.
Az október 13-i rendezvény műsora.
- 330 A polgárok műveltsége - erőforrás : Klebelsberg-emléktábla Röszkén / P. S. = = DM
1991. Okt. 14. P. 10. : ill.
Az első falunapról.
- 331 Falunap Röszkén - emléktáblát is avattak / - te- = = Délvilág, 1991. Okt. 14., p. 2. : ill.
Szerző: Török Erzsébet
- 332 Az áldozat nem lehetett hiábavaló : a második világháború új emlékművei / Tóth
Attila = = DM 1991. Dec. 24., p. 12. : ill.
Tóbiás Klára bronzszobráról is.
- 333 Az első röszei falunap, 1991. Október 13. / Vastag József = = Csongrád Megyei
Honismereti Híradó, 1991. P. 111-114.
- Csongrád megye statisztikai évkönyve = 183
- 334 Szeged története. 3., 1849-1919. / sorozatszerk. Kristó Gyula, szerk. Gaál Endre -
Szeged. : Somogyi-kvt., 1991. - 2 db /1214 p. /98/ t., /6/ t. lev., + 1 térk./

Benne:

Népesség 1852-ben: 491.

Kolera: 502., 535.

Házépítés. 561.

Ruházat: 564.

Választott képviselő: 653., 668.

Tanyai kapitányság: 688.

1992

- 335 Harmadik nekifutásra: zászló bontott a Röszei Gazdakör / Pataki Sándor = = DM 1992. Jan. 22., p. 3. Ua.: Új Magyarország, 1992. Jan. 23., p. 5.
- 336 Autós üldözés is előfordult : „Röske átjáró ház volt...” / Ny. P. = = DM 1992. Jan. 28., p. 5.
Szerző: Nyilas Péter. - Beszélgetés Magyarai Bélával, az Országos Polgárőr Szövetség Csongrád megyei bizottságának vezetőjével.
- 337 Nevenincs utcák : Röske, a nyughatatlan / Pataki Sándor = = DM 1992. Febr. 7., p. 7.
Beszélgetés Szűcs József jegyzővel. - Ua. Új Magyarország, 1992. Febr. 19. P. 5.: ill.
- 338 Veszteségben, a régi elnökkel /Tóth Szeles István = = DM 1992. Febr. 28., p. 4.
A kossuth Tsz-ben ismét Molnár Albertet választották elnöknek.
- 339 A szobros tanya /ifj. Lele József = = DM 1992. Ápr. 18., Magazin p. VI. : ill.
Vasas Szent Péter szobra Börcsök József tanyáján.
- 340 Röske - sportos májusvég / P. S. = = DM 1992. Máj. 12., p. 5.
Szerző: Pataki Sándor. - A sportsarnokról és más építkezésekről is.
- 341 Tornacsarnok-avatás Röszkén = = DM 1992. Máj. 30., p. 16. 31-én.
- 342 Településről településre. 26., Röske /Magyarai László = = Reggeli Délvilág, 1992. Júl. 7., p. 6. A polgármester összefoglalója.
- 343 Gyerekszínjátékszók Röszkén / Csúri/ = = Magyar Fórum, 1992. Júl. 30., p. 11.
Szerző: Csúri Ákos. - Kéthetes színjátékszótábort szerveztek a községben.
- 344 Falusi Suttogó : Röske község képviselő-testületének lapja / főszerk. Richter László. - /1. Évf. 1. Sz./ 1992. Júl. -tól - Röske : közs. Képv. Tgest. 1992-től. 30 cm.
Havonta. -Az augusztusi számtól évfolyam és füzet számozással. 1. Évf. 4. Sz. /1992. Okt./tól szerk. Richter László, 3 évf. 2. Sz. /1994. Febr-tól szerk. Bányai Lajos, 4. Évf. 9. Sz. /1995. Szept-tól szerk. Hornyákné Orlik Ilona, 3. Évf. 12. Sz. /1994. Dec. választási külsz. A december 13. Számként jelent meg.
- 345 Falunap Röszkén = = DM 1992. Okt. 24., p. 1. : ill.
Az okt. 25-i második falunap műsora.

- 346 Röske az irodalomban : a holnapi második falunapra / Péter László = = DM 1992. Okt. 24. P. 6., ill.
Idézetekkel Móra Ferenc, Móricz Zsigmond, Örvös Lajos, László Ibolya, Takács Tibor és Magyar Katalin alkotásaiból.
- 347 Falunap Röszkén : díszpolgár a plébános / Becsei = = DM 1992. Okt. 26., p. 1., 16. : ill.
Szerző: Becsei Péter - Kartal József díszpolgári kitüntetéséről.
- 348 Brazil focihangulat Röszkén / Turi József = = DM 1992. Okt. 27., p. 6. : ill.
Október 25-én szabálytalanságok miatt befejezése előtt le kellett fúni a Röske - Gyála megyei III. osztályú labdarúgómérkőzést.
- 349 5. Településsoros adatok = = 1990. Évi népszámlálás 8., Csongrád megye adatai / Központi Statisztikai Hivatal. Bp. Statikum, 1992. - p. 289-339.
A népesség és a lakóépületek adatai.

Csongrád megye statisztikai évkönyve = 183

1993

- 350 Pimasz csempészek hálózata: „alkoholmámborban „ a röskei tanyavilág / Pataki Sándor = = Délvilág - CSMH, 1993. Jan. 22., p. 3.
A csempészek tanyát vásároltak, hogy lerakatként működtessék. - Ua.DM 1993. Jan. 25., p. 4.
- 351 Kick-box Röszkén = = DM 1993. Márc. 6. P. 12. : ill.
Az új tornacsarnokban február 27-én rendezett hírverő karateversenyéről.
- 352 A Phare-program és a kamionok : Röske pénzhez jut = = DM 1993. Márc. 30., p. 1. III.
Mérsékelni lehet a nemzetközi teherforgalom hátrányos következményeit.
- 353 Válás után élettársként ? : Röszkén sem megy szél ellen / T. Sz. I. = = DM 1993. Ápr. 3., p. 3. : ill.
Szerző: Tóth Szeles István. - A Kossuth Tsz. sorsáról.
- 354 Sportcsarnokok szezonja : a röskei az első öt között /Becsei Péter = = DM, 1993. Jún. 17. P. 5.
- 355 „Nekünk mindönünk ez a szobor!” / Ifj. Lele József = = Új ember, 1993. Júl. 25., p. 7.: ill.
Vasas Szent Péter-szobor Börösök József tanyáján.
- 356 Röskei gazda siratja a földjét: panama-lelet az autópálya nyomvonalán / Oláh Zoltán = = Reggeli Délvilág, 1993. Szept. 15., p. 5.
A déli autópálya tervezése.

357 István, a miniállam-alapító / Oláh Zoltán = = Kurír, 1993. Okt. 27., p. 9. : ill.
Almásy István „Röszkei Magyar Mini állama”. - Ua. Reggeli Délvilág, 1993. Okt. 27.
P. 6., Tallózó, 1993. Nov. 4. P. 2094-2095.

358 Autópálya-panama Szeged határában? : „mindenki nagy pénzt lát benne...” /Halász
Miklós = = Magyar Nemzet, 1993. Nov. 20., p. 13.
Viták a földkimérések miatt a déli autópálya nyomvonalán. - Ua. Reggeli délvilág,
1993. Nov. 24., p. 5.

Csongrád megye statisztikai évkönyve = 183

359 Röszke = = Telefonkönyv : a Magyar Távközlési Részvénytársaság hivatalos előfizetői
névsora. Csongrád megye /kiad. Magyar Távközlési Részvénytársaság, Magyar
Telefonkönyvkiadó Korlátolt Felelősségű Társaság, - 1993. - /Bp./ Matáv: MTT. Cop.
1993. - p. 84-85.

1994

360 Röszke szőkeése /Viniczai Sándor = = Magyar Mezőgazdaság, 1994. Aug. 3., p. 14.:
ill.

Beszélgetés Csonka Imre kertésszel a zöldpaprika termesztéséről.

361 Ötven év Isten és a hívek szolgálatában / Bányai Lajos = = DM 1994. Nov. 1., p. 6.: ill.
Beszélgetés kartal József plébánossal.

Csongrád megye statisztikai évkönyve = 183

362 Szeged története. 4., 1919-1944. /sorozatszerk. Kristó Gyula, szerk. Serfőző Lajos. -
Szeged: Somogyi-kvt. 1994. - 798. P. /116/ t., /5/ t. lev.
Benne:

Választási gyűlések 1931-ben : 407-408.

Hadiesemények 1944 októberében: 529., 531.

Oktatásügy: 540. 545., 548.

1995

363 A falu „baja” és Baja: röszkei falunapok ötödször / V. Fekete Sándor = = DM 1995.
Okt. 2. P. 5.

Baja Ferenc környezetvédelmi miniszter látogatása.

364 Csíp még a paprika? : az elmaradt haszon - kétmillió dollár /Halász Miklós = =
Magyar Nemzet, 1995. Okt. 9., p. 1., ll.

Beszélgetés Molnár Alberttel, a Kossuth Szakszövetkezet elnökével és Nagy Istvánnal,
a Paprika Rt. vezérigazgatójával.

365 Mire elég a szorgalom Röszkén ? /Majoros Tibor = = Szabad Föld 1995. Okt. 31. P.5.
A gazdálkodók helyzete.

Csongrád megye statisztikai évkönyve = 183

366 Röske = = A Magyar Köztársaság helységnévtára / Központi Statisztikai Hivatal - 1995. - Bp. Orient Press, 1995. - p. 640.
Az önálló község bel- és külterületének adatai.

367 Röske = = Telefonkönyv : a közcélú távbeszélő szolgáltató előfizetői névsora. Csongrád megye /kiad. Déltáv Rt., Magyar Telefonkönyvkiadó Korlátolt Felelősségű Társaság. - 1995. /Bp. : Déltáv: MTT. Cop.1995. p. 78-79

1996

368 San Marino-i álom Röszkén : szoboravatás a közkormányzóságban / V. F. S. = = DM 1996. Aug. 12., p. 4. Ill.
Szerző: V. Fekete Sándor. - Almásy István Röskei Közkormányzóságában Nagy Imre szobrot avattak.

369 Alkotói díj Vastag Józsefnek = = DM 1996. Aug. 26., p. : ill.
A Csongrád megyei önkormányzat kitüntette a hagyományőrző ny. tanárt.

370 Egy szikra elég lett volna : robbanásig feszült a helyzet Röszkén / V. Fekete Sándor = = DM 1996. szept. 3., p. 1., 5. : ill.
Egy tartálykocsi balesete miatt környezetvédelmi katasztrófhelyzet alakult ki a határátkelőnél.

371 Röske plébánia = = A Szeged-csanádi Egyházmegye névtára. - 1996. - /Szeged. Szeged-csanádi Püspökség, 1996. p. 20.
A Kisteleki Esperesi Kerületbe osztva. - A plébánia rövid története:

Lezárva: 1996. szeptember 9-én

Időrend

1439. június 11.	Röszke első írásos előfordulása /Rezke/
november 5.	Daud Cselebi levele Röszkéről a királyi főkincstartóhoz
1942.	A fekete sereg Röszkén táborozott
1943.	Röszkei szerbek, bunyevácok az adóösszeírásban
1730/31.	Bél Mátyás leírása Röszkéről
	Szeged királyi adománylevelet szerzett Röszke birtoklására
1731.	Siskóhalmán Nagygeczi István és Csizmadia Benedek szállást épített
1732.	Kaltschmidt Ábrahám térképe
1750/60.	Szeged-alsóvárosi zsellérek kiköltözése
1778.	Az első katonai térkép (Josephinische Aufnahme)
1779.	A tanya szó első előfordulása
1780.	A palánki /belvárosi/ plébánia anyakönyveibe bevezetik a lakóhely adatát
	Giba Antal térképe
1840. május 1.	Az első röszkei tanyai iskola megnyitása
1849. március 26.	A gyálaréti csata
1850.	134 földbérelő termelt dohányt
1851.	Bevezették a dohánymonopóliumot
1852.	A tízéves városi földbérletek kiosztása
1853. szeptember 1.	Az első röszkei belső iskola megnyitása
	Az első legelőbérletek kiosztása
1854.	A harmincéves városi földbérletek kiosztása
1855. január 6.	A kancsészéli iskola megnyitása
1856.	A tanyai kapitányságok megszervezése
1867. június 15.	Bíróválasztás
szeptember 11.	Megnyílt a szeged-zombori vasútvonal
1869. december 31.	Az első népszámlálási adatok
1871. február	Belvízkárok
1879. március 12.	72 szegedi család talált menedéket a nagy árvíz után Röszkén.
1884.	A röszke-szentmihályteleki kapitányságban 230 házat tartanak nyilván
1885. március 20.	Reizner János ásatása a 7. sz. lelőhelyen
1887.	A röszke-szentmihályteleki kapitányságban 381 házat tartanak nyilván
1889.	Megalakult a Szegedi Alsótanyai Földművelő Munkásegylet
augusztus 5.	Az emlékezetes krisztinai szél
1890. július 12.	Átadták a forgalomnak a vasútállomást
1891. január 18.	A kisszéksői iskola megnyitása
1892. május 16.	Alsóközpont avatása
1894. szeptember 18.	Röszke az alsóvárosi /ferences/ plébániához került
1895.	Árvíz pusztított
	201 hektoliter bort, mustot szállítottak el a faluból
október 1.	Bevezették az állami anyakönyvezést
1897. szeptember 1.	Az alsó-röszkei iskola megnyitása
1902.	Megnyílt a postahivatal
február 11.	Tömörkény István ásatása a 70. sz. lelőhelyen

1905. szeptember 1. Könyvtár létesült az alsó-röszkei iskolában
március 20-24. Móra Ferenc ásatása Feketeszélen
1907. február 22. Az elemi iskolák államosítása
A Magyarországi Földmunkások Országos Szövetsége röszkei csoportjának megalakulása
Az első telefonvezeték
1909. július 18. Megalakult a Szeged-röszkei 48-as Polgári Kör
1910. A röszke-szentmihályteleki kapitányságban 682 házat tartottak nyilván
Olvasókör alakult Felső-Röszkén
Dögtemetőt létesítettek
1912. május Megalakult a Röszke-feketeszéi Értékesítő és Fogyasztási Szövetkezet
szeptember 1. Megnyílt a Kalmár-iskola
1913. május 18. Templomszentelés
szeptember 2. Felhőszakadás, jégeső pusztított
1918. november 22. Szerb megszállás
1919. február 6. Francia megszállás
május Ismét szerbek szállták meg a falut
Jakabffy Lajos térképe
1921. augusztus 20. A megszállás alól fölszabadult a falu
1922. Megnyílt a Fűrész-kocsma
1923. szeptember 1. László János az első plébános
1923. november 3. Megalakult az önkéntes tűzoltó-egyesület
1925. március 15. Fölavatták az első világháború áldozatainak emlékművét
október 25. Kopasz Antal lett a plébános
1926. január 20. Röszke Szegednek önálló anyakönyvi kerülete IV. lett
július 18. Az első aratóünnepély
szeptember 16. Vihar rongálta meg a templomot
26. Megalakult a nagyszéksői gazdasági egyesület
1926. október A nagyszéksői aranyelet a 67. sz. lelőhelyen
1927. február 1. Megnyílt az alsótanyai kisvasút
március Ezután a templomtól temettek
1928. április 10. Móra Ferenc ásatása a 6. sz. lelőhelyen
Megalakult a Röszke-feketeszéi Nép kör
1929. május 29. Megnyílt a nagyszéksői népház
június 13. Három új harangot szenteltek
1930. A röszke-feketeszéi kapitányságban 891. házat tartottak nyilván
1931. június 14. Megnyílt a Klebelsberggről elnevezett művelődési ház
1932. május 22. Sik Sándor egyetemi hallgató cserkészeivel Röszkén
1933. november 12. A szegedi Dömötör-templom orgonája Röszkére került
26. Kiszéksősen fölszentelték a Szulcsán-keresztet
1935. június Megépült a szeged-szabadki nemzetközi út, megnyílt a határátkelő
1936. augusztus Mórész Zsigmond Röszkén
1938. augusztus Boris István az új plébános
1939. július 16. Harangszentelés a Kalmár-iskolánál
1941. július 11. A Magyar Film Iroda filmet forgatott a röszkei paprikatermesztésről
szeptember 10. A művelődési ház a katolikus egyház kezelésébe került
1943. december 8. Megnyílt a mozi
1944. október 11. A szovjet hadsereg keresztülvonult a falun
1945. április Földosztás

1946. augusztus 25. Az 1945. után följújtott első falunap
október 16. A lourdes-i kápolna felszentelése
1949. április Közigazgatási kirendeltség létesült
május 11. Rendelet Röske önálló községgé alakításáról
Bevezették a villanyt a faluba
Röszkén 630 házat tartottak nyilván
december 27. Megalakult az Új Élet Termelőszövetkezet
1950. október 22. Tanácsválasztás, Röske önálló község, tanácselnök Serkédi János
1951. július 9. Tanácselnök Nagy János
november 23. Kitelepítések
1952. január 1. Tanácselnök Ágai Gusztáv
1953. Tanácselnök Szücs András
szeptember 9. Gyulay Endre segédlelkész
1955. március 31. Gyulay Endrét elhelyezték
1956. október 28. Forradalmi vasárnap
1957. október 1. Tanácselnök B. Tóth László
1959. március 6-11. Trogmayer Ottó leletmentő ásatása a 76. sz. lelőhelyen
1960. február 1. Megalakult a Kossuth Termelőszövetkezet
Megalakult a Petőfi Termelőszövetkezet
Megalakult az Aranykalász Termelőszövetkezet
Három tanyai iskolában megszűnt a tanítás
1961. szeptember 1. Új iskola nyílt a régi helyén
1962. Villanyt vezettek a tanyákra
1964. március 1. Körzetesítették a tanyai iskolákat
Óra került a templomtoronyra
1966. május 26. Bálint Alajos leletmentő ásatása a 82. sz. lelőhelyen
1967. március 22. Tanácselnök Márki Vincéné Makra Ilona
1971. május 5. Tanácselnök Camangó Mihály
1972. december 12. A Hasító együttes országos minősítést kapott
1976. július 1. Kartal József plébános
1977. február 14. Elrendelték az elhagyott tanyák lebontását
1978. június 20. 389 ép, 9 helyreállítható, 29 lakatlan tanyát írtak össze
1980. június 20. Tanácselnök Molnár Albertné
1985. június 25. Tanácselnök Magyar László
1989. október A Knorr-cég megvette a paprikaföldolgozó vállalat telepét
1989. Telkeket parcelláztak a nemzetközi út mentén
1989. március 3. Megalakult a röszkei monográfia szerkesztősége
1990. augusztus A posta 400 új telefonvonalat helyezett üzemben, ebből 60-at a tanyavilágban
szeptember 23. Ünnepeles gázlánggyújtással átadták a községi földgázhálózatot
30. Az első önkormányzati választáson a röszkeiek először választották meg közvetlenül képviselőiket (polgármester: Magyar László; képviselők: Ábrahám Imréné, Bende Szilveszter, Dani András, Fülöp Pál, Király Józsefné, Molnár Albert, Nagy Tibor, Paja István, Papp Istvánné, Sövényházi Sándor, Vereczkey Gyula; jegyző: Apatóczy Kálmán).
1991. május 310 lakásba kötötték be a helyi csatornával is felszerelt kábeltelevíziót
október A tanyavilágban 58 km gázvezeték épült, 220 tanyát kötöttek rá
30. A följújtott első röszkei falunap, az új Klebelsberg- emléktábla leleplezése

1992. május 31. A sportcsarnok átadása
 július Megjelent a Falusi Suttogó 1. száma
 október 25. Második falunap
1993. november 21. Harmadik falunap
1994. október 30. Negyedik falunap
 december 11. Önkormányzati képviselő- és polgármester-választás (polgármester: Magyar László; képviselők: Bende Szilveszter, Csonka Imre, Dani András, Fodor Imre, Horváth Béla, Nagy Tibor, Papdi László, Sövényházi Sándor, Tari Zoltán, Vecsernyés Antal, Vereczkey Gyula; jegyző 1991. óta Szűcs József)
1995. szeptember 30. Ötödik falunap
1996. október 12. A hatodik falunapra megjelent Röske történeti monográfiája (Röske földje és népe).